

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Rok Zupančič

**Preprečevanje oboroženih konfliktov:
vloga OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu (1999–2008)**

doktorska disertacija

Ljubljana, 2013

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Rok Zupančič

Mentor: red. prof. dr. Anton Grizold

**Preprečevanje oboroženih konfliktov:
vloga OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu (1999–2008)**

doktorska disertacija

Ljubljana, 2013

ZAHVALA

Ta doktorska disertacija se je, kakor morje, vrsto let napajala iz mnogih (iz)virov; veletokov, rek, potočkov, občasno tudi blatnih, pa tudi iz silovitih neviht ter povsem naključnih, komaj zaznanih, a vendarle ne nepomembnih dežnih kapelj.

Krajša, nekajtedenska gostovanja v New Yorku, Charlestonu in Washingtonu l. 2010 in 2012, kjer sem se imel nekajkrat možnost poglobljeno, »na štiri oči«, pogovarjati s prof. Michaelom Lundom, idejnim očetom znanstvenega proučevanja preprečevanja konfliktov, so pripomogla k vsaj dvema stvarima: prvič, da me je opogumil, da je koncept preprečevanja konfliktov kljub pomislekom, da je na tem področju »vse pomembno« že bilo raziskano in povedano, vreden nadaljnjega proučevanja; in drugič, da ni nujno, da znanstvena spoznanja ostajajo ujeta v slonokoščenih stolpih znanosti, temveč jih je mogoče koristno uporabiti v praksi; prof. Lund je to nazorno demonstriral s svojim delom v Sudanu, Burundiju, Tadžikistanu in še kje ter tako, po svojih močeh, prispeval k preprečevanju (oboroženih) konfliktov.

Štipendija Evropske unije (COST) mi je omogočila nekajtedenski študijski dopust v Izraelu (Interdisciplinary Center Herzliya), ki sem ga izkoristil za poglobljen premislek o disertaciji in za začetek dela. Obiski Jeruzalema, Beršebe in Zahodnega brega ter pogosto čustveno nabiti pogovori v duhu rahločutnega romana Amiryjeve Kapučino v Ramali v telavivskih kavarnah in palestinskih čajnicah s povsem običajnimi ljudmi in tudi tistimi, ki naj bi bili poklicani (ali pa si želijo, da bi bili), so okrepili moje prepričanje, da je demistifikacija drugega nujen predpogoj za razrešitev medetničnih konfliktov; znaten prispevek k demistifikaciji lahko doda tudi znanstveno delo, a tudi dober roman, film ali drugo umetniško delo. Seveda je o nujnosti spreminjanja »družbene konstrukcije realnosti«, prosto po Bergerju in Luckmannu, lažje govoriti in pisati od daleč, s piedestala znanosti, brez boleče izkušnje v samomorilskem napadu ali pa v vojaški operaciji ubitega bližnjega.

V teh letih je bilo tudi mnogo (po)potovanj z nahrbtnikom in nekaj sto dolarji v žepu, v dežele, redko obiskane tudi ali pa prav zaradi preteklih ali pa še tlečih konfliktov. Iran. Pa Sirija. In Uzbekistan ter Kirgizija. Salvador, Gvatemala, Honduras in Nikaragva (Kostariko velja zaradi posebnega »pristopa« k svoji zunanji in obrambni politiki oz. preprečevanju konfliktov zapisati le v oklepaju!). Pa »kavkaški lonec«: Gruzija, Armenija, Gorski Karabah ... Po svojem bistvu zelo podobne zgodbe, le igralci so drugi.

In seveda Kosovo, ki je zadnja leta tako ali drugače zaznamovalo moje raziskovalno delo. V drugi polovici dela na disertaciji sem ga – priznam, malce plaho – vendarle obiskal; plaho ne zaradi varnostnih razmer, temveč zaradi strahu, da mi niti približno ne bo uspelo prodreti v drobovje tamkajšnje realnosti. Koliko mi je to uspelo, seveda tudi po vseh teh letih dela in obiskih, ostaja veliko vprašanje, vsekakor pa mi je to bolj uspelo, kot bi mi sicer, zaradi hvaležne pomoči Besforta R., Fjolle G., Fixhe D. in Aferdite S. ter seveda vseh »severno od Ibra«: Baneta N. in njegove družine, Jovane J., Marka J. in ne nazadnje tudi, prosto po Banetu, »mržnje punog mitrovičkov radikal«, ki je nekega ležernega poznojunijskega popoldneva ob posedanju v kafani v severnem delu (Kosovske) Mitrovice v hipu razblinil optimistične ocene, da je mir na Kosovu le še vprašanje časa.

V zahvali ne morem mimo dejstva, da te doktorske disertacije – kot tudi mene v znanstvenoraziskovalnih in pedagoških krogih – po vsej verjetnosti ne bi bilo, če mi ne bi prof. dr. Anton Grizold na zagovoru moje prve diplome na obramboslovju, ko sem bil že (ali pa še) trdno zasidran v sicer zelo zanimivih in tudi lepih »vertejevskih vodah« na Kolodvorski 2, namignil, naj razmislim o morebitnem sodelovanju pri nekaterih raziskavah Obramboslovnega raziskovalnega centra ... Kdo bi vedel, morda pa je v življenju res vse vnaprej določeno.

Prof. dr. Anton Grizold je kmalu zatem postal moj mentor; zahvaljujem se mu tudi zato, ker je med procesom nastajanja doktorske disertacije s konstruktivno, a vedno spodbudno kritiko izdatno pripomogel načrtovati in (znanstveno) utirati moje pogosto razpršene misli in ideje na zelo neinvaziven način, hkrati pa mi je v vseh teh letih omogočal materialne pogoje za terensko delo ter mi zagotovil dovolj miru in svobode za ustvarjalno delo.

Za vse dobronamerne kritike, pripombe in vprašanja – nekatera morda malce neobičajna, zato pa toliko bolj zanimiva – se zahvaljujem tudi preostalima članoma komisije, prof. dr. Bojku Bučarju in prof. dr. Predragu Simiću.

Na tem mestu gre zahvala tudi članu komisije I. doktorskega seminarja prof. dr. Vojinu Dimitrijeviću, zvestemu borcu za človekove pravice v Srbiji, ki obrambe te doktorske disertacije žal ni doživel. Prof. Dimitrijević mi je v svoji pisarni na Beogradski 54 z zanj značilno vedrino, pronicljivostjo in ironijo, začinjeno s smislom za humor, odstrl marsikatero tančico v odnosih med Prištino in Beogradom (najine razprave sta po pravilu začinila veliko cigaretnega dima in turška kava!). Odnos prof. Dimitrijevića do človeka in -izmov vseh vrst dobro ponazarja misel, ki jo je, kot je ob bok nekrologu na spletni strani B92 zapisal njegov nekdanji študent, prof. Dimitrijević izrekel v predavalnici ob koncu osemdesetih 20. st., torej v času, ki je bil zaznamovan s Kosovom in razpadanjem Jugoslavije, ko se je Milošević, eden boljših »učencev« Machiavellija, hitro vzpenjal po politični lestvici in ko je Dimitrijević še predaval na Pravni fakulteti (to je kasneje predvsem zaradi nestrinjanja s tihim ali glasnim prikimavanjem svojih (nekdanjih) stanovskih kolegov Miloševiću zapustil):

»Drage moje kolegice in kolege,

toliko je vojski in naroda prošlo kroz ovu Vardarsko-Moravsku kotlinu, da je veliko pitanje čiju mi krv danas nosimo, tako da nemojte da dozvolite da Vam pojedinci prebrojavaju krvna zrnca po tome kome pripadate već neka vas upamte po tome kakvi ste i kakav stručnjak možete biti.«

Zahvala gre nedvomno tudi celotni Katedri za obramboslovje, katere članice in člani so mi dali predvsem dovolj »akademske svobode in miru«, da sem se lahko posvetil delu; Anji K. in Janji V. pa še posebej – poleg strokovnih in znanstvenih nasvetov, seveda – za ustvarjanje prijetnega vzdušja v naši pisarni »na koncu hodnika levo«.

Zahvala tudi Boštjanu U., (večnemu) kritiku in (znanstvenemu) dvomljivcu, ter Alenki P. za pomoč pri (raz)reševanju jezikovnih zagat in lektoriranje.

Ne nazadnje se zahvaljujem tudi vsem domačim: mami, atiju, Barbari in omi, ker nikoli niso podvomili vame, čeprav niso, v maminih besedah, »prav dobro vedeli, kaj v doktoratu sploh počnem«.

In seveda Eleni, sopotnici na večini potovanj – tako tistih pravih kot tudi »možganskih« – ki je s svojimi vprašanji, pomisleki in tudi intuicijo tako glede disertacije kot drugih reči pogosto premetala stvari v (domnevno!) lepo urejeni škatli v moji glavi, a jih je hkrati znala vedno znova pomagati postaviti nazaj. Običajno na še lepši in bolj prefinjen način.

Rok Zupančič

I Z J A V A O A V T O R S T V U

doktorske disertacije

Podpisani Rok Zupančič, z vpisno številko 21081145, sem avtor doktorske disertacije z naslovom: Preprečevanje oboroženih konfliktov: vloga OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu (1999–2008).

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predložena doktorska disertacija izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesečnega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (UL RS, št. 16/07-UPB3, 68/08, 85/10 Skl.US: U-I-191/09-7, Up-916/09-16)), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko doktorske disertacije ter soglašam z objavo doktorske disertacije v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 16. marca 2013

Podpis avtorja: _____

POVZETEK

Preprečevanje oboroženih konfliktov: vloga OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu (1999–2008)

V mednarodni skupnosti že več kot stoletje poteka prizadevanje za sistematično in institucionalno urejanje omejevanja uporabe oborožene sile (od haaških mirovnih konferenc l. 1899 in 1907 naprej), sicer pa začetke institucionalizacije miroljubnega reševanja sporov najdemo že prej (starokitajski, antični misleci idr.). Upravičeno lahko torej trdimo, da je zgodovina sodobne mednarodne skupnosti tudi zgodovina preprečevanja oboroženih konfliktov. Razmišljanje o omenjenih konceptih je bilo spodbujeno tudi z dogodki, ki so se zgodili na domnevno pacifiziranem ozemlju, »daleč stran od tretjega sveta, kjer so vojne del vsakdana«: na evropskih tleh. Razglasitev neodvisnosti republik Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) je vodila v krvavo morijo med nekdanjimi »bratskimi narodi«, začenši z oboroženim konfliktom v Sloveniji, nato na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini. Albanci v SFRJ, še posebej kosovski Albanci, so upali, da bo Daytonski sporazum, ki je l. 1995 končal vojno na območju nekdanje SFRJ, tudi zanje prinesel kaj koristi. Zgodilo pa se je ravno nasprotno: srbski politični vrh je na vse odločnejše zahteve kosovskih Albancev odgovoril s še več represije; vse več kosovskih Albancev je začelo verjeti, da si pravic ne bodo mogli izboriti drugače kot z oboroženim bojem. Napetosti med Srbi in kosovskimi Albanci so l. 1998 prerasle v odkrit oboroženi spopad. Zaradi vrste razlogov, ko se je izkazalo, da so oboroženi spopadi začeli dobivati vse večje razsežnosti, je v mednarodni skupnosti »dozorela« ideja *posredovanja* v konflikt. Navkljub nesoglasju v Varnostnem svetu Organizacije združenih narodov (VS OZN) je skupina držav pod okriljem zveze Nato 24. marca 1999 začela vojaško operacijo zoper Zvezno republiko Jugoslavijo (ZRJ). Ta je bila v slabih treh mesecih poražena, njene sile so morale zapustiti Kosovo. Resolucija VS OZN 1244 je predvidela prihod mednarodne uprave na Kosovo, katerega osrednji del je bila Začasna uprava OZN na Kosovu (*United Nations Interim Administration in Kosovo*, UNMIK), glavni podporni stebri, od katerih je bil vsak zadolžen za svoje področje: EU za gospodarsko obnovo in razvoj, OVSE za demokratizacijo in izgradnjo institucij, misija zveze Nato na Kosovu (*Kosovo Force*, KFOR) pa za varnost. Na Kosovo so v tem obdobju začele prihajati tudi druge mednarodne (vladne in nevladne) organizacije. Glavni uradni cilj omenjenih subjektov mednarodnih odnosov je bil preprečiti vnovičen izbruh oboroženega konflikta na Kosovu ter Kosovo dolgoročno stabilizirati.

Zapisano v zgornjih odstavkih predstavlja raziskovalno izhodišče doktorske disertacije. V teh ozirih se namreč pojavlja vrsta vprašanj, tako zdravorazumskih kot tudi filozofskih, političnih, strokovnih in znanstvenih: v splošnem pogledu, ali subjekti mednarodnih odnosov sploh lahko preprečijo oboroženi konflikt ali pa je morda nrav oboroženih konfliktov in z njo povezana domnevna agresivnost človeškega rodu tako svojstvena, da so do sedaj razvite institucije mednarodne skupnosti nemočne, kadar »Mars zaigra na bobne vojne«; v specifičnem pogledu pa, izhajajoč iz predmeta te doktorske disertacije, ali so omenjeni subjekti mednarodnih odnosov oboroženi konflikt preprečevali na ustrezen način, je med njimi potekalo ustrezno usklajevanje in kako so vlogo proučevanih subjektov v omenjenem obdobju razumeli prebivalci Kosova? To so ključna vprašanja, ki jih je naslavljala – in nanje tudi odgovorila – ta doktorska disertacija.

Raziskovalna metodologija disertacije je temeljila na vzajemnem prepletanju kvalitativne in kvantitativne analize, konkretnije, na naslednjih vzajemno dopolnjujočih se metodah: analizi primarnih in sekundarnih virov, zgodovinski analizi, anketiranju in intervjuvanju. Skupno je bilo za potrebe te doktorske disertacije opravljenih 33 polstrukturiranih intervjujev in 123 anket, od tega večina v okviru enomesečnega terenskega dela na Kosovu (junij–julij 2012).

Prvo raziskovalno vprašanje doktorske disertacije je bilo, s kakšnimi pristopi so OZN, EU, OVSE in Nato v obdobju od 10. junija 1999 do 17. februarja 2008 skušali prepreč(eva)iti vnovičen izbruh oboroženega konflikta na Kosovu. Proučevani subjekti mednarodnih odnosov so svojo vlogo na področju preprečevanja oboroženega konflikta na Kosovu razumeli in izvajali v večini primerov v širšem smislu (strukturno preprečevanje), v skladu s katerim bi se možnosti za izbruh oboroženega konflikta zmanjšale, če bi bile zadovoljene potrebe prebivalcev potencialno nevarnega območja. Šlo je torej za preferiranje uporabe instrumentov srednje- in dolgoročnega zagotavljanja stabilnosti (gospodarske spodbude, gradnja demokratičnih institucij (politični sistem, pravosodje, izobraževalni

sistem, neodvisni mediji, oborožene sile idr.), ozaveščanje o človekovih pravicah in spodbujanje njihovega spoštovanja, primarno zagotavljanje varnosti), manj pa kratkoročno preprečevanje (neposredna akcija, pogosto podprta z grožnjo uporabe oborožene sile ali pa vključujoča dejansko uporabo oborožene sile). Izkazalo se je tudi, da je bila aplikacija konkretnih instrumentov preprečevanja oboroženih konfliktov predvsem rezultat *ad hoc* odločitve, odvisne od aktualnih političnih okoliščin (ki ima sicer zaslonbo v strategiji), nikakor pa ne gre za avtomatiziran proces, ki bi se sprožil ob izpolnitvi določenih pogojev.

Vprašanje o tem, ali so bili cilji delovanja OZN (UNMIK), EU, OVSE (OMIK) in Nata (KFOR) na Kosovu doseženi ali ne, je predvsem politično, manj pa strokovno vprašanje in podobno odgovoru na vprašanje o tem, ali je do polovice napolnjen kozarec na pol prazen ali na pol poln: na vprašanja, kot npr. ali je bila dosežena gospodarska obnova države, je nemogoče odgovoriti z da ali ne. V našem proučevanem primeru metoda eksperimenta, s katerim bi lahko zavrteli čas nazaj in bi proučevani subjekti na Kosovu uporabili drugačen pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov v obdobju 1999–2008, (žal) ne obstaja. Preprečevanje oboroženih konfliktov, kot so ga na Kosovu izvajali proučevani štirje subjekti, je temeljilo na dolgoročnih in srednjeročnih strategijah (strukturno preprečevanje). Nekateri cilji, ki jih je imel UNMIK, so bili verjetno zastavljeni preoptimistično, predvsem v luči spoznanj, da je po medetničnem nasilju takih razsežnosti, kot se je odvijalo na Kosovu, nemogoče v nekaj letih vzpostaviti multietnično družbo, kar je terjala (neučakana) mednarodna javnost. Po drugi strani bi bilo nekorektno vse zasluge za uspehe, pa tudi kritike za neuspehe, pripisati dejstvu, da so proučevani subjekti delovali ravno tako, kot so: konfliktno oz. pokonfliktno območje je zaznamovano z množtvom dejavnikov, za katere je težko ugotoviti, kakšen vpliv so imeli v določenem obdobju.

Celostna ocena, kaj so proučevani subjekti na Kosovu v proučevanem obdobju storili dobro in kaj slabo, je metodološko problematična zaradi več dejavnikov, začenši s težavo določitve vzročno-posledičnih povezav in praktično nemogoče razmejitev področij delovanja proučevanih subjektov, pa tudi zaradi ocene, na katerem področju je bilo napredek težje doseči, na katerem pa lažje. Nedvomno je bil l. 1999 dosežen pomemben napredek pri zagotavljanju humanitarne pomoči, ko je bila ta najbolj potrebna (kaj bi se zgodilo, če subjekti mednarodne skupnosti l. 1999 na Kosovo ne bi prišli tako množično?). Administrativni uspehi so bili tudi l. 2000 in 2001, ko so bili narejeni prvi koraki na poti k ustavni demokraciji (zavedati se je treba dejstva, da je bil na tem področju prej popoln institucionalni vakuum!). Standardi so bili v glavnem nedoseženi, a pri tem je treba opozoriti na nizko začetno osnovo Kosova, ki je bilo najmanj razvita pokrajina SFRJ. Napredek je bil dosežen na področju organizacije volitev, ki so tudi po zaslugah OVSE/OMIK potekale v skladu z mednarodnimi standardi; težava, ki pa je predvsem politične narave, je to, da so kosovski Srbi volitve v institucije kosovske države po večini zavračali. Slika na področju svobode medijev in kakovosti poročanja se je od l. 1999 do 2008 prav tako spremenila na bolje. S področja gradnje institucij velja omeniti tudi razmeroma uspešno vzpostavitev kosovske policije, za katero velja načelno soglasje, da gre za enega redkih uspehov mednarodne skupnosti.

Gospodarski kazalniki – za to področje je bila zadolžena predvsem EU – so se od konca oboroženega konflikta l. 1999 generalno gledano izboljševali. Povprečna gospodarska rast med l. 1999 in 2009 je bila visoka, kar 5,4 %, je pa bruto družbeni proizvod na prebivalca ostal najnižji v regiji. Tudi ob končni točki analize v l. 2008 je bila brezposelnost med najvišjimi v regiji (po nekaterih ocenah tudi do 47-odstotna), potrošnja na Kosovu pa so še vedno v veliki meri pospeševala nakazila iz tujine. Proučevano obdobje je zaznamovala visoka stopnja vseprisotne korupcije; prihajalo je celo do sprege med lokalnimi politiki, gospodarstveniki in predstavniki mednarodnih organizacij, ki pa, kot navajajo intervjuvanci in izkazuje analiza, pogosto ostane nekaznovana oz. pometena pod preprogo (primer Joe Trutschler). Gospodarske priložnosti so bile in so še danes prioriteta tako za kosovske Albance kot tudi kosovske Srbe, in če bi bilo več zaposlitvenih priložnosti, bi bila tudi preteklost manj problematična.

Z vsebinske plati je analiza tudi pokazala, da je bil napredek hitrejši na manj politiziranih področjih preprečevanja oboroženih konfliktov, za katere je veljal konsenz med Kosovci, vplivnimi državami kot tudi proučevanimi subjekti (npr. razdeljevanje humanitarne pomoči, vračanje beguncev, ki si želijo vrnitve na domove, obnova porušenih domov in gradnja novih stanovanjskih objektov, obnova in gradnja druge infrastrukture), kot na bolj politiziranih področjih (vsa vprašanja, povezana z državnostjo Kosova), kjer so politična vprašanja določala aktivnosti proučevanih štirih subjektov. Kljub temu pa so bili tudi primeri, da so bila navidezno manj politizirana področja problematična zaradi neusklajenega delovanja mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij; tak primer je politika

vračanja razseljenih na domove, ki jo je uvažal UNMIK oz. v tem okviru UNDP, in je potekala tudi v obliki iniciativ (programov).

Tudi programi, namenjeni krepitvi civilne družbe, ki so bili pomemben del strategij preprečevanja oboroženih konfliktov, so bili politizirani; v proučevanem obdobju so po večini obstajali kosovskoalbanski in kosovskosrbski civilnodružbeni programi, ne pa tudi vsekosovski. V 10 letih, kolikor je proučevano obdobje te disertacije, seveda ni bilo pričakovati resnih premikov na tem področju, razen skokovite inflacije števila nevladnih organizacij. Proučevani subjekti so dali razvoju civilne družbe velik poudarek, a tudi l. 2008 (in tudi kasneje) ni bilo opaziti civilne družbe, ki bi predstavljala protitež vladni birokraciji. Kosovska civilna družba je namreč skoraj povsem odvisna od zunanjega financiranja. To financiranje pa je postala tržna niša za nekatere posameznike, ki so denar s pridom izkoristili za svoje dobičkonosne namene. Je tudi razlika med interesom za projekte civilne družbe; Srbi na severu Kosova so se na te projekte prijavljali le izjemoma (in še to so bili pogosto tarča zastraševanja), več nevladnih organizacij pa deluje v srbskih enklavah drugod. Že res, da so si proučevani štirje subjekti trudili »osvojiti srca in misli« vseh prebivalcev Kosova tako, da bi pridobili civilno družbo na svojo stran, kar je pomembno za uspeh mednarodnih misij, a glede na to, da na Kosovu obstajata dve civilni družbi – kosovskoalbanska in kosovskosrbska – hitrega napredka ob tem, da ena stran na noben način ne želi biti del nove države, ampak del druge, ni bilo mogoče doseči. Vsak bolj aktiven poskus katerega koli od proučevanih subjektov pa je bil politiziran na eni ali na drugi strani.

Analiza je tudi pokazala, da so uslužbenci mednarodnih vladnih organizacij in nevladnih organizacij na Kosovu pogosto dobili »svojo voljo« in so raje delovali v luči svojega »obstoja« (splošno podaljševanje misije in njeno nadaljnje upravičevanje in partikularno podaljšanje lastnih pogodb), in sicer tako, da so pripravljali take (všečne/zaželenne) predloge projektov, za katere je bila razmeroma velika verjetnost odobritve (financiranja), medtem ko so bili predlogi, ki bi izhajali iz potreb lokalnih skupnosti oz. bi nastali na podlagi posvetovanj z njimi, pogosto zapostavljeni.

Drugo raziskovalno vprašanje je bilo, ali so bili pristopi OZN, EU, OVSE in Nata v proučevanem obdobju medsebojno usklajeni (koordinirani); če da, do kolikšne mere ter kako je potekalo medsebojno usklajevanje (koordinacija)? Koordinacija med proučevanimi štirimi subjekti je potekala v institucionalizirani obliki (redni vsakotedenski sestanki), precej pa je bilo tudi *ad hoc* koordinacije po potrebi. Še posebej na strateški ravni je bila značilna institucionalizirana koordinacija, na nižjih ravneh pa *ad hoc*. Temeljni stebri proučevanih subjektov so bili neodvisni in tako npr. nikoli niso imeli skupnega štaba, kjer bi se odločalo. Koordinacija je pogosto potekala zaradi koordinacije same (ker je zaukazana), ne pa zato, da bi se s skupnimi močmi pristopilo k reševanju (bolj enostavno je ostati v varnem zavetju svojih mandatov in načinov delovanja, saj je tudi manj tvegano). Koordinacija je bila le občasno zastavljena problemsko, tj. na tistih področjih, kjer je bilo sodelovanje nujno že zaradi logistike (npr. organizacija volitev, vzpostavljane kosovske policije). Da gre za povsem ločene institucije, govori tudi dejstvo, da je vsa logistika proučevanih subjektov ločena, vključno z radijskimi mrežami in administrativnimi centri (vsak od proučevanih subjektov je na Kosovo prišel kot bolj ali manj samozadosten). Učinkovitost koordinacije je bila pogosto najbolj odvisna od dinamike osebnih odnosov med posamezniki, tako na strateški kot tudi povsem na izvajalski ravni. Vsekakor je bilo pozitivno, da so bili vsi glavni akterji preprečevanja oboroženih konfliktov združeni pod UNMIK-ovim okriljem, kar je mednarodnim akterjem dalo moč, da mednarodna skupnost govori z enim glasom.

Tretje raziskovalno vprašanje se je glasilo ali oz. do kolikšne mere so kosovski Albanci in kosovski Srbi v proučevanem obdobju podpirali pristope OZN, EU, OVSE in Nato k preprečevanju oboroženega konflikta. To vprašanje je bilo razdelano na še nekaj raziskovalnih podvprašanj.

Na to vprašanje lahko odgovorimo, da se stališča proučevanih skupin statistično značilno razlikujejo glede na etnično pripadnost. Kosovski Albanci – tako poslanci v skupščini kot prebivalci izbranega kraja, poseljenega pretežno z Albanci, vlogo vseh štirih proučevanih subjektov ocenjujejo kot pozitivno oz. zelo pozitivno, kosovski Srbi pa kot negativno oz. zelo negativno. Poslanci obeh narodnosti izmed vseh elementov delovanja UNMIK najvišje ocenjujejo njegovo vlogo pri humanitarni pomoči in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah (enako velja tudi za prebivalce izbranih krajev); mnenja poslancev pa se bistveno razlikujejo glede vloge UNMIK pri vračanju beguncev in razseljenih oseb na svoje domove – poslanci albanske narodnosti jo ocenjujejo razmeroma pozitivno, srbski poslanci pa izrazito negativno (slednje velja tudi za prebivalce izbranega albanskega in izbranih

srbskih krajev). Jasno je razviden tudi trend, da so albanski poslanci vsa področja delovanja UNMIK, povezana s krepitvijo samostojnosti Kosova, ocenili kot izrazito pozitivno, srbski pa ravno obratno, kar ne preseneča. Kar se tiče vloge EU, kosovski Albanci in kosovski Srbi najvišje vrednotijo vlogo EU pri obnovi in gradnji infrastrukture, pri nalogah, povezanih s kosovsko samostojnostjo oz. krepitvijo institucij, pa spet pride do podobne polarizacije kot pri UNMIK. Podobne trende opazimo tudi v odnosu do OVSE/OMIK in Nata/KFOR; vloga slednjega je še zlasti med kosovskimi Albanci, tako med poslanci, še posebej pa med prebivalci izbranega kraja, skoraj idealizirana, kar na dogodke 1. 1999 niti ne preseneča. Kar preseneti, je to, da si je Nato/KFOR, ki je 1. 1999 spremenil realnost na Kosovu, v 10 letih delovanja tudi med delom kosovskih Srbov dvignil ugled, še posebej zato, ker je marca 1. 2004 ob izbruhu neredov kosovske Srbe zaščitil pred pogromi. Zanimiva pa je tudi ugotovitev, da v nasprotju z nekaterimi pričakovanji, vsaj po preliminarnih analizah (analizo bi bilo dobro opraviti na večjem vzorcu!), ne moremo trditi, da imajo kosovski Srbi s severa (Leposavić), ki so bolj pod vplivom oblasti v Srbiji oz. so z njo bolj povezani, bistveno drugačna stališča glede pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov proučevanih štirih subjektov v primerjavi s Srbi z osrednjega dela Kosova (Gračanica).

Z inovativno zasnovanim predmetom proučevanja in pristopom k preprečevanju oboroženih konfliktov sem prispeval k razvoju znanosti na metodološkem področju. Dosedanje proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov je bilo po večini analizirano s stališča »subjekta, ki je preprečeval« oboroženi konflikt (»pristop od zgoraj navzdol«), v tej disertaciji pa sem uporabil tudi pristop dajanja besede (»pristop od spodaj navzgor«), saj sem želel proučiti, kako so pristope OZN, EU, OVSE in Nata dojemale ciljne skupine preprečevanja oboroženih konfliktov, tj. Kosovci. Tovrsten pristop je pomemben, ker so vsakršne aktivnosti subjektov mednarodne skupnosti bistveno bolj uspešne, kadar imajo podporo lokalnega prebivalstva. Tovrsten pristop oz. model bi lahko (ob konstruktivnih kritikah in nadaljnjih prilagoditvah) uporabili kot model za nadaljnje proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov.

Disertacija prispeva tudi na področju opredelitve koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov in terminov, povezanih z njim (pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov, strategija preprečevanja oboroženih konfliktov, instrument preprečevanja oboroženih konfliktov in uresničevanje politike preprečevanja oboroženih konfliktov). Nadalje je pomembna tudi razmejitev koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov v razmerju do drugih fenomenov s področja oboroženih konfliktov, saj na teh mestih pogosto prihaja do nedoslednosti (npr. v kakem razmerju je preprečevanje oboroženih konfliktov do pokonfliktne obnove/stabilizacije). Nadalje, disertacija prispeva k razvoju teorije preprečevanja oboroženih konfliktov, saj je tako zasnovan način proučevanja fenomena preprečevanja oboroženih konfliktov (združitev pristopov »od zgoraj navzdol« in »od spodaj navzgor«, tj. s perspektiv »preprečevalcev« in »preprečevancev«) redek oz. skoraj neobstoječ. Na podlagi spoznanj, pridobljenih iz analize pristopov OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008, smo ugotovili (in induktivno sklepali na teorijo), kateri so bili ključni elementi v pristopih proučevanih subjektov k preprečevanju oboroženih konfliktov in kako ter zakaj so bili določeni vidiki pristopov omenjenih subjektov med Kosovci sprejeti, drugi pa ne.

Spoznanja doktorske disertacije so koristna za domačo in tujo strokovno javnost (mednarodne vladne in nevladne organizacije, državne institucije, ki se ukvarjajo z zunanjo in varnostno politiko ...) in za politične odločevalce. Preprečevanje oboroženih konfliktov je eden od temeljnih razlogov obstoja številnih subjektov mednarodnih odnosov, tudi OZN, OVSE, EU in Nata, zato je bilo koristno ugotoviti, katere so bile prednosti in slabosti vsakega od proučevanih subjektov. Omenjeni subjekti bi lahko (po optimističnem scenariju) na podlagi teh analiz izboljšali svoje delovanje na proučevanem področju.

Ključne besede: Kosovo, preprečevanje oboroženih konfliktov, OZN, EU, OVSE, Nato

SUMMARY

Prevention of armed conflicts: The role of the UN, the EU, the OSCE and NATO in Kosovo (1999–2008)

The international community actors have been attempting to systematically and institutionally regulate the usage of armed force in the international community for more than a century (since the peace conferences in the Hague, 1899 and 1907), although the pre-modern attempts for peaceful resolution of disputes are much older (some philosophers and statesmen in ancient China, India, Greece, the Roman empire and elsewhere are also known for their thoughts and attempts in this respect). For that reason, it is correct to argue that the history of the international community corresponds with the history of attempts to prevent armed conflicts.

In the 1990s, further reflection on the concepts of conflict prevention has been spurred with the developments that took place on the allegedly pacified territory, far away from the Third World, where the state of war is a permanent state of affairs – in Europe. The proclamations of independence of the republics of the former Yugoslavia in the 1990s led to the bloodshed between the nations of Yugoslavia. The first armed conflict erupted in Slovenia, followed by Croatia and Bosnia and Herzegovina. The Albanian minority in Yugoslavia hoped that they will also benefit from the Dayton Peace Agreement (1995), which ended the war in the former Yugoslavia. This was not the case. On the contrary, the political regime in Serbia addressed the Albanians' requests for greater autonomy with the gradual progress of repression against them. Therefore, the number of Albanians who had started to believe their path toward greater autonomy (and eventual independence) could not be reached by peaceful means, but armed force, gradually rose. In 1997/98, open armed confrontation between the Kosovar Albanians and the armed forces of the Federal Republic of Yugoslavia and its paramilitary allied troops started. There was no sign that the conflict could end soon. For that reason, the idea of 'intervening' in the armed conflict gained prominence in some parts of the international community. Despite the fact that the UN Security Council did not reach a consensus on the question of intervention, a group of states under the umbrella of NATO, began in March 1999 the military campaign 'Allied Force' against the Federal Republic of Yugoslavia. In less than three months, the Federal Republic of Yugoslavia had to acknowledge it is not in a position to resist further; its troops were forced to withdraw from the breakaway province of Kosovo. Resolution 1244, adopted by the UN Security Council on June 10th 1999, placed Kosovo under interim administration of the UN (performed by the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, UNMIK). At the same time, the other 'supportive pillars' of UNMIK were established: The EU was responsible for economic reconstruction and development, the OSCE for institution-building and democratization, while the NATO's mission to Kosovo (KFOR) took over the role of a security and safety provider. Their official objective was, amongst others, to prevent a renewal of armed conflict and to stabilise Kosovo in the long term. These facts serve as a starting point of this doctoral dissertation.

In this regard, various questions arise: In general, were the subjects of the international community in a position to prevent the renewal of armed conflict in Kosovo or is eventually the nature of armed conflicts (and human behaviour) such that all the institutions of international community possess no power to stop Mars, the god of war, when he begins playing 'the war drums'; and specifically, have the international organizations, deployed to Kosovo, employed appropriate approaches to prevent further armed conflicts; was the coordination among various international organizations operating in Kosovo appropriate and efficient; how were the conflict prevention approaches of these international organizations accepted within the local communities, the Kosovo Albanians and the Kosovo Serbs in particular? These are the fundamental questions of this doctoral dissertation.

The research methodology of the dissertation was based on the triangulation of quantitative and qualitative methods of social science research: The analysis of primary and secondary sources, historic analysis, interviewing and surveying. The major part of research took place in June and July 2012 in Kosovo, when 123 surveys were collected and 33 interviews conducted. The researched population were the members of the Assembly of Kosovo (the Kosovo Albanians and the Kosovo Serbs) and the residents of three local communities (Ajvalia – predominantly inhabited by the Kosovo Albanians, and Gračanica and Leposavić, predominantly inhabited by the Kosovo Serbs).

The first research question of this doctoral dissertation was formulated as follows: What were the approaches employed by the UN, the EU, the OSCE and NATO in Kosovo from 10th June 1999 (when the Federal Republic of Yugoslavia *de facto* lost control over Kosovo) to 17th February 2008 (when the Assembly of Kosovo declared independence) to prevent a renewal of armed conflict in Kosovo? The four of the analysed international organizations understood their role in conflict prevention in a broad sense (structural conflict prevention); according to such a stance the possibility of individuals or groups to resort to violent means of 'conflict resolution' would be reduced when the root causes of a conflict are being properly addressed. Thus, the four actors were, in line with their strategies, mostly applying the instruments of mid- and long-term conflict prevention (economic incentives, establishing democratic institutions, raising awareness on human rights and fostering protection, assuring general safety etc.), while the instruments of short-term conflict prevention were applied only sporadically on a case-by-case basis. The application of instruments of conflict prevention was mostly the result of *ad hoc* decisions, and not an automatized process, which would be triggered in the cases when certain conditions are met.

The question if the objectives of the UN's, the EU's, the OSCE's and NATO's conflict prevention activities in Kosovo were reached is predominantly a political, and less an expert question. For example, it is impossible to answer the question whether the economic development in Kosovo was reached positively or negatively. Some would argue that Kosovo has achieved significant progress from 1999 to 2008, while those people still living in misery are right to claim that they did not enjoy the fruits of economic recovery. Unfortunately, it is not possible to apply a method of experiment which would turn back the time and allow each of the four international organizations to apply different conflict prevention and stabilization approaches, and then observe what has happened.

Certain objectives of UNMIK were probably stated overoptimistically, particularly in light of the fact that it might be merely impossible to build a multi-ethnic society after such an extensive scale of inter-ethnic violence. On the other hand, it would also be incorrect to assign certain achievements reached in Kosovo to the efforts of one particular international organization only, since the developments and trends in conflict and post-conflict societies depend on the combination of many factors.

The general assessment, what were positive elements in the conflict prevention approaches of each of the four international organizations in Kosovo from 1999 to 2008, is problematic from the methodological viewpoint; First, it is difficult to separate distinctively the working areas of each international organization, because a lot of overlapping occurs (similar mandates, programmes etc.); furthermore, it remains challenging to define what can be considered as a success in each of the working fields (improvements in certain aspects are achieved much harder than in others). Addressing one of the most pressing issues in 1999, the humanitarian needs of the population, was undoubtedly done relatively well. The four international organizations could also be credited for their contribution in the field of establishing administrative structures, which were non-existent after the Serbian authorities left Kosovo in 1999. Furthermore, the level of standards set by the UN administration was not met (the policy of *Standards before Status*), but it needs to be acknowledged that the starting level of Kosovo, the least developed part of former Yugoslavia, was very low. Important progress was reached also in organizing free and democratic elections, which were performed at a high level also due to the assistance of the OSCE (the problem of the Kosovo Serbs' non-participation at the elections was a political question rather than a question of not meeting the standards). Media freedom also improved in the period from 1999 to 2008. Another positive achievement of the OSCE in particular was the establishment of the Kosovo Police Force; it is worth mentioning that this is perceived as an achievement among both conflicting nations, the Kosovo Albanians and the Kosovo Serbs.

Economic trends, the main task of the EU, improved significantly from 1999 to 2008. The average growth of GDP from 1999 to 2009 was relatively high (5.4 %), while the GDP/capita remained the lowest in the region. The unemployment rate in 2008 was among the highest in the region (47 %, according to some estimates). Higher consumption of the Kosovars was, however, in a great deal, a result of the remittances sent by the diaspora to their compatriots in Kosovo. Corruption in that period was omnipresent; there were also examples of the joint criminal collaboration between 'the internationals' and the locals (e.g. the case of Joe Truschler); these cases often did not end at the courts.

The analysis has shown that the progress was easier reached in less politicized fields of conflict prevention (distribution of humanitarian aid, reconstruction of demolished houses and building new housing capacities, reconstruction or building infrastructure etc.). Meanwhile, the pace of progress was slower in more politicized fields, such as all the issues linked to the question of the sovereignty and independence of Kosovo. There were also some examples when the less politicized fields turned out to be problematic, especially due to poor coordination among international organizations. The programmes aiming to develop civil society – one of the most important aspects of long-term conflict prevention – were also politicized. In the period of research, there were plenty of Kosovo Albanian and Kosovo Serbian civil society programmes, but not many Kosovar civil society programmes in which all of the ethnic groups would have participated. Despite the fact that the UN, the EU, the OSCE and NATO attempted to develop a civil society that would be a counter-weight to the government structures, they failed to do so in terms of quality. The civil society in Kosovo mostly depends on donations from the international community; this is challenging due to the fact that civil society programmes are becoming a business niche opportunity for certain individuals and groups, which are endowed with the ‘know-how’ on how to write project proposals and consequently win civil society tenders. As for the civil society, there is a difference between the Kosovo Serb civil society and the Kosovo Albanian civil society; the Serbs in northern Kosovo were applying for these programmes relatively less (it is also necessary to mention that those Serbs who were running the projects were often intimidated), while the Serbs living in the enclaves scattered throughout Kosovo were more engaged in that respect.

The analysis has also shown that the bureaucrats and experts working for international governmental and international non-governmental organizations often worked mostly for the sake of their own existence/survival; it is evident that many of the so called ‘internationals’ attempted to find new and new *raison d’etre* for further work of their international organizations in Kosovo. In addition, some interviewees confirmed that in many cases the staff of certain international organizations was keen on preparing such project proposals that had more chances to be confirmed by the headquarters, although some of these projects did not address the real needs of local communities at all.

The second research question was whether the approaches of the UN, the EU, the OSCE and NATO were coordinated; if yes, to what extent and how the inter-organizational coordination was performed. The analysis has confirmed that the coordination among the four international organizations was institutionalized (weekly meetings), although there was a lot of *ad hoc* coordination, when necessary. The institutionalized coordination was significant particularly on the strategic level, while the operatives ‘on the ground’ often met *ad hoc*. However, all of the four international organizations were highly individualized; common headquarters where the strategic planning would have taken place (and the decisions adopted) has never existed. There were many cases when the coordination happened for the sake of coordination itself (because they were ‘told to coordinate’ by their superiors), and not because they would believe joining efforts, resources, skills and knowledge in solving certain problems could make a change. This is, nevertheless, not surprising due to different constituencies of the UN, the EU, the OSCE and NATO. The effectiveness of coordination in many cases depended on the inter-personal dynamics of the employees within different international organizations (and not on the institutional leverages), be it on the strategic or on the operative level. It was, however, positive that the main conflict prevention actors have been united under the umbrella of UNMIK, because it was assured that ‘the international presence’ in Kosovo mostly spoke with one voice.

The third general research question was if and to what extent did the Kosovo Albanians and the Kosovo Serbs support the conflict prevention approaches of the UN, the EU, the OSCE and NATO in Kosovo. Specific research questions were derived from this research question. The analysis has shown that the standpoints of the research populations statistically significantly vary along the ethnic lines. The Kosovo Albanians (Albanian members in the Assembly of Kosovo and the residents of one Albanian local community – Ajvalia) perceive the role of all these four international organizations positively or very positively, while the Kosovo Serbs (Serbian members in the Assembly of Kosovo and the residents of two local communities, predominantly inhabited by the Serbs – Gračanica and Leposavić) perceive the role of the UN, the EU, the OSCE and NATO in Kosovo negatively or very negatively.

Members of the Assembly of both ethnicities as well as the residents of all Albanian and Serbian communities value UNMIK's role in supporting humanitarian and disaster relief aid the highest of all research questions (as for the Serbs, it has to be added that they perceive this very role not positive, but as the least negative). However, opinion of the members of the Assembly varies significantly along ethnic lines with regard to the question of UNMIK's role in assuring the safe and unimpeded return of all refugees and displaced persons to their homes in Kosovo; the Albanian members perceive UNMIK's role in this regard positively, while the Serbian members believe that UNMIK has performed this role very badly. It is also evident that the Albanian members in the Assembly perceived all of the UNMIK's working fields dealing with the strengthening of the independence of Kosovo high, while the Serbian members believe UNMIK has acted very negatively in that respect; this is, however, not surprising due to the fact that the Serbs do not want to see Kosovo as an independent country. With regard to the EU's role in conflict prevention in Kosovo from 1999 to 2008, the analysis has shown that the Kosovo Albanians and the Kosovo Serbs both perceive the EU's role in reconstruction and building of infrastructure positively (for the Serbs it should be again said that they value this very role as the least negative), while the support of the EU's role in all the aspects linked to greater sovereignty or independence of Kosovo institutions varies significantly along ethnic lines. Similar conclusions could be drawn with regard to the work of the OSCE and NATO (KFOR) in Kosovo. Especially the latter is highly idealized within the Albanian community, which is not surprising due to the fact that the Albanians in Kosovo benefited tremendously from the NATO military campaign in 1999. It is also worth mentioning that NATO, which came in 1999 as 'an occupier' for the Serbs, managed to raise its credibility also among the Serbs in Kosovo; many of them – however, still a minority – have realized that NATO is nowadays one, if not the only, credible safety and security provider for them.

The innovative research scope and methodological approach of this doctoral dissertation contributes to the scientific research on conflict prevention. Namely, majority of analyses conducted from the 1990s until the present day have analysed conflict prevention on the level of international organizations (or other actors of international relations), mostly analysing how these subjects attempted to prevent armed conflicts (*top-down approach*). This research, however, rather shifts the research scope, focusing on the 'main beneficiaries' of conflict prevention approaches – the people (*bottom-up approach*), while at the same time not leaving the top-down approach out of the analysis. This research shift is important due to the fact that conflict prevention and long-term post-conflict stabilization can succeed only if conflict prevention activities are considered legitimate and generally accepted within the local communities. This approach – merging bottom-up and top-down research – could be used in further research on conflict prevention.

From the theoretical viewpoint, the dissertation introduces the three-dimensionally structured analytical scope to study conflict prevention approaches, consisting of *strategy*, *instruments* and *policy* of conflict prevention (actual application of conflict prevention instruments). On the basis of this case study, theoretical insights can be drawn also for the "general theory of conflict prevention", which is yet on its way to becoming a theory; namely, plenty of answers with regard to the question why were certain elements of the analysed conflict prevention approaches considered a success, while others a failure. In that very respect, also the four international organizations, analysed in this dissertation, and other subjects dealing with the prevention of armed conflicts throughout the world could benefit from this research, since the analysis also suggests certain room for improvement in the work of international organizations in conflict- and post-conflict zones.

Key words: Kosovo, prevention of armed conflicts, the UN, the EU, the OSCE, NATO

KAZALO

SEZNAM KRATIC	19
1 UVOD	21
2 METODOLOŠKI OKVIR	27
2.1 Predmet raziskovanja	27
2.2 Raziskovalna cilja	27
2.3 Raziskovalna vprašanja	28
2.4 Metode raziskovanja	29
2.4.1 Metode prvega raziskovalnega vprašanja	30
2.4.2 Metode drugega raziskovalnega vprašanja	30
2.4.3 Metode tretjega raziskovalnega vprašanja	31
2.5 Potek raziskovanja (izvedba anketiranja in polstrukturiranih intervjujev)	31
2.6 Relevantnost proučevanja in izvirni prispevek doktorske disertacije znanosti	35
2.7 Omejitve raziskovanja	38
2.7.1 Omejitve, izhajajoče iz predmeta proučevanja	38
2.7.2 Metodološke omejitve	39
3 TEORETSKI OKVIR	41
3.1 Temeljni pojmi	41
3.1.1 Preprečevanje oboroženih konfliktov	41
3.1.2 Pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov	45
3.1.3 Strategija preprečevanja oboroženih konfliktov	46
3.1.4 Instrumenti preprečevanja oboroženih konfliktov	47
3.1.5 (Uresničevanje) politike preprečevanja oboroženih konfliktov	48
3.1.6 Preprečevanje oboroženih konfliktov v razmerju do drugih konceptov v »konfliktnem ciklu«: krizno upravljanje, (raz)reševanje konflikta, pokonfliktna obnova	49
3.2 Geneza znanstvenega proučevanja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov	51
3.2.1 Od začetkov sistematičnega proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov do hladne vojne	51
3.2.2 Renesansa proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov po hladni vojni	53
3.3 Koncept preprečevanja oboroženih konfliktov na presečišču teorij o varnosti v mednarodnih odnosih	58
3.3.1 Liberalizem	60
3.3.2 Realizem	64
3.3.3 Teorija mednarodne družbe (»angleška šola«)	67
3.3.4 Konstruktivizem	69
3.4 Utemeljitev teoretskega okvira doktorske disertacije	72

4 GENEZA KONCEPTA PREPREČEVANJA OBOROŽENIH KONFLIKTOV: OD IDEJE DO SODOBNEGA PRISTOPA	81
4.1 Geneza koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov od nekdanj do danes	81
4.1.1 Od predantičnega obdobja do hladne vojne	81
4.1.2 Obdobje po hladni vojni: konsolidacija modernega koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju	86
4.1.2.1 <i>Operativno vs. strukturno preprečevanje oboroženih konfliktov</i>	88
4.1.2.2 <i>Uspešnost sodobnega preprečevanja oboroženih konfliktov</i>	89
4.2 Argumenti za nujnost preprečevanja oboroženih konfliktov v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju	94
4.2.1 Nenasilnost človekove narave	95
4.2.2 Moralno-humanitarni argumenti	99
4.2.3 Politični argumenti	101
4.2.4 Ekonomski argumenti	102
4.2.5 Pozitivne izkušnje (uspešni primeri preprečevanja oboroženih konfliktov)	103
4.3 Obeti za preprečevanje oboroženih konfliktov: nova norma mednarodnih odnosov?	109
4.4 Sklep	111
5 PRISTOPI IZBRANIH SUBJEKTOV MEDNARODNIH ODNOSOV K PREPREČEVANJU OBOROŽENIH KONFLIKTOV	114
5.1 Vloga mednarodnih organizacij	114
5.1.1 Pristop OZN k preprečevanju oboroženih konfliktov	115
5.1.1.1 <i>Strategije</i>	116
5.1.1.2 <i>Instrumenti</i>	119
5.1.1.3 <i>(Uresničevanje) politike</i>	121
5.1.2 Pristop EU k preprečevanju oboroženih konfliktov	122
5.1.2.1 <i>Strategije</i>	123
5.1.2.2 <i>Instrumenti</i>	125
5.1.2.3 <i>(Uresničevanje) politike</i>	127
5.1.3 Pristop OVSE k preprečevanju oboroženih konfliktov	129
5.1.3.1 <i>Strategije</i>	129
5.1.3.2 <i>Instrumenti</i>	130
5.1.3.3 <i>(Uresničevanje) politike</i>	134
5.1.4 Pristop Nata k preprečevanju oboroženih konfliktov	135
5.1.4.1 <i>Strategije</i>	136
5.1.4.2 <i>Instrumenti</i>	137
5.1.4.3 <i>(Uresničevanje) politike</i>	138
5.1.5 Koordinacija med mednarodnimi organizacijami na področju preprečevanja oboroženih konfliktov	139
5.2 Vloga držav	141
5.2.1 Primerjalne prednosti držav na področju preprečevanja oboroženih konfliktov	141
5.2.2 Švedska: primer aktivnega pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov	143
5.3 Vloga nevladnih organizacij in nekaterih drugih subjektov mednarodnih odnosov	146
5.4 Sklep	149

6 GENEZA (OBOROŽENEGA) KONFLIKTA NA KOSOVU	154
6.1 Od Ilirov do kosovske bitke (4. st. p. n. š.–1389)	154
6.2 Od kosovske bitke do nastanka SFRJ (1389–1945)	157
6.3 Kosovo v obdobju SFRJ (1945–91)	160
6.4 Razpad SFRJ, začetek oboroženih spopadov in propad mirovnih pogajanj v Rambouilletu (1991–1999)	165
6.5 Vojaška operacija Nata »Zavezniška sila« in vzpostavitev mednarodne uprave (marec–junij 1999)	167
6.5.1 Razlogi za vojaško operacijo Zavezniška sila	169
6.5.2 Mednarodnopravni vidiki vojaške operacije Zavezniška sila	173
6.6 Sklep	176
7 ANALIZA PRISTOPOV OZN, EU, OVSE IN NATA K PREPREČEVANJU OBOROŽENEGA KONFLIKTA NA KOSOVU (1999–2008)	179
7.1 OZN (UNMIK)	179
7.1.1 Sklep	188
7.2 EU	191
7.2.1 Sklep	198
7.3 OVSE (OMIK)	201
7.3.1 Sklep	208
7.4 NATO (KFOR)	210
7.4.1 Sklep	217
7.5 Koordinacija med UNMIK, EU, OMIK in KFOR (1999–2008)	220
7.5.1 Sklep	223
8 MNENJSKA PODPORA KOSOVSKIH ALBANCEV IN KOSOVSKIH SRBOV PRISTOPOM OZN, EU, OVSE IN NATA K PREPREČEVANJU OBOROŽENEGA KONFLIKTA NA KOSOVU (1999–2008)	226
8.1 Mnenjska podpora poslancev v skupščini Kosova pristopom OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (1999–2008)	227
8.1.1 Splošna mnenjska podpora med poslanci v skupščini Kosova	227
8.1.2 Mnenjska podpora UNMIK-u (poslanci)	229
8.1.3 Mnenjska podpora EU (poslanci)	232
8.1.4 Mnenjska podpora OVSE/OMIK (poslanci)	234
8.1.5 Mnenjska podpora Natu/KFOR (poslanci)	235
8.2 Mnenjska podpora prebivalcev izbranih krajev pristopom k preprečevanju oboroženega konflikta OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu (1999–2008)	237
8.2.1 Splošna mnenjska podpora med prebivalci izbranih krajev	238
8.2.2 Mnenjska podpora UNMIK-u (prebivalci izbranih krajev)	239
8.2.3 Mnenjska podpora EU (prebivalci izbranih krajev)	240
8.2.4 Mnenjska podpora OVSE/OMIK (prebivalci izbranih krajev)	241
8.2.5 Mnenjska podpora Nato/KFOR (prebivalci izbranih krajev)	242

8.3 Primerjava mnenjske podpore pristopom OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (1999–2008) znotraj etnične skupine: poslanci ene etnične skupine v skupščini Kosova vs. prebivalci iste etnične skupine	243
8.4 Primerjava mnenjske podpore med kosovskimi Srbi pristopom OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (1999–2008) glede na kraj bivanja: sever Kosova vs. enklave	245
8.5 Sklep	247
9 SKLEP	250
10 VIRI IN LITERATURA	271
11 STVARNO IN IMENSKO KAZALO	311
PRILOGA A: ANKETNI VPRAŠALNIK (ALBANSKA RAZLIČICA)	314
PRILOGA B: ANKETNI VPRAŠALNIK (SRBSKA RAZLIČICA)	321
PRILOGA C: IZRAČUNI T-TESTOV	328

KAZALO SHEM

Shema 3.1: Dimenzije preprečevanja oboroženih konfliktov	45
Shema 3.2: Preprečevanje oboroženih konfliktov v razvojnem ciklu konflikta	49
Shema 3.3: Preprečevanje oboroženih konfliktov v znanstvenem proučevanju varnosti	59

KAZALO TABEL

Tabela 4.1: Operativno vs. strukturno preprečevanje oboroženih konfliktov	90
Tabela 4.2: Tipologizacija preprečevanja oboroženih konfliktov	92
Tabela 4.3: Eliassonova lestvica preprečevanja oboroženih konfliktov	93
Tabela 5.1: Instrumenti za preprečevanje oboroženih konfliktov v EU	127
Tabela 5.2: Instrumenti za preprečevanje oboroženih konfliktov v OVSE	133

KAZALO GRAFOV

Graf 8.1: Ocena splošne vloge subjekta v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (poslanci v skupščini)	229
Graf 8.2: Ocena splošne vloge UNMIK v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med poslanci v skupščini Kosova (po etnični pripadnosti)	230
Graf 8.3: Podpora posameznim dejavnostim UNMIK (poslanci v skupščini Kosova)	231
Graf 8.4: Ocena splošne vloge EU v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med poslanci v skupščini (po etnični pripadnosti)	232
Graf 8.5: Podpora posameznim dejavnostim EU (poslanci v skupščini Kosova)	233
Graf 8.6: Ocena splošne vloge OVSE/OMIK v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med poslanci v skupščini (po etnični pripadnosti)	234
Graf 8.7: Podpora posameznim dejavnostim OVSE/OMIK (poslanci v skupščini Kosova)	235
Graf 8.8: Ocena splošne vloge Nata/KFOR v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med poslanci v skupščini (po etnični pripadnosti)	236
Graf 8.9: Podpora posameznim dejavnostim Nata/KFOR (poslanci v skupščini Kosova)	237
Graf 8.10: Ocena splošne vloge subjekta v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (prebivalci izbranih krajev)	238
Graf 8.11: Podpora posameznim dejavnostim UNMIK (prebivalci izbranih krajev)	239
Graf 8.12: Podpora posameznim dejavnostim EU (prebivalci izbranih krajev)	240
Graf 8.13: Podpora posameznim dejavnostim OVSE/OMIK (prebivalci izbranih krajev)	242
Graf 8.14: Podpora posameznim dejavnostim Nata/KFOR (prebivalci izbranih krajev)	243
Graf 8.15: Primerjava ocene splošne vloge UNMIK, EU, OMIK in KFOR v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu po narodnosti (poslanci in prebivalci izbranega kraja)	244
Graf 8.16: Primerjava stališč prebivalcev Leposaviča in Gračanice do pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov UNMIK, EU, OVSE/OMIK in Nato/KFOR	246

SEZNAM KRATIC

AAK	<i>Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës</i> , Zveza za prihodnost Kosova
AKR	<i>Aleanca Kosova e Re</i> , Zveza za novo Kosovo
ASEAN	<i>Association of Southeast Asian Nations</i> , Zveza držav jugovzhodne Azije
CIMIC	<i>Civil-Military Cooperation</i> , Civilno-vojaško sodelovanje (v Natu)
DN	Društvo narodov
EAR	<i>European Agency for Reconstruction</i> , Evropska agencija za obnovo
ECOWAS	<i>Economic Community Of West African States</i> , Gospodarska skupnost zahodnoafriških držav
EU	Evropska unija
EULEX	<i>EU Rule of Law Mission</i> , Misija EU za vladavino prava
EUMM	<i>European Union Monitoring Mission</i> , Misija EU za nadzor
EVOP	Evropska varnostna in obrambna politika
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija
GS OZN	Generalna skupščina Organizacije združenih narodov
ICO	<i>International Civilian Office</i> , Mednarodni civilni urad
KFOR	<i>Kosovo Force</i> , Misija zveze Nato na Kosovu
LDK	<i>Lidhja Demokratike e Kosovës</i> , Demokratska liga Kosova
LMT	<i>Liaison Monitoring Team</i> , Skupina za povezavo
JIAS	<i>Joint Interim Administrative Structure</i> , Skupna prehodna civilna struktura
JSL	<i>Jedinstvena srpska lista</i> , Združena srbska lista
JLA	Jugoslovanska ljudska armada
KVSE	Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi
KVM	<i>Kosovo Verification Mission</i> , Misija za nadzor na Kosovu
LMT	<i>Liaison Monitoring Team</i> , Skupina za povezavo
Nato	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> , Organizacija severnoatlantske pogodbe
OMIK	<i>OSCE Mission in Kosovo</i> , Misija OVSE na Kosovu
ORC	Obramboslovni raziskovalni center
OVK	Osvobodilna vojska Kosova
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PISG	<i>Provisional Institutions of Self-Government</i> , Začasne institucije samoupravljanja
PDK	<i>Partia Demokratike e Kosovës</i> , Demokratska stranka Kosova

R2P	<i>Responsibility to Protect</i> , Odgovornost zaščititi
SAP	<i>Stability and Accession Process</i> , Stabilizacijsko-pridružitveni proces
SAPTM	<i>Stability and Association Process Tracking Mechanism</i> , Mehanizem za sledenje stabilizacijsko-pridružitvenemu procesu
SIDA	<i>Swedish International Development Cooperation Agency</i> , Švedska agencija za mednarodni razvoj
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SLS	<i>Samostalna liberalna stranka</i> , Samostojna liberalna stranka
SRSG	<i>Special Representative of Secretary-General</i> , Posebni predstavnik generalnega sekretarja
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika
SZ	Sovjetska zveza
SZVP	Skupna zunanja in varnostna politika (Evropske unije)
TMC	<i>Temporary Media Commissioner</i> , Začasni komisar za medije
UL OZN	Ustanovna listina Organizacije združenih narodov
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> , Program Združenih narodov za razvoj
UNMIK	<i>United Nations Interim Administration in Kosovo</i> , Začasna uprava OZN na Kosovu
UNPREDEP	<i>United Nations Preventive Deployment Force</i> , Preventivna mirovna misija OZN v Makedoniji
SRSG	<i>Special Representative of the Secretary General</i> , Posebni predstavnik OZN za Kosovo
VS OZN	Varnostni svet Organizacije združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1 UVOD

Oboroženi konflikti so stalnica človeške zgodovine. Čeprav konflikti sami po sebi niso nujno kontraproduktivni, saj lahko sprožijo potrebne družbene spremembe in spremembe na ravni posameznika (psihološke, mnenjske, vrednotne ipd.), pa poskusi preprečevanja, omejevanja, uravnavanja in reševanja (oboroženih) konfliktov na ravni družbe/države segajo daleč v preteklost. Ideja, da je oborožene konflikte smiselno preprečevati, torej ni nova. V tej ali oni obliki jo najdemo že v starodavnih verskih spisih in tudi v številnih sodobnih filozofsko-etičnih svetovnih nazorih; tudi v prvobitnih družbah/državah so obstajala stališča, ideje in teorije o urejanju uporabe sile in družbenih odnosov. Najstarejši tovrstni mehanizmi v mednarodnih odnosih so bile meddržavne pogodbe o prijateljstvu, zavezništvu, nenapadanju in vzajemni pomoči. Že v starokitajskem cesarstvu in staroindijskih kraljestvih, v antični Grčiji in Rimu in v srednjem veku so razvili nekatera sredstva za preprečevanje in pomirjanje konfliktov med tedanjimi političnimi skupnostmi (o državi v klasičnem pomenu besede tedaj še ne moremo govoriti), ki jih, sicer v bolj izpopolnjeni obliki, poznamo še danes (arbitraža, pomiritev, sprava itd.) (Benko 1996, 6–11; Grizold 2001, 137–8; Luard in drugi 2001, 331–40; Boesche 2003; de las Casas 2007).¹

Z nastajanjem sodobne mednarodne skupnosti (po l. 1648) se je prizadevanje za sistematično in institucionalno urejanje omejevanja uporabe oborožene sile nadaljevalo; začetke institucionalizacije miroljubnega reševanja sporov najdemo v vestfalskih mirovnih pogodbah iz 17. stoletja, Jayevi pogodbi iz konca 18. stoletja in zavezah Svete alianse iz 19. stoletja. Nadaljnji pomemben premik v razvoju mednarodnega prava in omejevanju pravice do vojne sta haaški mirovni konferenci l. 1899 in 1907, katerih delo je bilo usmerjeno v doseganje miru s pravom in oblikovanjem »univerzalne zavesti« (Koskenniemi 2012, 271). Na začetku 20. stoletja se je institucionalizacija nadaljevala s podpisom Bryanovih sporazumov (1913/14), sprejetjem Pakta Društva narodov (DN, 1919), podpisom Briand-Kellogovega pakta (1928) in, naposled, s sprejetjem Ustanovne listine Organizacije združenih narodov (OZN, 1945). Tudi po drugi svetovni vojni se je omejevanje oborožene sile v mednarodni skupnosti nadaljevalo, med drugim z Deklaracijo o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino OZN (znano tudi kot Deklaracija sedmih načel, 1970), Helsinško sklepno listino (1975) in še bi lahko naštevali (Benko 1996; Graham Fry in drugi 2002; Švarc 2011; Koskenniemi 2012, 405–6).

¹ Podrobneje o filozofsko-političnih idejah o preprečevanju oboroženih konfliktov od prvobitnih družb/držav do danes v poglavju 4.1.

Po hladni vojni so se v mednarodni skupnosti pojavili novi koncepti, ki prevprašujejo klasično vestfalsko pojmovanje mednarodne skupnosti; koncepti, kot so človekova varnost, humanitarna intervencija in Odgovornost zaščititi (*Responsibility to Protect*, R2P), bi pomembno lahko prispevali k preprečevanju oboroženih konfliktov in miroljubnemu reševanju sporov (glej npr. Wheeler 2000; Schnabel 2004; Wimelius 2006; Bellamy 2008; Sancin 2010; Grizold in Bučar 2011). Nekateri avtorji (Björkdahl 2002; Ingebritsen 2002) celo menijo, da se na področju svetovnega miru dogajajo pomembni premiki, saj naj bi se nekateri od teh konceptov celo razvijali v novo *normo* mednarodnih odnosov. Upravičeno lahko torej zapišemo, da je zgodovina sodobne mednarodne skupnosti *tudi* zgodovina preprečevanja oboroženih konfliktov.

A hkrati z opisanimi procesi in drugimi argumenti, ki govorijo v prid mirnemu reševanju sporov in preprečevanju oboroženih konfliktov (npr. moralno-filozofski, ekonomski in drugi argumenti), tudi 21. stoletje ni prineslo konca oboroženih konfliktov. Primerov, ko subjekti mednarodnih odnosov zaradi nezainteresiranosti, nezmožnosti in/ali neznanja niso preprečili izbruha oboroženega konflikta, je tudi v pohladnovojnem obdobju na desetine (Gorski Karabah, Ruanda, Demokratična republika Kongo, Irak, Afganistan ...). Ob vseprisotnih podobah nasilja v medijih se morda celo zdi, da svet ni bil še nikoli bolj nasilen, kot je danes. A vendarle to ne drži: nekateri znanstveno dokazujejo – danes najbolj prepričljivo verjetno Pinker (2011) – da je današnji čas, relativno gledano, najbolj mirna era v zgodovini.

K najbolj mirni eri, katere temeljna karakteristika je nezaželenost nasilnega reševanja konfliktov, je prispevalo več dejavnikov. Med pomembnejšimi velja izpostaviti razvoj *humanistične perspektive*, ki kot osrednje merilo presoje vsega postavlja človeka, in t. i. *civilianizacijo*, ki, med drugim, pomeni tudi širjenje in uresničevanje ideje, da človek ob pozitivnih spodbudah lahko postane bolj »človeški«.² Obenem se je, kot trdi Singer (2011), v zgodovini človeštva nenehno tudi širil krog tistih, s katerimi se (lahko) poistovetimo in do njih, posledično, čutimo empatijo, saj jih dojemamo kot svoje. Empatija je bila v prazgodovini omejena na pleme, danes »krog naših« pri nekaterih že zajema vse pripadnike istega naroda, v naslednji stopnji morda že tudi pripadnike sosednjih narodov, najbolj radikalni (oz. napredni v tem smislu kozmopolitizma in univerzalizma) pa v »krog svojih« že uvrščajo tudi ljudstva drugih ras in navsezadnje, na skrajni točki, celo že vsa živa bitja – mednje spadajo npr. nasprotniki vzreje živali za zadovoljitev prehranjevalnih potreb človeka.

² Zloraba pojma civilianizacije oz. civiliziranja se je v zgodovini večkrat manifestirala v dobi kolonializma, občasno pa se pojavlja tudi danes. Spomnimo se le npr. t. i. *mission civilisatrice*, ko so kolonizatorji (v omenjenem primeru Francozi) z vsemi razpoložljivimi metodami »civilizirali« prvobitna ljudstva severne in zahodne Afrike ter Indokine (Constantini 2008).

S tem je lahko povezana tudi misel, ki presega področje oboroženih konfliktov, saj prihaja s povsem drugega področja, in sicer iz psihologije in biotehnologije: znanstvena dognanja kažejo, da bi se, če bi želeli živeti v boljšem svetu, ljudje morali odreči pretiranemu egu in se *začutiti* kot del skupnosti (krog svojih), s čimer bi se možnosti za vznik (oboroženih) konfliktov zmanjšale oz. bi bile v idealnem svetu celo odpravljene (Knežević v Kontler-Salamon 2012, 17). Optimizem, da je preprečevanje oboroženih konfliktov mogoče in da si je zanj vredno prizadevati, ponujajo tudi sodobna znanstvena dognanja s področja antropologije (in etologije), ki zavračajo tezo, da je človekova narava *per se* nasilna (Pinker 2011, xxv).

Na teh temeljnih premisah temelji tudi ta doktorska disertacija. V zadnjih desetletjih 20. stoletja se je še posebej uveljavila ideja, da je preprečevanje (oboroženega) konflikta tista časovna točka v t. i. konfliktnem ciklu (Lund 1996; Swanström in Weissmann 2005, 11), ko je treba delovati, če želimo preprečiti oboroženi konflikt – torej že takoj, ko se pojavijo zametki eskalacije konflikta, ne pa šele, ko se napetosti zaostrijo do te mere, da je preprečevanje vse težje, če ne celo nemogoče. Namreč, vsakič, ko se oboroženi konflikti razplamtijo, še bolj pa, ko se izrišejo uničujoče posledice, si politična, strokovna, znanstvena in laična javnost zastavi vprašanje, zakaj se ni ukrepalo pravočasno, da bi se neki oboroženi konflikt preprečil, s čimer bi se zmanjšale človeške, širše družbene, ekonomske idr. posledice, da moralno-etičnih kataklizem niti ne omenjamo.

Konec hladne vojne in spremenjena mednarodnovarnostna paradigma, katere značilnost naj bi bil kooperativni model varnosti (Grizold 2001, 140–1) in prebujeni duh mednarodništva (*l'esprit d'internationalité*) (Koskenniemi 2012, 11), je sprva sicer res prinesel spodbudne obete za preprečevanje oboroženih konfliktov. Preprečevanje oboroženih konfliktov ni postalo le uradna politika številnih mednarodnih organizacij (npr. OZN, Evropske unije (EU), Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE),³ zveze Nato, Zveze držav jugovzhodne Azije (*Association of Southeast Asian Nations*, ASEAN), Gospodarske skupnosti zahodnoafriških držav (*Economic Community Of West African States*, ECOWAS), Svetovne banke idr.), ampak tudi številnih nevladnih organizacij in nekaterih razvitih držav (npr. severnoevropske države, Kanada, Japonska), ki so v poudarjanju nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov in vsesplošnem širjenju mirovništva prepoznale tudi močnega aduta za izboljšanje svojega ugleda in t. i. normativne moči v mednarodni skupnosti.

A kljub načelnemu konsenzu o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov in konkretnim prizadevanjem subjektov mednarodnih odnosov za to iz večjega dela sveta, ki je na pragu tretjega tisočletja bolj prepleten in povezan kot kdaj koli prej, vsakodnevno prihajajo

³ Treba je opozoriti na dejstvo, da OVSE pravno-formalno ni mednarodna organizacija in nima pravne subjektivitete (Jazbec 2006, 62). OVSE nima klasičnega članstva, kot ga imajo mednarodne organizacije; 56 držav v OVSE je poimenovanih »sodelujoče države« (*participating states*), ne pa države članice.

poročila o oboroženih spopadih, katerih vzroki niso kaj bistveno drugačni od tistih iz (davne) preteklosti: boj za omejene vire in prevlado, nacionalizmi vseh vrst idr. Takšna realnost mednarodnih odnosov, opominjajoča na suicidalnost mednarodne skupnosti (Bučar 2003, 126), zatorej navaja na več možnosti sklepanja: *prvič*, da se subjekti mednarodnih odnosov v dolgoletni zgodovini niso kaj dosti naučili in so še naprej vpleteni v nasilno »reševanje« konfliktov ter so kot taki nezainteresirani preobrniti tok nasilne zgodovine (nič novega sicer, v duhu latinskega pregovora *Acta Non Verba*);⁴ in *drugič*, da so pristopi, ki jih za preprečevanje oboroženih konfliktov uporabljajo subjekti mednarodnih odnosov, nepopolni, napačni ali pa je nekaj narobe z njihovo implementacijo v praksi; lahko pa gre tudi za kombinacijo naštetih razlogov.

A vendar iz nedavne zgodovine poznamo tudi precej primerov, ko se konflikti tudi – ali pa prav zaradi – hitrega in učinkovitega posredovanja mednarodne skupnosti niso razplamteli (*udejanjanje* preprečevanja oboroženih konfliktov). Med primere uspešnega preprečevanja oboroženih konfliktov iz devetdesetih let 20. stoletja najpogosteje uvrščamo Makedonijo, Južno Afriko, konflikt med krimskimi Tatari in večinskim prebivalstvom v Ukrajini v devetdesetih letih 20. stoletja, razmeroma miren prehod baltskih držav v neodvisnost. Zakaj je te konflikte bilo mogoče preprečiti, drugih pa ne?

Razmišljanje o omenjenih konceptih je bilo, čeprav tragično, spodbujeno tudi z dogodki, ki so se zgodili na domnevno pacifiziranem ozemlju, »daleč stran od tretjega sveta«: na evropskih tleh, kjer naj bi nastajala t. i. varnostna skupnost (Deutsch 1957 in 1961; Mouritzen 2003), ki naj bi se s stabilnega severa in zahoda Evrope postopoma razširila tudi na vzhodni in južni del stare celine. Razglasitev neodvisnosti republik Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), spodbujena s političnimi, ekonomskimi, kulturnimi in identitetnimi dejavniki, je vodila v krvavo morijo med nekdanjimi »bratskimi narodi«, začevši z oboroženim konfliktom v Sloveniji, nadaljujoč pa na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini. Črna gora in Srbija sta bili kot samooklicani zaščitnici »ideje jugoslovanstva« (Krestić 1998) v omenjene vojne neposredno vpleteni, medtem ko je Makedonija ta prvi val nasilja prešla razmeroma mirno, tudi – ali pa predvsem – zaradi odločnega in pravočasnega angažmaja mednarodne skupnosti (Väyrynen 2009; Mitrevska in drugi 2009; Grizold in drugi 2012).

Eno nacionalno vprašanje, ki znotraj SFRJ nikoli ni bilo razrešeno, pa je ostalo nerazreše(va)no tudi v omenjenem obdobju oboroženega nasilja v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja; gre za albansko nacionalno vprašanje (Banac 1988; Ismajli 1994; Rrecaj 2006; Di Lellio in Kadaré 2006). Albanci v SFRJ, še posebej kosovski Albanci, so upali, da bo Daytonski sporazum, s katerim se je l. 1995 končala vojna na območju nekdanje SFRJ, tudi

⁴ Dejanja štejejo, ne besede.

zanje prinesel kaj koristi (Simić 2000; Hasani 2000). A zgodilo se je ravno nasprotno: srbski politični vrh s Slobodanom Miloševićem na čelu je na vse odločnejše zahteve kosovskih Albancev odgovoril s še več represije; slednji so od začetka devetdesetih let 20. stoletja na Kosovu ustvarili vzporedno družbo, vse več pa jih je bilo – v nasprotju z zagovarjanjem politike nenasilnega odpora, ki jo je promoviral voditelj kosovskih Albancev Ibrahim Rugova – prepričanih, da si pravic ne bodo mogli izboriti drugače kot z oboroženim bojem. Razmere za začetek oboroženih spopadov v tistem obdobju ne bi mogle biti bolj plodne.

Napetosti med Srbi in kosovskimi Albanci ter z njimi povezani incidenti so se začeli stopnjevati po sklenitvi Daytonskega sporazuma, l. 1998 pa so prerasli v odkrit oboroženi spopad. Ker je klic *Nikoli več*, ki običajno sledi krvavemu nasilju, še vedno glasno odmeval (rane iz Bosne in Hercegovine, Hrvaške pa tudi iz širše mednarodne skupnosti – Ruanda, Demokratična republika Kongo itd. – so bile namreč še sveže), na *vplivne* subjekte mednarodne skupnosti pa so leteli (upravičeni) očitki o apatičnosti in/ali nesposobnosti, je v mednarodni skupnosti začela zoreti ideja, da je treba posredovati v kosovsko-srbskem konfliktu, saj bodo v nasprotnem primeru razsežnosti še dosti hujše (lat. *Periculum in mora*);⁵ val nestabilnosti bi namreč lahko pljusnil tudi prek kosovskih meja. Mednarodna skupnost, kot že nič kolikokrat doslej, tudi v tem primeru ni bila enotna – Varnostni svet Organizacije združenih narodov (VS OZN) se namreč ni mogel zediniti o uvedbi ukrepov za končanje sovražnosti. Navkljub temu je skupina držav pod okriljem zveze Nato 24. marca 1999 začela vojaško operacijo zoper Zvezno republiko Jugoslavijo (ZRJ), uradno z namenom zaščite civilnega prebivalstva na Kosovu (humanitarna intervencija). ZRJ je bila v slabih treh mesecih vojaško poražena, oborožene sile te države so morale v skladu s t. i. Vojaško-tehničnim sporazumom, podpisanim med ZRJ in Natom, in resolucijo VS OZN 1244 zapustiti Kosovo (Simić 2000; Weller 2009).

Resolucija VS OZN 1244 je predvidela prihod mednarodne uprave na Kosovo, katerega osrednji del je bila Začasna uprava OZN na Kosovu (*United Nations Interim Administration in Kosovo*, UNMIK), vsak od njenih treh glavnih »podpornih stebrov« pa je bil vsak zadolžen za svoje področje: EU za gospodarsko obnovo in razvoj, OVSE za demokratizacijo in izgradnjo institucij, misija zveze Nato na Kosovu (*Kosovo Force*, KFOR) pa za varnost. Na Kosovo so v tem obdobju začele prihajati tudi druge mednarodne (vladne in nevladne) organizacije. Glavni *uradni* cilj omenjenih subjektov mednarodnih odnosov je bil preprečiti vnovičen izbruh oboroženega konflikta na Kosovu ter dolgoročno stabilizirati pokrajino (Giannakos 2004; Dursun-Ozkanca 2010; Hyseni 2011).

⁵ Odlašati je nevarno.

Zapisano v zgornjih odstavkih predstavlja *raziskovalno izhodišče* te doktorske disertacije. V teh ozirih se namreč pojavlja vrsta vprašanj, tako zdravorazumskih kot tudi filozofskih, političnih, strokovnih in znanstvenih: v *splošnem pogledu*, ali subjekti mednarodnih odnosov sploh lahko preprečijo oboroženi konflikt ali pa je morda nprav oboroženih konfliktov in z njo povezana domnevna agresivnost človeškega rodu tako svojstvena, da so (do sedaj razvite) institucije mednarodne skupnosti nemočne, kadar »Mars zaigra na bobne vojne«; v *specifičnem pogledu* pa, izhajajoč iz *predmeta te doktorske disertacije* (tj. pristopov OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008), ali so omenjeni subjekti mednarodnih odnosov oboroženi konflikt preprečevali na ustrezen način, je med njimi potekalo ustrezno usklajevanje in kako so vlogo proučevanih subjektov v omenjenem obdobju razumeli prebivalci Kosova, ki bodo z dediščino 10-letnega obdobja, ko so ključno vlogo v določanju politične, ekonomske, socialne in širše družbene realnosti imeli ravno proučevani štirje subjekti (»mednarodna skupnost«), tudi živeli? To so ključna področja in vprašanja, ki jih naslavlja – in nanje tudi odgovarja – ta doktorska disertacija.

2 METODOLOŠKI OKVIR

Na podlagi uvodoma pojasnjenih raziskovalnih izhodišč in motivacije za raziskovanje v tem poglavju opredeljujem predmet raziskovanja, raziskovalne cilje in iz njih izpeljana raziskovalna vprašanja, utemeljujem metodološki pristop in znanstveno relevantnost doktorske disertacije ter izpostavljam omejitve v raziskovanju.

2.1 Predmet raziskovanja

Predmet raziskovanja doktorske disertacije je delovanje štirih subjektov mednarodnih odnosov (OZN, EU, OVSE in Nato), ki so med 10. junijem 1999 in 17. februarjem 2008 z uporabo različnih pristopov k preprečevanju oboroženega konflikta (strategij, instrumentov in politik) skušali zagotoviti, da na Kosovu ni prišlo do vnovičnega izbruha oboroženega konflikta.⁶

2.2 Raziskovalna cilja

Analiza v doktorski disertaciji ima dva splošna raziskovalna cilja:

- (1) ugotoviti, *s kakšnimi pristopi* so OZN, EU, OVSE in Nato v obdobju od 10. junija 1999 do 17. februarja 2008 skušali prepreč(eva)iti vnovičen izbruh oboroženega konflikta na Kosovu;
- (2) preučiti, *v koliki meri so bili pristopi*, ki so jih za preprečevanje oboroženega konflikta uporabili OZN, EU, OVSE in Nato, *sprejeti* med kosovskimi Albanci in med kosovskimi Srbi.

V okviru teh dveh splošnih raziskovalnih ciljev so zastavljeni posebni cilji, tako v teoretskem, prakseološkem kot empiričnem pogledu.

V *teoretskem* smislu so posebni cilji naslednji: (i) ugotoviti, kako je *preprečevanje oboroženih konfliktov* opredeljeno, še posebej v razmerju do drugih konceptov, ki se ukvarjajo z enakimi/podobnimi področji (npr. pokonfliktna obnova, izgradnja miru), ter katere prvine delovanja/aktivnosti subjektov mednarodnih odnosov so v teoretičnem in prakseološkem smislu razumljene kot preprečevanje oboroženih konfliktov; (ii) ugotoviti, kako mesto zavzema koncept preprečevanja oboroženih konfliktov v okviru varnosti v mednarodnih odnosih; (iii) kako sta se ideja in kasneje koncept preprečevanja oboroženih konfliktov razvijala skozi zgodovino mednarodne skupnosti do danes; (iv) ugotoviti, kako se je razvijalo

⁶ Gre za obdobje od začetka odhoda oboroženih sil ZRJ s Kosova in sprejetja resolucije VS OZN 1244, ki je zagotovila pravno osnovo za delovanje »mednarodne uprave«, do razglasitve neodvisnosti Kosova.

teoretsko proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov (v svetovni znanosti, še natančneje pa tudi v slovenski znanosti).

V *prakseološkem* smislu so posebni cilji ugotoviti: (v) kakšne pristope (strategije, instrumente in politike) k preprečevanju oboroženih konfliktov so razvili subjekti mednarodnih odnosov, konkretno OZN, EU, OVSE in Nato; (vi) kakšno je bilo ozadje za izbruh oboroženega konflikta na Kosovu v devetdesetih letih 20. st.; (vii) kako so od junija 1999, ko so se strukture ZRJ umaknile s Kosova in so nanj prišli ter ga začeli upravljati OZN, EU, OVSE in Nato, do februarja 2008, ko je Kosovo razglasilo neodvisnost, ti subjekti skušali stabilizirati Kosovo in preprečiti vnovični izbruh oboroženega konflikta:

V *empiričnem* smislu so posebni cilji ugotoviti: (viii) kako so uporabljene pristope OZN, EU, OVSE in Nato v obdobju 1999–2008 na Kosovu videli in razumeli Kosovci (podpora/zavračanje), s poudarkom na raziskavi stališč (ankete, intervjuji) treh skupin, in sicer a) poslancev v skupščini Kosova, b) prebivalcev izbranega kraja, poseljenega pretežno z Albanci (Hajvalia), in c) prebivalcev izbranih krajev, poseljenih pretežno s Srbi (Gračanica in Leposavić).

2.3 Raziskovalna vprašanja

Iz raziskovalnih ciljev so izpeljana tri raziskovalna vprašanja:

(1) *kakšni* so bili pristopi OZN, EU, OVSE in Nata (strategije, instrumenti in uresničevanje politike) k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med 10. junijem 1999 in 17. februarjem 2008?

(2) ali so bili pristopi OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v proučevanem obdobju *medsebojno usklajeni (koordinirani)*; če da, *do kolikšne mere* ter *kako* je potekalo medsebojno usklajevanje (koordinacija)?

(3) ali oz. do kolikšne mere so kosovski Albanci in kosovski Srbi v javnomnenjskem smislu *podpirali* pristope OZN, EU, OVSE in Nato k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v proučevanem obdobju:

- i) *Kateri elementi v pristopih OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v proučevanem obdobju so bili sprejeti med kosovskimi Albanci, kateri pa med kosovskimi Srbi? Ali so kosovski Srbi podpirali druge elemente pristopov proučevanih subjektov kot kosovski Albanci?*
- ii) *Ali obstajajo statistično značilne razlike glede percepiranja pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov glede na narodnost (kosovski Albanci vs. kosovski Srbi)?*

- iii) *Ali v percepcijah glede proučevanih pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov med poslanci ene etnične skupine v kosovski skupščini in ostalimi državljani iste etnične skupine obstajajo statistično pomembne razlike?*
- (a) Ali med poslanci albanske narodnosti in prebivalci izbranega kraja na Kosovu, poseljenega pretežno z Albanci,⁷ v teh percepcijah obstajajo statistično značilne razlike?
- (b) Ali med poslanci srbske narodnosti in prebivalci izbranih dveh krajev na Kosovu, poseljenih pretežno s Srbi,⁸ v teh percepcijah obstajajo statistično značilne razlike?
- iv) *Ali obstajajo statistično značilne razlike v proučevanih percepcijah med kosovskimi Srbi, živečimi na severu Kosova, in kosovskimi Srbi, živečimi v enklavah v drugih delih Kosova?*

Na temelju odgovorov na raziskovalna vprašanja bom z induktivno metodo ugotavljal, kateri so bili ključni elementi, da na Kosovu v proučevanem obdobju, z izjemo nekaterih posamičnih incidentov, ni prišlo do vnovičnega izbruha oboroženega konflikta, ob tem pa sklepam za nazaj na splošno teorijo preprečevanja oboroženih konfliktov. Iskal pa bom tudi odgovor na eno od ključnih vprašanj te disertacije (in splošne teorije preprečevanja oboroženih konfliktov), tj. ali so obstoječi pristopi proučevanih subjektov k preprečevanju oboroženih konfliktov legitimni.

2.4 Metode raziskovanja

Znanstvena metoda je najbolj učinkovita, kadar lahko za verifikacijo hipotez uporabimo različne teorije, ki si medsebojno konkurirajo (Ragin 2007, 30). Raziskovalna metodologija doktorske disertacije v luči navedene misli temelji na vzajemnem prepletanju kvalitativne in kvantitativne analize, konkretnije, na naslednjih vzajemno dopolnjujočih se metodah: analizi primarnih in sekundarnih virov,⁹ zgodovinski analizi¹⁰, anketiranju¹¹ in intervjuvanju

⁷ Gre za kraj Ajvali (alb. tudi Hajvali in Hajvalia; srb. Ajvalija) v neposredni bližini Prištine. Ker je Kosovo pokonfliktna družba, v kateri še vedno poteka veliko migracijskih tokov, so statistični podatki neurejeni in nenatančni, zato jih je treba jemati z določeno stopnjo previdnosti. Po nekaterih ocenah v tem kraju, ki leži štiri kilometre južno od Prištine ob regionalni cesti Priština–Gnjilane, živi od 8 do 12 tisoč prebivalcev (Wikipedia 2012b).

⁸ Gre za enklavo Gračanica (alb. Graçanicë, Gračanica) v neposredni bližini Prištine ter za kraj Leposavić (alb. Leposaviq, Albanik) na severu Kosova. Podatki o številu prebivalstva v srbskih občinah na Kosovu so še posebej problematični, saj kosovski Srbi in Srbija navajajo bistveno večje številke od realnih, popisa pa se ne želijo udeležiti. Wikipedia (2012a) na osnovi več virov npr. za Gračanico navaja okrog 11 do 13 tisoč ljudi (nekatero ocene so še bistveno višje!), za Leposavić pa okrog 18 tisoč (Wikipedia 2012c).

⁹ Več o metodah analize primarnih in sekundarnih virov v Ghauri in Gronhaug (2002) ter Churchill in Iacobucci (2005). Poznavanje razlik med primarnimi in sekundarnimi viri in iz tega izhajajočih omejitev je v družboslovnem raziskovanju nujno: pri primarnih virih gre za izvirne vire (dokumente), torej je bil pri njihovem nastanku opazovalec (raziskovalec) izključen, medtem ko gre pri sekundarnih za interpretacijo nekoga drugega (npr. raziskovalca) o primarnih virih oz. drugih družbenih fenomenih.

(polstrukturirani intervjuji).¹² V nadaljevanju je opisano, katere kombinacije metod so bile uporabljene za iskanje odgovorov na posamezno raziskovalno vprašanje.

2.4.1 Metode prvega raziskovalnega vprašanja

Za iskanje odgovorov na *prvo* raziskovalno vprašanje, s kakšnimi pristopi so OZN, EU, OVSE in Nato v obdobju od 10. junija 1999 do 17. februarja 2008 skušali prepreč(eva)iti vnovičen izbruh oboroženega konflikta na Kosovu, sem uporabil triangulacijo metod, začenši z metodo analize primarnih virov (dokumenti, strategije, deklaracije, akcijski načrti idr.), ki so jih v zvezi s Kosovom in preprečevanjem oboroženih konfliktov sprejeli OZN, EU, OVSE in Nato. To metodo je dopolnila metoda analize sekundarnih virov, saj je že nekaj avtorjev preučevalo vlogo omenjenih štirih subjektov na Kosovu (npr. Auerswald in Auerswald 2000; Bogdanović 2006; Chossuvodsky 2008; Cocozelli 2009; Czapliński 2009; Bebler 2010; Bekaj 2010). Kot tretjo metodo, ki prvi dve dopolnjuje in preverja, sem uporabil metodo polstrukturiranih intervjujev s predstavniki OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu, vidnejšimi člani kosovskih političnih strank, ki so se med l. 1999 in 2008 ukvarjali z vlogo mednarodne skupnosti na Kosovu, in nekaterimi predstavniki civilne družbe.

2.4.2 Metode drugega raziskovalnega vprašanja

Metode analize za *drugo* raziskovalno vprašanje – ali so bili pristopi OZN, EU, OVSE in Nata v proučevanem obdobju *medsebojno usklajeni* (koordinirani); če da, *do kolikšne mere* in *kako* je potekalo medsebojno usklajevanje (koordinacija) – so bile podobne kot pri prvem raziskovalnem vprašanju, le da je bila relativna teža v tem primeru večja na polstrukturiranih intervjujih z (visokimi civilnimi in vojaškimi) uradniki OZN, EU, OVSE in Nata. Glavni razlog za tovrsten »premik težišča raziskovanja« je v tem, da je glede medsebojne

¹⁰ Zgodovinska analiza je metoda odkrivanja dogodkov in vzročnih povezav iz preteklosti na podlagi zapisov in drugih virov. Raziskovalci, ki se poslužujejo te metode, analizirajo razne vire zgodovinskih podatkov, kot so zgodovinski teksti, časopisi, poročila, dnevniki, zemljevidi itd. Metodo pogosto uporabljajo zgodovinarji, da bi pridobili uvid v družbene fenomene (Wyche 2006, 37–8).

¹¹ Več o metodi anketiranja v Ragin (2007).

¹² Več o metodi intervjuvanja v Kvale (1996), Aaker in drugi (1998) ter Ragin (2007). Pri polstrukturiranih intervjujih gre za pogovore, katerih namen je pridobiti opise sveta, kot ga vidi (razume, op. av.) intervjuvanec, vključno z intervjuvančevo interpretacijo pojavov, o katerih se pogovarjamo. Kvale (1996, 2–6) opozarja, da gre pri intervjuju za »konstrukcijo znanja (vedenja)«, ne pa torej nujno za družbena dejstva. V dobesednem pomenu intervju pomeni »pogled vmes« (ang. *inter view*), torej izmenjavo mnenj o določenem področju med dvema osebama. Je pa polstrukturirani intervju več kot le običajen pogovor, saj raziskovalec želi izvedeti točno določene informacije/stališča ipd.; tak intervju torej ni pogovor dveh enakovrednih partnerjev, saj raziskovalec določa vprašanja in nadzoruje situacijo. Kvale (prav tam) navaja tudi zanimivo metaforo, ko intervjuvanje primerja z rudarjenjem. Oseba, ki intervjuja, išče – podobno kot rudar zakopane rudnine – vredne podatke (znanje) tako, da se pogovarja z osebami, ki te podatke »skrivajo«. Gre za eno najstarejših družboslovnih metod; znana je bila že v antiki – tako je npr. Tukidid prek pogovorov (intervjujev) z udeleženci peloponeških vojn pridobil vedenje o vojnah in ga je tudi sistematično zapisal.

koordinacije razmeroma malo javno dostopnih podatkov in da je bilo stopnjo koordinacije težko ugotavljati. Tudi zato na tem področju ni bilo opravljenih veliko analiz, na katere bi se pri raziskovanju lahko oprl, saj so predstavniki proučevanih subjektov na načelni ravni zavezani koordinaciji – v to jih silijo njihove sprejete obveze – in posledično neradi priznajo težave pri koordinaciji.

2.4.3 Metode tretjega raziskovalnega vprašanja

Najbolj kompleksno je bilo iskanje odgovorov na tretje raziskovalno vprašanje, v katerem sem preverjal, *ali oz. do kolikšne mere so kosovski Albanci in kosovski Srbi v javnomnenjskem smislu podpirali pristope OZN, EU, OVSE in Nato k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008*, in na iz njega izpeljana raziskovalna podvprašanja.

Uporabil sem metodi anketiranja in polstrukturiranih intervjujev. Raziskavo bi bilo idealno opraviti na celotnem območju Kosova, saj bi tako zajeli značilnosti celotne populacije; ker so bile možnosti tovrstnega proučevanja omejene, sem proučevanje zamejil, in sicer tako, da sem v okviru terenskega dela na Kosovu (junij–julij 2012) anketiral dve ciljni skupini:

- (1) poslance (albanske in srbske narodnosti) v skupščini Kosova;
- (2) prebivalce treh naselij: pretežno albanskega naselja Ajvali v bližini Prištine, pretežno srbske enklave Gračanica v bližini Prištine ter pretežno srbskega naselja Leposavić na severu Kosova.¹³

S tistimi poslanci, za katere sem med terenskim delom na Kosovu izvedel, da imajo večletne izkušnje pri delovanju »mednarodne uprave« na Kosovu, sem opravil tudi dodatne polstrukturirane intervjuje; tako sem pridobil še dodaten vpogled v problematiko delovanja proučevanih subjektov mednarodnih odnosov na področju preprečevanja oboroženih konfliktov.

2.5 Potek raziskovanja (izvedba anketiranja in polstrukturiranih intervjujev)

Za potrebe te doktorske disertacije je bilo skupno opravljenih 33 polstrukturiranih intervjujev in 123 anket (26 poslancev albanske in 8 poslancev srbske narodnosti v skupščini Kosova, 39 prebivalcev albanske narodnosti pretežno albanskega naselja Ajvalija, 23 prebivalcev srbske

¹³ Razlog za izbor le enega albanskega in dveh naselij na Kosovu, poseljenih pretežno s Srbi, je bil v tem, da se v znanstveni, strokovni in politični javnosti (glej npr. Dimitrijević 2011; Jevtić 2011; Nešović 2012; Deda 2012) pogosto navaja, da so stališča kosovskih Srbov glede večine političnih vprašanj geografsko pogojena: stališča tistih, ki živijo v neposrednem stiku s kosovskimi Albanci (npr. Gračanica) in so na sobivanje s kosovskimi Albanci prisiljeni, naj bi bila drugačna oz. bolj naklonjena sodelovanju s t. i. mednarodnimi akterji, saj druge možnosti nimajo, medtem ko naj bi bila stališča kosovskih Srbov, ki živé severno od Ibra na severu Kosova, kjer institucije kosovske države praktično nimajo nikakršnega vpliva, manj naklonjena sodelovanju s kosovskimi Albanci in proučevanimi štirimi subjekti mednarodnih odnosov.

narodnosti pretežno srbskega naselja Leposavić in 27 prebivalcev srbske narodnosti iz pretežno srbskega naselja Gračanica; podrobneje o strukturi vzorca v nadaljevanju).

Anketiranje

Anketni vprašalnik (v Prilogah A in B) je bil oblikovan v sodelovanju s predstavniki OZN, EU, OVSE in Nata, ki so pomagali oceniti, katere naloge v okviru preprečevanja oboroženih konfliktov, določene z mandatom, so bile najznačilnejše in najpomembnejše za njihovo organizacijo v proučevanem obdobju.¹⁴ Vprašalnika sta bila prevedena v albanščino in srbsščino.¹⁵

Anketni vprašalnik je bil ob pomoči štirih asistentk oz. asistentov političnih strank v kosovski skupščini in predavatelja mednarodnih odnosov na Univerzi v Prištini razdeljen 113 poslancem v kosovski skupščini (100 poslancem albanske in 13 poslancem srbske narodnosti).¹⁶ Za zagotovitev anonimnosti je bilo poslancem omogočeno, da so izpolnjene anketne vprašalnike nepodpisane vrnili asistentkam oz. asistentom svojih političnih strank, ti pa so mi izpolnjene vprašalnike vrnili ob koncu mojega raziskovanja na Kosovu. V roku 7 dni od dne, ko so asistentke in asistent razdelili vprašalnike, sem vsem 113 poslancem poslal še elektronsko verzijo vprašalnika z opomnikom in prošnjo, naj vprašalnik izpolnijo, oz. zahvalo, če so to že storili. Ker odziv poslancev in poslank (še) ni bil zadovoljiv, sem teden kasneje poslal še eno elektronsko sporočilo z vnovično prošnjo za sodelovanje v raziskavi.

*Poslanci so vrnili 34 anket, ki razmeroma dobro predstavljajo zastopanost strank v skupščini; 26 anket so izpolnili poslanci albanske, 8 pa poslanci srbske narodnosti.*¹⁷

¹⁴ Področij delovanja OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu med 1999 in 2008 je seveda več, kot jih je zajemal anketni vprašalnik. Z analizo primarnih in sekundarnih virov sem izluščil najpomembnejša področja delovanja; posvetovanje prek elektronske pošte s predstavniki OZN, EU, OVSE in Nata pa je služilo predvsem za potrditev ustreznosti nabora področij in minimalno dopolnitev anketnega vprašalnika.

¹⁵ Prevod iz angleščine v albanščino je opravil prevajalec z večletnimi izkušnjami prevajanja s področja mednarodnih odnosov Sedat Limani, v srbsščino pa ga je prevedla diplomirana politologinja z Univerze v Beogradu Jovana Janković.

¹⁶ Vprašalniki so bili predani tudi sedmim poslancem, ki zastopajo interese »nesrbskih manjšin«, tj. romske, bošnjaške, turške in goranske manjšine, vendar nihče od njih ni vrnil vprašalnika. Njihovo nesodelovanje v luči doktorske disertacije ni problematično, saj sem se v njej osredotočil predvsem na odnos kosovskih Albancev in kosovskih Srbov do preprečevanja oboroženih konfliktov med l. 1999 in 2008, ker gre za številčno daleč najbolj zastopani etnični skupnosti.

¹⁷ Demokratska stranka Kosova (*Partia Demokratike e Kosovës*, PDK) je na volitvah l. 2010 zasedla 34 sedežev oz. 28,3 % v 120-članski skupščini, delež poslancev PDK v vzorcu pa je bil 18 % (poslanci PDK so vrnili 6 anket); Demokratska liga Kosova (*Lidhja Demokratike e Kosovës*, LDK) je osvojila 27 sedežev oz. 22,5 %, delež poslancev LDK v vzorcu pa je bil 12 % (štirje poslanci LDK so vrnili izpolnjene ankete); stranka Vetevendosjë (Samoopredelitev) je zasedla 14 poslanskih mest oz. 11,7 %, delež poslancev te stranke v vzorcu pa je bil 23 % (izpolnjene ankete je vrnilo osem poslancev te stranke); stranka Zveza za prihodnost Kosova (*Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës*, AAK) je osvojila 12 sedežev oz. 10 %, delež stranke v vzorcu pa znaša 15 % (pet poslancev AAK je vrnilo anketne vprašalnike); stranka Zveza za novo Kosovo (*Aleanca Kosova e Re*, AKR; tudi *Koalicioni për Kosovë e Re*, KKR) ima osem poslanskih mest oz. 6,7 %, njen delež v vzorcu pa je znašal 3 % (le en poslanec te stranke je vrnil izpolnjen anketni vprašalnik). Med srbskimi strankami je *Samostalna liberalna stranka* (Samostojna liberalna stranka, SLS) dobila 8 sedežev oz. 6,7 %, delež te stranke v

Metodo anketiranja poslancev v skupščini sem dopolnil s pristopom, ki ga Smith (v Ragin 2007, 30) opredeljuje kot tistega, ki je za družboslovnega znanstvenika najpomembnejši, tj. da »ponudi besedo« marginalnim skupinam. V mojem primeru sicer ni šlo za marginalne skupine v klasičnem pomenu besede (npr. narkomani, kriminalci, brezdomci ipd.), ampak za skupino, ki je bila pri dosedanjem znanstvenem proučevanju preprečevanja oboroženih konfliktov razmeroma zapostavljena, četudi bi bilo smiselno, da se jo postavi v ospredje, tj. lokalno prebivalstvo (pristop »od spodaj navzgor«).¹⁸ Anketiranje sem izvedel v dveh naseljih v bližini Prištine – v manjšem naselju Ajvalia (tudi Hajvali, Hajvalia, Ajvalija), kjer živijo pretežno Albanci, in enklavi Gračanica (srb. Gračanicë), kjer živijo pretežno Srbi – ter v kraju Leposavić (alb. Leposaviq, tudi Albaniku) na severu Kosova.¹⁹ Za anketiranje v dveh krajih, poseljenih pretežno s srbskim prebivalstvom, sem se odločil zato, ker je položaj Srbov na severu Kosova in tistih, ki živijo v preostalem delu Kosova v srbskih enklavah južno od reke Ibar, bistveno drugačen (Dimitrijević 2011; Jevtić 2011; Nešović 2012; Deda 2012; Rrecaj 2012): če imajo Srbi na severu tesne stike s Srbijo kot matično državo in z oblastmi v Prištini praktično ne sodelujejo (na severu Kosova kosovske institucije nimajo skoraj nobene jurisdikcije), so Srbi v enklavah po preostalem delu

vzorcu pa je znašal 20,6 % (vprašalnike je vrnilo 7 poslancev); Združena srbska lista (*Jedinstvena srpska lista*, JSL) ima v skupščini štiri mesta oz. 3,3 %, njen delež v vzorcu pa znaša 3 % (en poslanec je vrnil anketni vprašalnik); najmanjša srbska stranka v skupščini Kosova je Srbska demokratska stranka Kosova in Metohije, poslanec te stranke vprašalnika ni vrnil.

¹⁸ Čeprav nekatere mednarodne organizacije (npr. *United Nations Development Programme*, Program Združenih narodov za razvoj (UNDP), Nato ...) že »preverjajo«, kako jih percipira lokalno prebivalstvo, pa pregled znanstvene literature pokaže, da je znanstveno proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov s te perspektive razmeroma omejeno. Omenjene mednarodne organizacije se ukvarjajo predvsem s svojo celotno podobo v javnosti, ne pa toliko s posamičnimi vidiki svojega delovanja, ki bi jih lahko uvrstili na področje preprečevanja oboroženih konfliktov. Tudi sicer je zaznati tendenco znanstvenikov, da raje ostajajo v ustaljenem (varnem) zavetju dosedanjega proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov, tj. proučevanju »od zgoraj navzdol« (torej kako so subjekti mednarodnih odnosov, po večini mednarodne organizacije in države, v določenem primeru pristopali k preprečevanju oboroženih konfliktov). Namen mojega pristopa je tudi v tem, da se o tistih, ki so »ciljna skupina« preprečevanja oboroženih konfliktov (v tem primeru Kosovci), dobi več informacij, s čimer je potem tudi načrtovanje preprečevanja oboroženih konfliktov »od zgoraj navzdol« lahko bolj uspešno; tako se določena družbena skupina tudi lahko uveljavi s svojim mnenjem, kar Ragin (2007, 58) izpostavlja kot pomembno nalogo znanstvenikov.

¹⁹ Pri anketiranju v naselju Hajvalia je sodelovala študentka ekonomije na Univerzi v Prištini Medina Orana, ki ima izkušnje s terenskim raziskovanjem; komunikacija med nama je potekala v angleščini. Izkazalo se je, da je bilo moje neznanje albanščine manjši problem, kot sem sprva pričakoval, saj je bila večina intervjuvancev pripravljena govoriti srbsko, potem ko je videla, da sem iz Slovenije (države, ki na Kosovu uživa razmeroma visok ugled); nekateri intervjuvanci so govorili tudi solidno angleško, kar je dodatno zmanjšalo komunikacijske težave. V nekaj primerih, ko v nobenem od omenjenih jezikov ni bilo možno komunicirati, je prevajala omenjena študentka. Čeprav so bili ti primeri redki, se je odločitev, da me je med terenskim raziskovanjem v albanskem naselju spremljala albansko govoreča oseba, izkazala za pravilno, saj so bili ljudje bolj pripravljeni sodelovati, potem ko so ob prvem stiku videli, da bo ob morebitnih komunikacijskih težavah lahko posredovala oseba iz tamkajšnjega okolja; dodaten argument za pravilnost odločitve je tudi človekova narava; zaupanje je namreč večje, če je v družbi nekdo, ki ti je etnično, kulturno, jezikovno idr. bližje. V srbski enklavi Gračanica sem anketiranje opravil sam, saj srbsko govorim dovolj dobro, da sem terensko delo lahko opravljal nemoteno. Pri anketiranju na severu Kosova mi je pomagal tudi magistrski študent mednarodnih odnosov na Univerzi v Cambridgeu Branislav Nešović, ki je tudi pomagal organizirati intervju z ministrom Republike Srbije za Kosovo in Metohijo Goranom Bogdanovićem.

Kosova primorani v sobivanje s kosovskimi Albanci oz. večje ali manjše sodelovanje s kosovskimi institucijami.

Prebivalci omenjenih treh naselij so skupno vrnili 89 anketnih vprašalnikov (39 prebivalci albanske narodnosti pretežno albanskega naselja Ajvali, 23 prebivalci srbske narodnosti pretežno srbskega naselja Leposavić in 27 prebivalci pretežno srbskega naselja Gračanica).

Polstrukturirani intervjuji

Od 33 polstrukturiranih intervjujev, opravljenih za to doktorsko disertacijo, so bili trije opravljeni v Beogradu decembra 2011; z njimi sem pridobil dodaten vpogled v odnos Srbije do Kosova²⁰. 19 polstrukturiranih intervjujev je bilo opravljenih junija in julija 2012 na Kosovu (Priština, Leposavić, Kosovska Mitrovica), od tega osem s predstavniki/-cami političnih strank v skupščini Kosova,²¹ sedem s predstavniki OZN, EU, OVSE in Nata,²² intervju z ministrom Republike Srbije za Kosovo in Metohijo Goranom Bogdanovićem ter pet intervjujev s predstavniki civilne družbe na Kosovu.²³ Dva intervjuja, ki sta omogočila bolj poglobljen uvid v strategije Nata na pokonfliktnih območjih (s poudarkom na civilno-vojaškem sodelovanju na Kosovu), sta bila opravljena v Ljubljani decembra 2011 in januarja 2012.²⁴ Dva intervjuja, ki pojasnjujeta vlogo Slovenije kot predsedujoče Svetu EU med ključnim obdobjem osamosvajanja Kosova (januar–junij 2008), sta bila opravljena v Ljubljani

²⁰ Intervjuji so bili opravljeni s prof. dr. Vojinom Dimitrijevićem (*Beogradski centar za ljudska prava*), Markom Miloševićem (*Beogradski centar za bezbednosnu politiku*) in prof. dr. Desimirjem Jevtićem (predsednikom Izvršnega sveta Socialistične republike Srbije/vlade Srbije od 1986 do 1990 in veleposlanikom ZRJ v Romuniji v devetdesetih letih 20. stoletja).

²¹ Intervjuji so bili opravljeni s poslancema iz PDK Beharjem Selimijem in Hydajetom Hysenijem, namestnikom predsednika Odbora za zunanje zadeve v kosovski skupščini, iz LDK s poslanko Teuto Sahatqijo, s predsednikom stranke Samoopredelitev! (*Vetevendosje!*) in predsednikom Odbora za zunanje zadeve v kosovski skupščini Albinom Kurtijem in poslanko Samoopredelitve Almo Lamo, sicer tudi članico Odbora za evropske integracije v kosovski skupščini, s poslancem Ardianom Gjinićem, vodjem poslanske skupine stranke AAK, in poslanko te stranke Time Kadriaj ter poslancem Samostalne liberalne stranke (*Samostojna liberalna stranka*, SLS) Petrom Miletićem, sicer tudi podpredsednikom kosovske skupščine.

²² V okviru OZN na Kosovu sem opravil intervju z Jolyonom Naegelejem, direktorjem Urada za politične zadeve pri UNMIK, v okviru EU na Kosovu z Alessandrom Rotto, svetovalcem za politične zadeve v Uradu posebnega predstavnika Evropske unije na Kosovu, Matejem Dornikom, svetovalcem za manjšine v Uradu posebnega predstavnika Evropske unije na Kosovu, in Alessandrom Tedescom, svetovalcem za nevladne organizacije in civilno družbo v EULEX. V okviru misije OVSE na Kosovu sem intervjuja opravil z Edisom Arifagićem, namestnikom direktorja Oddelka za demokratizacijo, in Duškom Zavišićem, namestnikom direktorja Oddelka za varnost; za pridobitev odgovorov glede vloge KFOR sem intervju opravil z dr. Jamiejem Sheo, namestnikom Generalnega sekretarja Nata.

²³ Intervjuji so bili opravljeni s programskim menedžerjem nevladne organizacije *Centar za društveni dialog i regionalne inicijative* Branislavom Nešovićem, vplivnim blogerjem Markom Jakšićem iz Kosovske Mitrovice, predavateljem mednarodnih odnosov na Pravni fakulteti v Prištini in namestnikom kosovske ministrice za evropske integracije Besfortom Rrecajem, direktorjem prištinskega raziskovalnega inštituta KIPRED Ilirjem Dedo in sodelavko številnih na Kosovu delujočih nevladnih organizacij Gordano Blanušo.

²⁴ Gre za intervjuja s civilnima strokovnjakoma Srečkom Zajcem in Tadejem Markičem, ki sta se s civilno-vojaškimi projekti ukvarjala v okviru slovenskih kontingentov v KFOR.

in Zagrebu oktobra in novembra 2010.²⁵ Pet telefonskih intervjujev z visokimi uradniki v EU in OVSE, zadolženih za preprečevanje oboroženih konfliktov v svojih mednarodnih organizacijah, je bilo opravljenih oktobra in novembra 2009.²⁶

2.6 Relevantnost proučevanja in izvirni prispevek doktorske disertacije znanosti

Relevantnost načrtovanega proučevanja in izvirni prispevek te doktorske disertacije znanosti sta utemeljena na *metodološkem področju, področju razvoja znanstveno-kategorialnega aparata in teorije* ter na *prakseološkem področju*.

I. Prispevek na metodološkem področju

Celostno zasnovan metodološki okvir (predmet raziskovanja, raziskovalni cilji, metode) problematike preprečevanja oboroženih konfliktov zapolnjuje vrzel dosedanjega tovrstnega proučevanja v okviru obramboslovja in mednarodnih varnostnih študij. Dosedanje proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov v okviru teh znanstvenih disciplin je bilo v glavnem usmerjeno na subjekte, ki so preprečevali oboroženi konflikt (najsi bodo to države, mednarodne vladne organizacije, v določenem obsegu tudi mednarodne nevladne organizacije, lokalne nevladne organizacije in drugi civilnodružbeni akterji), medtem ko so redki primeri, da je bilo preprečevanje oboroženega konflikta analizirano s stališča objekta preprečevanja (»preprečevanca«). Kot je pojasnjeno v metodološkem okviru, sem v doktorski disertaciji uporabil tudi pristop *dajanja besede* (Ragin 2007), saj sem želel proučiti, kako so pristope OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženih konfliktov dojemale ciljne skupine preprečevanja oboroženih konfliktov – v tem primeru torej Kosovci (kosovski Albanci in kosovski Srbi). Tovrsten pristop je pomemben zato, ker so vsakršne aktivnosti subjektov mednarodne skupnosti bistveno bolj uspešne, kadar imajo podporo lokalnega prebivalstva.

Metodološki pristop v disertaciji je zasnovan na triangulaciji metod kvalitativne in kvantitativne analize preprečevanja oboroženih konfliktov in zato predstavlja pomembno izhodišče za nadaljnje proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov. Namreč, kot je znano in kar priznavajo tudi nekateri avtorji, ki se s tem ukvarjajo že vrsto let (npr. Lund 2011), proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov šepa prav v metodološkem pogledu,

²⁵ Gre za intervjuja z dvema od najpomembnejših visokih uradnikov med predsedovanjem Slovenije Svetu EU v odnosu do Kosova, in sicer za intervju s tedanjim zunanjim ministrom Republike Slovenije dr. Dimitrijem Ruplom in intervju z Vojkom Volkom, tedanjim koordinatorjem za Zahodni Balkan na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije.

²⁶ Intervjuji so bili opravljeni z Erikom Falkehedom (analitik in raziskovalec v Centru za preprečevanje oboroženih konfliktov, OVSE), Alice Ackermann (višja svetovalka v Centru za preprečevanje oboroženih konfliktov, OVSE), Eduardom Auerjem (Oddelek za krizni menedžment in preprečevanje konfliktov, Generalni direktorat EU za zunanje zadeve), Arpadom Csekom in Katjo Ahlfors (Oddelek za krizni odziv in izgradnjo miru, Generalni direktorat EU za zunanje zadeve).

saj ni razvitega konsistentnega modela za proučevanje fenomena preprečevanja oboroženih konfliktov.

II. Prispevek na področju razvoja znanstvenokategorialnega aparata in teorije

Kot je razvidno iz pregleda znanstvenih in strokovnih del s področja (preprečevanja) oboroženih konfliktov, zbranih v informacijskem sistemu Cobiss, se v Sloveniji s tem področjem doslej sistematično ni ukvarjal nihče; slovenski znanstveniki so k fenomenom preprečevanja oboroženih konfliktov pristopali občasno in partikularno (podrobneje o tem v 3. poglavju). Zato v slovenski znanstveni in strokovni literaturi ni enotne opredelitve, kaj koncept preprečevanja oboroženih konfliktov sploh pomeni, in ta doktorska disertacija med drugim prispeva prav k razvoju znanstvenih in strokovnih poimenovanj (terminologije) na področjih obramboslovja in mednarodnih varnostnih študij. V tem okviru je v disertaciji predstavljena opredelitev naslednjih strokovnih poimenovanj: *pristop (k preprečevanju oboroženih konfliktov)*, *strategija (preprečevanja oboroženih konfliktov)*, *instrument (preprečevanja oboroženih konfliktov)* in *politika (preprečevanja oboroženih konfliktov)*. Nadalje je v tem smislu pomembna tudi opredelitev koncepta *preprečevanja oboroženih konfliktov* v razmerju do *drugih fenomenov* s področja oboroženih konfliktov, saj na teh mestih pogosto prihaja do nedoslednosti (npr. v kakem razmerju je preprečevanje oboroženih konfliktov do pokonfliktne obnove/stabilizacije, ki na nek način tudi pripomore k preprečevanju vnovičnega izbruha oboroženega konflikta). Pojasnjena so tudi razmerja *znotraj* koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov (npr. razmerje med strukturnim in operativnim preprečevanjem oboroženih konfliktov).

Tako zasnovan način proučevanja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov (združitev pristopov *od zgoraj navzdol* in *od spodaj navzgor*, tj. perspektiv subjektov preprečevanja in objektov preprečevanja) je redek oz., kot ugotavlja Talentinova (2007, 152–3), skoraj neobstoječ. Vse to je pomembno za razvoj teorije preprečevanja oboroženih konfliktov, saj na podlagi spoznanj, pridobljenih iz analize pristopov OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008, lahko ugotavljamo (in induktivno sklepamo na teorijo), kateri so bili ključni elementi v pristopih proučevanih subjektov k preprečevanju oboroženega konflikta in kako ter zakaj so bili določeni vidiki pristopov omenjenih subjektov med Kosovci sprejeti, drugi pa ne.

III. Prispevek na prakseološkem področju

Spoznanja doktorske disertacije so koristna za domačo in tujo strokovno javnost (mednarodne vladne in nevladne organizacije, državne institucije, ki se ukvarjajo z zunanjo in varnostno politiko ...) in za politične odločevalce iz naslednjih razlogov.

Prvič, preprečevanje oboroženih konfliktov je eden od temeljnih razlogov obstoja/delovanja številnih subjektov mednarodnih odnosov, tudi OZN, OVSE, EU in Nata, zato je koristno ugotoviti, katere so (bile) prednosti in slabosti vsakega od proučevanih subjektov mednarodnih odnosov na področju preprečevanja oboroženih konfliktov. Omenjeni subjekti bi lahko (v najboljšem primeru) na podlagi analiz v tej doktorski disertaciji, ki bodo predvidoma naknadno objavljene v slovenskih in tujih znanstvenih in strokovnih revijah, izboljšali delovanje na področju preprečevanja oboroženih konfliktov.

Drugič, med znanstveniki, strokovnjaki in laiki je precej popularno govoriti o pomanjkanju koordinacije subjektov mednarodne skupnosti pri reševanju skupnih problemov, manj pa jih za te »ugotovitve« ponuja konkretne argumente (skoraj vsakršna pomanjkljivost delovanja subjektov mednarodnih odnosov npr. na kriznih žariščih in območjih pokonfliktne stabilizacije se pogosto pripiše nekoordiniranosti, ta pa je sama po sebi neotipljiva in težko opredeljiva kategorija). V svoji doktorski disertaciji sem skušal te, pogosto lahkotno izrečene sodbe, vsaj delno preseči, ko sem za (ne)usklajevanje OZN, OVSE, EU in Nata med l. 1999 in 2008 na Kosovu iskal konkretne argumente. V najboljšem primeru bi strokovnjaki, ki se težav glede medsebojne (ne)koordinacije vsaj na načelni ravni zavedajo, na podlagi izsledkov te doktorske disertacije če ne že izboljšali sodelovanje na primeru Kosova spoznanja lahko koristno uporabili ob svojih prihodnjih nalogah na pokonfliktnih območjih (predvsem na podlagi primerov, da sta koordinacija in sodelovanje, četudi navidez sprva nemogoča in obsojena na propad (npr. zaradi pravil in birokratskih ovir), mogoča, če za to obstaja pravi interes).

Tretjič, dosedanje analize delovanja različnih subjektov mednarodnih odnosov na Kosovu so bile partikularne (npr. tako, da so avtorji proučili vlogo le ene mednarodne organizacije), nihče pa še ni analiziral njihovega delovanja s stališča preprečevanja oboroženih konfliktov s pristopom, ki bi po istih kriterijih analiziral vlogo najpomembnejših štirih subjektov, kot sem to storil sam v doktorski disertaciji. Precej več je bilo napisanega o tem, da se oboroženi konflikt med Srbi in Albanci na Kosovu v letih 1996–1999 ni preprečil (npr. Weller 2008), medtem ko se z obdobjem po l. 1999, ko oboroženi konflikt ni izbruhnil (je pa grozil!), nihče ni ukvarjal sistematično.

In *četrtič*, s stališča Slovenije lahko izpostavimo dva vidika: najprej pogosto poudarjeno dejstvo, da se Slovenija želi umestiti kot most/vezni člen med EU in jugovzhodno Evropo; ne

nazadnje ima Slovenija na tem območju, tudi na Kosovu, izražene svoje strateške interese (politične, ekonomske idr.), zato je poznavanje mednarodnopolitičnih procesov, ki so se tam odvijali v polpretekli zgodovini, in stališč prebivalcev Kosova pomembno za delovanje Slovenije v regiji; in nadalje, za Slovenijo je pomembno (s)poznati delovanje vseh štirih proučevanih subjektov mednarodnih odnosov, saj prav ti subjekti predstavljajo pomemben forum njenega zunanjepolitičnega delovanja (ne nazadnje je Slovenija v preteklosti že prevzemala pomembne vloge v vseh proučevanih subjektih).²⁷ Čeprav se disertacija vloge Slovenije ne dotika eksplicitno, je ta mestoma obravnavana, še posebej v luči delovanja Slovenije v OZN, EU, OVSE in Natu, kar lahko prinese pomembna spoznanja slovenskim političnim odločevalcem in strokovnjakom s tega področja.

Ne nazadnje jugovzhodna Evropa kljub dejstvu, da je oboroženo nasilje (za zdaj) prenehalo, ostaja t. i. mehki trebuh Evrope, ki ga prežema visoka stopnja kriminala, korupcije itd., iz česar lahko ob neugodnem razvoju dogodkov vnovič vzniknejo oboroženi konflikti. Zato je poznavanje procesov, ki se odvijajo v tem delu sveta, pomembno ne le za tam živeče ljudi, države v soseščini in tam delujoče mednarodne organizacije, temveč za vso mednarodno skupnost.

Toda temeljno vprašanje, ki ostaja, je, koliko bodo spoznanja iz doktorske disertacije, ki so plod večletnega sistematičnega raziskovanja, tudi slišana in upoštevana v praksi.²⁸

2.7 Omejitve raziskovanja

Omejitve raziskovanja v tej doktorski disertaciji lahko razdelimo v dve skupini: tiste, ki izhajajo iz *predmeta proučevanja*, in *metodološke*.

2.7.1 Omejitve, izhajajoče iz predmeta proučevanja

Prva, morda najpomembnejša omejitev izhaja iz zožanega *predmeta proučevanja*, ki je bil zožan s treh vidikov:

²⁷ Najbolj dragocene izkušnje si je Slovenija nabirala kot nestalna članica in predsedujoča VS OZN (1998–9), nadalje kot predsedujoča OVSE l. 2005, še posebej pomembno vlogo pa je igrala v prvi polovici l. 2008 kot predsedujoča Svetu EU, ko je bila ena od glavnih mednarodnopolitičnih tem razglasitev neodvisnosti Kosova. Več o vlogi Slovenije kot predsedujoče Svetu EU v Zupančič in Udovič (2011), širše o odnosih med Kosovom in Slovenijo, ki sta v času političnega vzpona Miloševića v času SFRJ delila usodo, pa tudi o vlogi Slovenije v procesu osamosvajanja Kosova pa tudi v pretanjeni analizi slovenskega diplomata Vojka Volka (2012).

²⁸ Položaj znanstvenika zanimivo ponazarja misel izraelskega pisatelja Amosa Oza (2012, 225), ki je v romanu *Zgodba o ljubezni in temnini* zapisal: »Ti«, je rekel oče z žalostnim nasmehom svojemu prijatelju Jisraelu Zarhiju, »ti se usedeš, vsake pol leta napišeš nov roman in vsa lepa dekleta takoj planejo po njem in te nemudoma vzamejo v posteljo. Mi raziskovalci pa se leta in leta trudimo, da bi dokazali vsako malenkost, preverili vsak drobec citata. Noč in dan tuhtamo o kratki opombi pod črto, in kdo to bere? Kvečjemu mi sami, se pravi trije ali štirje sojetniki naše stroke, milostno preberemo drug drugega, preden se raztrgamo med sabo – včasih pa še to ne. Kratko malo ignoriramo.«

(1) *geografskega*, saj sem preučeval preprečevanje oboroženega konflikta zgolj *na Kosovu* (čeprav je bilo treba za celostno razumevanje konflikta na Kosovu upoštevati dogajanje v celotni regiji);

(2) *časovnega*, saj sem preučeval le *omejeno obdobje*, tj. od 10. junija 1999, ko je bila sprejeta resolucija VS OZN 1244 in je ZRJ *de facto* izgubila nadzor nad Kosovom, do 17. februarja 2008, ko je skupščina Kosova sprejela deklaracijo o neodvisnosti Kosova (čeprav je za celostno razumevanje oboroženega konflikta oz. poskusov njegovega preprečevanja treba poznati tudi dogodke v desetletjih pred tem ter tudi po l. 2008 – sporadični incidenti in nadaljnja navzočnost OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu namreč kažejo na to, da konflikt še zdaleč ni končan);

(3) *z vidika oženja proučevanih subjektov* preprečevanja oboroženih konfliktov, saj sem preučeval pristope v preprečevanju oboroženih konfliktov zgolj štirih subjektov mednarodnih odnosov (OZN, EU, OVSE in Nato), ne pa tudi drugih relevantnih; ta omejitev ima še posebej pomembne implikacije, a dejstvo je, da ambicija te doktorske disertacije ni *popolnoma* pojasniti ozadje kompleksnosti dogajanja na Kosovu ter procesov, ki so pripeljali do razglasitve neodvisnosti; nekateri drugi subjekti mednarodnih odnosov – še posebej države z jasneje izraženimi geopolitičnimi interesi na tem območju (npr. ZDA, Ruska federacija, Nemčija), sosednje države (Srbija, Albanija itd.) – so morda celo bolj vplivali na potek dogodkov kot pa proučevani štirje subjekti; preprečevanje oboroženih konfliktov, kot so ga na Kosovu izvajali proučevani subjekti mednarodnih odnosov, je le del širše zgodbe.²⁹ Kljub prostorskim in vsebinskim omejitvam sem tudi tem vidikom posvetil nekaj pozornosti, ki z analizo primarnih in sekundarnih virov vsaj delno pojasnjuje kompleksnost dogodkov (predvsem sem izpostavil vlogo nekaterih držav, saj brez tega konteksta ne moremo zadovoljivo pojasniti pristopov OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008).

2.7.2 Metodološke omejitve

V metodološkem smislu je bila poleg omejitev in pomanjkljivosti metod samih (Kvale 1996; Ragin 2007) *prva pomanjkljivost* v tem, da v raziskovanje niso bili zajeti vsi prebivalci Kosova oz. reprezentativni vzorec celotne populacije, s čimer bi dobil kvalitetnejši odsev stališč prebivalcev Kosova do preprečevanja oboroženih konfliktov, kot so ga izvajali OZN,

²⁹ Pri tem naj omenim dobronameren (in za vsakega politologa zdravorazumski) nasvet enega od poslancev v skupščini Kosova, češ da naj, če želim razumeti ozadje dogodkov na Kosovu v l. 1999–2008, ne izgubljam časa »z malenkostmi, tj. z na Kosovu aktivnimi mednarodnimi organizacijami in nepomembneži v skupščini, saj kvalitetno preživeta ura v Dragodanu prekaša tedne pogovorov s poslanci in uslužbenci mednarodnih organizacij«. Kot je znano, ima v prištinski četrti Dragodan/Arberia sedež veleposlaništvo ZDA na Kosovu.

EU, OVSE in Nato; ugotavljal sem predvsem percepcije političnih elit ter percepcije prebivalcev treh lokalnih skupnosti (ene albanske in dveh srbskih), zato posploševanje na celotno Kosovo seveda ni bilo mogoče.

Druga omejitev v raziskovanju je bila jezikovna, saj ne govorim albansko; to sem sicer delno presešel z znanjem angleščine in srščine ter s pomočjo petih kosovskih Albanc in Albancev, ki so mi na terenskem raziskovanju pomagali pri vzpostavljanju stikov in/ali prevajanju.

Tretja omejitev je bila komunikacijska: prek elektronske pošte je bilo razmeroma težko navezati stik s predstavniki političnih strank; tudi to pomanjkljivost sem delno presešel s pomočjo omenjenih petih kosovskih Albanc in Albancev, ki osebno ali posredno poznajo poslanke in poslance, ter z metodo snežne kepe (kontaktne podatke in priporočila, s kom naj se še srečam, so mi posredovali tudi intervjuvanke in intervjuvanci med intervjuvanjem).

Četrta, raziskovanje na Kosovu, predvsem izvajanje anket in polstrukturiranih intervjujev, je bilo delno zaznamovano bodisi z nezainteresiranostjo nekaterih intervjuvancev in anketirancev za sodelovanje bodisi z nezaupanjem. Nezainteresiranost je bila še posebej opazna v primeru nekaterih poslancev v skupščini Kosova, v nekaterih primerih pa tudi v intervjujih s predstavniki proučevanih štirih subjektov. Razlogov za nezainteresiranost je verjetno več: nezanimanje za znanstveno delo, dajanje vtisa »pomembnosti in prezasedenosti«, naveličanost oz. celo resigniranost nad samim delom na Kosovu med predstavniki mednarodnih organizacij, naveličanost zaradi pogostih obiskov raziskovalcev itd. Na drugi strani je bilo med Kosovci, še posebej med kosovskimi Srbi, opaziti nezaupanje (tudi strah!), pri nekaterih pa tudi resigniranost zaradi slabega ekonomsko-političnega položaja njihove etnične manjšine.

3 TEORETSKI OKVIR

To poglavje je sestavljeno iz štirih delov. V prvem delu opredeljujem temeljne pojme; v drugem delu analiziram genezo dosedanjega znanstvenega proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov (v svetu, nato pa še posebej v Sloveniji) z namenom ugotoviti, kaj je na tem področju že bilo raziskanega; analiza je opravljena s sistematičnim pregledom znanstvenih del, vpisanih v bazah podatkov/člankov (COBISS, EBSCO in JSTOR). V tretjem delu analiziram glavne smernice teorij/teoretskih paradig varnosti v mednarodnih odnosih, ki so relevantne v kontekstu preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu med l. 1999 in 2008. Na temeljih spoznanj iz prvih treh delov nato v četrtem, zadnjem delu poglavja utemljujem eklekticistično in pluralistično zastavljen teoretski okvir doktorske disertacije, ki je potreben zaradi večrazsežnostno zastavljenih raziskovalnih vprašanj in večplastnosti analiziranih dimenzij.

3.1 Temeljni pojmi

V tem podpoglavju opredeljujem temeljne pojme doktorske disertacije: *preprečevanje oboroženih konfliktov*, *pristop*, *strategija*, *instrumenti in (uresničevanje) politike preprečevanja oboroženih konfliktov*. Opredeljena so tudi razmerja med koncepti preprečevanja oboroženih konfliktov in drugimi koncepti, ki se pojavljajo v povezavi s t. i. konfliktnim ciklom (krizno upravljanje, (raz)reševanje konflikta, pokonfliktna obnova).

3.1.1 Preprečevanje oboroženih konfliktov

Termin preprečevanje oboroženih konfliktov je razumljen različno, odvisno od konteksta, v katerem se ta besedna zveza uporablja. Med znanstveniki in strokovnjaki ni sprejete enotne opredelitve, a kljub odsotnosti splošno sprejete definicije je preprečevanje oboroženih konfliktov postalo pomembna naloga subjektov mednarodnih odnosov (prim. Lund 1996; Jentleson 2000a, 10; Ackermann 2003; Aggestam 2003, 12; Grizold in drugi 2012, 33). Vendarle pa tovrstna nejasnost in nerazmejenost opredelitev otežujeta znanstveno proučevanje. Nekateri preprečevanje oboroženih konfliktov razumejo zelo ozko, drugi pa v tako širokem smislu, da ga je skoraj nemogoče ločiti od drugih področij na polju znanstvenih disciplin, ki proučujejo pojave varnosti, obrambe in vojsva (obramboslovje, mednarodne varnostne študije, mednarodni odnosi).³⁰ V nadaljevanju navajam nekaj najpogostejše navajanih opredelitev preprečevanja oboroženih konfliktov s končnim namenom oblikovanja lastne definicije, ki bo uporabljena v doktorski disertaciji.

³⁰ Poglobljeno genezo razvoja mednarodnih varnostnih študij od konca 2. svetovne vojne do danes ponujata Buzan in Hansen (2009).

Ena prvih definicij, nastalih po hladni vojni, ko je koncept preprečevanja oboroženih konfliktov dobil nov zagon, je Munuera (1994, 3); ta pravi, da gre pri preprečevanju oboroženih konfliktov za »uporabo neprisilnih sredstev, ki imajo vsaj načelno podporo pri strankah v sporu in so pretežno diplomatske narave«.

V Agendi za mir (Agenda for Peace 1992), ki predstavlja prvi poskus sistematiziranja sredstev in politik OZN za preprečevanje oboroženih konfliktov po hladni vojni in v mednarodne odnose vnaša moderni pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov, je preprečevanje oboroženih konfliktov opredeljeno kot »preventivna diplomacija, ki pomeni uporabo diplomatskih tehnik z namenom preprečiti zaostrovanje nasprotij oz. celo eskalacijo v oboroženi konflikt /.../ pa tudi preprečiti razširitev oboroženih konfliktov«.

Komisija Carnegie (Carnegie Commission 1997, xviii) – skupina 16 uglednih raziskovalcev in politikov, ki so se v svojih dolgoletnih karierah ukvarjali s preprečevanjem in razreševanjem oboroženih konfliktov – je po nekajletnem proučevanju koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov tega definirala kot »preventivni ukrep, katerega cilj je preprečiti nastanek nasilnih konfliktov, preprečiti razširitev že trajajočih konfliktov ali pa preprečiti vnovičen izbruh nasilja«.

Omeniti velja tudi definicijo Petra Wallensteena z uppsalske univerze, ene od institucij z najdaljšo tradicijo proučevanja oboroženih konfliktov, njihovega razreševanja in preprečevanja. Wallsten (1998, 11) preprečevanje oboroženih konfliktov razume kot »konstruktivne ukrepe, sprožene z namenom preprečiti verjetno grožnjo, uporabo ali širjenje (uporabe, op. R. Z.) oborožene sile vseh strani, vpletenih v politični spor«.

Nadalje Miall, Ramsbotham in Woodhouse (1999) v svojem pogosto citiranem delu koncept preprečevanja oboroženih konfliktov definirajo kot »ukrepe, ki preprečijo oboroženi konflikt oz. izbruh množičnega nasilja«.

Douma, Van de Goor in Walraven (v Kronenberger in Wouters 2004, XXIII–XXIV) trdijo, da se pri opredeljevanju preprečevanja konfliktov pojavljata predvsem dva pristopa. Prvi, ožje definirani, preprečevanje konfliktov razume kot *vsakršno (politično, vojaško oz. gospodarsko) aktivnost, katere namen je preprečiti izbruh nasilja*. Skladno s to definicijo lahko preprečevanje konfliktov »obstaja« le, dokler konflikt ne doseže nasilne faze. Drugi, širše definirani pristop pa pravi, da *preprečevanje konfliktov vsebuje vsakršno (politično, vojaško oz. gospodarsko) aktivnost, katere namen je preprečiti izbruh nasilja, pa tudi preprečevanje nadaljnjega zaostrovanja (nasilnega) konflikta*. Skladno s to definicijo je koncept preprečevanja konfliktov povezan tudi s koncepti, kot so zmanjševanje napetosti, zadrževanje oz. upravljanje konflikta in celo posredovanje v konfliktu.

Med pogosto citiranimi je tudi definicija enega najbolj uveljavljenih proučevalcev preprečevanja oboroženih konfliktov, profesorja Michaela Lunda (2002, 117), ki je preprečevanje oboroženih konfliktov opredelil kot

vsakršno uporabo strukturnih ali medsektorskih sredstev, usmerjenih v to, da znotraj- ali meddržavne napetosti in spori ne eskalirajo v večje nasilje oz. uporabo oborožene sile; (preprečevanje oboroženih konfliktov so, op. R. Z.) ukrepi, namenjeni krepitvi zmogljivosti sprtih strani, da morebitne nasilne konflikte rešijo na miren način; (preprečevanje oboroženih konfliktov je, op. R. Z.) tudi progresivno zmanjševanje oz. odpravljanje notranjih problemov, ki generirajo napetosti in spore.

Lund (v Carment in Schnabel 2004, 5) je na podlagi spoznanj svojo definicijo dopolnil in zapisal, da

preprečevanje konfliktov zajema uporabo vseh sredstev z namenom zajezi znotraj- in meddržavne napetosti in spore, ki bi se lahko sprevrgli v obsežno nasilje; obsega tudi krepitev zmogljivosti za reševanje sporov na miren način, težnje po blaženju problemov, ki te spore kreirajo, ter poskuse preprečevanja širjenja sovražnosti na nova območja. Usmerjeno je na območja, kjer do izbruha konflikta še ni prišlo, kot tudi na območja, kjer bi se nedavno končani konflikt lahko vnovič razplamtel. /.../ Izvajajo ga lahko vladni ali nevladni akterji na katerikoli ravni (globalni, regionalni, nacionalni ali lokalni).

Omenimo še definicijo dveh uglednih strokovnjakov s tega področja, in sicer Carmenta in Schnabla (2003, 11), ki sta preprečevanje oboroženih konfliktov opredelila kot »srednje- in dolgoročno proaktivno operativno ali strukturno strategijo, ki jo uporabi množstvo akterjev; (strategija je, op. av.) namenjena identificiranju in ustvarjanju pogojev za stabilno in bolj predvidljivo mednarodno varnostno okolje«.

Nazadnje pogledjmo še eno bolj kompleksnih definicij preprečevanja oboroženih konfliktov, t. i. tridelno definicijo, ki se nanaša na to, kdaj (v kateri fazi konflikta) pride do aktivnosti preprečevanja konfliktov; to definicijo uvaja Björkdahlova (1999, 57). V prvi fazi t. i. preprečevanja izbruha (*outburst prevention*), ko je konflikt latenten, a še ni izbruhnil, so aktivnosti usmerjene predvsem v zaustavitev in preprečevanje izbruha nasilja. V drugi fazi, t. i. preprečevanju nadaljnjega zaostrovanja (*escalation prevention*), ko je konflikt že izbruhnil, gre za vertikalno in horizontalno preprečevanje širjenja konflikta – torej v preprečevanje, da se konflikt ozemeljsko ne razširi in da se vanj ne bi vključili tudi drugi akterji, ki v tej fazi v konflikt še niso neposredno vpleteni (torej pred t. i. točko brez povratka, ko se nasilje začne širiti brez omejitev, še vedno obstajajo možnosti za preprečevanje). Tretja faza preprečevanja konfliktov, preprečevanje vnovične oživitve konflikta (*relapse-prevention*), pride v poštev šele, ko orožje potihne, in je tesno povezana s teorijo in prakso pokonfliktne obnove (*post-conflict reconstruction*) in izgradnje miru (*peacebuilding*).

Med sodobnejše definicije preprečevanja konfliktov sodi tudi Wanis-St. Johnova (v Grizold in ostali 2012, 33), ki ta pojem opredeljuje kot »vrsto politik in instrumentov,

namenjenih: (i) preprečitvi morebitnega, morda celo zelo verjetnega izbruha nasilja že v *začetni* fazi; (ii) preprečitvi *ponovitve* izbruha nasilja, potem ko je nasilje že bilo zaustavljeno; (iii) preprečitvi nadaljnje eskalacije nasilja, potem ko je to bilo zajezeno.

Sklep. Pregled najpomembnejših sodobnih definicij preprečevanja oboroženih konfliktov (po koncu hladne vojne) pokaže naraščajočo kompleksnost definicij. Če so bile prve definicije, nastale po hladni vojni, razmeroma ozke, v zadnjih letih opazimo, da se koncept preprečevanja oboroženih konfliktov širi v več pogledih: a) s perspektive *časa* (na kateri točki »življenjskega cikla konflikta« nastopi), b) s stališča *akterjev preprečevanja oboroženih konfliktov* (če se sprva o akterjih niti ni govorilo, sodobne definicije oz. znanstvena dela, ki analizirajo preprečevanje oboroženih konfliktov (Bercovitch in drugi 2008; Lund 2008), zajemajo mnoštvo akterjev – od mednarodnih organizacij, držav do drugih subjektov mednarodnih odnosov; in c) s stališča *instrumentov oz. sredstev* (instrumentom preventivne diplomacije, navzočim praktično že od 60. let 20. stoletja, ko je koncept preprečevanja oboroženih konfliktov začel propagirati tedanji generalni sekretar OZN Dag Hammarskjöld, se je v zadnjih letih pridružila tudi težnja po odpravljanju vzrokov oboroženih konfliktov: prek razvojnih instrumentov/pomoči, instrumentov dobrega vladovanja,³¹ gospodarskega razvoja itd.).³²

(Vsaj) implicitno je v definicijah pretežno navzoča tudi vojaška komponenta preprečevanja oboroženih konfliktov (kot izhod v skrajni sili, če diplomatski instrumenti ne zadostujejo) – ne nujno kot dejanska uporaba sile, temveč zgolj kot zastraševalni element.

Na podlagi zapisanega lahko izpeljemo definicijo preprečevanja oboroženih konfliktov, ki je uporabljena v tej doktorski disertaciji. Preprečevanje oboroženih konfliktov razumem kot *kratko-, srednje- in dolgoročne (preventivno)diplomatske, vladovalne (politično-administrativne), vojaške in razvojne (ekonomske ipd.) pristope subjektov mednarodnih odnosov, s katerimi je mogoče posredno, po potrebi pa tudi neposredno, preprečiti izbruh oboroženega konflikta in na dolgi rok odpraviti vzroke zanj.*

³¹ Globalno vladovanje je prevod angleškega koncepta »*global governance*«. Tak prevod, kot trdi Pikalo (2009, 559), poudarja tako upravljavsko kot politično razsežnost koncepta in se kot ustrezen prevod uveljavlja na področju slovenske politologije (prim. Brezovšek in Bačlija 2010).

³² Ob tem je treba poudariti, da osrednje mesto v preprečevanju oboroženih konfliktov še vedno zajema preventivna diplomacija, ki vpliva tudi na druge komponente preprečevanja oboroženih konfliktov (vojaški pristopi, pristopi dobrega vladovanja in razvojni pristopi), te pa povratno nanjo. Meja med preventivno diplomacijo in ostalimi komponentami preprečevanja oboroženih konfliktov je težko določljiva, saj se nekateri ukrepi oz. aktivnosti lahko uvrstijo v več komponent (prim. Zupančič in Udovič 2011, 160–2).

Koncept preprečevanja oboroženih konfliktov lahko ponazorimo v obliki naslednje sheme:

Shema 3.1: Dimenzije preprečevanja oboroženih konfliktov

Vir: prirejeno po Zupančič in Udovič (2011)

Kot je razvidno s skice, so vse komponente medsebojno povezane in celo prehajajo ena v drugo (meje med njimi so težko določljive). Nekateri aktivnosti subjektov mednarodnih odnosov namreč lahko uvrstimo v več komponent, skupni učinek posameznih komponent (uspešnost preprečevanja oboroženih konfliktov) pa je odvisen od tega, kako trdna je vsaka od komponent.

Tako razumljen koncept preprečevanja oboroženih konfliktov zajema *časovno* dimenzijo preprečevanja oboroženih konfliktov (kratko-, srednje- in dolgoročno), *raznorodno* naravo preprečevanja (politično, diplomatsko, vojaško, gospodarsko), *večnivojsko* naravo (subjekti mednarodnih odnosov: od mednarodnih organizacij do celo posameznika kot subjekta) in ne nazadnje *transformacijsko* naravo preprečevanja (na tej točki zajema tudi koncept pokonfliktne obnove oz. izgradnje miru). Definicija je namenoma zastavljena široko, da vsebinsko zajame elemente večine definicij, hkrati pa je to njen problem, saj prevelika splošnost lahko otežuje natančnost znanstvenega proučevanja. Zato je toliko bolj nujna natančna opredelitev predmeta proučevanja, kjer je nedvoumno zapisano, da ta doktorska disertacija proučuje zgolj izbrane dimenzije preprečevanja oboroženega konflikta na Kosovu, ne pa vseh, saj bi to presegalo domet ene doktorske disertacije (podpoglavje 2.7 Omejitve raziskovanja).

3.1.2 Pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) (2008c) slovarski gesli *pristop* oz. *pristopati* v tretji inačici razlage gesla opredeljuje kot: *v zvezi s, lotevati se česa, začenjati kaj (pristopati k delu, pristopati k reševanju problemov)* in kot *način, postopek* (nov pristop v odkrivanju vzročnosti med pojavi ...).

Poglejmo še, kako tuja literatura (pretežno anglosaksonska) definira pristop (*approach*). Med drugim najdemo opredelitve, ki so podobne SSKJ-jevi, in sicer kot *način oz. sredstvo za dosego nečesa* ali pa kot *metodo, uporabljeno za soočanje z nečim oz. za dosego nečesa* (The American Heritage Dictionary of the English Language 2000). Tudi Merriam-Websterjev slovar (Merriam-Webster Dictionary 2011) ne prinaša bistvenih novosti; pristop opredeljuje kot *napredovati/približevati se k želenemu cilju* ali pa kot *narediti začetne korake na poti k uresničitvi, spoznanju ali izkušnji*.

Če slovarske opredelitve apliciramo na politično znanost, ki ima posebno izrazoslovje, oz. na koncept preprečevanja oboroženih konfliktov, lahko sklenemo, da gre pri pristopu za *konceptualno zasnovo vseh dejavnosti/aktivnosti nekega subjekta mednarodnih odnosov za dosego cilja*, tj. *preprečiti izbruh oboroženega konflikta*. Pristop nekega subjekta mednarodnih odnosov k preprečevanju oboroženih konfliktov je širok pojem in ga v skladu s teorijo preprečevanja oboroženih konfliktov lahko razgradimo na tri elemente: *strategijo*, *instrument(e)* in *(uresničevanje) politike* (preprečevanja oboroženih konfliktov). V nadaljevanju pojasnjujemo medsebojna razmerja med navedenimi elementi.

3.1.3 Strategija preprečevanja oboroženih konfliktov

V prvotni fazi mora pristop vsebovati idejo, kako doseči želeni cilj; v kontekstu mednarodnih odnosov ideja sama po sebi dobi veljavo šele, ko je afirmirana in sprejeta na ravni družbe, države ali mednarodne skupnosti. Rezultat premlevanja idej je tudi posledica političnih razmerij in moči posameznih subjektov, ki v tem »viharjenju« idej sodelujejo. Te ideje pa na polju političnega zaživijo šele, ko so zapisane in objavljene ter tako dostopne širši javnosti. Ideje so običajno zapisane v dokumentih, ki v kontekstu političnega nosijo različna imena (resolucije, deklaracije ipd.), v okviru mednarodnih organizacij in držav pa se ti dokumenti ponavadi imenujejo strategije (za doseganje takšnih in drugačnih ciljev), ki vsebuje več določenosti za izvedbo ukrepov kot ideje.

V politološkem izrazoslovju se izraz *strategija* pogosto uporablja v povezavi z vojaško stroko (saj iz nje tudi izhaja).³³ V zadnjih desetletjih pa se je izraz razširil praktično na vsa področja družbe(nega delovanja), npr. v zdravstvo, okoljevarstvo, socialo ipd. Strategija³⁴ je sama po sebi zbir postopkov, ponavadi v zapisani obliki, in prva stopnja za doseg želenega cilja. A vendar: subjekt mednarodnih odnosov ima lahko še tako razdelano in premišljeno

³³ Izraz *strategia* (Στρατηγία) izvira iz antične Grčije in pomeni sedež generala oz. poveljstva, *strategos* (στρατηγός) pa vodjo oz. poveljnika vojske.

³⁴ Slovar slovenskega knjižnega jezika na spletu (2008d) pod slovarskim geslom »strategija« kot prvo različico uporabe zapiše, da gre za *postopke, načine načrtovanja in vodenja velikih vojaških operacij, vojne*, v drugi pa, da gre za *postopke, načine za doseg kakega cilja*.

strategijo za doseg nekega cilja, a če subjekt ostane zgolj pri »zapisu ideje in načrtu, kako jo uresničiti«, cilj še ne bo dosežen.

Za potrebe te doktorske disertacije lahko strategijo preprečevanja oboroženih konfliktov opredelimo kot *sistematični načrt subjekta mednarodnih odnosov, ki opredeljuje postopke, sredstva in načine delovanja za doseg končnega cilja, tj. preprečevanje oboroženega konflikta*.

3.1.4 Instrumenti preprečevanja oboroženih konfliktov

Naslednji pomemben konstitutivni element termina pristop je *instrument* oz. *sredstvo* (ang. *tool*) za doseg določenega stanja. Ker je izraz sredstvo bolj splošen, izraz instrument pa bolj specifičen in se v skladu s SSKJ (2008b) v tretji možni varianti nanaša tudi na mednarodne odnose ter zato, ker se je ta izraz v slovenski znanstveni in strokovni terminologiji že uveljavil (še posebej na področju obramboslovja in mednarodnih odnosov), bom v doktorski disertaciji uporabljal izraz instrument. Instrument je s strategijami (te v večini primerov že navajajo določene instrumente (sredstva) za doseg nekega stanja) neločljivo povezan. Lund (v Zupančič in Grizold 2010b, 60) meni, da je instrument operativno udejanjenje aktivnosti neke organizacije za doseg ciljev, npr. diplomatska iniciativa.

Termin instrument je v slovenski znanstveni in strokovni literaturi definiran v razmerju do mehanizma, čeprav velja opozoriti, da pogosto prihaja do prekrivanja obeh pojmov in, posledično, do terminološke zmede. Podobno je tudi v tujini, kjer avtorji o uporabi instrumentov preprečevanja oboroženih konfliktov pišejo, redko pa jih tudi opredelijo (glej npr. Lund 2009).³⁵ V skladu s sistemsko teorijo sta (varnostni) mehanizem in instrument postavljena v širši okvir (varnostnega) sistema: a) varnostni sistem je skupek načel, po katerih poteka zagotavljanje varnosti; b) varnostni mehanizem je pojavna oblika delovanja varnostnega sistema; c) varnostni instrument je posamična oblika delovanja varnostnega mehanizma (Grizold 1999, 38).³⁶ Tovrstna logika sledi tudi razmišljanju klasika realizma Hansa Morgenthaua, ko sicer razpravlja o mehanizmih mednarodnih odnosov. Morgenthau (v Guzzini 1998, 29) meni, da v okviru varnostnih mehanizmov soobstajajo posamezni varnostni

³⁵ Lund (2009) kot primera instrumentov navaja program urjenja in izobraževanja policistov ter posredovanje (mediacijo) v nekem sporu, kot primer mehanizma pa navaja inštitut zgodnjega opozarjanja (*early warning*). Podobni logiki sledi še eden od raziskovalcev preprečevanja konfliktov, Dennis J. D. Sandole (2009), ki trdi, da je »[...] visoki komisar za narodne manjšine pri OVSE mehanizem, medtem ko nekatera sredstva (*tools*), ki jih uporablja za doseg svojih ciljev, lahko opredelimo kot instrumente.«

³⁶ Tovrstna logika sledi razmišljanju klasika realizma Hansa Morgenthaua, ko razpravlja o mehanizmih mednarodnih odnosov. Morgenthau (v Guzzini 1998, 29) meni, da v okviru varnostnih mehanizmov soobstajajo posamezni varnostni instrumenti (npr. v okviru mehanizma preventivne diplomacije instrumenti pogajanj, mediacije in arbitraže).

instrumenti (npr. v okviru mehanizma preventivne diplomacije instrumenti pogajanj, mediacije in arbitraže).

V skladu z zapisanim je instrument preprečevanja oboroženih konfliktov v tej doktorski disertaciji razumljen kot *sredstvo, ki ga neki subjekt mednarodnih odnosov uporabi, po možnosti v skladu s strategijo preprečevanja oboroženih konfliktov, z namenom, da prepreči izbruh oboroženega konflikta.*

3.1.5 (Uresničevanje) politike preprečevanja oboroženih konfliktov

Zgolj dobro razdelana strategija in še tako zmogljivi instrumenti za preprečevanje oboroženih konfliktov, sicer nujna konstitutivna elementa pristopa v preprečevanju oboroženih konfliktov, sama po sebi še ne zadostujeta, da bo nek subjekt mednarodnih odnosov dejansko skušal preprečevati izbruh nekega oboroženega konflikta. Zato kot tretji konstitutivni element termina pristop (v preprečevanju oboroženih konfliktov) uvajamo *uresničevanje politike* (preprečevanja oboroženih konfliktov).

Pomislimo na svetovne velesile: poleg ekonomske, vojaške, politične moči imajo tudi strukturno moč (Strange 1995), ki pomeni določanje okvirov delovanja mednarodne skupnosti, a kljub vsemu se, čeprav naj bi bilo prizadevanje za mir na vrhu njihovih političnih agend, lotevajo »reševanja« predvsem tistih problemov, ki ogrožajo njihove vitalne (nacionalne) interese. V znanstveni in strokovni literaturi pa tudi v laični javnosti se za neaktivnost subjektov mednarodnih odnosov ponavadi uporablja izraz »pomanjkanje politične volje« (Lund 1996, 28). Po drugi strani pa se – ne le države, tudi mednarodne organizacije – pogosto vpletejo v kakšen konflikt, ki morda na prvi pogled ni tako zelo urgenten.³⁷ Izraz »politika preprečevanja oboroženih konfliktov« se sicer uporablja v znanstvenih člankih (glej npr. Čufriin in Saunders 1997; Haufler 2004) in implicitno vsebuje zgoraj zapisano, definiran pa ni (avtorji verjetno sklepajo, da je termin tako nedvoumen, da ga niti ni treba dodatno opredeliti).

Na podlagi teh argumentov in opredelitev lahko za potrebe te doktorske disertacije operacionaliziramo definicijo uresničevanja politike preprečevanja oboroženih konfliktov, ki jo razumemo kot *pripravljenost subjekta mednarodnih odnosov, da v skladu s svojimi strategijami uporabi instrumente, ki jih ima na voljo za preprečevanje oboroženih konfliktov, in dejansko uporabo teh instrumentov, z namenom, da se prepreči izbruh nekega oboroženega konflikta.*

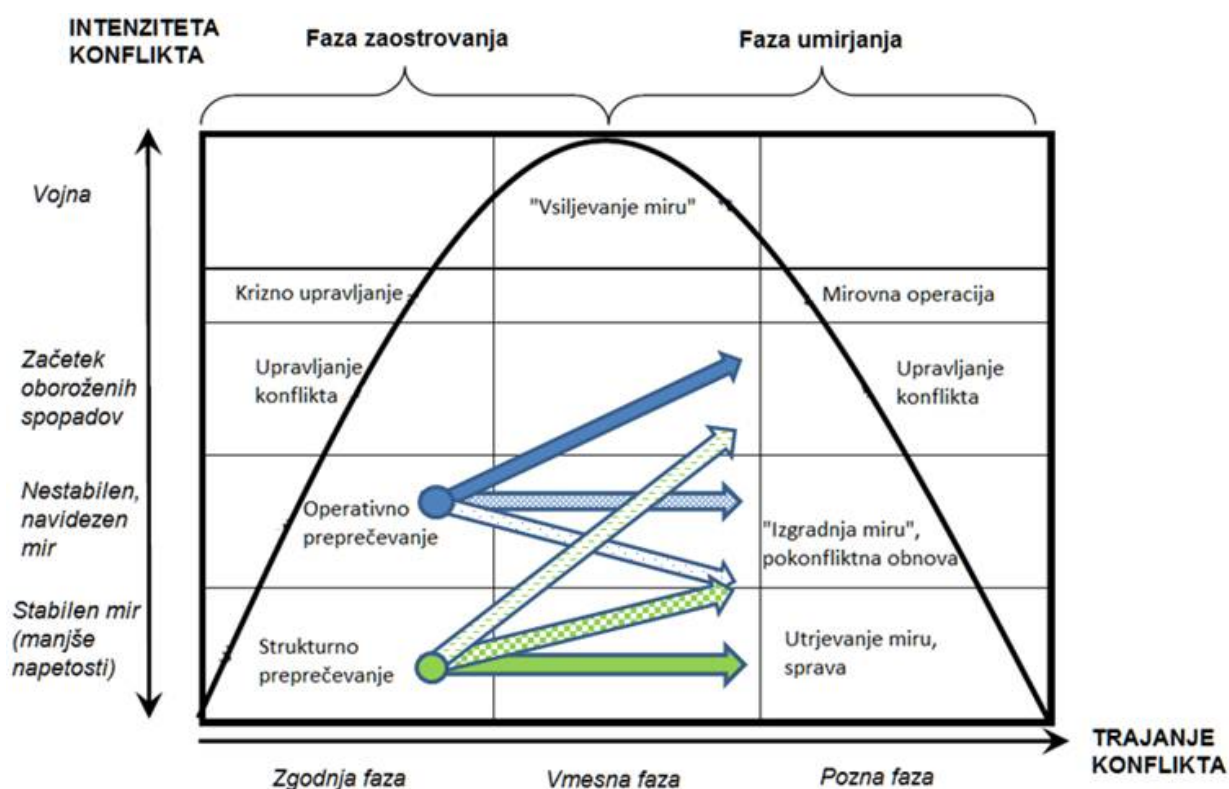
³⁷ Podrobneje o politiki odločanja v preprečevanju oboroženih konfliktov v Lund (1996, 121-31).

3.1.6 Preprečevanje oboroženih konfliktov v razmerju do drugih konceptov v »konfliktnem ciklu«: krizno upravljanje, (raz)reševanje konflikta, pokonfliktna obnova

Konflikt ni statična, temveč dinamična kategorija; intenziteta in narava konflikta se v toku t. i. razvojnega cikla konflikta spreminjata. Razumevanje (faz) razvojnega cikla je ključno za razumevanje, kdaj, kako in s katerimi strategijami in instrumenti je mogoče učinkovito poseči v neki konflikt, iz tega pa izhajajo tudi različne »zunanje dejavnosti« (posegi) v konfliktni cikel: *preprečevanje konflikta v operativnem in strukturnem smislu* v fazi, ko napetosti naraščajo; *krizno upravljanje* (*crisis management*, pojavlja se tudi izraz upravljanje konflikta, *conflict management*), če kriza oz. konflikt že izbruhne; sočasno s tem, bolj običajno pa potem, ko se oboroženo nasilje konča, pa nastopijo *(raz)reševanje konflikta* (*conflict resolution*), *izgradnja miru* (*peace building*) in *pokonfliktna obnova* (*post-conflict reconstruction*, tudi *post-conflict settlement*), ki, kot bomo ponazorili v nadaljevanju, vsebujejo tudi instrumente in strategije *preprečevanja* oboroženih konfliktov, saj je možnost, da oboroženi konflikt *vnovič* izbruhne, še zelo realna.

Modelov razvojnega cikla konflikta je več (glej npr. Lund (1996), Swanström in Weissman (2005, 11), Thruelsen (2009, 15)), skupno pa jim je (v večini primerov), da imajo obliko narobe obrnjene črke U. V vseh primerih gre za poenostavljen opis realnosti, saj je nemogoče jasno razmejiti, kdaj nastopijo posamezne faze konflikta, saj te zlagoma prehajajo druga v drugo; model razvojnega cikla konflikta je torej predvsem analitični pripomoček, ki ne odslikava nujno vse realnosti.

Shema 3.2: Preprečevanje oboroženih konfliktov v razvojnem ciklu konflikta

V zgodnji fazi razvojnega cikla konflikta, ki ga zaznamujejo predvsem manjše napetosti med sprtimi stranmi, izbruh oboroženega konflikta zaradi nasprotij še ni realna možnost. V tej fazi je najprimernejši pristop k preprečevanju oboroženega konflikta t. i. strukturno (dolgoročno) preprečevanje oboroženih konfliktov, ki predvideva predvsem odpravljanje vzrokov za konflikt. Če se napetosti stopnjujejo in mir postaja vedno bolj krhek, sprte strani (ali pa zgolj njihove posamezne frakcije) pa že vidijo možnost za »rešitev« konflikta z oboroženo silo, strukturno preprečevanje običajno ne zadostuje; v tej fazi konflikta je bolj primerno in potrebno operativno preprečevanje oboroženih konfliktov (aktivna preventivna diplomacija, posredovanje, morebiti tudi preventivna razmestitev oboroženih sil tretje strani oz. mednarodne organizacije, ki bi zagotavljale, da oboroženi konflikt ne bi izbruhnil).

Če konflikt preraste v oboroženo fazo, je preprečevanje oboroženih konfliktov v ožjem pomenu brezpredmetno, saj takrat nastopi čas za krizno upravljanje,³⁸ vsiljevanje miru ali pa, ko so sprte strani vendarle pripravljene začeti iskati politično rešitev krize, mirovno operacijo. Ko napetosti začnejo popuščati, a je možnost *vnovičnega* izbruha oboroženega konflikta še vedno zelo verjetna možnost, je navzočnost instrumentov operativnega preprečevanja oboroženih konfliktov najbolj potrebna (to nakazuje poudarjena modra puščica), saj lahko ti ob morebitni eskalaciji razmer odločno posredujejo in preprečijo nov oboroženi konflikt. Z deeskalacijo konflikta se nujna po navzočnosti instrumentov operativnega preprečevanja zmanjšuje (kar nakazuje intenziteta barv oz. gostote modrih puščic).

V fazi deeskalacije konflikta, takoj po koncu oboroženih spopadov, je o instrumentih strukturnega preprečevanja oboroženih konfliktov treba začeti razmišljati, niso pa v tej fazi še nujno potrebni in primerni, saj je prvotno treba zagotoviti, da se katera od strani ali njihovih frakcij *vnovič* ne zateče k nasilju (to nakazuje majhna gostota/intenziteta zelene puščice). Z nadaljnjo deeskalacijo konflikta, v obdobju t. i. izgradnje miru (*peace building*) in pokonfliktne obnove, potreba po instrumentih strukturnega preprečevanja oboroženih konfliktov narašča (to nakazuje večja obarvanost/gostota zelene puščice), saj ti naslavlajo odpravljanje *vzrokov* konflikta. Zato ni nenavadno, da nekateri avtorji, npr. Duggan (2004,

³⁸ Medtem ko se v tujini krizno upravljanje (*crisis management*) uporablja tudi v povezavi s političnimi krizami (glej npr. George 1991; Tudor 2004; Wanis-St. John v Grizold 2012, 35–7), pa se termin krizno upravljanje (in vodenje) v slovenski znanosti in stroki povezuje predvsem – ne pa izključno – z naravnimi in drugimi nesrečami. Malešič (2006, 294) ga opredeljuje kot oblikovanje postopkov, dogovorov in odločitev, ki vpliva na potek krize, in obsega organizacijo, priprave, ukrepe in razporeditev virov za njeno obvladovanje. Krizno upravljanje in vodenje se običajno odvija v organizacijskem kaosu, pod pritiskom množičnih občil, v stresnih razmerah in ob pomanjkanju natančnih informacij. Prezelj (2004) dodaja, da krizno upravljanje pomeni bolj ali manj organizirane dejavnosti, ki so usmerjene v reševanje ali obvladovanje kakršne koli krize (a) na pripadajoči ravni (lokalna, regionalna, državna, mednarodna) in (b) v pripadajoči dimenziji (c) pred krizo, med njo in po njej. Cilj kriznega upravljanja je vzpostaviti razmere, ki niso krizne s stališča prizadetih, in pridobitev ponovnega nadzora nad dogodki, kar predvsem pomeni odpraviti vir ogrožanja varnosti v objektivnem ali subjektivnem smislu (Prezelj, 2004: 26).

345) in Wallensteen (2002), »izgradnjo miru« enačijo z dolgoročnim preprečevanjem oboroženih konfliktov. V ta okvir sodi tudi sprava (*reconciliation*), ki se razvija vzporedno s pokonfliktno obnovo.³⁹ Nekateri avtorji pa za vseobsežnost ukrepov, ki sledijo potem, ko je oboroženi konflikt končan in se družba postavlja na noge, uporabljajo izraz pokonfliktno urejanje razmer (*post-conflict settlement*, glej npr. Prijahin 2003; McLeod 2004; Wanis-St. John v Grizold 2012, 33–52).

3.2 Geneza znanstvenega proučevanja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov

Znanstveno proučevanje koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov lahko v grobem razdelimo na obdobje od začetkov proučevanja do konca hladne vojne ter na obdobje po hladni vojni.

3.2.1 Od začetkov sistematičnega proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov do hladne vojne

Začetki *sistematičnega znanstvenega* proučevanja oboroženih konfliktov in, posledično, možnosti njihovega preprečevanja, segajo v obdobje po 1. svetovni vojni, ko je nastanek Društva narodov (DN) dal osnovo za razprave o kooperativnem modelu »urejanja mednarodnih zadev«; izhodišča za proučevanje fenomenov oboroženih konfliktov pa najdemo že daleč v zgodovini.⁴⁰ V tistem obdobju imajo korenine tudi nekatere ugledne znanstvene revije s področja mednarodnih odnosov, ki izhajajo še danes in katerih področje proučevanja je bilo povezano (tudi) s preprečevanjem oboroženih konfliktov – v tistem obdobju predvsem v okviru DN in diplomatskih prizadevanj za reševanje sporov.⁴¹ Prve znanstvene članke, katerih področje raziskovanja je bilo preprečevanje oboroženih konfliktov, pa najdemo že pred pojavom znanstvenih revij, specializiranih za zadeve »mednarodnega značaja«, in sicer že na prelomu iz 19. v 20. stoletje; gre predvsem za sporadično proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov v okviru pravne znanosti/stroke.⁴² To ni naključje, saj so se takrat pojavili prvi poskusi normativne omejitve pravice do vojne na mednarodni ravni – haaški

³⁹ Kot ugotavljata Roter in Požgan (2010, 27), je dolgoročni cilj procesov sprave, krepitve zaupanja in »gradnje mostov« med skupnostmi pravzaprav izgradnja miru, ki sama po sebi zmanjšuje zmožnosti za (vnovičen) izbruh oboroženega konflikta.

⁴⁰ O pojavih, povezanih z vojno in mirom, so pisali že misleci kitajskega cesarstva, stare Indije, antične Grčije in Rima itd. (glej npr. Benko 1996, 7; Grizold 2001).

⁴¹ Npr. revija *Foreign Affairs* (prva številka objavljena l. 1922). Več o ozadju nastanka te znanstvene revije v *Foreign Affairs* (2011).

⁴² Npr. *Harvard Law Review* (glej npr. članek Davisa (1894) o arbitraži kot načinu reševanja meddržavnih sporov in članek Bassetta Moora (1900) o ameriški diplomaciji), *California Law Review* idr. Med pomembnejšimi inštituti iz tistega obdobja omenimo britanski *Royal United Service Institute* (RUSI), katerega začetki delovanja sicer segajo že v 19. stoletje, vendar v tistem obdobju znanstveno proučevanje ni bilo osredotočeno na preprečevanje oboroženih konfliktov, temveč na vojaške zadeve v ožjem smislu (analize oboroženih spopadov, vojaške tehnike itd.).

mirovni konferenci l. 1899 in 1907, ki sta z več konvencijami omejili uporabo sile v mednarodnih odnosih (prim. Švarc 2010, 15–6).

Med znanstveniki, ki so med obema svetovnima vojnama pomembno prispevali na področju proučevanja oboroženih konfliktov, ne moremo mimo Quincyja Wrighta; ta je l. 1926 na čikaški univerzi začel obsežno proučevanje oboroženih konfliktov, izsledke pa l. 1942 objavil v delu *A Study of War* (Bremer in drugi 1999, 376). Čeprav je omenjeno delo na nek način pionirsko – proučil je na stotine oboroženih konfliktov, predvsem pa je iskal vzroke zanje –, pa se je z analizo *preprečevanja* oboroženih konfliktov v tem delu ukvarjal zgolj posredno, sledeč logiki, da je sprva treba spoznati vzroke oboroženih konfliktov in jih odpraviti, nato pa bi se posledično zmanjšalo število oboroženih konfliktov. Wright je pomemben tudi zato, ker je l. 1957 v prvi številki znanstvene revije *Journal of Conflict Resolution*, ki še danes sodi med najpomembnejše revije s področja proučevanja oboroženih konfliktov, predlagal ustanovitev svetovnega obveščevalnega centra, katerega namen bi bil ravno preprečevanje oboroženih konfliktov (Wright 1957).⁴³ Med znanstveniki iz obdobja po l. svetovni vojni velja omeniti tudi Lewisa Richardsona, deklariranega pacifista, čigar ideologija je izhajala predvsem iz kvekerstva (etično-religioznega prepričanja). Tudi zanj ugotovimo, da je zbral veliko količino podatkov o oboroženih konfliktih (delo *Statistics of Deadly Quarrels*, objavljeno posthumno l. 1960), ni pa se sistematično ukvarjal z možnostmi preprečevanja (Bremer in drugi 1999, 377–8; Stewart 2003, 5).

Iz zgoraj nanizane pionirskega znanstvenega proučevanja ugotovimo, da so se znanstveno proučevanje oboroženih konfliktov in, posledično, možnosti njihovega preprečevanja res začeli po l. svetovni vojni; ne moremo pa mimo dejstva, da so bili to občasni in razmeroma nesistematični poskusi.

Razsežnosti 2. svetovne vojne so okrepile zavest, da je treba vzpostaviti učinkovitejšo mednarodno ureditev, kot jo je zagotavljalo DN. Z ustanovitvijo OZN so se rodili novi upi za svetovni mir in ni nenavadno, da je po l. 1945 prišlo tudi do »inflacije« proučevanja fenomena preprečevanja oboroženih konfliktov. V tem času sta se koncept preprečevanja oboroženih konfliktov in njegovo sistematično organiziranje v koherenten sistem začela uveljavljati v *praksi* mednarodnih odnosov predvsem po zaslugi OZN, ki ga je vodil svetovnemu miru zavezan generalni sekretar OZN Dag Hammarskjöld.⁴⁴ V prvih povojnih letih je tako tudi v znanstveni literaturi (objavljeni predvsem v Severni Ameriki) opaziti

⁴³ Logiki, da je centralizirano zbiranje informacij na enem mestu pomembno, subjekti, ki se ukvarjajo s preprečevanjem oboroženih konfliktov, sledijo še danes.

⁴⁴ Začetki proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov – in predlogi za izboljšave v praksi – v tistem času so bili seveda omejeni, saj koordiniran pristop relevantnih akterjev mednarodnih odnosov k preprečevanju oz. razreševanju oboroženih konfliktov zaradi politično-ideološke konfrontacije med obema blokoma ni bil mogoč.

znanstveni optimizem zaradi ustanovitve OZN in regionalnih zavezništov; tedaj je namreč zaživelo nekaj uglednih znanstvenih revij: *International Journal* (ustanovljena v Kanadi l. 1946), *International Relations* (ZDA, 1954), že omenjena *Journal of Conflict Resolution* (Univerza v Michiganu, 1957), v katerih so avtorji objavljali članke s področja oboroženih konfliktov in možnosti njihovega preprečevanja.⁴⁵ V Evropi je pionir na tem področju Johan Galtung, ki je l. 1960 na univerzi v Oslu ustanovil raziskovalni oddelek za proučevanje konfliktov in miru, l. 1964 pa ugledno znanstveno revijo *Journal of Peace Research* (Stewart 2003, 5). Ideje preprečevanja oboroženih konfliktov, izhajajoče iz poveljne tradicije, so bile pretežno osredotočene na hladnovojne teme, tj. preprečevanja jedrskega spopada med velesilama, nadomestne vojne (*proxy wars*), vlogo mednarodnih organizacij, še posebej OZN, pri preprečevanju oboroženih konfliktov, v manjši meri pa so se avtorji ukvarjali tudi z drugimi elementi nasilja (po Galtungu: strukturnega in kulturnega nasilja).

3.2.2 Renesansa proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov po hladni vojni

Konec hladne vojne je v mednarodne odnose prinesel nove upe za preprečevanje oboroženih konfliktov, s tem pa se je bistveno razširilo tudi znanstveno polje proučevanja tega fenomena (preprečevanje oboroženih konfliktov je postalo bolj realno, saj se je zdelo, da so hladnovojne delitve presežene in da je kooperativni pristop k varnosti v mednarodnih odnosih prevladal). L. 1994 so pri vplivni ameriški raziskovalni organizaciji Council on Foreign Relations ustanovili Center za preventivno akcijo (*Center for Preventive Action*), istega leta pa pri organizaciji Carnegie še Komisijo za preprečevanje smrtonosnih konfliktov (*Carnegie Corporation's Commission on Preventing Deadly Conflicts*); v okviru obeh institucij so raziskovalci raziskovali teme, povezane s preprečevanjem oboroženih konfliktov. Za znanstveno proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov je konec hladne vojne torej pomenil novo rojstvo – Stewartova (2003, 6) govori celo o renesansi – in v začetku devetdesetih let je res opaziti skokovit porast literature s tega področja. Tedaj je bilo pogosto poudarjeno stališče o moralno-humanistični dolžnosti preprečevanja oboroženih konfliktov.⁴⁶

⁴⁵ Glej npr. članka Sharpa (1947) in Fish Armstronga (1949), iz kasnejšega obdobja pa članke Porsholta (1966) o metodah za preprečevanje oboroženih konfliktov, v katerih je avtor skušal oblikovati t. i. konfliktni model, s katerim je skušal matematično pojasniti pomen vojaških in nevojaških instrumentov preprečevanja oboroženih konfliktov; znanstveni članek Fisherja (1983), v katerem pojasnjuje, kako lahko tretja stran pripomore k reševanju konflikta (oz. preprečevanju vnovičnega izbruha nasilja), itd.

⁴⁶ Da je proučevanje oboroženih konfliktov s tega stališča pomembno – in da je nadaljnje tovrstno proučevanje smotno, kar upravičuje tudi to disertacijo –, so dokazovali npr. Lund (1996), Hamburg (2002), Ackermann (2003) itd. Ko se je argumentiranje z moralno-humanističnega vidika delno izčrpalo, so nekateri avtorji celo dokazovali, da se preprečevanje oboroženih konfliktov »izplača« tudi v ekonomskem smislu. Rosecrance in Brown (1999) sta z znanstveno analizo dokazala, da je preprečevanje oboroženega konflikta bistveno cenejše, in sicer v povprečju 59-krat v primerjavi s škodo, ki bi (ali pa dejansko je) nastala v primeru oboroženega konflikta; razmerja med »ceno« preprečenega in nepreprečenega oboroženega konflikta so se gibala od 1 : 1,3 do 1 : 479.

Znanstvenih del s področja preprečevanja oboroženih konfliktov, objavljenih po koncu hladne vojne, je na stotine. Po sistematičnem pregledu s pomočjo baz podatkov/sistemov COBISS, EBSCO in JSTOR sem znanstvena dela razvrstil v sedem skupin:

1. začetniki sistematičnega proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov po hladni vojni so se sprva ukvarjali predvsem s *teorijo in razvojem koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov* ter v tem kontekstu vlogo »tretje strani« (posrednika/-ov) v preprečevanju oboroženih konfliktov;⁴⁷
2. nadalje se je raziskovanje preprečevanja oboroženih konfliktov osredotočilo na diplomacijo; natančneje, imenovali so jo *preventivna diplomacija* in jo tako povezali s konceptom preprečevanja oboroženih konfliktov, obenem pa tudi razmejili od drugih vrst diplomacije (gospodarske/ekonomske, bilateralne ipd.);⁴⁸
3. ob tem so znanstveniki proučevali *zamujene priložnosti* za preprečevanje oboroženih konfliktov, na podlagi katerih bi lahko bolje načrtovali prihodnje koncepte preprečevanja oboroženih konfliktov;⁴⁹
4. avtorji so analizirali tudi »*uspešne primere*« preprečevanja oboroženih konfliktov, tj. konflikte, v katerih so bile napetosti velike in bi se lahko sprevrgle v oboroženi konflikt, vendar so preventivne akcije preprečile, da bi do tega prišlo (pri tem velja opozoriti na eno od večjih težav proučevalcev in zagovornikov preprečevanja oboroženih konfliktov, ki jo izpostavljajo tudi sami, in sicer da je skoraj nemogoče

⁴⁷ Mednje lahko uvrstimo Lunda (1996), Carmenta in Schnabla (2003) ter Sriramovo in Wermesterjevo (2003), ki razrešujejo konceptualne zagate glede termina preprečevanje oboroženih konfliktov; Jentlesona (2003), ki opozarja na dva temeljna problema v preprečevanju oboroženih konfliktov, tj. pomanjkanje politične volje za preprečevanje in opredelitev vzrokov za izbruh oboroženih konfliktov; Talentinovo (2003), ki ponuja bazični analitični okvir za analizo preprečevanja oboroženih konfliktov; med pomembne teoretske prispevke, ki analizirajo vzroke oboroženih konfliktov – iz katerih izhajajo možnosti za njihovo preprečevanje – velja uvrstiti dela Rubina (2004), Labonnejeve (2004), Uryja (2002a) in de Waala (2002). Na splošno so o vlogi tretje strani – najsi bo mednarodna organizacija, država, skupina/skupnost ali posameznik – pisali npr. Dixon (1996) in Ury (2002b).

⁴⁸ Temeljna dela, ki jih lahko uvrstimo v to področje, so: Lund (1996), ki predlaga strategijo za preventivno diplomacijo; Jentleson (2000a), ki podaja analitični okvir za proučevanje preventivne diplomacije in sklepe, kdaj je preprečevanje oboroženih konfliktov lahko uspešno; Bedjaoui (2000), ki preventivno diplomacijo sistematično opredeljuje (*vis-a-vis* varnosti) in ponazarja, čemu je namenjena; Hamburg (2002), ki ponuja predloge, kako jo narediti uspešnejšo itd.

⁴⁹ V to skupino spadajo avtorji, kot so Väyrynen (2003), ki je analiziral (zamujene) možnosti za preprečitev oboroženega konflikta na Kosovu ob izteku 20. stoletja; Lapidus (2000), ki je proučeval rusko-čečensko vojno; Maresca (2000), ki je proučeval vojno v Gorskem Karabahu; Woodwardova (2000), ki je ugotavljala, kje bi subjekti mednarodnih odnosov lahko posredovali uspešneje še pred začetkom vojne na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini; Menkhaus in Ortmyer (2000), ki sta analizirala plejado zamujenih priložnosti mednarodne skupnosti v Somaliji; Suhrkejeva in Jones (2000), ki sta analizirala neaktivnost mednarodne skupnosti v primeru genocida v Ruandi l. 1994; Zartman in Vogeli (2000), ki sta analizirala neuspešno preprečevanje oboroženega konflikta v Kongu, itd.

vedeti, ali bi v primeru, da do preventive (poskusa preprečevanja oboroženega konflikta) ne bi prišlo, oboroženi konflikt dejansko tudi izbruhnil);⁵⁰

5. nekateri znanstveniki so se v analizah osredotočili predvsem na *zmožnosti (kapacitete)* subjektov mednarodnih odnosov za preprečevanje oboroženih konfliktov. V prvi vrsti gre za analizo zmožnosti (kapacitet) *mednarodnih organizacij*⁵¹ pa tudi *držav* kot temeljnih gradnikov mednarodnega sistema, ki imajo ključno vlogo pri preprečevanju oboroženih konfliktov (teh analiz je, zanimivo, razmeroma malo);⁵²
6. nekateri avtorji so v svojih analizah izpostavili pomen *civilne družbe* in *mednarodnih nevladnih organizacij* pri preprečevanju oboroženih konfliktov;⁵³
7. še posebej v zadnjih letih, ko se je proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov že vsebinsko in konceptualno precej izčrpalo, pa se avtorji v svojih analizah preprečevanja oboroženih konfliktov lotevajo zelo *specifičnih tem/področij*, ki prav tako na svojstven način lahko pripomorejo k uspešnosti preprečevanja oboroženih konfliktov.⁵⁴

⁵⁰ V to skupino lahko uvrstimo delo Hurlburtove (2000), ki je ugotavljala, zakaj ob razpadu SZ ni prišlo do oboroženega konflikta v baltskih državah; Goodbyja (2000), ki je analiziral poskuse omejevanja, da ob razpadu SZ ni prišlo do jedrske proliferacije; Lunda (2000b) in Väyrynen (2003), ki sta ugotavljala, kje so vzroki za uspeh enega najuspešnejših primerov preprečevanja oboroženih konfliktov, tj. tistega v Makedoniji v času vojn na ozemlju nekdanje SFRJ; Mazarrja (2000), ki je ugotovil, da je mednarodna skupnost uspešno zmanjšala grožnjo Severne Koreje z uporabo jedrskega orožja v devetdesetih letih 20. stoletja, itd.

⁵¹ Največ pozornosti je bilo posvečene OZN (tako npr. Annan (2000) analizira vlogo mirovnih sil OZN; Ghali (2000) in Goulding (2000) vlogo OZN na splošno, še posebej pa vlogo generalnega sekretarja; Eliasson (2000) možno prihodnost OZN glede zmožnosti preprečevanja oboroženih konfliktov itd.). Po številu opravljenih analiz v tej skupini sledi EU (npr. Duke 2003 in 2004; Cameron 2004), ne zaostaja niti OVSE (npr. Mychajlyszyn 2003; Wohlfeld 2004; Last 2003; George in McGee 2006), manj pozornosti pa je posvečene vlogi ostalih mednarodnih organizacij, npr. vlogi Nata v preprečevanju oboroženih konfliktov (Giannakos 2004), Organizacije afriške enotnosti/Afriške unije (npr. Salim 2000, Draman 2003), Organizacije ameriških držav (Kreimer 2003, Soto 2004), ASEAN-a (Ramcharan 2005b), Mednarodnega denarnega sklada (Rowlands in Joseph 2003) ipd. V to skupino pogojno lahko uvrstimo tudi regionalne iniciative, ki naj bi prav tako pripomogle k preprečevanju oboroženih konfliktov (npr. Ehrhart (2003) o Paktu stabilnosti za jugovzhodno Evropo).

⁵² Omeniti velja Björkdahlovo (1999 in 2002), ki je analizirala potencialne Švedske za preprečevanje oboroženih konfliktov, ter Marriottovo in Carmenta (2003), ki sta se osredotočila na pristop Kanade k tej problematiki.

⁵³ Na splošno se s tem ukvarjajo Hackett (2000), Barnes (2005), Clark (2005), Clements (2005), McKeon (2005), Aall (2004).

⁵⁴ Npr. Hansenova (2000) piše o vlogi humanitarne pomoči v preprečevanju oboroženih konfliktov; Destexhe (2000) o vlogi nevtralnosti/nepriustranskosti subjektov mednarodnih odnosov pri preprečevanju oboroženih konfliktov; Deng (2000) o spreminjajočem se pojmovanju suverenosti, kar naj bi vplivalo dodatne možnosti za preprečevanje oboroženih konfliktov; Skidelsky in Mortimer (2000) o pomenu ekonomskih sankcij za preprečevanje oboroženih konfliktov; Lillibridge (2000) o nujnosti preprečevanja širjenja nalezljivih bolezni, ki lahko sprožijo oborožene konflikte; Petersova (2005) o pomenu kampanj in ozaveščanja o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov; Faltas in Paes (2005) ter Assefa (2005) o pomenu razoroževanja, demobilizacije, reintegracije in sprave za preprečevanje novega izbruha oboroženih konfliktov; George in Holl (2000), Gurr (2000b), Zebulon Suifon (2005), Cockell (2003) se osredotočajo predvsem na problem zgodnjega opozarjanja, ki je ključen v preprečevanju oboroženih konfliktov, in (neustrezne) odzive v določenih primerih; v to skupino lahko uvrstimo tudi vlogo podjetij oz. zasebnega sektorja – analizirata jo npr. Rienstra (2004) in Campbell (2004); nekaj področij je tudi takih, ki jih težko uvrstimo v mednarodne odnose, npr. Lederach (2005),

V primerjavi s tujino se v Sloveniji in še prej, v SFRJ, *parcializacija, diferenciacija* in *specializacija* v proučevanju oboroženih konfliktov – še manj pa v ožjem pogledu analize njihovega preprečevanja – ni zgodila do take mere kot v tujini.⁵⁵ Z znanstvenim proučevanjem varnosti v najširšem smislu se ukvarja obramboslovje, ki ima na tem področju v Sloveniji tudi najdaljšo tradicijo.⁵⁶ Z oboroženimi konflikti se v okviru Obramboslovnega raziskovalnega centra (ORC) Fakultete za družbene vede ukvarja precej znanstvenikov; pregled njihovega znanstvenega dela pokaže, da se znanstveniki ORC z oboroženimi konflikti ukvarjajo vsak s svojega zornega kota, nihče pa ne sistematično s perspektive možnosti preprečevanja.⁵⁷ Edino delo, ki ga v tem okviru lahko uvrstimo v ožje področje preprečevanja oboroženih konfliktov, je delo Grizolda (2009, v soavtorstvu z Mitrevsko, Bučkovskim in Wanis-St. Johnom) o preprečevanju (in upravljanju!) oboroženega konflikta v Makedoniji.

Proučevanju varnostne problematike v najširšem smislu, katere začetniki pri nas so obramboslovci, se je v zadnjem desetletju pridružilo tudi varstvoslovje, ki se je začelo razvijati na Visoki policijsko-varnostni šoli, kasneje preoblikovani in preimenovani v Fakulteto za policijsko-varnostne vede in nazadnje v Fakulteto za varnostne vede.⁵⁸ Ker je bil ta študij sprva namenjen predvsem zapolnjevanju kadrovskih potreb notranjega ministrstva (in organov v njegovi sestavi, predvsem Policije), so raziskovalna področja varstvoslovja posledično osredotočena predvsem na notranjevarnostne, policijske, kriminalistične, kriminološke in varovalne vidike varnosti. Varstvoslovje torej delno posega na področje proučevanja oboroženih konfliktov, delno celo na področje preprečevanja (s perspektive

ki analizira vlogo umetnosti v preprečevanju oboroženih konfliktov, ali pa Mohamoud (2005), ki pozornost posveča vlogi diaspor v preprečevanju oboroženih konfliktov.

⁵⁵ Razlogov je več; izpostavimo predvsem manjše število znanstvenikov in drugih strokovnjakov (pa tudi institucij, v katerih bi potekalo tovrstno raziskovalno delo), ki se ukvarjajo z varnostjo oz. specifično z oboroženimi konflikti; poleg raziskovalnega dela morajo znanstveniki v Sloveniji v veliko primerih opravljati tudi pedagoško delo in delovati ne le na enem ožjem področju, ampak morajo biti specialisti na več področjih. Taka razpršenost nedvomno otežuje doseganje odličnosti v mednarodnem prostoru na področju proučevanja oboroženih konfliktov.

⁵⁶ Začetki obramboslovja na Slovenskem segajo v l. 1975, ko je bil na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ustanovljen študij Splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite. Študij se je kasneje preimenoval v obramboslovje. Več o epistemološkem osredinjenju obramboslovja in njegovi zgodovini v Grizold (1992b, 11), Jelušič, Grizold (2008) in Malešič (2008).

⁵⁷ Med znanstvenimi deli, ki se tako ali drugače ukvarjajo z oboroženimi konflikti, izpostavimo prispevke Beblerja (1993, 2000, 2006, 2010), Garbove (2006), Grizolda (1992a, 1998, 2008 [skupaj z Zupančič], 2009 [skupaj z Mitrevska, Bučkovski in Wanis-St. John]), Jelušičeve (2007), Malešiča (1993, 1997a, 1997b), Prebiliča (2006 [skupaj z Grošelj] in 2010 [skupaj z Guštin]), Prezlja (2001a), Sveteta (2006 [skupaj z Žabkar]) in Žabkarja (1995a, 1995b, 1999, 2002).

⁵⁸ Njegovi začetniki (Pagon 2001, 19; Meško in Tičar 2008, 291) varstvoslovje utemeljujejo kot interdisciplinarno vedo, ki proučuje pojav varnosti in varstva, razvija in proučuje mehanizme, ki jih družba uporablja za zagotavljanje *notranje* varnosti in varstva države, lokalnih skupnosti, organizacij ter posameznikov pred vedenjem, ki lahko škodi posamezniku, skupnosti ali državi ter razvija teorije in metode na tem področju; tako je varstvoslovje disciplina, ki se osredotoča na proučevanje procesa organiziranja, vodenja in delovanja varnostne dejavnosti v družbi.

preprečevanja kriminala, ki lahko pogosto vodi v oborožene konflikte ali pa je njihov sestavni del).

Vzporedno s tem se preprečevanje oboroženih konfliktov umešča v najširši kontekst znanstvene discipline mednarodnih odnosov. Čeprav je proučevanje konfliktov (ne le oboroženih, ampak tudi takih, ki se ne nujno sprevržejo v nasilne) pomemben del te discipline, se znotraj nje v Sloveniji s preprečevanjem oboroženih konfliktov fokusirano ne ukvarja nihče. Velja pa dodati, da so znanstvene analize, ki vsebujejo noto o možnostih za vzpostavitev bolj mir(oljub)ne mednarodne skupnosti, v kateri bodo oboroženi konflikti preprečeni, vsaj implicitno navzoče v delih nekaterih znanstvenikov Centra za proučevanje mednarodnih odnosov na Fakulteti za družbene vede.⁵⁹

Omeniti velja tudi proučevanje oboroženih konfliktov s pravnega vidika, ki se razvija na Katedri za mednarodno pravo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.⁶⁰ Tudi na Mirovnem inštitutu je nekaj raziskovalcev,⁶¹ ki na svojstven način znanstveno analizirajo oborožene konflikte (npr. problemi beguncev in razseljenih oseb). Sodelavci obeh omenjenih institucij so sicer napisali nekaj strokovnih in poljudnih člankov v povezavi z oboroženimi konflikti, medtem ko sistematičnih znanstvenih raziskav s stališča oboroženih konfliktov (oz. njihovega preprečevanja) v teh okvirih ni zaslediti. Proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov v Sloveniji je partikularno zajeto tudi v nekaterih drugih znanstvenih disciplinah (npr. ekonomija, psihologija, sociologija, kulturologija itd.), ki se (vsaka s svoje perspektive) ukvarjajo z oboroženimi konflikti, ni pa sistematičnih znanstvenih raziskav s področja njihovega preprečevanja.

Iz opravljene analize na primeru svetovne in v tem okviru podrobneje slovenske znanosti o oboroženih konfliktih je razvidna postopna epistemologizacija in znanstveno uveljavljanje proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov. Ugotovimo, da za prvotno proučevanje (preprečevanja) oboroženih konfliktov velja, da je bilo zelo splošno, vseobsežno (ter posledično nenatančno) in sporadično, medtem ko lahko za sodobno znanstveno proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov trdimo, da je že zelo diferencirano in specializirano ter

⁵⁹ Ugotovimo, da se nekateri znanstveniki Centra za proučevanje mednarodnih odnosov s konflikti znanstveno sicer ukvarjajo, a ne toliko s perspektive preprečevanja v ožjem pomenu besede. Tako analizirajo npr. mednarodnopravne vidike konfliktov (npr. Bučar (1984a, 1984b, 1984c, 1993)), konflikte, ki se lahko razvijejo zaradi neprimerne odnosa do narodnih manjšin (npr. Roter (2003, 2006)), konkreten oboroženi spopad (v Iraku l. 2003) in njegov vpliv na mednarodne odnose (Šabič (2003); Roter in Šabič (2004, 2006)), problematiko sprave, gradnje zaupanja ter premoščanja razlik med etničnimi skupnostmi (npr. Roter in Požgan 2010), iniciative/programme, povezane z begunci in razseljenimi osebami (Požgan 2010), itd.

⁶⁰ Na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani se s pravnega vidika s konflikti, ne le oboroženimi, ukvarjata predvsem Škrkova (1992) in Sancinova (2005, 2010), nekaj raziskovalnega časa pa je oboroženim konfliktom posvetil tudi Danilo Türk, preden je postal predsednik Republike Slovenije.

⁶¹ Npr. Jalušič (1994).

tako tudi razmeroma izčrpano. Proučevanje oboroženih konfliktov v prihodnosti se bo verjetno usmerilo predvsem v študije primerov, ki še niso bili proučeni (kar je tudi tema te doktorske disertacije), ter iskanje odgovorov, kako mobilizirati politično voljo za preprečevanje oboroženih konfliktov (zmožnosti/kapacitete, z izjemo sil za hitro posredovanje, so razmeroma dobro razvite, težave običajno nastanejo zaradi preračunljivosti nekaterih držav – z drugimi besedami, pomanjkanja politične volje).

3.3 Koncept preprečevanja oboroženih konfliktov na presečišču teorij o varnosti v mednarodnih odnosih

Teoretiziranje je proces, prek katerega selekcioniramo in »požlahtnimo znanje« (Jørgensen 2010, 1) ter s tem osredinimo vpogled v proučevani problem. Teorija s tem, ko zavzame neko perspektivo in izpostavi določen del družbene realnosti, po eni strani učinkovito poenostavi kompleksno sliko družbe, po drugi strani pa služi kot sredstvo za analizo subjektov, struktur in procesov v mednarodnih odnosih; napoti nas na to, kdo/kaj in zakaj so izpostavljena dejstva pomembna.⁶² Teorija naj bi »ustvarila okvire za kategorizacijo in hierarhizacijo številnih pojavov in dejavnikov, s katerimi se ukvarjajo tisti, ki raziskujejo mednarodne odnose« (Benko 1996, 51). V tem podpoglavju so razdelane teorije varnosti v mednarodnih odnosih, predvsem tisti vidiki, ki se neposredno nanašajo na preprečevanje oboroženih konfliktov.

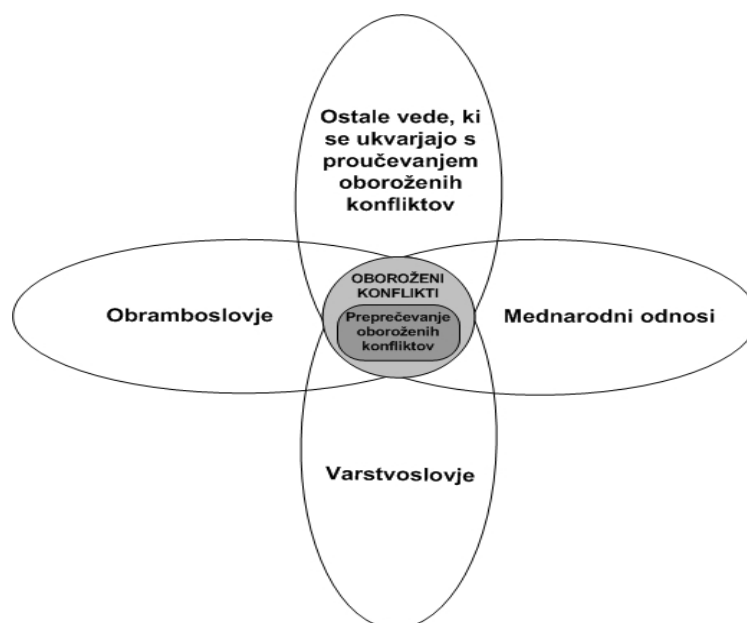
Preprečevanje oboroženih konfliktov je v najširšem smislu umeščeno v koncept (zagotavljanja) varnosti.⁶³ Grizold (1999, 18–9) izpostavlja nekatere študije, ki vsaka s svoje

⁶² Ravno iz tega – da pod drobnogled vzamemo zgolj (vnaprej) določen del družbene realnosti, drugega/drugih pa ne – pa izhaja pomembna omejitev vsakega znanstvenega proučevanja, tj. omejenost vsake teorije *per se*, izhajajoča iz ontološke in epistemološke zaznamovanosti teoretskega okvira. Hkrati je poznavanje teorij(e), s tem pa zavedanje njenih pomanjkljivosti, pomembno za vsako (s)poznavanje družbe, ki želi dojeti zapletenost in kompleksnost družbenih odnosov, in lahko v diskurz prinese nove dimenzije oz. dodano vrednost, do katere s še tako veliko kopico napaberkovanih, a v celoto nepovezanih opažanj ne bi prišli. Kaj lahko teorija (in zavedanje o njenih omejitvah) prinese, je nazorno prikazala Martinova (v Jørgensen 2010, 7), ko je analizirala vlogo mednarodnih institucij. Zapisala je, da so te analize v glavnem opisne in pretežno naravnane kot predlogi sprememb (*policy-oriented*), manjka pa jim analitični okvir. Ta manko teoretskih osnov pomeni, da posamezne študije primerov sicer dajejo pomembne in poglobljene prispevke o posameznih primerih, ne pripomorejo pa k akumulaciji in ustvarjanju koherentne slike oz. razprave o vlogi mednarodnih institucij v svetovni ekonomiji.

⁶³ Razprav o konceptualizaciji varnosti je v znanstveni in strokovni literaturi veliko, zato se ta disertacija s temi vprašanji ukvarja v omejenem obsegu, in sicer le za potrebe umestitve koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov v koncept varnosti v mednarodnih odnosih. Ena od definicij pravi, da je varnost stanje, v katerem je zagotovljen uravnotežen fizični, duhovni, duševni ter gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti v razmerju do drugih posameznikov, družbenih skupnosti in narave; zavestno prizadevanje za vzpostavitev stanja varnosti je civilizacijska in kulturna kategorija, ki zajema vse vidike sodobne varnosti, tj. gospodarsko, socialno, kulturno, politično, pravno, ekološko, vojaško itd., se pravi vse tiste pojavne oblike družbenega življenja, ki se štejejo za družbene vrednote; tako je definicija varnosti kot stanja potrebna, zato da bi se iz nje lahko izpeljalo zavestno prizadevanje po vzpostavitvi tega stanja, tj. dejavnost in organizacijska oblika, tj. sistem, po katerem se ta dejavnost uresničuje (Grizold 1999, 23). V nadaljevanju navajam še nekatere temeljne vire, ki definirajo koncept varnosti (nacionalno, mednarodno, globalno/svetovno, individualno/človekovo idr.) in so eksplicitno ali implicitno zajeti v tej disertaciji: Buzan (1991, 1998), Grizold (1999, 2001), Prezeli (2001b), Booth (2007), Vogrin, Prezeli in Bučar (2008), Udovič (2009, 22–49), Grizold in Bučar (2011).

perspektive proučujejo posamezne vidike varnostne problematike. Te študije, ki so bolj ali manj na poti epistemološkega uresničevanja kot znanosti, so: obrambne, strateške, vojne, varnostne, mednarodne varnostne študije in mirovne.⁶⁴ Koncept preprečevanja oboroženih konfliktov je, posredno ali neposredno, partikularno zajet v vsaki izmed njih, še najbolj eksplicitno pa v varnostnih, mednarodnih varnostnih in mirovnih študijah, katerih »aktivistično poslanstvo« je – razen znanstvenega proučevanja, seveda – zagotoviti oz. doseči varnost v najširšem pomenu besede. Umeščenost preprečevanja oboroženih konfliktov v širši kontekst proučevanja varnosti/oboroženih konfliktov ponazarja naslednja shema.

Shema 3.3: Preprečevanje oboroženih konfliktov v znanstvenem proučevanju varnosti

Svetleje obarvano območje presečišča predstavlja proučevanje oboroženih konfliktov, s katerimi se ukvarjajo različne znanstvene discipline. Znotraj polja oboroženih konfliktov pa obstaja še ožje področje (ki je na skici narisano nesorazmerno veliko zgolj zaradi nazornejše ponazoritve!), ki predstavlja zgolj proučevanje *preprečevanja* oboroženih konfliktov (ki pa ga prav tako lahko analiziramo z različnih perspektiv oz. znanstvenih ved/disciplin).

Znanstveniki, ki analizirajo koncept preprečevanja oboroženih konfliktov, tega raziskovalnega področja (za zdaj) niso skušali afirmirati kot posebne znanstvene discipline (z lastnim metodološkim aparatom ipd.), temveč so analizo preprečevanja oboroženih konfliktov opravljali z metodološko-kategorialnim aparatom drugih znanstvenih disciplin (politologije, mednarodnih odnosov, obramboslovja, varnostnih študij, mirovnih študij, pa tudi ekonomije, psihologije, sociologije, kulturologije ipd.). Preprečevanje oboroženih konfliktov se tako

⁶⁴ V manjšem obsegu konflikte (oborožene in neoborožene) proučujejo tudi nekatere druge znanstvene discipline, kot npr. pravo, ekonomija, psihologija, sociologija, kulturologija, kriminologija itd.

danés proučuje predvsem v okviru varnostnih študij in mednarodnih odnosov, sistematični proučevalci pa se v širšem pogledu pretežno opredeljujejo za strokovnjake s področja varnostnih študij in mednarodnih odnosov, *specializirane* za proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov.⁶⁵

V nadaljevanju so orisane glavne teorije oz. teoretske paradigme, ki so relevantne v kontekstu analize preprečevanja oboroženih konfliktov, še posebej v okviru proučevanega preprečevanja oboroženega konflikta na Kosovu med l. 1999 in 2008.

3.3.1 Liberalizem

Duhovne korenine liberalistične misli segajo v čas razsvetljenstva (Locke, Grotius, Rousseau, Kant). V svojem nekajstoletnem razvoju, ki je doživel vzpone (povečevanje sodelovanja med subjekti mednarodnih odnosov) in padce (oboroženi konflikti), je ta teoretska misel dala nekaj ključnih argumentov, ki so v mednarodni politiki in znanstvenem proučevanju veljavni še danes. Med najpomembnejšimi skupnimi značilnostmi vseh podvrsti liberalizma je vera v človekov razum ter predpostavka, da je človekova narava sama po sebi dobra. Mednarodni odnosi, ki jih ustvarjajo ljudje, torej niso anarhični *per se*, ampak s(m)o jih take naredili. Iz tega logično izhaja, da lahko z drugačnim delovanjem njihovo naravo predručimo (če to razumemo, se nam tudi ni treba sklicevati na »višjo avtoriteto«, ki naj bi te stvari »urejala«, ampak smo za svojo usodo odgovorni sami), s čimer bi v mednarodni skupnosti zavladata red in mir. Liberalizem torej verjame v možnost napredka (Weber 2001, 36). V tem duhu je David Mitrany (1943/66), eno od ključnih imen liberalizma, že sredi druge svetovne vojne predlagal prenos politike na višjo instanco, ki bi odločala na podlagi racionalnih in funkcionalnih argumentov.⁶⁶

Nadalje, pomembna vez vseh podvrsti liberalizma je osredotočenost na odnos država — družba. Že od Immanuela Kanta naprej (*O večnem miru*, 1795) liberalisti verjamejo, da je družbeno-politična ureditev neke države neposredno povezana z verjetnostjo, da država poseže po vojni kot načinu reševanja sporov; demokratične države (republike) naj bi bile bolj miroljubne (še posebej v medsebojnih odnosih), zato pa tudi bolj medsebojno povezane/soodvisne (predvsem v ekonomskem smislu).⁶⁷ Liberalizem verjame v moč napredka in prevlado mednarodnega sodelovanja pri reševanju svetovnih zadev; napredek je

⁶⁵ Najvidnejši proučevalci so: Michael Lund, Bruce Jentleson, David Carment, David Hamburg, Albrecht Schnabel, Annika Björkdahl.

⁶⁶ Mitrany (1943/66) je idejo dobil med potovanjem po ZDA, ko si je v Tennesseeju ogledal velik jez, ki ga niso upravljale lokalne skupnosti, ampak organizacija *Tennessee Valley Authority*, ki je zastopala »skupno dobro« oz. višje cilje, ki jih posamezne lokalne skupnosti, pogosto vpletene v medsebojne razprtije, ne bi mogle doseči.

⁶⁷ V tem kontekstu je še posebej aktualna teoretska misel Davida Ricarda (1772–1823) o mednarodni menjavi pa tudi Richarda Cobdna (1804–1865); trdila sta, da trgovina in ekonomska soodvisnost zmanjšata verjetnost izbruha oboroženega konflikta med dvema gospodarsko tesno povezanimi državama (Jørgensen 2010, 58).

možen, ker v ljudeh obstaja »notranje dobro« (ki pa ga lahko tudi kaj hitro izrodijo »slabe institucije, ki ljudi motivirajo, da ravnajo slabo in da škodijo drugim«) (Weber 2001, 36–9). Po Kegleyju (1995, 4) se oboroženim konfliktom, vojnām in drugim problemom mednarodne skupnosti lahko zoperstavimo s kolektivno (multilateralno) akcijo – to pa je mogoče le, če se mednarodna skupnost institucionalno reorganizira tako, da je anarhičnost presežena.

In ne nazadnje, teoretska šola liberalizma sicer poudarja vlogo države kot pomembnega akterja mednarodne politike, a hkrati izpostavlja pomen soodvisnosti in sodelovanja med različnimi subjekti za doseg skupnih ciljev; zato jo imenujejo tudi »teorija soodvisnosti in transnacionalnih odnosov« (Little in Smith 1993, 6–8; Malešič 1994, 100). Države torej v teh okvirih medsebojno sodelujejo na širokem spektru področij, ne le varnostnem.⁶⁸ Tako sodelovanje privede do institucionalizacije mednarodnih odnosov, ki se sicer lahko udejanji na več načinov: z ustanavljanjem mednarodnih organizacij, mednarodnih režimov (Krasner 1983) ali pa v obliki t. i. izpogajanih določb (*negotiated orders*) (Young 1983). Na ta način nastaja mednarodno pravo, ki mu liberalisti dajejo velik poudarek, saj se z njim lahko brzda anarhičnost mednarodne skupnosti in oblikuje pravična *Weltinnenpolitik* (»svetovna notranja politika«).

Liberalizem je torej široka teoretska tradicija več različic oz. »večglavo bitje« (Jørgensen 2010, 57); v nadaljevanju izpostavljam nekatere ključne različice/teoretske pristope znotraj liberalizma, ki ponujajo pomembno teoretsko podstat te doktorske disertacije.

Idealizem

Začnimo z idealizmom, ki ga nekateri celo enačijo z liberalizmom. Idealizem je kot teoretska perspektiva v mednarodne odnose vstopil po 1. svetovni vojni z ustanovitvijo Društva narodov, ob izbruhu 2. svetovne vojne pa se je soočil s pomanjkanjem zaupanja, saj se je izkazalo, da so oboroženi konflikti velikega obsega še vedno stalnica mednarodnih odnosov. Nekatere podvrsti liberalizma, ki so se razvile po drugi svetovni vojni, so del inspiracije kljub vsemu črpale iz Wilsonovih idej. Idealizem se je kot prva teoretska šola neposredno osredotočal na vprašanje zagotavljanja miru in preprečevanja oboroženih konfliktov (MacMillan 2007, 21), zato je ta teoretska perspektiva vsekakor pomembna za to disertacijo. Predlaga, da bi vsaka država oblikovala lastno, na etiki in idealih temelječo politično filozofijo, na podlagi katere bi vodila tako notranjo kot tudi zunanjo politiko: če se neka država npr. zavzema za zmanjšanje revščine, se njeno zavzemanje naj ne bi ustavilo na

⁶⁸ Po drugi strani nekateri avtorji sicer trdijo (glej Švarc 2011, 38), da naj bi bila prav na področju varnostnih zadev možnost sodelovanja manjša (predvsem gre za avtorje, ki varnost razumejo pretežno v obrambnem oz. vojaškem smislu).

državnih mejah, temveč bi bilo globalno.⁶⁹ V teh idejah se jasno vidi izražena mednarodna komponenta te teoretske podvrste, ki verjame v možnost napredka, »mednarodno zavest«, globalnost človekovih pravic, ki jih je možno zagotavljati s pomočjo mednarodnega prava, in možnost transformacije mednarodnega sistema v nekaj bolj miroljubnega, pravičnega, malodane v nastanek novega svetovnega reda. Zaradi pristopa, ki mednarodne odnose razlaga take, kot naj bi bili – in ne take, kot dejansko so – si je idealizem prislužil vrsto ostrih kritik utemeljiteljev realistične šole mednarodnih odnosov, Hansa Morgenthaua in H. E. Carra. Slednji je šel celo tako daleč, da je razliko med »objektivnim« realizmom in »naivnim« idealizmom opisal kot razliko med znanostjo in alkemijo (Carr v Kurki in Wight 2006, 17).

Idealizem je tudi zaradi teh (ne neutemeljenih) očitkov izgubil nekaj zanosa; je pa v novi mednarodnopolitični realnosti hladne vojne, ko so države sicer poudarjale delovanje predvsem v duhu lastnih nacionalnih interesov, ob procesih integracij, ki so najhitreje potekali na Zahodu, ter nastajanju mednarodnih organizacij vzniknil nov liberalistični pristop, ki je analiziral ravno te dogodke, tj. (neoliberalni) institucionalizem.

(Neoliberalni) institucionalizem

Ideja (neoliberalnega) institucionalizma se osredotoča predvsem na mednarodne institucije in njihov vpliv na delovanje držav ter možnosti institucionalnih sprememb. Tudi v skladu s to perspektivo so države ključni akterji mednarodne politike, a se nanje ne osredotoča neposredno; bolj ga zanimajo materialne sile, ki kreirajo svetovno politiko, torej je fokusiran na raven sistemske analize (Keohane 1989, 2). Skuša pojasniti, kako se mednarodna skupnost institucionalizira. Od jedra liberalizma ga loči predpostavka, da mednarodno sodelovanje ne izhaja nujno iz altruizma, idealizma, osebnega zadovoljstva, norm, ampak občasno tudi zgolj iz človekove motivacije po mednarodnem sodelovanju *per se*.

Teorija kompleksne soodvisnosti

Teorija kompleksne soodvisnosti, ki jo prav tako uvrščamo v liberalistično teoretsko paradigmo, trdi, da procesi modernizacije delajo svet izrazito moderen in da so države v takem svetu izrazito odvisne druga od druge. Liberalni misleci te teoretske šole se osredotočajo predvsem na ekonomsko povezanost; poudarjajo predvsem nevojaške aspekte svetovne politike (in varnosti). Nove različice te teorije so se začele pojavljati v zgodnjih 70. letih 20. stoletja, s kritiko državocentričnega modela mednarodnih odnosov (Keohane in Nye 1971), saj je ta zanemarjal naraščajoč pomen transnacionalnih akterjev. V knjigi Moč in

⁶⁹ Dodajmo ob tej razpravi Boothovo misel (2007, 131), ki pravi, da so ideje o možnosti napredka obstajale skozi vso zgodovino in v vseh kulturah: pomislimo samo na nekajtisočletno budistično filozofijo Bude, dojemanja »zlatih časov« v antiki, kitajskega pojmovanja razsvetljenja, religijskih tradicij odrešitve in previdnosti itd.

soodvisnost (*Power and Interdependence*) (Keohane in Nye 1977) sta skušala združiti vidike realizma in liberalizma; priznala sta, da je realizem uporaben model za razlago razmer, ko so države vpletene v medsebojno vojaško tekmovanje, a sta hkrati opozarjala, da gre v takih primerih bolj za izjeme kot pravilo.

Teorija režimov

Ker je medsebojno odvisnost, ki ji liberalistična teorija posveča posebno pozornost, mogoče šteti za bistveno determinanto mednarodnih odnosov, je v tem okviru relevantna tudi teorija režimov. Krasner (1983, 2) jih opredeljuje kot »niz eksplicitnih in implicitnih načel, norm, pravil in postopkov odločanja, h katerim se usmerjajo pričakovanja dejavnikov tedaj, ko gre za kako področje mednarodnih odnosov. Načela zajemajo empirična, kavzalna in normativna določila, standarde obnašanja, ki se izražajo v pravicah in dolžnostih, pravila pa gre razumeti kot posebne zapovedi in prepovedni ravnanj«. Gre torej za pogodbe med državami ali pa med državami in mednarodnimi vladnimi organizacijami, s katerimi je urejen status določenega področja. Mednarodni režimi, ki za razliko od držav nimajo svoje lastne pravne volje kot tudi ne mednarodnopravne subjektivitete, niti ne svojih organov, tako uresničujejo stabilizacije nasprotujočih si političnih problemov ali pa cilj skupne uporabe določenega prostora (Klein v Benko 1996, 203–4; Keohane in Nye 1977). Vidike sodelovanja proučevanih štirih subjektov mednarodnih odnosov in njihovo medsebojno (so)odvisnost, ki je posledica stremljenja k skupnim ciljem, tj. preprečevanju oboroženega konflikta in stabilizaciji Kosova, lahko pojasnimo tudi v luči te teorije.

Teorija kolektivne varnosti

Zapisani teoriji kompleksni soodvisnosti subjektov in, posledično, nujnosti skupnega pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov pravzaprav predhodi predpostavka o nedeljivosti miru in varnosti, ki je poosebljena v naslednji različici liberalistične teorije, tj. teoriji kolektivne varnosti. Po Claudeju (1956/71, 245–6) gre za idejo, ki se je ob koncu 1. svetovne vojne na pobudo predsednika ZDA Woodrowa Wilsona v omejenem obsegu prvič materializirala v DN,⁷⁰ še bolj resno pa z ustanovitvijo OZN. Pri kolektivni varnosti ne gre le za idejo skupne obrambe, ampak za niz sporazumov in dogovorov za mirno reševanje sporov, ob predvidevanju, da bodo mehanizmi za preprečevanje vojne oz. obrambo v primeru oboroženega napada delovali vzajemno in drug drugega krepili. Po Claudu (1956/71, 249) naj bi sistem kolektivne varnosti zamenjal do tedaj uveljavljen koncept ravnotežja moči; bil naj bi

⁷⁰ Claude (1956/71, 263) opozarja, da je bila ideja kolektivne varnosti v Paktu DN operacionalizirana daleč od idealnega, saj DN-ju ni dal »zobovja« za ukrepanje zoper kršiteljice. Slabosti so prišle na dan v primerih agresije Italije zoper Abesinijo in Albanijo, Japonske agresije na Mandžurijo in agresije Nemčije v Evropi.

nekje »na pol poti med mednarodno anarhijo in svetovno vlado«. Zanašanje na medsebojno tekmujoča zavezništva naj bi bilo preseženo z zavezami držav k skupnemu delovanju in vzpostavitvi mednarodnih mehanizmov. Zaveza temelji na skupni ideji svetovnega miru, ne pa na oportunem prilagajanju politike »tradicionalnim zavezništvom« določenih držav. V sistemu kolektivne varnosti je pomembno univerzalno članstvo in prepričanje držav, da sta mir in varnost nedeljiva (1956/71, 251–5), kar pogojuje kolektivno akcijo zoper morebitne kršiteljice (Grizold 1999). V idealnem pogledu bi torej sistem kolektivne varnosti potencialne napadalce odvrnil od (agresivnih) dejanj, ki bi ujezila kolektivno voljo držav. Teorija sloni na domnevi, da se bo potencialni agresor ustrašil skupnega povračila »kolektiva« držav, ki se delu suverenosti in svobodi delovanja odrečejo za skupno (višje) dobro, »... iz lojalnosti do svetovne skupnosti« (Claude 1956/71, 251–3).

Teorija liberalnega intergovernmentalizma (medvladja)

Namero o vključevanju tako Srbije kot Kosova v EU in druge mednarodne organizacije s pridihom »evropskosti« (Obradović-Wochnik in Wochnik 2012) pa dobro pojasnjuje tudi naslednja podvrsta liberalistične teorije mednarodnih odnosov, tj. teorija liberalnega intergovernmentalizma oz. medvladja. Osnovana je na teorijah integracij (Haas v Jørgensen 2010, 70) ter mednarodnega sodelovanja in pogajanj (Putnam 1988; Patterson 1997). Termin liberalni intergovernmentalizem oz. medvladje je v mednarodne odnose uvedel sicer Moravcsik (1998); opisuje ga kot teoretski okvir, ki združuje teorije oblikovanja domačih (političnih) preferenc, strateškega preračunavanja in pogajanj ter institucionalnih okvirov.

3.3.2 Realizem

*»Človekova želja po moči ni zgodovinsko naključje;
niti ni začasen odmik od naravnega stanja svobode;
je vedno navzoče dejstvo, bistvo človekovega obstoja.«
(Morgenthau 1948/95)*

Kljub močnim pojasnjevalnim argumentom v prejšnjem poglavju orisanega liberalističnega pristopa pa ta ni edini, ki ima pomembno razlagalno moč koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov. Kljub dejstvu, da so države v mednarodni skupnosti *de iure* enake in – z nekaterimi izjemami tudi v okviru mednarodnih organizacij – te tudi znotraj mednarodnih organizacij medsebojno tekmujejo za moč (podobno kot ljudje, kar ponazarja uvodoma zapisana Morgenthauova misel, ki pooseblja filozofski izvor realizma, češ da človek po naravi hlepi po moči). Težnje držav so torej podobne težnjam ljudi: postati »bolj enak(a)« od

ostalih.⁷¹ Te predpostavke so domena teoretske tradicije *realizma*, ki prav tako kot liberalizem ni enovit teoretski pristop (glej npr. Spegele 1987, 189; Jørgensen 2010, 78–101; Donnelly 2000, 7–8) in ima na nekaterih točkah v okviru koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov pomembno razlagalno moč.

Osrednji del realizma tvori argument, da med državami – najpomembnejšimi akterji mednarodnih odnosov – vladajo hierarhični odnosi tekmovanja ter zasledovanja nacionalnih interesov. Države medsebojno tekmujejo zato, ker se v anarhičnosti mednarodne skupnosti (odsotnost nadoblasti) lahko zanesejo zgolj same nase (Jørgensen 2010, 78). Državnik torej mora razmišljati predvsem v kontekstu nacionalnega interesa; morala naj bi bila v razmišljanju o akcijah držav sekundarnega pomena (Morgenthau 1948/95, 74–87).

V zvezi z nacionalnim interesom velja še posebej izpostaviti t. i. *teorijo racionalnega odločanja*, ki jo je v znanost o mednarodnih odnosih vnesel Allison (1971) in ki pojasnjuje, kako se nacionalni interes definira. V skladu s to teorijo države v mednarodnih odnosih ukrepajo racionalno (v duhu zasledovanja nacionalnih interesov). Če želimo bolje pojasniti kompleksno strukturo odločanja v neki državi, je ta model, kot argumentira Allison (prav tam), treba nujno dopolniti z vsaj še dvema alternativnima konceptualnima modeloma, in sicer z »organizacijsko procesnim modelom« in »vladnim (birokratskim) političnim modelom«; »model racionalnega odločanja« sam namreč ne zmore ustrezno pojasniti nekaterih dejanj, ki se odvijajo znotraj odločevalca, torej med procesom oblikovanja in izvedbe odločitve na birokratski in na politični ravni.⁷²

Eden pomembnejših konceptov realizma je ravnotežje moči, ki ga nekateri, npr. Waltz (1979, 11), opredeljujejo celo kot posebno teoretsko podrazličico realizma in tako govorijo o *teoriji ravnotežja moči*.⁷³ Bistvo ravnotežja moči je predpostavka, da se lahko države v vsakem trenutku odločijo za uporabo sile; zaradi tega morajo druge države na to računati in biti venomer pripravljene odgovoriti s silo – ali pa se sprijazniti, da bodo plačale davek svoje šibkosti. Zahteva po akciji držav torej izhaja iz okoliščin, v katerih te države delujejo.

⁷¹ Gre za parafraziranje ene od sedmih »zapovedi« t. i. animalizma, »družbene ureditve« iz *Živalske farme* Georgea Orwella, ki pravi »Vse živali so enake«. To zapoved so nato vplivne živali na farmi, ki so si pripisovale več pravic in zaslug od drugih, dopolnile s pomembnim stavkom, in sicer tako, da se je zapoved glasila »Vse živali so enake, vendar so nekatere živali bolj enake od drugih«. Orwellova pronicljiva lucidnost je v luči mednarodnih odnosov še posebej zanimiva zato, ker je delo *Živalska farma* pravzaprav ostra kritika sovjetskega tipa komunizma.

⁷² Kot je dejal John F. Kennedy (v Allison in Zelikow 1999, i), je dejansko bistvo neke odločitve prikrito ne le očem zunanjega opazovalca, ampak pogosto tudi odločevalcu samemu. Tudi praksa oblikovanja politike in odločanja (*decision-making*) na ravni države kaže, da ta proces ni povsem racionalen in strokoven; sodelujoči v tem procesu, tj. uradništvo, politiki, lobisti in še kdo, imajo namreč *njim lastne* interese, želje, psihološka in emotivna ozadja, tudi lojalnosti, ne nazadnje pa tudi znanje in kvalifikacije. Več o neracionalnem odločanju v državni politiki v Lester (2011) ter Whitehead in drugi (2011).

⁷³ Tudi Morgenthau (1948/95), oče realizma, je temu konceptu/teoriji posvetil večji del svojega dela *Politika med narodi*. O teoremu ravnotežja moči so sicer pisali že stoletja pred tem indijski pisec Kautilja, grški pisec Tukidid (delo Peloponeške vojne) idr. (Benko 1996, 8; Grizold 2001; Jørgensen 2010, 54).

Anarhičnost torej ni le problem, ki bi ga bilo treba rešiti, temveč dejstvo, ki se mu ne da izogniti (Jørgensen 2010). Teorija ravnotežja moči se neposredno povezuje tudi s *teorijo zastraševanja*; teoretske poglede Brodieja (1959), Schellinga (1966) in Jervisa (1978; in drugi 1985), ki so bili aktualni predvsem v z jedrskim orožjem/besednjakom zaznamovanem obdobju hladne vojne, bo seveda treba ustrezno prilagoditi »korenčkom in palicam« sodobnih mednarodnih odnosov, npr. vprašanju prisilne diplomacije (*coercive diplomacy*).

Za to doktorsko disertacijo sta pomembna poudarka realistov, da tudi znotraj države obstajajo razne oblike ravnotežja moči in da je za številne države »pridruževanje večini« (*band-wagoning*), npr. aliansam, dosti bolj racionalna odločitev kot zoperstavljanje (Waltz 1979). Po tej logiki je torej glavni razlog za vstop države v mednarodne organizacije (in še posebej v vojaško-politična zavezništva) maksimizacija moči (Snyder 1990, 7). Mednarodna politika (tudi v mednarodnih organizacijah) ni nič drugega kot preračunljiva politika moči; politične odnose obvladujejo objektivni zakoni, ki so ukoreninjeni v človekovi naravi (Benko 1996, 64), mednarodne organizacije so torej le arene, kjer se države borijo za moč.

Ker naj bi bili (oboroženi) konflikti po tej logiki inherenten del mednarodne politike, je zagotavljanje vojaških zmogljivosti imperativ države (če ta želi zagotoviti varnost državljanov), kar vodi do t. i. varnostne dileme (Mangold in Ullman v Grizold 2001, 138–9; Lee 2005, 53–4).⁷⁴ Iz tovrstnega razpravljanja v duhu realizma torej lahko sklepamo, da so vsi poskusi preprečevanja oboroženih konfliktov namenjeni zmanjševanju možnosti za izbruh oboroženega konflikta ter, posledično, da vse strategije preprečevanja oboroženih konfliktov, sprejete v multilateralnih okvirih ali na ravni države, temeljijo na računici držav, da se jim to pač najbolj izplača (čeprav se nekateri subjekti skušajo »na tem vlaku peljati zastonj« in imeti od članstva le korist, prispevati pa ne).

Kljub »pesimistični naravi teoretske tradicije realizma« (Jørgensen 2010, 78) realisti poudarjajo nujnost in možnost reformiranja mednarodnovarnostnega okolja, kar se lahko doseže s preobrazbo dinamike napetosti v odnose funkcionalnega sodelovanja med sprtima stranema (npr. gospodarske, politične vezi); dolgoročni cilj je tako preobrazba na zastraševanju in varnostni dilemi temelječih odnosov v odnose, značilne za varnostno skupnost (Deutsch 1957 in 1961). Vlogo tretje strani, ki posreduje med sprtima stranema

⁷⁴ Koncept varnostne dileme v teoretskem smislu je po 2. svetovni vojni razvil in ga s tem izrazom tudi poimenoval John Herz (1950), čeprav je koncept kot tak implicitno navzoč vseskozi v zgodovini; o njem je npr. pisal že Tukidid v Peloponeških vojnah (5. st. p. n. š.). Koncept varnostne dileme predpostavlja, da v mednarodnih odnosih vlada stanje anarhičnosti, zaradi česar med državami obstaja nezaupanje. Ravno iz tega nezaupanja in dejstva, da je nemogoče poznati dejanske namere druge države – četudi za nobeno od držav ni nujno, da ima kakršne koli agresivne namene – pa izhajajo tekmovalni odnosi, ki lahko vodijo v t. i. spiralo oboroževanja oz. oboroževalno tekmo, ki se na koncu dejansko lahko sprevrže v oboroženi konflikt. Herzov koncept so nadalje razvijali še številni teoretiki varnosti v mednarodnih odnosih, še posebej npr. Jervis (1978), Booth (2007) in Wheeler (2000), v Sloveniji pa npr. Grizold (2001).

(mediacija), realisti sicer priznavajo kot mogočo, vendar so sprte strani tiste, ki morajo dejansko sprejeti in izvajati strategije preprečevanja oboroženih konfliktov, ne pa kak zunanji akter (s čimer se sicer strinjajo liberalisti) (Lee 2005, 56).

Več možnosti za analizo v okviru realistične tradicije za to doktorsko disertacijo verjetno ponuja *strukturni realizem oz. neorealizem*; razlagalna moč te teorije, ki je nastala kot odgovor na izgubljanje pojasnjevalne moči realizma ob koncu hladne vojne (Waltz 1979; 1990), je predvsem na tistih točkah analize, ko se bo izkazalo, da države kot »najvažnejši in najmočnejši« subjekti mednarodnih odnosov diktirajo določene odločitve – tudi v okviru mednarodnih organizacij – zato, da bi na ta način vzdrževale/povečevale svoj relativni delež moči (glej npr. Gilpin 1981), pa tudi v tem, ker odgovornost za tekmovalen (in pogosto nasilen) značaj držav v mednarodnih odnosih pripisuje strukturi mednarodnega okolja, ne pa človekovi naravi. Neorealizem je pomemben tudi s stališča, ker države ne obravnava več kot unitarnega akterja (črna skrinjica), ampak se osredotoča tudi na akterje na znotraj- in naddržavni ravni. Pomemben doprinos neorealistični misli sta dodala tudi Walt (1987) s tezo, da bi se namesto na ravnotežje moči morali osredotočiti na ravnotežje groženj (*balance of threat*), ter Grieco (v Jørgensen 2010, 96), ki realiste dopolnjuje z mislijo, da so mednarodne institucije pomembne zato, ker so države, ki so tem institucijam zavezane, dolžne spoštovati norme teh institucij.

3.3.3 Teorija mednarodne družbe (»angleška šola«)

Med »realizem in liberalizem umeščena angleška šola« (Jørgensen 2010, 102),⁷⁵ znana tudi kot teorija mednarodne družbe, ima naslednje temeljne značilnosti: i) gre za holistično razumevanje mednarodne skupnosti, ki je sicer še vedno anarhična, a kljub vsemu – družba, torej jo definirajo skupne vrednote, pravila, institucije; ii) za razliko od hierarhično načrtanega realizma angleška šola izpostavlja (so)obstoje in pomen nehierarhičnega mednarodnega reda; iii) predlaga institucionalen pristop v analiziranju svetovne politike (ob tem velja opozoriti, da je razumevanje institucij zelo široko, saj vključuje pojme, kot so diplomacija, ravnotežje moči, mednarodno pravo, velesile, vojne idr.) (prav tam).

Med najpogostejše citiranimi definicijami mednarodne družbe je Bullova (1977/1995, 13), ki pravi, da je mednarodna družba »skupina držav, zavedajoča se skupnih interesov in vrednot, ki ustvarja družbo na način, da se samostojno zaveže, da se bo v medsebojnih odnosih držala določenih pravil in bo soustvarjala skupne institucije«. Za razliko od realistov torej priznavajo pomen institucij (od liberalistov pa se razlikuje po tem, da ni enostransko

⁷⁵ Angleška šola se pogosto uvršča v polje med realizmom in liberalizmom zato, ker so njeni avtorji spodbujali dialog med teoretični različnih teoretskih smeri (Neumann 2003, 140).

prepričana o moči napredka); države in drugi subjekti mednarodnih odnosov torej skupaj tvorijo mednarodno družbo, ki je več kot mednarodni sistem, sestavljen iz držav, ki zasledujejo le lastne nacionalne interese (Jørgensen 2010, 107). Tudi mednarodna družba je po mnenju teoretikov angleške šole sicer anarhična, vendar pa to ne implicira nujno odsotnosti reda. Nasprotno, mednarodni red, ki ga subjekti mednarodnih odnosov soustvarjajo ob vse večji povezanosti in soodvisnosti sveta, povzroča t. i. civilianizacijo mednarodne družbe, kar pomeni, da države v svojem (zunanjepolitičnem) delovanju niso več samovoljne, ampak (prostovoljno) omejene, od česar imajo sicer tudi same korist (Linklater 2011, 56–7). Mednarodna družba je torej zagotovo tudi mednarodni sistem, mednarodni sistem pa ni nujno tudi mednarodna družba (Bull 1977/95, 13).

Začetniki teorije mednarodne družbe, npr. Charles Manning, Martin Wight, Hedley Bull in John Vincent, so partikularno proučevali nekatere »klasične institucije« mednarodne skupnosti, npr. diplomacijo, niso pa te institucij nujno obravnavali kot temeljnih institucij, ki pripomorejo k redu v mednarodni skupnosti.⁷⁶ Ker ne gre za koherentno teoretsko telo, ampak za množstvo podzvrsti, poleg tega pa njeni avtorji nikoli niso eksplicitno definirali njenega metodološkega aparata – glej npr. kritiko Finnemorejeve (2001) na ta račun – se pogosto sooča z očitki, da ne gre za teorijo v pravem pomenu besede; z besedami Suganamija (v Bellamy 2007, 75) gre angleško šolo razumeti kot »zgodovinsko zaznamovano in razvijajočo se združbo teoretikov, ki analizirajo množstvo verodostojnih in medsebojno povezanih zgodb«; zato lahko prispeva k ontologiji mednarodne politike (Jørgensen 2010, 122). Njeni pripadniki, zavezani interpretativnosti, ne pa toliko vzročno-posledičnim razlagam (Bull v Bellamy 2007, 76), odgovarjajo, da so se bolj kot s tem, kateri šoli pripadajo, in »poskusom iz mednarodnih odnosov delati znanost«, ukvarjali z dejanskimi problemi mednarodnih odnosov s tistimi metodami, ki so bile pač primerne; od tod naj bi tudi izhajal ta metodološki pluralizem.

Za to doktorsko disertacijo je pomemben tudi *solidarizem*, teoretska podzvrst znotraj teorije mednarodne družbe, ki je po svojem bistvu skupna zavest držav, vzajemno soodgovornih za varnost in blaginjo mednarodne družbe.⁷⁷ Ljudje s(m)o temeljni gradniki mednarodne družbe, čeprav so države dominirajoče; po tej logiki »pravice posameznika lahko postanejo širše vprašanje mednarodne družbe« (Knudsen v Jørgensen 2010, 111). Od tod naprej ni več daleč do vprašanja humanitarne intervencije.

⁷⁶ Več o teoretski tradiciji angleške šole – njenih začetkih in razvoju od šestdesetih let 20. stoletja do danes – v Manning, 1962; Bull 1977/1995, Wight 1991, Jørgensen 2010, 102–4).

⁷⁷ Druga podzvrst je pluralizem, katerega avtorji trdijo, da je raznovrstnost človeške vrste (različne etnične skupine, religije, jeziki ipd.) najbolje uravnavati v družbi, ki dovoljuje največjo možno neodvisnost držav, v katerih lahko v sebi lastnih oblikah vladavine ljudje potem tudi udeležijo dobro življenje; sobivanje tako temelji na minimumu vzajemno priznanih in upoštevanih pravil in norm, vsaka država pa naj bi se sama odločila, kaj pomeni »dobro življenje«. Taka logika sicer daje osnovo principu neintervencije, saj je v skladu z njo usoda posameznikov v rokah države (Vincent v Jørgensen 2010, 109).

V tem kontekstu se zastavlja vprašanje, kako naj se države v taki solidaristični mednarodni družbi torej obnašajo, ko nekje pride do grobega kratenja človekovih pravic, da s svojim delovanjem ne bi načele temeljnih premis in zakonov mednarodne družbe (mednarodnega prava ipd.). Wheeler (2000, 49) odgovarja, da izjeme, da je vmešavanje v notranje zadeve držav nedovoljeno, morajo obstajati, še posebej takrat, ko take ukrepe avtorizira VS OZN, ali pa v primeru, ko je VS OZN blokiran, npr. prek okvirov koncepta humanitarne intervencije, torej ko je taka volja širše mednarodne skupnosti, ki želi zaščititi zatirano prebivalstvo (v primeru Kosova se je slednje še posebej manifestiralo z vojaško operacijo Nata proti ZRJ l. 1999). Zaradi takega, razmeroma vizionarskega videnja mednarodne politike solidarizmu/angleški šoli nekateri očitajo preveč osredotočenja na prihodnost v smislu »kaj bi lahko bilo«, ne pa na sedanje razmere in dogodke v mednarodnih odnosih (Jackson v Jørgensen 2010, 120).

3.3.4 Konstruktivizem

Do sedaj obravnavani pristopi temeljijo na pozitivizmu in racionalizmu; v skladu z njimi naj bi bili (nacionalni) interesi držav – čeprav rezultat notranjepolitičnih bojev, kot trdi Allison (1971) – jasni in premišljeno načrtani na visoki (strateški) državni ravni ter praviloma osnovani na materialnih dejavnikih. Konstruktivistična teoretska paradigma, katere začetki segajo v osemdeseta leta 20. stoletja, ko so teoretiki kritičnih pristopov v proučevanju mednarodnih odnosov kritizirali (zgolj) pozitivistični pristop v proučevanju svetovnih zadev (Cox 1981; Ashley 1984), pa temelji na povsem drugačnih predpostavkah, saj ponuja drugačno ontološko, epistemološko in, posledično, tudi metodološko paradigmo.

Bistvo kritike neorealistične paradigme, kot jo je utemeljil Waltz (1979, 1990), je osredotočeno na predpostavko, da *struktura* mednarodne skupnosti določa in povzroča njeno anarhičnost. V nasprotju s tem pa konstruktivisti, npr. eden od njegovih utemeljiteljev Alexander Wendt (1992),⁷⁸ predlagajo osredotočanje na *procese* v mednarodni skupnosti, saj procesi – ne pa struktura – mednarodno skupnost določajo tako, kot je (torej anarhična). Po Katzensteinu (2007, 397) je problem pozitivizma v tem, da išče in tudi (domnevno) vidi »objektivne resnice, do katerih se lahko dokopljemo z vrednotno nevtralnimi koncepti in ponovljivimi metodami«.⁷⁹

⁷⁸ Wendt je bistvo konstruktivizma zajel že v naslovu svojega najpogostejše citiranega dela *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. Družbeni odnosi, npr. anarhija, so torej to, kar države iz njih »naredijo«, in ne dejstvo *per se*.

⁷⁹ Kratochwil (2003, 124) je nazorno zapisal, da »resnica« po tej logiki torej ne more obstajati sama po sebi v zunanem svetu, temveč gre za »trditev o svetu«, zato je to ni resnica.

V tem duhu je Wendt (1992) predlagal, naj se raziskovanje v metodološkem smislu preusmeri tako, da se identitete in interesi v mednarodnih odnosih proučujejo kot odvisna spremenljivka (in ne zgolj kot neodvisna, kot jo obravnava pozitivistična tradicija), saj ti niso dani, temveč so rezultat notranjepolitičnih procesov. Konceptije držav glede tega, kakšna sta njihova vloga oz. položaj v mednarodnem sistemu in kakšne (nacionalne) interese imajo, so po mnenju konstruktivistov le »podaljšek« socialno konstruiranih identitet (držav) in izhajajo iz skupnega strinjanja o pomenu družbenih struktur, ki nastanejo v procesih družbenih interakcij (Reus-Smit 1996). Odnosi med subjekti (agenti, delovalci) sistema in strukturami se torej porajajo in (pre)oblikujejo vzajemno (Ruggie 1998; Hopf 1998, 172–3); gre torej za medsebojno vzpostavljanje subjekta (delovalca) in strukture.

Konstruktivistična teorija – če jo sploh lahko imenujemo teorija (Guzzini 2000)⁸⁰ – v znanost o mednarodnih odnosih zatorej vnaša večjo osredotočenost na nematerialne dejavnike; analizirati je treba dejavnost(i) ljudi v mednarodnem sistemu oz. družbenih strukturah, ki oblikujejo subjekte (agente, delovalce) identitete in interese (Phillips 2007, 60). Varnost kot taka ni dejstvo samo po sebi, temveč vedno v funkciji strinjanja družbenih akterjev in medsebojne kompatibilnosti razumevanja in sprejemanja norm. Družbene strukture, ki določajo naravo mednarodnega sistema, so rezultat nenehnih pogajanj in interakcij med družbenimi akterji na različnih ravneh: domači/lokalni (nacionalna identiteta), vladni (politiki in birokrati); dvo- ali večstranski (neposredne interakcije in pogajanja med državnimi in nedržavnimi akterji glede določenih vsebinskih zadev) in mednarodni; materialne strukture torej dobijo družbeni pomen prek procesa izmenjave mnenj glede tega, kaj te materialne strukture sploh so, kaj pomenijo ipd. (Finnemore in Sikkink 2001). Konstruktivisti ne zanikajo realnosti družbenih fenomenov (npr. jedrskega oboroževanja), menijo pa, da lahko obnašanje držav glede teh fenomenov razumemo šele, ko razumemo, kaj ti fenomeni za določeno družbo tudi pomenijo oz. kako je pomen teh fenomenov v družbi oblikovan; po tej logiki naših idej ne moremo »testirati v realnosti«, saj vsa naša vprašanja (in teoretski okvir) izhajajo iz (konstruirane) »realnosti«, ki ne more biti objektivna resnica. Bližje proučevanemu problemu lahko torej pridemo le, če se *ex ante* zavedamo omejitev (Kratochwil 2003, 123–4).

Konstruktivistično razumevanje je v nasprotju s pozitivistično razlago sveta, ki meni, da je subjekte (mednarodne skupnosti) analitično mogoče obravnavati ločeno od okolja, v katerem so. Iz tovrstnega pogleda na družbene fenomene izhaja tudi drugačna raziskovalna metodologija konstruktivistov; ta je precej eklektična in uvaja pozitivistom razmeroma tuje pristope, npr. analizo diskurza, zgodovinske študije primerov, etnografsko raziskovanje,

⁸⁰ Guzzini (2000) meni, da gre za metateoretsko perspektivo.

analizo vsebin idr., saj naj bi zgolj s tako (nepozitivistično) zasnovanim raziskovalnim pristopom lahko pojasnili pomen družbenih struktur in njihovo vlogo v dinamiki mednarodnih odnosov (Onuf 1999; Phillips 2007, 63). Hopf (1998, 183) meni, da je ravno drugače zasnovana metodologija postmodernim pristopom omogočila dejansko kritiko struktur moči in realistični teoriji mednarodnih odnosov imanentnih pojmov (hierarhija, dominacija, suverenost ipd.).⁸¹ Konstruktiviste tako precej intrigira povezava med močjo/centri moči in znanjem/kako centri moči producirajo in reproducirajo »znanje« oz. znanost (Kratochwil 2003, 124), čeprav na tem mestu velja dodati, da si teoretiki tudi znotraj konstruktivističnega tabora še zdaleč niso enotni, do kolikšne mere pri analizi pa vendarle uporabiti tudi pozitivistične pristope, saj se ne strinjajo niti v »razlagalnih zmožnostih« (*explanatory potential*) konstruktivizma.⁸²

Tak disperziran fokus konstruktivistov oz. notranja nekoherentnost (Finnemore in Sikkink 2001, 393) sta tudi voda na mlin argumentom teoretikov (neo)realistične teorije mednarodnih odnosov, ki konstruktiviste pogosto označujejo za nefokusirane, disperzirane in zato nezmožne ponuditi koherenten korpus znanja; še več, konstruktivisti so bili celo označeni za »utopične idealiste« (Phillips 2007, 65). Slednjih očitkov je v zadnjem obdobju, ko je konstruktivizem dosegel »obdobje zrelosti« (Phillips 2007, 66), sicer manj, saj konstruktivisti poleg difuzije »dobrih norm« vse bolj raziskujejo tudi širjenje »slabih norm«, poleg »progresivnih« tudi »patološke oblike obnašanja« in iz tega izhajajoče in porajajoče se »družbene realnosti« itd. Prav zato teoretiki pozitivističnih smeri v zadnjem obdobju vse pogosteje prizna(va)jo, da so osrednji intelektualni orehi konstruktivistov (torej vprašanja idej, identitet, norm) navzlic dejstvu, da gre za »težka vprašanja« (prav tam), vendarle *intervenirajoče* spremenljivke v (vzročno-posledičnih) razlagah realistov o mednarodnih odnosih.⁸³

Pot, ko se ideja zunanje in varnostne politike materializira v praksi, opisuje Björkdahlova (2007) ravno na primeru (norme) preprečevanja oboroženih konfliktov. S pomočjo konstruktivistične paradigme razlaga povezavo med idejami, normami, interesi in dejansko politiko oz. kako je Švedski dobro in vplivno idejo o preprečevanju oboroženih konfliktov uspelo preleti v svojo (zunanjepolitično) prakso do te mere, da je preprečevanje oboroženih konfliktov po svetu postala njena pomembna »izvozna znamka« (*norm entrepreneur*).

⁸¹ Iz tega izhaja tudi drugačno poslanstvo proučevalcev mednarodnih odnosov; konstruktivisti menijo, da je naivno in politično neodgovorno od njih zahtevati, naj s svojimi raziskavami prispevajo politično relevantne rezultate, saj ti zgolj utrjujejo obstoječe družbene strukture moči.

⁸² Več o debatah znotraj konstruktivističnega tabora in o tem, ali je konstruktivizem morda lahko nadgradnja pozitivističnih teoretskih šol ali pa povsem posebna smer v teorijah mednarodnih odnosov, v Phillips (2007, 64).

⁸³ Konstruktivisti so v svojem epistemološkem boju s pozitivisti na polju mednarodnih odnosov, da bi dokazali svoj prav, temu posvečali celo preveč pozornosti, namesto da bi se ob tem v večji meri osredotočali na to, kar zagovarjajo, tj. na *proces* oblikovanja identitet, (nacionalnih) interesov ipd. (Wendt 1992).

Švedska je z uporabo »prepričevalne logike« in dobrih argumentov del mednarodne skupnosti uspela prepričati v nujnost preprečevanja oboroženih konfliktov.

3.4 Utemeljitev teoretskega okvira doktorske disertacije

»Namesto ene teorije mednarodne politike potrebujemo več teorij mednarodne politike: realistične in tiste, ki ne izhajajo iz te teoretske tradicije; le kombinacija različnih pogledov lahko omogoči možnost, da bomo razumeli večplastnost človekovih motivov in kompleksnih praks in procesov, ki sestavljajo svetovno politiko.«
(Donnelly 2000, 198)

Če bi želeli pojasniti kompleksnost preprečevanja oboroženega konflikta na Kosovu v *največji možni meri*, bi bilo smotrno »dejstva na terenu« analizirati skozi lupo vseh teorij varnosti v mednarodnih odnosih, omenjenih v prejšnjem podpoglavju, ob tem pa uporabiti še teoretsko-metodološke aparate drugih znanstvenih disciplin (sociologija, psihologija, ekonomija, pravo itd.). Tak pristop, zasnovan na presečišču več teoretskih paradigem oz. celo znanstvenih disciplin, bi lahko razkril nova vprašanja in povezave, še posebej zaradi večplastno zastavljenih raziskovalnih vprašanj, ki odražajo kompleksnost sodobne mednarodne skupnosti oz. preprečevanja oboroženih konfliktov. Če parafraziramo Arona (v Benko 1996, 95), ki je svaril pred monizmom in determinizmom v raziskovanju mednarodnih odnosov, se je torej tudi na področju proučevanja preprečevanja oboroženih konfliktov treba izogibati redukcionizmu, torej pojasnjevanju celovitih pojavov s pomočjo zgolj enega dejavnika.⁸⁴ K preseganju teoretskega (samo)zamejevanja pozivajo tudi avtorji, ki jih uvrščamo zgolj v eno teoretsko šolo, npr. Waltz (v Katzenstein 2007, 397), ki je že pred pol stoletja zapisal, da so »opisi, ki izhajajo zgolj iz enega samega pogleda, nepopolni, saj so osnovani na delnih analizah«.

Zapisano gre v smeri eklekticističnega pristopa, ki presega »racionalistično-konstruktivistično delitev« (Ruggie 1998) in so ga v znanosti o mednarodnih odnosih pod različnimi imeni in v različnih oblikah predlagali že številni avtorji.⁸⁵ (Analitični) eklekticizem je zavezan pragmatičnemu pogledu na mednarodne zadeve, ki kot take postanejo bolj zanimive in verodostojne, kot pa če nanje gledamo zgolj s pozitivistične perspektive (Katzenstein 2007, 397). Nekaj poskusov preseganja monizma in determinizma v smeri eklekticizma v proučevanju preprečevanja oboroženih konfliktov je že bilo storjenih v preteklih letih; med pomembnejšimi velja izpostaviti t. i. realistični konstruktivizem, ki ga v

⁸⁴ Dober primer redukcionizma je npr. t. i. volframova teorija vietnamske vojne, po kateri naj bi bil edini pravi razlog enega največjih oboroženih spopadov po hladni vojni odkritje ogromnih zalog volframa v Južnokitajskem morju, medtem ko naj bi bile vse debate o spopadu med komunizmom in kapitalizmom zgolj dimna zavesa (Pinker 2011, 674).

⁸⁵ Benko (1996, 127) npr. govori o »konstruktivnem eklekticizmu«, Katzenstein in Okawara (2001/2002) ter Katzenstein in Sil (2004) o »analitičnem eklekticizmu« itd.

znanosti o mednarodnih odnosih utemeljuje Barkin (2003, 2010).⁸⁶ Vse pogosteje nematerialne dejavnike dogajanj v družbi/mednarodni skupnosti v svoje analize vključujejo tudi teoretiki realistične kot tudi liberalistične šole mednarodnih odnosov (Phillips 2007, 68).⁸⁷

V duhu (analitičnega) eklekticizma k proučevanju preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu pristopam tudi v tej doktorski disertaciji. Glavni razlog za *eklektistični* in *pluralistično* zastavljeni teoretski okvir je dejstvo, da je k odločitvam o strategijah, pristopih in politikah proučevanih subjektov mednarodnih odnosov med l. 1999 in 2008 prispevalo mnoštvo dejavnikov; z enim samim teoretskim pristopom glede tako kompleksne problematike bi raziskovalni fokus preveč zamejili, kar bi verjetno imelo za posledico pojasnitev zgolj ozkega dela »realnosti« preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu v proučevanem obdobju.

Argumenti, nanizani v nadaljevanju, nakazujejo pojasnjevalno moč posameznih teoretskih paradig na primeru preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu med l. 1999 in 2008, kot so ga izvajali proučevani štirje subjekti mednarodnih odnosov (OZN, EU, OVSE in Nato), in utemeljujejo pomen eklektističnega in pluralističnega teoretskega okvira.

Liberalistična teoretska paradigma

Temeljna ideja preprečevanja oboroženih konfliktov je v najširšem okviru utemeljena na liberalistični teoriji, ki ima kar nekaj pomembnih pojasnjevalnih argumentov glede preprečevanja oboroženih konfliktov. Osrednja filozofska podmena liberalistične teorije in z njo povezanega koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov je domneva, da je mir možen in je kot tak tudi zaželeno naravno stanje (Lee 2005, 51); v najbolj radikalni (optimistični) obliki se manifestira v *idealizmu*, ki verjame v moč napredka do te mere, da bodo oboroženi konflikti ne le preprečeni, ampak celo izginili (s tem, ko se bodo spori reševali miroljubno). V kontekstu doktorske disertacije bomo ugotavljali, ali je na Kosovu v tem smislu v

⁸⁶ Barkin (2003, 2010) trdi, da realizem in konstruktivizem nista nasprotujoči si teoretski paradigmi, ampak paradigmi, ki ju lahko mislimo sočasno: konstruktivizem lahko zadovoljivo pojasnjuje vzorce sodelovanja med državami, ki gredo v smeri gradnje skupne identitete in ustvarjanja norm ter krepitev občutka pripadnosti, medtem ko realizem lahko pojasnjuje določena ostrejša oz. nekooperativna dejanja posameznih držav v tem istem okviru. Realistični konstruktivizem je bil sicer v nekaterih primerih že apliciran na koncept preprečevanja oboroženih konfliktov; npr. Lee (2005), ki je uporabo takega pristopa utemeljeval na primeru vzhodnoazijske varnostne problematike. V našem kontekstu je realistični konstruktivizem zanimiv npr. v primeru privolitve Srbije v (sicer le t. i. tehnična) pogajanja s Kosovom, ki potekajo pod okriljem EU, obenem pa je v preambuli Ustave Republike Srbije eksplicitno in nedvoumno zapisano, da sta Kosovo in Metohija ozemeljski del Srbije (Ustav Republike Srbije 2006, preambula).

⁸⁷ Analiza normativnih dimenzij znotraj liberalizma je npr. vidna v analizah (pravice narodov do) samoodločbe, človekovih in manjšinskih pravic, ko se ob teh, tradicionalno liberalističnih temah, hkrati analizirajo tudi (moralni) diskurzi glede teh vprašanj (MacMillan 2007, 23).

proučevanem obdobju prišlo do napredka v smislu zmanjševanja napetosti med etničnimi skupinami.

Nadaljnji argument liberalizma, pomemben za to disertacijo, je, da države k mednarodnim organizacijam, na katere je liberalistična teorija najbolj fokusirana, pristopajo in v njih sodelujejo, saj naj bi šlo za pomemben forum za reševanje mednarodnih problemov. Sodelovanje držav v mednarodnih organizacijah ima za posledico, da se med državami ustvarja zaupanje in da te skupaj pristopajo k (transnacionalnim) izzivom in problemom, ki jih ena sama država ne bi mogla rešiti (npr. okoljevarstvo, človekove pravice in svoboščine, vladavina prava idr.).⁸⁸ Za primer Kosova med l. 1999 in 2008 je v tej luči zanimivo ugotavljati, do kolikšne mere so proučevani štirje subjekti mednarodnih odnosov sodelovali pri načrtovanju in izvajanju aktivnosti, povezanih s preprečevanjem oboroženega konflikta, ki v najširši obliki pomeni ustvarjanje takih pogojev, v katerih ne bi prišlo do vnovičnega izbruha oboroženega konflikta.

Nadalje; v skladu z liberalističnim pogledom države v mednarodnih organizacijah sodelujejo (tudi) z idealističnimi nameni; v našem primeru gre torej predvsem za težnje mednarodnih organizacij (ki so zunanjepolitično sredstvo držav) in drugih subjektov mednarodnih odnosov, da na Kosovu razširijo polje svobode, pomagajo vzpostaviti red, da bi Kosovo ne bilo več območje, ki je grožnja sosesčini (teorija o demokratičnem miru). To lahko mednarodne organizacije dosežejo z institucionalnim učenjem »prejemnikov«, tj. uvajanjem pozitivnih praks, kot so npr. sobivanje, manjšinske pravice, vladavina prava ipd., saj naj bi bila z razvojem institucij možna transformacija konflikta (pod pogojem, da v družbi vladata pravičnost in hkrati družbeni konsenz, da pravičnost obstaja). Tako naj bi torej tudi Kosovo, ob pomoči mednarodne skupnosti, postajalo del sistema kolektivne varnosti, saj se v takem sistemu, če parafraziramo Clauda (1962), oblikujejo medsebojno oplajajoče se institucije za mirno reševanje sporov.

Načrt o »delitvi dela« med OZN, EU, OVSE in Nato na Kosovu lahko torej delno pojasnimo tudi s *teorijo kolektivne varnosti*. Ko bo Kosovo torej (ob pomoči mednarodne skupnosti) razmeroma stabilizirano in bodo vanj začele prihajati tuje neposredne naložbe, to naj ne bi bilo več ekonomska siva cona, ampak v tokove globalne ekonomije vpeto gospodarstvo, v katerem subjekti ne bodo več imeli interesa zateči se k nasilnim načinom reševanja sporov, saj se jim to preprosto ne bo izplačalo (*teorija kompleksne soodvisnosti*). V doktorski disertaciji je tako s pomočjo tega teoretskega pogleda analizirano, do kolikšne mere je proučevanim štirim subjektom mednarodnih odnosov v obdobju 1999–2008 uspelo

⁸⁸ Še več, med subjekti mednarodnih odnosov prihaja do prostovoljnega sodelovanja celo v določenih vidikih obrambne in varnostne politike, kar je bilo v času hladne vojne precej omejeno oz. celo nepredstavljivo (npr. uravnavanje oboroževanja, izmenjava obveševalnih podatkov).

spodbujati ekonomski razvoj Kosova. In nazadnje še perspektiva *liberalnega intergovernmentalizma*; s pomočjo te perspektive se doktorska disertacija osredotoča na to, kako so OZN, EU, OVSE in delno tudi Nato skušali vpeti Kosovo v svetovne oz. evropske integracijske tokove ter do kolikšne mere so Kosovci in tamkajšnje politične elite želeli sodelovati v teh tokovih – Moravcsik (1998) govori o odločitvi glede nacionalnih preferenc – in naposled doseči končni cilj integracije, tj. pridružitve mednarodnim organizacijam.

Realistična teoretska paradigma

Tudi realistična teoretska tradicija v luči preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu odpira zanimiva ontološka vprašanja ter hkrati ponuja nekatere metodološke prijeme. Začnimo z nacionalnim interesom. Čeprav neorealisti (predvsem tisti, ki črpajo tudi iz konstruktivistične paradigme) priznavajo, da je nacionalni interes do neke mere tako ali drugače oblikovan (in ne dejstvo *per se*), to še ne pomeni, da interesov – bodisi nacionalnih bodisi jih poimenujemo kako drugače – ni. Tako je neki državi (oz. elitam in drugim interesnim skupinam v državi), še posebej nekaterim vplivnim, lahko v velikem interesu, da se Kosovo dejansko preobrazi v mirnodobno družbo z vsemi pripadajočimi atributi: dvomilijonskim, pretežno mladim prebivalstvom, političnimi elitami, ki so naklonjene (zahodnim) državam, ki so pomagale končati vladavino Srbije na Kosovu, ter vojaško-političnim zavezništvom, ki so v teh procesih sodelovala (Nato).

Na ta način bi se na Kosovu ter tudi v širši regiji vzpostavilo ravnotežje moči in s tovrstno logiko oz. *teorijo ravnotežja moči* se povezujejo tudi številne poteze nekaterih na Kosovu vplivnih subjektov mednarodnih odnosov, ki so si prizadevali za vsaj zasilno ohranitev ravnotežja med kosovskimi Albanci in Srbi (Graham Fry in drugi 2002, 3); na tak način se ohranja hegemonija (držav), ki je pomemben koncept v realistični paradigmi. Nadalje, pojasnjevalna vrednost realizma, ki predpostavlja uporabo ali grožnjo z uporabo vojaške sile zoper nasprotnika, je tudi v iskanju argumentov glede tega, kako so se določeni subjekti mednarodnih odnosov na Kosovu zatekali k uporabi te taktike, da bi se politične elite in prebivalci vzdržali dejanj, ki bi ogrozila stabilnost regije (s politiko »korenčka in palice«).

Teoretski fokus realizma je v disertaciji pomemben tudi s stališča ravnanja držav v mednarodnih organizacijah; države naj bi v mednarodnih organizacijah sodelovale predvsem zaradi maksimiziranja lastnih (relativnih) koristi. Čeprav osrednji raziskovalni poudarek ni na vlogi držav na Kosovu v proučevanem obdobju, pa se v raziskovanju pokonfliktnih družb pogosto izkaže, da določene države bistveno določajo aktivnosti mednarodnih organizacij na pokonfliktnem območju (prioritete pri programih ipd.), in to je na primeru Kosova v tej doktorski disertaciji prav tako vzeto pod drobnogled (v jeziku realistov: velesile – v primeru

Kosova še posebej ZDA in Ruska federacija – še vedno bijejo boj za prevlado, le v drugačnih okvirih).

Neorealistična paradigma, še posebej poudarki Waltza (1979; 1990), je v disertaciji pomembna, ker se ukvarja s spremembami v polarnosti mednarodnih odnosov; multipolarnost in po drugi strani tudi boj za prestiž, ki prinaša politične in ekonomske koristi, se na primeru Kosova med l. 1999 in 2008 zanimivo zrcali skozi lupo odnosov na relaciji Ruska federacija – zahodne države, ki so bili vselej navzoči tudi v (ne)aktivnostih OZN, OVSE, EU in Nata na Kosovu; analiza v neorealističnem duhu je tako osredotočena tudi na strukturo mednarodnega sistema, ki vpliva na naravo in odnose v mednarodnih odnosih, oz. na enote, ki delujejo na znotrajdržavni in naddržavni ravni (Waltz 1979) – in ne le v perspektivi države kot unitarnega akterja – kar je pomemben doprinos neorealistov.⁸⁹

Čeprav realistični teoriji in različicam, ki so iz nje izšle (neorealizem), očitajo pomanjkljivosti pri razlagi sodobnih mednarodnih odnosov, so nekateri koncepti, ki so jih doprinesle znanosti, še vedno relevantni in aktualni, tudi v okviru te doktorske disertacije. O vprašanjih, povezanih s politiko moči, konfliktov, nacionalnih interesov, varnosti (varnostne dileme), vojaške moči na Kosovu med letoma 1999 in 2008 namreč ne moremo celostno razpravljati brez analize omenjenih vprašanj/konceptov, če želimo vsaj delno pojasniti kompleksnost preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu. Subjektov mednarodnih odnosov, ki želijo imeti prepoznavno vlogo v mednarodni skupnosti, je vse več (in države so le eden izmed njih). Morda se ob tem velja spomniti Donnellyjeve misli (2000, 5), da realizma danes kljub porastu alternativnih razlag mednarodnih odnosov vendarle ni pametno ignorirati, da pa kljub temu ne sme »na hegemonski način kreirati slike realnosti mednarodnih odnosov«, kot jo je v drugi polovici 20. stoletja.

Teorija mednarodne družbe (»angleška šola«)

Spoznanja teoretske perspektive teorije mednarodne družbe oz. t. i. angleške šole so za disertacijo pomembna v luči dejstva, da se je na Kosovu med l. 1999 in 2008 angažiralo mnoštvo subjektov mednarodnih odnosov, ki imajo, vsaj na deklarativni ravni, isti cilj, tj. transformirati konflikt in vzpostaviti temelje mirnodobne družbe. V doktorski disertaciji se osredotočam le na štiri subjekte, tj. OZN, EU, OVSE in Nato, ki so skupaj z lokalnim prebivalstvom soustvarjali pravila, vzpostavljali vrednote in norme »mednarodne družbe« oz.

⁸⁹ Med pomembnejšimi manki realistične misli v luči te disertacije izpostavimo dva, in sicer to, da so v luči te teoretske tradicije ekonomski odnosi pogosto zapostavljeni, čeprav je bilo to področje med prioritetskimi temami »mednarodne skupnosti« na Kosovu (še posebej OZN in EU), ter dejstvo, da (neo)realizem procesom evropske integracije pripisuje zgolj obrobno, ne pa višji, etično-moralni pomen (Brown 2002, 182), češ da so dejansko bistvo integracije Evrope le gospodarsko-politični interesi vplivnih evropskih držav, maskirani v idealistični vlogi. Omenjeno vrzel delno zapolnjujejo liberalistični vidiki eklektističnega teoretskega okvira.

(v diskurzu angleške šole) zagotavljali »proces civilianizacije« in širili norme sprejemljivega obnašanja v mednarodnopolitičnem prostoru (Linklater 2004), saj naj bi tak višji red zagotavljal varnost celotnega mednarodnega sistema, katerega del je tudi Kosovo.⁹⁰

Takšen mednarodni red je med drugim tudi posledica skupnega zavedanja »državljanov sveta« o normah civilizacije in pripadnosti skupni civilizaciji, ki je v nasprotju z barbarskim svetom, v katerem ni pravil (Wight v Linklater 2011, 56), in v luči te doktorske disertacije je zanimivo ugotavljati, kako so si kosovske politične elite od l. 1999 prizadevale dajati vtis »evropskosti«, ki v tamkajšnjem okolju oz. v diskurzu širšega območja balkanskega polotoka za razliko od »balkanskosti« implicira urejenost, napredek in družbo, utemeljeno na spoštovanju pravnih okvirov, oz. kot pravi Subotićeva (2011), kar stanje duha. Dodaten argument, da so teoretsko-metodološki fokusi angleške šole pomembni za to doktorsko disertacijo, je tudi dejstvo, da med njenimi raziskovalnimi področji najdemo teme, kot so humanitarna intervencija, (evropska) integracija, mednarodno pravo, dobro vladovanje ipd. (Jørgensen 2010, 126), torej teme, ki so neločljivo povezane z dogajanjem na Kosovu v obdobju 1999–2008.

Konstruktivistična teoretska paradigma

Kot zadnjo teoretsko paradigmo, ki je namenjena predvsem pojasnjevanju raziskovalnega vprašanja o percepcijah kosovskih Albancev in kosovskih Srbov glede pristopov OZN, EU, OVSE in Nato k preprečevanju oboroženih konfliktov na Kosovu, izpostavljam konstruktivistično teoretsko tradicijo. Analitična moč te teorije leži predvsem v pojasnjevanju odnosa in percepcij lokalnega prebivalstva do proučevanih pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov, ki niso le rezultat objektivnih okoliščin (kot bi trdili npr. realisti), ampak gre za družbeno pogojeno/konstruirano »realnost« (glej npr. Onuf 1989; Wendt 1992).

V luči konstruktivizma se v doktorski disertaciji osredotočam na vprašanje, kako je »mednarodna skupnost« na Kosovu, še posebej OZN, EU, OVSE in Nato, razumljena oz. kakšno podobo ima v očeh kosovskih Albancev in kosovskih Srbov; kot je znano, se na pokonfliktnih območjih, kjer je vloga mednarodne skupnosti močna, pogosto oblikuje diskurz, v katerem se na »vse tuj(c)e« gleda kot na *hegemone, nadoblastnike brez omejitev, neokolonizatorje, imperialiste* ipd. (Wimelius 2006; Karns 2006).

Obenem se osredotočam tudi na poskuse proučevanih štirih subjektov, da na Kosovu (so)oblikujejo koncept državljanske – in ne etnične – identitete novonastale države (Oklopčić

⁹⁰ Ob razpravah o »civilianizaciji« je treba še posebej izpostaviti antikolonial(istič)ni značaj angleške šole. V času dekolonializacije, ko se je angleška šola začela uveljavljati, so njeni utemeljitelji kritizirali samooklicano »civilianizacijsko misijo« kolonialnih sil v koloniziranih državah ter pozivali k upoštevanju različnih civilizacijskih standardov po svetu (»pluralnost« civilizacij namesto »standardi (ene) civilizacije«) oz. z drugimi besedami, k enakosti, ne pa več- oz. manjvrednosti civilizacij (Elias v Linklater 2011, 49).

2009; Krasniqi 2012; van der Borgh 2012), ob tem pa tudi odgovore na to, da naj bi bilo »objektivno dejstvo« (ki jih konstruktivisti sicer ne priznavajo), da je najboljša prihodnost za Kosovo v okviru mednarodnih organizacij (še posebej v okviru proučevanih štirih subjektov) in da je najboljša možnost za Kosovo, da sprejme zahodnjaško razlago liberalne demokracije kot edine možne ureditve politične skupnosti (Gheciu 2005) – gre torej za vprašanje v javnosti prevladujočega narativa/diskurza, ki ga v spregi s predstavniki mednarodnih organizacij na Kosovu soustvarja večji del kosovskih političnih elit, ravno elite pa so glavni fokus proučevanja konstruktivistov, saj imajo največjo moč »konstruirati« realnost. Ravno konstruktivistični okvir proučevanja (oblikovanja) identitet in diskurza (Wendt 1992), ki se ob tem oblikuje, se vklaplja v moderni koncept preprečevanja oboroženih konfliktov, ki temelji na sobivanju etničnih skupnosti in spoštovanju pravic narodnih manjšin. Konstruktivistični teoretski okvir bo lahko ponudil tudi odgovore na vprašanje »mitologizacije Kosova« v moderni srbski zgodovini pa tudi odgovore na nekatera vprašanja, povezana z videnjem drugega naroda kot nasilnega in lastnega kot žrtve (historični narativi viktimizacije) (Nikolić-Ristanović 2008, Zdravković-Zonta 2009).⁹¹

Sklep

Navedeni argumenti oz. »dejstva na terenu« (Kosovo), utemeljena s štirimi teoretskimi pristopi (liberalizem, realizem, angleška šola in konstruktivizem), argumentirajo prednost eklekticističnega in pluralističnega teoretskega okvira za pojasnitev proučevane problematike. Še posebej je to pomembno zato, ker *teorija preprečevanja oboroženih konfliktov* kot samostojna teorija (še) ne obstaja, ampak je v nastajanju in niti ni nujno, da bo teorija kot taka nastala; za delna spoznanja, ki naj bi spadala v okvir »teorije preprečevanja oboroženih konfliktov« (zato jo tudi zapišemo v narekovajih), lahko rečemo tudi, da so bila pridobljena v okviru drugih teoretskih paradigem. Ravno ob zavedanju tega je prednost eklekticističnega pristopa v tem, da ponuja analitični okvir, utemeljen na presečišču različnih (uveljavljenih) teoretskih paradigem. Seveda bi bilo lažje ostati v udobju in varnem zavetju ene teoretske tradicije in nadalje »govoriti monolog znanosti« (Kratochwil 2003), a če bi v današnjem soodvisnem svetu mednarodnih odnosov tako pristopili k proučevanju kompleksnih problemov, bi se zavestno odrekli poskusu pojasniti čim večji del družbene realnosti. »Tekmovanje med teorijami« (Walt 1998, 30) oz. »(pluralistični) dialog« (Lapid 2003; Neumann 2003; Smith 2003) pomagata odkriti njihove prednosti in slabosti in povzročita

⁹¹ V okviru konstruktivizma bi bilo zanimivo analizirati še nekatere druge teme, povezane s Kosovom med l. 1999 in 2008, ki pa jih zaradi prostorskih omejitev doktorske disertacije le omenjamo, npr. prizadevanja držav članic Nata, da operacijo Zavezniška sila, s katero se je na Kosovu vzpostavil mednarodni protektorat, predstavijo kot humanitarno intervencijo (Abdel-Aty 2007), odločitev držav, da sodelovanje v operaciji Zavezniška sila predstavijo kot nacionalni interes – Roberts (2005) analizira tovrstno odločitev Romunije ipd.

izboljševanje teorij, hkrati pa presegata pomanjkljivosti ostajati le na polju zdravega razuma.⁹²

Ker analitični eklekticizem ničesar ne izključuje vnaprej in torej niti ne preprečuje iskanja odgovorov na podlagi napačnih spremenljivk, je takšen pristop za Aggarwala in Kooja (2006) ter Moravcsika (2003) problematičen, saj predstavlja oviro *sistematičnemu* zbiranju podatkov in posledično večanju obsega védenja. To pa ni nujno res; kot opozarja Katzenstein (2007, 398), si analitični eklekticizem ne prizadeva doseči teoretske sinteze in/ali stvaritve nove »velike teorije« (*grand theory*), ki bi skušala pojasnjevati mnoštvo kompleksnih vprašanj z enim samim teoretskim okvirom; časi iskanja sintez in *prave* znanstvene metode so v znanosti o mednarodnih odnosih, kot opozarja Kratochwil (2003, 124), minili.

Nasprotno, analitični eklekticizem se osredotoča na specifične probleme, ki jih skuša pojasniti z raznimi koncepti in vzročno-posledičnimi povezavami, ne pa z binarnim videnjem sveta.⁹³ Prednosti eklekticističnega in »angažiranega pluralističnega« pristopa (Lapid 2003), podvrženega izmenjavi idej in razpravi, je torej v tem, da je nagnjen k eksperimentiranju in odkrivanju fenomenov, katerih narave z zamejenim pristopom ne bi mogli spoznati.⁹⁴ Ne gre torej za »drugo najboljšo alternativo«, ampak za obetavno strategijo za nadaljnje raziskovanje in produkcijo znanja (Lapid 1989), ki pušča dopustnih več odgovorov.⁹⁵

Ne nazadnje v duhu te razprave velja dodati težnjo in poziv k še večjemu ontološkemu in interdisciplinarnemu odpiranju v znanstvenem proučevanju preprečevanja oboroženih konfliktov in preseganju paradigmatizma, torej privoljevanja v to, naj mednarodne odnose razumemo v okviru le ene teoretske paradigme (prim. Legro in Moravcsik 1999). Kljub poskusu zastaviti širši eklekticistični in pluralistični teoretski okvir ta doktorska disertacija ne pretendira, da pojasnjuje kaj več kot le drobci – ali v najboljšem primeru *nekaj drobcev* – »družbene realnosti« preprečevanja oboroženega konflikta na Kosovu med l. 1999 in 2008. Zaradi tega bom na mestih, kjer se bo nakazovala potreba po nadaljnji analizi (v okvirih

⁹² »Diplomat, ki želi čim bolj razumeti svet, se mora zavedati poudarkov realistov o vedno navzočem pomenu moči, razmišljati o liberalističnih poudarkih glede znotrajdržavnih sil in, ne nazadnje, občasno premisliti o konstruktivističnih vizijah glede možnosti sprememb.« (Walt 1998, 44).

⁹³ Znanost o mednarodnih odnosih se torej razlikuje od »logike« (binarnosti) logike, ki izključuje možnost tretjega, vmesnega polja (*tertium non datur*).

⁹⁴ Ruski filozof Mihail Bahtin, ki se je v svojem življenju ukvarjal s pomenom dialoga in idej, je zapisal: »Ideja ne more živeti v izolirani zavesti enega posameznika; če ostane ujeta le v njej, degenerira in odmre. Ideja začne živeti, se razvijati, dobivati obliko /.../ šele, ko vstopi v odnose in razmerja z drugimi idejami, z idejami drugih. Človekova misel postane izvirna misel, tj. ideja, šele ob stiku z drugo in tujo mislijo, mislijo, ki je utelešena v glasu nekoga drugega (Bakhtin v Neumann 2003, 137).

⁹⁵ Kratochwil (2003, 127) je slikovito zapisal, da je tovrsten stimulativen in odprt pristop k proučevanju zadev mednarodnega značaja pomemben tudi v pedagoškem procesu, saj med študenti spodbuja domišljijo in kritičen pristop k ortodoksnostim uveljavljenih pogledov na mednarodne odnose, ne pa »preprosto dresiranje obetavnih mladih ljudi kot Pavlovovih psov, ki se slinijo že ob slišanju gospodarjevega glasu«.

drugih teoretskih paradigem ali celo drugih znanstvenih disciplin), na to tudi eksplicitno opozoril.

4 GENEZA KONCEPTA PREPREČEVANJA OBOROŽENIH KONFLIKTOV: OD IDEJE DO SODOBNEGA PRISTOPA

V tem poglavju sprva v grobem orisujem razvoj koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov od prvih idej in poskusov preprečevanja oboroženih konfliktov do danes, nato je koncept preprečevanja oboroženih konfliktov umeščen v sodobno mednarodnovarnostno okolje, sledi argumentacija za nujnost preprečevanja oboroženih konfliktov v sodobnih mednarodnih odnosih, nato so analizirane temeljne značilnosti modernega razumevanja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov, na katerem sloni tudi zadnje podpoglavje o prizadevanjih, da preprečevanje oboroženih konfliktov postane nova norma mednarodnih odnosov.

4.1 Geneza koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov od nekdanj do danes

4.1.1 Od predantičnega obdobja do hladne vojne

Ideja, da je konflikte bolje preprečiti kot reševati, potem ko enkrat izbruhnejo, za razliko od današnjega znanstvenega in strokovnega konsenza v mednarodnih odnosih (glej npr. Lund 2008; Grizold in drugi 2012) ni prisotna od nekdanj. Iz predantičnega obdobja in nato antike sicer beležimo nekaj primerov mirnega reševanja sporov, vendar gre za posamične primere, in ker so pavšalno dokumentirani, na tej podlagi težko znanstveno dokazujemo splošno veljavne resnice (več o mirnem reševanju sporov oz. diplomaciji antike v Balch 1978), so pa zanimivi kot študije primerov.⁹⁶ Vsekakor sta bila predantično obdobje (npr. stara Kitajska, stara Indija) in nato antika zaznamovana z oboroženimi konflikti oz. »umetnostjo«, kako jih voditi; o tem govorijo npr. dela starokitajskih mislecev Sun Cu Vuja (*Umetnost vojne*), staroindijskega stratega Kautilje (*Arthastra*) ipd., čeprav je treba dodati, da so tudi v tem obdobju že bile prisotne ideje o pacifizmu.⁹⁷ Kot trdi de las Casas (2007), pregled zgodovine diplomacije tega obdobja pokaže, da diplomacija, danes eden najpomembnejših načinov za preprečevanje oboroženih konfliktov, tedaj ni bila sredstvo za izogibanje vojni, ampak njeno nadaljevanje.

Obdobje antike je prineslo nekaj zanimivih idej, ki gredo v smeri preprečevanja oboroženih konfliktov, čeprav je bila vojna še vedno zakonito sredstvo zunanje politike, tudi vojna v totalnem smislu, oz. celo naravna zakonitost. O odnosu zmagovalcev do poraženih, če

⁹⁶ Vsaj 46 primerov arbitraže v sporih med grškimi mestnimi državicami med l. 300 in 100 p. n. š. je dokumentiranih, trdi Ganshof (v Balch 1978, 33). Arbitri so bili tretje mestne državice, filozofi in celo olimpijski šampioni.

⁹⁷ Mo Di (tudi Mozi) je npr. govoril o doktrini univerzalne ljubezni, v kateri vojna ni imela kaj iskati, Konfucij in njegov učenec Mencij pa, da morajo države v medsebojnih odnosih upoštevati dobre namene in zmernost ter se izogibati imperializma, vmešavanja v notranje zadeve drugih držav ter agresivnih osvajalnih vojn. Več o tem v Luard in drugi (2001), Grizold (2001), Boesche (2003) in Pinker (2011, 162).

so Homerjevi zapisi točni (8. st. p. n. š./1992, 88), in o stopnji sočutja do »drugih«, nazorno govori naslednji dialog:

»... trupla njih samih bo gladka pometal ujedam za žrtje, mi pa njih ljube žené in otroke še vse nebogljene vzamemo v ladjah s seboj, kadar osvojimo si mesto. Kjer pa vidi strašljivce, ki jim ni do groznega klanja, tiste ozmerja na móč, srdito zveni mu beseda.«

V mislih klasikov antične Grčije pa že najdemo nekatere ideje, ki jih lahko štejemo za zametke preprečevanja oboroženih konfliktov. Platon je tako npr. pisal, da je pravi vzrok za vojno v nepripravljenosti človeških bitij, da živijo zmerno in v mejah zmožnosti. Vojne je razdelil na koristne (vojne z negrškimi plemeni) ter škodljive (vojne med grškimi polisi). Tudi za Aristotela je bila vojna legitimni instrument za reševanje sporov med državami. Najcelovitejšo oceno družbene vloge oboroženih konfliktov v antiki pa je podal Tukidid v Peloponeških vojnah, v katerih so izpostavljena vprašanja morale v vojni in količine uporabe vojaške sile za doseg ciljev (Grizold 2001, 92–3; Luard in drugi 2001, 331–40). K preprečevanju oboroženih konfliktov v antični Grčiji se ni pristopalo sistematično, saj je bila vojna zanje še vedno naravno stanje, torej za njeno preprečevanje kot tako ni bilo razlogov.

V obdobju rimskega imperija je bila pravica do (pravične) vojne nadalje razdelana ideja, so se pa v obdobju antičnega Rima pojavili tudi vplivni misleci, ki so vojni kot sredstvu državne politike nasprotovali. Ciceron je npr. menil, da je treba vse probleme reševati z dogovarjanjem. Navkljub nekaterim takim idejam pa je bil *Pax Romana* vse prej kot miren, saj je šlo za obdobje nasilnega širjenja imperija, ki so ga zaznamovale vse značilnosti surovih vojn proti upornim ljudstvom, vključno z nasilnim preseljevanjem, posiljevanjem in genocidnim ravnanjem (Galci, Judje itd.) (Grizold 2001; Pinker 2011, 12). Ideja preprečevanja oboroženih konfliktov v tem obdobju je bila torej povezana predvsem s tem, da je treba preprečiti nepravične vojne, ne pa kar vsakršno vojno.

V srednjem veku se je s krščanskimi političnimi misleci (Sv. Avgustin, Sv. Ambrozij, Tomaž Akvinski) nadalje razvila tudi doktrina pravične vojne, ki je vojno ne le dopuščala, ampak celo moralno upravičevala.⁹⁸ Diplomacija srednjega veka je bila namenjena zagotavljanju primata določene politične entitete (o državi v modernem, vestfalskem pomenu še ne moremo govoriti) in izboljševanju njenega geopolitičnega oz. gospodarskega položaja, zato o kakem preventivnem delovanju (prizadevanju za preprečevanje oboroženih konfliktov) *per se* ne moremo govoriti. Preventivno delovanje političnih entitet je bilo predvsem

⁹⁸ Kriteriji za pravično vojno so bili: obstajati mora pravičen razlog; razglasiti jo mora legalna oblast; vojna mora biti uporabljena kot skrajno sredstvo; načelo zmernosti; pravi namen; obstajati mora verjetnost uspeha; obnašanje v vojni mora biti v skladu s krščanskimi načeli, posebno v odnosu do civilistov in vojnih ujetnikov. Več o doktrini pravične vojne v zgodovini in danes v Karoubi (2004), Grizold (2001, 98–103) ter Luard in drugi (2001, 213–22).

posledica politične računice. A kljub temu, da je bil srednji vek zaznamovan z množtvom tako ali drugače organiziranih političnih entitet, ki so bile po večini oborožene, se je takrat pojavilo nekaj institucij, ki naj bi preprečevale oborožene konflikte, tudi posredništvo tretje strani pri reševanju sporov, in to ne le v Evropi.⁹⁹ Če je bil primaren način reševanja sporov v 11. in 12. stoletju oboroženi konflikt, se je v obdobju od 13. do 15. stoletja, kot ugotavlja Ganshof (v Balch 1978, 33), zgodil pomemben napredek, saj se je vse več sporov reševalo s (tajnimi) pogajanjmi in drugimi institucijami mirnega reševanja sporov (arbitraža, mediacija ipd.);¹⁰⁰ po drugi strani pa so v tem obdobju nastala nekatera klasična dela realpolitične misli (npr. Machiavellijev *Vladar*), ki so vojno upravičevala, če le koristi politični entiteti, ki jo vodi (glej npr. Luard 2001 in drugi, 350–4).

Prvi večji premik v vestfalskem obdobju (po l. 1648) na področju preprečevanja oboroženih konfliktov je prinesel t. i. koncert evropskih sil. Glavna tema Dunajskega kongresa l. 1815, ki je začrtal zunanjepolitično delovanje v koncertu sodelujočih držav, je bilo preprečevanje vojne v Evropi (Craig in George v Ackermann 2003, 340); Dunajski kongres je v duhu kooperativnega pristopa k varnosti določil pravila delovanja in reševanja mednarodnih sporov (Grizold 2001, 140–4). Do oboroženih konfliktov med sodelujočimi državami ni prišlo skoraj pol stoletja, kar za tisto obdobje ni malo. Slantchev (2005, 555) za to obdobje sicer trdi, da so države v koncertu sodelovale tako, ker jim je to pač bila v tistem obdobju najboljša možnost za preživetje, in da so s teritorialnimi dogovori zagotovile sorazmerno zadovoljstvo s *status quo* vseh sodelujočih.

V kontekstu zgodovinskega razvoja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov pomembno prelomnico predstavljata haaški mirovni konferenci (1899 in 1907). Čeprav je bila, kot piše Švarčeva (2011, 14–5), večina dogovorov, sprejetih v tem okviru, namenjena urejanju načina vojskovanja (*ius in bello*), pa vsebujejo haaške konvencije tudi nekatere postopkovne in delne vsebinske omejitve možnosti začetka uporabe sile v mednarodnih odnosih (*ius ad bellum*), kar je za tiste čase pomenilo pomemben napredek v načinu razmišljanja in vodenju zunanje politike.¹⁰¹ Iz obdobja pred prvo svetovno vojno velja v

⁹⁹ Tudi v srednjeveških islamskih državah je bilo nekaj primerov arbitraže; Kitab Al Agani (v Barch 1974, 33) piše, da je neka nevesta svojega bodočega moža prisilila, da pomiri dve sprti plemeni in da je šele nato, ko je poroke željnemu pomiritev uspela, privolila v sklenitev zakonske zveze. Med bolj znanimi primeri iz islamskega sveta pa je dogodek iz Sirije iz l. 657, ko so vojaki kalifa Muavije, potem ko so sprevideli, da bodo poraženi, na sulice namestili izvode korana ter tako signalizirali nasprotniku, da si želijo posredovanja tretje strani. Voditelj zmagovite vojske Ali je predlog o posredovanju tretje strani sprejel, kar je vodilo v ustanovitev Umajjadskega kalifata in dokončno razcepitev med šiitsko in sunitsko vejo islama.

¹⁰⁰ Zanimiva je tudi ugotovitev Wanis-St. Johna (2006 in 2011), da so tudi sodobna mirovna pogajanja zaznamovana s tajnostjo in ekskluzivnostjo, kar ima lahko na dolgi rok škodljive posledice za mirovni proces.

¹⁰¹ Postopkovne omejitve vsebujeta zlasti *Haaška konvencija o mirnem reševanju mednarodnih sporov (Hague Convention (I) of 1899 and 1907 for the Pacific Settlement of Disputes)*, sprejeta l. 1899, veljati je začela l. 1900; revidirana verzija sprejeta l. 1907, veljati pa je začela 1907), ki določa obveznost držav, da skušajo v primeru resnega spora pred uporabo oborožene sile spor rešiti po mirni poti, kolikor to le dopuščajo okoliščine, ter

kontekstu preprečevanju oboroženih konfliktov omeniti še Bryanove sporazume (1913/14), vrsto bilateralnih sporazumov za razreševanje meddržavnih sporov.

Po 1. svetovni vojni je bilo na pariški mirovni konferenci ustanovljeno DN, mednarodna organizacija *per se*, namenjena preprečevanju oboroženih konfliktov. Z današnjega stališča je imelo precej pomanjkljivosti, saj mu ni uspelo ustaviti agresivne politike nacifašističnih sil in preprečiti 2. svetovne vojne (v sodobnem času so neučinkovitost DN »na novo odkrili« tudi politiki, predvsem za uporabo v politične namene – glej npr. Grigorescu 2005), za tisti čas pa je bil velik dosežek združiti precejšen delež držav sveta v okviru enega foruma. S stališča preprečevanja oboroženih konfliktov je DN poleg uspešnih posredovanj¹⁰² pomembno tudi zato, ker so se takrat vzpostavili nekateri pomembni instrumenti preprečevanja oboroženih konfliktov. V Paktu DN je izraz *preprečiti* (oz. izpeljanke, npr. *preprečevanje* in *preprečen*)¹⁰³ omenjen šestkrat, a, zanimivo, vedno v povezavi z nečim, ne pa izrecno v povezavi s preprečevanjem (oboroženih) konfliktov oz. kot samostojen koncept; še najbolj se današnjemu razumevanju preprečevanja oboroženih konfliktov z izraznega stališča približa uporaba *preprečiti sovražnosti*.¹⁰⁴ Pakt DN je tudi predvidel uporabo pogajanj, sodne rešitve in arbitraže za reševanje mednarodnih sporov (The Covenant of the League of Nations 1919).

V času delovanja DN med obema svetovnima vojnama sta bila sprejeta še dva pomembna dokumenta, ki ju lahko vidimo kot pravna poskusa preprečevanja oboroženih konfliktov, in sicer Pariški pakt, znan tudi pod imenom Briand-Kellogov pakt (1928), katerega podpisnice so se odrekle vojni kot sredstvu zunanje politike, in Stimsonova doktrina, ki zavrača priznanje t. i. marionetnih držav ter ozemlja, pridobljenega z oboroženo silo (Current 1954; Neuhold 2010). Vsi omenjeni dokumenti niso mogli preprečiti 2. svetovne vojne.

S koncem 2. svetovne vojne, sprejetjem Ustanovne listine Organizacije združenih narodov (UL OZN) in ustanovitvijo OZN, ki je bila po številu držav članic dosti bolj množična kot DN, članice pa so bile vse svetovne velesile, se je zdelo, da bo v mednarodnih

Haaška konvencija o začetku sovražnosti (Hague Convention (III) Relative to the Opening of Hostilities, sprejeta 1907, veljati začela 1910), ki določa obveznost predhodnega in izrecnega opozorila v obliki vojne napovedi z navedbo razlogov za vojno oz. v obliki ultimata s pogojno vojno napovedjo. S Haaško konvencijo o omejitvi uporabe sile za izterjevanje pogodbenih dolgov (*Hague Convention (II) Respecting the Limitation of Employment of Force for Recovery of Contract Debts*, sprejeta 1907, veljati začela 1910), znana tudi kot Drago-Porterjeva konvencija, pa je bila prepovedana uporaba oborožene sile za reševanje sporov, ki bi nastali zaradi dolgov neke države (Dienstein v Švarc 2011, 15).

¹⁰² DN je bilo uspešno pri reševanju spora med Finsko in Švedsko glede Aalandskih otokov l. 1921 in kompromisna rešitev velja še danes. Podobno je bilo DN istega leta uspešno pri reševanju vprašanja Zgornje Šlezije, z rešitvijo pa sta se strinjali tako Poljska kot Nemčija. Nadalje, DN je l. 1923 sorazmerno uspešno rešilo problem pristanišča Memel v Litvi (res pa je, da je bila pri tem uporabljena tudi oborožena sila). Istega leta se je odzvalo tudi na humanitarno krizo v Turčiji, ki jo je povzročila vojna, in jo tudi sorazmerno uspešno pomagalo blažiti. L. 1925 beležimo zadnji uspeh DN, ko je rešilo spor med Grčijo in Bolgarijo; vmes je sicer izbruhnil oboroženi konflikt, a je DN interveniralo in predlagalo rešitev, ki sta jo sprti strani sprejeli (History Learning Site 2011).

¹⁰³ Ang. *to prevent*, *prevented*, *prevention*.

¹⁰⁴ Ang. *prevent hostilities*.

odnosih zavel veter sodelovanja. A že v prvih letih po koncu vojne so se odnosi med zmagovalkami največjega oboroženega konflikta v zgodovini človeštva začeli krhati; svet se je razdelil na dva politično-vojaško-gospodarska bloka (in tretjega, gibanje neuvrščenih) in pozitivni obeti glede skupnega pristopanja k preprečevanju oboroženih konfliktov so splahneli – nasprotno, porajala se je celo takšna konfrontacija med obema blokoma, ki bi lahko bila pogubna za človeštvo.

Koncept preventivne diplomacije (preprečevanja oboroženih konfliktov oz. preventivnega ukrepanja) je postal »uradna politika« OZN v času generalnega sekretarja Daga Hammarskjölda (1953–61), kar je bilo za tisti čas zelo inovativno mišljenje.¹⁰⁵ V Hammarskjöldovem obdobju je koncept preventivne diplomacije temeljil na t. i. horizontalnem pristopu, ki je predpostavljal predvsem preprečevanje širjenja nasilja prek državnih meja. Hammarskjöld je v rednem letnem poročilu OZN 1959–60 zapisal, da mora biti preventivno ukrepanje na konfliktnem območju v prvi vrsti namenjeno zapolnitvi »vakuuma«, da ta ne bi izzval akcije katere koli velike sile (Väyrynen 2003, 47). V tistem času je preprečevanje oboroženih konfliktov torej pomenilo predvsem zajezeitev konflikta; povedano drugače, če je bil oboroženi konflikt take narave – najsi je bil še tako krvav – da ni bilo verjetno, da se bo razširil prek svojih meja, konflikt kot tak za stabilnost mednarodnih odnosov ni pomenil večje nevarnosti, torej ni bil »vreden« preprečevanja.¹⁰⁶ Pomemben element v luči preprečevanja oboroženih konfliktov v tistem času je tudi začetek mirovnih operacij.

Pri preprečevanju oboroženih konfliktov je za obdobje hladne vojne treba izpostaviti tudi nastanek nekaterih mednarodnih organizacij in drugih »regionalnih varnostnih aranžmajev«; za EU tako velja splošno prepričanje, da je bila zastavljena kot mirovni projekt (nekateri, npr. Eichengreen (2008), sicer trdijo drugače), mišljen tako, da bi prek gospodarskega sodelovanja države medsebojno povezali do te mere, da bi bil oborožen konflikt med njimi praktično nemogoč. Omeniti velja tudi ustanovitev Konference za varnost in sodelovanje v Evropi

¹⁰⁵ Preventivna diplomacija je med drugim opredeljena tudi kot kombinacija akcij zunanjih in notranjih akterjev, da bi omejili nevarnost izbruha konfliktov. Uporaba preventivne diplomacije oz. preventivne razmestitve mirovnih sil je bila uporabljena v zgodovini precej redkeje kot operacije ohranjanja miru, saj gre za razmeroma nepriljubljen ukrep – nihče namreč ne more zagotoviti, da bo, če mirovnih sil ne bo, konflikt dejansko izbruhnil, in obratno, tudi če mirovne sile bodo razmeščene na potencialno nevarnem območju, je nemogoče predvideti, ali bodo lahko obrzdale izbruh oboroženega konflikta.

¹⁰⁶ Da je oborožene konflikte v nekaterih primerih bolje dopustiti kot preprečiti, menijo tudi nekateri sodobni znanstveniki; eden najbolj radikalnih na tem področju je Edward Luttwak (1999), ki meni, da če vojaki v mirovni operaciji nimajo zmogljivosti in moči (teh pa v večini primerov nimajo!), s katerimi bi sprte strani prisilili v sklenitev premirja, obenem pa niso pripravljeni najmočnejši strani pomagati doseči zmage, je bolje, da se v konflikt sploh ne vmešavajo. Namreč, v tem primeru mirovna operacija le podaljša konflikt in trpljenje civilnega prebivalstva, saj vojaki mirovnih sil zaradi omenjenih omejitev pogosto postanejo le nemi opazovalci prelivanja krvi in masakrov. Da se »nekateri konflikti morajo sprva poslabšati, preden se razmere lahko izboljšajo«, meni tudi Stedman (1995, 17–9), ki meni, da je prehitro priznanje neodvisnosti Hrvaške in Slovenije s strani evropskih držav vodilo v politiko, ki ji je manjkalo strateškega premisleka.

(KVSE) l. 1975, v kateri so z namenom zbliževanja/pojasnjevanja stališč za isto (diplomatsko) mizo sedle države vzhodnega in zahodnega bloka, s čimer naj bi se zmanjšala možnost izbruha oboroženega konflikta.¹⁰⁷ Sočasno z razvojem mednarodnih organizacij pa je za to obdobje značilno tudi to, da nekateri državniki niti niso skrivali, da oboroženi konflikt njihovi državi lahko prinese strateške koristi; ideja preprečevanja oboroženih konfliktov torej v nobenem primeru ni bila absolutna.¹⁰⁸

Med hladno vojno je bil koncept varnosti v glavnem osredotočen na vojaško moč in strateške odnose med državami.¹⁰⁹ Varnost se je, posledično, povezovala predvsem z vojaško-političnimi razsežnostmi ogrožanja varnosti ter organiziranim odzivanjem države in mednarodne skupnosti na to ogrožanje. Tak državno- in vojaškocentrični pristop je pomenil, da je oborožena sila glavno sredstvo zagotavljanja varnosti, referenčni objekt pa je država. Od konca osemdesetih let 20. stoletja in nadalje, s koncem hladne vojne, pa je v znanstvenih in strokovnih krogih ponovno oživela razprava o konceptu varnosti, ki je presegla tradicionalno konceptualizacijo nacionalne in mednarodne varnosti.¹¹⁰

4.1.2 Obdobje po hladni vojni: konsolidacija moderne koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju

Z razpadom SZ in koncem hladne vojne je v mednarodnih odnosih zavelo upanje, da bo prevladal kooperativni pristop k varnosti, torej sodelovanje med subjekti mednarodnih odnosov pri reševanju mednarodnih problemov. Korenite spremembe v mednarodnem okolju po hladni vojni so pomembno vplivale na varnostno paradigmo (izzivi, problemi, ogrožanje varnosti, odzivi, procesi in institucije) in jo tudi bistveno predrugačile (Grizold 2005, 7). Znanstvena poddisciplina proučevanja preprečevanja konfliktov se je v širšem sklopu varnostnih študij začela uveljavljati s koncem hladne vojne, še posebej pa se je uveljavila v zadnjem desetletju. Preprečevanje oboroženih konfliktov je zato treba umestiti v širši kontekst sodobnega mednarodnovarnostnega okolja.

T. i. kopenhavnska šola varnosti (Buzan, Waever, de Wilde, Kelstrup) je v začetku devetdesetih let 20. stoletja uveljavila celostno (holistično) razumevanje varnosti. Za razliko od preostalih različic konstruktivistične teorije varnosti, kamor uvrščamo tudi kopenhavnsko

¹⁰⁷ Podrobneje o vlogi EU in KVSE/OVSE pri preprečevanju oboroženih konfliktov v naslednjem poglavju; na tem mestu ju zgolj omenjamo v luči razvoja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov.

¹⁰⁸ Državni sekretar ZDA Henry Kissinger (1982) je npr. odkrito priznal, da preprečitev izraelsko-arabske vojne l. 1973 ni bila njegov cilj – nasprotno, v izbruhu nasilja je celo videl možnost za nadaljnje uresničevanje strateških interesov svoje države in je v tem kontekstu raje igral vlogo »kriznega menedžerja«.

¹⁰⁹ Natančnejši pregled razumevanja koncepta varnosti od prvih zametkov proučevanja varnosti v predantičnem obdobju do današnjega kompleksnega razumevanja varnosti ter definicije varnosti ponuja Udovič (2009, 22–49).

¹¹⁰ Udovič (2009, 37) ugotavlja, da težnjo po redefiniciji pojma varnost oz. težnjo po razširitvi razumevanja koncepta srečamo že v člankih nekaterih avtorjev zlasti po l. 1973 (naftna kriza), ko so teoretiki kot grožnjo varnosti razumeli tudi pomanjkanje virov.

šolo, predstavniki te šole niso ostali zgolj pri tezi, da je varnost socialni konstrukt, ampak so skušali razložiti v tistem obdobju neproučevane in morda celo protislovne teme (kako varnost kot socialni konstrukt sploh deluje v kontekstu mednarodnih odnosov, kako lahko varnost, če je res »le« socialni konstrukt, sploh proučujemo itd.). Københavnska šola je razširila dimenzije groženj varnosti (na ekonomsko, socialno, politično, izobraževalno, okoljsko, obrambno dimenzijo); vključujejo vse vidike človekovega obstoja in delovanja v družbi, ki so prepoznani kot družbena vrednota, ter vse ravni človekovega povezovanja in družbenega organiziranja (regionalno, nacionalno, mednarodno, svetovno) (Grizold 2001, 83); varnost torej ne pomeni zgolj zagotavljanja fizičnega preživetja ljudi, ampak tudi njihovega blagostanja. Celostni pristop k varnosti pomeni, da politično-vojaške zadeve niso edine pomembne za zagotavljanje mednarodnega miru in stabilnosti, temveč da morajo biti področja, kot so spoštovanje človekovih pravic, okoljska in gospodarska vprašanja, integralen element varnostne politike sodobne države in mednarodne skupnosti. Tak pristop tudi poudarja, da je varnost kot taka nedeljiva (Bakker 2004, 394).

Holsti (1991, 14) ugotavlja, da je v večini vojn 20. stoletja šlo za to, da je ena skupnost znotraj države zavrnila (oz. zavračala) vladavino druge skupnosti v tej državi (torej je šlo za znotraj-, ne pa za meddržavni konflikt);¹¹¹ glavni vir groženj sodobnemu mednarodnemu okolju torej niso več oboroženi meddržavni spopadi, ampak znotrajdržavni oboroženi konflikti, ki so tudi s spremenjeno varnostno paradigmo postali del mednarodnega miru in varnosti: v bitki med popolno suverenostjo države nad lastnim ozemljem in vprašanjem zaščite človekovih pravic se v zadnjih letih vse večji del mednarodne skupnosti nagiba v korist slednji (utrjevanje koncepta človekove varnosti, doktrine Odgovornost zaščititi ipd.), s čimer se večja možnost preprečevanja večjega števila oboroženih konfliktov s strani mednarodne skupnosti.

Koncept preprečevanja oboroženih konfliktov je, kot smo ugotovili v tem podpoglavju, s širšim koncipiranjem varnosti inherentno povezan, saj so sodobne konceptualizacije preprečevanja oboroženih konfliktov (npr. Carment in Schnabel 2003; Lund 2005, Mason in Meernik 2006, Bercovitch in drugi 2008 itd.) razširile koncept na skoraj vse možne ukrepe za preprečitev konflikta kakor tudi na načine za (raz)reševanje konflikta na miren način. Na prej omenjeni podlagi večanja (so)odgovornosti mednarodne skupnosti po l. 1991, ki je bila posledica širjenja koncepta varnosti in jo lahko pogojno imenujemo »postopna internacionalizacija notranjih zadev«, je dobil zagon tudi koncept preprečevanja oboroženih

¹¹¹ T. i. nove vojne (Kaldor 2006) lahko razložimo zgolj v kontekstu globalizacije: povečana medsebojna povezanost sveta je namreč pomenila, da so se ideološkim in/ali ozemeljskim razdorom v zadnjih desetletjih, torej v dobi globaliziranega sveta, pridružili politični razdori med kozmopolitizmom (temelječim na vključujočih, multikulturnih vrednotah) in politikami partikularnih identitet.

konfliktov; v tej luči so zagovorniki tega koncepta (znanstveniki, uradniki mednarodnih organizacij in drugi strokovnjaki, politiki, civilnodružbena gibanja idr.) začeli iskati argumente, ki spodbujajo preprečevanje oboroženih konfliktov, ne pa naknadno gašenje požarov.

Za obdobje po hladni vojni je značilen pojav t. i. *vertikalnega pristopa*, ki je pomenil neke vrste revolucijo v mednarodnih odnosih, saj predpostavlja, da naj bi se mednarodna skupnost za nek oboroženi konflikt začela zanimati že na točki, ko se nasilje še ne razširi prek meja na druge države, torej še v fazi, ko gre za »notranjepolitično zadevo«. Temeljna razlika med vertikalnim in horizontalnim konceptom je v njunem odnosu do načela suverenosti držav(e) – če se je horizontalni načeloma sploh ne tiče, je pri vertikalnem pomembno to, da se *inter alia*, dotika področij, ki spadajo v pristojnost države.

V takem mednarodnovarnostnem okolju v začetku devetdesetih let 20. stoletja so vse pomembnejšo vlogo v sistemu preprečevanja oboroženih konfliktov – poleg OZN kot osrednjega akterja na področju preprečevanja oboroženih konfliktov – začele dobivati tudi nekatere države, ki so si s prispevkom k svetovnemu miru skušale povečati ugled v mednarodni skupnosti. Prednjačijo severnoevropske države (Švedska, Norveška, Finska), med ostalimi državami sveta sta še posebej dejavni Kanada in Japonska, vsaj z uradnega stališča pa vse bolj tudi ZDA (prim. Lund 2008, 293). V omenjenih državah so že spoznali nujnost preprečevanja oboroženih konfliktov in zato rešitve že implementirajo tudi v praksi, zato ne čudi, da je prav v teh državah najbolj razvito tudi znanstveno proučevanje fenomena preprečevanja oboroženih konfliktov.¹¹² Za sodobno mednarodnovarnostno okolje je značilno tudi veliko mnoštvo akterjev, ki so oz. bi želeli biti udeleženi v preprečevanju oboroženih konfliktov, npr. nevladnih organizacij, posameznikov.

4.1.2.1 Operativno vs. strukturno preprečevanje oboroženih konfliktov

V vsebinskem smislu se je v zadnjih letih v znanstveni (glej npr. Lund 2008; Keukeleire 2004; Ackermann 2003; Wallenstein in Möller 2003) in strokovni javnosti oblikoval načelni konsenz, da se preprečevanje oboroženih konfliktov deli na *operativno* (imenovano tudi *neposredno, direktno, tradicionalno, plitko, lahko*) in *strukturno* (imenovano tudi *posredno, indirektno, globoko*) preprečevanje oboroženih konfliktov.

V *operativno* preprečevanje oboroženih konfliktov spada vsakršna (politična, vojaška oz. gospodarska) aktivnost, katere namen je preprečiti izbruh oboroženega nasilja (v skladu s to definicijo lahko preprečevanje oboroženih konfliktov »obstaja« le, dokler konflikt ne doseže

¹¹² Podrobneje o vlogi držav v preprečevanju oboroženih konfliktov v naslednjem poglavju; na tem mestu države kot subjekte preprečevanja oboroženih konfliktov omenjamo zgolj zato, da »aktiviranje« držav na tem področju časovno umestimo.

nasilne faze). Usmerjeno je namreč predvsem na preprečevanje slabšanja razmer v trenutku, ko konflikt začne eskalirati oz. dobivati elemente nasilja. Operativno preprečevanje konfliktov je časovno zelo občutljivo (uporabiti ga je treba na pravi časovni točki!) ter usmerjeno na konkreten dogodek oz. akterja.¹¹³ Operativno (tradicionalno) preprečevanja konfliktov sicer na kratki rok lahko vodi do učinkov, ne odpravi pa temeljnih vzrokov konflikta (Aggestam 2003, 13). V to skupino lahko uvrstimo diplomatski pritisk, posredovanje tretje strani, mirovna pogajanja, neposredno finančno, gospodarsko, vojaško oz. drugo obliko pomoči, grožnjo s sankcijami oz. njihovo dejansko uporabo, embargo na uvoz/izvoz orožja, razmestitev mirovnih opazovalcev oz. pošiljanje mirovnih posrednikov na konfliktno območje.

Strukturno preprečevanje oboroženih konfliktov je definirano širše in zajema vsakršno (politično, vojaško oz. gospodarsko) aktivnost, katere namen je preprečiti izbruh oboroženega nasilja, pa tudi preprečevanje nadaljnjega zaostrovanja (oboroženega) konflikta. V skladu s to definicijo je koncept preprečevanja oboroženih konfliktov povezan tudi s koncepti, kot so zmanjševanje napetosti, zadrževanje oz. upravljanje konflikta in celo posredovanje v konfliktu (Douma in drugi v Kronenberger in Wouters, 2004: XXIII–IV; Aggestam 2003, 13). Rečemo lahko, da le strukturno preprečevanje oboroženih konfliktov lahko prinese mir dolgoročno.¹¹⁴ Strukturno preprečevanje po Lundu (2008, 290) pomeni vse akcije oz. politike, ki naslavlajo globlje, socialne pogoje, ki generirajo (oborožene) konflikte. V tem pogledu torej ne gre le za izogibanje nasilju (negativna definicija miru kot odsotnost nasilja), ampak za aspiracije po pozitivnem miru.

4.1.2.2 Uspešnost sodobnega preprečevanja oboroženih konfliktov

Eden najtežje opredeljivih kriterijev v mednarodnih odnosih (in tudi sicer) je opredeliti, kdaj je določeno dejanje/delovanje uspešno; koncept preprečevanja oboroženih konfliktov ni izjema. Znanstveniki si glede tega, kdaj je preprečevanje oboroženih konfliktov uspešno, niso enotni. Glavni razlog – poleg nedorečenosti, kaj preprečevanje oboroženih konfliktov sploh konstituira – je v tem, da ni konsenza glede tega, kaj so odvisne in kaj neodvisne spremenljivke (Wallenstein in Möller 2003, 7), saj je od njih odvisno, kdaj bo preprečevanje oboroženih konfliktov »uspešno«. Sriram in Wermester (2003, 29) zato predlagata, da se

¹¹³ Pravočasnost ukrepanja je eden najpomembnejših elementov v preprečevanju oboroženih konfliktov. Miall (1992, 126) je s statističnimi izračuni glede diplomatskega posredovanja tretje strani v konfliktu dokazal, da je ukrepanje v fazi, ko oboroženi konflikt še ni dokončno eskaliral, statistično značilno uspešnejše kot pa v fazi, ko napetosti že prerastejo v oboroženi konflikt visoke intenzivnosti.

¹¹⁴ Ob tem velja opozoriti, da gre za razmeroma »neprijetno« fazo konflikta; nihče namreč ne more zagotoviti, da bo, če mirovnih sil ne bo, konflikt dejansko izbruhnil, in obratno, tudi če mirovne sile bodo razmeščene na potencialno nevarnem območju, je nemogoče predvideti, ali bodo lahko obrzdale izbruh oboroženega konflikta.

uspešnost ne definira na splošno, ampak za vsako preprečevanje oboroženega konflikta posebej (zaradi odvisnosti od zgodovinskih, ekonomskih in drugih dejavnikov). Na ta način se sicer izgubi v znanosti želena primerljivost, na podlagi katere je možna generalizacija, a je tovrsten pristop nujen za zagotovitev znanstvene in strokovne korektnosti. V nadaljevanju bomo zato predstavili nekaj poskusov opredelitve uspeha na področju preprečevanja oboroženih konfliktov.

Tabela 4.1: Operativno vs. strukturno preprečevanje oboroženih konfliktov

	Uspeh	Neuspeh
Operativno preprečevanje	Preprečitev izbruha oboroženega konflikta	Izbruh oboroženega konflikta
Strukturno preprečevanje	Transformacija konflikta, miroljubna rešitev	Tleča nevarnost izbruha oboroženega konflikta zaradi nerazrešenih nasprotij

Prirejeno po Miall, Ramsbotham in Woodhouse (2005, 130).

Talentinova (2003, 72–3) pa, za razliko od omenjenih avtorjev, opozarja, da se uspešnost ne bi smela gledati v luči kratko- oz. dolgoročnosti, ampak celostno, in sicer tako, da je preprečevanje oboroženih konfliktov lahko definirano kot uspešno ob dveh hkratnih pogojih: prvič, ko se prepreči izbruh oboroženega konflikta; in drugič, ko se odpravijo temeljna nasprotja, ki so generirala (oboroženi) konflikt. Talentinova (prav tam) ob tem tudi opozarja, da se pojavlja tendenca, da je odsotnost hitre rešitve videna kot neuspešno preprečevanje, in predlaga, da se uspeh opredeli na podlagi odgovorov na naslednja vprašanja:

Operativni (kratkoročni) uspeh:

1. So se nasprotniki glede razrešitve konflikta pogajali oz. s tem namenom neposredno srečali?
2. Je bil napravljen kakršen koli napor za zmanjšanje nasilja oz. preprečitev njegove ponovitve/zaostrovanja?

Strukturni (dolgoročni) uspeh:

1. So bili identificirani strukturni vzroki, ki so generirali konflikt, in ali obstaja načrt spremeniti konfliktno dinamiko?
2. Ali se je pomen pripadnosti sprti strani v ekonomskem in političnem smislu znižal?

Nekateri avtorji (npr. Goertz in Regan 1997; Box-Steffensmeier in Jones 1997) predlagajo še nekaj predlogov definiranja uspeha (z uvajanjem srednjeročne uspešnosti), a noben predlog ne prinaša bistvenih novosti v vsebinskem smislu. V tem pogledu je

preprečevanje oboroženih konfliktov, ki so ga nekateri znanstveniki skušali afirmirati kot posebno disciplino, še daleč od tega. Ne glede na opisane zagate znanstvenikov pa je pomembno, da v stroki obstaja strinjanje o tem, da je pomembno, da se čim več oboroženih konfliktov prepreči ter da splošne formule za (uspešno) preprečevanje oboroženih konfliktov ni, zaradi česar je k vsakemu konfliktu treba pristopati *ad hoc*.

Eden od začetnikov sistematičnega proučevanja oboroženih konfliktov in verjetno najbolj citiran znanstvenik s tega področja Michael Lund predlaga kompleksen sistem preprečevanja oboroženih konfliktov, sestavljen iz treh komponent: 1) vojaških pristopov; 2) nevojaških pristopov; 3) razvojnih pristopov in pristopov (dobrega) vladovanja. Lund (1996, 203–6) koncept preprečevanja oboroženih konfliktov ponazarja v naslednji tabeli.

Tabela 4.2: Tipologizacija preprečevanja oboroženih konfliktov

VOJAŠKI PRISTOPI	Pristopi, namenjeni omejevanju (uporabe) vojaške sile	Režimi za nadzor oboroževanja; ukrepi za ustvarjanje zaupanja; sporazumi o neuporabi vojaške sile; preventivna razmestitev oboroženih sil; demilitarizacija (določenih) območij; ustvarjanje varnih zatočišč; embargo na izvoz/uvoz orožja; neofenzivna razmestitev oboroženih sil; programi vojaške pomoči
	Grožnja z uporabo sile oz. uporaba sile	Zastraševalne politike; varnostna zagotovila; ustvarjanje oz. vzdrževanje lokalnih ali regionalnih »ravnotežij moči«; uporaba oz. grožnja z uporabo omejene sile
NEVOJAŠKI PRISTOPI	Prisilni diplomatski instrumenti (brez uporabe oborožene sile)	Diplomatske sankcije (prekinitev diplomatskih odnosov; priznanje neodvisnosti države; ukrepi, povezani s članstvom v mednarodnih organizacijah); ekonomske sankcije; moralne sankcije (obsodbe kršitev mednarodnega prava); sodni procesi, povezani z vojnimi zločini, ipd.
	Neprisilni diplomatski instrumenti	IZVENSODNI INSTRUMENTI: mednarodni pozivi/pobude (moralni pozivi sprtnim stranem, naj se pogajajo; propaganda, usmerjena zoper kršitelje mednarodnih norm; misije ugotavljanja dejstev, opazovalci; bilateralna pogajanja; drugotirna diplomacija; neformalna diplomatska posvetovanja ob pomoči tretje strani; sprava; mediacija tretje strani; (mednarodne) preiskovalne komisije; pravne geste, koncesije; nenasilne strategije; ekonomska pomoč in politične spodbude SODNI INSTRUMENTI: mehanizmi za miroljubno reševanje sporov; arbitraža; sodne rešitve
RAZVOJNI PRISTOPI IN PRISTOPI DOBREGA VLADOVANJA	Politike promoviranja gospodarskega in družbenega razvoja	Preventivna gospodarska razvojna pomoč; preventivne naložbe zasebnega sektorja; krepitev trgovinskih vezi; ekonomska integracija; ekonomske reforme in uveljavljanje standardov; programi pomoči družbe družbi; bilateralni kooperativni programi (na področju socialnih, kulturnih, izobraževalnih, znanstvenih, tehnoloških in humanitarnih zadev)
	Širjenje oz. vsiljevanje standardov s področja človekovih pravic, demokracije idr.	Politično pogojevanje (povezano z gospodarsko pomočjo); določanje mednarodnih standardov na področju človekovih pravic in s tem povezane tožbe; nadzorovanje volitev; posvetovanja v vojaški sferi (z namenom doseganja vojaškega profesionalizma oz. demokratičnega nadzora nad oboroženimi silami)
	Pomoč pri oblikovanju struktur, namenjenih miroljubnemu reševanju sporov	Pomoč pri vzpostavljanju delitve oblasti; pomoč za doseg sprave; vzpostavljanje federativne/konfederativne državne ureditve; pomoč pri odcepitvi dela države; pomoč pri razdelitvi ozemlja; pomoč pri vzpostavljanju skrbniških ozemelj in protektoratov

Vir: prirejeno po Lund (1996, 203–6)

Pri Lundovi tipologizaciji gre za poskus prikaza ukrepov, ki jih ima mednarodna skupnost na voljo za preprečevanje oboroženih konfliktov, ne gre pa dlje, npr. v katerih primerih je kateri od ukrepov učinkovit/primeren za dosego cilja, tj. preprečiti oboroženi konflikt, ali pa npr. kako je številne ukrepe pametno medsebojno povezati oz. jih uporabiti hkrati ali konsekvantno, da bi bilo več možnosti za uspešno preprečevanje oboroženega konflikta.

Drugačen pristop pa predlaga Jan Eliasson (v Wallensteen in Möller 2003, 12), in sicer niz (lestvico) stopnjujočih se ukrepov, ki bi pripeljali do preprečitve nekega oboroženega konflikta: k enemu koraku »višje« po lestvici (zaostrovanje ukrepov) se mednarodna skupnost zateče, če aktualni ukrep za preprečevanje oboroženega konflikta ne zadostuje.

Tabela 4.3: Eliassonova lestvica preprečevanja oboroženih konfliktov

7. Uporaba oborožene sile (na temelju 7. poglavja UL OZN)
6. Grožnja z uporabo oborožene sile (na temelju 7. poglavja UL OZN)
5. Uporaba miroljubnih prisilnih sredstev iz 7. poglavja UL OZN
4. Uporaba nove generacije mirovnih operacij (vključno s preventivno razmestitvijo)
3. Spodbuda strankam v sporu, naj uporabijo sredstva 33. člena 6. poglavja UL OZN
2. Misije ugotavljanja dejstev (OZN, mednarodne regionalne organizacije)
1. Zgodnje opozarjanje, reagiranje na prve znake (zaostrovanje konflikta)

Vir: prirejeno po Eliasson (v Wallensteen in Möller 2003, 12)

A vendar, kako doseči, da bi subjekti mednarodnih odnosov dejansko aktivno posegali po predlaganih ukrepih in skušali preprečevati oborožene konflikte, ko je to potrebno? Še tako dober predlog, ki jih v znanstveni in strokovni literaturi ne manjka, sam po sebi ne zadostuje in tega se tako politični odločevalci kot tudi znanstveniki in strokovnjaki še kako zavedajo, zato so se razprave v zadnjih letih osredotočile predvsem na vprašanje, kako mobilizirati politično voljo ali pa doseči vsaj delno avtomatizacijo sproženja ukrepov za preprečevanje oboroženega konflikta, ko se za to pojavi očitna potreba.

Gareth Evans (2001, 6) je zato – kot uveljavljeni strokovnjak in vpliven politik (zunanji minister Avstralije) – predlagal, da bi morali biti za učinkovito preprečevanje oboroženih konfliktov izpolnjeni trije pogoji. *Prvič*, treba bi bilo razviti učinkovit sistem zgodnjega opozarjanja, v katerega bi bili poleg mednarodnih vladnih organizacij in držav (s svojimi mrežami veleposlaništev) vključeni tudi MNO in drugi subjekti mednarodnih odnosov; *drugič*, nujno je razviti sistem/nabor možnih sredstev strukturne in operativne narave za preprečevanje oboroženih konfliktov (kot ga npr. predlagata Lund (1996) ali Eliasson (2001)), ki bi ga podpirala velika večina subjektov v mednarodni skupnosti; in *tretjič*, glavni napor morajo biti storjeni na področju mobilizacije politične volje oz., z drugimi besedami,

prepričati subjekte mednarodnih odnosov (predvsem države), da je preprečevanje oboroženih konfliktov kjer koli po svetu nujno in hkrati tudi v njihovi koristi.¹¹⁵

Najpomembneje je, da subjekti mednarodnih odnosov na področju preprečevanja oboroženih konfliktov delujejo usklajeno, saj posamezen subjekt v svojih naporih ne more biti uspešen sam; konsenz na tem področju glede temeljnih okvirov preprečevanja je po mnenju Dwanove (2000a) tako najpomembnejši predpogoj uspešnega delovanja. V prihodnji »režim preprečevanja oboroženih konfliktov« (SIPRI 2000, 2) bi tako morali biti vključeni tudi nekateri do sedaj zapostavljeni akterji, npr. raziskovalne organizacije in t. i. možganski trusti (*think-tanki*), ki se ukvarjajo z mednarodnimi odnosi, mediji, tehnološkorazvojni centri, ki bi z inovativnimi rešitvami lahko zmanjšali/odpravili generične vzroke konflikta, MNO (ki s svojo dobro vpetostjo v lokalno okolje lahko naredijo več kot pa kak subjekt mednarodnih odnosov, ki se s konfliktom začne ukvarjati razmeroma pozno), podjetja (ki imajo od preprečevanja oboroženega konflikta lahko korist) itd. Najpomembneje pa je, kot opozarja Dwanova (2000b, 37), da so ti ukrepi, kolikor se le da, medsebojno koordinirani.

4.2 Argumenti za nujnost preprečevanja oboroženih konfliktov v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju

Retorike, da je preprečevanje oboroženih konfliktov v sodobnem varnostnem okolju nujno, v sodobnem mednarodnovarnostnem okolju ne manjka; do ovir pa pride, ko je treba subjektom preprečevanja oboroženih konfliktov nameniti sredstva in jim omogočiti vzvode delovanja (moč). Da bi vendarle tudi na tem področju prišlo do premikov, zagovorniki preprečevanja oboroženih konfliktov političnim odločevalcem ponujajo številne argumente, ki bi jih prepričali, da je včasih treba preseči okvire nacionalnih interesov in delovati v dobro globalnega miru. Po drugi strani pa se Zartman (2007, 19) pomenljivo sprašuje, katere konflikte je sploh »vredno« preprečevati (mobilizirati mednarodno politično voljo, vložiti diplomatske, politične, vojaške, ekonomske in druge resurse ...), kateri pa bodo sami od sebe, brez zunanje intervencije, zvoedeneli oz. se transformirali.

¹¹⁵ Ob tem Evans (2001, 8) tudi opozarja, da je stroka in politika preveč časa izgubila z obsojanjem držav, ki oboroženih konfliktov ne preprečujejo aktivno oz. gledajo v svojem ozkem nacionalnem interesu, premalo pozornosti pa je bilo posvečene analizi, kaj politična volja sploh pomeni. V prvi vrsti bi bilo po njegovem mnenju treba: 1) doseči institucionalizacijo oz. »rutinizacijo« preventivnega delovanja (v smislu določenega redosleda dogodkov v primeru grožnje izbruha oboroženega konflikta), 2) spodbujati »kulturo preprečevanja« (o tem piše npr. tudi Ackermannova 2003), 3) ustanoviti nove organizacijske oblike (npr. v ogroženih delih sveta ustanoviti »regionalne centre preventivne diplomacije« oz. podobne aranžmaje – dober primer za to je ustanovitev OVSE-jevega Visokega komisarja za narodne manjšine), 4) najti prave in trdne argumente, da bi potencialni subjekti preprečevanja oboroženih konfliktov spoznali, da prav oni nekaj lahko naredijo v zvezi s preprečevanjem – več o tem v podpoglavju o argumentih za preprečevanje oboroženih konfliktov, in 5) v sistem preprečevanja oboroženih konfliktov ustrezno vključiti MNO, ki imajo nekatere primerjalne prednosti na tem področju ter potrebno lokalno znanje o določenem konfliktu. Na mednarodnem simpoziju v Krusenbergu so v tem kontekstu izpostavili pomen ustanovitve misije ugotavljanja dejstev, ki bi bila na razpolago generalnemu sekretarju OZN (SIPRI 2000, 4).

Argumente, ki govorijo v prid tezi, da je izbruh oboroženih konfliktov mogoče preprečiti, sem na podlagi pregleda znanstvenih in strokovnih publikacij razdelil v pet skupin: a) znanstvena dognanja o nenasilnosti človekove narave *per se* (kot predpogoj za uspešno preprečevanje oboroženih konfliktov); b) moralno-humanitarni argumenti; c) politični argumenti; d) ekonomski argumenti; e) uspešni primeri (kot spodbuda za nadaljnje preprečevanje oboroženih konfliktov).

4.2.1 Nenasilnost človekove narave

Ko govorimo o preprečevanju oboroženih konfliktov, se je v izhodišču treba vprašati, ali je preprečevanje oboroženih konfliktov sploh možno. Namreč, znane so trditve, da je človekova narava *per se* agresivna; po tej logiki je preprečevanje oboroženih konfliktov, ne da bi agresivno človekovo naravo spremenili, praktično brezplodno početje – razen seveda če takšno človekovo naravo reprogramiramo. V tem podpoglavju zato opredeljujem bistva razprav in znanstvenih dognanj o nasilnosti človekove narave: preprečevanje oboroženih konfliktov namreč temelji na predpostavki, da oboroženi konflikti niso imanenten del človekove narave ter, posledično, nujna sestavina odnosov med plemeni, narodi ipd., ampak do njih pride ob določeni (neugodni) kombinaciji dejavnikov. In po tej logiki je oborožene konflikte torej mogoče preprečiti brez genetskega inženiringa, ki bi reprogramiral človeške (domnevno nasilne) možgane.

Zgodovinske razprave se krešejo okoli stališča, ali je človek po naravi dobro ali slabo bitje. Pesimistične teorije o človekovi naravi pravijo, da je nasilje v človeku utelešeno. Te teorije porajajo dvome, ali je preprečevanje oboroženih konfliktov torej sploh mogoče brez genetskega inženiringa, ki bi reprogramiral človekove možgane za (bolj) miroljubne načine reševanja sporov. Pripisovanje vzrokov nasilja človekovi naravi je sicer značilno tudi za sedanjost: ko so oboroženi konflikti divjali v Bosni in Hercegovini, Ruandi ipd., se je pogosto slišalo, »da se ti ljudje že od nekdaj vojskujejo« ali pa »da je nasilje v njihovi krvi in da zaradi tega pač ne moreš ničesar storiti« ...¹¹⁶

Med najbolj znanimi zagovorniki teze, da je človek po definiciji slab in nagnjen k nasilju, je Thomas Hobbes, čigar znani izrek iz 17. stoletja človek človeku volk (*homo homini lupus*) je postal sinonim za slabo v človeškem bitju; zaradi tega naj bi potrebovali družbeno pogodbo, ki preprečuje vojno vseh proti vsem.¹¹⁷ Nasprotno je trdil humanist Erazem

¹¹⁶ Podoben stavek o človekovi naravi je izrekel tudi tiskovni predstavnik šole po masakru na ameriški srednji šoli Columbine l. 1999, ko sta dva študenta ubila 12 študentov in učitelja: »Še tako se lahko trudiš ustvarjati spodbudno okolje za vse, pa te bo človekova narava včasih pač premagala« (Ury 2002a, 11–3).

¹¹⁷ Hobbes je rešitev problema t. i. individualne varnosti videl v t. i. naravnem stanju (kjer je bila svoboda posameznika pred njegovo varnostjo v razmerah »vsi proti vsem«) v vzpostavitvi suverene države, ki naj bi

Rotterdamski, ki je zapisal, da »človek dobi od Narave blago in krotko нрав ...«, a da človekovo naravo spridi družba. Podobno je bil v dobro v človeku – in slabo v družbi – prepričan Jean Jacques Rousseau (Luard in drugi 2001, 220).

Sigmund Freud, psihoanalitik, je na začetku 20. stoletja vzroke oboroženih konfliktov iskal v človeškem instinktu/nagonu, ki naj bi bil glavni povzročitelj vojn. Njegovo teorijo o tovrstnem vzroku nasilja je nadalje razdelal Glover (Luard in drugi 2001, 285–93). Iz obdobja po 2. svetovni vojni poznamo še nekaj odmevnih del: antropolog Raymond Dart je objavil nekaj vplivnih člankov s tezo, da je dokumentirano, da so človeška bitja že vse od biblijskih časov, od Kajnovega umora Abela naprej, »žejna krvi« in so se tokom zgodovine razvijala kot ubijalci in kanibali. Čeprav je kmalu zatem prepričljive protiargumente objavil Bob Brain, je nekako obveljala nasilna teorija o človekovi naravi (Ury 2002a, 11). V tem obdobju je deloval tudi Konrad Lorenz, ki je l. 1966 objavil odmevno delo *O agresiji*, v katerem je nadalje razvijal logiko, da človekova narava vsebuje agresivni instinkt, ki ima lahko smrtonosne posledice – če se ne onemogoči pravočasno.¹¹⁸ Lorenz je pomemben v tem pogledu, da že nakazuje na možnost preprečevanja (oboroženih konfliktov). Ob tem velja poudariti, da je znanstvena metodika teh del (in še nekaterih drugih, ki vzrok za nasilno obnašanje človeka in izbruh oboroženih konfliktov pripisujejo agresivni človekovi naravi; glej npr. Morris (1969)) vprašljiva, saj so njihova »dognanja« pogosto presegala znanstveno dokazljivost.

Nov pogled na človekovo naravo pa so prinesla znanstveno bolj dosledna dela s področja primatologije in antropologije, s pomočjo katerih naj bi lažje pojasnili agresijo v človeku. Te raziskave (npr. Goodall 1986; de Waal 2002; Hamburg in Trudeau 1981) dajejo pozitivne spodbude glede koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov, saj znanstveno dokazujejo, da se človek za agresivno vedenje odloči oz., kot je trdila ena najbolj znanih antropologinj Margaret Mead (v Walker 2007, 3), da se je nasilja treba naučiti, podobno kot se je treba naučiti matematike, pisanja, osnov demokracije itd.

Na primeru šimpanzov (najbližjih bioloških sorodnikov človeka) je bilo dokazano, da se nasilje ne pojavi *per se*, ampak zgolj v določenih okoliščinah – predvsem takrat, ko naj bi agresiven odziv pripomogel k uspehu pri razmnoževanju oz. kadar gre za vprašanje individualnega preživetja (Hamburg 2002a, 3). Raziskovalci so na tej podlagi sklepali, da se tudi človek zateče k nasilju takrat, ko začuti, da so ogrožene razne oblike povezanosti med

zagotavljala notranji red in mir ter obrambo pred zunanji napadi. S tem ko se reši dilema individualne varnosti, pa se pojavi dilema nacionalne varnosti (Grizold 2001, 83–4).

¹¹⁸ Še posebej pomembna je njegova distinkcija med plenilskim obnašanjem, katerega razlog so preživitvene potrebe (npr. agresija zaradi lakote), in agresijo, ki izvira iz drugih vzgibov. Lorenz je trdil, da mačka lovi miši zato, da dobi potrebno hrano, ne pa zato, ker je agresivna *per se*. Taka agresija naj bi bila tako zgolj posledica. Agresijo torej povzročijo določeni dogodki, situacije – če se ti dogodki oz. situacije ne zgodijo, do agresije ne pride (de Waal 2002, 13).

»nami samimi« (to povezanost pa naj bi ogrožali »drugi«); pomislimo, kolikokrat v zgodovini so človekov nagon po skrbi za »svoje« izkoristili razni politični voditelji in demagogi oz. koliko agresije se je zgodilo v »imenu ljubezni, bratstva, skrbi za sonarodnjake, sovornike« itd. Tudi Seviljska izjava o nasilju, ki jo je leta 1986 pod okriljem mednarodne organizacije UNESCO podpisala skupina znanstvenikov iz različnih disciplin (antropologije, zoologije ipd.), zanika biološke razlage (človekove narave) kot vzroke za izbruh oboroženih konfliktov (Seville Statement on Violence 1986). Sklepe Seviljske izjave, da agresivno vedenje *per se* ni vtisnjeno v človekov genetski kod, potrjujejo tudi nekatere nedavno objavljene raziskave s področja genetike in antropologije.¹¹⁹

Med najbolj prepoznanimi sodobnimi znanstveno podprtimi dognanji pa so ugotovitve profesorja harvardske univerze Stevena Pinkerja (2007), ki razpravo o izvoru človekovega nasilja postavlja v drugačen kontekst. Pravi, da se je človeštvo skozi zgodovino postopno učlovečevalo in da so nekatere prakse, ki so bile še pred nekaj stoletji povsem sprejemljive, danes morda sprejete le še na osamljenih koščkih sveta.¹²⁰ Take ugotovitve so v obdobju, ko svet pretresajo podobe nasilja, morebiti celo obscene, a vendar podatki (prav tam) kažejo na

¹¹⁹ Omeniti velja raziskavi, opravljeni med ljudstvi Semajev v Maleziji ter Ju'Hoan Grmičarjev v Bocvani in Namibiji. Ju'Hoanski Grmičarji so izrazito egalitarna družba; živijo v skupinah po približno 25 ljudi, takih skupin pa je okrog 20 – skupno torej 500. Ko jih je antropolog Richard Lee vprašal, kdo je vodja plemena, so v en glas zatrjevali, da nihče. Ko z odgovorom ni bil zadovoljen in je ponavljal vprašanje, je nekdo vendarle odgovoril, češ da so vsi vodje – in sicer *samih sebe*. Kljub temu pa Lee ugotavlja, da to pleme nikakor ni družba harmonije, ampak ravno nasprotno, družba konflikta. A kljub temu, da imajo vse potrebno za nasilno reševanje konfliktov (strupene puščice in sulice itd.) – ti običajno nastanejo zaradi podobnih razlogov kot v »modernem svetu«, torej omejenih resursov (ozemlja, vode, hrane ...), partnerjev, ljubosumja itd. – do »reševanja sporov z nasiljem ne pride. Razlog za to naj bi bil v tem, da v primeru konflikta takoj poiščejo posrednika/-e. Če to še ni dovolj, se krog posrednikov širi in nemalokrat je v reševanje konflikta vključena cela skupnost, ki se še naprej – pogovarja: vsak lahko reče, kar želi, in to pogosto traja več dni oz. dokler ne najdejo rešitve (princip sodelovanja je precej v duhu znanega afriškega pregovora, da veliko pajkovih mrež lahko zaustavi celo leva). Ju'Hoanski Grmičarji se bojda zavedajo, da bi bil izbruh nasilnega konflikta usoden za celotno skupnost, zato se nasilnemu reševanju sporov izogibajo. Še bolj miroljubno ljudstvo pa naj bi bili malezijski Semaji. Ko nastane konflikt, se nevpleteni na vsak način skušajo izogniti, da bi se postavili na katero koli stran. Še posebej je to zanimivo, da se ne postavijo na eno od strani niti v primeru, ko je v konflikt vpleten njihov sorodnik, saj »se ni primerno postaviti na eno stran – bolj primerno je pozvati svoje sorodnike, naj rešijo spore«. Podobno kot Ju-Hoanski Grmičarji imajo tudi Semaji skupnostne pogovore, imenovane *bcaraa*. Ko so npr. v nasilno obnašanje vpleteni otroci, jih starši ne kaznujejo, ampak postavijo v sredino, nato pa se vsa skupnost z njimi pogovarja o njihovem obnašanju ter skupaj iščejo načine, kako premostiti razlike oz. odpraviti problem. Od tovrstne »skupščine« imajo nato korist vsi, tudi tisti, ki bodo morda posledično ravnali miroljubno, ko se bodo sami soočili s konfliktom. Zanimivo je tudi to, da v nasprotju z zahodnimi pogledi/dojemanji konflikta nikoli nista vpleteni le dve strani, ampak tri – tudi »ostali«, ki so ključni za miroljubno rešitev konflikta (Ury 2002b, 40–2).

¹²⁰ Pinker (2007, 1) navaja primer Pariza iz 16. stoletja, ko je bila priljubljena oblika zabave zažiganje mačk. Tem so natakili zanko, nato pa so jih ob bučni podpori – in to ne divjakov, ampak *meščanov, plemstva, kraljev in kraljic* – postopoma spuščali v ogenj. Primerov dejanj, ki so bila v preteklosti »logična«, je v sodobnosti še nekaj: pomislimo na (ne)sprejemljivost suženjstva, vojne kot sredstva politike, genocida ipd. Seveda se hudodelstva še naprej dogajajo, a so v večjem delu sveta označena kot nesprejemljiva, medtem pa je tudi mednarodna skupnost vse bolj pripravljena reagirati (npr. vojaška operacija Nata na Kosovu, uveljavljanje doktrine Odgovornost zaščititi itd.). Ob tem velja dodati, da so te norme sprejeli tudi tisti, ki jih kršijo: v sodobni mednarodni skupnosti verjetno ni političnega voditelja, ki bi hudodelstva ne skušal prikriti ali pa ga vsaj upravičiti oz. okarakterizirati kot ukrep proti »zločincem«, »teroristom« ipd.

to, da je nasilja manj (prim. tudi Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung 2010).

Pinker (prav tam) zmanjšanje nasilja razlaga s tem, da institucije sodobne kulture oz. družbe ne glorificirajo več nasilja kot načina za reševanje sporov: koliko črnila je bilo prelitega in koliko sodnih postopkov sproženih zaradi dogodkov, ki so v luči zgodovine (ne pa civilizacijskih dosežkov) v primerjavi z masakri več tisoč ljudi, zanemarljivi madeži, kot npr. Abu Grajb. Ni se toliko spremenila človekova narava, trdi Pinker, temveč človekova sprejemljivost želja za nasilje. Socialni psihologi tako ugotavljajo, da naj bi vsaj 80 % ljudi fantaziralo o tem, da bodo ubili nekoga, ki ga ne marajo, a število tistih, ki hudodelstvo dejansko zagrešijo, je bistveno manjše. Procese civilianizacije, trdi Elias (v Pinker 2007), naj bi sprožila evropska modernost, ki temelji na povečani samokontroli, dolgoročnem načrtovanju in občutljivosti za druge (to so funkcije možganskega prefrontalnega korteksa). Danes se sodobne razprave o tem, ali je nasilno obnašanje človeku *naravno dano*, zrcalijo tudi v konceptu biopolitike.¹²¹

Na podlagi zapisanih dognanj lahko izpeljemo nekaj pomembnih sklepov za to doktorsko disertacijo. Znanstvene analize so torej pokazale, da obstajajo tudi družbe, v katerih nasilno reševanje sporov ne obstaja in ki naj ne bi bile skoraj nikoli vpletene v oborožene konflikte, saj je glavni ideal izogibanje nasilju in konfliktom nasploh (prim. Ury 2002a; 2002b). Če pa do agresivnega obnašanja že pride, njegove vzroke skušajo odpraviti na najrazličnejše načine (ponavadi z dolgotrajnimi pogovori, posredovanjem oz. pomočjo tretje strani itd.).

Dejstvo je, da subjekti mednarodnih odnosov sicer ne morejo spremeniti človekove narave, lahko pa s pozitivnimi zgledi (izobraževanje – o pomenu učenja v preprečevanju oboroženih konfliktov na primeru Semajev in Grmičarjev piše npr. Ury (2002b), demistifikacija drugih, skupni projekti, medsebojna srečanja ipd.) širijo norme civilizacije ter tako pripomorejo k temu, da se verjetnost nasilnega reševanja sporov bistveno zmanjša, ter tudi k temu, da se začne, kot bi trdila Singer (2011) in Pinker (2011, 680), *širiti krog tistih, s katerimi se identificiraš* in do katerih posledično čutiš empatijo/simpatijo: če je bila ta v prazgodovini omejena na pleme, se ta krog širi in danes zajema narode, rase, pri nekaterih ljudeh – in teh je v zadnjih letih vse več – pa že celo vsa živa bitja).¹²² Za čim večji uspeh, tj. čim manj oboroženih konfliktov oz. za transformacijo konflikta v izziv (ne pa v grožnjo), ter za širjenje »kroga svojih« pa bi si morali prizadevati vsi subjekti mednarodnih odnosov ter

¹²¹ Med nasledniki Michela Foucaulta (1979/2004), ki je biopolitiko utemeljil, omenimo Thayerja (2004), Rosena (2005), Gata (2006) in Lopeza (2010).

¹²² Peter Singer, ugleden znanstvenik in profesor, je sicer vnet zagovornik vegetarijanstva in empatije ne le do vseh človeških bitij, ampak tudi do živali (glej npr. Singer 2006).

dopustiti, da se domnevno bolj razviti del sveta uči tudi od domnevno manj razvitih, in se spominjati zgodovine, domnevne *magistra vitae*, učiteljice življenja.¹²³

Na tej podstati temelji tudi ta doktorska disertacija: ker človekova narava *per se* torej ni vzrok nasilnega obnašanja, ki se lahko konča v izbruhu oboroženega konflikta, je preprečevanje oboroženih konfliktov torej možno *brez* reprogramiranja človekove narave. Tako kot ima agresivno obnašanje korenine v genskem zapisu, ga imajo tudi sprava, ustvarjanje miru, toleranca in pogajanja. Ta ugotovitev, spodbudna za področje preprečevanja oboroženih konfliktov, se v svojem bistvu približuje nekaterim (spodbudnim) spoznanjem s področja biotehnologije ter etike in vrednot;¹²⁴ slednje je sicer že tema naslednjega podpoglavja in prav zato je interdisciplinarni pristop v proučevanju preprečevanja oboroženih konfliktov tako ključnega pomena.

4.2.2 Moralno-humanitarni argumenti

Osrednja gravitacijska točka moderne civilizacije je, da je vse vrste oboroženih konfliktov (in drugih vrst nasilja) treba preprečevati tudi z moralnega stališča (glej npr. Gert 2005, 249), saj gre verjetno za največje oblike trpljenja, ki lahko doletijo človeštvo – in prav človeštvo je odgovorno za tovrstno obliko nasilja (za razliko od naravnih nesreč ipd., kjer človek nima vpliva). Ohranitev miru za vsako ceno je, kot piše Gert (prav tam), prizadevanje vsakega racionalnega človeka, ki sledi moralnim idealom, po načelu »Blaženi so tisti, ki so mirovniki

¹²³ Predpogoj, da bi zgodovina postala učiteljica življenja, je tudi, da bi čim več ljudi bralo resno literaturo. Primo Levi (v Glover 1999, 88–9) je takole opisal prevažanje Judov v koncentracijska taborišča: »SS-ovci niso skrivali navdušenja, ko so videli drenjanje moških in žensk vsenaokoli, na peronih ter med železniškimi tiri, in potniki nemškega rodu so nad njimi odkrito izražali prezir: 'Ljudje, kot so oni, si zaslužijo tako usodo, le pogledjte jih, kako se obnašajo. To niso *Menschen*, človeška bitja, ampak živali. To je jasno kot beli dan.'«. Literatura te vrste lahko pripomore k »učlovečenju«.

¹²⁴ Nekatera temeljna družbena vprašanja tako vse bolj zanimajo tudi naravoslovce; slovenska znanost pri tem ni izjema, omenimo le dva znanstvenika, in sicer biotehnologa prof. dr. Miomirja Kneževiča in strokovnjaka za bioetiko akad. prof. dr. Jožeta Trontlja. Slednji je, kot piše Kontler-Salamonova (2012, 16–7), na slavnostni seji senata Univerze v Ljubljani decembra 2011 predstavil pogled sodobnih genetikov na dogodke v daljni preteklosti. Po njegovih besedah je mogoče sklepati, da se je kal današnje krize, ki jo prežema agresivno obnašanje, pred kakimi 50.000 leti zapisala v človeški genom, morda zaradi treh točkastih mutacij v genu FOXP7 naših prednikov, ki so živeli v Afriki; njihova kultura menda ni bila dosti višja od kulture antropoidnih opic. Nato pa so mutacije sprožile »kaskado nevroloških in kognitivnih sprememb«, med njimi »najbrž razvoj govora, mogoče tudi sposobnost abstraktnega mišljenja, razumevanje preteklosti, predvidevanje prihodnosti, smiselno načrtovanje«. V istem genomu pa je bila zasidrana tudi potreba po moralnih vrednotah, kot so pravičnost, poštenje, dobrohotnost, ljubezen do bližnjega, potreba po spoštovanju svetega. Slaba stran pa je bila, da je bila med novimi, z genetskimi mutacijami sproženimi spremembami tudi »dedna nagnjenost k neracionalnemu pohlepu in agresivni tekmovalnosti«. Po Trontljevi besedah so tako današnje razmere v svetu v doslej največjem primežu te človeške dvojnosti, da torej dobri del mutiranega genoma vse bolj popušča pred slabim, kar med drugim dokazuje tudi naš odnos do okrutnih vojn idr. Izhod iz samomorilske zanke človeštva omogoča navidezen paradoks dedne lastnosti, ki je hkrati stoodstotno odvisen od genetskega zapisa in prav toliko od vzgoje in osebne izbire. Za etične odločitve in moralno neoporečno vedenje tako potrebujemo ne le zrele, ampak tudi resnično svobodne ljudi, ki ne bodo materialisti in bodo zato veliko srečnejši. Do take svobode pa bi lahko prišli z ustrezno vzgojo, utemeljeno na etičnih načelih, ki bi segala od vrtcev do univerz.

(mirovni posredniki)«. ¹²⁵ Na teh premisah je utemeljena tudi večina svetovnih religij (krščanstvo, islam, budizem, hinduizem) in drugih svetovnonazorskih pogledov.

Splošna blaginja v svetu se povečuje; države, ki še pred nekaj desetletji niso mogle nahraniti svojega prebivalstva, danes postajajo svetovne velesile (npr. Kitajska) ter tako, podobno kot razvite države, vsaj na deklarativni ravni, prevzemajo odgovornost za globalno dobro. Pogosto poudarjajo, da je njihova moralna dolžnost pomagati manj razvitim oz. preprečevati oborožene konflikte tam, kjer obstaja nevarnost njihovega izbruha. Gert (2005, 318) opozarja, da problem nastane, ko se nacionalizem postavlja nad moralnost – v imenu nacionalizma oz. slogana *moja država, ne glede na vse* se skuša oborožene konflikte upravičiti tudi v družbah, ki se imajo za najbolj civilizirane. Ljudje so tako pogosto pripravljeni žrtvovati svoja življenja za državo, četudi je ta vpletena v nemoralno vojno.

Izpeljano iz Gertovih argumentov je nujno pripomniti, da prav potrebe držav po zagotovitvi visokega standarda življenja svojim državljanom (npr. razmeroma nizke cene pogonskih goriv) pogosto privedejo do negativnih posledic za manj razvite države, ki so napadene v »imenu moralne nuje«. ¹²⁶ Države tako moralno dolžnost pomoči, ki je nesporna, pogosto zlorabijo za doseg svojih nacionalnih interesov (npr. v primeru ameriškega napada na Irak l. 2003). Ta (domnevno) liberalistični duh širjenja prostora svobode in miru po vsem svetu je mednarodne odnose še posebej zaznamoval po hladni vojni in ni omejen zgolj na zahodni svet (v imenu morale je Ruska federacija »osvobodila« Južno Osetijo itd.).

Med moralnimi argumenti se pogosto poudarja, da je človeštvo danes doseglo najvišjo stopnjo učlovečenja/civilizacije (glej npr. Amiel 2003; Mollendorf 2008) in da je zato čas, da se neha medsebojno pobijati, ampak začne iskreno pomagati pomoči potrebnim. Tako je, kot trdi Evans (2001, 1), danes, ko podobe nasilja in zločinov praktično v nekaj sekundah zaobidejo svet, nemoralno stati ob strani in ne preprečiti nadaljevanja nasilja.

Med moralnimi argumenti/vprašanji torej pogosto trčimo na zagato, ali je nasilje v omejenem obsegu moralno upravičeno za preprečevanje nasilja v večjem obsegu. Razprava po hladni vojni se je v tem pogledu osredotočila na vprašanje humanitarne intervencije oz. po l. 2000 na njeno »prilagoditev« sodobnemu mednarodnemu varnostnemu okolju, na vprašanje doktrine Odgovornost zaščititi (*Responsibility to Protect*, R2P). Ta določa stroga načela, kdaj je »nasilje mednarodne skupnosti« z namenom preprečiti večje gorje upravičeno oz. celo moralno. Ker omenjeno doktrino danes sprejema že večji del mednarodne skupnosti (nekateri celo trdijo, da je doktrina, ki človekove pravice postavlja nad suverenost držav, na poti

¹²⁵ »Blessed are the peacemakers« (Gert 2005, 250).

¹²⁶ Ameriški predsednik George W. Bush je v govoru ob začetku napadov na Irak izpostavil, da je napad nujen tudi zato, ker se ZDA soočajo s sovražnikom, ki nima nobenega spoštovanja do pravil vojskovanja in moralnih načel« (Bush 2003).

uveljavljanja mednarodne norme – več o tem v Bellamy 2008; Zupančič 2011a, 2001b), lahko sklenemo, da se danes uveljavlja načelo, da je mednarodnopravna in moralna dolžnost mednarodne skupnosti preprečiti oborožene konflikte v imenu *zaščite človekovih pravic*, četudi z nasiljem (po načelu, da z omejenim nasiljem preprečimo večje nasilje). Filozofsko vprašanje, ki se pri tem zastavlja, pa je, ali se je nemoralnim dejanjem (npr. grobemu kratenju človekovih pravic) dovoljeno zoperstaviti z nemoralnimi sredstvi in nesorazmerno uporabo nasilnih sredstev za doseg cilja.

4.2.3 Politični argumenti

Zagovarjanje preprečevanja oboroženih konfliktov in neposredni ukrepi preprečevanja lahko nekemu subjektu mednarodnih odnosov prinesejo neposredne koristi, zato se argument(e) o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov pogosto uporablja v političnem boju. Še posebej to velja za primere, ko nevarnost oboroženega konflikta grozi območju neposredno v bližini (npr. sosednja država), saj nasilje povzroča preseljevanje prebivalstva (begunci), v najslabšem primeru pa celo razpad države. Ne gre torej le za pretrgane gospodarske vezi med dvema ali več državami, ampak za nevarnost vsesplošne destabilizacije države oz. regije z vsemi »pripadajočimi« težavami (razrast kriminala, trgovine z orožjem, mamili, nevarnost širjenja oboroženega konflikta ipd.) (Evans 2001, 10).

Če neka država aktivno pripomore k preprečevanju oboroženega konflikta, ji to poveča ugled v mednarodnih odnosih, kar lahko prinese na srednji in dolgi rok številne politične koristi (država, ki si je kredibilnost pridobila s preventivnim delovanjem, ima npr. bistveno več možnosti, da zasede pomembne položaje v mednarodnih organizacijah). Prav tako ima država, ki skuša pripomoči k miru po svetu, več možnosti, da bo tudi sama deležna pomoči oz. politične podpore pri problemih, ki so v njenem neposrednem interesu (prav tam).

Politični argument preprečevanja oboroženih konfliktov se lahko uporablja tudi v znotrajdržavnem političnem boju. Če npr. neka vlada uspešno pripomore k preprečevanju oz. reševanju oboroženega konflikta v tretji državi, je lahko ta uspeh, pridobljen na zunanjepolitičnem prizorišču, močan argument o uspešnosti vlade, uporabljen v prihodnjih političnih bojih na domačem prizorišču (in obratno – neuspeh na zunanjepolitičnem prizorišču lahko pomeni sila neugodne posledice za ugled vlade, ki je oboroženi konflikt v tujini neuspešno preprečevala, med njeno konstituenco).¹²⁷

¹²⁷ Spomnimo se primera padca nizozemske vlade l. 2002, potem ko je z objavo preiskovalnega poročila Nizozemskega inštituta za vojno dokumentacijo postalo jasno, da je agresijo srbskih sil pod poveljstvom generala Ratka Mladića in genocid nad Bošnjaki l. 1995 »opogumila« prav neaktivnost nizozemskih vojakov pod poveljstvom OZN (Osborn in Brown 2002).

4.2.4 Ekonomski argumenti

Četudi zapostavimo moralne in politične pomisleke o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov, tudi ekonomski razlogi govorijo v prid temu, da si je za preprečevanje oboroženih konfliktov vredno prizadevati. Ne le da je moralno vprašljivo, tudi praktično je skoraj nemogoče izmeriti, koliko so v ekonomskem smislu vredna izgubljena življenja. Kljub vsemu pa je več znanstvenikov domiselno skušalo izračunati stroške (uspešnega) preprečevanja izbruha oboroženega konflikta v primerjavi z oboroženim konfliktom, ki se zgodi.

Med zanimivejšimi raziskavami so tiste, ki sta jih izvedla Brown in Rosecrance (1999). Z znanstveno analizo primerov preprečevanja oboroženih konfliktov sta ugotovila, da je bilo/bi bilo preprečevanje oboroženega konflikta bistveno cenejše v vseh proučevanih primerih, in sicer v povprečju kar 59-krat cenejše (ekonomsko »najslabše« razmerje je bilo 1 proti 1,3 v korist preprečevanja oboroženega konflikta, »najugodnejše« pa kar 1 proti 479 v korist preprečevanja). Podobno ugotavlja tudi Lund (2008, 308), in sicer, da bi bili stroški intervencij z namenom preprečevanja oboroženega konflikta v zadnjih nekaj letih (če bi do teh intervencij seveda prišlo, pa ni!) po ocenah bistveno manjši kot pa vsa škoda, ki jo je dejansko povzročilo divjanje nasilja.

Nekateri avtorji ekonomski argument v preprečevanju oboroženih konfliktov utemljujejo na podlagi konkretnih ukrepov. Argument o cenejšem preprečevanju kot pa pokonfliktni obnovi, ki bi bila posledica oboroženega konflikta, je Thayer (v Väyrynen 2009, 52) potrdil v primeru mirovne misije UNPREDEP (več o misiji v naslednjem poglavju). Ugotovil je, da je celoten strošek preprečevanja konflikta v Makedoniji znašal približno 255 milijonov ameriških dolarjev. Po njegovih ocenah pa bi dveletni oboroženi konflikt srednjih razsežnosti znašal kar 15 milijard dolarjev, enoletni konflikt velikih razsežnosti pa skoraj 144 milijard dolarjev. Obstajajo tudi še nekateri drugi izračuni, ki potrjujejo tezo, da je preprečevanje oboroženih konfliktov cenejše kot pa finančna sredstva, ki jih zahteva njihov izbruh (glej npr. Chalmers 2004).

V tem okviru je zanimiv tudi okvirni finančni izračun iz začetka devetdesetih let 20. stoletja, ki je pokazal, da bi vzpostavitev šestih centrov za preventivno diplomacijo, ki bi delovali po vsem svetu pod okriljem OZN (s po 100 zaposlenimi), takrat stala letno okrog 21 milijonov ameriških dolarjev. Skromna vsota, če jo primerjamo s stroški za šesttedensko Zalivsko vojno, ki je ZDA stala kar 61 milijard ameriških dolarjev, še 9 dodatnih milijard pa koalicijske partnerice. Zgovorno je tudi dejstvo, da je l. 1993, ko so izračun opravili, proračun za mirovne operacije OZN po svetu znašal 3,7 milijard dolarjev (Evans 2001, 1).

4.2.5 Pozitivne izkušnje (uspešni primeri preprečevanja oboroženih konfliktov)

Pomemben argument za spodbujanje preprečevanja oboroženih konfliktov so primeri, ko so sistematični diplomatski, ekonomski idr. ukrepi pripomogli k temu, da se nek oboroženi konflikt ni začel oz. se je še razmeroma pravočasno ustavil. Šibka točka »uspešnih primerov« pa je soočanje s kritiko, ali je prav tak pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov, kot je bil uporabljen nekje, kjer so napetosti tlele, pripomogel k temu, da se oboroženi konflikt ni zgodil; kot piše Lund (2004, 290), ima preprečevanje oboroženih konfliktov ravno zato »težave s PR-om«. V tem podpoglavju kot ilustracijo uspešnih primerov preprečevanja oboroženih konfliktov analiziram štiri raznorodne primere.

I. Mirovne operacije kot uspešen primer preprečevanja oboroženih konfliktov

Mirovne operacije so na neko območje poslane ponavadi po prekinitvi sovražnosti, v nekaterih primerih pa tudi preventivno, ko obstaja velika verjetnost izbruha oboroženega konflikta. Prvi tak primer, ki se v znanstveni in strokovni literaturi pogosto navaja kot vzorčen (npr. Väyrynen 2003; Stamnes 2004; Grizold in Zupančič 2008; Grizold in drugi 2012), je mirovna operacija UNDPREDEP v Makedoniji v devetdesetih letih 20. stoletja.¹²⁸ Mednarodna skupnost je preventivno ukrepala zato, ker je obstajala potencialna nevarnost, da se oboroženi konflikti z območij Hrvaške ter Bosne in Hercegovine razširijo tudi na Makedonijo. Glavno breme misije UNPREDEP so poleg nordijskega bataljona nosili tudi ameriški vojaki, sodelovale pa so tudi številne druge države, tako iz evropskega kot tudi neevropskega »kulturnega kroga«.¹²⁹ Vsak bataljon je štel okrog 500 vojakov (Väyrynen 2003, 53–4).¹³⁰

Mandat misije UNPREDEP je vseboval tri glavne naloge: 1) opazovati razmere v obmejnih regijah ob meji s Srbijo in Albanijo, ki bi lahko ogrozile ozemeljsko celovitost Makedonije; 2) s svojo prisotnostjo zmanjšati varnostno grožnjo, izhajajočo iz katerega koli vira ogrožanja; 3) uporaba dobrih praks in načinov vladovanja z makedonskimi oblastmi, ki bi pripomogli k zagotavljanju miru in varnosti. Misija je poleg sredstev preventivne prisotnosti, dobrih praks za gradnjo zaupanja (*confidence-building*), mehanizmov zgodnjega opozarjanja,

¹²⁸ Odločitev o razmestitvi je bila sprejeta sredi decembra 1992, na srečanju zunanjih ministrov nordijskih držav, potem ko je generalni sekretar OZN izrazil neformalno pobudo za prispevek mirovnih enot. Finska, Norveška in Švedska so se odločile, da bodo prispevale svoje enote v nordijski bataljon (NORDBATT), danski vojaki pa so že sodelovali v okviru UNPROFOR in zato je danska vlada dala na razpolago vojaške le v poveljstvo v Skopju. Urjenje in koordinacija z že obstoječo mirovno operacijo UNPROFOR sta bila opravljena v le nekaj tednih. Med 13. in 15. februarjem 1993 je bila večina pripadnikov nordijskega bataljona že v Skopju, 19. februarja pa je bil NORDBATT že operativen. K hitri in odločni akciji so prispevale dolgoletne izkušnje nordijskih držav v mirovnih operacijah OZN, njihovo tesno medsebojno usklajevanje in tudi praktična prednost, da so nekatere države že imele svoje sile v UNPROFOR (Björkdahl 1999, 60–1).

¹²⁹ Poleg naštetih so sodelovale tudi enote iz Argentine, Bangladeša, Belgije, Brazilije, Kanade, Češke, Egipta, Gane, Indonezije, Irske, Jordanije, Kenije, Nepala, Nove Zelandije, Nigerije, Pakistana, Poljske, Portugalske, Ruske federacije, Švice, Turčije in Ukrajine.

¹³⁰ Več o medkulturnem sodelovanju v mirovnih misijah v Vuga (2012).

nadzorovanja, poročanja in izvajanja nekaterih socialnih projektov imela tudi nalogo analizirati dejavnike, ki bi lahko destabilizirali oziroma povzročili krizo v novonastali mladi državi.

Izkazalo se je, da je imel UNDPREDEP interes zagotavljati potreben okvir za izvajanje institucionalnih reform, izboljšati policijski in sodni sistem, uresničevati spoštovanje človekovih pravic, reformirati volilni sistem ter tudi spodbuditi socialni in gospodarski razvoj makedonske države.¹³¹ UNPREDEP je tako pomenil vseobsežno operacijo preventivne diplomacije z multifunkcionalno strategijo, ki je pomenila, da so bile akcije preventivnega delovanja celostno načrtovane in izpeljane (Grizold, Zupančič 2008), čeprav se je končala razmeroma neslavno.¹³²

Poglejmo razloge, ki so prispevali k uspešnosti misije UNPREDEP. Sodelovanje ZDA tako v političnem pomenu kot z vojaki na terenu pa tudi sodelovanje nordijskih držav, ki v mednarodni skupnosti uživajo sorazmerno velik ugled, je bil pomemben razlog, da je UNPREDEP uspel. Politično sporočilo ZDA Srbiji in Albaniji je bilo jasno: vsakršno vojaško vmešavanje zunanjih akterjev v krizo v Makedoniji bo imelo resne vojaške in politične posledice. Tega se je Milošević jasno zavedal, zato se v kakšno vojaško avanturo v Makedoniji ni namerno spuščal. Prisotnost tujih vojakov je sicer bistveno pripomogla tudi k občutku vseh prebivalcev, da jih zahodne države podpirajo in da je prihodnost Makedonije v evroatlantskih institucijah oz. na splošno v družbi zahodnih držav (Väyrynen 2003, 53–4).

Uspeh UNPREDEP pripisujejo tudi obsežnemu, jasnemu in tudi fleksibilnemu mandatu, čeprav nekateri avtorji menijo, da so bila pravila sodelovanja v misiji (*rules of engagement*) preohlapna, saj niso dovoljevala robustne uporabe sile, ki bi bila potrebna v primeru napada na Makedonijo; ta pomanjkljivost sicer ni prišla do izraza, saj do napada ni prišlo. Težko je tudi najti večje napake v vodenju misije, verjetno tudi zato, ker je bilo število sodelujočih držav majhno, pa še to so bile take, ki imajo podobne politične in birokratske »kulture«. Uspehu je pripomogla tudi relativno velika podpora vseh etničnih skupnosti. Vendarle velja omeniti, da povsem brez težav ni šlo; etnični Makedonci so bili npr. zaskrbljeni nad vlogo policije, saj so se bali, da bo favorizirala albansko skupnost. (Väyrynen 2003, 50–1; Jentleson 2003, 39).

¹³¹ UNPREDEP je zagotavljal tudi nadzor volitev, zdravstveno oskrbo, gradnjo infrastrukture, zbrali so denar za poslovni inkubator, organizirali so srečanja med vodji političnih strank itd. (Stamnes 2004, 168).

¹³² Misija UNPREDEP se je končala 1. 1999, ko je njeno podaljšanje v VS OZN zavrnila Kitajska. Razlog za to je bilo makedonsko priznanje Tajvana, kar je na Kitajskem sprožilo buren odziv. Po nekaterih razlagah je Makedonija Tajvan priznala ravno s tem namenom, da se UNPREDEP-ov mandat konča, saj so želeli varnostna zagotovila dobiti od Nata, kar se je kasneje tudi zgodilo; po nekaterih drugih razlagah je šlo pri priznanju Tajvana za politično kratkovidno potezo, ki jo je izsilila skupina nekaj vplivnih oseb. Tajvan je priznanje »nagradil« z 1,8 milijarde ameriških dolarjev; veliko od tega denarja je končalo v žepih posameznikov (Grizold in Zupančič 2008, 332).

V mednarodni skupnosti je bilo kot uspešnih primerov preprečevanja oboroženih konfliktov okarakteriziranih še nekaj mirovnih operacij.¹³³

II. Diplomatsko posredovanje OZN kot uspešen primer preprečevanja oboroženih konfliktov med državama: ozemeljski spor med Eritrejo in Jemnom

Vzorčni primer uspešnega delovanja preventivne diplomacije OZN l. 1996 je nabor uporabe različnih mehanizmov in instrumentov preprečevanja oboroženih konfliktov v sporu med Eritrejo in Jemnom zaradi otočja Haniš v Rdečem morju.¹³⁴ Državi sta se v tridnevni spopad zapletli sicer že decembra 1995, a sta nato ustavili sovražnosti, v drugi polovici l. 1996 pa je grozil izbruh novega oboroženega spopada. Oboroženi konflikt, poln preobratov in diplomatskega posredovanja, se je nato končal po treh letih in se v vsem tem času ni prelevil v obsežno uporabo oborožene sile; bolj je šlo za sporadične incidente, ki jih je multilateralna diplomacija ves čas brzdala.¹³⁵ L. 1998 je Stalno arbitražno sodišče določilo, da otočje

¹³³ Med »uspešne« primere preprečevanja oboroženih konfliktov se uvršča tudi mirovna misija UNTAES v vzhodni Slavoniji med l. 1996 in 1998. Analitiki »uspeh« pripisujejo dejstvu, da končni status zasedene hrvaške pokrajine za mednarodno skupnost nikoli ni bil vprašljiv, saj naj bi šlo le za prehodno obdobje, potem ko je bilo treba ozemlje vzhodne Slavonije reintegrirati v Hrvaško. Mednarodne sile se tako niso znašle pred tem vprašljivim mandatom (Berdal 2009, 31–2). Podobno med uspešne lahko uvrstimo operaciji v Kambodži med l. 1991 in 1993, imenovani UNAMIC in UNTAC). Kambodža je danes sicer še daleč od demokratične države, so pa v devetdesetih letih modre čelade prekinile krvavo zgodovino (Berdal 2009, 172). Uspeh pripisujejo temu, da so bili mirovniki razmeščeni praktično po celi državi, bilo jih je kar 16 tisoč (pretežno Avstralcev), prihajali pa so iz 32 držav. Za uspešno velja tudi mirovna operacija v Mozambiku ONUMOZ med l. 1992 in 1994, ki je v preprečevanju konflikta prispevala ne le z zagotavljanjem varnosti, ampak tudi zagotavljanjem umika tujih sil, varnosti transportnih koridorjev, tehnične pomoči, s koordinacijo humanitarne pomoči in nadzorom celotnega volilnega procesa (ONUMOZ, 2001).

¹³⁴ V angleški literaturi najdemo zapis »Hanish«. Po pravilih prečrkovanja iz nelatiničnih pisav v slovenščino je pravilen zapis Haniš, zato ga tako tudi uporabljam. Otočje Haniš – sestavljajo ga otoki Veliki Haniš, Mali Haniš in Džabel Zogar – leži v bližini strateško pomembne ožine Bab el-Mandeb v Rdečem morju (Ramcharan 2005a, 157).

¹³⁵ Generalni sekretar OZN Butros Butros-Gali je sprožil mehanizem za preprečevanje konfliktov, in sicer z osebnim obiskom v obeh državah. Butros-Gali je najprej v Sani jemenskega predsednika prepričal v mirovne pogovore ter lobiral, da se v reševanje spora aktivno vključi ena od veseil; jemenski predsednik je privolil in želel posredništvo Francije. Butros-Gali se je strinjal in s tem mandatom v žepu odletel v Asmaro (Eritreja). Na pogajanjih z eritrejskim političnim vodstvom ni povedal, da je jemenski predsednik želel posredovanje Francije, je pa eritrejskega predsednika napeljeval na to, da bi bilo posredovanje Francije verjetno koristno. Eritrejski predsednik se je strinjal, ne da bi vedel, da je prav Francijo za posrednico predlagal Jemen. Francozi pobudi generalnega sekretarja niso bili naklonjeni. Butros-Gali je osebno odpotoval do predsednika Mitteranda, ta pa je nato privolil. Posrednik med državama je postal generalni sekretar francoskega zunanjega ministrstva, ki je dosegel, da sta državi kot instrument reševanja spora sprejeli arbitražo. 21. maja 1996 so predstavniki sprtih strani podpisali sporazum, tega pa je generalni sekretar naknadno dal v obravnavo VS OZN. Problem pa še zdaleč ni bil razrešen. 12. avgusta 1996 je generalni sekretar prejel pismo jemenskega zunanjega ministrstva, da eritrejske ladje plujejo proti Malemu Hanišu, kar je bilo v nasprotju s pariškim sporazumom. Premike so potrdile tudi francoske oblasti; Jemen je od generalnega sekretarja OZN zahteval uporabo »dobrih uslug« (*good offices*), naj reši situacijo, sicer bo Jemen v 24 urah zadevo »rešil« z vojaškimi instrumenti. Generalni sekretar je vodjo sekretariata za politične zadeve pri svetovni organizaciji Ismata Kittanija pooblastil, naj sproži postopke za preprečitev izbruha nasilja. Kittani se je kmalu zatem sestal z veleposlanikoma Eritreje in Jemna v OZN. Kittani se je naprej sestal z eritrejskim veleposlanikom v OZN in od njega želel odziv glede navedb Jemna. Ta se je pri oblasteh v Asmari pozanimal o novostih, a so mu od tam sporočili, da Eritreja še naprej spoštuje določila sporazuma iz Pariza in da nima kaj dodati. Ko mu je Kittani omenil, da je krepitev sil na otočju v nasprotju s sporazumom, je eritrejski predstavnik dejal, da ne gre za okrepitve, saj so eritrejski vojaki že tako ali tako na otoku. Kittani je tudi omenil, da Jemen trdi, da so eritrejske enote prečkale ozemeljske vode Jemna, a mu je ta

pripada Jemnu, eritrejske sile pa so ga 1. novembra 1998 tudi zapustile in eritrejski ribiči so lahko ribarili v ozemeljskih vodah, ki so sicer pripadle Jemnu.

Uspešna kombinacija mehanizmov in instrumentov, predvsem tistih kratkoročnega značaja, se je izkazala za koristno. Spor glede otočja Haniš je primer, kako lahko generalni sekretar z dobrimi uslugami in malce diplomatske spretnosti doseže zmanjšanje napetosti. Seveda je to mogoče predvsem v primeru držav, ki niso zelo močne v mednarodni skupnosti. Pomembno vlogo je odigral Kittani, ki je pazljivo in diplomatsko o dogodkih na terenu seznanjal obe strani in prenašal sporočila. Delovala je tako zakulisna diplomacija generalnega sekretarja kot kasneje tudi javni del (debata v VS OZN, sporočila za javnost). Ključnega pomena pa je bila verjetno misija ugotavljanja dejstev, ki jo je vodila Francija. Če ne bi bilo dejstev o vojaški navzočnosti Eritreje na otoku Mali Haniš in če bi diplomacija delovala prepočasi in preveč ofenzivno, bi bilo morda prepozno za mirno rešitev problema.

III. Diplomatsko posredovanje regionalnega varnostnega aranžmaja kot primer uspešnega preprečevanja oboroženih konfliktov znotraj države: OVSE in krimski Tatarji

Visoki komisar za narodne manjšine OVSE je odigral pomembno vlogo pri zmanjševanju napetosti v Ukrajini l. 1994. V to vzhodnoevropsko državo, na polotok Krim, se je konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let 20. stoletja, ko je SZ razpadala, vrnilo na tisoče krimskih Tatarov, ki jih je bil Stalin leta 1944 s Krima deportiral v Uzbekistan in ostale srednjeazijske republike SZ (obtoženi so bili sodelovanja z nacisti). Po nekaterih ocenah naj bi se jih vrnilo okrog 200 tisoč. Vrnitev je potekala relativno gladko, ne pa tudi njihova reintegracija v ukrajinsko družbo. Krimski Tatarji so tako blokirali ceste, organizirali množične proteste in zaostriili odnose s policijo, da bi dosegli več pravic (Alechkevitch in Smirnov 2009).

povedal, da Eritreji ni treba prečkati jemenskih voda, da bi prišli do Malega Haniša. Naslednji dan se je Kittani sestal z jemenskim veleposlanikom. Povedal mu je, da so francoski posnetki pokazali, da je na Malem Hanišu kakih 50 ljudi in da so na poti tja tudi eritrejske ladje, poleg tega pa so na manjšem otoku opazili tudi novo radijsko anteno. Francoski posredniki so vladi v Asmari poslali ostro protestno noto in jih pozvali k prenehanju takih akcij, hkrati pa je jemenskega veleposlanika pozval, naj se njegova država vzdrži odziva in naj dovoli, da se arbitražna nadaljuje. Generalni sekretar je 14. avgusta predsednikoma Eritreje in Jemna poslal identično pismo, v katerem je opozoril na navzočnost 50 državljanov Eritreje na Malem Hanišu, ki je bil do nedavnega še neokupiran, na anteno in na to, da so francoski opazovalci opazili eritrejske ladje na poti proti Malemu Hanišu. Obe državi je pozval k maksimalnemu vzdržanju od uporabe sile. Dan kasneje je generalni sekretar poklical jemenskega predsednika; ta mu je povedal, da je bil Jemen tarča agresije in da je Eritreja pravi naslov za povrnitev *status quo ante*. Poklical je tudi v Eritrejo, a na njihovi strani ni dobil sogovornika. Generalni sekretar je tudi veleposlanika Egipta in Etiopije, držav, ki sta sodelovali v mirovni sporazum v Parizu, pozval, naj uporabita svoje vzvode moči. Jemen je medtem vnovič sporočil, da bo uporabil vojaško silo za rešitev problema. Generalni sekretar je v sporočilu za javnost obe strani pozval, naj se vzdržita nasilja. Od 17. do 19. avgusta je bila vnovič aktivna francoska diplomacija. Francoski veleposlanik Gutman, ki je potoval med Asmaro in Sano, je od Eritreje dobil zagotovilo, da bo umaknila vojake z Malega Haniša (Ramcharan 2005a).

Komisar van der Stoel je dobil dve glavni nalogi: prvič, omiliti napetosti med etničnimi skupnostmi v določeni državi, in drugič, biti vezni člen med OVSE in državami, kjer prihaja do napetosti. Pomembno je, da je komisar neodvisen pri svojem delu in za svoje delovanje ne potrebuje privolitve države, kjer naj bi bile pravice kratene. Takrat je komisar uporabil svoja tradicionalna instrumenta, osebne obiske ter konstanten stik z ukrajinsko vlado. Tedaj aktualno vprašanje se je vrtelo okrog tega, ali so krimski Tatarji upravičeni do ukrajinskega državljanstva. Komisar je vladi v Kijevu odločno priporočil, naj podpre zahtevano avtonomijo Krima do stopnje, da ozemeljska celovitost ne bo ogrožena. Priporočil je tudi nekaj, kar se na prvi pogled morda zdi banalno, a na simbolni in pravni ravni ni, in sicer, da se namesto »Republika Krim« uporablja izraz »Avtonomna republika Krim« ter »ukrajinski državljani, živeči na Krimu« namesto »državljani Krima« (Mychajlyszyn 2003, 142).

Ukrajinski vladi je priporočil, naj zmanjša birokratske ovire, da krimski Tatarji dobijo državljanstvo in da lahko sodelujejo na volitvah ter da so upravičeni do drugih ugodnosti, ki jih imajo ostali Ukrajinci (stanovanjska politika, zaposlitev).¹³⁶ Priporočil je tudi, da lahko uporabljajo jezik v uradnih ustanovah na tistih območjih, kjer je več kot 20 % Tatarov, in še nekaj ukrepov za večjo participacijo krimskih Tatarov v političnem življenju Ukrajine (prav tam).

Krimski primer je pokazal na veliko vrednost neinstitucionalnega, osebnega in fleksibilnega pristopa pri izbiri mehanizmov in instrumentov za preprečevanje konfliktov. Uradna (mirovna) pogajanja so ponavadi preveč toga in redko pride do preboja, saj strani stojijo preveč vsaksebi; pogosto se zgodi tudi, kot opozarja Wanis-St. John (2008), da je bil podpisan mirovni sporazum, mirovni procesi, ki so jim sledili, pa so popolnoma propadli. Poveča se tudi zaupanje, če je pristop oseben in če se ne razglašajo vseh zadev javno. Nadalje je pomembno tudi to, da če pride do zapletov, se jih lahko hitro reši. Komisar se je srečeval ne le s predstavniki oblasti, ampak tudi z verskimi voditelji, predstavniki opozicije, nevladnih organizacij, kar je razjasnilo sliko o razmerah. Seveda primer Krima še zdaleč ni rešen, napetosti so zelo prisotne tudi še danes, saj se pravice krimskih Tatarov le stežka uresničujejo in so napetosti pogoste (novembra 2008 je bil v nepojasnjenih okoliščinah ubit 21-letni

¹³⁶ Le tisti krimski Tatarji, ki so novembra 1991 bili v Ukrajini, so skupaj z Ukrajinci tudi dobili ukrajinsko državljanstvo. Medtem pa je kakih 100 tisoč krimskih Tatarov, ki so se na Krim vrnili po novembru 1991, moralo državljanstvo pridobiti na zelo drag in težaven način. Zelo veliko se jih je vrnilo iz Uzbekistana. Vsi, ki so hoteli državljanstvo Ukrajine, so se morali odpovedati prejšnjemu državljanstvu, kar pa za primer uzbekistanskih Tatarov ni prišlo v poštev, saj niso imeli uzbekistanskega državljanstva, ker Uzbekistan še ni sprejel zakona o državljanstvu. Kot posledica so ti Tatarji ostali brez državljanstva, imeli so le »državljanstvo« SZ, ta država pa ni obstajala in so zato bili brez državljanstva. Potem so vendarle »omilili« pogoje za prišleke iz Uzbekistana, in sicer so se lahko ob plačilu 100 ameriških dolarjev odpovedali uzbekistanskemu državljanstvu (čeprav ga niso imeli!), a je bil ta znesek za večino Tatarov previsok.

krimski Tatar, kar je vnovič razgrela napetosti), v devetdesetih letih 20. stoletja pa je treba kljub vsemu komisarju van der Stoelu pripisati precej zaslug za zmanjševanje napetosti.

IV. Vseobsežna pravno-politična pobuda mednarodne organizacije kot primer uspešnega multilateralnega preprečevanja oboroženih konfliktov: EU in proces Kimberley

Ena najbolj odmevnih akcij na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, ki se jo je lotila EU, je poskus preprečevanja nezakonitega trgovanja z nebrušenimi diamanti, s katerimi se financirajo gospodarji vojne v Afriki.¹³⁷ T. i. krvavi diamanti so vrsto let podžigali oborožene konflikte v Angoli, Demokratični republiki Kongo, Sierr Leone in Liberiji. Ljudsko gibanje za osvoboditev Angole (UNITA) je z nadzorom območij, bogatimi z nebrušenimi diamanti, financiralo nakupe orožja.¹³⁸ VS OZN je proti Angoli, Sierr Leone in Liberiji uvedel sankcije, ki so prepovedale uvažanje diamantov iz teh držav. Ker so trgovci z diamanti kljub temu našli niše za nadaljevanje krvave trgovine, so se maja 2000 na pobudo vlade Južne Afrike v mestu Kimberley sestali akterji, ki bi lahko zaježili oz. preprečili nelegalno trgovino z diamanti – vlade, MNO in predstavniki industrije. Sestali so se večkrat, decembra 2000 pa je proces, znan pod imenom Proces Kimberley, podprla tudi Generalna skupščina Organizacije združenih narodov (GS OZN). Sodelujoči so se strinjali, da je bistvo problema v tem, da se za diamante, ki prihajajo na svetovni trg, ne ve, kakšnega izvora so, zato so oblikovali mednarodno certificirano shemo za sledenje diamantov od kraja izkopa do končnega uporabnika (Kronenberger 2004, 554; Cooper 2001).

V proces je vključenih 75 držav, večina iz EU, ki je oktobra 2001 tudi postala nekakšen sponzor celotnega procesa. Evropski svet je Evropski komisiji naložil, naj v imenu EU doseže dogovor o tem spoštovanju določil procesa Kimberley v državah članicah. V skladu z določili so od 31. decembra 2002 na ozemlju EU dovoljeni le diamanti, katerih izvor je natančno znan oz. je v skladu z zahtevami procesa Kimberley. Država podpisnica procesa Kimberley mora uzakoniti sistem notranjega nadzora nad potmi diamantov, da bi tako preprečila uvoz, izvoz oz. prisotnost »krvavih diamantov« na svojem ozemlju.

Ker so sistemi posameznih držav zelo različni, je to tudi verjetno najšibkejša točka tega mehanizma preprečevanja oboroženih konfliktov.¹³⁹ Najpomembneje je, da je industrija

¹³⁷ Problem trgovine z diamanti je nazorno prikazan v filmu Krvavi diamant (*Blood Diamond*) režiserja Edwarda Zwicka.

¹³⁸ Angola proizvede okoli 15 % vseh diamantov na svetu. Več kot 75 % prihodkov od izvoza diamantov je bilo v rokah UNITA (Conroy v Šterpin 2009, 86).

¹³⁹ Ob tem velja izpostaviti, da proces Kimberley spada na področje mehke zakonodaje (podpisnice torej niso pravno zavezane in jih, če ne upoštevajo določil, ne morejo doleteti pravne posledice), zato je deležen tudi kritik s strani nekaterih MNO, npr. Amnesty International, ki zahtevajo še večji nadzor nad državami članicami in več mehanizmov nadzora, ne le politične zaveze, da ne bodo dopustile trgovine s krvavimi diamanti.

diamantov oz. Svetovni svet za diamante (*World Diamond Council*) vključen v proces. Organizacije, ki sodelujejo v trgovanju z diamanti, morajo tako vzpostaviti dosleden nadzor nad izvorom diamantov, ne smejo jih kupovati od neznanih virov, hraniti morajo vso dokumentacijo, kam so diamanti šli oz. od kod so prišli, proti morebitnim kršiteljem, ki strogih pravil ne upoštevajo, pa se uvedejo stroge sankcije.

Kakorkoli, prvi rezultati so že vidni. Trgovina zunaj območij držav podpisnic procesa Kimberley je skoraj nična.¹⁴⁰ Pomembno je, da je industrija diamantov sama želela tako regulacijo (torej ni bila preprosto vsiljena od zgoraj!), da bi na ta način ohranila kredibilnost, se izognila špekulantom in tistim, ki bi z diamanti sumljivega izvora predstavljali nelojalno konkurenco. Proces Kimberley ponazarja, da je sodelovanje med industrijo, državami in mednarodnimi organizacijami mogoče, to pa je tudi ključ za nadaljnje uspešno razvijanje mehanizmov in instrumentov preprečevanja konfliktov.

4.3 Obeti za preprečevanje oboroženih konfliktov: nova norma mednarodnih odnosov?

Bežen skok v zgodovino pokaže, da je bilo v preteklosti marsikaj nepredstavljivega, ko se je razmišljalo o prihodnosti. Kdo bi si, npr., sredi osemdesetih let 20. stoletja, ko je bila sovjetsko-afganistanska vojna na vrhuncu, drznil napovedati, že bodo čez nekaj let voditelji ZDA in držav, ki so nastale na območju SZ, sodelovali pri stabilizaciji Afganistana? Prav tako bi nekoga, ki bi l. 1943 trdil, da bodo že čez desetletje Nemci in Britanci zavezniki, najverjetneje označili (vsaj) za političnega naivneža. V tem duhu razmišljajo tudi strokovnjaki in znanstveniki, ki se ukvarjajo s preprečevanjem oboroženih konfliktov, s tem ko si prizadavajo, da bi preprečevanje oboroženih konfliktov postalo nova norma mednarodnih odnosov.

Proces nastajanja nove norme (mednarodnih odnosov) praviloma poteka v treh fazah: 1) ozaveščanje o novi normi in njeno zagovarjanje; 2) sprejetje norme in njena institucionalizacija; 3) internacionalizacija norme (Finnemore in Sikkink 1998). Björkdahl (2002) te tri faze nadalje razvije, in sicer je prva faza v nastajanju norme nastanek ideje, nato »inicijacija« norme, temu sledita difuzija norme in socializacija in nazadnje institucionalizacija

¹⁴⁰ Države, ki ne sodelujejo zadovoljivo, so deležne kritike oz. izključitve iz procesa; tako je bil l. 2004 Kongo izključen, ker tamkajšnjim trgovcem ni uspelo dokazati izvora diamantov (ti naj bi prišli iz sosednje Demokratične republike Kongo). To je za državo, ki je gospodarsko odvisna od izvoza diamantov, hud udarec, saj ni mogla več izvažati diamantov v države podpisnice procesa Kimberley. Edini primer, kjer uporniki nadzorujejo območja, na katerih pridobivajo diamante, je zdaj Slonokoščena obala; države članice procesa Kimberley si prizadevajo, da bi preprečile, da ti diamanti pridejo na svetovni trg. V Sierri Leone, Angoli, Liberiji in Demokratični republiki Kongo je zdaj mirneje, kot je bilo, ko proces še ni deloval. Težko je sicer trditi, da je bil prav ta proces odločilen za zmanjšanje intenzivnosti konfliktov, vsekakor pa je prispeval k miru. L. 2006 je bilo za Demokratično republiko Kongo najboljše glede legalnega izvoza diamantov, odkar so pred 100 leti odkrili diamante. V Sierri Leone je legalni izvoz diamantov od konca vojne 2002 narasel za 100-krat, kar pomeni izboljšanje položaja za 10 % prebivalstva, zaposlenih v industriji diamantov (Kimberlijski proces 2009).

norme. Tudi današnje mednarodnovarnostno okolje, zaznamovano z normami, kot jih poznamo danes, je v taki obliki nastalo kot rezultat širjenja določenih norm (druge pa se medtem niso uveljavile). Katera norma bo na tej poti »uspela«, je – poleg mednarodnih okoliščin, seveda – precej odvisno od strukturne moči in mednarodnega vpliva subjektov mednarodnih odnosov, ki to normo propagirajo.¹⁴¹

Glede uveljavljanja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov kot mednarodne norme je težko reči, v kateri fazi je trenutno. V precejšnjem delu (razvitega) sveta je vsekakor že prešel fazo ozaveščanja (po Finnemore in Sikkink 1998) oz. fazo difuzije (po Björkdahlovi 2002), a se hkrati – z vzponom novih populistično navdahnjenih politikov, globalizacijo, ki povzroča hkrati lokalizacijo, krizami in zapiranjem v ozko (nacionalnointeresno) pogojeno razmišljanje nekaterih subjektov mednarodnih odnosov, podprto z »izgubo zgodovinskega spomina« o posledicah oboroženih konfliktov – v tej prvi fazi vedno znova znajde. Vsekakor pa so mednarodne organizacije, še posebej OZN, in nekatere države (predvsem nordijske in tudi Kanada) v preteklih letih naredile precej na področju ozaveščanja o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov, tudi z uveljavljanjem koncepta Odgovornost zaščititi, katere pomemben element je tudi poskus preprečevanja nadaljnjega zaostrovanja konflikta v neki državi tudi z oboroženo akcijo mednarodne skupnosti, če je to potrebno.¹⁴² Koncept preprečevanja oboroženih konfliktov je seveda precej širši kot omenjena doktrina, zato je težko oceniti, do kolikšne mere je ta norma že uveljavljena. Vsekakor v absolutnem smislu po svetu, kot nekatere druge norme (npr. prepoved suženjstva), ni internacionalizirana in sprejeta. Verjetno je njen glavni problem to, da biva na spolzkem polju političnega in je zato selektivno aplicirana.¹⁴³

Kot trdi Lund (2000a, 24), bi antropologi na tem mestu porekli, da se družbena norma (»kultura preprečevanja oboroženih konfliktov« v našem primeru) konstituira, ko se za njeno izvajanje razvije niz običajev in pravil, ki se sčasoma rutinizirajo in vseskozi uveljavljajo. Za preprečevanje oboroženih konfliktov tega zdaj še ne moremo trditi, saj mednarodna skupnost še vedno dovoli, da številne družbe zdrsnejo v oborožene konflikte. Björkdahlova (2002, 178) kljub vsemu ostaja optimistična in normi preprečevanja oboroženih konfliktov pripisuje »robustnost«, ki temelji na štirih temeljih: je *prepričljiva* (na voljo je vrsta argumentov, ki

¹⁴¹ Ni vseeno, ali določeno normo podpira le neka manj vplivna mednarodna organizacija ali pa širša koalicija držav in mednarodnih organizacij, ob podpori MNO in vplivnih posameznikov.

¹⁴² Kot ponazoritev omenimo javno priznanje generalnega sekretarja OZN Kofija Annana in ameriškega predsednika Billa Clintona, da bi OZN oz. ZDA lahko ukrepali hitreje in učinkoviteje v primeru ruandskega genocida l. 1994 ali pa v tem istem primeru ustanovitve parlamentarnih preiskovalnih komisij v Franciji in Belgiji o (ne)aktivnosti teh držav; nekaj svojcev žrtev je celo tožilo generalnega sekretarja OZN, ker oboroženega konflikta ni preprečil (Lund 2000a, 24).

¹⁴³ Spomnimo se npr. legalne (in verjetno tudi legitimne) operacije Nata l. 2011 v Libiji in pa nezmožnosti doseči konsenz glede ukrepanja v primeru grobega kratenja človekovih pravic v Siriji istega leta.

zagovarjajo njeno uporabo), *trajna* (glede na aktualno stanje mednarodnih odnosov ni veliko verjetnosti, da bi kmalu izginila iz agende subjektov mednarodnih odnosov), *izvedljiva* (ob uporabi pravih pristopov preprečevanja oboroženih konfliktov v pravih primerih) in jo je *možno uporabiti* v mednarodnih odnosih (saj je veliko potencialnih žarišč, kjer oboroženi konflikt lahko izbruhne). Dodaten argument, da je preprečevanje oboroženih konfliktov na poti uresničevanja kot nova norma mednarodnih odnosov, ponuja tudi Lund (2004, 290), ki zapiše, da se danes vse manj razlag izbruha nasilja pripisuje zgodovinskim sovražnostim med dvema etničnima skupnostima (kot trdi npr. Gurr 2000b) ter da se namesto tega postavljajo vprašanja v smislu, kaj je šlo narobe, kdo je za to odgovoren, kje so bile zamujene priložnosti za preprečitev izbruha oboroženega konflikta, oz. dokazujejo, da sta pohlep in priložnost (»ugodne razmere«) tista, ki lahko privedeta do oboroženega konflikta (Collier in Hoeffler 1998, 2001).

4.4 Sklep

Na osnovi analize razvoja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov od prvih v zgodovinskih virih zapisanih pojavov tega fenomena do sodobnega pristopa v preprečevanju oboroženih konfliktov lahko izpostavimo naslednja spoznanja.

Prvič, koncept preprečevanja oboroženih konfliktov kot tak v predantičnem in antičnem obdobju ni obstajal, saj je duh časa, podkrepjen z doktrinarnimi in zakonskimi okviri, vojno (oboroženi konflikt) še vedno štel kot legalno in legitimno sredstvo zunanje politike tedanjih političnih entitet. Preprečevanje oboroženih konfliktov v predantičnem in antičnem obdobju se ni obravnavalalo kot nekaj, za kar si prizadevamo *per se*, ampak v okviru moralnih vprašanj (katere vojne so dovoljene in katere prepovedane). S postopnim razvojem mednarodnega prava, podprtim tudi na podlagi filozofskih idej, je preprečevanje oboroženih konfliktov prešlo tudi na polje normativnega, sprva na področju *ius in bello* (urejanje načina vojskovanja oz. pravo v oboroženih spopadih, npr. haaške konvencije iz l. 1899 in 1907), kasneje pa tudi kot *ius ad bellum* (omejevanje začetka uporabe oborožene sile v mednarodnih odnosih, npr. Briand-Kellogov pakt, Pakt DN, UL OZN, kasneje tudi Deklaracija sedmih načel, Helsinška sklepna listina).

Drugič, eden najpomembnejših mejnikov v razvoju koncepta in institucionalizaciji dejavnosti preprečevanja oboroženih konfliktov sta bila ustanovitev OZN in sprejetje UL OZN. V okviru OZN se je v nadaljnjih desetletjih (idealistična) ideja preprečevanja oboroženih konfliktov konsolidirala v vedno bolj trden koncept, še posebej v obdobju generalnega sekretarja OZN Daga Hammarskjölda (1953–61), ko je koncept t. i. preventivne diplomacije postal tudi »uradna politika OZN«. V obdobju hladne vojne je bil koncept

preprečevanja oboroženih konfliktov OZN usmerjen pretežno le na tiste konflikte, ki bi lahko prešli državne meje in se lahko sprevrgli v oboroženi spopad širših razsežnosti (manjši oboroženi konflikti znotraj držav so bili tako bistveno manj pomembni). V tem obdobju so se pojavile tudi prve mirovne operacije pod okriljem OZN, ki so pomemben steber koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov, in tudi druge mednarodne organizacije oz. institucije, katerih poslanstvo je bilo *inter alia* tudi preprečevanje oboroženih konfliktov (Evropska gospodarska skupnost, KVSE...). S tem se je širilo število subjektov, ki so želeli igrati določeno vlogo na področju preprečevanja oboroženih konfliktov.

Tretjič, obdobje po hladni vojni je prineslo spremembe mednarodnovarnostne paradigme in je pomenilo nov zagon za koncept preprečevanja oboroženih konfliktov. Zdelo se je, da so hladnovojne delitve presežene in da bo dokončno prevladal kooperativni pristop k mednarodni varnosti, ko bodo subjekti mednarodnih odnosov družno pristopali k svetovnemu miru in preprečevali oborožene konflikte. V kasnejših letih se je izkazalo, da so bile te napovedi preoptimistične, saj so se oboroženi konflikti preprečevali – ali pa se niso – še vedno v veliki odvisnosti od nacionalnih interesov (držav). V devetdesetih letih 20. stoletja je opaziti tudi skokovit porast, pravo inflacijo subjektov mednarodnih odnosov, ki se ukvarjajo s preprečevanjem oboroženih konfliktov (Grizold in drugi 2012, 34); tradicionalnim akterjem, torej mednarodnih vladnim organizacijam in nekaterim državam (severnoevropskim, Kanadi, Japonski), so se pridružile tudi druge države, nevladne organizacije, posamezniki itd., poleg tega pa so se razširila tudi območja (v geografskem smislu) kot tudi področja preprečevanja (v vsebinskem smislu), zato lahko govorimo o horizontalni in vertikalni ekspanziji preprečevanja oboroženih konfliktov.

Četrtoč, po koncu hladne vojne se je začelo tudi povečano zanimanje znanstvene javnosti glede proučevanja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov. Omenjeni koncept se je znanstveno proučeval na različnih ravneh celo do te mere, da nekateri znanstveniki (npr. Lund 2009) celo trdijo, da se je področje v vsebinskem smislu izčrpalo in da bo proučevanje tega fenomena v prihodnosti najverjetneje usmerjeno v glavnem na posamezne študije primerov preprečevanja oboroženih konfliktov, na podlagi katerih bi lahko potem izpeljali predloge za preprečevanje oboroženih konfliktov v prihodnosti. Druga točka, v katero bo v prihodnosti smotrno usmeriti napore, je, kako mobilizirati politično voljo za preprečevanje oboroženih konfliktov (resursov in zmogljivosti za preventivno delovanje je namreč danes že dovolj); eden od predlogov je, poleg ozaveščanja o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov, tudi, da se spodbuja razvijanje koncepta v smer nove norme mednarodnih odnosov.

Petič, argumentov, da si morajo subjekti mednarodnih odnosov prizadevati za to, da se oboroženi konflikti preprečujejo (oz. da postane to celo nova norma mednarodnih odnosov),

je na desetine: segajo od sodobnih znanstvenih spoznanj s področja biologije, antropologije, psihologije in sociologije (da je oborožene konflikte možno preprečiti zato, ker človekova narava ni nasilna *per se* in da torej ne obstaja nič takega, kot je npr. nasilni gen, ampak da je nasilje spodbujeno in priučeno) do moralno-humanitarnih, političnih in navsezadnje tudi ekonomskih argumentov (da je preprečevanje oboroženih konfliktov cenejše kot izbruh oboroženega konflikta). Dodatno argumentacijo ponujajo tudi uspešni primeri preprečevanja oboroženih konfliktov, ko so sistematični diplomatski, politični, ekonomski in drugi ukrepi subjektov mednarodnih odnosov pripomogli k temu, da se je nek konflikt, ki je imel potencial, da se sprevrže v oboroženi spopad širših razsežnosti, pomiril oz. celo razrešil (transformacija konflikta).

5 PRISTOPI IZBRANIH SUBJEKTOV MEDNARODNIH ODNOSOV K PREPREČEVANJU OBOROŽENIH KONFLIKTOV

Sistematičen pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov so iniciirale mednarodne organizacije, v zadnjem desetletju pa se pojavlja tudi kot ena od pomembnih zunanjepolitičnih vlog sodobnih držav ter nekaterih drugih subjektov mednarodnih odnosov. V tem poglavju je sprva analizirana vloga mednarodnih organizacij pri preprečevanju oboroženih konfliktov; nadalje so analizirani pristopi k preprečevanju oboroženih konfliktov štirih subjektov, proučevanih v tej doktorski disertaciji (OZN, EU, OVSE in Nato), nato pa tudi (možna) vloga držav na področju preprečevanja oboroženih konfliktov; v zadnjem delu tega poglavja je očrtan tudi pomen nekaterih drugih subjektov mednarodnih odnosov pri preprečevanju oboroženih konfliktov.

5.1 Vloga mednarodnih organizacij

V tem podpoglavju so sprva analizirane splošne karakteristike mednarodnih organizacij na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, v nadaljevanju pa še pristopi (strategije, instrumenti in uresničevanje politik),¹⁴⁴ ki jih za preprečevanje oboroženih konfliktov uporabljajo OZN, EU, OVSE in Nato.

Mednarodne organizacije so v zadnjih dveh desetletjih pridobile relativno moč, ko govorimo o preprečevanju oboroženih konfliktov. S koncem hladne vojne in nastankom večpolarnega sveta namreč nista bila več le dva subjekta (ZDA in SZ) tista, ki se imata dejansko moč ukvarjati z oboroženimi konflikti (posredovati). Po mnenju Dwanove (2000b, 37) prevzemanje primata na tem področju s strani mednarodnih organizacij priča o tem, da je v mednarodnih odnosih prišlo do splošnega konsenza o tem, da je za miroljubn(ejš)o prihodnost treba delovati v duhu kooperativnega pristopa h globalni varnosti (prim. Grizold 2005, 21–5). Številne mednarodne organizacije so tak pristop k varnosti ponotranjile in z uvrstitvijo preprečevanja oboroženih konfliktov med prednostne naloge delovanja, kot so to poleg OZN storili tudi OVSE, EU, Nato, Šanghajska organizacija za sodelovanje, Afriška unija, Organizacija ameriških držav itd., tako (pri)dobile nov *raison d'être*.

Predstavniki držav po hladni vojni vse bolj poudarjajo, da sta za uspešno preprečevanje oboroženih konfliktov nujna skupen pristop in medsebojna koordinacija vseh subjektov mednarodnih odnosov, ki skušajo neki oboroženi konflikt preprečiti; primeren okvir za koordinacijo pa so mednarodne organizacije, ki imajo na tem področju pomembne primerjalne prednosti (Dwan 2000b, 38). Mednarodne organizacije so na področju

¹⁴⁴ Tovrstno »sestavljeno« pristopa natančneje pojasnjujem v poglavju 3.1 (Temeljni pojmi).

preprečevanja oboroženih konfliktov običajno razumljene kot bolj nevtralni akterji kot npr. ena država ali skupina držav.¹⁴⁵ Poleg tega lahko predstavljajo forum, znotraj katerega se zbližajo stališča držav članic mednarodne organizacije o tem, kako pristopiti k nekemu konfliktu.¹⁴⁶ Mednarodne organizacije imajo tudi razvite strukture oz. zmogljivosti za preprečevanje oboroženih konfliktov, ki jih države (za katere preprečevanje oboroženih konfliktov po svetu pomeni v najboljšem primeru pomeni le *eno od nalog* države) nimajo. Pomembna primerjalna prednost mednarodnih organizacij je tudi mreža strokovnjakov, ki delujejo na področju preprečevanja oboroženih konfliktov (še posebej velja izpostaviti strokovnjake regionalnih mednarodnih organizacij). Ne nazadnje pa je marsikatera mednarodna organizacija že vrsto let angažirana na določenem potencialno konfliktnem območju in ima zato na voljo več institucionalnega znanja in informacij s terena (prav tam).

Po drugi strani pa velja izpostaviti tudi nekatere slabosti mednarodnih organizacij, ko govorimo o preprečevanju oboroženih konfliktov. V veliko primerih je v širokih forumih, kot so mednarodne organizacije, težko zagotoviti hitro odločanje, saj je treba doseči vsaj splošno soglasje o ukrepih, če ne že konsenz vseh držav članic (odvisno od procesa odločanja v posamezni mednarodni organizaciji); razlog za počasnejše odločanje so lahko tudi druge birokratske ovire, ki izhajajo iz narave strukture mednarodne organizacije (pretirana formalizacija odločanja). Poleg tega so mednarodne organizacije občasno navajene delovati po ustaljenih postopkih, kar je lahko ovira za iskanje inovativnih rešitev ali pa ovira za sodelovanje z drugimi subjekti preprečevanja oboroženih konfliktov. Ob tem se v zapletenih strukturah delovanja kaj hitro lahko izgubi odgovornost za (ne)ukrepanje. Ne nazadnje pa se, ko se napetosti, ki bi lahko vodile v izbruh oboroženega konflikta, začnejo stopnjevati, aktivira mnoštvo mednarodnih organizacij, kar lahko privede do tega, da delovanje mednarodne organizacije zvedeni, s čimer se izgubi fokus delovanja. Na takem območju lahko pride tudi do tekmovanja med mednarodnimi organizacijami za primat; poraženec v tem »boju« pa je običajno prav območje, na katerem se konflikt (ne) preprečuje; posledica tekmovanja je lahko odpor do deljenja informacij, koordinacije ipd. (Dwan 2000b, 39).

5.1.1 Pristop OZN k preprečevanju oboroženih konfliktov

OZN je osrednja institucija mednarodne skupnosti za preprečevanje oboroženih konfliktov. Že v 1. čl. UL OZN je zapisano, da je OZN zadolžen za kolektivno ukrepanje z namenom

¹⁴⁵ Da se tega zavedajo tudi države, ki skušajo zaslombo za svoje delovanje pridobiti v mednarodnih organizacijah, je razvidno iz več primerov. Spomnimo se npr. želje ameriške administracije po pridobitvi podpore VS OZN za napad na Irak l. 2003.

¹⁴⁶ Dober primer za to je uspeh OVSE, ki je s spodbujanjem preprečevanja oboroženih konfliktov dvignil zavest o nujnosti preprečevanja in sprejetju zavez na tem področju tudi v državah, ki se same tega ne bi zavedle še nekaj časa (Dwan 2000b, 38).

preprečitve oz. odstranitev groženj miru. OZN odseva voljo mednarodne skupnosti, daje legitimnost regionalnim pobudam, v njegovem okviru delujejo regionalne mednarodne organizacije, ki so zadolžene za miroljubno reševanje sporov, tj. tudi preprečevanje oboroženih konfliktov. Institucionalni okvir OZN s področja preprečevanja oboroženih konfliktov je sestavljen iz treh komponent: 1) institucionalne – to so primarni organi OZN (predvsem Generalna skupščina, VS, Meddržavno sodišče, Ekonomski in socialni svet ter Generalni sekretar/Sekretariat); 2) strategij za preventivno delovanje; 3) obstoječih organizacijskih »aranžmajev« v Sekretariatu oz. celotnem sistemu OZN (Kanninen in Kumar 2005, 45).

Iz analize razvoja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov (4. poglavje doktorske disertacije) je razvidno, da se je koncept od konca druge svetovne vojne do danes oblikoval postopoma in se, skladno z dogodki v mednarodnem okolju, prilagajal in razvijal.¹⁴⁷ Sodoben pristop OZN k preprečevanju oboroženih konfliktov je utemeljen na principu koncepta človekove varnosti, ki obsega varnost za vse ljudi sveta (poseben poudarek je na tistih skupnostih, ki so bile v zgodovini zapostavljene, npr. ženske, otroci, begunci ...). Na račun OZN se sicer zgrinja precej kritik, češ da ta mednarodna organizacija nima primernih zmogljivosti za preprečevanje oboroženih konfliktov; med razlogi so se najpogosteje navajali necentraliziranost mednarodne organizacije in strukturne pomanjkljivosti (SIPRI 2000, 3) ter ozkogledano zasledovanje nacionalnih interesov v nekaterih (vplivnih) članicah OZN namesto globalnih v duhu kooperativnega pristopa.

5.1.1.1 Strategije

Osnovne obrise »strategije« preprečevanja oboroženih konfliktov najdemo v UL OZN, ki implicitno in eksplicitno definira kolektivno varnost (to lahko razumemo tudi kot doktrino OZN za preprečevanje oboroženih konfliktov).¹⁴⁸ Sprva je treba poudariti, da ne gre za strategijo v klasičnem pomenu besede (ki pomeni zbir postopkov, ponavadi v zapisani obliki,

¹⁴⁷ O postopni evoluciji koncepta in naraščanju ambicij zagovornikov preprečevanja oboroženih konfliktov govori npr. razumevanje tega koncepta v šestdesetih letih 20. stoletja, ko je takratni generalni sekretar OZN Dag Hammarskjöld skoval izraz preventivna diplomacija (ki je del širšega koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov). Hammarskjöld je mednarodno skupnost želel prepričati, naj OZN-u podeli poslanstvo, da mirovne sile OZN oborožene konflikte v državah tretjega sveta zadržijo do te mere, da ne prerastejo v spopad globalnih razsežnosti. Takratne ambicije so bile v primerjavi z današnjimi relativno skromne, saj je bilo kot uspeh deklarirano že, če je oboroženi konflikt ostal znotraj državnih meja. Ko se je varnostna paradigma po hladni vojni spremenila (več v Grizold 2005), tudi z razvojem človekovih pravic in uveljavljanja kooperativnega pristopa k varnosti, se je spremenilo tudi pojmovanje koncepta preprečevanja konfliktov.

¹⁴⁸ Nekateri avtorji, npr. Lyle Butterworth (1976, 197–8), v UL OZN najdejo elemente doktrinarnosti. Poimenovanje kolektivne varnosti kot neke vrste doktrine ni povsem neprimerno, vsaj ne v skladu s slovenskim razumevanjem te besede; Slovar slovenskega knjižnega jezika na spletu (2008a) »doktrino« opredeljuje kot *sistem teorij z določenega področja*.

in prvo stopnjo za doseg želenega cilja). Maksimalno preventivnega delovanja OZN je zajeta že v 1. členu UL OZN, v katerem je zapisano, da je cilj OZN, med drugim, »... izvajati učinkovite kolektivne ukrepe, da se preprečijo in odvrnejo grožnje miru in da se zatrejo agresivna dejanja ali druge kršitve miru«. Z razvojem dogodkov v mednarodni skupnosti so se na osnovi UL OZN razvi(ja)le bolj dodelane, eksplicitne strategije preprečevanja oboroženih konfliktov, čeprav tudi v teh primerih še ni šlo za strategije v pravem pomenu besede.¹⁴⁹

Prvi poskus sistematiziranja sredstev in politik OZN za preprečevanje oboroženih konfliktov in moderni pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov je prinesel konec hladne vojne, natančneje *Agenda za mir* iz l. 1992. Omenja tri stopnje preprečevanja: OZN mora preprečiti nastanek nasilnega konflikta, širjenje že trajajočega konflikta kot tudi ponoven izbruh konflikta (*Agenda for Peace* 1992). Pomembna je zato, ker je v mednarodne odnose uvedla koncept pokonfliktne obnove kot dela preprečevanja oboroženih konfliktov. V povezavi z *Agendo za mir* je treba omeniti tudi t. i. *Dodatek k Agendi za mir* iz l. 1995 (VS OZN 1995), v kateri je generalni sekretar OZN izpostavil predvsem tista področja, na katerih so nastale težave pri implementaciji *Agende za mir*.¹⁵⁰ Generalni sekretar OZN Butros Butros-Gali je z *Agendo za mir* koncept preprečevanja oboroženih konfliktov razširil na vse oblike preprečevanja prelivanja krvi (in ne le na tiste, ki bi lahko prerasle v globalni spopad); kritiki Butros-Galijevega pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov mu očitajo preobsežnost (preveliko inkluzivnost), saj naj bi tako zasnovani koncept zajemal vse faze konflikta, s čimer se izgubita osredotočenost in natančnost, kaj preprečevanje konfliktov sploh zajema (Grizold in ostali 2012, 49).

Naslednji dokumenti, iz katerih lahko sklepamo o »strategiji« preprečevanja oboroženih konfliktov, so *poročila generalnega sekretarja OZN o preprečevanju oboroženih konfliktov*; da na nek način implicitno gre za strategije preprečevanja oboroženih konfliktov, dokazujejo

¹⁴⁹ Več o razvoju doktrine, strategij in prakse preprečevanja oboroženih konfliktov v OZN v Kanninen in Kumar (2005).

¹⁵⁰ Generalni sekretar OZN je v *Dodatku k Agendi za mir* poudaril, da je na področju preprečevanja oboroženih konfliktov prišlo do kvalitativnih in kvantitativnih sprememb: manj meddržavnih in več znotrajdržavnih vojn; pretežni udeleženci oboroženih konfliktov so milice in oboroženi civilisti in ne več državne vojske; skokovito naraščanje žrtev med civilisti; porast beguncev in notranje razseljenih oseb; kolaps državnih institucij v t. i. propadlih državah; v preprečevanje reševanja oboroženih konfliktov so bistveno bolj vključeni civilni akterji kot vojaški. Opozarja tudi na problem najti ustrezne kadre za posebne odposlance Generalnega sekretarja OZN in ustanovitev ter financiranje manjših terenskih misij. S stališča preprečevanja oboroženih konfliktov je treba omeniti tudi težavo z aktivnostmi, pri katerih OZN še nima mandata za delovanje, torej h katerim aktivnostim se OZN na takih območjih sploh lahko zateče? Podobno kot v *Agendi za mir* je izpostavljena potreba po izboljšanju sistemov za zgodnje opozarjanje ter razoroževanje (tako osebnega orožja, min in drugih vrst orožja). Opozarja tudi na nujnost izboljšane koordinacije med akterji, večjo koordinacijo z regionalnimi organizacijami ter da imajo v sistemu kolektivne varnosti države še vedno osrednjo težo (primarni okvir preventivnega delovanja pa tudi nadalje ostaja OZN). Izpostavljene so tudi nekatere nove posebnosti pohladnovojnega obdobja, npr. *ad hoc* koalicije držav, ki se angažirajo na področju preprečevanja oboroženih konfliktov in pokonfliktne obnove, skupne misije OZN in regionalnih organizacij ter pomen nevladnih organizacij v preprečevanju oboroženih konfliktov (VS OZN 1995).

nekateri konkretni ukrepi za preprečevanje. V prvem poročilu iz l. 2001 je generalni sekretar izpostavil nujnost večjega angažmaja držav članic OZN, da bi mednarodna skupnost vendarle prešla s kulture reagiranja na kulturo preprečevanja (OZN mora pri tem podpreti države članice z ekspertizami, države pa se morajo za nasvet in pomoč obrniti na OZN). Poudarjena je nujnost kombinacije strukturnega in operativnega preprečevanja oboroženih konfliktov (torej odpravljanje vzrokov za nastanek oboroženega konflikta kot tudi ustrezno ukrepanje, če pride do naraščanja napetosti). Poročilo razširja akterje preprečevanja oboroženih konfliktov; poleg OZN, ki ni nujno najboljši okvir za preprečevanje oboroženih konfliktov, kot poudarja poročilo, morajo ustrezno vlogo odigrati še države članice, mednarodne vladne in nevladne organizacije, zasebni sektor, mediji kot tudi drugi akterji civilne družbe. Zajeta so tudi vsa področja varnosti (od vojaško-politične varnosti do tistih, ki sodijo izrazito na področje človekove varnosti, npr. človekove pravice, enakost spolov, varnost hrane, zdravje idr.). Med težavami pri prehodu na »kulturo preprečevanja« izpostavlja nepripravljenost držav članic priznati, da se soočajo z nevarnostjo izbruha oboroženih konfliktov in se za pomoč ne obrnejo na mednarodno skupnost. Države morajo v svoje nacionalne interese vključiti tudi nujnost preprečevanja oboroženih konfliktov, saj ti – še posebej pa tisti v sosesčini – pomembno vplivajo na varnost države (VS OZN 2001a).¹⁵¹

To poročilo je bilo osnova za razpravo VS in nadalje, sprejetje resolucije 1366, ki se eksplicitno nanaša na preprečevanje oboroženih konfliktov. V tej resoluciji je poudarjena primarna odgovornost držav pri preprečevanju oboroženih konfliktov, medtem ko OZN in mednarodna skupnost lahko državam nudita podporo. Poudarjena sta tudi pomen civilne družbe in vloga žensk v preprečevanju oboroženih konfliktov. Resolucija poziva k sprejetju vseobsežne strategije za preprečevanje oboroženih konfliktov (še en dokaz, da strategije kot take še vedno ni!) kakor tudi k vzpostavitvi sistema za zgodnje opozarjanje ter hitro in učinkovito odzivanje v primeru naraščanja napetosti. Še posebej je izpostavljena Afrika, ki ji morajo države članice še posebej pomagati, predvsem tudi Organizaciji afriške enotnosti (VS OZN 2001b).

3. julija 2003 je tudi GS OZN (s konsenzom) sprejela *resolucijo 337 o preprečevanju oboroženih konfliktov*. Iz tega dokumenta, ki pretežno povzema v prejšnjem odstavku omenjeno poročilo, lahko torej sklepamo o strategiji OZN za preprečevanje oboroženih

¹⁵¹ Dodajmo še nekaj elementov poročila. Generalni sekretar izpostavlja potrebo dodatnega angažmaja posameznih organov OZN v preprečevanju oboroženih konfliktov. Zapisano je, da ima veliko razvojnih in drugih programov, ki potekajo v okviru OZN, preprečevalni učinek, četudi niso eksplicitno tako poimenovani, da pa so ti programi v nekaterih primerih neusklajeni. Izpostavlja tudi potrebo po čim hitrejši uporabi preventivnega delovanja, da bi bilo preprečevanje najbolj učinkovito. Generalni sekretar poudarja, da se je konsenz o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov razširil na večji del mednarodne skupnosti. Poleg širjenja kulture preprečevanja je treba okrepiti tudi politično voljo za preprečevanje in ustanoviti mehanizme za preprečevanje (VS OZN 2001a).

konfliktov. Resolucija tako poudarja nujnost vseobsežnega pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov, ki zajema tako kratko- kot tudi dolgoročne ukrepe; OZN naj ostane okvir, v katerem subjekti mednarodnih odnosov stremijo k preprečevanju oboroženih konfliktov (VS OZN ostaja primarni organ za vzdrževanje mednarodnega miru in varnosti). Primarno vlogo za preprečevanje oboroženih konfliktov nosijo države; te OZN poziva, naj sprejmejo nacionalne strategije za preprečevanje oboroženih konfliktov. Resolucija poudarja pomen in nujnost poseganja po že definiranih sredstvih za mirno reševanje sporov (6. poglavje UL OZN) in tudi siceršnje spoštovanje obstoječih mednarodnopravnih norm. V resoluciji je tudi seznam konkretnih priporočil za preprečevanje oboroženih konfliktov, npr. poziv razvitim državam, da državam v razvoju namenijo vsaj 0,7 % BDP uradne razvojne pomoči, najmanj nerazvitim državam pa 0,15–0,20 % BDP, poziv k povečanju vloge žensk in civilne družbe v preprečevanju oboroženih konfliktov (GS OZN 2003).¹⁵²

Ugotovimo lahko, da OZN do zdaj (še) ni sprejel celovite, eksplicitno zapisane strategije za preprečevanje oboroženih konfliktov, čeprav se še naprej vrstijo odločni pozivi k njenemu oblikovanju in sprejetju (med pomembnejši omenimo poziv Kitajske iz l. 2011 – glej npr. Xinhua 2011). Pomemben korak je, da je OZN kot mednarodna organizacija prešla s »kulture reagiranja na kulturo preprečevanja« (Ackermann 2003, 340), kar je razvidno iz vseh sprejetih dokumentov. O usmeritvi in strategiji OZN za preprečevanje oboroženih konfliktov moramo torej sklepati posredno, prek omenjenih resolucij in drugih normativnopravnih dokumentov, sprejetih v organih OZN (npr. poročil generalnega sekretarja OZN o preprečevanju oboroženih konfliktov, v katerih so predlagana tudi priporočila za nadaljnje delovanje na tem področju).

5.1.1.2 Instrumenti

Med vsemi subjekti mednarodnih odnosov, proučevanimi v tej doktorski disertaciji, ima OZN zaradi najbolj vseobsežne narave delovanja in tudi najdaljšega »staža delovanja« na razpolago največ instrumentov za preprečevanje oboroženih konfliktov.

Neprisilne diplomatske (nevojaške) instrumente preprečevanja oboroženih konfliktov – te OZN seveda favorizira – najdemo opredeljene že v UL OZN (6. poglavje – Mirno reševanje sporov, 33. člen), in sicer: pogajanja, anketa, posredovanja, sprava, razsodništvo, sodna rešitev, obračanje na regionalne ustanove/dogovore oz. druga mirna sredstva po lastni izbiri. Med nevojaške instrumente spadajo tudi nekateri ukrepi iz 41. člena UL OZN (7. poglavje),

¹⁵² V drugem (vmesnem) poročilu o preprečevanju oboroženih konfliktov (VS OZN 2003) je generalni sekretar OZN predstavil vmesni napredek v uresničevanju strategij preprečevanja oboroženih konfliktov. Zapisane so poteze, ki jih je OZN uvedel za pomoč državam članicam, da zgradijo zmožnosti za preprečevanje oboroženih konfliktov.

in sicer prekinitev ekonomskih odnosov, pretrganje diplomatskih odnosov in prekinitev železniških, pomorskih, zračnih, poštnih, telegrafskih, radijskih in drugih komunikacijskih sredstev. V okvirih UL OZN je OZN nato z razvojem dogodkov v mednarodni skupnosti razvil tudi druge instrumente (neprisilne in prisilne) diplomatske narave, namenjene preprečevanju oboroženih konfliktov, npr. sankcije (diplomatske, ekonomske, moralne), sodne procese (povezane z vojnimi zločini), pozive/pobude sprtim stranem in raznovrstne spodbude (politične, ekonomske, moralne), dobre usluge (*good offices*),¹⁵³ misije ugotavljanja dejstev in mednarodne opazovalce, preiskovalne komisije, posvetovanja ob pomoči tretje strani idr.

Vojaški instrumenti (akcije v primeru ogrožanja miru, kršitve miru in agresivnih dejanj) so opredeljeni v 7. poglavju UL OZN (42. in 43. člen), ki govori o izvedbi akcije zračnih, kopenskih ali pomorskih sil za vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti (taka akcija lahko vključuje demonstracije, blokado in druge operacije). Ugotovimo, da UL OZN ponudi dovolj širok okvir za uporabo vojaških instrumentov za preprečevanje oboroženih konfliktov. Na tej podlagi pa so nato strategije preprečevanja oboroženih konfliktov (glej prejšnje podpoglavje), pokonfliktne obnove ipd., ki so se razvijale skladno z razvojem dogodkov v mednarodni skupnosti, določile bolj specifične instrumente preprečevanja oboroženih konfliktov, tudi take, ki niso predvidene v UL OZN. Med vojaškimi instrumenti preprečevanja oboroženih konfliktov, ki niso v UL OZN, so se pa razvili in so danes v uporabi, omenimo mirovne operacije – te spadajo v t. i. poglavje šest in pol (ang. *chapter six-and-a-half*) in eden od tipov mirovnih operacij je tudi preventivna razmestitev oboroženih sil¹⁵⁴ –, demilitarizacijo določenih območij, vzpostavljanje varnih območij (*safe havens*), embargo na izvoz/uvoz orožja in programe vojaške pomoči (npr. za urjenje oboroženih sil oz. vzpostavljanje demokratičnega nadzora nad njimi). Med instrumente vojaške narave v širšem smislu, h katerim se OZN zateka v skrajnih primerih, spadajo tudi grožnja z uporabo oborožene sile, vzpostavitev režimov za nadzor oboroževanja in vzpostavitev območja prepovedi poletov.

Okvir *razvojnih pristopov in pristopov dobrega vladanja* je v UL OZN opredeljen v 9. poglavju (Mednarodno ekonomsko in socialno sodelovanje). Instrumenti, namenjeni zvišanju življenjske ravni, polni zaposlitvi, napredku, razvoju idr., kar prispeva k preprečevanju oboroženih konfliktov v najširšem smislu, v UL OZN sicer niso natančneje opredeljeni,

¹⁵³ Izhajajoč iz obdobja hladne vojne in dekolonizacije, je OZN nacionalno suverenost in nevmešavanje v notranje zadeve vedno prioritiziral v primerjavi z drugimi normami mednarodnega prava. Prav zato so eden najpogostejše uporabljenih instrumentov in najčistejših oblik preprečevanja oboroženih konfliktov, ki so se razvile v tem duhu, t. i. dobre usluge Generalnega sekretarja OZN, ki so običajno tudi najmanj sporne med sprtimi stranmi, ker jih ne jemljejo kot invazivnih.

¹⁵⁴ Najbolj znan primer mirovne operacije preventivnega značaja je bil UNPREDEP v Makedoniji (Jelušič 2003, 632-9).

dejstvo pa je, da sodobni pristop OZN v preprečevanju oboroženih konfliktov temelji ravno na njih. Omenimo npr. gospodarsko razvojno pomoč, spodbujanje naložb, spodbujanje krepitve trgovinskih vezi, odpravo carin, ekonomsko integracijo države, spodbujanje ekonomskih reform, raznovrstne programe za razvoj na področju socialnih, kulturnih, izobraževalnih, znanstvenih, tehnoloških in humanitarnih zadev, določanje standardov na področju človekovih pravic, nadzorovanje volitev, programe pomoči pri vzpostavljanju delitve oblasti, programe za doseg sprav, programe za opolnomočenje civilne družbe idr. (Duggan 2004; Lund 2004).

5.1.1.3 (Uresničevanje) politike

Če je bilo še na začetku devetdesetih let 20. stoletja morda upravičeno trditi, da OZN nima (dovolj) razvitih strategij in instrumentov za preprečevanje oboroženih konfliktov, je danes vprašanje preventivnega (ne)delovanja drugje, in sicer predvsem na mobiliziranju in uporabi zmogljivosti za preventivno delovanje. OZN je od l. 1992, ko je bila sprejeta Agenda za mir, do danes naredil precej korakov na področju uresničevanja politike preprečevanja oboroženih konfliktov.¹⁵⁵ O uresničevanju politike OZN za preprečevanja oboroženih konfliktov lahko sklepamo na podlagi nekaterih splošno znanih premis delovanja OZN.

Sprva je treba zapisati, da mora OZN dobiti privoljenje (povabilo) države, da posreduje. Pri državljanskih vojnah oz. znotrajdržavnih konfliktih je to vprašanje še posebej problematično, saj nikjer ni določeno, kdo predstavlja legitimno oblast: vstajniki, ki uživajo podporo večjega dela prebivalstva, ali nepriljubljene (in osamljene) vladajoče politične strukture? Vladajoče politične strukture seveda nerade priznajo, da je njihova država zdrsnila v državljansko vojno in da potrebujejo pomoč OZN. Dolgo časa je veljalo, da je OZN neuspešen pri preprečevanju oboroženih konfliktov, ker nima oblikovanih t. i. mehanizmov zgodnjega opozarjanja (*early warning mechanisms*), ki bi opozorili na povečevanje napetosti. Z razvojem informacijske tehnologije in globalizacijo je ta manko delno presežen (kljub temu, da OZN še vedno ni vzpostavil globalnega sistema zgodnjega opozarjanja), saj danes na svetu skoraj ni predelov, iz katerih ne bi imeli vsaj osnovnih podatkov o tem, kaj se dogaja (Zenko in Friedman 2011).

¹⁵⁵ Lund (2004, 289) med napredek šteje: bolj jasne in eksplicitne mandate OZN za preprečevanje oboroženih konfliktov; konsenz glede opredelitve koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov, ki je zdaj usmerjen v doseg sinergije med OZN in državami članicami za preprečevanje oboroženih konfliktov; izraženo in izurjeno osebje OZN, ki so seznanjeni z osnovami analize konfliktov in do neke mere tudi možnostmi preventivnega delovanja; več neposrednih terenskih izkušenj s področja preprečevanja oboroženih konfliktov (iz Makedonije, krimskega polotoka in Kirgizije); posebne posvetovalne postopke, ki spodbujajo medagencijsko sodelovanje na področju preprečevanja oboroženih konfliktov; priročnike in druge analitične pripomočke, ki osebju na terenu pomagajo v iskanju primernega ukrepanja na področju preventivnega delovanja; večja povezanost z drugimi akterji preprečevanja oboroženih konfliktov, še posebej regionalnimi in nevladnimi organizacijami.

Nadalje, pomemben razlog za nekonsistentno preprečevanje oboroženih konfliktov OZN gre iskati v strukturi VS OZN, v katerem ima pet stalnih članic VS OZN pravico do uporabe veta; stalne članice, kadar je to v njihovem interesu, tako pogosto onemogočijo sprejetje resolucije, ki bi bila podlaga za sprejetje ukrepov preventivnega delovanja (vključno z (ne)uporabo vojaških instrumentov), s katerimi bi se nadaljnje zaostrovanje oboroženega konflikta eventualno lahko zaustavilo.¹⁵⁶ Nadalje, OZN mora imeti privoljenje sprtih strani, da posreduje. V tem okviru je problematično tudi organiziranje vojaških zmogljivosti za razmestitev na konfliktnem območju (OZN namreč nima svoje vojske), saj večina držav »v imenu svetovnega miru« ne želi pošiljati vojakov na nepoznano območje ali pa na tako območje, kjer se napetosti »zgolj« povečujejo in ni znakov, da se bodo napetosti dejansko sprevrgle v oboroženi konflikt (pa čeprav bi bilo preprečevanje oboroženega konflikta ravno takrat najbolj potrebno).

Aktualna politika OZN glede preprečevanja oboroženih konfliktov gre v smeri oblikovanja medagencijskega¹⁵⁷ in medsektorskega pristopa,¹⁵⁸ poudarka na strukturnem (dolgoročnem) preprečevanju oboroženih konfliktov/razvojnih pristopih (tovrstna politika je med drugim tudi bolj sprejemljiva med državami članicami OZN, še posebej VS OZN), izobraževanja in urjenja na področju preprečevanja oboroženih konfliktov¹⁵⁹ in hkrati v smeri spodbujanja normativnega okvira, da bi preprečevanje oboroženih konfliktov postalo norma mednarodnih odnosov (nekaj korakov na tej poti je bilo narejenih s postopnim uveljavljanjem koncepta R2P v mednarodni skupnosti). Širše gledano, glavni poudarek OZN v sodobni mednarodni skupnosti bi tako moral biti, kot trdijo npr. Kanninen in Kumar (2005, 69) ter Lund (2000a), spodbujanje *kulture* preprečevanja oboroženih konfliktov; ta bi na nek način prinesla avtomatizem pri preprečevanju in ga na ta način izvzela iz domene političnega oportunizma.

5.1.2 Pristop EU k preprečevanju oboroženih konfliktov

EU ima kot regionalna organizacija z razmeroma velikim proračunom in politično težo določene primerjalne prednosti na področju preprečevanja konfliktov. Med mednarodnimi regionalnimi organizacijami je EU na področju preprečevanja oboroženih konfliktov med

¹⁵⁶ V zadnjih letih je bilo kar nekaj primerov, ko se je to vprašanje izpostavilo, še posebej v dogodkih glede t. i. arabske pomladi (Egipt, Libija, Sirija).

¹⁵⁷ Sodelovanja vseh relevantnih delov OZN pri preprečevanju nekega oboroženega konflikta, npr. vseh organov OZN, Unicefa, UNDP itd.

¹⁵⁸ Pri tem mislimo na spodbujanje držav k oblikovanju zmogljivosti za preprečevanje oboroženih konfliktov in k dejanskemu prispevanju, spodbujanju mednarodnih organizacij globalnega in regionalnega značaja ter drugih subjektov mednarodne skupnosti k preprečevanju oboroženih konfliktov.

¹⁵⁹ Npr. v okviru UN Staff Collegea, UNDP, v obliki novih iniciativ in programov v potencialno ogroženih državah idr. (več primerov izobraževanja oz. programov v Kanninen in Kumar 2005, 61–67).

vodilnimi, in to že od samih začetkov obstoja (integracija Nemčije in Francije, nekdanjih sovražnic, in drugih evropskih držav je mirovni projekt, ki za zdaj še deluje). EU se je iz institucije, sprva usmerjene navznoter, v desetletjih delovanja preobrazila v mednarodno organizacijo, usmerjeno tudi navzven (poskusi oblikovanja skupne zunanje politike). EU se je, kot trdita npr. Charillon (2005) in Zwolski (2009), tako iz »potrošnice varnosti« prelevila v »proizvajalko varnosti« (*from security consumer to security provider*). Proaktivnost EU in zavedanje o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov so v zadnjih letih okrepili nekateri dogodki v neposredni sosesčini (nekdanja SFRJ, Vzhodna Evropa, Kavkaz, Severna Afrika ...) pa tudi vzgib »od zgoraj« – povečan poudarek OZN na preventivnem delovanju. EU je usmerjena tako na kratko- kot tudi na dolgoročno preprečevanje oboroženih konfliktov.

V ožjem pomenu besede EU preprečevanje konfliktov opredeljuje kot vse kratkoročne aktivnosti, ki zmanjšajo manifestne napetosti in/ali preprečijo izbruh ali ponovitev oboroženega konflikta. Te aktivnosti se nanašajo na tiste situacije, kjer konflikt v družbi postane očiten (npr. ko se začnejo odprti oboroženi spopadi oz. ko nastanejo ekstremni družbeni nemiri) in kjer je njegovo nadaljnje zaostrovanje odvisno od določenih dogodkov in politične moči. V širšem pomenu pa EU preprečevanje konfliktov opredeljuje kot usmerjene srednje- ali dolgoročne aktivnosti, ki se nanašajo na odpravo temeljnih vzrokov nasilnega konflikta; v tem pomenu se preprečevanje konfliktov nanaša tudi na države, ki so razmeroma stabilne in mirne, so pa v njih prisotni (strukturni) vzroki potencialnega konflikta. V širšem pomenu EU preprečevanje konfliktov dejansko razume kot proces (iz)gradnje miru (*peace-building*) (Pérez, 2004a: 5).

5.1.2.1 Strategije

Uradne strategije za preprečevanje oboroženih konfliktov EU nima izrecno zapisane, lahko pa se o njej posredno sklepa na podlagi nekaterih temeljnih pogodb oz. dokumentov,¹⁶⁰ pa tudi s pomočjo polstrukturiranih intervjujev, opravljenih za potrebe doktorske disertacije,¹⁶¹ in dosedanjih aktivnosti EU na tem področju.

Sprva je bilo preprečevanje konfliktov na evropskem ozemlju, katerega začetek lahko vidimo v ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo l. 1951, usmerjeno navznoter, k

¹⁶⁰ Poleg že omenjenih navedimo še naslednje dokumente: Evropska unija in vprašanje konfliktov v Afriki: izgradnja miru, preprečevanje konfliktov in naprej (*The European Union and the issue of conflicts in Africa: Peace-building, conflict prevention and beyond*) iz l. 1996, Poročilo Komisije o preprečevanju konfliktov (*Communication from the Commission on Conflict Prevention*) iz l. 2001, Uresničevanje Programa EU za preprečevanje nasilnih konfliktov (*Implementation of the EU Programme for the Prevention of Violent Conflicts*) iz l. 2002, strategije posameznih držav (*Country Strategy Papers*) itd. (Keukeleire, 2004: 168–70), Evropsko varnostno strategijo idr.

¹⁶¹ Nekatero ugotovitve so bile objavljene v Zupančič in Grizold (2010a, 2010b). Omenjena članek in poglavje v zborniku sta nastala v okviru raziskovanja za to doktorsko disertacijo.

povezovanju držav članic skupnosti (Zvezna republika Nemčija, Belgija, Nizozemska, Luksemburg, Francija in Italija). V procesu integracije evropske celine je bilo preprečevanje oboroženih konfliktov implicitno navzoče že vse od začetkov integriranja evropske celine (Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo, Rimska pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti iz l. 1957, Pogodba o združitvi iz l. 1965, Enotni evropski akt iz l. 1986).

Do nadaljnjih zavez je prišlo v devetdesetih letih 20. stoletja, ko je v okviru razvoja Evropske varnostne in obrambne politike (EVOP) oz. kasneje Skupne zunanje in varnostne politike (SZVP) koncept preprečevanja oboroženih konfliktov dejansko zaživel kot ena od prednostnih politik povezave (Maastrichtska pogodba o EU iz l. 1993, Amsterdamska pogodba iz l. 1999, Pogodba iz Nice iz l. 2003)¹⁶², čeprav preprečevanje oboroženih konfliktov v teh dokumentih ni izrecno opredeljeno niti ni bila za to področje delovanja EU do tedaj sprejeta enovita strategija (preprečevanja oboroženih konfliktov). Preboj na normativno-pravni ravni preprečevanja oboroženih konfliktov povezave je bil sicer dosežen l. 2001 s sprejetjem Programa EU za preprečevanje nasilnih konfliktov.¹⁶³ Sprejeta je bila zaveza, da preprečevanje konfliktov postane eden izmed glavnih ciljev zunanjih odnosov EU (European Peacebuilding Liaison Office 2001).

Najpomembnejši normativni mejnik na področju varnosti in v tem okviru vloge EU pri preprečevanju oboroženih konfliktov v svetu je prinesla Evropska varnostna strategija, sprejeta l. 2003, ki določa vlogo EU v 21. stoletju na tem področju. Varnejši svet bo EU skušala doseči tako, da bo še naprej delovala, spodbujala in vlagala v sodelovanje, razvoj, integracijo, da bo spodbujala uveljavljanje človekovih pravic itd., in sicer ne sama, ampak v sodelovanju z drugimi mednarodnimi organizacijami (pri obvladovanju kriz poleg razvoja lastnih zmogljivosti računa tudi na strateško partnerstvo z zvezo Nato). Glavni poudarek strategija daje preprečevanju oboroženih konfliktov prek meja EU; v geografskem smislu je posebej izpostavljeno tudi Kosovo (Svet Evropske unije 2003).

Zadnji pomemben mejnik na področju preprečevanja oboroženih konfliktov v EU na normativno-pravni ravni pa je bil dosežen konec l. 2009, ko je začela veljati Lizbonska pogodba, ki kot eno od prednostnih nalog zastavlja prav preprečevanje oboroženih konfliktov. Z Lizbonsko pogodbo je preprečevanje konfliktov izrecno izpostavljeno; zapisano je, da »Unija določi in izvaja skupne politike in ukrepe ter si prizadeva za /.../ (c) ohranjanje miru, preprečevanje sporov in krepitev mednarodne varnosti v skladu s cilji in načeli UL OZN« (Lizbonska pogodba 2007, Poglavje 1, člen 10a, 2. odstavek).

¹⁶² Letnice pomenijo začetek veljave pogodbe, ne pa njenega podpisa.

¹⁶³ *EU Programme for the Prevention of Violent Conflicts*.

Izrecno je preprečevanje konfliktov izpostavljeno tudi v Oddelku 2, v katerem je skupna varnostna in obrambna politika opredeljena kot del skupne zunanje in varnostne politike: »Unija jih (civilna in vojaška sredstva, op. av.) lahko uporablja pri misijah zunaj svojih meja za ohranjanje miru, preprečevanje konfliktov in krepitev mednarodne varnosti v skladu z načeli UL OZN.« (Lizbonska pogodba 2007, Poglavje 2, čl. 28a).

V Lizbonski pogodbi je preprečevanje sporov izpostavljeno tudi v členu 28b (Poglavje 2) in v členu 69a (Poglavje 4), vendar na nobenem mestu ni natančno opredeljeno, kaj natančno (katere aktivnosti, ukrepi ipd.) spada v to področje. Kakorkoli, z Lizbonsko pogodbo je področje preprečevanja konfliktov, s tem ko je eksplicitno zapisano v normativni okvir EU, postalo tudi uradni cilj EU na področju zunanjih odnosov.

5.1.2.2 Instrumenti

Subjekti EU, ki (so)delujejo na področju preprečevanja konfliktov in imajo za to na voljo različne instrumente, so se s sprejetjem Lizbonske pogodbe spremenili. Število organov, zadolženih za to področje, se je povečalo. Institucionalizirani sta bili dve pomembni novi funkciji: predsednik Evropskega sveta ter Visoki predstavnik EU za zunanje odnose in varnostno politiko. Edina institucija, ki je pri Evropski komisiji v celoti namenjena preprečevanju konfliktov, je Enota za preprečevanje konfliktov in krizni menedžment (*Conflict Prevention and Crisis Management Unit*) (Duke 2004a, 129–30). Med pomembnejšimi akterji je treba omeniti tudi t. i. Trojko EU, posebne odposlance oz. predstavnike, Sekretariat, Krizno sobo (*Crisis Room*) ter Enoto za načrtovanje politik in zgodnje opozarjanje (*Policy Planning and Early Warning Unit*). Med programi, ki so promovirali preprečevanje oboroženih konfliktov, sta bila pomembna Partnerstvo za preprečevanje konfliktov (*Conflict Prevention Partnership*) in Mreža za preprečevanje konfliktov (*Conflict Prevention Network*);¹⁶⁴ nobeden od njiju danes več ne deluje.

EU je l. 2001 zaradi počasnega odločanja v primeru kriz ustanovila Mehanizem za hitro odzivanje. Ta je omogočal kratkoročne (do šestmesečne), a hitre intervencije pred krizo, med njo ali po njej, zato ga lahko uvrščamo med instrumente preprečevanja oboroženih konfliktov. Mišljen je bil tudi kot osnova za dolgoročne programe pomoči. L. 2004 je ta instrument prenehal delovati, nadomestil pa ga je finančno precej močnejši Instrument za stabilnost.

¹⁶⁴ V Partnerstvu za preprečevanje konfliktov EU, delovalo je od septembra l. 2005 do septembra l. 2006, so bile združene nevladne organizacije *International Crisis Group*, *International Alert* in *European Policy Centre*. Partnerstvo je bilo namenjeno izboljšanju zmogljivosti EU na področju preprečevanja konfliktov, kriznega menedžmenta in gradnje miru. Nudilo je podporo organom odločanja (European Peacebuilding Liaison Office 2006).

Njegov sedemletni proračun (2007–13) je znašal 1,3 milijarde evrov (Zupančič in Grizold 2010b, 66).¹⁶⁵

Znatno napredek EU na področju civilnih zmogljivosti za preprečevanje oboroženih konfliktov je bil storjen l. 2004, ko je Evropski svet objavil akcijski načrt za civilni del ESDP, v skladu s katerim so istega leta države članice EU dale na voljo skupno 5761 policistov, 631 strokovnjakov za področje vladavine prava, 562 strokovnjakov za administrativne zadeve in 4988 pripadnikov civilne zaščite, ki bi jih lahko po potrebi poslali v misije EU. Te zmogljivosti so, vsaj na papirju, dale EU večjo vlogo v mednarodnih odnosih na področju preprečevanja in upravljanja konfliktov, pojavilo pa se je precej težav pri izurjenosti strokovnjakov za preventivno delovanje, njihovi razmestitvi. Pomanjkljivosti so nato skušali odpraviti še istega leta, in sicer z osredotočanjem na kakovost; zato je bil še l. 2008 sprejet dokument Civilian Headline Goal (Shepherd 2009, 519).

¹⁶⁵ Gre za znatno povečanje finančnih sredstev ter podaljšanje trajanja programov (do 18 mesecev z možnostjo podaljšanja pod določenimi pogoji). Uporabljen je bil v primeru konflikta v Gruziji l. 2008 (15 milijonov evrov), v Čadu (15 milijonov) in Srednjeafriški republiki (6,5 milijona). Instrument za stabilnost sredstva namenja tudi Nepal (5,95 milijona), Demokratični republiki Kongo (10 milijonov), Kosovu (14,2 milijona), Bangladešu (13 milijonov), Libanonu (4 milijone). Za primerjavo povejmo, da je proračun Mehanizma za hitro odzivanje l. 2001 znašal 20, l. 2002 pa 25 milijonov evrov (Duke 2004, 131). Če sedemletni proračun Instrumenta za stabilnost razdelimo po letih, ugotovimo, da ta na letni ravni znaša povprečno cca 186 milijonov evrov, kar je velik porast v primerjavi s sredstvi Mehanizma za hitro odzivanje. Če se je Mehanizmu za hitro odzivanje pogosto očitalo, da Afriki ne namenja dovolj sredstev, se je z Instrumentom za stabilnost to spremenilo. V zadnjih dveh letih je bil največji delež pomoči namenjen prav Afriki (v glavnem Demokratični republiki Kongo, Srednjeafriški republiki, Čadu in Somaliji – 29 %), sledi Azija (v glavnem Afganistan, Šrilanka, Nepal, južna Tajika, indonezijska pokrajina Aceh in Vzhodni Timor – 19 %) (Zupančič in Grizold 2010b, 66).

Instrumente EU za preprečevanje oboroženih konfliktov lahko zajamemo v naslednji tabeli.

Tabela 5.1: Instrumenti za preprečevanje oboroženih konfliktov v EU

VOJAŠKI PRISTOPI	grožnja z uporabo oborožene sile ali uporaba oborožene sile	misije vsiljevanja in ohranjanja miru (klasične misije ali pa razmestitev Hitro odzivnih sil), preventivna razmestitev oboroženih sil
	nadzor nad uporabo oborožene sile	programi nadzora nad oboroževanjem
NEVOJAŠKI PRISTOPI	prisilna diplomatska sredstva (brez uporabe oborožene sile)	sankcije (splošni embargo ali usmerjene sankcije, npr. gospodarske, politične, na orožje, prepoved investicij, zamrznitev premoženja, omejevanje gibanja določenih oseb ...), grožnja s sankcijami
	neprisilna diplomatska sredstva (brez oborožene sile oz. prisile)	politična partnerstva, sodelovanje držav v forumih oz. regionalnih povezavah/iniciativah (Evropska sosedska politika), kratkoročne in dolgoročne opazovalne misije (volitve, opazovanje razmer na terenu), misije ugotavljanja dejstev, obiski na območju na visoki ravni, posebni odposlanci, instrumenti zgodnjega opozarjanja, sodelovanje v institucijah za preprečevanje širjenja jedrskega in konvencionalnega orožja, vodenje mirovnih pogajanj, mirovno posredništvo (mediacija), sprejetje demarš, posebnih deklaracij, resolucij, izjav proti določenemu subjektu
RAZVOJNI PRISTOPI IN PRISTOPI DOBREGA VLADOVANJA	politike spodbujanja gospodarskega in družbenega razvoja	vzpostavitev oz. spodbujanje trgovinskih odnosov, neposredna finančna pomoč, človekoljubna pomoč, spodbujanje ustreznih okoljskih politik, programi za gradnjo infrastrukture (oskrba z vodo, promet ...), izobraževalni programi
	ozaveščanje oz. vsiljevanje človekovih pravic, demokratičnih in drugih standardov	programi za spodbujanje človekovih pravic, programi izobraževanja in urjenja policistov, pripadnikov oboroženih sil ter carinskih služb
	vzpostavljanje vladajočih struktur, ki spodbujajo reševanje konflikta	spodbujanje oz. izvajanje programov uničevanja orožja, pomoč pri izgradnji varnostnega sektorja (reforma sodstva, oboroženih sil ...), financiranje programov odstranjevanja min, akcije proti širjenju lahkega orožja, programi pomoči pri nadzorovanju meje, programi za boj proti organiziranemu kriminalu, terorizmu in pranju denarja, programi za pokonfliktno demobilizacijo, repatriacijo in reintegracijo

Vir: prirejeno po Kronenberger in Wouters (2004) in lastni prikaz

5.1.2.3 (Uresničevanje) politike

Ker EU na ožjem področju politike preprečevanja oboroženih konfliktov nima uradno sprejete strategije, hkrati pa želi biti institucija civilne, mehke in trde moči (Klasnja 2007, 15; Shepherd 2009, 529), EU deluje na področju preprečevanja oboroženih konfliktov *ad hoc*, na podlagi širših strateških usmeritev povezave; po l. 2003 to predstavlja Evropska varnostna strategija (Svet Evropske unije 2003). Kljub temu velja opozoriti, da ima EU poleg omenjene strateške usmeritve vrsto dokumentov, iz katerih lahko posredno sklepamo na politiko. EU k

preprečevanju oboroženih konfliktov pristopa generično, ne pa s točno določenimi predpisani »recepti« (Zupančič in Grizold 2010a).

Podatki, zbrani s polstrukturiranimi intervjuji z visokimi uradniki EU (Ahlfors 2009; Cseko 2009), so sicer pokazali ohlapen fokus EU na področju preprečevanja konfliktov, ki so *de facto* omejeni predvsem na bližnjo soseščino (prioritetna območja, kjer naj bi se EU preventivno angažirala, uradno ne obstajajo). Lahko pa iz količine namenjenih sredstev ugotovimo, katerim območjem (je) EU posveča(la) več pozornosti.¹⁶⁶ Analiza podatkov, zbranih s polstrukturiranimi intervjuji, pokaže, da je v svetu medsebojne kompleksne soodvisnosti z zelo razvejano mrežo institucij le malo sivih območij, za katera odločevalci ne bi imeli podatkov, kaj se tam dogaja. Na številnih območjih so tudi opazovalne misije oz. drugi instrumenti zgodnjega opozarjanja, ki razmeroma hitro zaznajo eskalacijo razmer. Te informacije tudi zelo hitro pridejo do Generalnega direktorata za zunanje odnose EU (DG EU RELEX) oz. do resornega komisarja. Od tu naprej pa konflikt stopi na polje »političnega« in je odgovor EU nanj odvisen predvsem od Evropskega sveta (torej od političnih predstavnikov držav članic), ki pa potrebnih ukrepov pogosto ne sprejme. Da je izvajanje politike preprečevanja oboroženih konfliktov predvsem talec politične (ne)volje, so v polstrukturiranih intervjujih potrdili visoki civilni uradniki EU (prim. Zupančič in Grizold 2010b).

Večina instrumentov preprečevanja oboroženih konfliktov je tudi že bila uporabljena v praksi – eni pogostejše, drugi redkeje – zato ne moremo trditi, da je uresničevanje politike preprečevanja oboroženih konfliktov v EU le (mrtva) črka na papirju.¹⁶⁷ To še posebej velja po uradnem sprejetju SZVP, ko je bila ta na zasedanju Evropskega sveta v Kölnu l. 1999 neposredno povezana z »nalogami preprečevanja konfliktov in kriznega menedžmenta«, zapisanimi v Pogodbi o Evropski uniji (Shepherd 2009, 517). Kljub temu pa ena pomembnejših ovir EU na področju preprečevanja konfliktov ostaja, in sicer izrazito počasno odločanje in dolgotrajni administrativni postopki pred sprejetjem ukrepov (Duke 2004a, 131). Da je to eden od glavnih problemov, menijo tudi visoki civilni uradniki (prim. Zupančič in Grizold 2010b). Očitki o tem so stari že vrsto let; EU se je nanje odzvala z ustanovitvijo Mehanizma za hitro odzivanje, ki ga je zaradi določenih pomanjkljivosti l. 2004 nadomestil finančno trdnejši Mehanizem za stabilnost, ki je prinesel več fleksibilnosti.

Sklenemo lahko, da EU k preprečevanju oboroženih konfliktov pristopa predvsem z diplomatskimi in gospodarskimi ukrepi ter z ukrepi, povezanimi s spoštovanjem človekovih pravic. Zaradi pomanjkanja »vojaškega elementa« jo pogosto označujejo za institucijo mehke moči (*soft power*). Prav zato si EU v zadnjem obdobju izrazito prizadeva za razvoj vojaških

¹⁶⁶ Nazoren primer je Afrika, ki je do nedavnega dobivala sorazmerno malo sredstev EU (Duke 2004: 130).

¹⁶⁷ Primere uporabe mehanizmov in instrumentov preprečevanja oboroženih konfliktov v svojih analizah ponuja Pérez (2004b, 2005).

zmogljivosti in EU je v proučevanem obdobju te doktorske disertacije (1999–2008) naredila pomemben napredek na tem področju, k čemur je pomembno prispevala tudi kosovska kriza (Solana v Shepherd 2009, 515). Vsekakor pa le vojaški instrumenti ne morejo biti uspešni, če se EU o njihovi uporabi ne bo uskladila z drugimi mednarodnimi organizacijami, in če trši ukrepi ne bodo potekali sočasno z delovanjem nevojaških instrumentov.

5.1.3 Pristop OVSE k preprečevanju oboroženih konfliktov

Koncept varnosti, kot ga razume OVSE, je utemeljen v najširšem smislu (na vseobsežnem in kooperativnem pristopu k varnosti), in sicer že vse od nastanka institucije v sedemdesetih let 20. stoletja. V tako konceptualizacijo sodi tudi preprečevanje oboroženih konfliktov, ki predstavlja celo središčni *raison d'être* OVSE.

5.1.3.1 Strategije

Glavna namena ustanavljanja KVSE v sedemdesetih letih 20. stoletja sta bila pridobiti okvir za politični dialog med glavnima nasprotnikoma hladne vojne (in »sateliti« njunega bloka) ter postopno zgraditi medsebojno zaupanje. Približevanje tema dvema ciljema bi, posledično, zmanjšalo možnosti za izbruh oboroženega konflikta.

Temeljni akt KVSE, Helsinško sklepno listino, ki jo imamo lahko za prvo strategijo preprečevanja oboroženih konfliktov te institucije, so l. 1975 podpisale vse evropske države (izvzemši Albanijo), ZDA in Kanada (Helsinki Final Act 1975). Čeprav listina ni imela pravne veljave, saj je šlo predvsem za politične zaveze, je pomembna, ker je priznala nedotakljivost državnih meja v Evropi in ponudila možnosti njihovega »spreminjanja« zgolj z miroljubnimi instrumenti, ob tem pa priznala nujnost spoštovanja človekovih pravic in demokra(tiza)cije. Obe določili sta bili pomembni za zmanjševanje napetosti med obema vojaško-političnima blokoma oz. pomemben ukrep v preprečevanju oboroženega konflikta. V dokumentu je zaznati začetke spreminjanja paradigme mednarodne varnosti, od tradicionalno vojaško pojmovanega koncepta varnosti k vseobsežnemu konceptu.

KVSE je predstavljala forum srečevanj med obema blokoma; od l. 1975 do konca hladne vojne se je v okviru KVSE zvrstilo precej srečanj (Madrid, 1980–1983; Dunaj, 1986–1989), vse do l. 1990, ko so v Parizu sprejeli t. i. Pariško listino za novo Evropo, ki je implicitno naznanila konec hladne vojne. Wohlfeldova (2004, 167) trdi, da se je OVSE novemu, pohladnovojnemu mednarodnovarnostnemu okolju prilagodil bistveno bolje in hitreje kot druge mednarodne regionalne organizacije. V Pariški listini za novo Evropo je preprečevanje konfliktov opredeljeno kot ena od prednostnih nalog OVSE; zapisano je, da si »... bomo s političnimi sredstvi prizadevali ne le za učinkovite načine preprečevanja konfliktov, ampak

tudi opredeliti v skladu z mednarodnim pravom primerne mehanizme za miroljubno reševanje sporov, ki bi se pojavili» (Charter of Paris for a New Europe 1990, 8–9). V kontekstu preprečevanja oboroženih konfliktov so torej izpostavljena politična sredstva (instrumenti). Listina je ponudila tudi osnovo za zmanjšanje konvencionalnih sil v Evropi, kar je pomemben korak v smeri preprečevanja oboroženih konfliktov.

Institucionalizacija koncepta preprečevanja konfliktov se je v naslednjih letih nadaljevala sočasno s preobrazbo KVSE v OVSE. Z ustanovitvijo stalnih organov, kot so Sekretariat, Generalni sekretar, Visoki komisar za narodne manjšine, Center za preprečevanje konfliktov, Stalni svet itd., in dokončnim preoblikovanjem v OVSE se je začela pot od ideje k udejanjanju koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov (George in McGee 2006, 84). Na vrhu v Budimpešti l. 1994 so sodelujoče države OVSE razglasile to institucijo za primarni instrument v regiji za preprečevanje konfliktov in to tudi zapisale v sklepnem dokumentu (Towards a Genuine Partnership 1994). Na rednem letnem srečanju v Københavnu l. 1997 so sodelujoče države primarnost OVSE na področju preprečevanja konfliktov potrdile (Mychajlyszyn 2003, 133). Zavezanost preprečevanju konfliktov se je v naslednjih letih še stopnjevala; v Listini Evropske varnosti iz l. 1999 so zapisali, da ».../s/o zavezani preprečevanju izbruha nasilnih konfliktov, kjerkoli je to mogoče« (Charter for European Security 1999, 3).

Čeprav OVSE strategije za preprečevanje oboroženih konfliktov nima eksplicitno zapisane, je ta razmeroma jasna: s krepitvijo t. i. treh košaric (dimenzij) – politično-vojaške, ekonomsko-okoljske in dimenzije človekovih pravic – spodbuja vseobsežen (večsektorski) pristop k varnosti, kar naj bi pripomoglo k preprečevanju oboroženih konfliktov.

5.1.3.2 Instrumenti

OVSE na področju preprečevanja oboroženih konfliktov ni ostal le na normativni ravni. V OVSE deluje nekaj pomembnih organov, (med drugim) zadolženih za preprečevanje oboroženih konfliktov.¹⁶⁸ Ti organi imajo na razpolago širok nabor instrumentov preventivnega delovanja. Med pomembnejšimi in bolj prepoznavnimi instrumenti velja

¹⁶⁸ Med organi, ki sodelujejo na področju preprečevanja konfliktov, ima v procesu odločanja največjo vlogo *Stalni svet* OVSE; odgovoren je za vsakodnevne posle in odločanje OVSE, odločitve tega organa, v katerem sodelujejo veleposlaniki vseh sodelujočih držav OVSE, pa se (v večini primerov) sprejemajo s konsenzom (Bakker 2004, 398). Če Stalni svet lahko označimo za »čebelo matico« panja preprečevanja konfliktov OVSE, mimo katere se ne more sprejeti ničesar, pa je »čebela delavka« oz. ključni operativni organ *Center za preprečevanje konfliktov*. Center koordinira delo OVSE na področju preprečevanja konfliktov in nudi podporo 56 sodelujočim državam v vseh fazah konflikta. Pomembna stalna organa v sistemu preprečevanja konfliktov OVSE sta še *Forum za varnostno sodelovanje*, ki se ukvarja predvsem z vojaškimi vidiki varnosti, ter *Ad hoc usmerjevalne skupine*. Pomemben organ preprečevanja oboroženih konfliktov, ki je hkrati sam po sebi tudi instrument (z obiski konfliktnih območij), je tudi *Visoki komisar za narodne manjšine* (Mychajlyszyn 2003, 143–144; Hopmann 2005, 131–2; Zupančič in Grizold 2010b).

omeniti terenske misije, misije ugotavljanja dejstev in poročevalske misije ter osebne odposlance predsedujočega OVSE.

Terenske misije, pogosto označene tudi kot »frontna linija« ali pa »oči in ušesa« OVSE, so daleč največji porabnik proračuna OVSE: kar 70–80 % sredstev je namenjenih prav njim (Bakker 2004, 400; Zupančič in Grizold 2010b).¹⁶⁹ Misije so vzpostavljene v tistih sodelujočih državah OVSE, kjer se (lahko) pojavi medetnični konflikt, ki bi lahko imel ob nadaljnjem zaostrovanju hude posledice za državo in širšo mednarodno skupnost.¹⁷⁰ Prednost terenskih misij je njihova kontinuirana, običajno tudi dolgoročna navzočnost. S stališča preprečevanja konfliktov je to pomembno zaradi obstoja konstantnega mehanizma za nadzorovanje razmer oz. zgodnje opozarjanje. Prav tako so informacije, pridobljene na ta način, sorazmerno kredibilne v mednarodni skupnosti, saj naj bi bile najbolj nepristranske, ker nanje naj ne bi vplivala nobena od sprtih strani. Poleg tega stalna navzočnost (lahko) predstavlja referenčno točko za sprte strani, ki lahko zahtevajo razjasnitev kakšnega ukrepa. Ne nazadnje misije pri sprtih straneh ustvarjajo občutek, da je problem relevanten za širšo mednarodno skupnost, ki bo morda ukrepala v primeru (po)slabšanja razmer.

Misije ugotavljanja dejstev in poročevalske misije so v določenih okoliščinah lahko zelo pomembni instrumenti preprečevanja konfliktov. Običajno gre za kratkoročne skupine, sestavljene iz diplomatov in/ali strokovnjakov, ki obiščejo določeno državo. Te skupine nato poročajo pristojnim telesom OVSE, namenjene pa so tudi temu, da OVSE presodi, ali bi morali v tej državi začeti tudi dolgoročno terensko misijo (Bakker 2004, 396).

Obiski posebnih odposlancev predsedujočega OVSE na konfliktnih žariščih so naslednji pomemben instrument, ki lahko pripomore k preprečevanju oboroženih konfliktov. Ta vloga se običajno podeli uglednim diplomatom ali nekdanjim politikom z namenom takojšnjega ukrepanja v specifičnem primeru.¹⁷¹ Njihov namen je, da skušajo na kraju samem doseči začetek političnega dialoga ali da skušajo ustaviti nasilje.

Pomemben instrument za preprečevanje oboroženih konfliktov so tudi *obiski Visokega komisarja za narodne manjšine* na konfliktnih območjih. Gre za institucijo, ustanovljeno l.

¹⁶⁹ Več o pomenu in delovanju misij in drugih aktivnostih OVSE na terenu v Šabič in drugi (2005, 33–8).

¹⁷⁰ Mandat delovanja misij določi Stalni svet in je praviloma dolgoročen ter se podaljšuje vsakih šest mesecev; vsak mandat je prilagojen razmeram na terenu, po večini pa vključuje spodbujanje takih političnih procesov, ki pripomorejo k preprečevanju nadaljnjega zaostrovanja konflikta. Čeprav je v devetdesetih letih 20. stoletja prihajalo do pobud, da bi terenske misije lahko dobile tudi značaj mirovnih misij, do tega dejansko formalno ni nikoli prišlo. Misije OVSE pa kljub temu opravljajo nekatere naloge (sodobnih) mirovnih misij, npr. pomoč pri nadzorovanju meje, urjenje varnostnih sil ipd. (George in McGee 2006, 88). Februarja 2012 je delovalo 16 OVSE-jevih terenskih misij z različnimi mandati: v Albaniji, Bosni in Hercegovini, Črni gori, Srbiji, Makedoniji, na Kosovu, v vseh petih srednjeazijskih državah (Tadžikistan, Turkmenistan, Kirgizija, Kazahstan in Uzbekistan), na Kavkazu pa v Azerbajdžanu, Armeniji in Gorskem Karabahu, v Vzhodni Evropi pa so terenske misije v Moldaviji in Ukrajini (OSCE 2012a).

¹⁷¹ Ko je OVSE l. 2005 predsedovala Slovenija, je posebni odposlanec predsedujočega OVSE za Kirgizijo, ki jo je zajela politična kriza, postal slovenski politik Lojze Peterle (OVSE, 2005).

1992, ki se ukvarja izključno z zagotavljanjem spoštovanja pravic narodnih manjšin. Visoki komisar zagotavlja zgodnje opozarjanje, in če je potrebno, zgodnje ukrepanje v tistih državah OVSE, kjer bi se zaradi nespoštovanja pravic manjšin lahko razvil konflikt. Njegovo delovanje po večini primerov poteka v okviru osebnih obiskov v državah, kjer naj bi prihajalo do takih kršitev manjšinskih pravic, ki bi se lahko razvile v širši konflikt, pa tudi prek korespondence z vlado te države. Obenem skuša vplivati tudi na pripadnike manjšine, naj se vzdržijo takšnih potez, ki bi lahko zaostrole nasprotovanja. Njegovo delovanje pretežno poteka v duhu tihe diplomacije (da se država kršiteljica javno ne obsoja, temveč se predvsem diplomatsko, s pogovori, skuša doseči izboljšanje) (Hopmann 2005, 131–2; Zupančič in Grizold 2010b).¹⁷²

OVSE je razvil tudi še nekaj precej specifičnih instrumentov, ki lahko pripomorejo k preprečevanju konfliktov. Med pomembnejšimi je uničevanje lahkega orožja in streliva.¹⁷³ Poleg naštetih omenimo še nekatere druge instrumente preprečevanja konfliktov OVSE: nadzor razoroževanja, demobilizacija, konverzija vojaških objektov v civilne, pomoč pri vzpostavljanju demokratičnega nadzora nad varnostnim sektorjem, gradnja institucij demokratične države, spodbujanje vladavine prava, nadzor meja, pomoč pri organizaciji in izvedbi volitev (George in McGee 2006, 89–100).

¹⁷² Do zdaj najbolj znan (in uspešen) primer preventivnega delovanja Visokega komisarja za narodne manjšine je potekal v Ukrajini v prvi polovici devetdesetih let, ko je prispeval k preprečitvi eskalacije konflikta med krimskimi Tatari in ukrajinsko vlado (Mychajlyszyn 2003, 143–4).

¹⁷³ Samo med l. 2001 in 2006 so sodelujoče države s pomočjo OVSE uničile več kot 6 milijonov kosov lahkega orožja, od tega kar milijon kosov takšnega, ki je bilo pridobljeno ilegalno oz. s preprodajo. Omeniti velja tudi pomoč pri nadzorovanju meja; v zadnjih letih gre največ tovrstne pomoči OVSE državam Srednje Azije (Zupančič in Grizold 2010b).

Instrumente OVSE za preprečevanje oboroženih konfliktov ponazarja naslednja tabela.

Tabela 5.2: Instrumenti za preprečevanje oboroženih konfliktov v OVSE

VOJAŠKI PRISTOPI	grožnja z uporabo oborožene sile ali uporaba oborožene sile	mirovne misije ¹⁷⁴
	nadzor nad uporabo oborožene sile	kratko- in dolgoročne terenske opazovalne misije (<i>peace-observing</i>), misije ugotavljanja dejstev, instrumenti za zmanjševanje napetosti v okviru uveljavljenih mehanizmov reševanja sporov (dunajskega, moskovskega, berlinskega in mehanizma iz Valette), posvetovanje in sodelovanje v primeru nenavadnih vojaških aktivnosti, sodelovanje v primeru nevarnih incidentov vojaške narave in prostovoljno povabilo ekspertov v državo z namenom odpravljanja zaskrbljenosti zaradi vojaških aktivnosti, programi uničevanja, hranjenja in nadzora nad proizvodnjo orožja, izmenjava varnostno relevantnih informacij o vojaško-političnih aktivnostih (količina oborožitve, višina obrambnega proračuna, orožarski posli in vojaška poraba), najava vojaških vaj in povabilo opazovalcev nanje, opazovalni preleti letal (v okviru Pogodbe o odprtem nebu), inšpekcije
NEVOJAŠKI PRISTOPI	prisilna diplomatska sredstva (brez uporabe oborožene sile)	zamrznitev članstva države v OVSE
	neprisilna diplomatska sredstva (brez oborožene sile oz. prisile)	misije opazovanja volitev, ukrepi zgodnjega opozarjanja, vodenje mirovnih pogajanj in mirovno posredništvo (mediacija), poskusi za dosego sprave in arbitraže (Sodišče OVSE za spravo in arbitražo), posebni odposlanci, obiski na območju na visoki ravni, sprejetje političnih deklaracij zoper državo, podpora političnemu sodelovanju držav OVSE, bi- ali multilateralni sestanki organov OVSE
RAZVOJNI PRISTOPI IN PRISTOPI DOBREGA VLADOVANJA	politike spodbujanja gospodarskega in družbenega razvoja	spodbujanje ustreznih okoljskih politik, programi za gradnjo infrastrukture (oskrba z vodo, promet ...), izobraževalni programi
	ozaveščanje oz. vsiljevanje človekovih pravic, demokratičnih in drugih standardov	programi ozaveščanja o človekovih pravicah, programi izobraževanja in urjenja policistov, pripadnikov oboroženih sil ter carinskih služb, programi za povečanje civilnega nadzora nad varnostnim sektorjem
	vzpostavljanje vladajočih struktur, ki spodbujajo reševanje konflikta	programi pomoči za izgradnjo in reformo varnostnega sektorja, reforma sodstva, akcije proti širjenju lahkega orožja in odstranjevanja min, pomoč pri nadzorovanju meje, programi boja proti organiziranemu kriminalu, terorizmu in pranju denarja, programi pokonfliktne demobilizacije, repatriacije in reintegracije

Vir: prirejeno po Ackermann (2003), Bakker (2004) ter George in McGee (2006)

¹⁷⁴ Pravih »vojaških« mirovnih misij OVSE še ni imela, čeprav pravna osnova zanje v dokumentih obstaja.

5.1.3.3 (Uresničevanje) politike

Strokovnjaki OVSE (Falkehed 2009; Ackermann 2009; Arifagić 2012; Zavišić 2012), intervjuvani v okviru raziskovanja za to doktorsko disertacijo, ugotavljajo, da je nabor instrumentov, ki jih ima za preprečevanje oboroženih konfliktov na razpolago OVSE, dovolj širok.¹⁷⁵ To pa še ne pomeni, da OVSE instrumente tudi koherentno uporablja v praksi (in tako prispeva k preprečevanju oboroženih konfliktov). Ena od glavnih značilnosti OVSE na področju politike preprečevanja konfliktov je namreč povezana s procesom odločanja, torej z načelom konsenza: za sprejetje odločitve ne sme biti proti nobena država (razen v izjemah t. i. pravila *konsenz minus ena* ter *konsenz minus dva*). OVSE temelji na sodelovanju, ne na prisili, kar ima posledice tudi za področje preprečevanja oboroženih konfliktov. Odločitev najvišjega organa, tj. Stalnega sveta, se ne da pravno uveljaviti; OVSE po mednarodnem pravu namreč nima pravne subjektivitete, zato so odločitve »zgolj« politično zavezujoče.

Politika preprečevanja oboroženih konfliktov v OVSE se je razvijala postopoma. Uresničevanje te politike je v zadnjih letih postalo eno od prioritarnih področij, menijo intervjuvanci, to pa potrjujejo tudi sprejete odločitve in drugi dokumenti. Preskok in razmah uresničevanja politike in instrumentov sta se zgodila v devetdesetih letih 20. stoletja ob razpadu SZ, ko je OVSE pomembno pripomogel k urejanju nekaterih problemov, ki bi lahko prerasli v večje (oborožene) konflikte (problemi etničnih manjšin v baltskih državah, v Ukrajini ...) (Zupančič in Grizold 2010b).

Če je dejstvo, da v OVSE za isto mizo sodelujejo tudi najbolj vplivne države v mednarodnih odnosih (ZDA in Ruska federacija), pogosto izpostavljeno kot prednost, je to na področju doseganja dogovora o uvedbi določenih instrumentov preprečevanja konfliktov lahko slabost, saj se OVSE neformalno pogosto politično deli na območji »vzhodno« in »zahodno« od Dunaja. Če sta konsenz in vseobsežnost res maksimi delovanja OVSE, pa velja opozoriti, da takšen pristop poraja še nekaj drugih problemov. OVSE, katerega proračun ne presega proračuna malo večjega razvitega mesta, le stežka učinkovito razprši svoje delovanje na tako različna področja svojega delovanja.

Politika preprečevanja oboroženih konfliktov v OVSE je usmerjena navznoter, na ozemlje sodelujočih držav (na območje »od Vancouvra do Vladivostoka«). OVSE na tem področju deluje v tistih državah, kjer je za to potreba, nima pa oblikovane prednostne liste, kje naj bi te aktivnosti potekale (delujejo lahko le tam, kjer država gostiteljica v to privoli). Težiščna točka preprečevanja konfliktov OVSE se je v zadnjih letih premaknila z Balkana na območje držav nekdanje SZ (Srednja Azija, Kavkaz). Kritike na račun OVSE, ki prihajajo iz

¹⁷⁵ Ugotovitve so bile delno že predstavljene v znanstvenem članku in poglavju v zborniku (Zupančič in Grizold 2010a; 2010b).

t. i. držav »vzhodno od Dunaja«, češ da je OVSE uperjen predvsem zoper njih, so do neke mere upravičene, je pa tudi res, da se države »zahodno od Dunaja« praviloma ne soočajo z npr. (večjimi) nepravilnostmi na voliščih, avtoritarnimi režimi ipd. Zaradi nesoglasij in domnevnega vmešavanja v notranje zadeve so nekatere misije morale zapustiti konfliktna območja (npr. Čečenija, Gruzija).

Politika preprečevanja oboroženih konfliktov v OVSE je naravnana na dolgoročno navzočnost misij na terenu (npr. Gorski Karabah); dejstvo je, da večina misij ostane na območju tudi, ko konflikt preide v latentno fazo. Z dolgoročno navzočnostjo se izboljša poznavanje konflikta, terena, sprtih strani, na drugi strani pa se tako lahko pridobiva zaupanje lokalnih skupnosti. A vendar: če se neka država odloči, da bo konflikt reševala z nasilnimi sredstvi, razmeroma majhne in z mandatom ter kapacitetami omejene misije OVSE same ne morejo ustaviti vojne vihre. To se je nazorno pokazalo v gruzijsko-ruskem oboroženem konfliktu l. 2008. Posledično je večina instrumentov, h katerim se zateka OVSE, strukturne (dolgoročne) narave (prav tam).

Intervjuvani visoki civilni uradniki ocenjujejo, da OVSE v nekaterih primerih pri preprečevanju konfliktov manjka kapacitet (materialnih, finančnih idr.). Pomembni primerjalni prednosti OVSE na proučevanem področju sta fleksibilnost in hitro reagiranje, saj so njihovi eksperti lahko na terenu zelo hitro, če v to privolijo politični odločevalci. Eden od problemov, zaznan v intervjujih, je tudi pomanjkanje kompetentnih strokovnjakov za določena območja, kjer se izvajajo aktivnosti preprečevanja konfliktov.

5.1.4 Pristop Nata k preprečevanju oboroženih konfliktov

Po hladni vojni, ko vojaško-politična grožnja SZ zaradi njenega razpada ni bila več navzoča, je bila zveza Nato primorana najti nov *raison d'être*, če je želela upravičiti svoj nadaljnji obstoj (Grizold in Zupančič 2009; Topala 2010). Nato je konfliktni, na sovjetski grožnji temelječ pristop k varnosti zamenjal s kooperativnim že na začetku devetdesetih let 20. stoletja, ko je prek raznih programov – najbolj znan je Partnerstvo za mir, ki ga je podpisala večina držav nekdanje SZ – začel krepiti vezi z državami nekdanje SZ, z željo, da bi se okrepili elementi t. i. varnostne skupnosti, v kateri ne bi prihajalo do konfrontacij med državami. Preprečevanje oboroženih konfliktov v evroatlantski skupnosti (in v zadnjih letih tudi širše) na način integracije, v ozadju katere pa je vendarle še vedno stal element grožnje z uporabo vojaške moči (v duhu besed dolgoletnega stratega ameriškega obrambnega ministrstva Fritza Kramerja, češ da diplomacija ni mogoča, če nima zaslombe vojaške

moči),¹⁷⁶ je tako postalo eden od temeljnih deklariranih razlogov obstoja Nata v sodobnem varnostnem okolju.

5.1.4.1 Strategije

Že sama Severnoatlantska pogodba je izraz zaveze Nata k preprečevanju oboroženih konfliktov, saj izpostavlja politično zavezanost in pravno obvezo kolektivne obrambe v primeru napada na zavezništvo (Carment 1995). Vpogled v sodobno strategijo delovanja Nata ponujajo t. i. Strateški koncepti, ki določajo delovanje zavezništva, in konkretna dejanja Nata ob posameznih krizah, saj Nato uporabo strategij (politiko) prilagaja *ad hoc* (Shea 2012). Sprva se velja ustaviti pri Strateškem konceptu iz l. 1999; ta je okrepil zavezanost Nata k zagotavljanju varnosti in svobode z vojaškimi in političnimi sredstvi za svoje članice in je razširil potencialno območje delovanja na »območje v okolici evroatlantskega območja« (opozoriti velja, da okolica ni natančneje definirana). Z novim konceptom, utemeljenem na vseobsežnem pristopu k varnosti (politični, ekonomski, socialni, okoljski dejavniki), in novimi grožnjami/izzivi (terorizem, medetnični konflikti, kratenje človekovih pravic, politična in ekonomska nestabilnost idr.), je območje delovanja postalo globalno (The Alliance Strategic Concept 1999). Preventivnost je v tem dokumentu omenjena 22-krat; tolikokratna omemba in sama dikcija kažeta na močno poudarjenost preventivnosti v delovanju Nata.

Preprečevanju oboroženih konfliktov (in kriznemu menedžmentu) je namenjeno celotno poglavje (čl. 31 in 32), in sicer je glavna zaveza Nata, da bo v sodelovanju z drugimi mednarodnimi organizacijami stremel k preprečevanju konfliktov: kot primer uspešnega preprečevanja konfliktov je navedeno posredovanje Nata na Balkanu v devetdesetih letih 20. stoletja.¹⁷⁷ Navzoča je tudi zaveza, da bodo države članice vzdrževale vojaške zmogljivosti, kar naj bi bila osnova za učinkovit prispevek k preprečevanju oboroženih konfliktov. Zapisano je tudi določilo, da bo k preprečevanju oboroženih konfliktov Nato prispeval z neposredno udeležbo v kriznem menedžmentu in mirovnih operacijah. Pomemben element preprečevanja oboroženih konfliktov je tudi zaveza Nata k preprečevanju širjenja orožja za množično uničevanje (prav tam).

Od l. 1999 do sprejetja novega strateškega koncepta zavezništva je minilo dobro desetletje, vmes pa se je zgodilo nekaj prelomnih dogodkov za Nato in mednarodno skupnost: še posebej teroristični napad na ZDA 11. septembra 2001, ki je bil povod, da je Nato prvič

¹⁷⁶ »Diplomacija, v ozadju katere ne stoji grožnja s silo, ne more obstajati. A sila sama ne zadostuje. /.../ Dober politik potrebuje notranjo harmonijo.« (Hoffmann 2009).

¹⁷⁷ V tem kontekstu Gabor (2004) ponuja zanimivo tezo, da je novo poslanstvo Nata po hladni vojni tudi preprečevanje oboroženih konfliktov v primerih prizadevanj narodov za uresničevanje pravice do samoodločbe.

uporabil čl. 5. Severnoatlantske pogodbe in napadel Afganistan, kjer naj bi se skrivali domnevni napadalci, in tudi drugi odmevni teroristični napadi. V novem strateškem konceptu, sprejetem v Lizboni l. 2010, je element preventivnost še bolj poudarjen in okrepljen z nekaterimi konkretnimi zavezami, navkljub temu, da je »preventivno«/»preventivnost« omenjena le sedemkrat (kar je bistveno manj kot v konceptu iz l. 1999). Glede preprečevanja oboroženih konfliktov je že v uvodu zapisano, da je Nato zavezan preprečevanju kriz, še posebej z okrepljenim sodelovanjem z OZN in EU. Nujnost preventivnosti je izpostavljena tudi na novem področju delovanja Nata, tj. obrambi pred kibernetскими napadi (*cyber-defence*). Nato bo v skladu s strateškim konceptom preventivno deloval tudi na območjih zunaj svojih meja, če bodo krize in konflikti neposredno ogrožali zavezništvo (Nato bo zato nadzoroval dogodke v mednarodnem okolju, skušal predvideti krize ter se preventivno odzvati, da se krize ne bi sprevrgle v večje konflikte) (The Strategic Concept of NATO, 2010).

Izhajajoč iz zapisanega in iz prakse lahko sklenemo, da so dejanske strategije Nata za preprečevanje oboroženih konfliktov utemeljene na treh stebrih: v srednje- in dolgoročnem smislu na strategijah, namenjenih demokratizaciji oboroženih sil, krepitvi civilnega nadzora nad oboroženimi silami, izobraževanju, sodelovanju z drugimi mednarodnimi organizacijami, v kratkoročnem smislu pa na prilagajanju instrumentov vojaške narave in njihovem operativnem prilagajanju razmeram na kriznem žarišču.

5.1.4.2 Instrumenti

Nato ima na razpolago vrsto instrumentov za preprečevanje oboroženih konfliktov. 1. in 4. člen Severnoatlantske pogodbe državam članicam nalagata instrument posvetovanja v primerih, ko je ogrožena ozemeljska celovitost, politična neodvisnost ali varnost države zavezništva (Carment 1995). Instrumenti posvetovanj in pogovorov so danes predvidena celo v taki meri, kot si je med hladno vojno ni bilo mogoče zamisliti: Ruska federacija je v Nato integrirana prek Sveta Nato–Rusija. Nato je naklonjen uporabi diplomatskih instrumentov za preprečevanje oboroženih konfliktov (pogajanja med sprtimi stranmi, ki potekajo pod Natovim okriljem, obiske generalnega sekretarja Nata na konfliktnih območjih idr.).

Med instrumenti preprečevanja oboroženih konfliktov pa je Nato specifičen po tem, ker ima (v primerjavi z OZN, EU in OVSE) možnost sorazmerno hitre in učinkovite mobilizacije vojaških instrumentov, če seveda za to obstaja konsenz v zavezništvu. Med instrumenti vojaške narave so na razpolago ofenzivna in neofenzivna razmestitev oboroženih sil, grožnja ali dejanska uporaba oborožene sile pa tudi nekatere druge, manj invazivne oblike vojaških instrumentov, npr. programi urjenja oboroženih sil države gostiteljice, programi vojaške

pomoči, oboroževanja, programi nadzora nad oboroževanjem,¹⁷⁸ programi standardizacije, nadzor zračnega prostora, programi pomoči pri konverziji vojaške industrije (Lucarelli 1999, 250–2).

Nato je sicer zavezan tudi razvojnim pristopom oz. iz njih izvedenim instrumentom za preprečevanje oboroženih konfliktov, čeprav jih je sam zaradi osredotočenosti na vojaške instrumente razvil v razmeroma omejenem obsegu. Dober primer tega so t. i. Skupine za obnovo provinc (*Provincial Reconstruction Teams*) v Afganistanu. Nato podpira prizadevanja drugih mednarodnih organizacij in nudi npr. logistično ali varnostno podporo, ko te razvojne instrumente v praksi udeležujejo drugi akterji mednarodnih odnosov. V manjšem obsegu Nato spodbuja tudi nekatere instrumente/programme, namenjene demokratizaciji v določenih državah, izobraževanju in raziskovanju ipd.

5.1.4.3(Uresničevanje) politike

Glede politike preprečevanja oboroženih konfliktov (torej uporabe instrumentov v skladu s predvideno strategijo) Nato ni konsistenten, temveč se odloča od primera do primera; odločitve temelji na soglasju vseh držav članic zavezništva, torej na politični volji. Tako je Nato v nekaterih primerih ukrepal zelo hitro in učinkovito (npr. ob izbruhu napetosti med etničnimi Makedonci in makedonskimi Albanci l. 2001), v drugih primerih sorazmerno hitro, npr. ko je postalo jasno, da do rešitve po mirni poti ne bo prišlo (npr. v oboroženem konfliktu med Miloševićevo Srbijo in Kosovom l. 1999) ali pa je do ukrepanja (in nadaljnjega preprečevanja) prišlo (pre)pozno, ko je bilo ubitih že več deset tisoč ljudi (Bosna in Hercegovina l. 1995) (Shea 2012).

Kooperativni pristop k varnosti je ključ do stabilnosti nekega območja in Nato s tem, ko skuša na nek način ustvariti t. i. varnostno skupnost, ki jo sestavljajo države članice Nata, neposredno in posredno pripomore k temu, da se meddržavni spori med državami članicami rešujejo po mirni poti. V odnosih med nekaterimi članicami Nata so prisotni tudi nekateri zgodovinski antagonizmi, npr. grško-turški odnosi, ki bi se morda, če ti državi ne bi bili članici te mednarodne organizacije, lahko sprevrgli v resnejše zaostrovanje razmer.¹⁷⁹ »Varnostno skupnost« Nata na nek način širijo/ustvarjajo tudi države nečlanice, ko z Natom politično in vojaško sodelujejo v okviru raznih programov, namenjenih demokratizaciji držav, civilnega nadzora nad vojsko itd. (npr. programi Partnerstvo za mir, Evroatlantski partnerski

¹⁷⁸ Več o vlogi Nata pri politični in tehnični podpori nadzora nad oboroževanjem v Lucarelli (1999).

¹⁷⁹ Več o vlogi Nata pri umirjanju napetosti med Grčijo in Turčijo oz. preprečevanju oboroženega konflikta med njima v Giannakos (2004). Avtor piše, da sta obe državi zavezništvo že od samega vstopa vanj l. 1952 z argumenti skušali prepričati Nato, naj pritiska na drugo državo, da popusti pri reševanju ozemeljskih in drugih sporov.

svet, čeprav je stopnja vojaško-politične integracije v okviru teh institucij bistveno manjša kot med državami zavezništva).

Glede uresničevanja politike preprečevanja oboroženih konfliktov velja pri Natu izpostaviti nekatere uspešne primere preprečevanja, za katere je obstajala velika verjetnost, da bi se ob neangažiranju sprevrgli v oborožene spopade. Tak primer je Makedonija, kjer je Nato na prelomu tisočletij odigral pomembno vlogo (Giannakos 2004; Shea 2012). Nekdanji generalni sekretar Nata George Robertson (2005) ob tem izpostavlja pomemben vidik preprečevanja oboroženih konfliktov, in sicer neodmavnost preprečevanja, saj je uspešno preprečeni oboroženi konflikt medijsko skoraj povsem neodmeven v primerjavi z oboroženimi konflikti, ki dejansko izbruhnejo. Pri tem seveda ni problematična neodmavnost *per se*, ampak to, da se na uspešne primere preprečevanja oboroženih konfliktov pogosto pozabi, ko se razpravlja o možnostih za (uspešno) preprečevanje oboroženih konfliktov drugod.

5.1.5 Koordinacija med mednarodnimi organizacijami na področju preprečevanja oboroženih konfliktov

Porast števila subjektov mednarodnih odnosov, angažiranih na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, na eni strani poraja optimizem glede količine naporov in sredstev, usmerjenih v preprečevanje oboroženih konfliktov, na drugi strani pa lahko sproža nekatere pomisleke pri njihovem sočasnem delovanju na istih (oz. medsebojno tesno povezanih) področjih. Mednarodnim vladnim organizacijam, ki »tradicionalno« sodelujejo pri preprečevanju oboroženih konfliktov, so se v zadnjih desetletjih, še posebej pa po koncu hladne vojne, pridružile tudi številne nevladne organizacije, iniciative posameznih držav in celo posameznikov, kar na nekaterih »priljubljenih območjih«¹⁸⁰ preprečevanja oboroženih konfliktov sproža vprašanja učinkovitosti, medsebojne koordinacije in odgovornosti (t. i. *culture of no blame*).

Koordinacija v najširšem smislu pomeni deljenje informacij, priprave skupnih analiz in strateških ocen, delitev resursov, formalne odnose in vse druge vrste usklajevalnih in/ali integrativnih aktivnosti (Nan in Strimling 2006, 2). Ob naraščanju kompleksnosti mednarodne skupnosti vzporedno narašča tudi potreba po koordinaciji z nekaterimi akterji, katerih primarni cilj ni preprečevanje oboroženega konflikta, ampak drugi cilji, npr. ustvarjanje

¹⁸⁰ Priljubljena območja v smislu količine sredstev, namenjenih določenemu območju, števila angažiranih subjektov mednarodnih odnosov na tem področju, s tem povezane medijske pozornosti ... Med primere »priljubljenih območij« preprečevanja lahko navedemo Izrael/Palestino, tudi Kosovo, medtem ko nekatera druga konfliktna območja pritegnejo bistveno manj angažiranja subjektov mednarodnih odnosov (npr. konflikt v Zahodni Sahari, v Srednji Aziji itd.).

dobičkov (podjetja) (Dufresne in Schnabel 2004, 370–371). pristopi za preprečevanje oboroženega konflikta enega akterja so pogosto zamejeni z delovanjem in strategijami tega akterja, neupoštevajoč, da želi na nekem območju podobne cilje doseči tudi neki drugi akter.

Dwanova (2000b, 39–43) izpostavlja pet področij preprečevanja oboroženih konfliktov, na katerih je koordinacija med subjekti mednarodnih odnosov še posebej pomembna:

- deljenje informacij (še posebej na področju zgodnjega opozarjanja);
- posvetovanje (glede splošne ranljivosti/verjetnosti izbruha oboroženega konflikta na nekem območju);
- odločanje (*decision-making*) glede konkretnih ukrepov na področju preprečevanja oboroženih konfliktov;
- usklajevanje na področju (uresničevanja) politik preprečevanja oboroženih konfliktov;
- ocenjevanje in analiza uvedenih ukrepov preprečevanja oboroženih konfliktov.

Subjekti, ki delujejo na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, se nuje koordinacije pretežno zavedajo, a kljub temu številni primeri govorijo le o načelnem strinjanju glede nujnosti koordinacije, v praksi pa je storjenega manj. Kljub temu pa je nekaj pozitivnih primerov koordinacije že bilo uvedenih.¹⁸¹ Omeniti velja »regionalizacijo posvetovanj«, ko se pod okriljem neke krovne mednarodne regionalne organizacije združijo tudi ostali, na nekem območju delujoči subjekti preprečevanja oboroženih konfliktov (Dwan 2000b, 39–43; Lund 1996, 176). Korak naprej v smeri koordinacije je tudi ustanovitev stalnih oblik sodelovanja/posvetovanja med posameznimi oddelki subjektov mednarodnih odnosov, ki so zadolženi za preprečevanje oboroženih konfliktov.¹⁸² Predstavniki določenih mednarodnih regionalnih organizacij in nevladnih organizacij so z namenom skupnega delovanja pogosto tudi povabljeni, da svoje informacije/znanje delijo na posebnih srečanjih VS OZN; na tej osnovi pa se nato pristopi v preprečevanju oboroženih konfliktov oblikujejo/prilagajajo (Dwan 2000b, 39–43).

Mednarodne organizacije morajo na področju koordinacije spodbujati tudi koordinacijo med različnimi agencijami/ministrstvi znotraj ene države, saj se pogosto zgodi, da različni akterji *ene* države ne vedo, kakšne aktivnosti na nekem področju/območju počne drugi akter *taiste* države. Na koncu velja tudi opozoriti, da morajo mednarodne organizacije, ko

¹⁸¹ OVSE je za območje jugovzhodne Evrope pod svojim okriljem združil Črnomorsko gospodarsko pobudo za sodelovanje (*The Black Sea Economic Cooperation*), Srednjeevropsko pobudo (*The Central European Initiative*) in Jugovzhodnoevropsko pobudo za sodelovanje (*The South-Eastern European Cooperative*).

¹⁸² V Evropi se je to udeležilo v rednih stikih med OVSE-jevim Centrom za preprečevanje oboroženih konfliktov, Oddelkom za načrtovanje politik v Uradu visokega predstavnika EU in Oddelkom OZN za politične zadeve ter nekaterimi subregionalnimi organizacijami, ki delujejo na konfliktnih območjih.

razmišljajo in načrtujejo koordinacijo na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, ne le medsebojno uskladiti pristope, ampak v ta okvir vključiti tudi aktivnosti države, nevladnih organizacij, poslovnega sektorja, donatorjev in drugih akterjev preprečevanja oboroženih konfliktov (Creative Associates International 2008). Koordinacija subjektov mednarodnih odnosov na nekem območju mora torej potekati nenehno in na več ravneh, nujno pa mora biti usklajena tudi z državo gostiteljico oz. lokalnimi akterji, kjer se konflikt preprečuje.

Čeprav znanstveno in strokovno proučevanje koordinacije subjektov, angažiranih v preprečevanju oboroženih konfliktov, njihovem razreševanju in izgradnji miru, kot dokazujeta Nanova in Strimling (2006), narašča na več ravneh,¹⁸³ koordinacija za vsako ceno (zaradi koordinacije same) ni nujno dobra/potrebna. V nekaterih primerih, kadar sta pomembni hitrost in učinkovitost, ima lahko celo škodljive učinke (npr. pretirana koordinacija ob humanitarni katastrofi, zaradi katere se zmanjša hitrost ukrepanja). Tudi zaradi tega je nadaljnje proučevanje fenomena koordinacije subjektov na področju preprečevanja oboroženih konfliktov priporočljivo.

5.2 Vloga držav

Poleg mednarodnih organizacij so med najpomembnejši subjekti mednarodnih odnosov, ki lahko odločilno prispevajo k preprečitvi oboroženega konflikta, države. Seveda ni za vsako državo, veliko in malo, niti politično izvedljivo niti ekonomsko možno, da bi vzpostavila svoje kapacitete za preprečevanje oboroženih konfliktov. Na ravni držav zato prihaja do precejšnjih razlik: od takih, ki se s preprečevanjem oboroženih konfliktov na globalni ravni sploh ne ukvarjajo, saj so preveč »zaposlene« npr. z lastnimi problemi, do tistih, ki svoje zunanjepolitično poslanstvo vidijo globalno, tudi v preprečevanju oboroženih konfliktov. Mednje sodijo npr. Kanada, Nizozemska in severnoevropske države Finska, Švedska, Norveška in Danska; zanje aktivno angažiranje na področju preprečevanja oboroženih konfliktov ni le (politično všečna) muha enodnevnica, ampak v teoriji utemeljen in praksi izvajan sistematičen pristop.

5.2.1 Primerjalne prednosti držav na področju preprečevanja oboroženih konfliktov

Države, ki ležijo v bližini območij, kjer bi lahko prišlo do oboroženega konflikta, so praviloma še posebej zainteresirane za mir v sosesčini. Neposredna bližina v veliki meri sovпада s poznavanjem zgodovinskih, kulturnih, političnih idr. značilnosti regije; iz tega izhajajoče vezi lahko pomenijo tudi politični vpliv v tej državi – tega pa je mogoče v

¹⁸³ Fenomenu koordinacije subjektov na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, upravljanja s konflikti in pokonfliktne obnove je bila namenjena tudi posebna tematska številka znanstvene revije *International Negotiation* (2006), v kateri so avtorji prispevkov analizirali različne primere koordinacije.

nekaterih primerih izkoristiti za preprečevanje oboroženega konflikta. Države se poleg tega lahko tudi hitreje kot mednarodne organizacije odzovejo na naraščanje napetosti, saj ji ni potrebnega toliko usklajevanja z drugimi članicami mednarodne organizacije. Nadalje: če je država razvita, ima praviloma izkušene diplomate in strokovnjake, izurjeno vojsko in druge kapacitete, ki lahko pripomorejo k preprečevanju oboroženega konflikta (Lund 1996, 179–80).

Država lahko v določeni regiji, če v njej uživa kredibilnost, deluje kot nepristranski posrednik v sporih. Možnost uspeha je večja, če ima podporo drugih (vplivnih) subjektov mednarodne skupnosti. Država je tako lahko koordinatorka akcije mednarodne skupnosti, če ima s to regijo/stranmi v sporu kulturne, jezikovne, zgodovinske idr. vezi ali pa to lahko doseže v okviru regionalnih povezav in pobud. Če država leži v neposredni bližini območja potencialnih napetosti, lahko učinkovito ozavešča mednarodno skupnost o zaostrovanju razmer ter tako vpliva na javno mnenje doma in v svetu; to je še posebej relevantno danes, ko je možnost hitre mobilizacije potrebnih resursov večja kot nekoč (Zupančič in Udovič 2011, 162–4).

Primerjalne prednosti malih držav, angažiranih na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, pa lahko delno izpeljemo iz teorije malih držav v mednarodnih odnosih. Slednje morajo pri svojem zunanjepolitičnem in diplomatskem delovanju upoštevati omejene zmožnosti, izhajajoče iz notranje in zunanje narave (Petrič 1996, 879). To precej zakoreninjeno prepričanje je v skladu z realistično teorijo razumevanja in mišljenja mednarodnih odnosov (Brglez 2008) še posebej značilno za področje t. i. visoke politike (*high politics*), kamor sodi tudi področje preprečevanja oboroženih konfliktov, v tem okviru pa še posebej preventivne diplomacije. A kljub temu lahko mala država – prav zato, ker je mala – v svetu velikih interesov s pridom izkoristi prednosti, izhajajoče iz tega dejstva (Benko 1996, 252–4).

Prednosti malih držav na področju preprečevanja oboroženih konfliktov so:

1) ob ustrezni legitimizaciji mednarodne skupnosti (npr. VS OZN) lahko mala država skupaj z drugimi državami prispeva pripadnike mirovnih sil, saj je marsikatera mala država *per definitionem* »ideološko« manj obremenjena kot katera od velesil, ki so pogosto tarča očitkov na račun brezkompromisnega prizadevanja za lastne nacionalne interese;¹⁸⁴

2) mala država, ki nima relacijske moči (Strange 1995), lahko dosega cilje na podlagi svoje normativne (strukturne) moči v regiji, če jo seveda ima. Pri tem gre sprva predvsem za »držo«, za dajanje lastnega (etičnega) zgleda z doslednim izvajanjem in konsistentnim

¹⁸⁴ Dober primer take prakse je delovanje nordijskih držav v bataljonu *Nordbatt* v mirovni misiji UNPROFOR/UNPREDEP v Makedoniji.

zagovarjanjem politik, nato pa tudi za spodbujanje takih politik, ki so skladne z vrednotami, ki jih država zagovarja (npr. neka država lahko kredibilno spodbuja vladavino prava v tretji državi le, ko je sama na tem področju neoporečna). Tako lahko mala država drugi državi omogoči, da se »vpne« v mrežo institucij oz. soodvisnosti. Tako posredno tudi krepi moč mednarodnega prava, ki je *de facto* eden od redkih adutov malih držav v mednarodnih odnosih, in ozavešča o nujnosti preprečevanja oboroženih konfliktov;

3) v duhu (domnevne) ideološke neobremenjenosti je mala država lahko tudi generator novih pobud, kako zmanjšati napetosti ter dolgoročno reš(eva)iti konflikt (Zupančič in Udovič 2011).

Zmogljivosti države na področju preprečevanja oboroženih konfliktov so poleg resursov v prvi vrsti odvisne od tega, kako je ta država percipirana v mednarodni skupnosti; te percepcije so v glavnem odvisne od njenih zunanje-političnih dejavnosti v zgodovini. Pretirani aktivnosti držav se lahko namreč hitro pripišejo (neo)kolonialni apetiti, vmešavanje v notranje zadeve tretjih držav ipd.; slednje se še posebej hitro pripiše velikim in vplivnim državam, zato se zdi, da imajo še posebej pomembno vlogo na področju preprečevanja oboroženih konfliktov tiste države, ki se ne uvrščajo med velesile v klasičnem pomenu besede, so pa dovolj razvite, da imajo za to zmožnosti. Kot trdi Dwanova (2000b, 38), je pozitivno to, da se v zadnjem obdobju vse bolj zavedajo, da sta za uspešno preprečevanje oboroženih konfliktov nujna skupen pristop in medsebojna koordinacija vseh subjektov mednarodnih odnosov, ki skušajo nek oboroženi konflikt preprečiti.

5.2.2 Švedska: primer aktivnega pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov

V tem podpoglavju je prikazano delovanje Švedske v okviru preprečevanja oboroženih konfliktov, tako na idejnem kot tudi normativno-pravnem področju, nato pa so predstavljeni konkretni primeri angažiranosti te države v tem kontekstu. Opozoriti velja, da imajo poleg Švedske tudi nekatere druge razvite in mednarodno aktivne države razmeroma izdelan pristop v preprečevanju oboroženih konfliktov.¹⁸⁵

Švedska je med najbolj vidnimi državami, ki so aktivne na področju preprečevanja oboroženih konfliktov; to ji priznava tudi velik del mednarodne skupnosti.¹⁸⁶ Še posebej pa je vloga Švedske zanimiva zato, ker skuša preprečevanje oboroženih konfliktov uveljaviti kot

¹⁸⁵ Pristop Kanade v preprečevanju oboroženih konfliktov je podrobneje opisan v Canadian Peacebuilding Coordinating Committee (2005), več o potencialni vlogi ZDA v globalnem sistemu preprečevanja oboroženih konfliktov pa v Lund (1996, 195–200).

¹⁸⁶ Nekdanji direktor Oddelka OZN za politične zadeve Derek Boothby je tako Švedski priznal zasluge, da je edina država, ki je preprečevanje oboroženih konfliktov postavila kot temelj zunanje-političnega delovanja in sprejela tudi Akcijski načrt. Da ima preprečevanje oboroženih konfliktov »švedski pridih«, so priznavali tudi v EU (Björkdahl 2002, 80).

normo mednarodnih odnosov (Björkdahl 1999, 2002). Ob tem je treba dodati, da ne le Švedska, ampak tudi nekatere druge države sistematično pristopajo k preprečevanju oboroženih konfliktov.¹⁸⁷

Identiteta Švedske kot nevtralne države v mednarodnih odnosih je pripomogla k švedskemu »internacionalističnemu« pojmovaju sveta in podpori multilateralizmu (Stenelo, Elgström in Goldmann v Björkdahl 2002, 74).¹⁸⁸ Ko je po koncu hladne vojne ideja sistematičnega pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov zaživela, jo je Švedska hitro posvojila, saj se je skladala z njenim internacionalističnim pristopom k mednarodnim odnosom (prav tam). Poleg tega, da je Švedska tradicionalno sodelovalna z MNO in bila njihova velika finančna in moralna podpornica, je ta država pogosto delovala tudi na drugih področjih preprečevanja oboroženih konfliktov po svetu, npr. kot ostra kritičarka določenih dejanj v mednarodni skupnosti, mediatorica med sprtimi stranmi, pošiljateljica mirovnih sil in donatorica pomoči, kar je pripomoglo k ugledu in kredibilnosti v mednarodnih odnosih. Celo več, Švedski so celo pripisovali, da ima vlogo moralne velesile, a tudi da njen mednarodni ugled v resnici ne odraža njenega dejanskega vpliva (Nillson v Björkdahl 2002, 74).

Kot prelomno leto se omenja l. 1999, ko je Švedska sprejela državno strategijo preprečevanja oboroženih konfliktov. Strategija je bila rezultat nekaj letnega dela.¹⁸⁹ V okviru strategije je še posebej zanimiv Akcijski načrt preprečevanja oboroženih konfliktov, ki identificira pet konkretnih nalog, kako preprečevati oborožene konflikte v prihodnosti: 1) promovirati »kulturo preprečevanja«; 2) identificirati strukturne dejavnike tveganja; 3) razviti mednarodni sistem norm in zagotoviti implementacijo teh norm; 4) okrepiti mednarodni institucionalni okvir in instrumente preventivnega delovanja; 5) okrepiti zmožnosti Švedske

¹⁸⁷ O vlogi drugih držav na področju preprečevanja oboroženih konfliktov več v Björkdahl (2002, 81–2), za dodatno ponazoritev aktivnosti »evropskega severa« na tem področju pa potrjuje tudi analiza norveške zunanje politike. Že proti koncu devetdesetih let 20. stoletja je opaziti prevlado t. i. mirovne diplomacije na Norveškem (*peace-diplomacy*), poudarjanja človekovih pravic in pomoči ob izrednih razmerah. Na Norveškem so že l. 1998 predstavili poročilo o preprečevanju konfliktov, ki ni vključevalo le preventivne diplomacije, ampak tudi druge strategije preprečevanja (dolgoročno preprečevanje), ki vključujejo med drugim tudi razvojno pomoč, saj je zaznati tesno povezavo med revščino in konflikti (Björkdahl 1999, 56–7).

¹⁸⁸ Internacionalizem je ena od niš delovanja malih držav v mednarodnih odnosih. Politike, zasnovane na internacionalizmu (tj. navzven, v koeksistenco usmerjena strategija, ki promovira univerzalne ideale in ne pomeni zamenjavo vladavine suverenih držav z neko svetovno vlado, ampak preprosto vpetost držav v mednarodno mrežo pravil, institucij, odnosov in vzajemne soodvisnosti) in idealizmu, niso nujno v nasprotju z realpolitiko oz. nacionalnimi interesi. S tako, internacionalistično politiko, si namreč ustvarjajo mednarodni ugled, prek katerega lahko potem lažje dosegajo svoje cilje v mednarodni politiki. Male države tako zagovarjajo mednarodni red in norme, ki skupaj držijo mednarodnopravni sistem. Krepitev mednarodnega prava je namreč relativno bolj koristna za male države, saj je to eden redkih vzvodov moči malih držav v mednarodnih odnosih. Podobno lahko s svojim zgledom in sklicevanjem na moralne vrednote prispevajo k oblikovanju mednarodnega javnega mnenja (Björkdahl 1999, 63–4).

¹⁸⁹ Dve leti pred tem (1997) je zunanje ministrstvo izvedlo študijo, v kateri so preprečevanje oboroženih konfliktov predstavili kot proces, ki vključuje neprisilne ukrepe (razvoj, ustanovitev in nadzor mednarodnih režimov, nadzor nad oboroževanjem itd.) pa tudi nekatere prisilne ukrepe. Študija je med drugim tudi predlagala postopno vzpostavitev globalnega režima za preprečevanje oboroženih konfliktov, ki vključuje različne instrumente in raznorodni spekter akterjev na vseh ravneh mednarodnega sistema (Björkdahl 1999, 56–7).

za preprečevanje oboroženih konfliktov na področjih zunanje politike in varnosti, trgovine, migracij in razvojne pomoči (Swedish Ministry of Foreign Affairs 1999).¹⁹⁰ Strategija je poskus sistematičnega pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov na ravni države, ki vključuje mnoštvo akterjev, ki naj bi sodelovali pri implementaciji te strategije: od političnih odločevalcev, strokovnjakov, raziskovalcev, akademikov, civilne družbe idr.

Kljub temu pa Björkdahlova (1999, 55) dodaja, da se »nordijski prispevek« k mednarodnemu miru in varnosti na prvi pogled morda res zdi idealističen, vendar dodaja, da za njim stoji racionalna, strateško premišljena presoja, povezana (tudi) z nacionalnimi interesi, ki bi jih lahko označili za realpolitične.¹⁹¹ Eden od takih primerov, ki je hkrati okarakteriziran kot »internacionalističen«, a tudi povezan z nacionalnimi interesi v ožjem smislu, je primer mirovne misije UNPREDEP v Makedoniji. Švedska in druge nordijske države so se hitro zedinile, da bodo v UNPREDEP napotile svoje enote tudi zato, ker so slutile, da bodo z uspešnostjo misije še dodatno okrepile svoj mednarodni ugled (za uspešnost operacije je bila relativno velika verjetnost, saj so sodelovale tudi ameriške enote ter enote držav, na katerih so se medsebojno lahko zanesli).

Poleg UNPREDEP je Švedska z vojaško navzočnostjo sodelovala tudi v številnih drugih mirovnih operacijah multilateralne narave, npr. v Bosni in Hercegovini (IFOR/SFOR), na Kosovu (KFOR). Podlaga za sodelovanje z Natom na področju preprečevanja oboroženih konfliktov je bil pristop Švedske k Partnerstvu za mir l. 1994; l. 1995, ko je Švedska pristopila k EU, pa je znotraj te mednarodne organizacije začela aktivno spodbujati k oblikovanju skupnega pristopa EU za preprečevanje oboroženih konfliktov. Pristop k dvema temeljnima mednarodnima organizacijama v evropski varnostni arhitekturi je za Švedsko pomenil tudi prostor, kjer so lahko širili svoje ideje (Björkdahl 2002, 76).

Poleg udejstvovanja na področju trde moči je treba omeniti tudi poudarek na preprečevanju oboroženih konfliktov v programih Švedske za pomoč ogroženim državam. Kot primer dejanskega (in ne zgolj retoričnega pristopa) k preprečevanju oboroženih konfliktov navedimo, da je bilo že l. 2000 v proračunu zagotovljenih 10 milijonov ameriških dolarjev zgolj za potrebe preprečevanja oboroženih konfliktov; nadalje, »kulturo preprečevanja« je zunanje ministrstvo širilo in izpostavljalo v vsem svojem delovanju; oblikovali so posebne organizacijske strukture znotraj zunanjega ministrstva, izobraževalne

¹⁹⁰ Načrt, kako doseči vsako od teh nalog, je v strategiji podrobno razdelan (Swedish Ministry of Foreign Affairs 1999, 20–42). Ta strategija torej ne ostaja zgolj na načelni (deklarativni) ravni.

¹⁹¹ Z ekonomskega stališča naj bi Švedska vedela, da bo prispevek v UNPREDEP tudi ekonomsko bolj učinkovit za celoten OZN, kot če bi se oboroženi konflikt razvnel. Po drugi strani je ukrepanje zahtevalo javno mnenje v vseh nordijskih državah, zato so se vlade pač preračunljivo morale odzvati, da ne bi ujezile svojih volivcev. Med drugim so se z napotitvijo v NORDBATT nordijske vlade odzvale institucionalnemu pritisku znotraj oboroženih sil, ki so po koncu hladne vojne iskale nov *raison d'être*, kakor tudi pritisku Sekretariata OZN za preventivno delovanje (Björkdahl 1999, 64–8).

programe, okrepili so sodelovanje z akademsko sfero, predstavniki civilne družbe (več v Björkdahl 2002, 78). Čeprav je bilo zunanje ministrstvo osrednji center preprečevanja oboroženih konfliktov, so v celosten pristop Švedske vpleteni tudi drugi akterji, npr. Švedska agencija za mednarodni razvoj (*Swedish International Development Cooperation Agency*, SIDA), ki se še posebej ukvarja z odpravljanjem vzrokov oboroženih konfliktov, obrambno ministrstvo itd. Preprečevanja oboroženih konfliktov je »mantra« tudi med zunanjepolitičnimi elitami (Björkdahl 2002, 90–1), kar pomeni pomembnega aduta v promoviranju preventivnega delovanja v prihodnje. Ne nazadnje je nekaj vplivnih švedskih diplomatov v svetu prepoznanih prav po svojem delu na področju preprečevanja oboroženih konfliktov.¹⁹²

5.3 Vloga nevladnih organizacij in nekaterih drugih subjektov mednarodnih odnosov

V praksi preprečevanja oboroženih konfliktov so, poleg »tradicionalnih subjektov preprečevanja oboroženih konfliktov« (mednarodnih organizacij in držav), aktivni tudi nekateri drugi akterji, katerih vloga je razmeroma neraziskana.¹⁹³ Namen tega podpoglavja je umestitev nevladnih organizacij in nekaterih drugih subjektov mednarodnih odnosov v širši okvir preprečevanja oboroženih konfliktov ter opredelitev njihove vloge, ne pa natančna analiza, ki jo NO in nekateri drugi subjekti lahko imajo pri preprečevanju oboroženih konfliktov.¹⁹⁴ Na koncu tega podpoglavja navajamo tudi nekatere primere/področja preprečevanja oboroženih konfliktov, kjer so »netradicionalni« akterji še posebej aktivni oz. imajo primerjalne prednosti.

Vloge *nevladnih organizacij* v okviru preprečevanja oboroženih konfliktov ni lahko opredeliti prvič že zato, ker splošno sprejeta definicija o tem, kaj nevladna organizacija sploh je, ne obstaja. »Inflacijo« nevladnih organizacij je zaznamoval predvsem konec hladne vojne, ko je njihovo število začelo strmo naraščati. Najdemo jih na skoraj vseh konfliktnih območjih po svetu; udeležene so v zagotavljanju človekoljubne pomoči, vzpostavljanju spoštovanja človekovih pravic, razvoju civilne družbe itd. in drugih aktivnostih, ki posredno ali neposredno sodijo v okvir preprečevanja oboroženih konfliktov. Številni akterji, ki delujejo

¹⁹² Med bolj znanimi omenimo npr. Daga Hammarskjölda (generalni sekretar OZN med l. 1953–61), Carla Bildta (mediator med vojno v nekdanji SFRJ, posebni odposlanec generalnega sekretarja OZN za Balkan), Hansa Blixa (vodja Komisije OZN za nadzor, verifikacijo in inšpekcijo), Rolfa Ekeusa (Visoki komisar OVSE za narodne manjšine) in Jana Eliassona (mediator OZN v iraško-iranski vojni, posebni odposlanec generalnega sekretarja OZN za Darfur).

¹⁹³ Na povečevanje pomena nevladnih organizacij in nekaterih drugih subjektov je v svojem poročilu opozoril tudi generalni sekretar OZN Kofi Annan, ki je zapisal, da OZN ni nujno najbolj primeren okvir za preprečevanje oboroženih konfliktov in da imajo nekateri drugi subjekti, kot npr. civilna družba, zasebni sektor, nevladne organizacije, lahko pomembnejšo vlogo (VS OZN 2001a, 36). Na pomen nevladnih organizacij v preprečevanju oboroženih konfliktov opozarjajo tudi nekateri znanstveniki, npr. Wanis-St. John in Kew (2006).

¹⁹⁴ To področje kar kliče k nadaljnji analizi in bi bilo lahko natančneje analizirano v okviru prihodnjih doktorskih disertacij oz. drugih analiz.

na konfliktnih območjih, opozarjajo, da so aktivnosti nevladnih organizacij pri vzpostavljanju (miroljubne) družbe nujne, saj spodbujajo/iščejo načine za doseg trajne sprave in odpravljanje predsodkov med sprtimi stranmi, čeprav je zaznati tendenco, da se jih iz mirovnega procesa namenoma izključuje, kar ima na dolgi rok lahko škodljive posledice za doseganje sprave (Wanis-St. John in Kew 2006; Wanis-St. John 2008 in 2011).

Nevladne organizacije so pogosto udeležene v dolgoročnih razvojnih projektih, ki prispevajo k odpravljanju razlik med skupnostmi in opolnomočenju ljudi, s tem pa tudi preprečevanju oboroženega konflikta. Nevladne organizacije posegajo na vsa področja, potrebna za normalno (samozadostno) delovanje neke družbe: kmetijstvo (in druge veje gospodarstva), izobraževanje,¹⁹⁵ infrastruktura in zaposlovanje. Če se torej doseže napredek/sinergija med prej omenjenimi področji, je izbruh oboroženega konflikta teoretično (idealno) gledano manj verjeten, saj zanj naj ne bi bilo več pravih razlogov (Aall 2004, 180).

Med prednostmi nevladnih organizacij na področju preprečevanja oboroženih konfliktov je tudi to, da nudijo tudi manj uradno (togo) platformo, v okviru katere se sprte strani lahko pogovarjajo in iščejo načine za miroljubno rešitev spora. Lokalne nevladne organizacije, če seveda obstajajo na nekem potencialno konfliktnem območju, imajo v tem oziru še posebej pomembno karakteristiko, saj imajo v primerjavi z mednarodnimi vladnimi organizacijami bolj natančen uvid v lokalne specifičnosti konflikta oz. z drugimi besedami, dolgoročna navzočnost praviloma prinaša tudi poglobljeno znanje (Lund 1996, 178).¹⁹⁶ V povezavi s tem velja dodati, da finančno močne mednarodne nevladne organizacije (kot npr. Amnesty International, Human Rights Watch ...) s svojimi razprostranjenimi mrežami ter izdelanimi komunikacijskimi strategijami, ki dosežejo politične odločevalce, lahko zagotavljajo učinkovit prenos znanja, idej in izkušenj glede preprečevanja oboroženih konfliktov (Evans 2001, 10–1).

Ker nevladne organizacije ne morejo uvesti sankcij proti državi, kot jih npr. lahko nekatere mednarodne vladne organizacije, so med sprtimi stranmi pogosto lahko sprejete kot manj invazivna oblika (po drugi strani pa je to lahko slabost, saj se takim platformam lahko hitro pripiše, da niso kaj več kot neskončno in brezzobo govoričenje). Pri kreiranju kulture

¹⁹⁵ To je eno najpomembnejših področij delovanja NO: pri organizaciji seminarjev, delavnic in drugih izobraževalnih programov imajo NO tudi pomembne primerjalne prednosti v primerjavi z drugimi akterji mednarodnih odnosov.

¹⁹⁶ Dober primer slednjega je bila vrsta delavnic o upravljanju potencialnega konflikta v Južnokitajskem morju, ki sta jih v devetdesetih letih 20. stoletja soorganizirala kanadski profesor Ian Townsend-Gault in indonezijska vlada. Sodelujoči na delavnici so bili uradni predstavniki držav, ki imajo interese oz. katerih ozemlje sega v Južnokitajsko morje, ki je vir nekaterih nesoglasij (izkoriščanje mineralov idr.). Čeprav udeleženci niso rešili vseh nesoglasij, pa je bil napredek na kar nekaj področjih dosežen. Poleg tega so se medsebojno seznanili o pomislekih ostalih držav, kar je do neke mere zmanjšalo napetosti (Aall 2004, 187).

strpnosti imajo nevladne organizacije pomembno vlogo, saj lahko pripomorejo k medsebojnemu razumevanju med antagonističnimi stranmi.

Kritiki delovanja nevladnih organizacij (glej npr. Smock 1996; Anderson 1999) opozarjajo na negativne plati njihovega delovanja, ki zgolj spodbujajo oboroženi konflikt; še posebej velja izpostaviti dilemo (ne)pristranskosti, saj nevladne organizacije občasno namerno delujejo pristransko zato, da bi zaščitile ogrožene pred močnejšo stranjo.¹⁹⁷ Nadalje, težko je določiti, ali oz. kako je njihovo delo na potencialno konfliktnem območju pripomoglo k preprečevanju oboroženega konflikta. Aallova (2004, 177) izpostavlja, da je težko meriti njihov prispevek k zmanjšanju napetosti, ki so/bi lahko vodile v izbruh oboroženega konflikta. Nevladne organizacije imajo v primerjavi z mednarodnimi vladnimi organizacijami praviloma manj sredstev in politične moči, s tem pa tudi možnosti, da igrajo pomembno vlogo pri preprečevanju oboroženega konflikta.¹⁹⁸

Čeprav se je, kot trdi Aallova (2004, 189), izmenjava mnenj in širša koordinacija med nevladnimi organizacijami in drugimi akterji mednarodnih odnosov na področju preprečevanja oboroženih konfliktov v zadnjem obdobju izboljšala, ta vidik ostaja problematičen in mu bo v prihodnosti treba nameniti še precej pozornosti. Dejstvo je, da nevladne organizacije nerade vidijo, da je kakšna institucija nad njimi oz. da se morajo pri svojem delu koordinirati (odgovornost pogosto čutijo predvsem do tistih, ki njihovo delovanje finančno podpirajo). Glavni izziv za prihodnost na tem področju tako verjetno ostaja razširiti razumevanje med vsemi subjekti mednarodnih odnosov, tudi v okviru nevladnih organizacij, da na nekem potencialno konfliktnem območju vsak subjekt zase ne more doseči želenega cilja (preprečiti oboroženi konflikt in zgraditi osnovo za miroljubno delovanje družbe), ampak da je v »orkestru« nujno treba igrati usklajeno in na tistih področjih, ki jih zares obvladaš in imaš za njihovo obvlad(ov)anje primerna sredstva.

Ne nazadnje izpostavljam še pomen *nekaterih drugih subjektov mednarodnih odnosov*, udeleženih na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, ki zaradi prostorskih omejitev doktorske disertacije ne bodo natančneje analizirani. V tem okviru velja uvodoma opozoriti na ugotovitve nekaterih znanstvenikov (npr. Wanis-St. John in Kew (2006); Wanis-St. John (2008, 3)), ki opozarjajo, da je skupna značilnost neuspešnih mirovnih pogajanj *inter alia* tudi marginalizacija subjektov civilne družbe v mirovnih pogajanjih ali celo popolna izključenost. Med najpogostejše analiziranimi subjekti so različni subjekti, ki delujejo na področju

¹⁹⁷ Pomembno področje delovanja NO so človekove pravice. Ko NO ostro obsodijo kratenje človekovih pravic v določenem primeru, to lahko povzroči še večji razdor med sprtima stranema (Aall 2004, 183); to pri obdolženi strani (in njenih privržencih) povzroči občutek, da se NO jasno postavlja na nasprotno stran, pri žrtvi pa občutek viktimizacije.

¹⁹⁸ Ne pa vedno: nekatere lokalne nevladne organizacije in MNO, npr. Ameriški Rdeči križ ali pa Zdravniki brez meja, imajo proračune, ki prekašajo proračune nekaterih malih držav.

izobraževanja o preprečevanju oboroženih konfliktov (glej npr. Jones 2005; Blagescu 2004; Peck 2004). Na področju preprečevanja oboroženih konfliktov je pogosto izpostavljena tudi vloga *žensk oz. skupnosti, ki jih vodijo ženske*; tovrstne analize so, med drugimi, opravili Green (2000) ter Schirch in Sewak (2005). Pomembne učinke na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, predvsem v strukturnem (dolgoročnem) smislu doseganja sprave, so dosegli tudi *voditelji verskih skupnosti oz. verske organizacije*; vlogo slednjih so analizirali Johnston (2005), Lampen in Lampen (2005) in McKeon (2005). Po mnenju O'Neill (2000) in Rolta (2005) pomembno vlogo pri preprečevanju oboroženih konfliktov (lahko) igrajo tudi *novinarji/mediji*. Carter in Shipler (2005) poudarjata vlogo *mladine/mladinskih organizacij* v preprečevanju oboroženih konfliktov, Wallis in Samayoa (2005) vlogo »*civilnih mirovnih sil*«, Malan (2005) pa vlogo nekaterih *tradicionalnih načinov preprečevanja in razreševanja oboroženih konfliktov*, npr. vaških sodišč in vaških modrecev itd.

5.4 Sklep

Na podlagi analize pristopov OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženih konfliktov, tj. strategije, instrumentov in (uresničevanja) politike, ter analizi pristopov nekaterih drugih subjektov mednarodnih odnosov k tem fenomenom lahko izpeljemo naslednje ugotovitve.

Prvič, eno od glavnih uradnih prioritetenih področij delovanja OZN, EU, OVSE in Nata tudi po hladni vojni ostaja preprečevanje oboroženih konfliktov; v primerjavi s konceptom preprečevanja oboroženih konfliktov, kot smo ga poznali med hladno vojno (ki si je načelno, na deklarativni ravni, prizadeval za preprečevanje oboroženih konfliktov predvsem politično, saj zmogljivosti za te aktivnosti še niso bile razvite; ne nazadnje pa je bilo zaradi hladnovojne delitve sveta sprejetje konkretne strategije za preprečevanje oboroženih konfliktov onemogočeno), so vsi proučevani štirje subjekti po hladni vojni okrepili prizadevanja za preventivno delovanje. Sprejeli so strategije preprečevanja oboroženih konfliktov, ki ustrezajo izzivom sodobnega mednarodnovarnostnega okolja, ter na tej osnovi zgradili tudi ustrezne instrumente za preprečevanje oboroženih konfliktov. S tem se potrjuje teza, da se je po hladni vojni zgodil premik v stran od realistične paradigme mednarodnih odnosov, ki jo zaznamuje predvsem krizni menedžment (angažiranje v oboroženem konfliktu, ne pa preprečevanje *ex ante*), k bolj preventivnemu pristopu, ki poleg neposrednega delovanja teži tudi k širšemu preventivnemu (strukturnemu) delovanju, ki odpravlja *vzroke* konflikta.

Drugič, s prvo ugotovitvijo je povezano tudi dejstvo, da delovanje mednarodnih organizacij v največji meri določajo države članice/sodelujoče države, ki neko preventivno delovanje podprejo, drugega pa ne, v odvisnosti od aktualnih nacionalnih interesov. Glavna

rakava rana, kot kaže analiza, ki v veliki meri temelji na ocenah (intervjujih s strokovnjaki, ki delujejo v proučevanih subjektih), je torej še vedno na polju *uresničevanja* politike preprečevanja (politična volja), saj se proučevani subjekti na določenih območjih sveta bistveno bolj aktivno vpletejo v preprečevanje oboroženih konfliktov kot drugje. Tako ugotovimo tudi, da je preprečevanje določenega oboroženega konflikta, četudi je iniciirano v okviru mednarodne organizacije, občasno lahko tudi uporabljeno v (geo)političnem boju med državami. Ne glede na to pa lahko uslužbenci/strokovnjaki mednarodne organizacije, ki skuša preprečiti izbruh nekega oboroženega konflikta, z inovativnimi pristopi delujejo kot posredniki pri zbliževanju stališč in iskanju *modus operandi* med predstavniki držav, da se doseže cilj, tj. učinkovita uporaba instrumentov, s katerimi se skuša preprečiti neki oboroženi konflikt. Morda je naslednji korak v proučevanju preprečevanja oboroženih konfliktov lahko raziskati možnosti, kako države prepričati, da je preprečevanje oboroženih konfliktov tudi v *njihovem* nacionalnem interesu, navkljub dejstvu, da si določene interesne skupine morda želijo ravno nasprotno (npr. vojaška in obrambna industrija).¹⁹⁹ Kot pomemben napredek na tem področju velja omeniti širjenje nekaterih novih konceptov v mednarodni skupnosti, ki postopoma postajajo sprejemljivi med vse večjim številom držav (npr. koncept/doktrina Odgovornost zaščititi).

Tretjič, v pristopih k preprečevanju oboroženih konfliktov, kot jih imajo proučevani subjekti, še posebej v strategijah in instrumentih, je viden premik težišča od nacionalne proti človekovi varnosti, čeprav nacionalna varnost (suverenost držav) ostaja temeljno načelo mednarodne skupnosti. Sodobni pristopi k preprečevanju oboroženih konfliktov odsevajo kooperativni pristop k varnosti, v katerem je OZN še vedno osrednji steber, ne pa tudi edini.

Četrtrič, vsi proučevani subjekti si k preprečevanju oboroženih konfliktov skušajo prizadevati v strukturnem, ne pa v operativnem smislu; uporaba instrumentov strukturnega preprečevanja oboroženih konfliktov (npr. spodbujanje gospodarskega razvoja, programi ozaveščanja o človekovih pravicah, civilnem nadzoru nad oboroženimi silami) je politično bolj sprejemljiva kot uporaba trših operativnih instrumentov (npr. grožnja z uporabo ali dejanska uporaba oborožene sile), saj je zanjo lažje dobiti podporo. Med proučevanimi subjekti ima največ zmožnosti za robustno operativno delovanje (in tudi izkušnje) Nato, medtem ko EU pri gradnji vojaških zmogljivosti, ki bi »pripomogle k miru v neposredni sosesčini«, zaostaja.

Petič, čeprav OZN ostaja osrednja institucija globalnega preprečevanja oboroženih konfliktov, ta nadaljuje spodbujanje regionalnih mednarodnih organizacij, ki imajo lahko pomembne prednosti na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, naj prevzamejo

¹⁹⁹ Več o obrambni industriji v Kopač (2006).

odgovornost za preprečevanje v svojih regijah. OZN ima med vsemi proučevanimi subjekti tudi največ raznovrstnih instrumentov za preprečevanje oboroženih konfliktov, politika preprečevanja pa temelji na spodbujanju razvojnih pristopov, zaradi katerih se bo v skladu s (sicer nenapisano) strategijo preprečevanja zmanjšala verjetnost za izbruh oboroženega konflikta na nekem območju. OZN je tudi osrednji forum, znotraj katerega se prizadeva za širjenje t. i. kulture preprečevanja konfliktov (*culture of prevention*) ter ozaveščanje in spodbujanje držav, naj si (tudi prek konceptov, kot je npr. Odgovornost zaščititi) prizadevajo, da bi preprečevanje oboroženih konfliktov postalo nova norma mednarodnih odnosov.

Šestič, EU se je od konca hladne vojne do danes razvila v institucijo, ki želi v svoji neposredni soseščini, delno pa tudi širše, prevzeti svoj delež odgovornosti pri preprečevanju oboroženih konfliktov. To je še posebej vidno na primerih odnosa EU do Bosne in Hercegovine ter do Kosova pa tudi na angažiranju EU ob preprečevanju oboroženih konfliktov v severnoafriških in bližnjevzhodnih državah. Velika ovira, ki vpliva tudi na (omajan) ugled EU v globalnih zadevah – ta ugotovitev ni nova – ostaja nesoglasje med članicami EU o SZVP. EU temelji na normativni, civilni in mehki moči in tak je tudi njen pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov – gre torej predvsem za dolgoročno (strukturno) preprečevanje oboroženih konfliktov (spodbujanje razvojnih programov, izobraževanje itd.), medtem ko se EU na področju operativnega preprečevanja naslanja predvsem na diplomatske, ne pa tudi na vojaške ukrepe, ki bi omogočili tudi aktivno operativno preprečevanje. Kot je znano, so vojaške zmogljivosti EU šibke, a je ob tem treba pripomniti, da so nekateri dogodki v zadnjih letih (vojne na območju nekdanje SFRJ) pripomogli tudi k temu, da so se tudi vojaške zmogljivosti EU vendarle začele razvijati, saj brez njih EU ne bo mogla doseči bolj prepoznavne vloge v mednarodni skupnosti.

Sedmič, OVSE ima v primerjavi s številnimi regionalnimi mednarodnimi organizacijami bistveno bolj dodelan pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov. Ta se je razvi(ja)l tudi ob pomoči konkretnih primerov preprečevanja. Tanner (v Wohlfeld 2004, 201) je OVSE poimenoval kot »edino regionalno organizacijo, ki ima tako normativne kot tudi operativne zmožnosti za preprečevanje oboroženih konfliktov«. Pomembna dodana vrednost OVSE-jevega vseobsežnega pristopa k varnosti so tudi številni programi, ki – za razliko od nekaterih drugih mednarodnih organizacij – na potencialno konfliktnih območjih potekajo tudi, ko neposredne nevarnosti oboroženega konflikta ni več (npr. programi doseganja sprave med uzbekistansko in kirgiško skupnostjo na jugu Kirgizije; programi uničevanja orožja v Tadžikistanu idr.). OVSE je torej ne le politično zavezan, ampak v veliko primerih tudi dejansko implementira strukturno (dolgoročno) preprečevanje oboroženih konfliktov oz. povedano drugače, je aktiven v vseh »fazah konflikta«: od zgodnjega opozarjanja,

preprečevanja do mediacije v primeru izbruha konflikta kakor tudi v pokonfliktni obnovi. OVSE ima dobro razvite zmogljivosti na terenu (terenske misije), kar je verjetno ena glavnih primerjalnih prednosti OVSE. Pomembna omejitev izhaja iz politične neodzivnosti, ko kateri od (vplivnih) sodelujočih držav preprečevanje oboroženega konflikta ni v interesu (primer: Gruzija l. 2008). Glavni izziv za OVSE danes je torej preiti od zgodnjega opozarjanja do zgodnjega delovanja (*from early warning to early action*). Dodaten prispevek k politiki preprečevanja konfliktov v OVSE naj bi v prihodnje prineslo tudi večje sodelovanje institucij OVSE z nevladnimi organizacijami na terenu in lokalnimi skupnostmi.

Osmič, zveza Nato je z novim Strateškim konceptom (2010) deklarativno še okrepila zavezanost k preprečevanju oboroženih konfliktov in kooperativnemu pristopu k varnosti (sodelovanje z nekdanjimi sovražnicami, npr. v Partnerstvu za mir), poseben poudarek pa je namenjen tudi sodelovanju z EU in OZN. Preventivnost delovanja Nata je razširjena tudi na nekatera nova področja, npr. energetska varnost in obrambo pred kibernetскими napadi.²⁰⁰ Tudi Nato, katerega predstavniki poudarjajo, da gre za vojaško-politično organizacijo, stavi predvsem na diplomatske instrumente preprečevanja oboroženih konfliktov, hkrati pa gre za mednarodno organizacijo, ki ima najbolj razvite možnosti za operativno preprečevanje oboroženih konfliktov, ki jih je v nekaterih primerih v devetdesetih že učinkovito uporabila. Vprašanje, ki ostaja, je, do kolikšne mere ima Nato razvite zmožnosti za transformacijo nekega konflikta, če že o tem, da ima zmožnosti preprečiti divjanje nekega oboroženega konflikta, ni velikih dvomov – vprašanje je torej, kaj storiti »dan po tem« (*the day after*), ko prideta na vrsto izgradnja miru in pokonfliktna obnova; pri tem se Nato zanaša na sodelovanje z drugimi subjekti preprečevanja oboroženih konfliktov in tudi podpira njihovo delovanje (logistika, določeni projekti civilno-vojaške narave ipd.), Nato pa svojo vlogo vidi pri zagotavljanju varnostne komponente, pri čemer ima tudi primerjalne prednosti.

Devetič, koordinacija med različnimi subjekti preprečevanja oboroženih konfliktov (mednarodne organizacije, države, nevladne organizacije idr.) ostaja eden večjih izzivov. Subjekti preprečevanja oboroženih konfliktov so običajno udeleženi predvsem v strukturnem (dolgoročnem) preprečevanju oboroženih konfliktov oz. izgradnji miru; to še posebej velja za nevladne organizacije, katerih možnosti za operativno (kratkoročno) preprečevanje ostajajo skromne. Število subjektov, ki (lahko) sodeluje v preprečevanju oboroženih konfliktov, je na t. i. priljubljenih območjih preprečevanja običajno veliko, države pa ostajajo ključni subjekti, ki diktirajo ukrepe preprečevanja oboroženih konfliktov (običajno prek mednarodnih organizacij) – nekatere države so v preprečevanju oboroženih konfliktov celo prepoznale aduta za svoje delovanje na zunanje-političnem področju, da pridobijo ugled v mednarodni

²⁰⁰ Več o varnosti kibernetičnega prostora v Svete in Kolak (2011) ter Svete (2012).

skupnosti (npr. Švedska, Norveška, Finska, Kanada, Japonska). Čeprav se ob velikem številu angažiranih subjektov poraja vprašanje medsebojne koordinacije (in s tem tudi dejanskega prispevka k preprečevanju!), to ni nujno problematično, saj lahko ti subjekti na področju t. i. mehke varnosti (npr. vprašanja tolerance, sprave, medijske svobode ipd.) zajamejo vsak svoj sektor družbe oz. različne javnosti in tako vsak po malem prispevajo k temu, da ne pride do izbruha oboroženega konflikta oz. da v najboljšem primeru celo pride do transformacije v mirnodobno družbo. Koordinacija sama po sebi ni dobra v vseh primerih, saj je lahko celo škodljiva (ko je npr. potrebno hitro ukrepanje). Kljub temu številni avtorji (npr. Lund 1996, 178; Björkdahl 1999, 56–7) pozivajo k vzpostavitvi multilateralnega režima za preprečevanje oboroženih konfliktov, ki bi ponudil več možnosti strateškega načrtovanja in medsebojne koordinacije.

6 GENEZA (OBOROŽENEGA) KONFLIKTA NA KOSOVU

Albansko-srbski konflikt na Kosovu je eden tistih, ki jih zaznamuje neslavno vprašanje *kdo je bil na tem ozemlju prej* in komu, posledično, pripada *zgodovinska pravica* ne zgolj do bivanja, ampak celo do ekskluzivne pravice upravljanja ozemlja. Konflikt zaznamujejo tudi neposrečene in v (laični) javnosti priljubljene oznake, da gre za »tisočletno sovraštvo med narodoma«. Tako Albanci kot Srbi so namreč zgodovinska dejstva (in iz njih izpeljane mite) pogosto uporabili kot sredstvo v političnih bojih: če se slednji sklicujejo na to, da so do tega ozemlja upravičeni zato, ker je bil tam sedež njihovega srednjeveškega kraljestva, ki je simbolično utelešalo združitev srbskih prednikov, potomcev in boga (King in Mason 2006, 25), so argumenti kosovskih Albancev bolj »zemeljski« – njihovi predniki naj bi bili Iliri, ti pa so to ozemlje poseljevali že stoletja pred prihodom Slovanov v 6. in 7. stoletju na Balkan.

V tem poglavju so očrtane temeljne premise, ki so zaznamovale zgodovino medsebojnih nasprotij med Srbi in Albanci in so pomembne za razumevanje sodobnega konflikta med narodoma, saj sklicevanje na zgodovinska dejstva (in iz njih izpeljanje mite) namreč zaznamujejo tudi današnje odnose – in obe strani imata upravičene razloge za sklicevanje na nepravilnost in hudodelstva, ki sta jih utrpeli v preteklih stoletjih.

6.1 Od Ilirov do kosovske bitke (4. st. p. n. š.–1389)

Kar nekaj prepričljivih materialnih dokazov obstaja, da so Iliri – ljudstvo, ki je ozemlje današnjega Kosova poseljevalo že v 4. st. p. n. š. – govorili jezik, podoben današnji albanščini. Krščanstvo so sprejeli že tedaj (prim. Malcolm 1998, 40; Shukriu 2008; Drançolli 2008). Teorija, da so današnji Albanci etnogenološko gledano potomci Ilirov (ne pa izključno njih!), je kljub nekaterim drugim teorijam danes najbolj verjetna (Stipčević 1984, 21–2), čeprav ji konkurirajo tudi nekatere druge teorije, npr. traška, ki ima prav tako močne jezikovne in arheološke razloge (več o traški tezi in »nevzdržnosti ilirske teze« v Bogdanović 1984, 86–9). Srbi pa so del južnoslovanskih narodov, ki so na Balkanski polotok prišli v 5. in 6. stoletju, ko so s tega območja izginjali še zadnji ostanki rimskega imperija. Balkanski polotok tistega časa je bil etnični konglomerat, prehajala – in pustošila – so ga številna ljudstva.²⁰¹

Prehod iz 1. v 2. tisočletje je ozemlju današnjega Kosova prinesel nove izzive. Bizantinsko cesarstvo imperij je to območje osvojilo med l. 1014 in 1018, a se ni obdržalo dolgo – dve stoletji zatem se je na severu oblikovala nova sila, Srbija dinastije Nemanjićev, ki

²⁰¹ Omenimo npr. Vizigote, Ostrogoe, Hune, Vlahe itd. (King in Mason 2006, 26). Več o etnogenezi albanskega naroda v Stipčević (1984).

je današnje ozemlje Kosova osvojila na prehodu iz 12. v 13. stoletje. Dinastija Nemanjićev je Kosovu prinesla kulturno-religiozni razcvet: začela se je gradnja prvih samostanov,²⁰² sedež srbske pravoslavne cerkve pa so ob koncu 13. stoletja prenesli v Peć (alb. Pejë). Sredi 14. stoletja je srednjeveška Srbija pod Štefanom Dušanom, znanem pod vzdevkom Silni, dosegla vrhunec (kronan je bil l. 1331): njegova država s prestolnico v Skopju je segala od Donave do Korinta v današnji Grčiji, vključno z večjim delom današnje Albanije; patriarh srbske pravoslavne cerkve ga je celo okronal za »vladarja Srbov in Grkov«. Srbska uprava je albansko prebivalstvo trdno privezala nase; z njihovo pomočjo je Dušan Silni osvojil Epir in Tesalijo. Albansko plemstvo je tedaj postalo aktiven dejavnik v srbski državi. A že nekaj desetletij kasneje je srbski vladar moral priznati premoč novovzhajajoče sile – osmanskega imperija, katerega enote so prvič stopile na albanska tla l. 1385 (Drançolli 1984, 29–31; Krstić 2006, 28).²⁰³

Osmanski imperij si je v nekaj desetletjih podredil ves Balkanski polotok; zgodovinski viri pričajo o srditih uporih Albancev proti osvajajoči vojski, ki je pustošila po deželi in s seboj jemala sužnje; v marsikaterem protiturškem uporu so sodelovali tudi srbski velikaši (Drançolli 1984, 31). Ena bitka, ne posebej pomembna v vojaškem smislu, pa je še posebej zaznamovala mitologijo srbskega pojmovanja zgodovine; to je bila bitka na Kosovem polju l. 1389. Bitka je potekala 28. junija tega leta nedaleč od današnje Prištine. Zgodovinski viri so s podatki o bitki precej skopi; enotni pa so si v tem, da se srbski lokalni poveljnik Lazar

²⁰² V 14. stoletju so bili dokončani najveličastnejši samostani, npr. tisti v Visokih Dečanih, Gračanici in Prizrenu (Krstić 2006).

²⁰³ V tuji in slovenski znanstveni, strokovni in leposlovni literaturi je pogost tudi zapis Otomanski/otomanski. Slovenski pravopis dopušča obe možnosti, nobena od njiju pa ni bolj oz. manj priporočljiva. Besedilna korpusa GIGAFIDA (<http://www.gigafida.net>) in NOVA BESEDA (<http://bos.zrc-sazu.si>) pokažeta, da je uporaba besede otomanski/Otomanski v slovenščini celo pogostejša kot osmanski/Osmanski (razmerje v GIGAFIDA 1362: 980, v NOVA BESEDA 94: 38 v prid otomanski/Otomanski, podatki januarja 2013). V doktorski disertaciji kljub temu uporabljam zapis osmanski/Osmanski, razlog za to pa je etimološko-lingvistično-pravopisne narave. Ime Osman izhaja iz arabskega imena Uthman (Öcal 2013). Med drugim je bil eden od tesnih prijateljev preroka Mohameda Uthman (Osman) ibn Afan (angl. prečrkovanje Uthman ibn Affan), ki je živel v 6. in 7. stoletju in je postal tudi kalif (za več informacij glej tudi delo enega najpomembnejših poznavalcev arabskega sveta na Zahodu Bernarda Lewisa *The Arabs in History* iz l. 1950, v srbohrvaščino prevedeno z naslovom *Arabi u povijesti* (Lewis 1956). Ker Arabci ne uporabljajo samoglasnika »o«, ampak namesto tega uporabljajo »u«, ki pa ni »čisti u«, kot ga izgovorimo npr. v turščini in slovenščini, ampak je izgovor med »o« in »u«, je v turščino in pozneje v slovanske jezike prešel zapis z »o« (Othman, ne pa Uthman). Pravilen izgovor naslednjega fonema v besedi Osman/Uthman (»s« oz. »th«) pa je v arabščini ث [thaa], ki je iz te tudi prešel v turščino v tem primeru – ta fonem pa je podoben izgovoru prvega fonema v angleški besedi »thin«. Ker turščina podobno kot slovenščina nima znaka za zapis tega fonema, so uporabili turško črko »s«, torej Osman, ponekod tudi Usman. Ker pa angleščina, za razliko od turščine in slovenščine, za zapis fonema ث ima primeren zapis, tj. »th«, v angleških/britanskih virih najdemo zapis Othman; izgovor so kasneje omehčali v Ottoman, kar je sicer pogosto v angleški fonologiji. To potrjuje tudi zapis tega imena v latiničnih pisavah v 21. stoletju; pojavljajo se namreč zapisi Osman, Uthman in Usman. Tudi v sodobni turščini se uporablja izraz osmanski, ne otomanski (Osmanlı İmparatorluğu). Iz tega je mogoče sklepati, da je zapis »otomanski« v slovenščino prišel iz angleščine, »osmanski« pa bolj neposredno iz izvornika, tj. brez (angleških) posrednikov; ker sta oba zapisa po slovenskem pravopisu pravilna, nobeden od njiju pa ni boljši oz. slabši približek originalnega fonema ث [thaa], zapis »osmanski« pa je vendarle bližje izvoru in se pojavlja tudi že v slovenski literaturi 19. st. (glej npr. delo Ivana Steklasa *Andrej Turjaški* ali delo *Janičar* Antona Aškerca idr.), ga uporabljam v tej disertaciji.

Hrebeljanović ni želel podrediti osmanskemu imperiju in postati njihov vazal, ampak se je Visoki porti odločil zoperstaviti z orožjem. V tednih pred bitko je sklenil koalicijo, o kateri danes ne Srbi ne Albanci ne slišijo radi, saj vsebuje precej zgodovinske ironije – da bi premagal osmansko vojsko, je v koalicijo povabil tudi Albance, ki so se skupaj s Srbi in Bosanci v okviru t. i. krščanske zveze z ramo ob rami borili proti turški vojski (Weller 2009, 25; Drançolli 2008, 38–9). V bitki, ki se je končala brez pravega zmagovalca, je Lazar padel, ubit pa je bil tudi osmanski sultan Murat I., ki naj bi ga po legendi z ukano umoril Miloš Obilić.²⁰⁴ Srbi so nadzor nad Kosovom sicer obdržali še nekaj desetletij po bitki, vse do l. 1459, ko so Osmani tudi *de facto* zavladali nad tem ozemljem, s čimer se je tudi končalo obdobje srednjeveške Srbije. Po kosovski bitki je večina krščanskih fevdalcev na Balkanu sprejela turško vazalstvo (Drançolli 1984, 40–7; Mihaljčić 1989; Ruvarac 1992; King in Mason 2006, 26).²⁰⁵

V vojaškem smislu bitka ni bila posebno pomembna, niti ni bila skozi zgodovino do osemdesetih let 20. stoletja širše poznana, a na njeni osnovi je Slobodanu Miloševiću ob pomoči dela srbske kulturne in intelektualne (nacionalistično usmerjene) elite uspelo zgraditi mit, na osnovi katerega je bil boj Srbov za ponovno osvojitve Kosova predstavljen kot mitološki boj pravice proti zlu (Dimitrijević 2011).²⁰⁶ Tako kot naj bi bila odločitev carja Lazarja za boj proti sultanu izbira med »zemeljskim kraljestvom moči in udobja, a brez ponosa« ter »nebeškim kraljestvom večne pravičnosti«, je bil take vrste po interpretacijah dela politike, ki je imela zaslombo v delu kulturne in intelektualne elite, tudi boj sodobne Srbije za ponovno osvojitve Kosova (odločitev Lazarja za boj ga je povzdignila v mučenca). A kot je že davno pred vzponom Miloševića opozoril Popović (1976) v svojem znanstvenem delu *Vidovdan i časni krst*, so se skozi preteklost nekatera zgodovinska dejstva povsem pomešala s primesmi izmišljenega, mitološkega; nastal je t. i. vidovdanski mit. Da bi tako

²⁰⁴ Glede Obilićevega imena se pojavljajo tudi zapisi Kobilić, Kopilić, Kopiliq, Kopilli, celo Kobilović; njegov priimek naj bi po legendi izhajal iz besede kobilica, saj naj bi v otroštvu pil kobilje mleko (Popović 1988, 26). Zgodovinski viri so glede Obilićeve vloge v kosovski bitki skopi, kakor so tudi nejasne okoliščine smrti Murata I., zato je nemogoče trditi, da je nekdo s tem imenom dejansko umoril turškega sultana. Precej verjetno je, da je bila Obilićevo junaštvo ustvarjeno naknadno za potrebe mitologizacije kosovske bitke. Več o kosovski bitki v odličnem znanstvenem delu Popovića *Vidovdan i časni krst* (1976).

²⁰⁵ Ne glede na izid kosovske bitke so se uporili Albancev proti Turkom nadaljevali; vrhunec so dosegli v obdobju Gjergja Kastrioti Skenderbega, pod katerim so se Albanci kar četrto stoletje (1443–1468) bojevali proti širjenju turške oblasti v Evropi.

²⁰⁶ Zanimiv pogled na to, kako je Milošević iskal sredstvo za mobilizacijo množic – in po naključju »našel« Kosovo – podaja profesor Vojin Dimitrijević (2011). Profesor Veselinov je v osemdesetih letih 20. stoletja napisal svojo prvo knjigo o kmetih/kmetstvu (to je bila v socializmu med političnim vodstvom sicer precej nepriljubljena tema, saj je socializem želel kmete preobraziti v delavce; ob tem je treba tudi dodati, da so bile med obema svetovnima vojnama kmečke stranke v Srbiji precej močne). Kot pripoveduje Dimitrijević, je nekega dne Milošević prof. Veselinova povabil k sebi, ta pa je opazil, da ima Milošević na mizi odprto njegovo knjigo. Obstaja velika verjetnost, meni Veselinov, da je skušal Milošević prav v tem najti sredstvo za mobilizacijo množic. Kmalu je ugotovil, da od tega ne bo nič, saj je bilo kmetstvo neagilno in nepopularno med ostalimi deli prebivalstva. Na kmetstvo kot mobilizacijsko sredstvo je zato pozabil in se orientiral na nacionalizem, pri čemer mu je mitologizacija kosovske bitke občutno pomagala.

zamegljevanje lahko postalo nevarno za tiste, ki se ne morejo/ne želijo iztrgati iz njegovega jarma, je že dobro desetletje pred tem, ko je Kosovo »odkril« Milošević (in je bila kosovska bitka zlorabljena za politične namene), lucidno opozarjal Popović (1976).

6.2 Od kosovske bitke do nastanka SFRJ (1389–1945)

V času osmanske vladavine so Albanci – do tedaj vsi krščanske vere – pretežno prevzeli islam, kar jim je dalo privilegiran položaj, nekateri Albanci pa so kljub vsemu ostali zvesti svoji izvorni veri (pretežno pravoslavlju in katolištvu).²⁰⁷ Osmanski sultan je namreč v zameno za plačane davke in, kot navajata King in Mason (2006, 27), sprejemanju nadvlade islama dopuščal izbiro vere. Srbi ozemlja Kosova tako niso množično zapuščali vse do l. 1690, ko je pod okriljem peškega patriarha Arsenija IV. kakih 40 tisoč Srbov odšlo v Beograd, da bi pomagali avstrijski vojski osvoboditi Srbijo izpod turške nadvlade. Habsburška vojska je bila poražena, po njenem umiku pa so bili Srbi tarča krutega maščevanja. Podoben scenarij, vključujoč odhod Srbov s Kosova, se je odvil tudi med avstrijsko-turško vojno v l. 1788–91 (Čorović 1993, 364–70; Weller 2009, 26),²⁰⁸ v tem obdobju pa so z območja Niša in predelov Kosova, pretežno poseljenih s Srbi, pred nasiljem bežali tudi Albanci (Malcolm v Rrecaj 2006, 5).²⁰⁹

V začetku 19. stoletja se je, sočasno s povečanim zatiranjem Srbov, prebudila srbska narodna zavest. Ta čas je bil zaznamovan s številnimi protiturškimi upori, katerih središče je bilo pogosto prav Kosovo.²¹⁰ Med l. 1817 in 1840 si je Srbija celo pridobila status polavtonomne pokrajine, svoje meje je skušala razširiti na celotno ozemlje srednjeveške Srbije. V tem obdobju (l. 1844) je ugledni srbski politik Ilija Garašanin (v različnih vladah je opravljal funkcije premierja, notranjega in zunanjega ministra) objavil politični manifest

²⁰⁷ Ta notranji razkol enega naroda na dve veri naj bi prispeval k razmeroma poznemu razvoju albanske narodne zavesti. Dodaten element je bila neenotna pisava Albancev: na jugu albanskega etničnega ozemlja je veljala grška, na severu latinična pisava, nekateri (verni) Albanci pa so v znak spoštovanja do islama uporabljali celo arabsko pisavo (King in Mason 2006, 26–9).

²⁰⁸ Nekateri avtorji, npr. Jelavich (1983) in Vickers (1997), vidijo te selitve Srbov kot začetni mejnik v spreminjanju etnične sestave Kosova v prid Albancem. Krstić (2006, 380) sicer podaja podatke, ki navajajo na drugačne sklepe. Že od l. 1961 se je število srbskega življa na Kosovu nenehno zmanjševalo (ne le v relativnem smislu, ampak tudi v absolutnih številkah: od 264.784 l. 1961 do 214.555 l. 1991). Število kosovskih Albancev pa je naraščalo vse od l. 1931 (331.549 prebivalcev te etnične skupine) do l. 1991 (1.596.072).

²⁰⁹ Albanske skupnosti so bile sicer znane po precej izoliranem življenju in v nekatere odročne predele turška oblast praktično ni segla. Tako so se lahko ohranili nekateri tradicionalni zakoni, med najbolj znanimi omenimo *Lekov zakon* (*Kanun Lek*), ki se je ponekod ohranil do srede 20. stoletja. Urejal je praktično vsa področja družbenega življenja, tudi krvno maščevanje (*hakmarrje*), ki je v praksi pomenilo ne le to, da je možki lahko ubil nekoga, ki ga je resno užalil oz. ponižal, ampak tudi, da se je lahko maščeval celo bližnji možki sorodnik ponižanega (če že ne povzročitelju prvotnega »zločina«, pa nekemu iz njegove družine). Začarani krog maščevanj se je pogosto vlekel več desetletij, kar je povzročilo, da so si nekatere družine zgradile prave trdnjave, da bi tako preprečile maščevanje (King in Mason 2002/2006, 28), nekateri ljudje pa so praktično izginili iz javnosti.

²¹⁰ Več o vlogi mitologiziranih »srbskih junakov« iz 19. st. Đorđeja Petrovića – Karađorđevića in Miloša Obrenovića v uporih proti Turkom v Đurić in Samardžić (1980), Stojančević (1990), King in Mason (2006, 29).

Načertanije. V tem dokumentu so bile prvič jasno zapisane ozemeljske zahteve oz. upravičenost Srbije do nekaterih ozemelj na balkanskem polotoku.²¹¹ Mnogi avtorji tudi danes v tem manifestu vidijo zametek ideje o združitvi vseh Srbov v okviru t. i. Velike Srbije, ki je opravičevala ozemeljsko agresivno srbsko politiko v devetdesetih letih 20. stoletja.²¹² Predvsem srbski avtorji, zbrani povečini v okviru Srbske akademije znanosti in umetnosti (npr. Bataković 1994/1998; Krestić in drugi 2004; Ekmečić 2004; Ćosić 2004), pa trdijo ravno nasprotno, in sicer da ta nacionalnopolitični program nikakor ni utemeljeval agresivne srbske politike in mu zato ne pripisujejo (pre)velikega pomena.²¹³

L. 1878 je pomenil pomembno prelomnico za ta prostor, saj so evropske velesile na berlinskem kongresu Srbiji in Črni gori priznale pravico do državnosti (še posebej pomembno vlogo je odigrala panslavizmu in pravoslavju naklonjena carska Rusija), medtem ko so bile aspiracije Albancev preslišane (Rrecaj 2006, 4). Štiri leta kasneje (1882) je Srbija razglasila neodvisnost; ta je ob tem zahtevala tudi priključitev Kosova, ki je bilo tedaj še pod turško oblastjo (Weller 2009, 26).

Sočasno z razpadom osmanskega imperija in vzponom Srbije so rasli tudi apetiti Albancev po vzpostavitvi lastne države. L. 1878, torej istega leta, kot je v Berlinu potekal kongres, na katerem so tedanje evropske velesile določale meje na Balkanu, je zveza albanskih klanov ustanovila t. i. Prizrensko ligo. Ta je sprva zahtevala združitev vseh območij, kjer so živeli Albanci (območje Janine v današnji Grčiji, Monastirja v današnji Makedoniji, Skadra v današnji Albaniji in Kosova), v okviru enotne in avtonomne upravne enote (vilajeta) znotraj osmanskega imperija (Jelavich 1983, 363; Rrecaj 2006, 8). Prizrenska liga je zahtevala, da vsi državni uradniki govorijo albansko, da pouk poteka v albanščini in da z delom davkov upravlja lokalna oblast. Te težnje so se kasneje z razkrajanjem turškega imperija stopnjevale in so se v času protiturških uporov l. 1912 sprevrgle v zahtevo po popolni neodvisnosti. Sledile so balkanske vojne, v katerih je Srbija ob pomoči Bolgarije in Grčije hitro pregnala ostanke turške vojske in zasedla Kosovo (1912). Poročila iz tistega časa

²¹¹ *Načertanije* tako že od samega nastanka v sredini 19. st. sproža kontroverzne razprave. Bataković (1998) npr. piše, da je že sam nastanek dokumenta zavil v tančico skrivnosti, saj naj bi zanj kar pet desetletij od njegovega nastanka vedeli le redki izbranci.

²¹² Več o aktualnosti ideje o Veliki Srbiji v Biserko (2009), Rogel (2003, 170) Gompert (1994, 43), B92 (2001) itd.

²¹³ Ti avtorji praviloma trdijo, da je »velikosrbstvo« oz. »panslavizem«, katerih elemente najdemo v *Načertaniju*, treba razumeti predvsem v duhu časa, ko je nastal, torej v luči obdobja turške vladavine nad večjim delom Balkana, ter da realni načrti za implementiranje ideje Velike Srbije niso obstajali – po njihovem mnenju je ta umetno konstruirana »nevarnost« zgolj priročen izgovor, da se Srbija v mednarodni skupnosti očrni kot agresorska država. Zanimive razprave o (domnevnih) zablodah oz. konstruktih zahodnih držav, češ da je Srbija želela ustvariti Veliko Srbijo, ponujajo prispevki avtorjev, ki so l. 2002 sodelovali na mednarodnem znanstvenem mitingu v Beogradu pod okriljem Srbske akademije znanosti in umetnosti (Krestić in drugi 2004).

govorijo o velikih zločinah nad albanskim prebivalstvom.²¹⁴ Za kosovske Albance je to torej pomenilo, da je obdobje medetničnega nasilja, ki je zaznamovalo poslednje dni turške nadvlade na tem območju, zamenjala srbska vojska (Weller 2009, 27; Krstić 2006, 30).

Ko so centralne sile ob izbruhu 1. svetovne vojne napadle Srbijo, so se v Srbiji spomnili bitke na Kosovem polju: kot trdita King in Mason (2006, 31), je bil kralj Peter pogosto portretiran kot novodobni car Lazar. Srbska vojska se je bila zaradi premoči centralnih sil prisiljena umakniti, saj bi ji v nasprotnem primeru grozilo popolno uničenje; skupaj z vojsko je odšlo tudi več sto tisoč civilistov.²¹⁵ Ker je tudi Bolgarija vstopila v vojno na stran centralnih sil, je bila edina pot umika proti jugu, čez ozemlje osrednje Srbije, nato pa prek Kosova in Črne gore do Albanije in proti Krfu. Po tej poti se je skupaj z vojsko in civilisti umikal tudi kralj Peter z družino. Poleg ene najostrejših zim so pot oteževali še napadi skupin Albancev; zaradi težavnih vremenskih razmer in albanskih napadov je na poti proti Krfu življenje izgubilo med 200 in 240 tisoč Srbov (Ćorović 1993, 583–5; RTV Vojvodina 2008). Četudi je težko trditi, da so bili napadi Albancev politično motivirani, saj naj bi po mnenju nekaterih šlo za roparske napade, je dejstvo, da so Albanci Srbom izdatno otežili umik, prispevalo k nadaljnjemu poslabšanju odnosov med tema dvema narodoma.

Zgodovino pišejo (in določajo) zmagovalci in v tem primeru ni bilo nič drugače: Srbiji, ki je konec vojne dočakala na strani zmagovalcev, je uspelo na pariški mirovni konferenci l. 1920 prepričati zmagovalke, naj ji dodelijo Kosovo; to je naposled kljub nasprotovanju kosovskih Albancev dejansko res pripadlo novonastali državi Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Albanska nacionalna zavest tistega časa je bila že precej izoblikovana; l. 1921 so kosovski Albanci DN tudi izročili peticijo za priključitev Kosova Albaniji (King in Mason 2006, 32). Sklicevali so se na podatke, da je albanska bit znotraj nove politične tvorbe ogrožena, saj so po njihovih ocenah Srbi od l. 1918 do 1921 ubili 12.371 prebivalcev Kosova, 22 tisoč pa so jih zaprli (Vickers 1997, 96). DN njihovi prošnji ni ugodilo. Zejnullah Gruda (v Rrecaj 2006, 14) tako trdi, da je Kosovo v tistem času postalo sinonim za odrekanje temeljnih

²¹⁴ Lampe (1997, 97) navaja, da je srbska vojska zločine upravičevala, sklicujoč se na izgon 150 tisoč Srbov s Kosova od l. 1870 naprej. Tedanji poročevalec ruskega časopisa Pravda Lev Trocki, kasnejši boljševiški revolucionar, je l. 1912 takole navedel besede srbskega častnika: »Kmalu potem, ko smo prešli mejo s Kosovom, smo bili priča grozodejstvu: celotne albanske vasi so se spremenile v ognjene stebre; lastnina in naselja, kjer so živeli njihovi očetje in dedje, so izginjali v plamenih; ti prizori so se ponavljali vse do Skopja. Tam so Srbi vdirali v turške in albanske hiše ter plenili in ubijali ...« (Trocki v King in Mason 2006, 31).

²¹⁵ Kneževićeva (2011) v zanimivem članku analizira odnose med srbskimi ženskami in vojaki okupacijskih sil v 1. svetovni vojni. Marsikatera ženska je bila, kot piše Kneževićeva, obtožena prostituiranja, če je zgolj sodelovala z okupacijskimi oblastmi. Šlo je celo tako daleč, da je bilo vprašanje prostitucije (in vseh drugih vrst sodelovanja s tujimi silami) v diskurzu (samooklicanih) srbskih »varuhov morale« povzdignjeno ne le na vprašanje nacionalnega ponosa, ampak celo raven nacionalne varnosti.

človekovih pravic. Prikriti odpor, ki se je občasno sprevrgel v agresijo zoper Albance, se je manifestiral v različnih oblikah (Rrecaj 2006, 19).²¹⁶

Ob izbruhu 2. svetovne vojne so okupacijske sile osi večji del Kosova dodelile Italiji, ki je takrat že obvladovala tudi Albanijo, manjši del ozemlja na severu so okupirale nemške enote, pas na skrajnem vzhodu pa bolgarske. Zgodovina se je vnovič ironično poigrala s tem območjem: nihalo se je tokrat premaknilo v prid Albancev, ki so se, kot piše Pavlowitch (v Weller 2009, 28), množično maščevali Srbom. L. 1944 so se poražene sile osi s tega ozemlja umaknile; to območje so zasedli Titovi partizani, ki so se kmalu začeli maščevati »sodelavcem okupatorja«.²¹⁷ Še posebej ostro so partizani nastopili proti albanski organizaciji Balli Kombëtar, ki je po kapitulaciji Italije stopila v službo nemškega rajha. Hudo nasilje je sprožilo nekajmesečni upor Albancev in kar 30 tisoč partizanov je bilo poslanih na Kosovo, da so zadušili upor (Nečak 1984, 193–200).

6.3 Kosovo v obdobju SFRJ (1945–91)

Povojno obdobje je za razumevanje današnjega konflikta na Kosovu še posebej pomembno. 3. septembra 1945 je srbska narodna skupščina Kosovo razglasila za avtonomno regijo znotraj Srbije (Weller 2009, 32).²¹⁸ Skupni interes komunističnih partij Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ) in Albanije, tj. protifašistični in protinacistični boj, pa je doprinesel tudi k ideji, da bi se FLRJ in Albanija združili. V tem obdobju so se pojavljale tudi ideje o širšem združitevanju obeh že omenjenih držav, Bolgarije, Turčije in Grčije, v t. i. Balkansko federacijo, a ideja ni imela resnih možnosti za uresničitev, saj je taki politični entiteti med drugim nasprotovala tudi Sovjetska zveza.²¹⁹ L. 1946, na Posebnem plenumu Centralnega komiteja Komunistične stranke Albanije, se je vodja Komunistične stranke Albanije Enver Hoxha vprašal, ali naj od Jugoslavije zahtevajo priključitev Kosova, nato pa se združijo s FLRJ v eno državo; odgovoril si je, da taka ideja ni napredna, saj da je *»demokratska Jugoslavija bolj napredna od nas /.../ in da je v našem interesu, da je Jugoslavija močna, saj bo z močno demokracijo v Jugoslaviji demokracija prevladala tudi v ostalih delih Balkana ...«*. Ideje o združitvi so živele do l. 1948, po Titovem sporu s Stalinom (informburo) pa so hitro zamrle. Albansko vodstvo je izbralo sovjetsko opcijo, komunistično partijo FLRJ pa je

²¹⁶ Iz l. 1937 velja omeniti načrt srbskega intelektualca Vase Čubriločevića, ki je predlagal izgon Albancev s Kosova in poselitev ozemlja s Srbi; tovrstni načrti spominjajo na metode prisilnega preseljevanja judov in etničnih manjšin v boljševistični Rusiji in Hitlerjevi Nemčiji (Rrecaj 2006, 19).

²¹⁷ V tem obdobju se je zgodilo tudi nekaj najbolj neslavnih incidentov; omenimo npr. množični pobjo več sto Albancev, ki so jih partizani zaprli v tunel in jih tako zadušili (Vickers 1997, 161).

²¹⁸ Uradno ime politične entitete je bilo Avtonomna pokrajina Kosovo in Metohija. Več o pravnih/ustavnih vidikih tovrstne poteze v Weller (2009, 31–33).

²¹⁹ Podrobneje o ideji združevanja FLRJ in Albanije ter konkretnih korakov v to smer v letih 1945–8 v Stanič (1984) in Dranqoli (2011).

Komunistična partija Albanije l. 1948 celo obtožila, da je izdala socializem. Istega leta je albanska vlada preklicala vse sporazume s FLRJ (Stanič 1984, 148–9; Dranqoli 2011, 192–5). S temi geopolitičnimi premiki je bila usoda kosovskih Albancev znotraj SFRJ zapečaten; ostali so pod patronatom južnih Slovanov, združenih v FLRJ.

Povojno obdobje je bilo zaznamovano z represijo, zato je več deset tisoč Albancev emigriralo, po večini v Turčijo (Meier 1999, 27).²²⁰ V šestdesetih letih 20. stoletja so se razmere za kosovske Albance delno izboljšale, vse glasneje pa so začeli izražati svoje politične zahteve. L. 1968 so organizirali množične proteste, ki so za jugoslovansko politično vodstvo pomenili šok – na teh demonstracijah naj bi prvič zaodmeval slogan »Kosovo republika« (Bekaj 2010, 10) – a hkrati tudi streznitev glede (ne)uspešnosti »politike bratstva in enotnosti«, saj se je izpostavila ena od glavnih rakavih ran FLRJ/SFRJ, tj. nereševanje nacionalnega vprašanja (Banac 1988). L. 1969 je Kosovo dobilo tudi nov statut, leto kasneje (1970) pa je bila ustanovljena Univerza v Prištini, ki je poleg predavanj v srbščini prvič v zgodovini FLRJ/SFRJ ponudila tudi izobraževanje v albanščini (Leutloff in Pichl v Boer in van der Borgh 2011, 72). Najpomembnejši napredek v politični emancipaciji Kosova pa je prineslo l. 1974, ko je SFRJ sprejela novo ustavo, s katero je Kosovo dobilo status avtonomne pokrajine na zvezni ravni. To je, vsaj uradno, pomenilo, da je status tega območja postal skoraj enakovreden statusu ostalih republik SFRJ: Kosovci so dobili samoupravo, predstavnike v zveznih organih ipd. (Weller 2009, 28–9), kljub vsemu pa ne ključnega elementa, ki so ga imele republike, tj. pravico do odcepitve (Krasniqi 2007, 86). S sprejetjem nove ustave je, kot trdi Djilas (1993, 82), v srbski javnosti prevladalo mnenje, da je Srbija postala edina jugoslovanska republika, ki nima popolne suverenosti nad svojim ozemljem.

Po l. 1974 se je začela krepiti tudi kulturna zavest kosovskih Albancev. Ustanovili so izobraževalne in kulturne institucije, vse bolj so bili organizirani, kar je povzročilo nezadovoljstvo med Srbi. Spreminjati se je začela tudi demografska podoba (Islami 1994).²²¹ L. 1981 so zaradi slabih razmer na prištinski univerzi izbruhnili množični protesti, ki so se sprevrgli v največje nasilje po 2. svetovni vojni.²²² Frustracije kosovskih Albancev je

²²⁰ Še posebej je Albance k izseljevanju spodbujala frakcionaška skupina Aleksandra Rankovića. Državljanom SFRJ albanske narodnosti so ponudili olajšave ter poenostavljali postopek za spremembo narodnosti in za izdajo dokumentov za odhod v Turčijo. Vojaškim obveznikom, ki so odhajali v Turčijo, so celo črtali služenje vojaškega roka. Številko državljanov, ki so iz različnih razlogov odhajali v Turčijo, se je na ta način povečalo. Od l. 1953 do 1966 se je v Turčijo izselilo več kot 230 tisoč oseb, med njimi jih je bilo več kot 80 % albanske narodnosti (Hoxha 1984, 214).

²²¹ Delež Srbov in Črnogorcev na Kosovu je l. 1953 znašal 27 %, s pridobivanjem pravic kosovskih Albancev pa je do popisa prebivalstva l. 1991 padel na manj kot 10 % (Weller 2009, 29). Več o demografski sliki Kosova v Islami (1994).

²²² Povod za demonstracije je bil sila nenavaden: neki študent je v menzi na univerzi v juhi našel ščurka; novica se je hitro razširila, začeli so se protesti. Posredovala je policija in aretirala nekaj kolovodij protesta, študenti, ki so se jim nato pridružili tudi običajni ljudje, pa so zahtevali izpustitev aretiranih. Protesti nekaj tisoč kosovskih Albancev so nato dobili nove dimenzije: če so sprva zahtevali izboljšanje razmer na univerzi, je zdaj ljudstvo

tamkajšnja opozicija izkoristila za zahteve po dvigu statusa Kosova z avtonomne pokrajine na republiški status (Ismajli 1994).

Represija nad kosovskimi Albanci se je nadaljevala tudi po tem.²²³ Oblasti so jo opravičevale (tudi) s tem, da so kosovski Albanci odgovorni za vse težji položaj Srbov na Kosovu (izrinjanje Srbov iz državnih služb, slaba gospodarska situacija ipd.). Nezadovoljstvo Srbov z razmerami na Kosovu (in v širši SFRJ) in po mnenju nekaterih tudi napoved boja za povrnitev pravic je poosebljal Memorandum Srbske akademije znanosti in umetnosti iz l. 1986, po katerem naj bi se nad Srbi na Kosovu »izvajal fizični, politični, pravni in kulturni genocid« (Srpska akademija nauka i umetnosti 1986).²²⁴ Ozračje splošnega nezadovoljstva med Srbi je izkoristil predsednik Srbske komunistične partije Slobodan Milošević, do takrat sicer znan nasprotnik vsakršnega nacionalizma; njegov politični mentor, predsednik Republike Srbije Ivan Stambolić, ga je 24. aprila 1987 poslal na Kosovo prisluhnit zahtevam vedno bolj nezadovoljnih kosovskih Srbov. Takrat je izrekel besede, s katerimi se je zapisal v zgodovino: »Nihče vas ne sme tepsti!« (King in Mason 2006, 36).²²⁵ Ta stavek je bil v uvod v spreminjanje političnega diskurza, utemeljenega na socializmu, v tone, temelječe na nacionalizmu, kot bi rekli avtorji konstruktivistične teorije mednarodnih odnosov (Pešić v van der Borgh 2012, 35). Kosovski Srbi so tako postali njegove »udarne enote« na približno 100 »Mitingih resnice«, množičnih prosrbskih nacionalističnih protestih proti domnevno albanskemu osamosvajanju Kosova, ki so med srbskim ljudstvom utrjevali podobo Srbov kot žrtev zgodovinske nepravčnosti (Nikolić-Ristanović 2008; Zdravković-Zonta 2009, 677; Dimitrijević, 2011).

Da bi Milošević uresničil obljubo, ki jo je dal rojakom na Kosovu, je moral ukiniti avtonomijo Kosova. L. 1988 so tako Miloševićevi privrženci sprva prisilili vladi Vojvodine in

zahtevalo boljše življenje v vsej pokrajini. Čez dva tedna so se protesti ponovili v Prizrenu in vnovič tudi v Prištini; ranjenih je bilo 35 ljudi, 22 pa aretiranih. Oblasti so razglasile izredne razmere, na Kosovo napotile 30 tisoč vojakov, ljudje pa so se medtem še naprej zgrinjali na ulice in zahtevali dostojnejše življenje pa tudi razglasitev republike Kosovo, nekateri celo združitev z Albanijo. V dobrem mesecu nasilja in protestov je bilo po navedbah jugoslovanskega tiska ubitih 11 ljudi; Amnesty International navaja številko okrog 300, nekateri kosovski Albanci pa, da je umrlo do 1000 ljudi (Mertus 1999, 31).

²²³ Po l. 1981 je bilo 60 % vseh političnih zapornikov v SFRJ albanske narodnosti (Mertus 1999, 97).

²²⁴ Tako so nekatere incidente brez resne preiskave pripisale kosovskim Albancem. Znana je zgodba Đorđa Martinovića, ki so ga l. 1985 našli nezavestnega in okrvavljenega s steklenico v anusu na njivi, kjer je delal. Čeprav okoliščine dogodka ostajajo nepojasnjene, obstaja verjetnost, da si je rane povzročil sam. Srbski mediji pa so za to dejanje kmalu in brez pravih dokazov obsodili neznane albanske napadalce; v memorandumu Srbske akademije znanosti in umetnosti so celo zapisali, da Martinovićev primer spominja na »najtemnejše čase natikanja na kole iz obdobja osmanskega imperija« (Srpska akademija nauka i umetnosti 1986). Več o Martinovićevem primeru, ki se je sprevrgel v velik politični škandal, v Mertus (1999) in Dragović-Soso (2002). Nekateri avtorji, npr. Milosavljevićeva (v Wilmer 2002, 183), opozarjajo, da piscev Memoranduma ne gre enačiti z vsemi akademiki Srbske akademije znanosti in umetnosti, saj so v njej takrat bili tudi taki, ki so svarili pred tovrstno retoriko.

²²⁵ Domnevno razumevanje tegob Srbov, za katere naj bi bili odgovorni kosovski Albanci, in besede »*Niko ne sme da vas bije!*« so Miloševića izstrelile v politično orbito.

Črne gore k odstopu, Miloševiću pa je nato uspelo ustoličiti njemu naklonjeni vladi. Enako je jeseni istega leta storil tudi na Kosovu; novo, njemu naklonjeno politično vodstvo za kosovske Albance ni bilo nič drugega kot »zbor marionet«; srbskemu političnemu vodstvu je iz kosovskih političnih struktur l. 1988 in na začetku l. 1989 uspelo odstraniti proalbansko usmerjenega voditelja Komunistične stranke Kosova Azema Vllasija (kasneje pa tudi njegovo politično zaveznico Kaqusho Jashari), na njegovo mesto pa je imenovalo Srbiji všečnega Rahmana Morino.²²⁶ Z nadaljnjim spretnim političnim manevriranjem Miloševića in njemu naklonjenih struktur je Kosovo znotraj SFRJ februarja 1989 dokončno izgubilo federalni status (Larrabee 1990/91, 68; Magaš 1993, 230–2; Meier 1996, 111–27; Vladisavljević 2002, 783; Weller 2009, 29–37).

Kosovski Albanci so spoznali, kam jih bo taka politika Beograda pripeljala, zato so se uprli: konec februarja 1989 je kakih 2000 uslužbencev rudnika Stari trg (Trepča) nedaleč od Kosovske Mitrovice začelo stavkati;²²⁷ 80 rudarjev se je v znak protesta zoper politične in socialne razmere celo zaprlo v rudniške jaške in tam vztrajalo nekaj dni; rudarji so odšli na 55-kilometrski pohod proti Prištini, kjer se jim je pridružilo na tisoče kosovskih Albancev, da bi združili moči zoper Miloševića. Prek novega političnega vodstva je ta kljub ostrim protestom kosovskih Albancev in drugih demokratičnih elementov znotraj SFRJ izsilil ustavne spremembe, ki so za Kosovo pomenile konec avtonomije. Zvezna policija je ob nasilnih protestih vnovič posegla po represalijah; po uradnih navedbah je bilo ubitih 25 ljudi, nekatera druga poročila pa navajajo nekajkrat višje številke (Ismajli 1994; Malcolm 1999, 182; King in Mason 2006, 37; Volk 2012, 197).²²⁸

Ob obletnici kosovske bitke, 28. junija 1989, se je v zgodovini Kosova (in celotnega razpada SFRJ) zgodil še en pomemben mejnik in nadaljnja mitologizacija Kosova v srbski nacionalni zavesti.²²⁹ Milošević, ki je malo pred tem postal srbski predsednik, je v govoru na Kosovem polju pred milijonom Srbov, ki so jih tja pripeljali iz več republik SFRJ, »pozabil«

²²⁶ Vllasi je bil januarja 1989 tudi aretiran na podlagi obtožnice, da je bil vpleten v pripravo demonstracij in stavk Albancev. Njegova aretacija je bila povod za vrsto nasilnih proalbanskih protestov na Kosovu. Aprila 1990 so Vllasija izpustili, obtožnico zoper njega pa so zaradi pomanjkanja dokazov ovrgli (Larrabee 1990/91, 68–9).

²²⁷ Podatki o številu stavkajočih so različni. Meier (1996, 130) npr. navaja 1500 stavkajočih.

²²⁸ Volk (2012) poglobljeno analizira tudi odnos med Kosovom in Slovenijo, ki sta se konec osemdesetih let 20. stoletja v okviru SFRJ in vzponu srbskega centralizma znašla v podobnem položaju. Dogodki, kot je bilo zborovanje v Cankarjevem domu v Ljubljani l. 1989 v podporo stavkajočim rudarjem, pravna zaščita rudarjev, ki so jo na pobudo slovenskega Sveta za varovanje človekovih pravic nudili slovenski odvetniki dr. Peter Čeferin, Miha Kozinc, Jože Hribnik in Miha Razdrih in korekten odnos slovenskih policistov do kosovskih Albancev v tem obdobju so, kot še piše Volk (2012, 212), pomembno prispevali k ugledu Slovenije v očeh kosovskih Albancev.

²²⁹ Več o kosovskem mitu v Popović (1976), Đokić (2009) in Trgovčević (1996). Trgovčevićeva npr. meni, da je kosovski mit tako močan, ker vsebuje element maščevanja Turkom, ki so nekaj stoletij vladali Srbom. Vsebuje tudi žrtvovanje za svobodo in vero, torej popolno žrtev, vse do smrti, v zameno za to pa nudi »nebeško kraljestvo in večno slavo«. Tako močan naboj ima tudi zato, ker vsebuje smrt na bojnem polju za ideale nasproti pohlevnemu življenju s sovražnikom.

na ideologijo bratstva in enotnosti, a v čustvenem in populističnem govoru Srbom, v katerem je, kot pišejo Djilas (1993, 87), Zdravković-Zonta (2009) in Nikolić-Ristanovićeva (2008), spretno zaigral na politiko strahu in kosovskim Srbom obljubil zaščito ter več pravic (Milošević 1989).²³⁰ V tednih, ki so sledili, so na Kosovu izvedli obsežne policijske akcije, v katerih so prijeli več sto kosovskih Albancev, ki so organizirali proteste – pa tudi tiste, za katere so domnevali, da bi to lahko storili v prihodnosti (Hasani 2000; King in Mason 2006, 38; Đokić 2009).²³¹ Vrstili so tudi številni incidenti, ki so se praviloma končali brez epiloga.²³² Nevarnosti agresivne retorike in politike Miloševića so se zbal po vsej SFRJ, obrzdati – neuspešno – so ga skušali tudi nekateri vplivni nesrbski politiki.²³³

V politično pregretem ozračju 1. 1989 je 23 albanskih aktivistov, po večini intelektualcev, ustanovilo Demokratsko ligo Kosova. Njen predsednik je postal profesor in literarni kritik, oseba zmernih nazorov in pacifist, Ibrahim Rugova. 22. septembra 1991 so organizirali referendum, na katerem so prebivalci Kosova odločali o neodvisnosti. Zahteva po neodvisnosti je bila po pričakovanjih množično podprta. Referenduma se je udeležilo 87 % volilnih upravičencev, kar je v praksi pomenilo skoraj vse kosovske Albance; za neodvisno Kosovo jih je glasovalo 99 %. Oktobra 1991 so to zahtevo potrdili tudi poslanci v kosovski skupščini, ki je na tej podlagi razglasila Kosovo kot neodvisno republiko (Surroi 1997; King in Mason 2006, 39; Rogel 2003, 173).

Srbija te poteze seveda ni priznala. Na Kosovu sta začeli obstajati dve vzporedni družbi – tista kosovskih Albancev in tista kosovskih Srbov. Kosovski Albanci so začeli odpirati svoje šole in univerzo, saj so na tistih institucijah, ki jih je obvladoval Milošević, albanske profesorje odpuščali (Gjurgeala in Shala 2005), kosovski Albanci so odprli svoje zdravstvene ustanove in celo vzpostavili sistem pobiranja davkov, h katerim je izdatno prispevala tudi albanska diaspora. Maja 1992 so organizirali tudi svoje predsedniške in skupščinske volitve, na katerih je prepričljivo zmagala Demokratska liga Kosova. Njen predsednik Rugova, ki je postal tudi predsednik nepriznane države Kosovo, je že od samega začetka zagovarjal strategijo nenasilnega odpora proti Srbom: »... nimamo možnosti uspešno se zoperstaviti

²³⁰ Poglobljeni deli o osebnostnih lastnostih in političnem vzponu Slobodana Miloševića ponujata Djilas (1993) in Puzavac (2008).

²³¹ Zgodovina ima smisel za ironijo in tovrstna logika ter ponavljanje zgodovine je bilo večkrat ponazorjeno tudi v umetnosti. Med najbolj znane primere sodi prizor iz legendarnega filma Casablanca (1942), ko policijski inšpektor Louis Renault ob nekem incidentu zakliče: »*Arrest the usual suspects!*« (Aretirajte običajne osumljence).

²³² Npr. nenavadna zastrupitev dva tisoč albanskih otrok, odpustitev dva tisoč kosovskih Albancev iz policijskih vrst in njihova zamenjava s srbskimi, množična odpuščanja iz drugih državnih služb, ukinitve albanskega tiska ipd. (King in Mason 2006, 38–9).

²³³ Član predsedstva SFRJ Janez Drnovšek (2000, 60) je Miloševiću ob neki priložnosti dejal: »*Tvoja politika je podobna jezdenju tigra. Ko si na njem, se verjetno počutiš močnega. Toda slej kot prej boš moral tигра razjahati – in tiger te bo pojedel...*«.

vojski /.../ v bistvu Srbi le čakajo povod, da nas bodo lahko napadli in nas iztrebili. Verjamemo, da je bolje ne storiti ničesar kot biti masakrirani.«

V istem obdobju, ko je na Kosovu začela nastajati vzporedna družba, sta Slovenija in Hrvaška razglasili samostojnost, s čimer se je začel nepovraten, z oboroženimi konflikti zaznamovan proces razpada SFRJ.

6.4 Razpad SFRJ, začetek oboroženih spopadov in propad mirovnih pogajanj v Rambouilletu (1991–1999)

Z nastankom paralelne družbe, ki je dejansko začela nastajati že konec osemdesetih let 20. stoletja in je kosovskim Albancem omogočala preživetje (Bekaj 2010, 12; Kubo 2010, 1138), so se znotraj kosovskih Albancev začele pojavljati frakcije. Medtem ko so eni zagovarjali politiko mirnega osamosvajanja Kosova, so se drugi začeli pripravljati na oborožen boj; pojavili so se prvi zametki Osvobodilne vojske Kosova (OVK), ki sprva ni imela širše podpore in je l. 1994, ko se je pojavil prvi dokumentirani zapis o njenem obstoju, štela e kakih 20 borcev. Srbija je OVK nemudoma okarakterizirala kot teroristično organizacijo (Knežević 2006a, 95). Atentatom na srbske policiste in njihove albanske kolaborante, ki jih je izvajala OVK, je najostreje nasprotoval Rugova, saj je menil, da tako početje daje povod Srbiji, da proti kosovskim Albancem uporabi še večjo represijo in nudi razloge za diskreditacijo njihovih zahtev (King in Mason 2006, 40–1).²³⁴

Ideja OVK, da se morajo kosovski Albanci srbske nadvlade osvoboditi z oboroženim bojem, je več podpore dobila po novembru/decembru 1995, ko je bil sprejet Daytonski sporazum. Dokument, ki je končal vojno v nekdanji SFRJ, je za kosovske Albance pomenil veliko razočaranje, saj so menili, da se bo takrat uredilo tudi kosovsko vprašanje. Rugovova politika mirnega boja, po kateri naj bi mednarodna skupnost učinkovito pritisnila na Srbijo, je med kosovskimi Albanci izgubljala podporo (Selimi v Mulaj 2008, 1107–8). Nekateri avtorji pa menijo, da je nezmožnost kosovskih Albancev, da vprašanje Kosova uvrstijo na dnevni red pogajanj v Daytonu, vodila do razkola v Demokratski ligi Kosova ter pripomogla k radikalizaciji predvsem mlajših generacij kosovskih Albancev (Hasani 2000; Simić 2000, 54).

Jeziček na tehtnici, ki je OVK dokončno prelevil iz »skupine nezadovoljnih mladeničev« v paravojaško silo, je bilo sesutje t. i. finančnih piramid v Albaniji, v katere so tamkajšnji državljani vlagali prihranke (Bekaj 2010, 19). Albanija se je pogreznila v kaos, meje so postale še bolj porozne, vojaška skladišča so začeli pleniti; država je bila preplavljena z orožjem in velik del tega je našel pot na Kosovo (Haradinaj v Hamzaj 2000; Stevanović v

²³⁴ Več o nastanku OVK, taktiki delovanja, strategiji ipd. v poglobljenih znanstvenih člankih Mulajeve (2008) in Kuba (2010). O tem, kako se je v dikciji zahodnih držav OVK iz »teroristične organizacije« prelevila v »osvobodilno vojsko«, pa več v Knežević (2006a, 95).

Kubo 2010, 1143).²³⁵ V okolici Drenice na Kosovu so se pojavili prvi uniformirani pripadniki OVK. Ti so se svoje naraščajoče moči začeli zavedati – zanimivo – na množičnih pogrebi njihovih pripadnikov, ki so bili ubiti v spopadih s srbskimi oboroženimi silami, saj se je nanje zgrnilo tudi do 20 tisoč ljudi (Mulaj 2008, 1110). Napadi na srbske oborožene sile so se stopnjevali in bili »uspešni«, srbske oborožene sile pa so začele sistematično loviti pripadnike OVK (Kresović in drugi 1998; Hasani 2000).²³⁶

Eden od najbolj znanih incidentov, ki je še povečal sovraštvo do srbskih oblasti in hkrati OVK zagotovil še večjo podporo, je bil uboj Adema Jasharija. 5. marca 1998 so jugoslovanske oborožene sile obkolile Jasharijevo družinsko hišo v naselju Prekaze nedaleč od Skenderaja (srb. Srbica) v pokrajini Drenica. V spopadih, ki so trajali tri dni, srbske sile pa so uporabile celo artilerijsko orožje, je bilo ubitih 58 ljudi (kar 48 članov širše družine Jashari), med njimi tudi Adem Jashari. Jashari, za kosovske Albance *komandanti legendar* (legendarni poveljnik), je postal ikona osvobodilnega boja (Bekaj 2010, 18). Po množičnem poboju so kosovski Albanci množično začeli prehajati v vrste OVK, vse več razumevanja za »kosovsko stvar« pa je prihajalo tudi iz mednarodne skupnosti.²³⁷ Poboj Jasharijeve družine ni bil osamljen primer nasilja v Drenici, kjer so se zgodili najhujši zločini (Human Rights Watch 1999), zato ni nenavadno, da je prav tam odpor do vsega, kar je povezano s Srbijo, še danes najhujši.

23. septembra 1998 je VS OZN sprejel resolucijo 1199, ki je zahtevala takojšnjo prekinitev oboroženih spopadov in izboljšanje humanitarnih razmer (VS OZN 1998). 13. oktobra je Nato odločil, da bo bombardiral Srbijo, če se oborožene sile JLA v 96 urah ne bodo umaknile s Kosova. Milošević je v ultimatu privolil, dovolil prihod človekoljubne pomoči ter privolil v razmestitev opazovalcev OVSE na Kosovo (Stalni svet OVSE je napotitev Misije za nadzor (*Kosovo Verification Mission*, KVM) izglasoval 25. oktobra). Misija je postala vezni člen med mednarodno skupnostjo in OVK.

Medsebojni obračuni (in zločini na obeh straneh) so se kljub navzočnosti misije OVSE nadaljevali. Srbija je za nekaj dni res omejila svoje aktivnosti, zatišje pa je dodobra izkoristila OVK, ki je utrdila položaje – konec 1. 1998 je obvladovala že 40 % ozemlja Kosova (Auerswald in Auerswald 2000, 180 in 210). Ker OVK ni mirovala, je tudi Milošević izgubljal potrpljenje: januarja 1999 je na Kosovo poslal močne vojaške okrepitve, val nasilja

²³⁵ Puško znamke kalašnikov je bilo moč kupiti za le pet ameriških dolarjev (Judah v Mulaj 2008, 1110). General Vojske Jugoslavije Obrad Stevanović je na sodnem procesu proti Miloševiću povedal, da so srbske oblasti do 20. junija 1999 zaplenile 1045 ročnih raketometov, 8320 brzostrelk, polavtomatskih in avtomatskih pušk, 360 pištol, 4224 min in drugih eksplozivnih sredstev ter 723.531 nabojev različnih vrst.

²³⁶ Za podroben seznam datumov in krajev napadov, ki naj bi jih izvedli OVK v tem obdobju, v Kresović in drugi (1998, 40–9).

²³⁷ Čeprav je le mesec prej, februarja, posebni odposlanec ameriškega predsednika Robert Gelbart OVK še vedno označeval za »teroristično skupino« (glej Bekaj 2010, 21).

se je nadaljeval. Kaplja čez rob za mednarodno skupnost, da se je odločila ukrepati, je bil verjetno masaker v naselju Rečak (srb. Račak) 15. januarja 1999, ko je JLA pobila 45 civilistov (King in Mason 2006, 44–5; Mulaj 2008, 1113).²³⁸

T. i. Kontaktna skupina (sestavljale so jo Francija, Nemčija, Velika Britanija, ZDA, Italija in Ruska federacija) je predstavnike sprtih strani 29. januarja 1999 pozvala v dvorec Rambouillet na obrobje Pariza. Srbski pogajalci niso imeli Miloševićevega mandata, da privolijo v pogoje Kontaktne skupine. Medtem pa je kosovska delegacija v določila, ki OVK sicer niso bila povsem po godu, privolila (sporazumu je sprva najbolj nasprotoval eden od voditeljev OVK in bodoči predsednik kosovske vlade Hashim Tači) in sporazum tudi podpisala. Do podpisa je prišlo v Parizu (in ne v Rambouilletu), saj je bil zadnji krog pogajanj v francoski prestolnici (Simić 2000; King in Mason, 2006, 43–5; Weller 2009, 150–3).²³⁹

Glavni pogajalec, Christopher Hill, je odpotoval v Beograd, da bi srbskega predsednika vendarle prepričal o podpisu, a ga Milošević niti ni hotel sprejeti (čeprav je bila grožnja z vojaško operacijo Nata v zraku ves čas pogajanj v Rambouilletu). 22. marca je upornega Miloševića skušal še zadnjič pregovoriti ameriški veleposlanik v Beogradu Richard Holbrooke. Ameriški diplomat ni bil uspešen, predlog sporazuma je naslednji dan srbski parlament zavrnil in članice Nata so bile odločene izpeljati svojo grožnjo in na nasilje na Kosovu odgovoriti – z vojaško operacijo (King in Mason 2006, 43–5; Simić 2000).

6.5 Vojaška operacija Nata »Zavezniška sila« in vzpostavitev mednarodne uprave (marec–junij 1999)

24. marca 1999 je Nato, potem ko je srbski predsednik Milošević zavrnil podpis mirovnega sporazuma iz Rambouilleta, proti ZRJ začel vojaško operacijo Zavezniška sila (*Allied Force*).²⁴⁰ Njen cilj ni bila popolna zmaga nad nasprotnikom, ampak uporaba sile za dosego

²³⁸ Več o oboroženih spopadih na Kosovu l. 1998 v King in Mason (2006, 43) ter Mulaj (2008).

²³⁹ Podrobno o ozadju pogajanj v Rambouilletu in vlogi posameznih držav v Kontaktni skupini v Weller (1999) in Simić (2000), o zanimivih podrobnostih o tem, kako so pogajalske delegacije pristopale k pogajanjem in zakaj se je poraba vina in sira enormno povečala (uveljavil se je celo izraz »sirova diplomacija«), o čemer so cinичno poročali tudi francoski časopisi, pa v Weller (2009).

²⁴⁰ Večina angleško in albansko pišočih avtorjev (glej npr. Klejda 2008, Weller 2009, Hehir 2008 itd.) vojaško operacijo Zavezniška sila poimenuje z izrazom *humanitarna intervencija*, ki sam *per se* implicira na uporabo na moralno nujnost, s tem pa tudi upravičenost posredovanja. Sam bom v doktorski disertaciji raje uporabljal vrednostno nevtralnejši izraz *vojaška operacija*. K uporabi tega izraza se tudi sicer raje zatekajo mednarodni pravniki (glej npr. Ronzitti 1999). Problematiko uporabe pojma humanitarna intervencija problematizira tudi Grizold (2005), ki jo sicer označi kot enega največjih civilizacijskih dosežkov s konca 20. stoletja (ker postaja prelomnica v razumevanju razmerja mednarodna skupnost – država – suverenost), a ob tem dodaja, da kot *humanitarne* lahko opredelimo le tiste *intervencije*, katerih namen je res zaščita varnosti in blaginje ljudi. Ta teza je zelo blizu pojmovanju humanitarne intervencije po Chomskem (1999 in 2000).

omejenega cilja, tj. prisiliti Miloševićev režim, naj ustavi nasilje na Kosovu (Barić 2002, 178; Jelavić 2000).²⁴¹

Odločenost Nata za izvajanje vojaške operacije se je med samim potekom nekajkrat zamajala, saj zračni napadi sprva niso prineseli želenih učinkov: JLA je po začetku napadov začela srdito obračunavati z albanskimi civilisti, in ne več toliko z OVK. Med operacijo, ki je bila manj učinkovita v vojaškem smislu, kot bi lahko bila, če bi vojaška letala zavezništva lahko delovala na nižjih višinah (to jim je bilo prepovedano zaradi strahu pred žrtvami na strani Nata), je Nato zagrešil tudi nekaj pomembnih napak, ki so delno diskreditirale Nato v mednarodni skupnosti. Tako je Nato pomotoma raketiral potniški vlak južno od Beograda, uničil konvoj beguncev na traktorjih in vozovih na Kosovu, v mednarodni skupnosti pa je poleg te »kolateralne škode«, kot je domnevne napake poimenoval tiskovni predstavnik Nata Jamie Shea, odmevalo predvsem bombardiranje kitajskega veleposlaništva v Beogradu (Simić 2000; Weller 2009, 166).²⁴²

Ves čas oboroženih spopadov so potekale tudi diplomatska iskanja rešitve krize; vanje so bile vključene države z jasno izraženimi interesi v Srbiji oz. na Kosovu: ZDA, Ruska federacija, Velika Britanija, Nemčija in Francija ter tudi nekatere druge države, kakor tudi mednarodne organizacije (predvsem EU) in skupina G-8 (Weller 2009, 176–7).²⁴³

Oboroženi spopad med Natom in ZRJ se je končal po 78 dneh s podpisom Vojaško tehničnega sporazuma med Natom in ZRJ, znanega tudi kot Sporazum iz Kumanova (9. junij 1999), ki je zahteval postopen umik enot JLA s Kosova, predvidel razmestitev sil zveze Nato v pokrajino in določil t. i. tamponsko cono, ki se je od meje s Kosovom zajedala 5 kilometrov v Srbijo in v kateri niso smeli biti navzoči pripadniki oboroženih sil ZRJ (Military Technical Agreement between the International Security Force (»KFOR«) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia 1999).

Dan kasneje, 10. junija 1999, je VS OZN na osnovi predloga G-8 sprejel resolucijo 1244. 14 držav je resolucijo podprlo, Kitajska pa se je vzdržala (Weller 2009, 179). Resolucija je povzela bistvene točke Vojaško-tehničnega sporazuma in predvidevala prehod Kosova pod

²⁴¹ Več o poteku vojaške operacije v npr. Žabkar (1999a, 1999b), Barić (2002), Jelavić (2002), Knežević (2006), Krstić (2007), Koltjukov (2006), Auerswald in Auerswald (2000), Harc (2009), tudi Rrecaj (2006) itd.

²⁴² Malo je tistih, ki verjamejo uradni razlagi Nata, češ da je šlo pri bombardiranju kitajskega veleposlaništva za pomoto, ki naj bi jo zakrivila stari zemljevidi. Tako npr. Sweeney, Holsoe in Vulliamy (1999) v poročilu, ki temelji na intervjujih z visokimi uradniki Nata (katerih identiteta ni razkrita), pišejo, da je Nato veleposlaništvo napadel namenoma, potem ko je sistem za elektronsko zaznavanje Nata odkril, da se z območja veleposlaništva pošiljajo določeni signali/informacije enotam JLA. Trije častniki Nata so priznali, da so vedeli, da je aprila kitajsko veleposlaništvo v Beogradu, potem ko so bili oddajniki JLA uničeni, »prevzelo« vlogo oddajnika. Kitajci naj bi prav tako spremljali napade manevrskih raket na Beograd, da bi tako lahko JLA pomagali učinkovito zoperstaviti se ameriškim raketam. Eden od razlogov za bombardiranje naj bi bila tudi domneva, da si Kitajska obeta, da bo v zameno za pomoč Srbiji od nje dobila dele vojaškega letala F-117 z napredno tehnologijo *stealth*, ki ga je sestrelila JLA.

²⁴³ Več o diplomatskih iskanjih rešitev krize v Weller (2009, 175–8).

mednarodno upravo OZN, popoln umik vseh oboroženih sil ZRJ s Kosova ter prihod sil zveze Nato.²⁴⁴ Med pomembnejšimi določili izpostavimo, da resolucija podpira ozemeljsko celovitost in suverenost ZRJ in drugih držav v regiji, hkrati pa tudi avtonomijo in samoupravljanje Kosova. Določa tudi dvojno strukturo mednarodne uprave (civilno in vojaško). Mednarodna uprava je dobila tudi nalogo razorožitve pripadnikov OVK, generalnemu sekretarju OZN pa je bilo naloženo imenovanje civilnega upravnika (VS OZN 1999). Po mnenju Ruske federacije in številnih ruskih avtorjev (Danilov, Mozes in Vjačeslavovič Bordačev 1999; Žirinovski in Moro 1999) se je s tem »nevarnim precedensom« v Evropi začela nova realnost.

Human Rights Watch (2000) navaja, da je bilo ubitih med 489 in 528 civilistov (največ, med 279 in 318, na Kosovu). Srbski viri glede števila žrtev niso enotni, v povprečju pa navajajo približno tri- do štirikrat višje številke (torej med 1500 in 2000 civilistov, glej npr. BETA 1999). Domove je moralo zapustiti od 800 tisoč do milijon beguncev, torej kar polovica prebivalstva Kosova (od tega jih je bila približno polovica notranje razseljenih) (Weller 2009, 166; Požgan 2010).²⁴⁵ Dejstvo je, da je Nato dosegel cilj, tj. odhod oboroženih sil JLA s Kosova, s čimer naj bi se končalo nasilje.

6.5.1 Razlogi za vojaško operacijo Zavezniška sila

Med oboroženim konfliktom in po njem se je pojavilo več razlag, zakaj je Nato vojaško posredoval: od populističnih do teorij zarote in tudi do takih, ki prepričljivo pojasnjujejo odločitve članic Nata za vojaško operacijo. Razlage za posredovanje Nata proti Srbiji, ki so dale osnovo poti Kosova v neodvisnost, lahko v grobem razdelimo v naslednje skupine: I.) *moralna nujnost vojaške operacije (zaradi grobega kratenja človekovih pravic)*; II.) *(geo)politični in (geo)ekonomski interesi (držav članic Nata)*; III.) *»notranjepolitične« potrebe Nata, ameriškega predsednika Billa Clintona in srbskega predsednika Slobodana Miloševića.*

I. Moralna nujnost vojaške operacije zaradi grobega kratenja človekovih pravic

Države, ki so podprle oz. sodelovale v vojaški operaciji Zavezniška sila, so se sklicevale na moralne razloge (zločini proti človečnosti, vojni zločini idr.), ki opravičujejo vojaško

²⁴⁴ Dan kasneje so začeli na Kosovo že prihajati prvi vojaki Nata, takrat pa je prišlo do incidenta, ko so na prištinskem letališču pristale tudi mirovne enote Ruske federacije; ocenjevalo se je, da bi prvotnemu valu ruskih vojakov sledilo še od 7 do 12 tisoč vojakov iz Ruske federacije, ki bi naj zaščitili predvsem tiste dele Kosova, kjer je večinsko prebivalstvo srbsko. Prišlo je do vnovične zaostrovanja odnosov med Natom in Rusko federacijo; dodatne ruske enote pa na Kosovo vseeno niso prišle, saj sosednje države ruskim letalom niso izdale dovoljenja za prelet. Konec avgusta je bilo na Kosovu tako cca. 3300 ruskih vojakov (Pllana 2011, 283). Več o ozadju in razlogih za razmestitev ruskih vojakov na Kosovu in možnosti, da bi Ruska federacija dobila svoj sektor, v Youngs in drugi (1999).

²⁴⁵ Več o problematiki vračanja beguncev in razseljenih oseb na Kosovu v Požgan (2010).

operacijo proti suvereni državi, saj da je zavarovanje človekovih pravic nad suverenostjo države; kot opozarja Volk (2012, 50), je k odločitvi o začetku vojaške operacije pomembno pripomoglo tudi poročanje medijev z vsega sveta o zločinih. Za poimenovanje vojaške operacije so uporabili termin »humanitarna intervencija«. Wheeler in Dunne (v Hehir 2009, 249) trdita, da so svetovalci britanske vlade (ki je vojaško operacijo opravičevala, češ da je v skladu z mednarodnim pravom) dejansko vedeli, da v obstoječem mednarodnem pravu pravica do humanitarne intervencije ne obstaja, po drugi strani pa so morali domači in tuji javnosti ponuditi kredibilno (pravno) osnovo, na podlagi katere je bila izvedena vojaška operacija. Nemška vlada je bila bolj neposredna: *Bundestag* je priznal, da vojaška operacija sicer res ni bila legalna, a da je bila kljub vsemu moralno nujna.²⁴⁶

V duhu moralno-pravnega upravičevanja so delovali tudi politiki držav, ki so vojaško operacijo podprle. Tako je npr. ameriški predsednik Bill Clinton govoril o »moralnem imperativu za interveniranje«, njegov britanski zaveznik Tony Blair o »pravični vojni za pravično stvar« oz. o borbi »za vrednote civilizacije«, generalni sekretar Nata George Robertson pa je operacijo Zavezniška sila opisal kot »prvo vojno, ki se je bila zgolj in samo za etične principe«. Podobno dikcijo so uporabili tudi češki predsednik Vaclav Havel in še nekateri drugi svetovni politiki (Hehir 2008, 47).

Vojaška operacija Zavezniška sila je pomembna tudi zato, ker je ponudila pomembno osnovo za razvoj doktrine Odgovornost zaščititi (R2P), ki se je začela razvijati ravno v tem obdobju in nato po mnenju nekaterih (npr. Evans 2001, Bellamy 2008) začela preraščati celo v novo normo mednarodnih odnosov. Hkrati so se (politiki in strokovnjaki) nanjo sklicevali tudi v primerih kratenja človekovih pravic v sudanski pokrajini Darfur, Iraku, Afganistanu idr. Vprašanje moralnosti *humanitarne intervencije* na Kosovu med drugimi sicer obravnava – in problematizira s stališča interesov ZDA oz. širše, zahodnih držav – eden najpogostejše citiranih filozofov na svetu Noam Chomsky (1999; 2000), ki opozarja, da je humanitarna intervencija v zahodnih državah postala sredstvo zunanje politike in da je zato ne moremo obravnavati ločeno od drugih fenomenov (brez upoštevanja vpetosti v obstoječi doktrinarni in normativno-pravni sistem).

II. (Geo)politični in (geo)ekonomski interesi (držav članic Nata)

Argumenti, da so glavni vzrok vojaške operacije Nata (geo)politični interesi, so v neposrednem nasprotju z moralnimi argumenti, navedenimi v prejšnji točki. Nato naj bi tako želel ustvariti novi svetovni red (Jevtić 1999), v katerem se bodo male države, kot je Srbija,

²⁴⁶ Nemški zunanji minister Klaus Kinkel je ob tem tudi dejal, da vojaška operacija na Kosovu ne sme postati precedens, saj da gre za spolzek teren (Hehir 2009, 249).

morale podrediti interesu velesil, oz. celo, da v ozadju stoji globalna zarota (Vičanović 1999; Knežević 2006a in 2006b; Šelepina 2003) oz. da je Balkan postal veliki vojni poligon in *terae militaris*, saj da Nato to območje obravnava kot južno krilo obrambe pred Rusko federacijo (Knežević 2006a, 96). Srbija in Kosovo naj bi imela ključno geopolitično težo tudi zato, ker ležita na stičišču med islamskim in krščanskim svetom (glej npr. Trud 2009); o tem naj bi pričala tudi postavitve ameriškega vojaškega oporišča Bondsteel na Kosovu, ki leži v neposredni bližini vitalnih naftovodov in drugih energetskih poti (Stuart 2002).²⁴⁷

Po teh teorijah obstaja celo načrt za destrukcijo in redizajniranje južnoslovanskega območja. V interesu zahoda naj bi bila, po mnenju nekaterih avtorjev, celo ustanovitve Velike Albanije,²⁴⁸ ki bi bolj kot Srbija izpolnjevala interese zahodnih držav, ali pa vsaj načrt zahoda, da s politiko *divide et impera* Srbiji prepreči igrati pomembno vlogo na Balkanu (Knežević 2006a, 87–108). Ti argumenti (in zagovarjanje teze o nujnosti krepiteve vezi z Rusko federacijo) so tudi danes prisotni v srbski javnosti.²⁴⁹

Podobne geopolitične in geoekonomske vzroke (ki jim nasprotniki radi nadenejo oznako »konspirativnosti«) navaja tudi profesor na univerzi v Ottawi Chossuvodsky (2008), ki trdi, da v ozadju »razkrajanja Srbije« stoji sprega albansko-ameriškega lobija, ki želi (še naprej) obvladovati trgovino z mamili in belim blagom v tem delu sveta (glej tudi Knežević 2006a, 160). Chossuvodsky sicer ponuja tudi nekatere druge, predvsem ekonomsko obarvane argumente, kot npr. uvajanje neoliberalizma, od katerega bodo največ imele ravno ZDA.²⁵⁰

V tem kontekstu Chomsky (2000) navaja, da je bil razlog za vojaško operacijo želja držav članic Nata ohraniti stabilnost v tem delu sveta, in sicer zgolj zato, ker bi nestabilnost pomenila grožnjo bogatim in privilegiranim (za razliko od zločinov v afriških državah, ki jih ZDA zaradi svojih interesov »spregledajo«). Chomsky podobno kot Dimitrijević (2010; 2011) poudarja, da so bile glavne žrtve napadov pravzaprav demokratične sile, saj je bila vojaška operacija le delno usmerjena zoper vojaške cilje – najbolj so bila napadena tista mesta, kjer so bile močne protimiloševićevske sile.

²⁴⁷ Danes, ko ZDA javno priznajo, da razmišljajo o zaprtju vojaškega oporišča Bondsteel (glej npr. Marzouk 2011), bi bilo zanimivo prebrati poglede omenjenih avtorjev na preteklo pisanje.

²⁴⁸ Ta teza se je z leti izkazala za neupravičeno, saj ne Kosovo ne Albanija v prvih letih samostojnosti Kosova nista izrazila dejanskega interesa po združitvi.

²⁴⁹ Dober primer je srbski mesečnik Geopolitika, v katerem je Ruska federacija predstavljena kot edina prava politična zaveznica Srbije. Knežević (2006a, 98–9) ob tem opozarja, da Ruska federacija ni v stanju neposredno ščititi Srbije zaradi lastnih problemov. Avtor žal ne pojasnjuje nadalje, zakaj naj bi bila Srbija tako pomembna za Rusko federacijo; če so se v javnosti prej pojavljale teorije, da zato, ker naj bi prek teh območij Ruska federacija dostopala do Sredozemskega morja, je vprašanje o pomenu Srbije za Rusko federacijo še sploh aktualno po osamosvojitvi Črne gore. Trenin (v Cocozzelli 2009, 194) meni, da so veliki dobički od prodaje nafte in zemeljskega plina v zadnjem desetletju Rusko federacijo opogumili, da si ponovno izbori vpliv v mednarodnih odnosih; iskanje vloge v Evropi oz. na Balkanu prek Srbije in posledično politični in gospodarski prodor v regijo je po realistični teoriji mednarodnih odnosov torej klasičen primer konfrontacije velikih sil.

²⁵⁰ Chossuvodskega navajamo kot primer nesrbskega oz. neruskega intelektualca. Marsikdo namreč meni, da so take teze omejene predvsem na Srbijo oz. Rusko federacijo, ki v ZDA vidi veliko grožnjo.

O geopolitičnim razlagah kot glavnem vzroku vojaške operacije podvomi Volk (2012, 51), ko zapiše, da na Kosovu razen zalog lignita ni ničesar takega, zaradi česar bi številne države sveta na Kosovo vrsto let vlagale tako velike materialne kot tudi človeške resurse.

III. »Notranjepolitične« potrebe Nata, ameriškega predsednika Billa Clintona in srbskega predsednika Slobodana Miloševića

»Notranjepolitične«²⁵¹ razloge lahko vidimo na treh ravneh: a) raven Nata; b) raven ameriškega predsednika Billa Clintona; c) raven srbskega predsednika Slobodana Miloševića (oz. Miloševićeva »zloraba« Kosova in kosovskih Srbov za svoje potrebe).

Raven Nata. Nekateri avtorji (npr. Dimitrijević 2010) menijo, da je bil pomemben vzrok vojaške operacije Nata v Srbiji velika »znerviranost« Nata ob pripravah na počastitev 50-letnice obstoja, ki jo je Milošević sprožil z agresivno politiko na Kosovu. Nato je bil ustvarjen za zoperstavljanje SZ, po hladni vojni pa je iskal novi *raison d'être*, ki ga je, kot opozarja Dimitrijević (prav tam), »ponudil« en sam »klavrn in iracionalen« človek, Slobodan Milošević, čigar policijsko-vojaški stroj je nedvomno grobo kratil človekove pravice Albancev na Kosovu. Nato je tako za nekaj časa utišal kritike, naj se razpusti, saj da je z razpadom SZ izgubil razlog obstoja; (samo)opredelil se je kot varuh demokracije in človekovih pravic (Piccone 2005, 113–4) in dokazal zmožnost učinkovitega vojaškega delovanja. Če Nato, potem ko je Miloševiću zagrozil in postavil ultimat, ne bi ukrepal ob nadaljnji agresiji srbskih oboroženih sil na Kosovu, bi bil dejansko že poraženec (Dimitrijević 2009).²⁵²

Raven ameriškega predsednika Billa Clintona. Eden od razlogov, da je ameriški predsednik začel tako eklatantno zagovarjati vojaško posredovanje proti Srbiji, naj bi bil tudi njegov škandal s sodelavko Monico Lewinsky (zaradi te je bil proti njemu sprožen tudi postopek za njegovo odstavitev). Z vojaško operacijo (katere največji politični zagovornik je bil) naj bi domačo javnost odvrnil od škandala in tako preusmeril pozornost. Ta razlaga, po kateri bi se Clinton pred domačo javnostjo izkazal kot močan voditelj in tako (vsaj delno) opral svoje ime, je, razumljivo, posebej popularna v Srbiji (glej npr. Lukić 2011).

²⁵¹ Razlog, da je beseda notranjepolitični zapisan v narekovajih, je raven Nata, torej mednarodne organizacije, kjer se notranje- in zunanjepolitični interesi prepletajo oz. drug na drugega vzajemno vplivajo.

²⁵² V tem kontekstu je treba omeniti tudi domnevo, da je Milošević na neki način l. 1998 preliščil zahodne države. Kot je znano, je bil srbski predsednik do l. 1998 med zahodnimi voditelji, s katerimi je tudi prijateljeval, prepoznan kot faktor miru na Balkanu (Dimitrijević 2009), čeprav so se obrisi njegove politike na Kosovu že jasno kazali. Ali je res obstajal kak dogovor med Miloševićem in voditelji zahodnih držav oz. ali jih je Milošević res izigral, danes ostaja neznano (Dimitrijević 2011), kakor ostaja tudi malo verjetno, da so se voditelji zahodnih držav tako iznenada ogreli za vojaško posredovanje proti Srbiji.

Raven srbskega predsednika Slobodana Miloševića (oz. »zlora« Kosova in kosovskih Srbov za notranjepolitične potrebe). Srbska javnost je vse od končanih vojn na Hrvaškem in v Bosni pa do obsežnega nasilja nad kosovskimi Albanci (1998–9) Miloševiću odrekala podporo (največje demonstracije proti režimu so bile v letih 1996 in 1997). Milošević, politični pragmatik z neizmerno voljo do moči (Djilas 1993) in željo postati »novi Tito« (Dimitrijević 2010; Jevtić 2011), se je zavedel, da brez nečesa, kar bi zedinilo nacijo okrog voditelja, politično ne bo preživel; četudi na prvi pogled še tako iracionalna poteza (nadaljevanje nasilja ob zavedanju, da bo Nato uresničil grožnjo z vojaško operacijo) je bila na nek način racionalen poskus poenotenja ljudstva proti »tujemu zavojevalcu«. Čeprav naj bi vojaška operacija po prepričanju Nata oslabil Miloševića in okrepila demokracijo v Srbiji, nekateri avtorji (npr. Dimitrijević 2009) menijo, da je bila politika Nata kratkovidna, saj je bila z napadom pot Srbije v demokracijo le še podaljšana in otežena.

6.5.2 Mednarodnopravni vidiki vojaške operacije Zavezniška sila

Vojaška operacija Nata je pomenila precedens v pojmovanju mednarodnega prava (uporabe oborožene sile) in širšega okvira mednarodnih odnosov. V tem podpoglavju so izpostavljeni trije mednarodnopravni vidiki vojaške operacije: I.) *kako so vojaško operacijo legitimizirale (oz. ji nasprotovale) države članice VS OZN*; II) *kako je bilo glede vojaške operacije mnenje Meddržavnega sodišča*, na katerega se je po začetku vojaške operacije obrnila Srbija; III.) *(nekateri) pogledi mednarodnopravne in politološke stroke*.

I. Stališča držav članic VS OZN do vojaške operacije Zavezniška sila

Na zahtevo Ruske federacije se je zaradi »izredno nevarne situacije, ki jo je povzročila unilateralna vojaška akcija Nata zoper ZRJ«, na izredni seji sestal VS OZN.²⁵³ Vojaško operacijo so v VS OZN poleg ZDA podpirale ali pa ji niso izrecno nasprotovale Velika Britanija (z argumentacijo, da je legalna, saj bo preprečila nadaljnjo humanitarno katastrofo), Nizozemska (z argumentacijo, da bi VS OZN moral biti vključen v vsako odločitev o uporabi sile, da pa po drugi strani rigidna interpretacija UL OZN ene ali dveh nestalnih članic VS OZN ne more biti razlog za to, da se nič ne stori), Francija, Kanada, Gambija, Malezija, Argentina, Albanija, Bahrajn, Bosna in Hercegovina ter Slovenija.²⁵⁴ Da vojaška operacija ni upravičena, so trdile Ruska federacija, Belorusija, Kitajska in Indija. Dve stalni članici VS

²⁵³ Podrobneje o tem, kako so posamezne države v VS OZN opredeljevale (ne)legalnost vojaške operacije Nata in kako dikcijo so ob tem uporabljale, v Weller (2009, 156–8).

²⁵⁴ Slovenija je, kot nestalna članica VS OZN, Indijo, ki je trdila, da gre za jasno kršitev 53. čl. UL OZN, »spomnila« da je l. 1971 tudi sama uporabila vojaško silo v primeru intervencije v Vzhodnem Pakistanu in jo upravičevala z dejanjem ekstremne nujnosti.

OZN, Ruska federacija in Kitajska, sta tako preprečili sprejetje resolucije, ki bi avtorizirala vojaško operacijo proti ZRJ (Weller 2009, 156–8). Ruska federacija se je s svojim stališčem do Kosova vnovič skušala afirmirati na geopolitičnem prizorišču, še posebej v Evropi (Yannis 2009, 167), podobno pa je afirmiranje skušala priročno izkoristiti tudi Kitajska.

II. Stališče Meddržavnega sodišča do operacije Zavezniška sila

ZRJ je ustavitev Natovih vojaških napadov, poleg nenehnega diplomatskega pritiska, skušala doseči tudi pred Meddržavnim sodiščem; 29. aprila 1999 je pri Meddržavnem sodišču vložila zahtevo za takojšnjo ustavitev vojaške operacije Nata. Če bi ta najvišja sodna inštanca mednarodne skupnosti, znana po konservativni razlagi obstoječega mednarodnega prava, razsodila, da je vojaška operacija Nata zunaj okvirov mednarodnega prava, bi to pomenilo vsaj moralno zmago ZRJ, in obratno – poraz za Nato, saj bi države članice zavezništva težko opravičevale »moralno nujnost« operacije, če bi sodišče presodilo proti njim (Weller 2009, 159).

ZRJ je zahtevala t. i. pospešeni postopek, ki predvideva takojšnje ukrepanje za zaščito prizadete stranke v sporu. Sodišče sicer o veliko primerih odloča več let, v primerih pospešenega postopka pa odločitev običajno sprejme v nekaj tednih. A tudi v tem primeru mora tožeča stranka predstaviti argumente, na kaki podlagi ima sodišče jurisdikcijo za odločanje v konkretnem primeru; o jurisdikciji sodišča glede spora pa se morata strinjati tako toženi kot tožeča stranka. Članice Nata so se po vložitvi zahteve ZRJ osredotočile na to, da bi dokazale, da Meddržavno sodišče v tem primeru nima jurisdikcije in tako ne more odločati (Weller 2009, 159).

Dober mesec kasneje, 2. junija 1999, je sodišče naposled presodilo, da nima pravne jurisdikcije za odločanje (*prima facie jurisdiction*) glede (ne)legalnosti vojaške operacije proti ZRJ. Kljub temu je zapisalo, da je »zaskrbljeno zaradi uporabe sile v ZRJ« in da morajo vse stranke ravnati v skladu z UL OZN ter drugimi mednarodnopravnimi normami, vključno z mednarodnih humanitarnim pravom, ter da »take okoliščine odpirajo pomembna vprašanja glede mednarodnega prava« (International Court of Justice 1999). Sodišče je tako zavzelo ekvidistančen položaj do ZRJ na eni in držav članic Nata na drugi strani (Ronzitti 1999, 48–9).²⁵⁵

²⁵⁵ Zanimivo je tudi, kako so tožene države, še posebej Belgija in Velika Britanija, argumentirale legalnost vojaške operacije. Belgija je npr. trdila, da pravno podlago dajejo do tedaj sprejete resolucije VS OZN ter da je vojaška operacija skladna s 4. odstavkom 2. čl. UL OZN, ki pravi, da se morajo države članice v mednarodnih odnosih vzdržati grožnje s silo oz. uporabe sile zoper ozemeljsko celovitost oz. politično neodvisnost katerekoli države. Belgija je tako vztrajala, da vojaška operacija Nata ni usmerjena zoper ozemeljsko celovitost oz. politično neodvisnost ZRJ (saj ni imela pretenzij osvojiti ozemlja ali strmoglaviti vlade napadene države), ampak da je posredovanje namenjeno izključno preprečitvi (še večje) humanitarne katastrofe (Weller 2009, 160). Več o argumentih držav Nata in ZRJ v Weller (2009, 159–61) in Ronzitti (1999, 49–50).

III. Stališče mednarodnopravne in politološke stroke do operacije Zavezniška sila

Vojaško posredovanje Nata je sprožilo buren odziv ne le politike, ampak tudi ekspertov mednarodnih odnosov in pravnikov, saj si še danes niso enotni o tem, ali je bila vojaška operacija – ki so jo članice Nata poimenovala (s politično prikladnim izrazom) *humanitarna intervencija* – sploh zakonita, ko pa ni imela mandata VS OZN. Neenotnost mednarodnih pravnikov sicer ni nič novega, saj tudi ti niso izvzeti iz političnih in strokovnih okvirov držav, v katerih delujejo, pa tudi iz, kot trdi Koskeniemi (2012) v svojem delu o vzponu in padcu mednarodnega prava (1870–1960), *duha časa*, v katerem živijo in ustvarjajo.²⁵⁶

V prvo skupino lahko uvrstimo avtorje, ki povsem nedvoumno trdijo, da je bila *vojaška operacija v skladu z mednarodnim pravom*; med prepoznavnejšimi omenimo Christopherja Greenwooda, Marca Wellerja, Adama Robertsa in do neke mere Catherine Guicherd (v Ronzitti 1999, 49).

Na drugi skrajni pol se uvrščajo tisti, ki menijo, da je bila *vojaška operacija nelegalna*. Tako npr. večina jugoslovanskih strokovnjakov trdi, da je bilo posredovanje »dejanje agresije« – aprila 1999 je 27 intelektualcev²⁵⁷ spisalo poziv, v katerem ostro obsojajo bombardiranje Nata in zahtevajo takojšnje končanje; istočasno (v 1. členu!) pa ostro obsojajo tudi nasilje jugoslovanskih sil oz., kot so se nedvoumno izrazili, »etnično čiščenje albanskega prebivalstva« (A statement of concerned Serbian Citizen 1999). Jugoslovanski avtorji v takem razmišljanju niso osamljeni (glej npr. Brotons 1999).

Večina avtorjev pa se uvršča vmes med oba (skrajna) pola, in sicer, da je *vojaška operacija potekala zunaj okvirov mednarodnega prava, da pa je bila nujna in razumljiva*, a da hkrati ne sme postati precedens za v prihodnje (npr. Simma 1999). Nekateri pa gredo še korak dlje in menijo, da je bila vojaška operacija sicer nelegalna in v nasprotju z določili UL OZN – a jih vprašanje legalnosti niti ne zanima kaj dosti: zanje je važno predvsem to, da je Nato tako ustvaril precedens, na podlagi katerega se bo gradil nov mednarodnopravni red (npr. Cassese 1999; Glennon 1999). Po njihovem mnenju (upanju) se bo (bodoča) legalnost (oz. norma mednarodnega prava) ustvarila na podlagi tega primera (*lex ferenda*), saj je obstoječe mednarodno pravo prešibko za iskanje odgovorov na prelomu tisočletja. V tem kontekstu je zanimiva, čeprav malce radikalna, misel Slaughterjeve (2004, 262–3), ki pravi, da vojaška operacija kaže na to, da je včasih treba prekršiti zakon, da ga potem lahko spremeniš. Kot piše

²⁵⁶ »Mednarodno pravo /.../ vključuje tudi širše vidike političnih prepričanj, predstav o sebi in družbi, pa tudi strukturne omejitve, v katerih živijo in delajo tisti, ki se poklicno ukvarjajo z mednarodnim pravom« (Koskeniemi 2012, 2).

²⁵⁷ Poziv so podpisali najuglednejši srbski intelektualci, npr. Vojin Dimitrijević, Sima Čirković, Mijat Damjanović, Milutin Garašanin, Dejan Janca, Zagorka Golubović, Ivan Janković, Ljubomir Madžar, Andrej Mitrović, Ljubinka Trgovčević, Nikola Tasić, Mladen Lazić, Srbijanka Turajlić itd. (A statement of concerned Serbian citizens 1999).

Švarčeva (2011, 30), so razprave, ki so se vnele ob tem in pa nekaterih drugih spornih vojaških posegih po hladni vojni, razkrile potrebo po rehabilitaciji mednarodnega prava uporabe sile v politoloških krogih in, posledično, ponovno koncipiranje mednarodnega prava kot pomembnega elementa v sodobni mednarodni politiki.²⁵⁸

6.6 Sklep

Na podlagi analize geneze albansko-srbskega konflikta na Kosovu lahko izpeljemo več ugotovitev, pomembnih za razumevanje odnosov med kosovskimi Albanci, kosovskimi Srbi in subjekti mednarodne skupnosti v proučevanem obdobju 1999–2008.

Prvič, težko je pritrditi (naivnim) razlagam odnosov med Srbi in Albanci, v skladu s katerimi naj bi se oba naroda medsebojno zgodovinska sovražila. V 14. stoletju, ki je usodno zaznamovalo tudi sodobno zgodovino SFRJ (mitologizacija kosovske bitke), so se Srbi in Albanci celo družno zoperstavili turški vojski: srbski lokalni poveljnik Lazar Hrebeljanović je pred kosovsko bitko l. 1389 sklenil pragmatično koalicijo z albanskimi plemeni, da bi skupaj premagali vojsko osmanskega imperija. Albanci – in še to le del – so se islamizirali v naslednjih stoletjih, ko je bil ta del Balkana pod osmanskim imperijem, zato tudi ne moremo govoriti, da je v zgodovini šlo za konflikt, temelječ na verski osnovi. Izkazalo se je, da se je vsak od obeh narodov v zgodovini pragmatično skušal opreti na tisti dejavnik, ki bi jim zagotovil prednost pred drugim, s tem pa prevlado; v teh procesih ni bilo dokončnega zmagovalca, saj so mednarodne okoliščine (širitev osmanskega imperija, srbski upor, berlinski kongres, obe svetovni vojni, ustanovitev FLRJ/SFRJ in kasneje njen razpad, zaveznitva z zahodom itd.) tehniko včasih nagnila na eno stran, spet drugič na drugo. V teh procesih pa so se dogajali pogromi nad civilnim prebivalstvom na obeh straneh.

Drugič, zaznati je tudi metodološko težavo z znanstvenimi in strokovnimi viri iz tega obdobja, saj tisti, ki so nastali v obdobju SFRJ, zanemarjajo represijo nad kosovskimi Albanci, tisti, ki so nastali po l. 1999 na Kosovu in v Albaniji, pa zapostavljajo maščevanje Albancev nad srbskim življenjem. Zdi se, da najbolj »središčno« točko tako predstavljajo viri nesrbskih in nealbanskih avtorjev (z nekaterimi izjemami!), kar pa ne pomeni, da so podatki v njih izmišljeni – gre predvsem za to, da je fokus usmerjen na drugo področje.

Tretjič, zgodovina je pokazala, da so pri obeh narodih obstajale pretenzije po ustanovitvi »velikih držav« (velike Srbije, velike Albanije), priljubljenost teh idej pa je nihala. Po drugi strani so bile te ideje pri nasprotnih straneh predstavljene kot absolutno zlo, ki je priročno tudi v sodobnih mednarodnih odnosih (svarjenje dela srbske javnosti, da Albanci ob pomoči zahoda ustvarjajo veliko Albanijo) in daje osnovo za širjenje »strahu pred drugimi«. Pri tem

²⁵⁸ Več o mednarodnem pravu uporabe sile v mednarodnih odnosih v Švarc (2011).

seveda ne gre slepo zanikati dejstev, da so ideje o »velikih državah«, ki izvirajo iz 19. stoletja (albanska Prizrenska Liga, srbsko Načertanije idr.), v delu albanske in srbske javnosti še žive, da pa po drugi strani vplivni subjekti mednarodne skupnosti ob vsaki priložnosti poudarijo, da so meje na Balkanu nespremenljive (kar pa je relativno: spomnimo se le politike ZDA in večine drugih zahodnih držav na samem začetku devetdesetih let 20. stoletja do teženj Slovenije in Hrvaške po samostojnosti).

Četrtrič, ključno obdobje za razumevanje oboroženega konflikta na Kosovu v devetdesetih letih je bilo obdobje FLRJ/SFRJ, ko nacionalno vprašanje ni bilo razreše(va)no oz. so bile nacionalistične težnje zatrte. Albanci na Kosovu v tem obdobju so bili deprivilegirani v primerjavi z drugimi »konstitutivnimi narodi« te države, čeprav so postopno, ne brez žrtev, s krepitvijo nacionalne identitete zahtevali in si tudi priborili več pravic (univerza v Prištini, poučevanje v albanščini, pridobitev statusa avtonomne pokrajine ...). Blažilni faktor, da zahteve kosovskih Albancev niso bile ostreje izražene že prej, je bilo verjetno dejstvo, da so njihovi rojaki v Albaniji pod Enverjem Hoxho živeli še dosti slabše, in Kosovo v Titovi SFRJ je bilo relativno gledano bolj napredno kot sosednja Albanija. Ne nazadnje pa so kosovski Albanci tudi vedeli, kako so jugoslovanske oblasti običajno odgovorile na nacionalistične zahteve: tovrstne politične težnje so bile kaj hitro označene kot »razbijanje bratstva in enotnosti« in ustrezno sankcionirane.

Petič, ko so se razpoke v SFRJ po Titovi smrti začele kazati v vseh razsežnostih in so se iz vseh republik okrepili klici po drugačni ureditvi, kosovski Albanci niso ostali ob strani: tudi sami so zahtevali več pravic, na kar je srbsko politično vodstvo, na vrh katerega se je vzpenjal Slobodan Milošević, reagiralo z represijo (tudi ne gre zanemariti dejstva, da so bili kosovski Srbi v osemdesetih letih pogoste tarče napadov Albancev, ti pa represivnih organov), podprto z oživitvijo mita kosovske bitke iz l. 1389. Ko je SFRJ razpadla, je Kosovo na žalost kosovskih Albancev ostalo pod Srbijo, je pa takrat začela nastajati vzporedna družba, ki je bojkotirala srbsko oblast in si je ob pomoči albanske diaspore organizirala življenje (zdravstveni sistem, izobraževanje idr.). V prvi polovici devetdesetih let je nenasilna politika kosovskega voditelja Rugove še imela podporo, ob dejstvu, da Daytonski sporazum l. 1995 kosovskim Albancem ni prinesel nič, pa so kosovski Albanci postali bolj dojemljivi za idejo, da si je neodvisnost treba izboriti – z orožjem. Tovrsten protisrbski upor je še podžgala represija srbskih oboroženih sil na Kosovu.

Šestič, vojaško operacijo Nata proti ZRJ je sprožila tudi Miloševićeva nepripravljenost na pogajanja in odhod srbskih oboroženih sil s Kosova; razlog za to je bil verjetno tudi v psiholoških dejavnikih, povezanih z neomajno Miloševićevo željo ostati na oblasti (Djilas 1993; Puzavac 2008; Dimitrijević 2011). Milošević se je zavedal, da bi umik s Kosova

pomenil njegov politični konec. Zločini nad albanskimi civilisti na Kosovu so v mednarodni javnosti dali legitimnost za vojaško operacijo, čeprav vprašanje legalnosti (zaradi neodobritve VS OZN) še danes visi v zraku; velik del znanstvene in strokovne javnosti upravičuje tovrstno ukrepanje Nata kot humanitarno intervencijo, po kateri je (nelegalno) ukrepanje zoper suvereno državo manjše zlo kot dopustiti manjšinsko prebivalstvo na milost in nemilost oboroženih sil pod nadzorom centralne oblasti.

Sedmič, pravih razlogov za vojaško operacijo proti ZRJ je verjetno več (ekonomski, politični, moralni idr.), še več pa je manj osnovanih in neosnovanih domnev. Vojaška operacija Nata l. 1999 je pomenila nov mejnik v doktrini uporabe oborožene sile, prispevek k razumevanju človekovih pravic in pravic manjšin v 21. stoletju, delno spremenjeno pojmovanje nedotakljivosti in suverenosti države, s tem pa spremenjeno razumevanje mednarodnega prava in uporabe oborožene sile v mednarodnih odnosih.²⁵⁹ Na podlagi tega poglavja lahko sklenemo, da je danes v mednarodni skupnosti zaznati premike v to smer in težnjo po spremembi/dopolnitvi mednarodnega prava. Tako je vojaška operacija proti ZRJ dala pomembno spodbudo uveljavljanju doktrine Odgovornost zaščititi, ki jo danes sprejema že velik del mednarodne skupnosti, nekateri pa celo trdijo, da je doktrina, ki človekove pravice postavlja nad suverenost držav, že na poti uveljavljanja mednarodne norme (več o tem v Bellamy 2008; Zupančič 2011a, 2011b). Vojaška operacija je vsekakor v ospredje postavila vprašanje uporabe sile za zaščito človekovih pravic (kot novonastajajoče norme mednarodnih odnosov) in to, da nacionalna suverenost ni več svetinja, kot je bila v času hladne vojne – zaščita lastnega prebivalstva je predvsem odgovornost države, če pa ta tega ne želi oz. ne zmore storiti, pa se odpre vprašanje, ali ni ne le moralno, ampak tudi pravno upravičeno, da to naredi mednarodna skupnost. »Srečna devetdeseta« (*Happy 90's*), kot je obdobje po hladni vojni, ko so se za varstvo človekovih pravic pojavili novi upi, imenoval Castells (v van der Haak in Brugmans 2001), so po vojaški operaciji Nata proti ZRJ vsaj v očeh nekaterih dobila nov zagon.

²⁵⁹ Več o tem npr. v Ronzitti (1999); Simić (2000); Wheeler (2000); Nikolić-Ristanović (2008); Hehir (2008 in 2009); Švarc (2011); McKinna (2012).

7 ANALIZA PRISTOPOV OZN, EU, OVSE IN NATA K PREPREČEVANJU OBOROŽENEGA KONFLIKTA NA KOSOVU (1999–2008)

V tem poglavju so analizirani pristopi (strategije, instrumenti in (uresničevanje) politike) OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med l. 1999 in 2008. Čeprav bi bilo v analitičnem smislu morda bolj primerno vsak posamični element pristopa (strategijo, instrumente in (uresničevanje) politike) analizirati ločeno, pa se to izkaže kot neprimerno, saj bi partikularna analiza, v kateri bi bila izločena vzajemno sovplivanje in soodvisnost elementov, neprimerna, saj posameznih elementov v pristopih ne moremo razumeti ločeno od drugih (čeprav jih na ta način sicer lahko analitično obravnavamo). Strategije, instrumenti in (uresničevanje) politike so v prejšnjih poglavjih obravnavani ločeno zgolj zaradi analitske razmejenosti, medtem ko »aplikacija pristopa« na terenu (v poskusu preprečevanja oboroženega konflikta), torej aplikacija strategij, instrumentov in politik, poteka sočasno in soodvisno drug od drugega. Ker je to poglavje središčno poglavje te disertacije in eden od glavnih prispevkov k znanosti, so delni sklepi zapisani že na koncu vsakega posamičnega podpoglavja.

7.1 OZN (UNMIK)

V grobem lahko pristop v preprečevanju oboroženih konfliktov OZN na Kosovu, konkretno misije UNMIK, obravnavamo v dveh obdobjih; prvo je trajalo od začetka delovanja misije UNMIK na Kosovu do izbruha nasilja marca 2004, drugo pa od marca 2004 do februarja 2008, ko je Kosovo razglasilo neodvisnost, saj se je pristop UNMIK po nasilnih izgredih bistveno spremenil.

Junij 1999–marec 2004: od humanitarne krize prek začetkov konsolidacije do vnovičnega prepričevanja pristopa v preprečevanju oboroženega konflikta

VS OZN je z resolucijo 1244, sprejeto 10. junija 1999, vzpostavil mednarodno civilno navzočnost na Kosovu in generalnega sekretarja pooblastil, naj ustanovi UNMIK in imenuje posebnega predstavnika OZN za Kosovo (*Special Representative of the Secretary General, SRSG*).²⁶⁰ V preambuli resolucije 1244 je bilo zapisano določilo o suverenosti ZRJ nad

²⁶⁰ Resolucijo je podprlo 14 članic VS OZN, Kitajska se je glasovanja vzdržala (Weller 2009, 179). Med pomembnejšimi določili resolucije VS OZN 1244 omenimo: spodbujanje oblikovanja prehodne avtonomije in samouprave na Kosovu, dokler ni dosežena dokončna rešitev; opravljanje osnovnih funkcij civilne uprave, kjer je to potrebno in kolikor dolgo je potrebno; organizacija in nadzor razvoja prehodnih institucij demokratične in avtonomne samouprave, vključno z izvedbo volitev; prenos upravnih odgovornosti na lokalne akterje, spodbuda utrjevanja institucij lokalne samouprave na Kosovu in druge aktivnosti, povezane z izgradnjo miru; usmerjanje

Kosovom in njeni ozemeljski celovitosti; to je bila ena od glavnih zahtev ZRJ in Ruske federacije, s čimer je UNMIK, vsaj na samem začetku delovanja, nakazal, da Kosovo ne bo *per definitionem* postalo neodvisna država (Knoll 2005, 618).

Mandat UNMIK v proučevanem obdobju je bil skoraj precendenčen v zgodovini mirovnih operacij oz. pokonfliktnih območij (UNMIK 1999); ne le, da je UNMIK imel popoln administrativni nadzor nad celotnim ozemljem Kosova, ampak mu je bila dodeljena tudi osrednja politična vloga v reševanju albansko-srbskega konflikta, s čimer že po definiciji ni mogel ostati apolitičen (nevtralen) v očeh ene ali druge javnosti (Yannis 2004, 67). UNMIK je delitev dela skušal zagotoviti tako, da je določil štiri osrednje stebre, na katerih naj bi se gradila kosovska družba, v kateri bi se preprečile oz. zmanjšale možnosti za vnovičen izbruh oboroženega konflikta:

- 1. steber: Policija in pravosodje (pod okriljem UNMIK);
- 2. steber: Civilna uprava (pod okriljem UNMIK);
- 3. steber: Demokratizacija in izgradnja institucij (pod okriljem OVSE/OMIK);
- 4. steber: Obnova in gospodarski razvoj (pod okriljem EU) (Dursun-Ozkanca 2010, 445).²⁶¹

V prvi fazi UNMIK-ove uprave je vlogo SRSG opravljal francoski diplomat Bernard Kouchner (junij 1999–januar 2001). Glavne naloge te faze so bile oblikovati delujočo civilno administracijo, lokalno prebivalstvo vključiti v politično-administrativne procese, zagotoviti splošno varnost (v praksi predvsem kosovskim Srbom in drugim etničnim manjšinam) ter izvesti občinske volitve, ki bi pomenile začetek prenosa oblasti z UNMIK na lokalno prebivalstvo (Yannis 2004, 73–9). UNMIK je prevzel vse najpomembnejše upravno-politične funkcije na Kosovu: od zdravstvenih storitev, bančnega sistema, financ, pošte in telekomunikacij, pravosodnih institucij do reševanja najpomembnejših političnih in varnostnih vprašanj (Öcal in Çelenk 2010, 172).

To obdobje je bilo zaznamovano z množičnim nasiljem; šlo je predvsem za maščevanje kosovskih Albancev nad Srbi, ki ga UNMIK in KFOR nista znala ustaviti.²⁶² To je priznal

političnega procesa, namenjenega določitvi končnega statusa Kosova; v zadnji fazi nadzorovanje prenosa oblasti z začasnih institucij na institucije, oblikovane na osnovi političnega dogovora; podpora obnovi ključne infrastrukture in širši ekonomski obnovi; podpora človekoljubni pomoči (v sodelovanju z mednarodnimi humanitarnimi organizacijami); zagotavljanje javnega reda in miru, vključno z oblikovanjem lokalne policije, ter razmestitev mednarodnega policijskega osebja; zaščita človekovih pravic; zagotavljanje varne in neovirane vrnitve razseljenih na Kosovo (VS OZN 1999). Resolucija vsebuje tudi določila o oboroženih silah, demilitarizaciji ipd., ki pa so bolj podrobno analizirana v nadaljevanju v podpoglavju o vlogi Nata.

²⁶¹ KFOR, zadolžen za varnost in podporo dela UNMIK, ni bil neposredno pod UNMIK-ovim okriljem.

²⁶² 18. junija 1999 je Mednarodni odbor Rdečega križa poročal, da je svoje domove zapustilo 50–60 tisoč kosovskih Srbov, vračati pa so se začeli kosovski Albanci. Na stotine stavb, kjer so živeli Srbi, je bilo požganih, tarča preganjanj pa so bili tudi Romi. Na desetine ljudi, pretežno Srbov, je izginilo ali pa so njihova trupla –

celo Kouchner (Ignatieff 2000). V prvih mesecih UNMIK ni vzpostavil kredibilnih institucij, kar je bilo posledica majhnega števila UNMIK-ovega osebja (izkušenih civilnih strokovnjakov) in logističnih zapletov; to je vodilo v nezadovoljstvo lokalnega prebivalstva, saj so ta vakuum izkoristile kriminalne strukture. Več uspeha je UNMIK imel pri zagotavljanju zatočišč in osnovnih življenjskih razmer za kar 900 tisoč oseb, pretežno kosovskih Albancev, ki so bili razseljeni v zadnjih dveh letih oz. med Natovo vojaško operacijo (King in Mason 2006, 49–51; Cocozzelli 2009, 197; Gjini 2012; Sahatqija 2012).

V tej prvi fazi so imeli lokalni kosovski akterji predvsem posvetovalno vlogo, ne pa tudi moči dejanskega odločanja; to je UNMIK-u omogočal robusten mandat, zato se je moral že kmalu ob začetku delovanja soočiti z očitki, da je neokolonialna (Vetëvendosje 2007; Klinaku v Hehir 2006, 205) in nikomur odgovorna struktura, katere uslužbence ščiti imuniteta (Visoka in Bolton 2011, 193; Miletić 2012).²⁶³ V začetku l. 2000 so vzpostavili Skupne prehodne civilne strukture (*Joint Interim Administrative Structure*, JIAS); v tem okviru je delovalo kakih 20 oddelkov civilne uprave, ki so jih soupravljali mednarodni in kosovski uradniki. Prepričati politično razdeljeno vodstvo kosovskih Albancev, da privolijo v sodelovanje v JIAS (december 1999), je bil eden od najpomembnejših dosežkov Kouchnerjevega mandata; politični direktorat OVK, ki ga je vodil Hashim Thaçi, je namreč zase zahteval izključno upravo administrativnih institucij, *de facto* pa je imel oblast kar v 27 od 30 kosovskih občin (Cocozzelli 2009, 197; Narten 2006, 146).²⁶⁴ Predvidena je bila tudi ustanovitev pogojne samouprave, ki bi jo udeležili v okviru določil Ustavnega okvira začasne samouprave (predlaganega l. 2001).²⁶⁵ Kljub temu je UNMIK ohranil praktično vsa pooblastila vladovanja (zadolžen je bil tudi npr. za privatizacijo državnih podjetij, glej Knoll 2005, 642), zato se mu, posledično, enega temeljnih očitkov, tj. da je institucija neokolonialističnega upravljanja, ni uspelo znebiti.

Po padcu Miloševića z oblasti oktobra 2000, ko so oblast v Srbiji prevzele t. i. demokratične sile, je Srbija začela igrati bolj konstruktivno vlogo v odnosu do Kosova, tudi v želji po vključitvi v »evropske tokove« (Yannis 2004, 71; Obradović-Wochnik in Wochnik

nekatera celo obglavljena – našli čez nekaj dni. Žrtve maščevanja so bili tudi kosovski Albanci; pripadniki OVK so se maščevali nad tistimi, ki so jih sumili oz. obtožili sodelovanja s Srbi (Weller 2009, 50-1).

²⁶³ Kasneje, po razglasitvi neodvisnosti, je tarča očitkov glede neokolonialnosti postala misija EULEX oz. Mednarodni civilni urad (International Civilian Office, ICO) (Pond 2008, 103).

²⁶⁴ Zanimivo analizo oblikovanja JIAS in težav, s katerim se je soočal ob pogajanjih z OVK glede prevzema administrativnih struktur, ponuja Narten (2006).

²⁶⁵ Gre za uredbo UNMIK 2001/9. Sprejemanje Ustavnega okvira začasne samouprave je sprožila precej nesoglasja med državami članicami Kontaktne skupine za Kosovo. ZDA so predstavile osnutek Ustavnega okvira, ki je bil osnovan na določenih sporazuma iz Rambouilleta, čeprav so bila pooblastila Srbije/ZRJ bistveno zmanjšana. Druge države so trdile, da je bilo tedaj Kosovu še prehitro ponujati kakršno koli obliko začasne ustave, ki bi na Kosovu okrepila težnje po državnosti (Weller 2009, 181).

2012).²⁶⁶ Novi SRSK Hans Haekkerup je na položaju SRSK Kouchnerja nadomestil januarja 2001. Srbi tako na Kosovu kot v Srbiji so ga dojemali kot osebo, ki bo za razliko od Kouchnerja zaščitila njihove interese (Staletović 2001). V tej drugi fazi pod Haekkerupovim patronatom so bile prednostne naloge tri: nadaljevati izgradnjo civilne uprave, oblikovati ustavne okvire ter nadaljevati procese izboljšanja življenjskih razmer kosovskih Srbov. Haekkerup je osnoval skupino strokovnjakov, ki je začela pripravljati t. i. Ustavni okvir (*Constitutional Framework of Self-Government*); besede ustava se zaradi konotacije državnosti ni smelo uporabljati. Srbski predstavniki so delo v skupini bojkotirali; kasneje je sodelovanje odklonilo tudi nekaj albanskih strokovnjakov, saj UNMIK naj ne bi upošteval njihovih pripomb. Nazadnje so v osnutek Ustavnega okvira vključili tudi nekatere pripombe srbskih strokovnjakov, čeprav ti uradno niso sodelovali v nastajanju dokumenta, ki je kar sedem let predstavljal začasno ustavo (Weller 2009, 181). Ker so glavno vlogo pri nastajanju dokumenta imeli mednarodni predstavniki in ker je SRSK tudi po novem Ustavnem okviru obdržal »posebne pravice«,²⁶⁷ težko rečemo, da gre za klasičen primer nastajanja ustave, ki naj bi prišla »iz naroda«. To je na nek način razumljivo, saj so bila stališča največjih etničnih skupnosti tedaj povsem nasprotna: če kosovski Albanci niso hoteli nič drugega, kot neodvisno državo, je bila za kosovske Srbe to najslabša možna rešitev.

Ko je bilo Kosovo pod UNMIK-ovo upravo, je med mednarodnimi organizacijami, angažiranimi na Kosovu, prevladal občutek, naj se vprašanje politično-pravnega statusa Kosova odloži v prihodnost, ko se bodo napetosti med največjima skupnostima pomirile, ter da naj se energija raje usmeri v doseganje standardov. Novi SRSK Michael Steiner, ki je položaj prevzel od Haekkerupa, je zato kot prioriteto postavil izboljšanje razmer na Kosovu – tudi takih povsem neobičajnih, a kljub vsemu nujnih –²⁶⁸ ter pri političnih strankah izpogajal osem področij, za katere so določili standarde (Knoll 2005, 639).²⁶⁹ UNMIK-ov načrt,

²⁶⁶ Po drugi strani pa Miloševićev padec ni nujno prinesel zadovoljstva kosovskim Albancem. Kot trdi Cocozzelli (2009, 199), je bila Miloševićeva vlada v mednarodni skupnosti kriminalizirana, zato so bile zahteve kosovskih Albancev po samostojni državi v očeh svetovne javnosti bolj razumljene. Ko so na oblast prišle bolj demokratične sile, so tudi argumenti iz Beograda postali manj radikalni in so, posledično, začeli pridobivati kredibilnost (Cocozzelli 2009, 199).

²⁶⁷ Npr. popolna odgovornost, da so pravice in interesi skupnosti na Kosovu zaščiteni; glavna beseda določanja finančnih in političnih določil, potrjevanje proračuna in nadzor nad njim; razpustitev skupščine in sklic novih volitev, še posebej v primeru kršitve resolucije 1244; monetarna politika; nadzor nad carinsko službo; imenovanje, odstranjevanje in disciplinski ukrepi zoper sodnike in tožilce; mednarodno sodelovanje na področju pravnih zadev, sklepanje in implementacije mednarodnih sporazumov in odgovornost za zunanje zadeve Kosova; nadzor nad pravosodjem in izvrševanjem sankcij; nadzor nad Kosovskim zaščitnim korpusom (Weller 2009, 182–3).

²⁶⁸ Npr. urediti odvažanje smeti (King in Mason 2006, 128).

²⁶⁹ Ta področja so bila: a) obstoj učinkovitih, predstavniških in delujočih institucij; b) okrepitev vladavine prava; c) svobodno gibanje za vsakogar; č) spoštovanje pravice prebivalcev Kosova ostati na svojih domovih oz. pravice do vrnitve; d) razvoj osnov za vzpostavitev tržnega gospodarstva; e) ureditev vprašanj, povezanih z lastnino; f) ureditev dialoga s Srbijo; g) zmanjšanje števila pripadnikov in preoblikovanje Kosovskega zaščitnega korpusa.

imenovan Standardi pred statusom (*Standards before Status*), je uradno začel veljati 12. decembra 2003, ko ga je potrdil tudi VS OZN, marca 2004 pa je bil potrjen tudi implementacijski načrt za spremljanje napredka na področju standardov (*The Kosovo Standards Implementation Plan*).

Steinerjevo obdobje je bilo zaznamovano z začetkom opravljanja tudi ostalih »težkih del«, povezanih s stabilizacijo razmer in preprečevanjem vnovičnega izbruha oboroženega konflikta, h katerim njegovi predhodniki na položaju SRSG niso sistematično pristopili. V letu in pol, kolikor časa je opravljal vlogo SRSG, je sprožil številne ambiciozne iniciative: reševanje vprašanja Kosovske Mitrovice,²⁷⁰ decentralizacijo, začetek pogovorov med Prištino in Beogradom, prostovoljno vračanje razseljenih oseb, prenos oblasti na lokalne institucije, postopke za gospodarsko in socialno normalizacijo, reformo UNMIK in spodbujanje integracije Kosova v Evropo (King in Mason 2006, 139–40).

UNMIK je pod Steinerjem začel tudi prenos pooblastil na t. i. Začasne institucije samoupravljanja (*Provisional Institutions of Self-Government*, PISG); za obdobje do 1. 2003 tako lahko rečemo, da je bilo upravljanje Kosova izključno naloga UNMIK in da so bili lokalni akterji iz tega procesa izključeni. Nadoblast UNMIK in odločna izraba pooblasti se je jasno izkazala tudi ob ustanovitvi institucije Začasnega komisarja za medije (*Temporary Media Commission*), ki je imel moč kaznovati tiste medije, za katere je ocenil, da so spodbujali medetnične napetosti, čeprav je bila dejanska uporaba najhujših kazni zelo omejena. Medtem ko je UNMIK-ova strategija prehajala z upravljanja Kosova na nadzorovanje kosovske vlade, je Steiner OVSE ponudil več pristojnosti pri nadzorovanju, vendar OMIK te vloge ni želel sprejeti (Knoll 2005, 639).

Čeprav je UNMIK-ova strategija prenašanja pooblastil na Kosovce potekala (v Steinerjevem obdobju so npr. UNMIK-ove oddelke spremenili v ministrstva kosovske vlade), so številne kompetence, npr. obramba, varnost, zunanje zadeve, manjšinska vprašanja, ekonomska politika, ostale v pristojnosti SRSG, ki je za zakone, sprejete v skupščini, občasno uporabil pravico do veta, na drugi strani pa nikdar ni odpustil kekega visokega uradnika, čeprav so za to obstajali utemeljeni razlogi (Sahatqija 2012; Gjini 2012; Kurti 2012). Steiner je to pojasnil tako, da bi bila taka poteza kontraproduktivna, saj bi potem od njega

²⁷⁰ Za Kosovsko Mitrovico, enega najbolj perečih problemov kosovske družbe, je Steiner oktobra 2002 predstavil ambiciozen načrt: 1. zaščita severne Mitrovice pred vdori z juga, 2. redno patroliranje policistov srbske narodnosti v enotah kosovske policije, 3. dogovor o preprečevanju tiranije večine v mestni skupščini, 4. decentralizacija na mestne pododbore, kar bi minimiziralo nujnost sodelovanja kosovskih Albancev in kosovskih Srbov pri zadevah, povezanih z delovanjem Mitrovice, 5. gospodarski zagon, ki bi ga dosegli ob premestitvi teles OZN v severno Mitrovico, 6. donatorska konferenca, 7. pritegnitev kosovskih Srbov, da sodelujejo na volitvah (King in Mason 2006, 151).

pričakovali, da zamenja vsakega politika, ki bi se obnašal nekonstruktivno; želel je namreč, da bi kosovskim politikom »sodilo ljudstvo« na volitvah (King in Mason 2006, 130–61).

Steiner se je zavedal tudi rigidnosti UNMIK-ovih struktur, ki naj bi bile pretežno nagnjene k ohranjanju nespremenjenega stanja; večina zaposlenih je raje delovala v udobju svojih mandatov, kot da bi sledila pogosto zelo ambicioznemu Steinerju (preferiranje izogibanja napakam pred iskanjem konstruktivnih rešitev). Od svojih podrejenih je zahteval, naj zaupajo lokalnim akterjem in jih opolnomočijo, kar je med nekaterimi uradniki, navajenimi drugačnih, bolj invazivnih vlog, izzvalo nekaj začudenja, če ne celo nezadovoljstva.²⁷¹ Steinerju je tudi uspelo prepričati kosovske Albance, da morajo privoliti v začetek pogovorov s Srbijo, če želijo začeti pot pristopanja k EU (Obradović-Wochnik in Wochnik 2012). Njegov mandat je sicer zaznamoval škandal Joeja Truschlerja, ki je vodil Kosovsko elektrokorporacijo (KEK) in je na svoj zasebni račun s finančnimi malverzacijami prenesel 4,5 milijona evrov. Truschlerjeve nečednosti so razkrili 1. 2002 in ga tudi aretirali (Kelmendi 2005; Sahatqija 2012).

Marec 2004–februar 2008: spoznanje o nevzdržnosti statusa quo do razglasitve neodvisnosti

Marec 2004 je bil v proučevanem obdobju prelomen, saj je vnovičen izbruh oboroženega konflikta korenito premešal karte na terenu in dodatno zmanjšal ugled OZNa ter opozoril na dejstvo, da je pot do pomiritve med največjima etničnima skupnostima še dolga: v tridnevnem nasilju je bilo ubitih 19 ljudi, okoli 1000 je bilo ranjenih (od tega 61 pripadnikov KFOR in 55 policistov), požganih je bilo 550 hiš ter 27 pravoslavnih cerkva in samostanov, domove pa je zapustilo več kot 4 tisoč ljudi, pretežno kosovskih Srbov (Hyseni 2011; Weller 2009, 187; BBC 2004; Požgan 2010, 107).²⁷²

V tem obdobju je UNMIK vodil finski diplomat Harri Holkeri, ki mu je generalni sekretar to pomembno vlogo zaupal zato, ker je želel na tem položaju osebo, ki je vodila katero od evropskih vlad (Holkeri je bil finski premier) in ki je imela tesne stike z OZN

²⁷¹ V pismu vsem v UNMIK-u, naslovljenem *The Art of Letting Go*, je med drugim zapisal, da morajo institucije, ki jih UNMIK soustvarja in nadzoruje, uspeti tako, da jim dajo odgovornost in pooblastila; zapisal je tudi, da UNMIK od zdaj naprej ne gradi več šol in cest, ampak naj to začnejo delati kosovske institucije, ki naj potem nosijo zasluge – ali pa prevzamejo odgovornost, če projekti ne bodo realizirani. Opozoril je, da ni več prostora za paternalizem in imperialni odnos, češ da je obdobje Habsburžanov in osmanskega imperija na Kosovu minilo in da temu območju ne bodo več vladali tujci (King in Mason 2006, 167).

²⁷² Nerede je dejansko povzročil razmeroma majhen incident, ki pa je nato sprožil spiralo nasilja. 15. marca 2004 so neznanci v naselju Čaglavica iz vozečega avtomobila streljali in pri tem ubili 18-letnega Srba. Srbi iz Čaglavice in okoliških naselij so takoj po incidentu organizirali proteste in zaprli glavno cesto, ki Prištino povezuje z jugom Kosova in Albanijo. Le dan kasneje so v nejasnih okoliščinah v reki Ibar utonili trije albanski dečki, ki jih je po nepreverjenih informacijah preganjala skupina Srbov, da bi se maščevala zaradi uboja v Čaglavici. Da so dečke dejansko preganjali Srbi, do danes še ni potrdila nobena preiskovalna komisija. Ko se je ta novica razširila med kosovskimi Albanci, so ti želeli vdreti v severno Mitrovico in obračunati s Srbi, kar jim je preprečil KFOR. Nasilje se je razširilo tudi v ostalih delih Kosova (Weller 2004, 187; BBC 2004; Human Rights Watch 2004).

(Holkeri je tudi predsedoval GS OZN), saj je bilo znano, da bodo prihodnja leta namenjena določitvi statusa Kosova. Čeprav je nominalno Holkeri ustrezal, se je že ob samem začetku pojavilo precej dvomov, da bo zavezan svoji nalogi.²⁷³ 10 tednov po najhujšem izbruhu nasilja po l. 1999 je Holkeri odstopil; kot razlog za svoj odstop je navedel zdravstvene težave. Bistvo Holkerijeve strategije je bilo predvsn doseči, da bi se Srbi in kosovski Albanci sploh začeli pogovarjati; zasluge, da so dejansko sedli za pogajalsko mizo na Dunaju (pa čeprav za vsega nekaj krogov pogajanj) gre pripisati prav Holkeriju, saj so se takrat začeli prvi pogovori o vsebinskih zadevah, in sicer o izmenjavi informacij glede pogrešanih oseb in energetske politiki. Drugi temeljni element strategije je bilo spodbujanje dobrih odnosov med sprtima stranema in doseči sodelovanje kosovskih Albancev in Srbov v skupnem upravljanju Kosova (King in Mason 2006, 190; Terdevci 2004).

Po marčevskih dogodkih, ki so izdatno poslabšali moralo zaposlenih v mednarodnih organizacijah (Gambi v King in Mason 2006, 190), je postalo jasno, da bo treba čim prej začeti reševanje vprašanja statusa Kosova. Generalni sekretar OZN je norveškega diplomata Kaia Eideja zato pooblastil, naj pripravi osnutek revizije delovanja OZN na Kosovu. Eide je v svojem prvem poročilu, predstavljenem julija 2004, zapisal pričakovano: da so Albanci na Kosovu večinoma nezadovoljni z neučinkovito mednarodno upravo in da so najbolj ranljiva populacija na Kosovu Srbi. Navedenih je tudi nekaj pozitivnih premikov, npr. na področju izgradnje institucij. Politiko »standardi pred statusom« je označil za nezadovoljlivo, zato je pozval k vzpostavitvi novih prioritet in določitvi bolj realističnih standardov ter hkrati začetku pogovorov o statusu, saj da se bodo z odlašanjem pogovorov o tem ključnem vprašanju razmere le še poslabšale; posebej problematičen je bil zagon gospodarstva, saj neposredne tuje naložbe nerade najdejo pot na varnostno-politično problematična območja (Knoll 2005, 652). V duhu nujnosti implementacije Eidejevih priporočil je generalni sekretar OZN na mesto SRSG imenoval danskega diplomata Soerena Jessen-Petersena, ki si je kot prioriteto strategija svojega delovanja postavil premik z mrtve točke glede določitve statusa Kosova (B92 2004).

OZN je bil torej primoran začeti pogajanja o vseobsežnem načrtu za ureditev razmer na Kosovu (okrepitev vloge Kontaktne skupine, tj. Francije, Nemčije, Italije, Ruske federacije, Velike Britanije in ZDA) in v ta proces bolj pritegniti tudi Srbijo; sicer pa je prevladalo mnenje, naj UNMIK več energije usmeri v reševanje zadev, ki se neposredno tičejo lokalnega prebivalstva. Oktobra 2004, torej nekaj mesecev potem, ko je položaj SRSG prevzel Jessen-Petersen, se je premik zgodil tudi na političnem parketu VS OZN, saj je ta avtoriziral začetek

²⁷³ Holkeri je generalnemu sekretarju OZN menda celo sam namignil, da kljub svoji novi nalogi ne bo mogel opustiti številnih obveznosti, med drugim tudi serije predavanj na turističnih križarkah (Mason v King in Mason 2006, 141).

pogajanj o prihodnjem (končnem) statusu Kosova; generalni sekretar OZN je na podlagi Eidejevega priporočila na mesto posebnega odposlanca za končni status Kosova imenoval finskega diplomata Marttija Ahtisaarija, ki naj bi z obiskovanjem prestolnic in pogovori (ne pa mednarodno konferenco tipa Rambouillet oz. Dayton) dosegel premik v določitvi končnega statusa Kosova (VS OZN 2004; King in Mason 2006, 216). Strategija UNMIK je torej v tem obdobju predvidevala uporabo instrumenta t. i. *shuttle* diplomacije.

Določitev končnega statusa pa vendarle ni bila edina premisa UNMIK-ovega delovanja v tem obdobju, saj je še naprej določal nekatere prioritete v delovanju kosovske vlade, med njimi obnovo uničenih domov, pospešitev privatizacije, učinkovito reformo policije ipd. (King in Mason 2005, 192; Weller 2009, 189). Jessen-Petersen je pridobil priljubljenost predvsem med kosovskimi Albanci, saj so ti dobili občutek, da se stvari premikajo z mrtve točke (toliko manj pa je imel podpore med kosovskimi Srbi in oblastmi v Srbiji, saj je bilo jasno, da njegova strategija vodi v postopno osamosvajanje Kosova).²⁷⁴ Na položaju je bil do junija 2006, ko je odstopil zaradi, kot je navedel, družinskih razlogov (Večernje novosti 2005; Terdevci 2006).

Navkljub temu, da je okvir za pogajanja pod Ahtisaarijevim vodstvom določil VS OZN (na osnovi priporočil diplomata Eideja, generalnega sekretarja OZN in resolucije 1244), pa je bila dejansko Kontaktna skupina tista, ki je določala samo vsebino pogajanj. T. i. peterica oz. kvinta (*quint*) znotraj Kontaktne skupine, tj. ZDA, Velika Britanija, Italija, Nemčija in Francija, je presodila, da mora v pogovore o končnem statusu Kosova pritegniti tudi tisto članico Kontaktne skupine, ki je na nasprotnem bregu, tj. Rusko federacijo, saj bo na koncu morala v VS OZN tudi ta država dati vsaj načelno soglasje glede končnega statusa Kosova. Poleg tega so predvidevali, da bo z aktivno vključitvijo Ruske federacije zagotovljen vzvod za vplivanje na Srbijo, kar pa se je izkazalo za preoptimistično, saj je bila Ruska federacija, vsaj sodeč po javnih izjavah ruskih diplomatov, ves čas pogajanj trdna zaveznica Srbije.²⁷⁵ Ahtisaari je v osnutku kompromisnega predloga o prihodnjem statusu Kosova, ki ga je predstavil februarja 2007, skušal pridobiti podporo Ruske federacije; osnutek so, da bi zadovoljili interese Ruske federacije, štirikrat spremenili, a ta ni bila zadovoljna z nobeno

²⁷⁴ Po raziskavah UNDP je bila Jessen-Petersenova priljubljenost med kosovskimi Albanci celo preko 80 %. Čeprav je zasedel položaj, ki je imel slab pedigree (vplivni novinar Veton Surroi je v časniku Koha Ditore svoj članek, ki je izšel ob imenovanju Jessen-Petersena na mesto SRSG-ja, naslovil *Dobrodošel na električnem stolu*), je njegova priljubljenost, s tem pa tudi priljubljenost UNMIK-a, med kosovskimi Albanci rasla, saj je bil aktivno vključen v družbeno življenje (sodeloval je v pogovornih oddajah na televizijah ipd.). Ob njegovem odstopu z mesta SRSG je Surroi zapisal, da so Kosovci z njegovim umikom izgubili »velikega Kosovca« vsega naštetega pa je bil posledično bistveno manj priljubljen med Srbi; ob splošni 'proalbanskosti' so mu očitali tudi prijateljevanje z Ramušem Haradinajem, obtoženim za vojne zločine v letih 1998–9 (očitkom se je pridružila tudi glavna haaška tožilka Carla del Ponte), ter pasivno držo ob izbruhu poneverb in drugih finančnih malverzacij pri obnovi prištinskega letališča (Večernje novosti 2005; Terdevci 2006).

²⁷⁵ Več o samem poteku pogajanj, vsebini, vlogi Ruske federacije v le-teh, nesoglasjih in vmesnih fazah v Weller (2009, 179–217) in Yannis (2009, 165).

rešitvijo, ki ne bila sprejemljiva tako za kosovske kot srbske oblasti (Weller 2009, 194–5; Öcal in Çelenk 2010, 175).

Ugotovimo, da je bil OZN kot institucija za preprečevanje konfliktov porinjen na obrobje v določanju vsebine, saj so glavno vlogo igrali predstavniki držav v Kontaktni skupini. Po drugi strani je treba priznati, da se je UNMIK zavestno začel umikati na obrobje in je skušal čim manj posredovati. Nikakor pa vloga OZN v tem okviru ni bila zanemarljiva: posebni odposlanec Ahtisaari in njegov namestnik Albert Rohan sta dejansko vsaj delno vzpostavila komunikacijski most med delegacijama iz Beograda in Prištine, kaj več pa, predvsem zaradi realpolitičnih ciljev držav v Kontaktni skupini, verjetno niti ni bilo mogoče doseči. Ahtisaari je v svojem predlogu našel kreativno rešitev, saj je ločil pogajanja o statusu od pogajanj o tehničnih vprašanjih; za Srbe je bil ta predlog pogojno sprejemljiv. Posrednikom OZN je uspelo v predlog vnesti precej določil o decentralizaciji, zaščiti verske in kulturne dediščine, prav tako pa so določili osnove za spoštovanje manjšinskih pravic.²⁷⁶ Čeprav je Ahtisari razumel politične okoliščine v Srbiji, kjer javnost pod nobenim pogojem ne bi bila pripravljena sprejeti odpovedi Kosovu kot delu ozemlja Srbije, in je zato v predlog vnesel taka določila, da srbska politika pred domačo javnostjo ne bi bila nujno obravnavana kot izdajalska, Srbija ob podpori Ruske federacije ni privolila v nič, kar bi lahko s čimer koli namigovalo na to, da bi Kosovo v prihodnosti lahko dobilo elemente državnosti. Ahtisari je sicer v ločenem mnenju, ki ni bilo del predloga, zapisal da je »nadzorovana neodvisnost« verjetno edina smotrna rešitev za Kosovo (prav tam).

Ker je bilo jasno, da Ruska federacija ne bo privolila, da bi Ahtisaarijev načrt potrdil VS OZN, je Kontaktna skupina iskala nove rešitve. Sredi l. 2007 so oblikovali t. i. Trojko – v kateri so bili nemški diplomat Wolfgang Ischinger, ki je zastopal EU, ruski diplomat Aleksander Bocan-Harčenko in ameriški diplomat Frank Wiesner – da bi na osnovah resolucije VS OZN 1244 in določil Kontaktne skupine našla nove rešitve.²⁷⁷ V tej fazi je Srbija postala bolj aktivna v iskanju kompromisnega predloga in je zmanjšala svoje zahteve, vendar je bilo to na tej točki prepozno; kosovskih Albancev v drugi polovici l. 2007 ne bi zadovoljilo nič drugega kot neodvisnost, v kar pa Ruska federacija in Srbija nista privolili. 17. februarja 2008 je skupščina Kosova razglasila neodvisnost. Ruska federacija je proti tovrstni

²⁷⁶ Podrobneje o vprašanju zaščite pravic etničnih manjšin in pomenu sprave na Kosovu v Kllloqi in drugi (2008).

²⁷⁷ Na neki točki se je Trojka celo oddaljila od principov Kontaktne skupine, in sicer, ko je veleposlanik Ischinger omenil možnost ozemeljske izmenjave, da bi v zameno za severno Kosovo Srbija privolila v neodvisnost Kosova. Ischinger je nato, ko je sprožil val odobravanja tako v Beogradu in Prištini kot tudi širši mednarodni skupnosti, saj je bil predlog o delitvi ozemelj tabu oz. vedno znova označen skoraj kot bogokleten, pojasnil, da ga je izpostavil v duhu, da je politika umetnost možnega in da bi zato tudi ozemeljska izmenjava lahko bila ena od rešitev (Weller 2009, 223).

odločitvi uradno sicer uradno protestirala, a z ničemer ni ukrepala, da bi to dejanje kakor koli preprečila (Zupančič in Udovič 2011; Yannis 2009, 165).

7.1.1 Sklep

Analiza vloge UNMIK na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, osnovana na analizi primarnih in sekundarnih virov ter polstrukturiranih intervjujev, ponuja več sklepov.

Prvič, strategija UNMIK za preprečevanje oboroženega konflikta na Kosovu ni bila eksplicitno zapisana, npr. v nekem vseobsežnem dokumentu, ampak moramo o njej sklepati na podlagi posameznih primarnih virov (predsedniške izjave, poročila generalnega sekretarja in posebnih odposlancev, polstrukturirani intervjuji, opravljeni za potrebe te doktorske disertacije), sekundarnih virov (že opravljene analize tematike, povezane s preprečevanjem oboroženih konfliktov, npr. znanstveni članki, monografije ipd.) in proučitvi dejanske uporabe (aplikacije) instrumentov, ki se jih je UNMIK poslužil v obdobju 1999–2008. Kljub vsemu lahko sklepamo, da so UNMIK-ov pristop v preprečevanju oboroženih konfliktov na Kosovu v prvi vrsti določale (geo)politične okoliščine, saj so bili dejanski ukrepi UNMIK odvisni predvsem od tega, kako so resolucijo VS OZN 1244 interpretirale posamezne države: UNMIK je bil tako pogosto porinjen ob stran (tako kot npr. v ključnih pogajanjih od l. 2006 do 2008, ko so nekatere države – v okviru Kontaktne skupine ali pa še bolj ozko v okviru Trojke – krojile tok pogajanj o prihodnosti Kosova), a je UNMIK kljub vsemu skušal prispevati k iskanju rešitev (pogajanja, *shuttle* diplomacija, obiski ipd.).

Drugič, UNMIK je bil (v teoriji) osredotočen tako na dolgo- in srednje- kakor tudi na kratkoročno preprečevanje oboroženega konflikta. V dolgoročnem smislu je treba izpostaviti izgradnjo kosovskih institucij, gospodarski zagon v najširšem smislu (privatizacija, razvoj industrije in splošno prizadevanje za oblikovanje vzdržnega gospodarstva) in širšo demokratizacijo družbe (spoštovanje človekovih pravic, reintegracija beguncev itd.), v kratkoročnem smislu pa osredotočanje na trenutne probleme, npr. na razdeljevanje humanitarne pomoči, še posebej v prvih mesecih po končanem nasilju, ter na zagotovitev varnega okolja. Pri slednjem se je oprl predvsem na KFOR, za izgradnjo institucij je bil zadolžen OMIK, za vzpostavitev ekonomskega sistema pa EU.

Tretjič, UNMIK-ov pristop v preprečevanju oboroženega konflikta se je nenehno prilagajal (spreminjal). Eden najvidnejših dokazov te ugotovitve je korenita sprememba UNMIK-ovega pristopa po izbruhu nasilja marca 2004, ko je ta spremenil dotedanjo »mantro« in se začel osredotočati ne le na standarde (napredka), ampak tudi na urejanje političnega statusa Kosova; to vprašanje je bilo namreč za kosovske Albance, ki so želeli čim prej začeti samostojno upravljati Kosovo, ključno (Gheciu 2005, 139; Shea 2012), in ga

nekateri (npr. Gjini 2012) celo vidijo kot možno razlago za tako silovit izbruh nasilja marca 2004. V tem kontekstu je treba izpostaviti tudi, da je SRSG imel po funkciji močan mandat, a da je bila avtoritativnost izkoriščanja mandata in stopnja aktivnosti UNMIK pogosto odvisna tudi od osebnostnih lastnosti posameznega SRSG; v veliki meri je bilo delovanje UNMIK torej odvisno od tega, kdo ga je vodil in za kako politiko delovanja UNMIK se je odločil (Surroi v Terdevci 2004); njegovo delovanje pa je bilo med Kosovci povsem politizirano in pretežno razumljeno kot teorija ničelne vsote: če je bilo delovanje UNMIK sprejemljivo za kosovske Albance, zagotovo ni bilo sprejemljivo za kosovske Srbe, in obratno. Kosovski politiki so si s svojimi stališči do UNMIK celo nabirali politične točke.

Četrtrič, glede uporabe instrumentov preprečevanja oboroženih konfliktov UNMIK ni vnaprej načrtoval njihove uporabe, ampak jih je uporabljal *ad hoc* glede na politični kontekst in potrebe na terenu (ta ugotovitev je v sozvočju s prejšnjo ugotovitvijo o spremembah in prilagajanju pristopa). Predvsem je šlo za instrumente nevojaške narave, tj. diplomatske instrumente neprisilne narave (neposredna in posredna pogajanja, *shuttle* diplomacija), razvojne pristope in pristope dobrega vladovanja (instrumente vojaške narave je UNMIK-u zagotavljal KFOR). Diplomatski instrumenti neprisilne narave so bili še posebej pomembni na področju ključnih pogajanj o prihodnosti Kosova (l. 2006–8), ko so se v okviru Kontaktne skupine dejansko pogajale le države, UNMIK pa je služil predvsem kot institucija, ki je zagotavljala priložnosti za pogajanja oz. jih sama spodbujala. Ob tem pa je UNMIK imel tudi nekaj svojih pobud in predlogov (lastna agenda), ki so bili nato tudi sprejeti tako med zahodnimi državami kot tudi Rusko federacijo. Lastno iniciativo je imel tudi generalni sekretar OZN Ban Ki Mun, ki se je za razliko od pričakovane vloge generalnega sekretarja, ki naj bi bila »dajanje priporočil VS OZN in čakanje na navodila« (Gowan 2011, 407), aktivno vpletel v reševanje konflikta. Menil je, da je Kosovo problem EU in da se zato mora EU bolj aktivno vključiti v reševanje krize. Banova politika je temeljila na tem, da glavnim protagonistom krize pomaga, da se jim ne bo treba vplesti v igro ničelne vsote, ki bi bila pogubna, ampak je želel, kot je povedal svojim sodelavcem, »omogočiti, da bi reka zgodovine tekla dalje«. Njegova prednostna naloga na terenu je bila osredotočena na pomoči lokalnim skupnostim, da se ne vpletejo v nasilje, medtem ko je na sedežu OZN želel ustvariti statusno nevtralni okvir, znotraj katerega bi se države sčasoma in glede na dogodke same odločile, ali bodo priznale kosovsko neodvisnost ali ne. Njegov glavni cilj torej ni bil rešiti kosovski problem, temveč dajati času čas ter zagotoviti politični prostor drugim, da se odločijo. Tak pristop je povsem v nasprotju z idejo kriznega menedžmenta, da je potrebno takojšnje ukrepanje. Sodelavci Ban Ki Muna so prav tako skušali preprečevati izbruh oboroženega

konflikta na več ravneh, vključno z lobiranjem na visoki ravni pri političnih predstavnikih Ruske federacije (Gowan 2001, 408–9).

Petič, pomemben del politike preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu je bila tudi UNMIK-ova strategija za spodbujanje multietničnega Kosova. Ta se ni izkazala za uspešno; tudi sam vodja UNMIK Holkeri je npr. priznal, da ni realna, a je UNMIK kljub temu pri njej vztrajal še naprej ter tako le še dodatno povzročal nadaljnjo in poglobljeno politično identifikacijo z etnično pripadnostjo, medtem ko ustvarjanje »kosovske identitete« v državljanskem, ne pa etničnem smislu, ni uspelo (Hehir 2006, 200; McKinna 2012).²⁷⁸ UNMIK je v tem oziru dajal prednost varnostnim razmeram, ki so bile najlažje dosežene s fizičnim ločevanjem etničnih skupin (npr. Mitrovica), ne pa z integracijo. Ob tem se zastavlja vprašanje (na katerega odgovora ni), kakšna bi bila v tem oziru boljša rešitev.

Šestič, UNMIK je z leti izgubljal podporo med vsemi etničnimi skupnostmi, še posebej med kosovskimi Albanci. Sčasoma je rasel odstotek tistih, ki so v UNMIK videli neokolonialnega upravitelja, tudi zato, ker UNMIK praktično ni imel politične odgovornosti do kosovskega prebivalstva, poleg tega pa so nekateri diplomati s pridom izkoriščali imuniteto, ki jo je UNMIK omogočal. Olja na ogenj so prilili tudi škandali, v katere so bile vpletene osebe, povezane z UNMIK, vendar o teh zadevah nato ni bilo širše razprave, saj so bile zadeve hitro utišane (Knoll 2005, 653; Kurti 2012; Sahatqija 2012; Gjini 2012). V UNMIK si namreč niso želeli, da bi s poglobljenimi preiskavami, katerih rezultati bi bili predstavljeni javnosti, prišlo do še večje averzije do njihovega delovanja. To je, razumljivo, vedno znova razburilo vsaj eno od etničnih skupnosti, in ker je bilo v obdobju 1999–2008 takih dogodkov precej, se je zaupanje UNMIK-u z leti manjšalo. Mnogi so menili – tako kosovski Srbi kot kosovski Albanci, da je UNMIK nedotakljiva (neokolonialna) nadoblast z vso močjo in pravicami, a povsem brez dolžnosti in odgovornosti do Kosovcev. Dodatna sol na rano kosovskih Albancev je bilo tudi dejstvo, da UNMIK severno od Ibra v pretežno srbskem delu Kosova praktično ni imel vpliva, prav tako pa mu ni uspelo vzpostaviti kredibilnih institucij na začetku delovanja (Yannis 2004, 73). Vendar gre pri tem predvsem za politično vprašanje (med stalnimi članicami VS OZN), ne pa izvedbeno.

Sedmič, UNMIK-u je bila že v zibelko položena težavna naloga, saj je imel odprt mandat in nihče ni jasno vedel, kaj mora doseči in kdaj bo zapustil državo (Knoll 2005). Caplan (v Visoka in Bolton 2011, 207) pojasnjuje, da je »mednarodna administracija /.../ lahko uspešna le, če je dobro načrtovana, če uspešno uravnotežuje med mednarodno odgovornostjo dobro

²⁷⁸ McKinna (2012) razlaga tudi poskus oblikovanja evropske identitete, s katero so subjekti mednarodne skupnosti med Kosovci – tako Albanci, Srbi kot tudi pripadniki drugih etničnih manjšin – skušali oblikovati neke vrste skupno evropsko nadidentiteto. Tak poskus je seveda privlačen s stališča preprečevanja oboroženih konfliktov, ne moremo pa mimo pomisleka, da se zdi tako poskus, iniciiran praktično takoj potem, ko se je medetnično nasilje končalo in ko so spomini na nasilje še zelo živi, vsaj malce naiven.

vladati in zahtevami lokalnega prebivalstva po samoupravi, če je zagotovljeno, da je mednarodno odgovorna in če ima primerno izhodno strategijo». UNMIK izhodne strategije ni imel (Hehir 2006, 207) in je strategijo nenehno spreminjal v odvisnosti od razmer v mednarodni skupnosti (kar samo po sebi sicer ni napačno). UNMIK je bil tako ujet med interesi (prebivalcev) ozemlja, ki ga upravlja, in kolektivnimi (ali partikularnimi) interesi držav članic mednarodne skupnosti (Knoll 2005). Morda bi bilo lažje za UNMIK – in bolj sprejemljivo za vse prebivalce Kosova – da bi se UNMIK (oz. druge mednarodne uprave, ki bi jih imeli v prihodnosti) osredotočil predvsem na neposredno (operativno) preprečevanje izbruha oboroženega konflikta, splošno izboljševanje življenjskih razmer na Kosovu, medtem ko bi mediatorsko vlogo raje prepustil kakemu drugemu subjektu mednarodnih odnosov, ko bi za to bile razmere bolj ugodne (UNMIK oz. prihodnje mednarodne uprave kot instrument, ki igra konstruktivno vlogo pri ustvarjanju razmer za prihodnjo politično rešitev). Vprašanje, ki ob tem torej ostaja, je, ali bi UNMIK v danih konstelacijah moči stalnih članic VS OZN in njihovih političnih računih, ki so določale delovanje misije UNMIK, lahko bil na kakršen koli način bolj sprejet med največjima etničnima skupnostima na Kosovu oz. v širši mednarodni skupnosti.

Osmič, vloga UNMIK v proučevanem kontekstu je bila v glavnem odvisna od stalnih članic VS OZN, pri čemer je Ruska federacija (delno tudi Kitajska) načelno nasprotovala vsakršnim ukrepom, ki bi vodili v neodvisnost Kosova, medtem ko so Francija, Velika Britanija in ZDA v samostojnem Kosovu videle edino realno rešitev, še posebej po marcu 2004. Geopolitični boj 21. stoletja med velesilami se je na primeru Kosova manifestiral v precejšnji razsežnosti. Po drugi strani pa je treba pripomniti, da je Ruska federacija tudi prek UNMIK (oz. širše OZN) v samostojnost Kosova potihem privolila in za »obrambo Srbije« ni bila pripravljena uporabiti česa bolj radikalnega kot diplomatska sredstva (niti ni prišlo npr. do ekonomskih sankcij Ruske federacije zoper države, ki so Kosovo priznale), niti ni več kot načelno nasprotovala prenašanju odgovornosti z UNMIK na organe lokalne samouprave (PISG). Vsekakor pa je Ruska federacija želela od »kosovske zgodbe« prek OZN, UNMIK oz. Kontaktne skupine, v kateri je imela svojega predstavnika, želela iztržiti čim več.

7.2 EU

Vključevanje EU v preprečevanje oboroženih konfliktov in izgradnjo miru v svetu je s konsolidacijo te mednarodne organizacije postalo tudi ena od prioritet na njeni zunanje-politični agendi. Po hladni vojni je bila EU v svoji neposredni sosesčini (nekdanja

SFRJ) priča oboroženim spopadom, na katere ni zmogla ustrezno odgovoriti.²⁷⁹ EU, zavedajoča se dejstva, da je bila »na svojem dvorišču impotentna«, je tudi zato začela razvijati zmogljivosti za odziv v krizah v okviru EVOP/SZVP ter tako jasno nakazala politično zavezo, da si bo prizadevala za preprečevanje oboroženih konfliktov. S sporazumom Berlin Plus med Natom in EU ter sprejetjem t. i. Petersberških zavez, v katerih je bila poudarjena vloga EU tudi na civilnem področju v preprečevanju oboroženih konfliktov/kriznem menedžmentu, so bile ambicije EU v mednarodni skupnosti še okrepljene.

Na teh temeljih je bilo razumljivo, da se bo EU, zavedajoča se svoje vloge »paralizirane stranske igralke« (Brljavac 2011) v vojnah v devetdesetih in dejstva, da je do tedaj že razvila številne instrumente civilne narave za preprečevanje oboroženih konfliktov (ekonomske, socialne, diplomatske idr.), na Kosovu l. 1999 izdatno angažirala in da bo skušala postati, kot argumentira Kavalski (2006, 289), »izvirni varnostni akter«. Podobno meni Moravcsik (v Kavalski 2006, 290), češ da je pridruževanje EU najmočnejši politični instrument za mir in varnost v svetu. Tako je EU v skladu z UNMIK-ovim načrtom delitve dela prevzela odgovornost za t. i. četrti steber, tj. obnovo in gospodarski razvoj Kosova (Pond 2008; Malešič 2011), in tako vendarle nakazala jasen odmik od t. i. *obratne realistične paradigme* (Duke 1994b, 94), po kateri se subjekti vplivu in moči izogibajo, ne pa se zanj borijo.

Obdobje 1999–2004: iskanje vloge EU na Kosovu in pomoč pri vzpostavljanju institucij

EU je bila v obdobju 1999–2008 na Kosovu navzoča v dveh okvirih: prvič, kot steber UNMIK, zadolžen primarno, ne pa izključno, za obnovo in gospodarski razvoj, in drugič, neposredno prek številnih agencij in uradov na terenu. Aktivnosti EU na področju preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu lahko v grobem razdelimo na štiri podpodročja (Papadimitriou 2007, 222):

1. spodbujevalka in koordinatorka ekonomskih reform;
2. gradnja institucij;
3. subjekt političnih reform na Kosovu;
4. subjekt zagotavljanja varnosti.

Kot subjekt mednarodnih odnosov je bila EU na Kosovu v obdobju 1999–2008 ne le generatorka idej, ampak tudi največja donatorka. Institucije EU na Kosovu so koordinirale in financirale obsežno mrežo izobraževalnih programov za uradnike v novonastajajočih institucijah začasne vlade (PISG). EU je vse od l. 1999 imela pristojnost za izvedbo

²⁷⁹ Britanski premier se je l. 1998 slikovito izrazil, rekoč da je za bogate in številčne Evropejce s precej številčnimi vojskami razmeroma patetično, da ne zmorejo zbrati dovolj sil za izvedbo vojaških operacij (Freedman v Shepherd 2009, 516).

privatizacije, uvajanje carinskega sistema, nadzorovala je Upravo za bančne storitve in plačila (zametek centralne banke). V okviru makroekonomske politike je EU, prek Urada za fiskalne zadeve, svetovala SRSG-ju glede makroekonomskih politik, davčnega sistema in proračuna, podpirala uresničevanje privatizacijskih programov in spodbujala podjetništvo ter kosovsko gospodarstvo v največji meri skušala vključiti v evropske gospodarske tokove, prek Urada za izmenjavo informacij o tehnični pomoči (*Technical Assistance Information Exchange Office*) pa je pomagala kosovskim institucijam osnovati zakonodajo v skladu s standardi EU ter hkrati nadzorovati implementacijo zakonodaje. EU je vzpostavila tudi program TEMPUS za mobilnost v visokem šolstvu (European Commission 2005; FRIDE 2007, 2; Papadimitriou in drugi 2007, 221–9).²⁸⁰

Med pomembnejšimi institucijami EU na Kosovu v proučevanem obdobju je bila Evropska agencija za obnovo (*European Agency for Reconstruction*, EAR); gre tudi za prvo agencijo, ki jo je EU ustanovila na Kosovu (začetek l. 2000). EAR je bila hkrati največja in »najvidnejša« agencija EU na terenu. Ob začetku delovanja se je EAR osredotočila na razdeljevanje humanitarne pomoči, financirala pa je tudi vrsto projektov za gradnjo institucij, gospodarsko obnovo in politične reforme. Do konca svojega delovanja decembra 2008 je EAR Kosovu prek različnih projektov in programov namenila več kot 1,1 milijarde evrov; hkrati je EU napovedala nadaljevanje pomoči tudi po tem obdobju. Projekti so bili namenjeni praktično vsem področjem izgradnje države: od gradnje infrastrukture (ceste, komunala), obnove in zaščite kulturnozgodovinskih znamenitosti, reforme pravosodja in javnega sektorja, urejanja begunske problematike do vzpostavljanja svobodnih medijev, organizacije civilne družbe, urejanja okoljske, energetske in kmetijske problematike (Papadimitriou 2007, 229–30; European Agency for Reconstruction 2008a, 2008b).²⁸¹

Druga pomembna in hkrati druga najstarejša agencija EU na Kosovu v obdobju 1999–2008 je bila Misija EU za nadzor (*European Union Monitoring Mission*, EUMM). Zadolžena je bila predvsem za obveščanje relevantnih, v Bruslju baziranih institucij EU glede zadev medetničnega nasilja na Kosovu in vračanja razseljenih oseb. Ker Evropska komisija oz. Svet EU uradno v Prištini nista imela predstavništva (zaradi neenotnosti držav članic glede Kosova), je bila EUMM edini uradni komunikacijski kanal za tok informacij med »Brusljem« in Kosovom glede omenjene problematike; to se je izkazalo kot velika slabost marca 2004, ko

²⁸⁰ Analiza FRIDE (2007, 2–3) navaja tudi vse uradne institucije, prek katerih je bila EU v obdobju 1999–2008 navzoča na Kosovu. Zaradi prevelikega števila agencij, uradov ipd. jih podrobneje ne navajam, saj je cilj disertacije proučiti pristope preprečevanja oboroženih konfliktov, ne pa, v okviru katerih institucij so se ti pristopi konkretno izvajali.

²⁸¹ Celoten seznam projektov, ki jih je EAR financirala v obdobju 2000–2008, je dostopen na European Agency for Reconstruction (2008a). Seznam je nazorna ilustracija pristopa EU na področju preprečevanja oboroženih konfliktov oz. pokonfliktne stabilizacije do Kosova v proučevanem obdobju.

je medetnično nasilje presenetilo EU in druge mednarodne organizacije (Papadimitriou 2007, 230).

Strategijo EU do kosovskega vprašanja gre že od l. 1999 razumeti v širšem okviru t. i. evropeizacije Zahodnega Balkana oz. integralno v kontekstu »širitvene strategije EU na Zahodni Balkan«; ideja je bila, da bi vzroke za izbruh novih oboroženih konfliktov v tej regiji odpravili, in sicer tudi z »evropeizacijo«, tj. ponotranjenjem norm in identitet, ter od subjektov na Kosovu (in neposredni sosesčini) skušali doseči »evropsko obnašanje«. Drugi del strategije EU (za dosego istega cilja) pa temelji na zunanjih spodbudah, s katerimi bi potencialno agresivne akterje odvrnili od neželenega (nasilnega) obnašanja. EU je bila v odnosu do Kosova (in Srbije) po tej logiki torej močna ne zaradi vojaške moči, s katero razpolaga (torej direktne grožnje), ampak zaradi moči, da subjektom v regiji odtegne oz. ustavi približevanje EU. Šlo je za neke vrste »efektivno zastraševanje«, ki je postalo »stanje duha« (Moore v Kavalski 2006, 289 in 377), kosovski politični voditelji pa so to »stanje duha« sprejeli za *modus operandi*, meneči, da je izključenost iz evropskih tokov zanje in njihovo državo nevarna.

EU je h Kosovu pristopala hkrati regionalno (v okviru strategije do Zahodnega Balkana) in individualno. V regionalnem smislu je bilo Kosovo vključeno v t. i. Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo. Na pobudo EU je bil sprejet 10. junija 1999 (torej takrat, ko se je končala vojaška operacija Nata proti ZRJ) in j predstavlja prvi sistematičen in vseobsežen poskus oz. strategijo strukturnega/dolgoročnega preprečevanja oboroženih konfliktov v tem delu sveta. V tem okviru je EU skušala politične predstavnike iz regije zbirati na srečanjih, kjer bi zbliževali stališča in se dogovarjali o reševanju skupnih problemov (Stability Pact for Southeastern Europe 2008). Pakt stabilnosti je bil grajen na treh stebrih, in sicer: demokratizacija in človekove pravice; gospodarska obnova, sodelovanje in razvoj; varnostne zadeve (OSCE 2001; Delević 2007, 23–4).

Vzporedno s Paktom stabilnosti je bilo Kosovo l. 2002 zaradi specifičnega mednarodnopravnega položaja vključeno tudi v Mehanizem za sledenje stabilizacijsko-pridružitvenemu procesu (*Stability and Association Process Tracking Mechanism*, SAPTM); ta je po vsebini in postopkih praktično enak kot Stabilizacijsko-pridružitveni proces (*Stability and Accession Process*, SAP), v katerega so bile vključene ostale države Zahodnega Balkana. Zaradi nerešenega prihodnjega političnega statusa Kosovo v SAP ni bilo vključeno (FRIDE 2007, 2) in je bilo na nek način postavljeno na vzporedni tir glede približevanja EU, vendar to na samo izvajanje usklajevanja zakonodaje Kosova z zakonodajo EU ni neposredno vplivalo.

L. 2003 je v strategiji EU do Kosova prišlo do pomembnega koraka, in sicer je EU s Solunsko deklaracijo, sprejeto junija 2003, potrdila t. i. evropsko prihodnost držav Zahodnega

Balkana – z drugimi besedami, EU se je politično zavezala, da bo Kosovo, če bo tako želelo, lahko začelo proces pridruževanja EU in se v končni fazi, če bo izpolnilo kriterije, EU tudi pridružilo (Council of the EU 2003, 12). Zaveza o »evropski prihodnosti« je za države v regiji (vključno s Srbijo), ki so se spopadale z velikimi varnostno-politično-ekonomskimi težavami, predstavljala pomemben cilj. »Evropska prihodnost« pa kljub vsemu ni ponudila rešitve vprašanja prihodnjega statusa Kosova, je pa bilo to jasno sporočilo mednarodni skupnosti, da je EU pripravljena prevzeti odgovornost za ta del sveta (Yannis 2009, 163).

Marec 2004–februar 2008: obdobje konsolidacije in priprave na prevzem večje vloge

Izbruh nasilja marca 2004 je EU ujel nepripravljeno. EU je na podlagi pomanjkljivosti svojega pristopa do Kosova skušala odpraviti v okviru vseobsežne reforme delovanja, kakor tudi z izgradnjo zmogljivosti EU na obravnavanem področju. Zaradi tega je Visoki predstavnik EU za SZVP Javier Solana imenoval osebnega odposlanca za Kosovo, v Prištini pa je EU odprla Pisarno za skupno zunanjo in varnostno politiko, namenjeno jasnejši artikulaciji politik EU na Kosovu (Papadimitriou in drugi 2007, 230). Druga konkretna odločitev EU zaradi zavedanja, da dosednji pristop ni deloval, in ki je nakazovala še bolj aktivno vlogo EU na Kosovu, je vidna v sklepu Evropskega sveta iz junija 2004, po katerem se je EU obvezala, da bo zagotovila in usposobila dovoljšnje število strokovnjakov za področja človekovih pravic, političnih zadev, reforme varnostnega sektorja, razoroževanja, demobilizacije, reintegracije, mediacije in medijev (Shepherd 2009, 519). Tudi zaradi zavedanja o prednostih in slabostih svojega delovanja na Kosovu je EU vzpostavila bojne skupine EU, izdelala katalog vojaških in civilnih zmogljivosti, sprejela Evropsko varnostno strategijo, vzpostavila strateško poveljstvo in operativno celico za načrtovanje itd.

Kljub nekaterim prilagoditvam v delovanju EU do Kosova zaradi pomanjkljivosti pa EU širšega pristopa do Kosova (ohranjanje SAPTM in Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo) ni spreminjala. Programi EAR 1. 2004 so bili osredotočeni na utiranje poti investicijam mednarodnih finančnih institucij, spodbujanje dobrega vladovanja in vladavine prava; istega leta je bilo sprejeto tudi Evropsko partnerstvo za Kosovo, v katerem so bili predvideni ukrepi za doseg izvajanja standardov. Pomembna komponenta programov v vseh sektorjih je bilo izobraževanje in urjenje osebja. L. 2005 se je EAR fokusirala na razvijanje tehničnih zmogljivosti za izvedbo reform, predvidenih s stabilizacijsko-pridružitvenim procesom. Med najpomembnejšimi instrumenti je bila podpora kosovskemu ministrstvu za gospodarstvo in finance pri pripravi prvega Javnega investicijskega programa, ki je vključeval več kot 1500 projektov, financiranih iz javnih naložb (EUR-Lex 2005; European Agency for Reconstruction 2008a in 2008b).

Aprila 2006 je EU ustanovila Skupino za načrtovanje za Kosovo (*EU Planning Team*) in jo zadolžila za pripravo temeljev za delovanje Misije EU za vladavino prava (*EU Rule of Law Mission*, EULEX), ki je sicer začela polno operativno delovati šele decembra 2008.²⁸² S to najbolj ambiciozno misijo kriznega menedžmenta je EU že pred razglasitvijo neodvisnosti napovedala, da bo od UNMIK prevzela večino nalog in odgovornosti (Džihic in Kramer 2009; Ocal in Çelenk 2010) ter nadaljevala delo tam, kjer ga je UNMIK končal; s tem je EU jasno nakazala, da je Kosovo evropski problem, ki ga bo reševala EU kot »uspešna krizna menedžerka«. S tem se je EU želela afirmirati kot kredibilen subjekt mednarodnih odnosov tudi na področju preprečevanja oboroženih konfliktov, pokonfliktne stabilizacije ipd. (Yannis 2009, 168; Papadimitriou in drugi 2007, 231). Delovanje EAR l. 2006 pa je bilo v skladu s pripravo na vse večjo neodvisnost kosovskih institucij usmerjeno v uvajanje zakonodaje, ki je skladna z zakonodajo EU. Hkrati z osredotočenjem na ekonomske reforme se je EAR v tem letu usmerila tudi na zmanjševanje brezposelnosti, nadaljevala pa je tudi programe, povezane z vračanjem razseljenih oseb in njihovo integracijo (European Agency for Reconstruction 2008a; 2008b).

Prioritete EAR v l. 2007 so napovedovale, da se EU zaveda, da se Kosovo pripravlja na razglasitev neodvisnosti: programi so bili usmerjeni na boljše delovanje in obnovo mejnih prehodov ter krepitev državne administracije, na izobraževalnem področju so podpirali programe za vključevanje kosovskih študentov na evropske univerze, še naprej pa so bili financirani projekti za gospodarski razvoj (prav tam).

Ključno obdobje v procesu osamosvajanja Kosova je bilo v drugi polovici l. 2007 in v prvi polovici l. 2008. Članica t. i. EU-trojke v prvi polovici l. 2007 je bila tudi Slovenija, skupaj s predsedujočo Svetu EU Portugalsko in Nemčijo.²⁸³ EU-trojka je konstantno zagovarjala politiko uravnovešenega pristopa; gre za proces, ki bi po eni strani Kosovo pripeljal v neodvisnost, po drugi strani pa si je prizadeval za to, da bi bila gospodarska, politična in druga škoda v Srbiji zaradi razglasitve neodvisnosti Kosova čim manjša. Politični predstavniki EU so nenehno poudarjali, da si želijo sodelovanja z državami EU pri reševanju tega vprašanja in da morajo države EU glede vprašanja Kosova poenotiti stališča. Hkrati se je poudarjalo, da delitev Kosova na albanski in srbski del ne pride v poštev (Zupančič in Udovič 2011, 721).

²⁸² Aktivnosti EULEX kot pomembne institucije v izgradnji Kosova kot družbe, utemeljene na vladavini prava, ne analiziram, in sicer zato, ker EULEX v proučevanem obdobju te doktorske disertacije še ni deloval (so pa potekale priprave za začetek delovanja). Več o vlogi EULEX v Pond (2008, 104–9), Weber (2009), Shepherd (2009), Džihic in Kramer (2009) in Malešič (2011). Prav tako podrobneje zaradi istega razloga ne analiziram delovanja ICO, ki je formalno gledano začel delovati po razglasitvi neodvisnosti.

²⁸³ Podrobneje o vlogi Slovenije kot predsedujoče Svetu EU in širši politiki EU do Kosova v ključnem obdobju osamosvajanja Kosova v Zupančič in Udovič (2011), širše o vlogi Slovenije v jugovzhodnoevropski varnostni arhitekturi pa v Juvan (2012).

EU je hkrati s tem v odnosih do Ruske federacije, ki je v mednarodni skupnosti osamosvajanju Kosova nasprotovala, igrala na politiko vključenosti; to dokazujejo številni obiski delegacij EU in evropskih politikov v Moskvi, kjer so ruske oblasti skušali prepričati, naj podprejo glavna določila Ahtisaarijevega predloga (Weller 2009, 221).²⁸⁴ EU namreč nikakor ni želela nekonsenzualno rešiti tega vprašanja. Kljub vsem diplomatskim poskusom to ni pomagalo, zaradi nestrinjanja Ruske federacije in Srbije konsenzualna rešitev glede Kosova ni prišla v poštev. Še zlasti je to postalo očitno po 7. decembru 2007, ko so propadla še zadnja pogajanja med srbsko in kosovsko stranjo; razglasitev neodvisnosti Kosova je bila tako le še vprašanje časa (BBC 2007). Takrat je bila EU pred preizkušnjo, saj je morala pokazati, do kolikšne mere se je že razvila v kredibilnega varnostnega akterja, ki lahko uspešno prepreči izbruh oboroženega konflikta.

Slovenija kot predsedujoča Svetu EU je v tednih pred razglasitvijo neodvisnosti (januar, februar 2008) s partnerskimi državami skušala vplivati na Srbijo kot tudi na kosovske oblasti. EU-trojka je tudi v tem ključnem obdobju, ko so se napetosti med Srbijo zaostrovale, retorika pa je postala vse ostrejša, nadaljevala podpiranje strategije, ki je Srbiji obljubljala pospešeno pot v EU (prek sklenitve Stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma), gospodarske naložbe in pomoč pri razvoju srbskega gospodarstva ter vizumske olajšave, če bi ta privolila v samostojnost Kosova. Kosovsko stran pa je EU-trojka, znotraj nje aktivno tudi Slovenija kot predsedujoča Svetu EU, prepričevala, naj ne stori kakršne koli samostojne in nepredvidene akcije. Obenem je slovenska diplomacija ob vsaki priložnosti poudarila, da imata tako Kosovo kot tudi Srbija skupno prihodnost v EU (Rupel 2010, Volk 2010).

Najvišji politični krogi v EU so se konec l. 2007 in v začetku 2008 zavedali, da je razglasitev neodvisnosti Kosova praktično nemogoče preprečiti. Zavedali so se tudi, da je tudi Srbiji in Ruski federaciji jasno, da bo Kosovo neodvisnost tudi razglasilo; nobena od teh držav pa tega zaradi pritiska domače javnosti ni mogla javno priznati. V EU so tako pozicijo, ki je bila rezultat dolgoletne strategije in tudi neposredne preventivne diplomacije tik pred razglasitvijo (operativno preprečevanje oboroženih konfliktov), s pridom izkoristili: t. i. strategija uravnoteževanja med obema stranema (nenehno balansiranje in pojasnjevanje stališč oblastem v Srbiji in na Kosovu) in politika »korenčkov«, od katerih sta si obetali koristi tako Srbija (podpis Stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma) kot tudi Kosovo (pot v neodvisnost

²⁸⁴ O tem, da se je EU o večini stvari glede neodvisnosti Kosova uskladila tudi z Rusko federacijo, priča tudi obisk ruskega zunanjega ministra Sergeja Lavrova, ki se je le pet dni pred razglasitvijo neodvisnosti (12. februar 2008) v Goriških brdih sestal z dr. Dimitrijem Ruplom, zunanjim ministrom predsedujoče države Svetu EU. Le dan kasneje (13. februar 2008) je v Sloveniji potekalo še srečanje t. i. Trojke EU-Rusija (MZZ 2008a in 2008b). Nekatere analize so tudi pokazale, da je t. i. kvinta o bistvenih dogodkih v povezavi s Kosovom obveščala tudi diplomatskega predstavnika Ruske federacije na Kosovu in da ta država neodvisnosti ni ostro in eksplicitno nasprotovala, saj se je *de facto* zavedala, da bo do razglasitve prej ali slej prišlo (Zupančič in Udovič 2011).

in nadaljnje vključevanje v evropske integracijske tokove), je omogočila razmeroma miren prehod (v primerjavi z grožnjami, da bodo na Kosovo vdrle srbske paravojaške enote), ko je 17. februarja 2008 Kosovo naposled razglasilo neodvisnost. Do dejanskega aplikacije operativnega preprečevanja oboroženih konfliktov v smislu preprečevanja spopadov ob razglasitvi neodvisnosti ni prišlo, če bi, pa je bil v pripravljenosti KFOR. Glavni razlog za to je bil verjetno vseobsežen in celovit pristop EU, ki so ga podprli tudi ostali subjekti mednarodne skupnosti (Zupančič in Udovič 2011).

Odziv v Srbiji ob razglasitvi neodvisnosti Kosova, razumljivo, ni izostal, a je bil ta omejen na diplomatskega (npr. odpoklic veleposlanikov iz držav, ki so priznale Kosovo; zahteva Meddržavnemu sodišču, da razišči o legalnosti glede razglasitve neodvisnosti). Izkazalo se je, da je EU (skupaj z ostalimi subjekti) transformirala odnose do te mere, da je bila možnost vnovičnega izbruha oboroženega konflikta zaradi različnih razlogov (npr. vojaška navzočnost mirovnih sil, ekonomski interesi obeh sprtih strani, diplomatski pritiski na Srbijo in Kosovo, obeti o podpisu Stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma EU s Srbijo²⁸⁵) manjša, kot se je morda zdelo iz medijev – tudi velik del srbskih političnih elit je bil, čeprav tega ni javno priznal, prepričan, da je približevanje Srbije EU pomembnejše kot pa Kosovo (Shepherd 2009, 525; Zupančič in Udovič 2011, 723).²⁸⁶

Dolgoročno zavezo EU stabilizaciji Kosova je EU potrdila ob razglasitvi neodvisnosti Kosova 17. februarja 2012 z ustanovitvijo Mednarodnega civilnega urada (*International Civilian Office*, ICO), katerega steber so bili evropski politični predstavniki in strokovnjaki, in z dolgoročnim mandatom misije EULEX (Pond 2008).²⁸⁷

7.2.1 Sklep

Na podlagi analize pristopa EU v preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu v obdobju 1999–2008, utemeljene na primarnih in sekundarnih virih ter na polstrukturiranih intervjujih (Dornik 2012; Rotta 2012; Tedesco 2012), lahko naredimo več sklepov.

Prvič, EU, uradno sicer zadolžena predvsem za ekonomsko obnovo Kosova, je v obdobju 1999–2008 k preprečevanju oboroženih konfliktov pristopala v najširšem pomenu besede, tj. pristopu, temelječem na dolgoročnem (strukturnem) preprečevanju oboroženih konfliktov. Tak pristop je bil poosebljen v Paktu stabilnosti in SAPTM, Kosovu prilagojeni različici

²⁸⁵ EU je Stabilizacijsko–pridružitveni sporazum s Srbijo podpisala 29. aprila 2008, torej še v času predsedovanja Slovenije Svetu EU in le dobra dva meseca po razglasitvi neodvisnosti Kosova (B92 2008).

²⁸⁶ Več o pristopu EU do Kosova po razglasitvi neodvisnosti, še zlasti o vlogi predsedujoče Svetu EU Slovenije, ki je v soglasju z EU nadaljevala t. i. uravnoteževalno diplomacijo, v Zupančič in Udovič (2011).

²⁸⁷ Tudi v letih po razglasitvi neodvisnosti Kosova EU ni pozabila spodbujati strategije poudarjanja t. i. evropske perspektive Zahodnega Balkana, Kosovo in Srbija pa sta si v celotnem obdobju proučevanja prihodnost v EU želeli (v Srbiji sicer z nihajočo podporo), kar je EU dalo pomembno karto v odnosih do Kosova (in Srbije).

stabilizacijsko-pridružitvenih procesov; oba instrumenta sta za razliko od dotedanjega opiranja na reaktivno politiko, značilno za EU do konca devetdesetih let 20. stoletja, napovedala proaktivno politiko EU do Kosova (oz. širše regije). Kljub vsemu so ekonomska *facta bruta* v proučevanem obdobju ostala *bruta*: po ekonomskem optimizmu prvih povojnih let (1999–2001) so se ekonomski kazalci slabšali. L. 2005 je bil BDP per capita le 1100 evrov, najmanj na Zahodnem Balkanu; 37 % prebivalstva je živelo pod pragom revščine; trgovinski sporazumi so bili podpisani le z Bosno in Hercegovino ter Hrvaško; zaradi nerešenega vprašanja statusa Kosovo ni moglo zaprositi za članstvo v Svetovni trgovinski organizaciji in Mednarodnem državnem skladu (European Commission 2006, 38; Papadimitriou in drugi 2007, 234). Čeprav je bilo projektov, ki jih je financirala EU, v proučevanem obdobju veliko, njihova vrednost pa je presegla milijardo evrov, je bila po mnenju nekaterih strokovnjakov (npr. Dornik 2012) napaka, da projekti niso bili ciljno usmerjeni za sever Kosova. Kakorkoli, krivdo za slabe gospodarske razmere je težko pripisati le EU, navzlic dejstvu, da je bila zadolžena za ekonomsko obnovo in razvoj.

Drugič, vključenost EU v reformo in izgradnjo kosovskega varnostnega sektorja je za institucije EU pomenila nujnost medinstitucionalnega delovanja. EU se je namreč zavedala, da se mora vključiti v celoten t. i. konfliktni cikel (naraščanje napetosti, izbruh konflikta, umirjanje konflikta, razreševanje/transformacija konflikta, glej Swanström in Weissmann 2005, 11), če je njen cilj oborožene konflikte preprečiti dolgoročno. EU se je tako v zvezi s Kosovom hkrati ukvarjala z neposrednim preprečevanjem izbruha oboroženega konflikta, kriznim menedžmentom, dobrim vladovanjem ter širitvijo EU na celotno območje Zahodnega Balkana (Law in Myshlovska v Dursun-Ozkanca in Frolick 2012, 238).

Tretjič, vlogo EU v preprečevanju oboroženih konfliktov na Kosovu v obdobju 1999–2008 je zaznamovalo tudi nekaj negativnih vidikov, zaradi česar je EU v delu kosovske družbe izgubila ugled. Delno je bilo to povezano s t. i. širitveno utrujenostjo (*enlargement fatigue*) v državah članicah EU, ko ni bilo več tako zelo samoumevno, da je EU, ki je okrog l. 2007 začela izgubljati gospodarski zanos, zmožna politično in gospodarsko preživeti pridružitve držav iz jugovzhodne Evrope. Skepticizem do EU v delu kosovske družbe je izviral tudi iz nezmožnosti EU, da bi se učinkovito spopadla z oboroženimi konflikti v nekdanji SFRJ, še bolj pa iz dejstva, da evropske sile niso zaščitile kosovskih Albancev pred agresijo srbskih oboroženih sil (Papadimitriou 2007, 220–1). Ravno nasprotno pa so na konto omenjene mlačnosti EU ugled in zaupanje med Kosovci pridobivale ZDA.

Četrtrič, preprečevanje oboroženih konfliktov prek spodbujanja gospodarskega razvoja je prineslo razočaranje Kosovcev tudi zaradi odlašanja razdeljevanja obljubljenih 6 milijard evrov gospodarske moči; tudi potem, ko je proces razdeljevanja že stekel, so se pojavljali

številni odlogi, izhajajoči iz podvajanja, organiziranih je bilo premalo usklajevalnih sestankov, nekatera pravna določila pa so bila preveč birokratska in zapletena, da bi bila funkcionalna (Independent International Commission on Kosovo v Shepherd 2009, 528). Privatizacijski procesi, ki jih je vodila EU, so bili omadeževani z očitki glede korupcije, kar je slabilo ugled EU v očeh Kosovcev (Deda 2012; Hyseni 2012) oz. jo celo delalo nezaželeno (Kurti 2012; Lama 2012). Dodatno je kredibilnost EU na eni strani padala zaradi neenotnega stališča posameznih držav EU do Kosova in, posledično, EU kot celote, in brezpogojne podpoeo nekaterih drugih subjektov, predvsem ZDA, na drugi strani (Papadimitriou in drugi 2007, 234). Fragmentacija politik EU, iz tega izhajajoča odsotnost jasne vizije ter primeri slabe koordinacije, navedeni v prejšnjih odstavkih, prav tako niso bili v prid enoznačni pozitivni oceni delovanja EU na Kosovu v proučevanem obdobju.

Petič, delovanje EU kot mednarodne organizacije *vis-a-vis* Kosova je bilo v proučevanem obdobju v prvi vrsti odvisno (ujeto) od interesov držav, še posebej tistih iz Kontaktne skupine (ZDA, Ruska federacija, Velika Britanija, Francija, Nemčija in Italija), ki so na Kosovu imele svoje načrte; to se je še posebej izkazalo v analizi dejavnosti EU oz. posameznih držav EU v obdobju nekaj mesecev pred razglasitvijo neodvisnosti Kosova. Delovanje EU v tem ključnem obdobju so tako diktirale le nekatere države (Velika Britanija, Nemčija, Francija in Italija), ostale so bile bolj ali manj potisnjene na obrobje (tudi Slovenija, ki je predsedovala Svetu EU v prvi polovici l. 2008, torej takrat, ko je Kosovo razglasilo neodvisnost). Prav tako je bilo delovanje EU na Kosovu odvisno od delovanja drugih mednarodnih organizacij na področju preprečevanja oboroženih konfliktov; slednje so sicer res zasledovale skupne cilje, tj. dolgoročno stabilizacijo Kosova, a so bile hkrati zamejene vsaka s svojim mandatom, prioritetami ipd. (Arifagić 2012).

Šestič, hkrati se je EU kot mednarodna organizacija nenehno trudila ohranjati svojo mehko in normativno moč (privlačnost) in jo nenehno dokazovati, saj je tovrsten pristop glavni adut EU na področju preprečevanja oboroženih konfliktov (za razliko od trde moči, ki jo ima EU relativno manj). To ji je z nekaterimi izjemami uspelo (del kosovske družbe je imel do EU namreč ambivalenten oz. negativen odnos – glej npr. Papadimitriou 2007, 221; Kurti 2012; Lama 2012): misijo EULEX, ki so jo začeli načrtovati in pripravljati že l. 2006, so npr. videli kot neokolonizatorja, ki se ga je treba čim prej znebiti (tako percepiranje se je v letih po razglasitvi neodvisnosti še izrazito poslabšalo na račun EU), niso pa nasprotovali vstopu v EU. Ker je EU na Kosovu v glavnem ohranila moč privlačnosti oz. je bila percepirana (v jeziku konstruktivistov konstruirana) kot institucija visokih standardov, h kateri se je smiselno pridružiti, saj da bo Kosovo popeljala v boljšo prihodnost, je EU v rokah kot glavni

instrument (preprečevanja oboroženih konfliktov) imela proces širitve oz. vključitev držav Zahodnega Balkana v EU.

Sedmič, EU je (tudi) s svojim pristopom do preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu (odprava vzrokov za konflikt na dolgi rok, neposredno preprečevanje ob potrebi) naznanila željo po lastni transformaciji iz izključno »civilne sile« v mednarodno organizacijo, ki sicer še vedno temelji na izvirnem »civilnem etosu« (preprečevanje oboroženih konfliktov prek sodelovanja, integracije in razvoja), ampak vse bolj pridobiva tudi vojaške primesi, potrebne za učinkovito posredovanje v krizah. Novi stari obraz EU v odnosu do neposredne sosesčine, tudi Kosova, je jasno nakazala tudi Evropska varnostna strategija (Svet Evropske unije 2003).

Osmič, izkazalo se je, da je kriza na Kosovu konec devetdesetih let 20. stoletja bistveno zaznamovala razvoj EVOP oz. SZVP, s tem pa tudi zmogljivosti EU za preprečevanje oboroženih konfliktov; bila je neke vrste katalizator za nadaljnjo transformacijo EU. Evropski politiki so se konec devetdesetih let 20. stoletja začeli zavedati, da ZDA ne bodo nenehno voljne »reševati evropske zadeve« in da bo EU morala prevzeti del odgovornosti za mir, če že ne širše, pa vsaj v neposredni sosesčini. Kosovska kriza je tudi pokazala, da prevzeti odgovornost pomeni ne le zanašanje na civilne zmogljivosti, ampak da predpostavlja tudi razvoj vojaških zmogljivosti, kar se je po l. 1999 tudi začelo dogajati. Sklenemo lahko, da je EU v obdobju 1999–2008 primopogla k transformaciji Kosova, hkrati pa je Kosovo prispevalo k transformaciji SZVP oz. ožje, pristopu EU k preprečevanju oboroženih konfliktov. V tem širšem (geo)političnem kontekstu gre razumeti tudi preprečevanje oboroženih konfliktov EU na Kosovu v proučevanem obdobju pa tudi v letih po njem.

7.3 OVSE (OMIK)

Vloge OMIK ne analizam kronološko, kot je bilo to opravljeno v podpoglavjih o vlogi UNMIK in OVSE (OMIK), ampak po vsebinah, saj je bil OMIK zadolžen za konkretna področja v okviru izgradnje institucij.

Misija OVSE na Kosovu (*OSCE Mission in Kosovo*, OMIK) je v obdobju 1999–2008 na Kosovu delovala kot tretji od štirih stebrov mednarodne uprave pod okriljem UNMIK, ni pa bilo l. 1999 začetek delovanja OVSE na Kosovu.²⁸⁸ OMIK je uradno začel delovati 1. julija

²⁸⁸ Začetek delovanja OVSE, ki se je takrat imenovala še Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi, datira v l. 1992. 14. avgusta tega leta je Odbor višjih uradnikov ustanovil t. i. Dolgoročne misije na Kosovu, v Sandžaku in Vojvodini (*Missions of Long Duration in Kosovo, Sandjak and Vojvodina*). Misije so bile namenjene spodbujanju dialoga med oblastmi in lokalnim prebivalstvom, zbiranju informacij, povezanih s kratenjem človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ter iskanju rešitev za nekatere ključne probleme. L. 1993 je ZRJ, potem ko je bil njen status v OVSE začasno zamrznjen, zavrnila podaljšanje misij, zato so te nehale delovati. Po dobrih petih letih, oktobra 1998, se je Stalni svet, potem ko se je ameriški veleposlanik Richard Holbrooke z

1999, praktično torej ob začetku delovanja UNMIK, pravna podlaga za delovanje misije je bila resolucija VS OZN 1244. Mandat OMIK je bil začrtan z Odlokom Stalnega sveta OVSE št. 305, ki se sklicuje na resolucijo VS OZN 1244, podrobneje pa opredeljen v pismih med predsedujočim OVSE in namestnikom generalnega sekretarja OZN iz julija 1999 in v prvem poročilu generalnega sekretarja OZN o misiji UNMIK. Za OVSE je OMIK pomenil nov mejnik v sodelovanju z mednarodnimi organizacijami, saj je bil OVSE prvič integralni del misije, ki jo vodi OZN (OZN 1999; OSCE 1999b; Narten 2006, 145), hkrati pa je bilo delovanje na Kosovu možnost, da odgovori na izzive o domnevni krizi identitete (Lavrov 2010).

OMIK-u je bila poverjena naloga izgradnje institucij (načrtovanje, vzpostavljanje, nadzor). Prva pomembna naloga OMIK, ki jo je začel kmalu po začetku delovanja misije, je bila priprava političnih strank na volitve na lokalni ravni, obenem pa je misija začela pripravljati tudi vse ostalo za organizacijo volitev (zbiranje volilnih imenikov ipd.). Čeprav je bil OMIK primarno zadolžen za izgradnjo institucij, je institucije dejansko ustanovil UNMIK (politične institucije, občinske in upravne strukture ...); še posebej je bilo to značilno za prva leta delovanja OMIK (King in Mason 2006, 77). Decentraliziranost delovanja OMIK so dosegli z ustanovitvijo več regionalnih centrov; že 1. 1999 je bilo ustanovljenih pet (Prizren, Gnjilane, Kosovska Mitrovica, Peć in Priština), poleg tega je bilo ustanovljenih tudi 14 manjših pisarn OVSE v drugih krajih (OSCE 1999a).

Mandat OMIK-a je predvideval tudi pomoč organizacijam civilne družbe, spodbujanje demokracije in spoštovanja človekovih pravic, spodbujanje dobrega vladovanja, vzpostavljanje kakovostnega izobraževalnega sistema (vključno z izobraževanjem vladnih uradnikov, tudi vzpostavitev kosovske policije) in osveščanje državljanov glede nujnosti njihove vključitve v družbeno-politično dogajanje, splošno izgradnjo pluralistične družbe, vzpostavitev pravosodnega sistema in pravne države. Na začetku je bilo težišče delovanja OMIK usmerjeno na pomoč pri ustanavljanju in razvoju ključnih demokratičnih institucij, npr. Osrednje volilne komisije, ombudsmana, Sodnega inštituta Kosova, institucij za razvoj in nadzor medijev) (OSCE 1999a; Czapliński 2009, 180–1; Dursun-Ozkanca 2010, 446).

Misijo OMIK v obdobju 1999–2008 je sestavljalo šest oddelkov, vsak s svojimi nalogami in pristojnostmi, iz katerih lahko sklepamo na vlogo in pristop OVSE do Kosova:

oblastmi ZRJ uspel dogovoriti o vrnitvi beguncev na Kosovu in zmanjšanju števila srbske vojske na Kosovu, ustanovil Verifikacijsko misijo na Kosovu (*Kosovo Verification Mission*); zadolžena je bila za nadzor premirja, mejno varnost in nadzor aktivnosti, povezanih z vračanjem beguncev in razseljenih oseb, ter zaščito človekovih pravic. Zaradi hudega kratenja človekovih pravic (npr. pokol albanskih civilistov v vasi Račak) in nesodelovanja srbskih oblasti se je misija 20. marca, štiri dni pred začetkom Natovih napadov na ZRJ, umaknila s Kosova (OSCE 1999a; Czapliński 2009, 179–80).

1. *Oddelek za človekove pravice in vladavino prava*: namenjen nadzorovanju, poročanju, promociji in izobraževanju o človekovih pravicah; v tem oziru je bil oddelek zadolžen tudi za vzpostavljanje institucij, ki bodo skrbele za spoštovanje človekovih pravic, vzpostavljanje učinkovitih izvršilnih in sodnih institucij, ki bodo zagotavljale spoštovanje človekovih pravic, ter vzpostavitev vzgojno-izobraževalnih programov, ki bodo pripomogli k večjemu zavedanju o tej problematiki. Ta oddelek je v sodelovanju s Svetom Evrope razvil Kosovski sodni inštitut, ki je skupaj z lokalnimi ustanovami nudil pravno izobrazbo za sodnike in tožilce; poleg omenjenega inštituta sta bila pomembna še dva centra, in sicer: Kosovski raziskovalni center za pravnike in Kosovski sodni center.
2. *Oddelek za demokracijo*: zadolžen je bil za krepitev treh glavnih komponent družbe, in sicer vlade ter političnega in javnega življenja; cilj oddelka je bil izboljšanje njihovih zmožnosti in zmogljivosti delovanja (odgovornost do državljanov) in medsebojna povezava vseh komponent, s čimer bi zagotovili demokratični nadzor, družbo in pluralizem mnenj; posebno pozornost so posvetili programom za vključevanje žensk in etničnih manjšin v družbeno življenje; oddelek je pripravil vrsto programov za promocijo demokratičnega razvoja Kosova, npr. programe za civilno izobrazbo, javno ozaveščanje itd.
3. *Oddelek za volitve*: bil je eden najpomembnejših oddelkov; ustanovili so samostojno volilno komisijo, zadolženo za izvedbo volitev, službo in register volivcev; OMIK je bil odgovoren tudi za registracijo političnih strank in njihovih ciljev, strankam pa je priskrbel tehnično in finačno pomoč. Izvedli so obsežno kampanjo javnega informiranja o poteku, vlogi in pomembnosti volitev; pri izvedbi volitev so sodelovali strokovnjaki iz tujine, ki so mentorirali lokalne volilne uradnike o temeljnih elementih organizacije volitev, da je naposled organizacija volitev lahko prešla na Kosovce;
4. *Oddelek za policijsko izobraževanje in razvoj*: zadolžen je bil za ustanovitev verodostojne in demokratične policije; ob sodelovanju z UNMIK je OMIK skupaj novačil in ozobraževal rekrute za policijsko službo; ključne aktivnosti so bile ustanovitev Kosovske policijske šole; OMIK je bil zadolžen za zagotavljanje osnovnih znanj in izobraževanje rekrutov; že ob ustanovitvi je bilo predvideno, da policijska akademija sčasoma preide v pristojnost Kosovcev.
5. *Oddelek za medijske zadeve*: cilj OVSE v tem okviru je bil ustvariti in razviti okoliščine za svobodo tiska, ki je demokratičen in odgovoren; predvidena je bila ustanovitev začasnega medijskega komisariata, ki je služil kot regulator in je bil

zadolžen za izdajanje licenc medijem. Oddelek je skrbel za dnevno pripravo poročil o glavnih novicah, o katerih so poročali kosovski mediji; s tem je bil omogočen vpogled v aktualne probleme Kosovcev (OSCE v Vodopivec 2003, 28–30; OSCE 1999a).

Ker je bil mandat OMIK, kot je razvidno tudi iz nalog posameznih oddelkov, formuliran razmeroma široko, je bilo OMIK omogočeno prilagajanje aktivnosti in prioritet v skladu z razvojem dogodkov na Kosovu. Čeprav bi iz mandata lahko sklepali, da OMIK pristopa k nalogam »od zgoraj navzol« (*top-down approach*), je velik del aktivnosti dejansko potekal »od spodaj navzgor« (*grassroot level, bottom-up approach*) in zato aktivnosti OMIK na terenu precejšnjemu številu Kosovcev sploh niso bile poznane, OMIK pa posebnega poudarka odnosom z javnostjo ni posvečal oz. za to ni imel izdelane strategije (Czapliński 2009, 181); to dokazujejo tudi pogovori z intervjuvanci, ki ocenjujejo, da »je OVSE na Kosovu nekaj sicer počel, a nič velikega in odmevnega« (Jakšić 2012; Kurti 2012).

Organizacija volitev

Med najpomembnejšimi dosežki OMIK je bila organizacija lokalnih volitev 28. oktobra 2000, ki so jih tudi kosovski Albanci označili za prve poštene volitve v zgodovini Kosova. OMIK je pomembno vlogo igral tudi pri volitvah v skupščino 17. novembra 2001 ter vseh nadaljnjih volitvah do konca proučevanega obdobja (2008). Od 1. 2008 naprej OVSE na Kosovu nima več izvršne oblasti, to so prevzele lokalne institucije, še vedno pa ima svetovalno vlogo (Beshiri 2000; OSCE 2012b).

Kosovski politiki albanske in srbske narodnosti, ki so privolili v intervju za to doktorsko disertacijo (Sahatqija 2012; Hyseni 2012; Selimi 2012; Lama 2012; Kurti 2012; Gjini 2012; Kadriaj 2012; Miletić 2012), intervjuvanci predstavniki civilne družbe (Deda 2012; Nešović 2012; Jakšić 2012) in uslužbenci OMIK (Arifagić 2012; Zavišić 2012) se v glavnem strinjajo, da je bila organizacija volitev praktično iz nič eden od najpomembnejših (za nekatere najpomembnejši oz. celo edini) uspeh OVSE na Kosovu v obdobju 1999–2008 ter da so bile volitve organizirane na visoki ravni. Po drugi strani je seveda nujno dodati, da je temen madež na volitvah pustilo dejstvo, da so jih kosovski Srbi v glavnem bojkotirali; v tem oziru pa bi težko rekli, da je bil OMIK neuspešen (in da bi kosovski Srbi ob drugačni organizaciji prišli na volišča), saj je bil bojkot izključno politične narave – pozivi srbskih oblasti kosovskim Srbom, naj se volitev ne udeležijo, so bili močnejši kot argumenti kosovskih oblasti in mednarodnih organizacij, dasiravno so tudi kosovski politiki srbske narodnosti, tudi ena najvplivnejših Rada Trajković, opozarjali oblasti v Beogradu, da so ti pozivi in njihovo

nesodelovanje škodljivi za položaj kosovskih Srbov (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2009, 4).²⁸⁹

Izobraževalni programi za državne uradnike

OMIK je začel nekaj odmevnih programov, ki so se na koncu izkazali za koristne. Programi v obdobju 1999-2008 so bili namenjeni izobraževanju in ozaveščanju na več ravneh, od najvišje (vlada, parlament, pravosodje) do ravni lokalne uprave. Zaradi prostorskih omejitev doktorske disertacije bomo pod drobnogled vzeli le enega (verjetno najbolj obsežnega in dolgoročnega), in sicer Pobudo za podporo skupščini (*Assembly Support Initiative*), v kateri je OMIK koordiniral aktivnosti preko 20 subjektov (mednarodnih organizacij, agencij ipd.), ki so izobraževali poslance v skupščini o demokratizaciji, vladavini prava, človekovih pravicah, nudili tehnično oporo ipd.²⁹⁰

Namen programa je bil razviti in profesionalizirati funkcijo poslanca v kosovski skupščini. Ta program je bil pomemben predvsem zato, ker so bili v skupščino izvoljeni ljudje, ki se nikoli do tedaj niso ukvarjali s politiko in torej niso imeli priložnosti institucionalnega učenja. V okviru tega programa so poslancem organizirali predavanja, seminarje in delavnice, pogosto pa so zanje tudi organizirali obiske parlamentov v tujini. Program je bil zelo odmeven in priljubljen (predvsem pri zahodnih državah), kar dokazuje veliko število partnerjev, ki so v njem sodelovali oz. ga sofinancirali (Kosovo Assembly 2008; Arifagić 2012).

Ustanovitev OVSE-jeve policijske akademije

Med pomembnejše dosežke OVSE, s čimer se strinjajo tudi intervjuvanci (Arifagić 2012; Hyseni 2012; Selimi 2012; Lama 2012; Miletić 2012; Zavišić 2012; Deda 2012), se uvršča tudi uspešna izgradnja kosovske policije. Da gre za zgodbo o uspehu, menijo tudi strokovnjaki in znanstveniki, ki so to proučevali (King in Mason 2006; Czapliński 2009, 181; Dursun-Ozkanca in Crossley-Frolick 2012). Rekrute so urili veterani policisti iz Evrope in Severne Amerike na OVSE-jevi policijski akademiji v Vučitrnu/Vushtriju. OVSE je pri tem ohranil precej strogo politiko selekcije in obdržal pravico do veta za zavrnitev varnostno

²⁸⁹ Kosovski Srbi so zaradi nesodelovanja na volitvah izgubili svoje predstavnike (in posledično politično moč) v nekaterih občinah (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji 2009, 4).

²⁹⁰ L. 2008 so v programu sodelovali Friedrich Ebert Stiftung, Friedrich Naumann Stiftung, USAID v sodelovanju z National Democratic Institute, OVSE-jev Oddelek za demokratizacijo, predstavništva ZDA, Velike Britanije, Nemčije, Belgije, Nizozemske, Švice in Italije na Kosovu, Evropska agencija za obnovo, UNDP, Medparlamentarna unija in nizozemski East-West Parliamentary Practice Project (Kosovo Assembly 2008).

problematičnih oseb.²⁹¹ Poleti 2003 je 6.000 kosovskih policistov delalo z ramo ob rami s skoraj 4500 mednarodnih policistov. Plače kosovskih policistov, znašale so 300 do 400 evrov, so bile tedaj boljše celo od plač nekaterih visokih uradnikov v kosovski vladi. Postopoma so policisti začeli prevzemati naloge od mednarodnih policistov in začeli preiskovati najbolj delikatne zločine (King in Mason 2006, 142; Deda 2012).

OVSE-ju je v vrste kosovske policije uspelo pritegniti tudi bistveno več pripadnikov etničnih manjšin (tudi srbske) kot pa v vrste Kosovskega zaščitnega korpusa. Kosovska policija je do l. 2008 razmeroma dobro odsevala etnično podobo kosovske družbe, predvsem glede kosovskih Srbov; podzastopane so bile »nesrbske manjšine«, npr. Romi, in sicer predvsem na račun nedoseganja predpogojev za vključitev, tj. srednješolska izobrazba (Dursun-Ozkanca in Crossley-Frolick 2012).²⁹² OVSE pri urjenju policistov tesno sodeluje tudi z ameriško vladno agencijo ISITAB; intervjuvanci sodelovanje ocenjujejo kot dobro (Zavišić 2012).

Ustanovitev javne radio-televizije in izboljšanje medijskih standardov

Ustanovitev javne radio-televizije in zvišanje medijskih standardov je bilo naslednje pomembno področje delovanja OMIK, ki se je začelo že l. 1999. Spoznanje o nujnosti svobode medijev in profesionalnega poročanja je spodbudilo pristransko poročanje kosovskih medijev, vključno z Radio-televizijo Kosova, ki so vsaj delno sokrivi za izbruh nasilja marca 2004. Mediji so namreč, ne da za to imeli dokaze, utopitev treh albanskih dečkov v reki Ibar pripisali Srbom, kar je izzvalo medetnično nasilje. Na OMIK-ovo pobudo so dosegli dogovor o ustanovitvi institucije Začasnega komisarja za medije (*Temporary Media Commissioner*, TMC), zadolženega za nadzor medijev (King in Mason 2006, 217–8).

Urad TMC je uradno ustanovil UNMIK, bil pa je v pristojnosti OMIK. TMC ni imel izvršilne oblasti. Da bi zvišali standarde novinarstva in uredili »medijsko razsulo« na Kosovu, je TMC najprej predlagal ustanovitev Sveta za medijsko politiko, sestavljenega iz eminentnih Kosovcev. Na iniciativo, ki je temeljila na izkušnji iz Bosne in Hercegovine, se je kmalu vsul kup obtožb o tem, da mednarodna skupnost uvaja cenzuro. TMC je skušal nato lokalne medijske strokovnjake spodbuditi, naj sami oblikujejo kodeks novinarskega poročanja, a se to zaradi nezmožnosti dogovora ni uresničilo (prav tam).

²⁹¹ Pogoji za pridružitve kosovski policiji so bili starost od 21 do 56 let, srednješolska izobrazba, prebivališče na Kosovu in nevpletenost v kriminalno dejavnost. Poleg teh pogojev so kandidate tudi intervjuvali, opraviti so morali pisno preverjanje, psihološki in zdravstveni test (O'Neill v Crossley-Frolick in Dursun-Ozkanca 2012, 126).

²⁹² Podrobneje o delovanju OVSE-jeve policijske akademije na Kosovu in prispevku pripadnikov slovenske Policije v Vodopivec (2003).

Za prva leta po prihodu OVSE na Kosovo je bilo značilno, da so mediji neskrupulozno obtoževali pripadnike drugih etničnih skupin zločinov, ne da bi za to imeli kakršne koli dokaze. Včasih so bile posledice tragične; ena takih je bil primer prištinskega časnika Dita in Petra Topoljskega, ki so ga brutalno umorili maja 2000.²⁹³ Ta tragičen primer je šefu UNMIK Kouchnerju dal osnovo za ukrepanje: izdal je ukaz za zaprtje časnika, saj naj bi spodbujal nasilje in medetnične napetosti. Rezultat je bil sicer ravno nasproten: Vetton Surroi, vplivni novinar in intelektuallec, je začel časnik tiskati v Makedoniji, nato pa so ga pretihotapili na Kosovo. Priljubljenost časopisa med kosovskimi Albanci je strmo narasla. Razvidno je, da je bil OVSE, formalno gledano, v primeru Topoljski obrobe igravec (Smajlović 2000). Precej razumljivo je, da OMIK praviloma ni imel težav zagotavljanje financiranja programov za povečanje medijske svobode, saj so bile demokratične države voljne financirati take projekte.²⁹⁴

Priprave na razglasitev neodvisnosti

Avgust 2007 je bil za OVSE oz. OMIK pomemben mesec, saj so se med sodelujočimi državami OVSE, ko je postajalo jasno, da bo Kosovo kmalu razglasilo neodvisnost, pojavili vse večji razkoli glede prihodnosti statusa Kosova. Zaradi tega decembra 2007 sodelujoče države tudi niso mogle doseči dogovora o enoletnem podaljšanju mandata OMIK; še posebej so podaljšanju mandata nasprotovala države, zbrane okoli Ruske federacije in Srbije, saj so želele preprečiti, da bi OMIK postal instrument za implementacijo Ahtisaarijevega predloga. Po dolgotrajnih pogajanjih 21. decembra 2007 je bil dosežen dogovor, da se misiji mandat podaljšuje do 31. januarja 2008, potem pa se mandat podaljšuje vsak mesec, če katera od držav ne vloži ugovora predsedujočemu Stalnemu svetu, s čimer bi misija začela postopke za zaprtje; obenem bi se začela tudi pogajanja glede prihodnjih aktivnosti OVSE na Kosovu (OSCE 2007; Visoka in Bolton 2011, 199).

Konec 1. 2007 je med diplomati in strokovnjaki tako prevladovalo mnenje, da se bo delo OMIK končalo z dnem razglasitve kosovske neodvisnosti, saj bi podaljšanju mandata ob podpori Ruske federacije in njenih zaveznic nasprotovala Srbija. Sodelujoče države v OVSE so svoje osebje na misiji začele svariti, naj začnejo iskati druge službe, nekateri drugi subjekti (Mednarodni civilni predstavnik in Misija za vladavino prava EU) pa so začeli pripravljati vse potrebno za umik OVSE s Kosova ter že začeli pogovore o tem, kdo bo nadaljeval delo OMIK; zaradi take negotovosti, ki se je z leti sicer izkazala za razmeroma majhno, so številni

²⁹³ 27. aprila 2000 je prištinski časopis Dita objavil članek o Petru Topoljskem, 25-letnem uslužbencu UNMIK srbske narodnosti, da je sodeloval v vojnih zločinih. Objavili so tudi njegovo sliko in kraj prebivališča. Dobra dva tedna kasneje so Topoljskega našli brutalno umorjenega, zvezanega z žico (Smajlović 2000).

²⁹⁴ Švica je npr. 1. 2000 za ustanovitev kosovske tiskovne agencije namenila 100.000 evrov (OSCE 2000).

izkušeni strokovnjaki misijo zapustili in našli delo drugje, v bolj stabilnih razmerah. Ko je Kosovo 17. februarja 2008 razglasilo neodvisnost, je bila OVSE ujeta med dvema realnostma, saj so številne sodelujoče države v OVSE priznale neodvisnost Kosova, nekatere pa ne; OVSE kot organizacija je ohranila nevtralno pozicijo glede opredelitve do kosovske neodvisnosti (Czapliński 2009; Visoka in Bolton 2011, 199).²⁹⁵

7.3.1 Sklep

Opravljen analiza delovanja OVSE-jeve misije OMIK v obdobju 1999–2008, utemeljena na izsledkih analize primarnih virov (OVSE-jeva letna poročila in drugi dokumenti, ki jih je izdal OVSE oz. OMIK), sekundarnih virov (monografije, znanstveni in strokovni članki, povezani z vlogo OVSE na Kosovu) in polstrukturiranih intervjujev s predstavniki misije OMIK (Arifagić 2012; Zavišić 2012) in predstavniki OVSE-jevega Centra za preprečevanje oboroženih konfliktov na Dunaju (Falkehed 2012; Ackermann 2012), omogoča več sklepov.

Prvič, OVSE je na Kosovu v proučevanem obdobju uporabil številne instrumente (strukturnega) preprečevanja oboroženih konfliktov, namenjene stabilizaciji razmer. V prvih letih po l. 1999, ko so bili problemi veliki, je bil OMIK obsežna misija po številu ljudi, OVSE pa je (v okviru UNMIK) prvič deloval kot sestavni del mednarodne uprave – kot steber, zadolžen za gradnjo institucij. Ker je bil UNMIK tisti, ki je določal okvire delovanja OMIK (vsebinsko pa je napolnil Stalni svet OVSE oz. OMIK sam s predlaganjem in implementacijo projektov), težko rečemo, da je misija kot taka imela lastno politiko preprečevanja oboroženih konfliktov; predvsem je bila element uresničevanja UNMIK-ove politike, uporabljala pa je instrumente, ki jih je OVSE v svoji zgodovini delovanja tudi najboljše razvil. Problem OMIK-a je bil torej v paralelni odgovornosti: v okviru Kosova je bil OMIK odgovoren UNMIK-u, katerega steber je, ter OVSE-ju kot organizaciji, ki je OMIK tudi ustanovila oz. je njen sestavni del. OMIK je bil v svojem delovanju torej razmeroma omejen ter prikrajšan.

Drugič, cilj strategije OMIK na Kosovu v tem obdobju je bil v najširšem pogledu oblikovanje (močnih) državnih, regionalni in lokalnih institucij, ki bi od mednarodne uprave sčasoma prevzele odgovornost in pristojnosti. Te institucije je bilo treba oblikovati iz nič, saj jih na Kosovu zaradi srbske politike v devetdesetih letih 20. stoletja praktično ni bilo oz. so bile v najboljšem primeru šibke, dodatno težavo pa je povzročalo pomanjkanje kompetentnih kadrov. Strategija OMIK je temeljila na spodbujanju lokalne odgovornosti in »lokalnega lastništva« (*local ownership*). OMIK si je ob tem prizadeval za depolitizacijo in profesionalizacijo institucij, od represivnih institucij do izobraževalnih, medijev ipd.

²⁹⁵ Podrobneje poosamosvojitvene vloge OVSE na Kosovu ne analiziram, saj je doktorska disertacija osredotočena na obdobje do 17. februarja 2008. Več o tem, kako je OMIK zaradi »statusno nevtralne« vloge preživel, saj naposled nobena država ni zahtevala njenega zaprtja, v Czapliński (2009).

Strategija OMIK je temeljila na pretežno mehkem pristopu, saj mu je mandat to omogočal in sankcij oz. ukrepov praktično ni imel na razpolago (te je zagotavljal oz. uvajal po potrebi UNMIK). Nadalje, pomemben del strategije je temeljil na pristopu »od spodaj navzgor« (v primerjavi z UNMIK je bilo v okviru OVSE več posvetovanj z lokalnimi akterji in tudi več možnosti za upoštevanje mnenj lokalnega prebivalstva); OVSE je vabil Kosovce, naj predlagajo projekte za financiranje (tu se je pojavil problem, saj so znali projektne predloge bolje pisati izobraženi in tisti, ki so bili v tujini, tako da so pogosto ene in iste osebe dobivale sredstva za izvedbo projektov). Med najpomembnejše uspehe v izgradnji institucij sodi ustanovitev in delovanje OVSE-jeve policijske akademije, ki je tudi po l. 2008 tako med kosovskimi Albanci kot tudi kosovskimi Srbi prepoznana kot razmeroma nekoruptivna in profesionalna institucija; s tem se strinja tudi velika večina intervjuvancev, intervjuvanih za potrebe te disertacije. Kot razmeroma uspešen je bila ocenjen tudi program Pobuda za podporo skupščini, ki je dolgoročno izobraževal poslance v kosovski skupščini o pomenu parlamentarne demokracije, človekovih pravicah idr. Slabši je bil napredek na področju medijev, za katere je bil OMIK prav tako zadolžen, saj so ti bili l. 2008 še vedno polprofesionalni, pod velikim vplivom politike in velikokrat tudi navijaški. Slabše je OVSE-ju uspelo tudi na področju ozaveščanja in dejanske implementacije človekovih pravic med lokalnimi akterji, uvajanjem političnega pluralizma, boja proti korupciji ter pritegnitvi kosovskih Srbov v družbeno-politične procese (Narten 2006). Velika osredotočenost OMIK je bila na programe razvoja civilne družbe, ki je od l. 1999 do l. 2008 bistveno napredovala.

Tretjič, analiza je hkrati pokazala, da je tudi delovanje OMIK na področju izgradnje institucij kmalu postalo politizirano: ko se je konec l. 2005, ko so številne kosovske institucije že bile vzpostavljene, delo OMIK z izgradnje institucij preusmerilo na nadzorovanje institucij (Czapliński 2009), je OVSE med kosovskimi Albanci, ki so želeli čim več pooblastil, postajal vedno manj priljubljen (ne pa tudi med kosovskimi Srbi). Vpletenost OVSE se je z leti manjšala, v zadnjih letih (in danes, saj se delovanje OVSE po l. 2008 ni bistveno spremenilo) pa je bil poudarek predvsem na tem, da se je OMIK osredotočal na zgodnje opozarjanje in proaktivno *nadzorovanje* lokalnih institucij in pravic manjšin; a tudi to je bilo nenehno predmet politizacije in očitkov, češ da OVSE privilegira en narod, drugega pa zapostavlja.

Četrtoč, med intervjuvanci (Arifagić 2012; Zavišić 2012) je opaziti, da tudi znotraj misije OMIK med posameznimi oddelki poteka trd boj za delitev sredstev in financiranje projektov. Ko izpeljejo uspešen program, ga potem tudi promovirajo znotraj OVSE, z namenom, da bi prihodnje leto dobili še več denarja. Denar za projekte so zagotavljali tudi tako, da so pripravljali različne predloge projektov, ki so jih potem financirale različne države (če so v OMIK dobili namig, da je npr. Nemčija zainteresirana za financiranje programa za

izobraževanje novinarjev, je OMIK tak projekt tudi pripravil in ga uradno ponudil, Nemčija pa ga je potem »izbrala« in financirala); iz tega sledi, da se je izvajalec projektov (OMIK) v svojih predlogih in delovanju bolj prilagajal temu, da je dobil sredstva, kot pa temu, kaj so dejansko potrebe; s tem se je mandat misije včasih tudi umetno podaljševal, saj je precejšnje število zaposlenih na OMIK na Kosovu zaradi dobre plače in drugih ugodnosti želelo ostati kar se da dolgo.

Petič, v primerjavi z UNMIK je imel OMIK tudi manj formalizirano strukturo odločanja, kar je bilo pogosto koristno pri doseganju rešitev na terenu; če je UNMIK praktično za vsako potezo moral dobiti dovoljenje iz New Yorka, je bila komunikacija med OVSE-jevim Sekretariatom na Dunaju in misijo v Prištini manj pogosta in rigidna. Bistveno več fleksibilnosti je bilo tudi znotraj samega OMIK, čeprav velja poudariti, da je tudi znotraj oddelkov OMIK precej rivalstva, kateri od oddelkov bo dobil več denarja za implementacijo projektov.

Šestič, kot zadnji element pristopa v preprečevanju oboroženih konfliktov je bil v teoretičnem delu izpostavljen pomen uresničevanja politike preprečevanja oboroženih konfliktov. Ta je kljub vsemu, vsaj uradno, nad vsem, saj določa strategije in instrumente preprečevanja oboroženih konfliktov. OMIK je v obdobju 1999–2008 moral pluti ne med dvema, ampak celo med več Scilami in Karibdami: v glavnem med interesi ZDA na eni in interesi Srbije in Ruske federacije na drugi strani, medtem ko so bile države EU nekje vmes, vsak od teh »polov« pa je bil obdan z zavezniškimi državami (ne pozabimo, da je v OVSE 56 sodelujočih držav). V velikem oziru na te politične silnice in poznana stališča sodelujočih držav OVSE glede Kosova so uslužbenci OMIK tudi pripravljali svoje projektne predloge za stabilizacijo razmer na Kosovu. Zanimiva je zaznava, kako pragmatični so bili na misiji OMIK; intervjuvanci so povedali, da so posamičen projekt različnim delegacijam predstavili z različnih zornih kotov, da je bil odobren; npr. nek projekt v povezavi s skupščino so delegaciji ZDA predstavili kot projekt demokratizacije, krepitve delitve oblasti oz. izgradnje naroda (ker ZDA to podpirajo!), taisti projekt pa so delegaciji Ruske federacije predstavili kot projekt, ki krepi manjšinske pravice (kosovskih Srbov) in omejuje moč vlade, kar posredno preprečuje koncept izgradnje naroda (*nation-building*). Poanta je torej v tem, da je s »preudarno diplomacijo« možno doseči cilje, ki so pomembni za stabilizacijo razmer, četudi so na prvi pogled obsojeni na propad zaradi veta katere od držav.

7.4 NATO (KFOR)

Pristop Nata (KFOR) na Kosovu na področju preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu v obdobju 1999–2008 analiziram kronološko, podobno kot pristop UNMIK in EU, saj tak

način, prvič, omogoča bolj jasen vpogled v evolucijo proučevanega pristopa, in drugič, izraža jasno distinkcijo v spremembi pristopa Nata (KFOR) po izbruhu nasilja marca 2004.

Junij 1999–marec 2004: varovanje kosovskih meja, razdeljevanje humanitarne pomoči in zagotavljanje neposredne varnosti etničnih manjšin

Sile KFOR so na Kosovo začele prihajati že takoj v prvih dneh po sklenitvi Vojaško-tehničnega sporazuma z ZRJ, ki je končal vojaško operacijo Nata proti ZRJ. Mandat KFOR so bile v resoluciji VS OZN 1244 opredeljene v osmih sklopih (UNMIK 1999):

- a) preprečiti obnovitev sovražnosti, vzdrževati oz., kjer bi bilo potrebno, vsiliti premirje in zagotoviti umik federalne vojske, policije in paravojaških sil ter preprečiti njihovo vrnitev na Kosovo;
- b) razorožiti OVK in druge oborožene skupine kosovskih Albancev;
- c) ustvariti varno okolje, v katerega bi se lahko vrnili begunci in razseljene osebe, v katerem bi predstavniki mednarodne uprave lahko nemoteno delovali, v katerem bi bilo možno oblikovati prehodno administracijo in v katerem bi bilo mogoče humanitarno pomoč dostaviti pomoči potrebnim;
- d) zagotoviti javni red in mir, dokler predstavniki mednarodne uprave ne prevzamejo teh nalog;
- e) nadzorovati razminiranje, dokler odgovornosti za to nalogo ne prevzamejo predstavniki mednarodne uprave;
- f) nuditi podporo delu predstavnikov mednarodne uprave in se z njimi usklajevati;
- g) nadzorovati mejo (Kosova, op. av.);
- h) zagotoviti zaščito in omogočiti svobodo gibanja sebi, predstavnikom mednarodne uprave in drugih mednarodnih organizacij.

V Natovo misijo KFOR so vojake poleg članice Nata prispevale tudi nekatere partnerske države iz sporazuma Partnerstvo za mir. Ozemlje Kosova je bilo razdeljeno na pet sektorjev (večnacionalnih brigad), ki jim je poveljevala po ena država (*leading-nation*).²⁹⁶ Decentralizirana struktura poveljevanja je poveljnikom omogočala razmeroma samostojno odločanje v zvezi z reševanjem problemov sektorja, po drugi strani pa je ob primerjavi delovanja KFOR v posameznih sektorjih umanjalo konsistentnosti in skupnega pristopa (Mockaitis 2004, 8).

²⁹⁶ Večnacionalna brigada Sever (pod poveljstvom Francije), večnacionalna brigada Zahod (pod poveljstvom Italije), večnacionalna brigada Jug (pod poveljstvom Nemčije), večnacionalna brigada Vzhod (pod poveljstvom ZDA) in večnacionalna brigada Center (pod poveljstvom Velike Britanije) (Mockaitis 2004, 8).

KFOR je bil v prvem letu, še posebej pa v prvih mesecih po juniju 1999 po prihodu na Kosovo, nezmožen obvladati nasilje.²⁹⁷ Razlogov je bilo več, med najpomembnejšimi pa dejstvo, da je bilo 36.500 vojakov, ki so bili na Kosovu do konca julija, očitno premalo za spopadanje s krizo tako velikih razsežnosti. Pogosto pa se omenja tudi slabo predvidevanje razsežnosti maščevalnih pohodov, ki so zajeli Kosovo po odhodu srbske policije in vojske, pa tudi slabo logistično načrtovanje ter dejstvo, da so bila pravila delovanja pripravljena neprimerno za tako krizo: bistveno več pozornosti kot zaščiti civilistov je bilo namenjene varovanju meje med Kosovom in Srbijo (Weller 2009, 53–5).²⁹⁸ Nato je v tem pogledu torej povsem narobe razumel konflikt in okolje, v katerem se je znašel.

Bolj učinkovit je bil KFOR pri razoroževanju OVK, kar pa je bila tudi posledica privolitve političnega vodstva kosovskih Albancev, ki je glede razorožitve moralo popustiti pod pritiski ZDA. KFOR je po nekaj mesecih tudi zagotovil tako varno okolje, da se je nekaj mesecev po prihodu KFOR na Kosovo vrnilo že 775.000 beguncev (KFOR 2012, 7). Sanova (2008, 9) ugotavlja, da je bil 1. 1999 Nato edina mednarodna organizacija na Kosovu, ki je imela zmogljivosti za vsaj kolikor toliko uspešno spopadanje s preštevilnimi problemi tako vojaške kot civilne narave – od policijskih nalog do preskrbe z elektriko. Šele postopoma, ko je UNMIK postal bolj organiziran in vzpostavljen, so civilne naloge prehajale nanj in na njegove podorgane, KFOR pa je še nadalje nudil podporo, ko je bilo potrebno.

Zaradi etnično pestre sestave severa Kosova je bila vloga KFOR še posebej občutljiva v sektorju Sever pod francoskim poveljstvom.²⁹⁹ Največje krizno žarišče je bila Kosovska Mitrovica. Francoske enote so bile le neme priče, ko so Srbi iz južne Mitrovice množično zapuščali svoje domove ter se naselili na severni strani Ibra, kakor tudi so le opazovali, ko so skupine kosovskih Albancev požgale romsko četrt v tem mestu. Težko bi sicer trdili, da so bili pristranski, saj prav tako niso posredovali, ko je skupina kakih 100 oboroženih Srbov, znanih kot »čuvaji mostu« (srb. *čuvvari mosta, mostaši*), preprečevala vrnitev Albancev na domove severno od Ibra (ob tem je treba vedeti, da Mitrovica nikoli ni bila etnično razdeljena vzdolž Ibra; več sto Srbov in pripadnikov drugih etničnih manjšin je živelo v južnem delu

²⁹⁷ Najhujše nasilje je Kosovo zaznamovalo v prvih tednih po prihodu Nata in drugih mednarodnih organizacij, ko je bilo na stotine ljudi, po večini Srbov, ubitih, na tisoče pa pregnanih z domov. Številke se razlikujejo, a ne bistveno: 28. septembra 1999 je srbski minister za zunanje zadeve Živadin Jovanović ocenil, da je bilo ubitih do 400 Srbov, dva tedna kasneje pa je tiskovni predstavnik KFOR izjavil, da je bilo od junija do septembra 1999 ubitih 348 oseb. Do konca leta so se ocene povzpele od 600 do 800 ubitih (Weller 1999, 53).

²⁹⁸ Eden od švedskih častnikov je npr. povedal, da so v poveljstvu naloge, dodeljene njegovemu kontingentu, pogosto spreminjali tik pred zdajci. Če so jim na poveljstvu sprva ukazali, naj postavijo bazo v Prizrenu na jugu Kosova, so jim nato praktično tik pred zdajci povedali, da bodo napoteni na varovanje srbskih enklav in samostana v Gračanici. Podobno se je zgodilo francoskemu KFOR, ko so jim v nasprotju s prvotnimi načrti dodelili varovanje sektorja Sever (Weller 2009, 57).

²⁹⁹ V sektorju Sever so bili poleg francoske brigade tudi vojaki Belgije, Danske, Združenih arabskih emiratov, Madžarske in Ruske federacije; v sektorju Sever je bilo na vrhuncu oktobra 2004 skupno 9208 vojakov (Mockaitis 2004, 9).

mesta, Albanci pa na severu); »čuvaji mostu«, paravojaška skupina, so tako že v prvih mesecih obvladali ključno komunikacijsko-prometno žilo med severno in južno Mitrovico (Mockaitis 2004, 9). Enote KFOR proti njim, razen posameznih aretacij oseb, vpletenih v kriminalne dejavnosti, niso nikoli odločno nastopile, verjetno ne toliko zaradi vojaške nemoči kot zaradi strategije neizzivanja že tako zapletene varnostno-politične situacije, saj čuvaji mostu niso bili samoorganizirana skupina kosovskomitroviških Srbov, ampak so v njej sodelovali tudi v civilna oblačila preoblečeni srbski policisti in pripadniki notranjega ministrstva (Nešović 2012).

KFOR je imel po 1. 2002, ko so medetnične napetosti popustile, manj dela z zagotavljanjem varnosti, zato so v Natu zmanjševali število navzočih vojakov na misiji. To je bilo v mednarodni skupnosti pa tudi na Kosovu razumljeno kot postopen prehod iz konfliktne v mirnodobno družbo. Prav tako ni bilo povsem jasno, kaj točno naj KFOR-jevi vojaki počnejo, potem ko so prenehali opravljati naloge nevojaškega značaja, ki jim jih je poveril UNMIK.³⁰⁰ Nato je zato s Kosova umaknil večje število vojakov (pretežno tistih, zadolženih za bojne naloge oz. naloge vzdrževanja varnosti, ne pa npr. logistikov), kar pa je oslabilo operativne sposobnosti KFOR. Temu so se prilagodili, in sicer tako, da so večjo (navidezno) navzočnost zagotavljali s povečanjem patrolj, ki pokrivajo večje območje kot pa statične straže. Ko so se po 1. 2002 razseljeni Srbi začeli vračati na svoje domove na Kosovu, je KFOR v teh krajih izvajal pogoste patrolje oz. so na njih stalno navzoči vojaki Nata, kar je bilo med kosovskimi Srbi sprejeto z zadovoljstvom, čeprav je strah med prebivalci predvsem srbskih enklav ostal. Ko je Nato zmanjšal število vojakov na Kosovu, se je zmanjšalo tudi število patrolj (King in Mason 2006, 147–57; Blanuša 2012).

Marec 2004–februar 2008: obdobje streznitve in sprememba pristopa (gradnja zaupanja z etničnimi skupnostmi in zagotavljanje varnosti)

Eden pomembnejših, če ne najpomembnejši *faux pas* KFOR v obdobju 1999–2008, ki je služil kot streznitev za optimiste, da je Kosovo že razmeroma mirno, je bilo neučinkovito posredovanje »mednarodnih akterjev«, predvsem KFOR in drugih varnostnih struktur, ob izbruhu nasilja marca 2004. Navedimo nekaj očitnih primerov: v naselju Svinjare vojaki KFOR niso prišli na pomoč obkoljenim Srbom, čeprav je bila njihova baza le nekaj sto metrov stran. V bistvu so nasilneži na poti proti vasi celo šli mimo baze, KFOR pa ni reagiral. Francoski KFOR prav tako ni reagiral v Vučitrnu, ki je lociran med dvema francoskima bazama. V Prizrenu se nemški KFOR ni odzval na klice na pomoč UNMIK-ove policije, ki so

³⁰⁰ Britanski častnik v KFOR je izjavil: »Veliko časa /vojaki, op. R. Z./ kar sedijo tu naokoli. Načrtovalci ne vedo več, kaj naj načrtujejo.« (King in Mason 2006, 147).

zahtevali pomoč vojske za zaščito Srbov in srbske kulturne dediščine; UNMIK-ovi policisti so kasneje zaradi neodziva nemški KFOR obtožili strahopetnosti. Tudi italijanski KFOR se ni odrezal dosti bolje; v vasi Belo Polje na obrobju Peči italijanski vojaki niso pomagali obkoljenim Srbom, čeprav njihova baza ni bila daleč stran od prizorišča izgrede (Human Rights Watch 2004).³⁰¹ Ko so se napetosti umirile, je poveljstvo Nata sicer KFOR ukazalo obsežno preiskavo v zvezi z nasiljem. Aretirali so 270 oseb in proti njim spisali obtožnice. Se je pa KFOR soočil s težavo pri preiskavah, saj priče, domnevno zaradi svoje varnosti, niso želele sodelovati s preiskovalci.

Nato je bil vključen tudi v tiste dele koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov oz. izgradnje družbe, ki ne vključujejo vojaških nalog, kar je v Natu pogosto izzvalo nekaj nezadovoljstva zaradi nepripravljenosti. KFOR-ju formalno-pravno sicer ni bilo treba sodelovati s humanitarnimi organizacijami, a so v vrhu Zavezništva spoznali, da so vojaki na terenu tista »zmogljivost« (*capability*), ki lahko pomembno pripomore k blaženju posledic humanitarne katastrofe (Dursun-Ozkanca 2010, 452). Prav zato je pomemben del Natovega delovanja na Kosovu temeljil na civilno-vojaškem sodelovanju, utelešen v konceptu CIMIC (*Civil-Military Cooperation*); projekti so bili usmerjeni v povsem civilne naloge in so bili med domačini po večini dobro sprejeti: gradnja cest, mostov, vodnjakov, vodovodov, šol, igrišč, varovanje/zagotavljanje spremstva itd. To je KFOR-ju na eni strani povečevalo legitimnost v očeh Kosovcev, čeprav so taisti vojaki morali izvajati tudi aktivnosti, ki niso bile zaželenne, npr. hišne preiskave (Zajc 2011; Markič 2012).³⁰²

Za ustvarjanje občutka, da so tuji vojaki na Kosovu zaradi Kosovcev, ne pa zaradi (neo)kolonialnih teženj držav, ki so jih poslale, je KFOR uvedel t. i. Skupine za povezavo (*Liaison Monitoring Team*, LMT). Glavna dodana vrednost LMT je zagotavljati stik s prebivalstvom oz., kot se je izrazil Reyes (2005), »začutiti utrip« prebivalstva. Tako lahko pridejo tudi do pomembnih obveščevalnih podatkov, slišijo tudi kake govorice, ki se lahko izkažejo kot koristne, ter se dejansko seznanijo s potrebami lokalnega prebivalstva in nato te želje posredujejo relevantnim akterjem, ki lahko zanje poskrbijo (nevladne organizacije ipd.). Na Kosovu je bilo to še posebej dobro razvito v sektorju Vzhod, ki mu je poveljevala ameriška vojska: LMT so na terenu zbrali informacije, jih posredovali nevladnim organizacijam in tudi ekonomskim subjektom, ki s sodelovanjem v projektih pokonfliktne obnove tudi zaslužili. Z LMT so bili po večini zadovoljni tako pripadniki KFOR kot tudi

³⁰¹ Več o nasilju marca 2004 in o neustreznem odzivu KFOR in drugih subjektov, zadolženih za varnost (UNMIK-ova policija, kosovska policija), v Human Rights Watch (2004).

³⁰² Neki častnik francoske vojske se je slikovito izrazil, da nihče verjetno ni vesel, če mu preiščejo hišo, četudi so preiskovalci še tako vljudni in uvidevni. Po drugi strani pa bo oseba, katere hiša je bila preiskana, verjetno bolj kooperativna, če bo videla, da ti vojaki poleg preiskav uresničujejo tudi projekte, od katerih ima lokalna skupnost neposredno korist (Mockaitis 2004, 11).

lokalno prebivalstvo, Albanci in Srbi; prvi so pripovedovali o tem, da so bili ob prvem obisku ljudje sicer nezaupljivi, ko pa so videli, da njihov obisk ni bil le muha enodnevnica in da bodo prihajali tudi v prihodnje, so se stkale boljše vezi, ki so prinesle tudi večje zaupanje (Reyes 2005).

KFOR-jeve aktivnosti na terenu so temeljile na čim manjši neinvazivnosti (to še posebej velja za pripadnike oboroženih sil evropskih držav), a kljub temu na jasno izraženi navzočnosti. Patrulje v varnostno bolj izpostavljenih delih države, npr. v Mitrovici, so bile razumljivo bolj oborožene in zaščitene (neprebojni jopiči ipd.), medtem ko so bila pravila delovanja npr. v etnično homogeni Drenici, kjer je imel Nato konstantno visoko podporo albanskega prebivalstva, manj stroga in so vojaki in civilni strokovnjaki čelade in neprebojne jopiče lahko pustili v vozilih, kar je še dodatno zmanjšalo prepad med vojaki KFOR in civilisti (Mockaitis 2004, 11).

Trdimo lahko tudi, da je KFOR-jeva strategija po marčevskem nasilju začela jasneje temeljiti na pristopu »od spodaj navzgor«, saj so civilni strokovnjaki skupaj s poveljniki, ki so poznali razmere na terenu, sami predlagali izvedbo določenih projektov in jih tudi izvedli, ne pa da bi nalogo za izvedbo dobili neposredno s poveljstva, saj je bilo za KFOR v obdobju 1999–2008 značilno decentralizirano delovanje (Mockaitis 2004, 11; Markič 2012). Tudi to še posebej velja za pripadnike evropskih oboroženih sil, ki so bili v primerjavi z ameriško vojsko tudi bistveno bolj fleksibilni in so pogosto našli *ad hoc* rešitve; to je bilo značilno tudi za Slovensko vojsko in slovenske civilne funkcionalne strokovnjake, saj je bilo zanje Kosovo do l. 1991 del domovine, zato so bili dobro sprejeti zaradi kulturne bližine in poznavanja lokalnih specifik (Zajc 2012; Markič 2012).³⁰³ Tudi vojaki nekaterih drugih držav v KFOR so izvedli številne projekte, ki so prispevali k pozitivnemu odnosu Kosovcev do njihove države oz. KFOR na splošno.³⁰⁴

Zaradi določanja prioritet delovanja nevojaškega značaja znotraj posameznega sektorja so se pristopi v preprečevanju oboroženih konfliktov/pokonfliktni obnovi pomembno razlikovali od vodilnih držav (*leading-nations*): tako je bilo npr. za prioritete v sektorju Vzhod, ki mu je poveljeval ameriški visoki častnik, značilno tako delovanje na civilno-vojaškem področju, kot se ga je ameriška vojska naučila tudi v državah, kjer so ZDA v preteklosti vojaško

³⁰³ Še posebej je to pomembno v t. i. kulturah visokega konteksta (*high context cultures*), v katerih je gradnja odnosa in zaupanja temelj vsakega drugega poslovnega sodelovanja (Hall 1987). Mockaitis (2004, 12) tako opozarja, da so se enote CIMIC, ki so želele izvesti kak projekt, najprej morale »ob kavi in cigaretih« pogovoriti o povsem vsakdanjih temah (o družinah, zdravju, splošnih družbeno-političnih zadevah) in šele nato ali pa celo na kakem od naslednjih obiskov o projektih.

³⁰⁴ Evidenten primer je npr. vloga turške vojske na Kosovu, ki je na jugu države (Prizren in okolica) izvedla nekaj odmevnih projektov, npr. obnovo ceste med naseljem Brod in Dragašem, kjer živijo večinsko Gorani. Ti so se jim oddolžili tako, da so na eno od stavb napisali velik grafit »Thank you, Turkish KFOR« (Hvala pripadnikom turške vojske v KFOR).

posredovale (nekatero pridobljene izkušnje in institucionalna kultura, npr. tisto, kar je bilo naučeno v Iraku v začetku devetdesetih let 20. stoletja, se je na Kosovu izkazalo kot neprimerno). Tako je minilo precej časa, da je v Pentagonu prevladalo prepričanje, da so na območju, kot je Kosovo, potrebni tudi vojaki, izurjeni za opravljanje polpolicijskih vlog, in ne le bojne enote, ter da do zob oboroženi vojaki na vzhodnem Kosovu morda niso najbolj primeren pristop (po l. 2002 so sicer zmanjšali količino oborožitve in razkazovanje vojaške moči).³⁰⁵ Civilno-vojaško sodelovanje so ameriški vojaki razumeli drugače kot njihovi evropski kolegi; nepredstavljivo se jim je zdelo, da bi vojaki npr. sodelovali v obnovi infrastrukture, saj je bila po njihovem mnenju to naloga nevladnih organizacij in drugih subjektov. Poleg tega je bilo ameriškim vojakom prepovedano popiti pijačo z domačini, kar ne pripomore k ustvarjanju pozitivnega občutka varnosti med lokalnim prebivalstvom (Mockaitis 2004, 13–4; Reyes 2005).

L. 2006, ko so se (kljub posamičnim incidentom) varnostne razmere na Kosovu vendarle začele umirjati in ko je postajalo vedno bolj očitno, da Srbija nima namena vojaško »reševati« kosovskega vprašanja (v tem obdobju so se tudi začela intenzivna pogajanja od posredništvu OZN med srbskimi in kosovskimi oblastmi), je Nato napovedal, da bo ohranil robustno vojaško navzočnost, da pa se bo število KFOR-jevih vojakov postopoma, a ne nepremišljeno, začelo zmanjševati (Öcal in Çelenk 2010, 175).

Analiza je pokazala, da je KFOR na Kosovo l. 1999 vstopil pripravljen le na dva scenarija: oborožen boj, s katerim bi pregnali JLA in srbske paravojaške enote s Kosova, ali miren prevzem pokrajine. Nobeden od obeh scenarijev se ni uresničil, ampak je nastali varnostni vakuum umikajoči se srbski vojski in paravojaškim skupinam omogočil požiganje lastnike kosovskih Albancev, čez nekaj tednov pa se je medetnično nasilje obrnilo v nasprotno stran, ko so bili tarče OVK nealbanski prebivalci in Albanci, osumljeni sodelovanja s Srbi. Precej pričevanj namreč govori o tem, da so bili pripadniki KFOR ob nekaterih izbruhih nasilja le nemi opazovalci. Tudi različna dolžina razmestitev posameznih vojska (ameriški vojaki npr. šest mesecev, francoski štiri ...) ni pripomogla k bolj sistematičnemu pristopu k pokonfliktni obnovi, zato je bilo osrednje načrtovanje glede aktivnosti, ki bi pripomogle k preprečevanju oboroženih konfliktov in stabilizaciji, z vrha poveljstva nemogoče. Tudi institucionalna kultura vojská je ovirala boljše delo na terenu; ameriški vojaki, izurjeni za »trd pristop«, so bili še posebej nepripravljeni za delo na območju, kjer jim je bilo večinsko prebivalstvo pretežno naklonjeno. Tudi pravila delovanja posameznih vojska, ki niso bila dogovorjena in prilagojena razmeram, ampak so ostala v pristojnosti vojska

³⁰⁵ UNHCR in Zdravniki brez meja so se npr. pogosto pritoževali, da ameriški vojaki z vsakodnevnim robustnim kazanjem vojaške moči med že tako prestrašenimi Kosovci pogosto izzovejo nasproten učinek (Mockaitis 2004, 15).

(nacionalnih držav), so pogosto onemogočala boljše sodelovanje (bilo je precej primerov, ko zaradi birokratskih ovir npr. ameriški vojaki niso mogli izpeljati neke precej preproste naloge, kot je gradnja vodnjaka, medtem ko so jo avstrijski vojaki zaradi večje fleksibilnosti in manj rigidne interpretacije resolucije 1244 izpeljali brez težav). Tudi poznavanje lokalne kulture, običajev, navad ipd. bi pripomoglo k učinkovitejšemu preprečevanju oboroženih konfliktov oz. stabilizaciji; pri tem so po mnenju Mockaitisa (2004) še posebej šepali ameriški vojaki.

7.4.1 Sklep

Iz analize delovanja KFOR na Kosovu v obdobju junij 1999–februar 2008 na področju preprečevanja oboroženih konfliktov lahko izpeljemo več sklepov.

Prvič, KFOR je bil v proučevanem obdobju na Kosovu v skladu z resolucijo VS OZN 1244 zadolžen za neposredno (operativno) preprečevanje oboroženih konfliktov. To je bilo v prvih mesecih po juniju 1999 ključnega pomena za Kosovo in regijo, na srednji in dolgi rok pa tudi za ugled in položaj Nata v mednarodni skupnosti. V prihodnjih letih, ko so se medetnične napetosti zasilno pomirile in je bila verjetnost vojaške operacije ZRJ proti KFOR/Kosovu bistveno zmanjšana, je KFOR v strategijo preprečevanja oboroženih konfliktov vse bolj vključeval tudi elemente dolgoročnega (strukturnega) preprečevanja oboroženih konfliktov, namenjenega izgradnji države (sodelovanje v gradnji infrastrukture, pomoč lokalnim oblastem pri praktičnih zadevah, civilno-vojaško sodelovanje ipd.), ob tem pa je imel instrumente operativnega preprečevanja oboroženih konfliktov še vedno na razpolago in je po njih ob izbruhih nasilja tudi posegel. KFOR je svojo strategijo in politiko preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu od l. 1999 do 2008 torej nenehno prilagajal in jo v desetih letih temeljito preobrazil: če je bila junija l. 1999 glavna naloga KFOR doseči umik oboroženih sil ZRJ in srbskih paravojaških formacij iz pokrajine, je KFOR kmalu zatem postal glavni porok zaščite kosovskih Srbov in njihove lastnine, srbske kulturne dediščine ipd.

Drugič, ker je razmeščanje Natovih vojakov na Kosovu potekalo razmeroma počasi in ob precejšnjih organizacijskih in logističnih težavah, je v prvih tednih po juniju 1999 nastal varnostni vakuum, ki so ga izkoristile OVK in druge albanske paravojaške skupine, ki so obračunale z umikajočimi se kosovskimi Srbi in kosovskimi Albanci, osumljenimi sodelovanja s srbsko stranjo. Na tej točki KFOR svojega temeljnega poslanstva v skladu z resolucijo VS OZN 1244, tj. *»preprečiti obnovitev sovražnosti, /.../ razorožiti OVK in druge oborožene skupine kosovskih Albancev, /.../ ustvariti varno okolje /.../ in / zagotoviti javni red in mir«*, v prvih tednih po prihodu na Kosovo ni uresničil.

Tretjič, kot pomemben instrument v KFOR-jevi strategiji preprečevanja oboroženih konfliktov je bila razorožitev OVK in paravojaških skupin. Ta je bila izpeljana brez večjih

težav, glavni razlog za to pa je bil politične narave, saj je voditelj OVK Hashim Thaqi po pritisku Zahoda, predvsem ZDA, v to privolil (ob tem pa ne smemo zanemariti prejšnjega odstavka, da razorožitev ni bila izpeljana neposredno ob prihodu Nata, kar so OVK in albanske paravojaške skupine izkoristile). Prav zato je KFOR brez večjih težav izvajal nadzor kosovskih meja, za katerega je bil prav tako zadolžen, saj dejanskih groženj (vanje ne sodijo besedne grožnje) ni bilo, ker je bila ZRJ vojaško zdesetkana in je bilo med srbskimi oblastmi zavedanje o velikem številu vojakov KFOR na Kosovu jasno. Intervjuvanci, ki so bili intervjuvani za to doktorsko disertacijo, in nekatere sekundarne analize (npr. Youngs in drugi 1999) potrjujejo, da je KFOR učinkovito sodeloval pri razdeljevanju humanitarne pomoči in nudenju logistične podpore v prvih mesecih po prihodu na Kosovo, kar mu je dvignilo kredibilnost med Kosovci.

Četrtrič, KFOR se s politiko in diplomacijo na Kosovu, čeprav je Nato vojaško-politično zavezništvo, ni bistveno ukvarjal (to komponento je vodil UNMIK); zadolžen je bil za varnost in težišče delovanja je bilo na tem. Na nek način lahko celo rečemo, da je bil KFOR v tem pogledu instrument UNMIK-a, čeprav mu UNMIK formalno-pravno ni načeloval. Zato KFOR v proučevanem obdobju tudi ni uporabljal nekaterih instrumentov dolgoročnega (strukturnega) preprečevanja oboroženih konfliktov, ki jih Nato uporablja v drugih delih sveta, npr. v Afganistanu (npr. ni bil neposredno udeležen v reformi varnostnega sektorja, njegovem nadzoru, razen redkih izjem ni bil udeležen v izobraževalnih programih o demokratizaciji varnostnega sektorja, civilnem nadzoru itd.).

Petič, v KFOR so v obdobju 1999–2008 sodelovale številne države, kar je vplivalo tudi na način preprečevanja oboroženih konfliktov. Vojske nekaterih držav v KFOR, npr. Velike Britanije, Francije, Nemčije, Turčije, tudi Slovenije, so razmeroma hitro in enostavno razumele koncept strukturnega (dolgoročnega) preprečevanja oboroženih konfliktov, ki je pomemben za dolgoročno stabilizacijo nekega območja, in so kmalu potem, ko so varnostne razmere to dopuščale, začele sodelovati v civilno-vojaških projektih, namenjenih izgradnji države (projekti CIMIC; skupine za povezavo – LMT). S tem so si te države in KFOR kot celota hitro pridobili naklonjenost Kosovcev, tudi tistih srbske narodnosti. Na drugi strani pa so npr. ameriški vojaki, ki izhajajo iz drugačne vojaške tradicije in kulture, v KFOR imeli precej težav pri razumevanju in opravljanju nalog dolgoročnega (strukturnega) preprečevanja oboroženih konfliktov. To kaže tudi na to, da je bil pristop v dolgoročnem preprečevanju oboroženih konfliktov znotraj posameznih sektorjev v precejšnji pristojnosti posameznih držav oz. vodilnih držav (*leading nations*) in da se poveljstvo na taktično raven, kar se dolgoročnega preprečevanja oboroženih konfliktov tiče, ni vmešavalo.

Šestič, pristop v preprečevanju oboroženih konfliktov Nata je ves čas temeljil na robustni vojaški navzočnosti, ki so jo začeli postopoma zmanjševati šele, ko je postajalo očitno, da Srbija ne namerava vojaško urejati vprašanja Kosova, niti severa, kjer živé večinsko Srbi. Hkrati s tem, da je Nato morebitnim kršiteljem s svojo robustnostjo nenehno dajal vtis močnega akterja, ki lahko učinkovito nastopi zoper kršitelje, je strategija Nata do Kosova temeljila na nevmešavanju/neizzivanju in interveniranju le v primerih, ko stabilnosti na drug način ni bilo mogoče doseči. Tak, na videz občasno medel pristop KFOR so tako kosovski Srbi kot kosovski Albanci nekajkrat s pridom izkoristili (npr. neposredovanje KFOR ob infiltriranju pripadnikov srbskega notranjega ministrstva v kosovskosrbsko civilno družbo; preiskave in aretacije le v najbolj očitnih primerih vpletenosti v nasilje in kriminal), s čimer je KFOR izgubljal ugled ali med kosovskimi Albanci ali med kosovskimi Srbi.

Sedmič, Nato je s svojimi aktivnostmi na Kosovu v obdobju 1999–2008 želel uresničiti tudi nekatere geopolitične ambicije v mednarodni skupnosti; z delovanjem KFOR je želel dokazati, da se je Nato uspešno transformiral in hladnovojne alianse v moderno vojaško-politično zavezništvo. Kljub nekaterim očitnim napakam, npr. nezmožnosti učinkovito obvladati medetnično nasilje in izgrede marca 2004 zaradi slabe koordinacije z drugimi institucijami, togih pravil delovanja in različnih »nacionalnih omejitev« držav KFOR (Human Rights Watch 2004, 4), je Nato dokazal, da lahko še naprej predstavlja steber evropske stabilnosti (Sperling in Webber 2009, 495), da je zmožen igrati vlogo regionalnega kriznega menedžerja in da lahko diplomaciji po potrebi (ob konsenzu vseh držav članic) zagotovi vojaško komponento.

Osmič, KFOR je s svojim delovanjem, ob geopolitičnih spremembah, ki so se zgodile v obdobju 1999–2008, vsaj za silo dokazal, da je v konfliktu med kosovskimi Albanci in kosovskimi Srbi nepristranski. Intervjuvanci tako npr. ugotavljajo, da če je KFOR na Kosovo l. 1999 za kosovske Albance prišel kot osvoboditelj, za kosovske Srbe pa kot okupator, se je z leti delovanja tako pojmovanje spremenilo, predvsem med kosovskimi Srbi (med kosovskimi Albanci že tako uživa konstantno visok ugled). Namreč, z leti so mu vse bolj zaupali tudi kosovski Srbi, nekateri dogodki so za marsikoga tako dojemanje še okrepili – če je bil prvi očitek kosovskih Srbov ob izbruhu medetničnih napetosti marca 2004 to, da KFOR ni učinkovito preprečil oboroženega nasilja, je sčasoma postalo jasno, da če KFOR ne bi posredoval, bi bilo lahko žrtev med kosovskimi Srbi na stotine. Tudi l. 2007 in na začetku 2008 ter tudi v obdobju po razglasitvi neodvisnosti je Nato za številne kosovske Srbe postal edini porok, da bodo njihove pravice in obstoj vsaj zasilno zagotovljeni. Kakor koli, če je pogled na KFOR med kosovskimi Albanci v glavnem homogen (pozitiven), je med kosovskimi Srbi izrazito nehomogen.

7.5 Koordinacija med UNMIK, EU, OMIK in KFOR (1999–2008)

OZN, EU, OVSE in Nato temeljijo na podobnih načelih, vrednotah in strategijah v pristopih preprečevanja oboroženih konfliktov; nekaj razlik se pojavi predvsem v instrumentih, ki jih imajo na voljo, ter politiki dejanske uporabe (aplikacije) strategij in instrumentov v praksi. Vsi naštetih subjekti imajo tudi »socializacijsko moč«, vključno s spodbujanjem demokracije, človekovih pravic in gradnjo institucij. O vsem naštetem velja razmišljati, ko analiziramo medsebojno koordinacijo omenjenih štirih subjektov, ki so na Kosovo l. 1999 vstopili z istim uradnim ciljem, tj. preprečiti vnovičen izbruh oboroženega konflikta in (na) Kosovu zagotoviti dolgoročno stabilnost in razvoj. To podpoglavje, utemeljeno na analizi sekundarnih virov in polstrukturiranih intervjujev, je namenjeno iskanju odgovorov na tretje raziskovalno vprašanje (*Ali so bili pristopi OZN, EU, OVSE in Nata medsebojno usklajeni; če da, do kolikšne mere ter kako je potekalo medsebojno usklajevanje?*).

Dursun-Ozkanca (2010, 445) v obsežni analizi, osredotočeni predvsem na koordinacijo med omenjenimi subjekti, ugotavlja, da je bilo že v prvih tednih po prihodu vseh proučevanih štirih subjektov mednarodnih odnosov na Kosovo veliko tekmovanja in podvajanja ter nejasnosti glede delitve dela med UNMIK, EU, OVSE in Natom navkljub temu, da so bili štirje stebri delovanja UNMIK, s tem pa delitev dela, jasno določeni. Šibka usklajenost se je v prvih tednih po 10. juniju 1999 manifestirala v dejstvu, da omenjeni subjekti niso znali preprečiti nasilja OVK in albanskih paravojaških skupin nad nealbanskim prebivalstvom in kosovskimi Albanci, osumljenih sodelovanja s Srbi, navkljub dejstvu, da so proučevani subjekti že imeli precej institucionalnega znanja o preprečevanju oboroženih konfliktov in pokonfliktni obnovi ter da so imeli izkušnje medsebojnega sodelovanja iz Bosne in Hercegovine. Tudi polstrukturirani intervjuji s kosovskimi politiki albanske in srbske narodnosti, opravljeni za potrebe doktorske disertacije, jasno kažejo na dejstvo, da so Kosovci zaznali, da je bila koordinacija med njimi v prvih mesecih po prihodu šibka. Posredno to priznavajo tudi nekateri uslužbenci proučevanih štirih subjektov (npr. Arifagić 2012), medtem ko drugi (npr. Naegele 2012) menijo, da koordinacija ni bila slaba, da pa bi lahko bila boljša. Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da od osebe, zaposlene v mednarodni organizaciji, ni pričakovati javne kritike svojega delodajalca, kar je znana pomanjkljivost družboslovnega raziskovanja (glej npr. Kvale 1996).

Na podlagi izkušenj in očitkov o slabi koordinaciji mednarodnih organizacij na konfliktnih žariščih, npr. v Bosni in Hercegovini v devetdesetih letih 20. stoletja, so strategji to želeli preprečiti že na samem začetku. Že avgusta 1999 so ustanovili Združeni izvršni odbor za varnost (*Joint Security Executive Committee*, JSEC) kot funkcionalni mehanizem za ukrepe na področju varnostnih zadev, vključno s policijskimi nalogami, nadzorom oboroževanja in

zaščito manjšin. Redni tedenski sestanki so potekali tudi na nižjih ravneh; UNMIK-ovi policisti in KFOR so vzpostavili tudi taktično koordinacijo, ponekod (Priština) celo skupne operativne centre (Cockell 2002, 487).³⁰⁶

Na splošno je bila glavna težava SRSG v tem, da nad EU, OVSE in KFOR ni imel neposredne izvršne moči, kar je oteževalo učinkovito delovanje na terenu. To je bilo na trenutke še posebej problematično v odnosu do KFOR, ki formalno-pravno ni spadal pod okrilje UNMIK-ovih štirih stebrov; še posebej to velja za področje vojaških aspektov preprečevanja oboroženih konfliktov oz. izgradnje miru, ki so bili ločeni od civilne misije oz. civilnega dela izgradnje miru.

Prvo resnejše sodelovanje, ki ga lahko označimo celo za vzorčen primer sodelovanja med KFOR in UNMIK, je bilo razoroževanje OVK, kjer je KFOR skrbel za vojaško, UNMIK pa za administrativno-politično plat razoroževanja; ob tem, v sekundarnih virih (Cockell 2002, 493) in polstrukturiranih intervjujih (Deda 2012; Gjini 2012) opisanem primeru uspešne koordinacije med proučevanimi subjekti, seveda ne gre zanemariti dejstva, da je poveljstvo OVK privolilo v razorožitev in da je ta tudi zato potekala brez večjih zapletov.

Uspešnost koordinacije med proučevanimi subjekti je bila v veliki meri odvisna od človeškega dejavnika. King in Mason (2006, 147) opozarjata, da je bila stopnja koordinacije in komunikacije med KFOR in UNMIK, s tem pa splošna učinkovitost mednarodnih organizacij na Kosovu, odvisna predvsem od osebne dinamike med osebama, ki sta obema strukturama načelovala, ne pa toliko od institucionalnih okvirov koordinacije. Čeprav je bil KFOR izven struktur UNMIK, sta že l. 1999 prva moža obeh institucij, poveljnik KFOR general Mike Jackson in vodja UNMIK Sergio Vieira de Mello, vzpostavila odlično sodelovanje (praktično vsakodnevni sestanki in koordinacija), ki pa so ga nadaljevali le nekateri njuni nasledniki.³⁰⁷ Komunikacija je poleg strateške ravni (SRSG – poveljnik KFOR) potekala tudi na operativni (na ravni regij med brigadnimi poveljniki KFOR – regijski upravniki UNMIK) in taktični ravni (na ravni občin med poveljniki bataljonov KFOR – predstavniki UNMIK-ovih mestnih uprav) (Cockell 2002).

Dober primer pomena človeškega dejavnika je viden tudi v sodelovanju KFOR-jevega poveljnika Marcela Valentina in SRSG-ja Michaela Steinerja; v obdobju njune kohabitacije je bilo sodelovanje pogosto in uspešno. Ko pa je Valentina zamenjal Fabio Mini, se je to povsem obrnilo, saj je Mini že takoj ob prevzemu poveljevanja napovedal, da bo vojaško

³⁰⁶ Npr. med UNMIK-ovimi policijskimi poveljniki regionalnih poveljstev in lokalnih policijskih postaj, regijskimi in lokalnimi civilnimi upravniki UNMIK, uslužbenci OVSE na terenu ter poveljniki KFOR na brigadni in bataljonski ravni (Cockell 2002, 488).

³⁰⁷ General Jackson je oktobra 1999 izjavil: »Moj cilj je podpirati UNMIK na vsakem koraku. /.../ Skrb, da bi vojska morala delati nepredvidene naloge, je brezpredmeten v okoliščinah, v katerih smo se znašli. Imamo /.../ skupen cilj. Gre torej za skupni napor.« (Jackson v Cockell 2002, 487).

operacijo vodil tako, kot se njemu zdi pomembno, ne glede na UNMIK-ovo strategijo delovanja. Zaradi njune slabe medosebne dinamike je bilo doseganje ciljev večkrat ogroženo (za primere glej npr. King in Mason 2006, 147–9).³⁰⁸

Podobno pomen človeškega dejavnika izpostavljajo intervjuvanci, zaposleni v enem od proučevanih štirih subjektov (npr. Rotta 2012; Arifagić 2012), ki sicer poudarjajo, da so na strateški ravni sestanki med UNMIK, EU, OVSE in KFOR potekali redno vsakotedensko in da je bila koordinacija ustaljena, da pa je bilo veliko tudi *ad hoc* koordinacije in da je bila ravno v tem prednost ali pa slabost, saj je imel vsak od proučevanih subjektov različne »javnosti«, ki jim je bil odgovoren; z nekaterimi posamezniki v drugi instituciji si tako lahko brez težav dosegel dogovor glede uresničitve nekega cilja, medtem ko so bili pogosto nezahtevni problemi koordinacije pri ljudeh, ki medsebojno niso želeli/znali uspešno komunicirati, prav zato »nerešljivi«. Intervjuvanci tako ugotavljajo, da je bila uspešnost koordinacije v veliki meri (če ne celo največji) odvisna predvsem od volje posameznikov, ki so v *ad hoc* koordinaciji sodelovali, saj je bilo možno marsikatero rigidno politično in/ali birokratsko oviro zaobiti z »razmišljanjem zunaj okvirjev«.

Koordinacija med UNMIK, EU, OVSE in KFOR v obdobju 1999–2008 je bila tudi večnivojska; redno so se sestajali vodje proučevanih subjektov, sestanki pa so se po potrebi odvijali na operativni ravni (Rotta 2012; Arifagić 2012).

Slaba koordinacija se je izkazala tudi v primeru izbruha nasilja marca 2004. Poročila nevladnih organizacij (npr. Human Rights Watch 2004) navajajo številne dokaze, ko pomoč zaradi slabe komunikacije ni prišla pravočasno, tarča nasilja albanskih množic pa so bili kosovski Srbi in pripadniki drugih etničnih manjšin. Čeprav je po teh tragičnih dogodkih postalo očitno, da bi bilo nujno vzpostaviti varnostni mehanizem za koordinacijo, da bi na ta način vsaj delno presegli rivalstvo med institucijami, se to ni zgodilo in varnost etničnih manjšin je bila vse do l. 2008 (in tudi po tem letu) v rokah lokalnih varnostnih institucij, ki so se soočale vsaka s svojimi problemi.³⁰⁹ Marčevsko nasilje je za KFOR in UNMIK služilo kot streznitev, saj je bila koordinacija po krvavih dogodkih izboljšana (prav tam). Mesec kasneje, aprila, sta tako poveljnik KFOR Center in poveljnik UNMIK-ove policije v Prištini podala skupno izjavo, v kateri sta se zavezala, da bodo od sedaj naprej potekala skupna urjenja obeh varnostnih struktur ter da bodo ustanovili učinkovit sistem poveljevanja in nadzora, da bi se

³⁰⁸ Med bolj znanimi je Minijeva poteza, ko je želel, kot se je izrazil, »očistiti« novonastajajočo kosovsko policijo »kriminalcev«, ne da bi za to predložil jasne dokaze; trdil je, da njegovi dokazi temeljijo na tajnih obveščevalnih informacijah, ki jih ne more razkriti, kar je sprožilo veliko nezadovoljstva v UNMIK.

³⁰⁹ Poročilo Human Rights Watch (2004) navaja številne primere, ko so kosovski Albanci v vrstah kosovske policije le opazovali nasilje svojih rojakov ali, še huje, v uničevanju srbske lastnine celo sodelovali. Bili pa so tudi primeri, ko so albanski policisti zaščitili pripadnike drugih etničnih manjšin.

tako s skupnimi moči lahko zoperstavili vsakršni situaciji (OSCE Mission in Kosovo 2004, 6). S tem sta nedvoumno nakazala, da koordinacija do tedaj ni bila taka, kot bi morala biti.

Problematičnost koordinacije se je izkazala predvsem na tistih področjih, kjer so subjekti izvajali podobne naloge. Na področju urjenja policistov so tako delovali kar trije proučevani subjekti, in sicer EU, OVSE in Nato. Dursun-Ozkanca in Crossley-Frollick (2012) s področja koordinacije na tem področju navajata ne le primere podvajanja enakih oz. podobnih programov urjenja, ampak celo to, da je vsak od naštetih subjektov sledil različni politiki izobraževanja policistov, kar je med Kosovci zbuvalo precej začudenja in, kasneje, nezaupanja. Problematična je bila tudi izmenjava informacij na obveščevalnem področju, še posebej na relaciji KFOR – ostali subjekti.

Do podvajanja je prišlo tudi na področju medijev; tako OMIK kot UNMIK sta vzpostavila svoja oddelka za nadzorovanje medijev (King in Mason 2006, 126); vprašanje je, ali je vzporedno spremljanje medijev res potrebno in ali ne bi bilo bolj primerno vzpostaviti skupnega oddelka, ki bi o poročanju lokalnih medijev obveščal vse zainteresirani subjekte.

O problematični koordinaciji oz. njeni neustreznosti govori tudi dejstvo, da se ob izbruhu nasilja ob razglasitvi neodvisnosti Kosova februarja 2008 francoski častniki KFOR niso posvetovali z Uradom OZN v Prištini glede tega, kako bodo odstranili skupino kosovskih Srbov iz poslopja sodišča v Kosovski Mitrovici, ki ga je ta zasedla ob razglasitvi neodvisnosti. Glavni razlog naj bi bilo »nezaupanje, da bi kdo od osebja UNMIK informacijo o vojaški operaciji posredoval v javnost«, s čimer bi se operacija izjalovila (Gowan 2011, 408); v nasilju, ki se je razvnelo ob zavzetju, je bil ubit ukrajinski policist, več deset Srbov in pripadnikov KFO pa je bilo ranjenih (Visoka in Bolton 2011, 208).

7.5.1 Sklep

Analiza koordinacije med UNMIK, EU, OMIK in KFOR na Kosovu v obdobju 1999–2008, utemeljena na analizi sekundarnih virov in polstrukturiranih intervjujev, omogoča več sklepov.

Prvič, koordinacija med proučevanimi subjekti je sicer potekala redno v institucionalizirani obliki (redni sestanki na strateški, operativni in taktični ravni), vodil pa jo je UNMIK kot osrednji akter mednarodne uprave na Kosovu. V praksi pa intervjuvanci (Arifagić 2012; Zavišić 2012) ugotavljajo, da je bila koordinacija precej problematična oz. celo slaba, saj mednarodne organizacije druga drugo pogosto vidijo kot tekmece, s katerim sicer sodelujejo, ker zaradi nenehnih očitkov različnih javnosti o slabi koordinaciji (znanstvene, strokovne, politične, laične idr.) pač morajo sodelovati, ne pa zato, ker bi si dejalsko prizadevale za razvoj Kosova. Prav tako ni zaznati želje po sodelovanju in izmenjavi

informacij med proučevanimi subjekti, ker to predstavlja, kot se je izrazil eden od intervjuvancev, »napor, probleme in zunajinstitucionalno ter nešablonsko razmišljanje« za zaposlene; po drugi strani pa intervjuvanci ugotavljajo, da je neiskanje izvirnih *ad hoc* rešitev izven mandata, ustaljenih vzorcev in pravil praviloma lažja pot, saj zaposlenega v mednarodni organizaciji nihče ne bo klical na odgovornost, če ta ni bil naklonjen sodelovanju v večji meri, kot je sam presodil, da to od njega zahtevajo mandat oz. pravila organizacije (lahko pa je nekomu po drugi strani hitro naprtena krivda, če je bil cilj dosežen »mimo mandata« in če taka rešitev predpostavljenim ni v interesu). Rešitve, ki so temeljile na sodelovanju proučevanih subjektov in lokalnih akterjev, je bilo, kot ugotavljajo intervjuvanci, sicer mogoče brez večjih naporov najti mimo rigidnih pravil in pogosto nekompatibilnih mandatov, če je bila za to volja na obeh straneh.

Drugič, v povezavi z zapisanim v prejšnjem odstavku intervjuvanci izpostavljajo pomen osebnostnih lastnosti posameznikov (Naegele 2012), ki so za uspešnost koordinacije bistveno bolj pomembne kot dobro predvidena institucionalizirana oblika koordinacije; hitrost dogodkov in nepredvidljivost sodobnega mednarodnovarnostnega okolja oz. Kosova nasploh namreč ne omogoča natančnega načrtovanja koordinacije, zato se pogosto kot najpomembnejša lastnost izkaže fleksibilnost posameznikov (začenši z vodjo institucije!) in naklonjenost sodelovanju ter zavedanje, da so subjekti mednarodne skupnosti na Kosovu s skupnim ciljem prispevati k stabilnosti razmer, ne pa zato, da tekmujejo, kdo je bolj prispeval k stabilizaciji razmer. Pri tem ne gre za novo ugotovitev, saj so vpliv osebnostnih lastnosti na sodelovanje proučevali že številni avtorji (npr. Gillet in drugi 2012).

Tretjič, nadaljnji problem, nanašajoč se na koordinacijo, je tudi v tem, da OVSE, EU in UNMIK pogosto niso vedele za vse programe, ki jih izvajata preostali dve instituciji, saj v obdobju 1999–2008 ni bilo osrednjega regulatornega mehanizma; iz tega so izvirala številna podvajanja programov, čeprav so bile naloge na papirju razdeljene. Ker OVSE ni bila videti izrazito »škodljiva« in močna, je lahko koordinirala tudi nekatere aktivnosti večjih mednarodnih organizacij, tudi OZN in EU, kakor tudi nevladnih organizacij. KFOR je bil zaradi posebnih nalog zagotavljanja varnosti vsaj do l. 2004 delno izvzet iz koordinacije, kar se je izkazalo kot napaka, saj je bil odziv na izbruh nasilja marca 2004 in koordinacija med KFOR in drugimi subjekti neustrezna, o čemer pričajo zgoraj navedeni primeri.

Četrtrič, dodatno zapletenost v smislu otežene koordinacije so povzročali tudi drugi akterji mednarodne skupnosti, še posebej nekatere države in nevladne organizacije, ki so programe, namenjene preprečevanju oboroženih konfliktov in pokonfliktni stabilizaciji, na Kosovu v obdobju 1999–2008 izvajali bilateralno. Ob tem ti akterji pogosto ne preverijo oz. se posvetujejo z ostalimi subjekti, ali so se kaki podobni programi že izvajali v preteklosti (ob

tem pa je treba upoštevati tudi dejstvo, da npr. manjša nevladna organizacija, ki izvaja prvi projekt na pokonfliktnem območju, pogosto nima podatkov in kontaktov, kjer bi to lahko preverila, prav tako pa je nemogoče pri vseh subjektih preverjati njihove pretekle programe ipd.). Morda bi bilo smiselno razmisliti o ustanovitvi osrednjega organa koordinacije dela mednarodnih organizacij, ki bi se redno srečeval in skupno načrtoval aktivnosti, povezane s preprečevanjem oboroženih konfliktov oz. pokonfliktno stabilizacijo.³¹⁰

Petič, koordinacija med posameznimi subjekti je bila pogosto onemogočena ali ovirana zaradi političnih razlogov, natančneje, pozicije posameznih držav do Kosova. Vsak od proučevanih štirih subjektov je imel drugačen mandat, in četudi bi v kakih primerih želeli skupaj pristopiti k reševanju določenega problema, je bilo to otežkočeno zato, ker so se akterji na terenu zavedali, da lahko države prek proučevanih štirih subjektov, katerih članice so, preprečijo izvedbo določenega dejanja na terenu. V tem okviru se je izkazalo tudi, da so proučevani subjekti mednarodnih odnosov na Kosovu razvili lastno filozofijo in dinamiko delovanja, in sicer tako, da so v grobem sicer sledili mandatu, na terenu pa so bili instrumenti in politika delovanja prilagojeni želenim ciljem, ne mandatom (to še posebej velja za OMIK, ki jo zaposleni v mednarodnih organizacijah vidijo kot bolj »sproščeno« in »nerigidno«).

³¹⁰ Poskus tega na globalni ravni je že bil narejen, in sicer v okviru Komisije OZN za izgradnjo miru (*UN Peacebuilding Commission*), na lokalni ravni pa ta zamisel ostaja v idejni zasnovi, saj mednarodne organizacije na terenu zaradi različnih mandatov, okvirov delovanja in občutka pomembnosti načeloma niso naklonjene sodelovanju. Naloga Komisije OZN za izgradnjo miru je povezati vse relevantne akterje, vključno z mednarodnimi donatorji, mednarodnimi finančnimi institucijami, vladaми držav, držav, ki prispevajo vojake, da bi čim bolj učinkovito izrabili razpoložljive vire, da bi svetovali glede uvedbe integriranih strategij za pokonfliktno izgradnjo miru in obnovo ter da bi, kjer bi bilo potrebno, osvetlili morebitne praznine, ki bi lahko ogrozile mir. (Dursun-Ozkanca 2010, 455).

8 MNENJSKA PODPORA KOSOVSKIH ALBANCEV IN KOSOVSKIH SRBOV PRISTOPOM OZN, EU, OVSE IN NATA K PREPREČEVANJU OBOROŽENEGA KONFLIKTA NA KOSOVU (1999–2008)

To poglavje analizira mnenjsko podporo kosovskih Albancev in kosovskih Srbov pristopom OZN, EU, OVSE in KFOR k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008. Analiza temelji na kvantitativni obdelavi podatkov iz anketnih vprašalnikov s pomočjo statističnega programa SPSS, kvalitativni analizi podatkov iz polstrukturiranih intervjujev (poslanci v skupščini Kosova, predstavniki civilne družbe in raziskovalci na Kosovu in v Srbiji, predstavniki proučevanih subjektov mednarodnih odnosov, tj. OZN, EU, OVSE, Nato) ter delno tudi na analizi sekundarnih in primarnih virov, pomembnih za razumevanje širšega konteksta vloge mednarodne skupnosti na Kosovu.³¹¹

Tretje raziskovalno vprašanje *Kakšna je bila mnenjska podpora kosovskih Albancev in kosovskih Srbov v obdobju 1999–2008 pristopom OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu?* je operacionalizirano v naslednjih raziskovalnih podvprašanjih:

- *Kateri elementi v pristopih OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008 so bili sprejeti med kosovskimi Albanci, kateri pa med kosovskimi Srbi? Ali so kosovski Srbi podpirali druge elemente pristopov proučevanih subjektov kot kosovski Albanci?*
- *Ali obstajajo statistično značilne razlike glede percipiranja pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov glede na narodnost (kosovski Albanci vs. kosovski Srbi)?*
- *Ali v percipcijah glede proučevanih pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov med poslanci ene etnične skupine v kosovski skupščini in ostalimi državljani iste etnične skupine obstajajo statistično značilne razlike glede mnenjske podpore ali so stališča teh populacij glede obravnavanih vprašanj enaka oz. podobna?*
 - (a) *Ali med poslanci albanske narodnosti in prebivalci izbranega kraja na Kosovu, poseljenega pretežno z Albanci, v teh percipcijah obstajajo statistično značilne razlike?*³¹²
 - (b) *Ali med poslanci srbske narodnosti in prebivalci izbranih dveh krajev na Kosovu, poseljenih pretežno s Srbi, v teh percipcijah obstajajo statistično značilne razlike?*³¹³

³¹¹ Podrobneje o anketiranju, intervjuvanju in drugih podatkih, izhajajočih iz raziskovanja na Kosovu, ki sem ga opravil junija in julija 2012, v 2. poglavju te doktorske disertacije (*Metodološki okvir*).

³¹² Gre za kraj Hajvalia v neposredni bližini Prištine.

³¹³ Gre za kraj Gračanico v neposredni bližini Prištine ter za kraj Leposavić na severu Kosova.

- *Ali obstajajo statistično značilne razlike v proučevanih percepcijah med kosovskimi Srbi, živečimi na severu Kosova, in kosovskimi Srbi, živečimi v enklavah v drugih delih Kosova?*

Vnovič je treba poudariti, da lahko znanstveno upravičeno sklepamo predvsem v povezavi s percepcijami *politikov albanske in srbske narodnosti* v kosovski skupščini, ne pa tudi o percepcijah *celotne populacije* Kosova. Glavni razlog za to je dejstvo, da je bil vzorec politikov, ki so izpolnili in vrnil vprašalnike, reprezentativen in dovolj velik (34 od 113; vzorec je zadostil kriterijem etnične in spolne strukture v skupščini ter številu poslanskih mest v skupščini), medtem ko bi bilo posploševanje na celotno populacijo na podlagi izpolnjenih in vrnjenih anketnih vprašalnikov, pridobljenih zgolj v treh naseljih (pretežno albanskem Ajvali/Hajvalija in pretežno srbskih Gračanici – osrednje Kosovo, in Leposaviću – sever Kosova) znanstveno neupravičeno, saj trije kraji niso reprezentativni in ne prikazujejo celostne podobe Kosova. Poleg tega je bila analiza anketnih vprašalnikov, ki so jih izpolnili poslanci, dopolnjena tudi s podatki, pridobljenimi s polstrukturiranimi intervjuji, ter (v omejenem obsegu) s sekundarnimi in primarnimi viri (triangulacija metod). Vsekakor pa ta raziskava lahko predstavlja izhodišče za nadaljnje podobne raziskave, saj vendarle v (omejenih) obrisih nakazuje percepcije Kosovcev glede preprečevanja oboroženih konfliktov OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu v letih 1999–2008.

8.1 Mnenjska podpora poslancev v skupščini Kosova pristopom OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (1999–2008)

Politične okoliščine na Kosovu in v širši mednarodni skupnosti so pomembno vplivale na odnos Kosovcev do OZN, EU, OVSE in Nata. V tem podpoglavju preverjam, kakšna je bila splošna podpora poslancev v skupščini Kosova (kosovskih Albancev in kosovskih Srbov) pristopom OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženih konfliktov v obdobju 1999–2008, nato pa tudi, katere posamične elemente v proučevanih pristopih so podpirali albanski, katere pa srbski poslanci.

8.1.1 Splošna mnenjska podpora med poslanci v skupščini Kosova

Poraz Miloševićeve politike do Kosova in prihod mednarodnih organizacij in drugih subjektov mednarodnih odnosov na Kosovo pod okriljem resolucije VS OZN 1244 je bil med veliko večino kosovskih Albancev sprejet zelo pozitivno; sprva je bilo videti, da bodo kosovski Albanci v vseh pogledih sodelovali z mednarodnimi akterji, kosovski Srbi pa bodo sodelovanje zavračali. Izkazalo se je, da je bila realnost bolj kompleksna. OVK in njenim voditeljem ter ljudem, ki so bili z »nacionalnimi osvoboditelji«¹ tesno povezani, ni bilo po

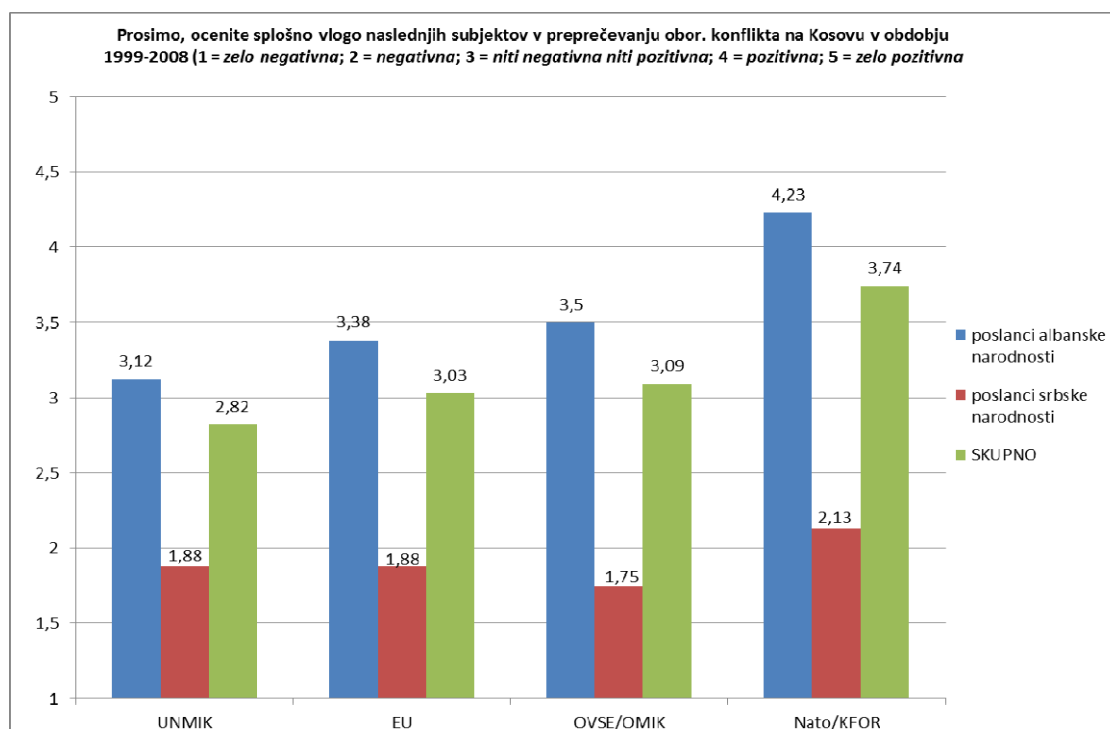
godu, da ne bodo mogli sami, brez tujih vplivov, zarisati obrisov prihodnosti Kosova ter da (še) ne bodo mogli zavladati sami. UNMIK-ova politična »rivala« na terenu sta bila vsaj dva: začasna vlada, v kateri so bili pretežno osvoboditelji iz OVK, in paralelni režim, zbran okoli LDK pod vodstvom Ibrahime Rugove, ki je bil vse od začetka devetdesetih let spoštovanja vredna institucija, saj je s politiko nenasilnega odpora in organizacijo »vzporednega življenja« uživala ugled tako na Kosovu kot v tujini (Coccozzelli 2009, 197; Visoka in Bolton 2011, 192).

V UNMIK so se tega zavedali; sodelovanje so iskali tako med kosovskimi Albanci kot tudi kosovskimi Srbi. Če so v Miloševićem obdobju skoraj vsakršno sodelovanje v UNMIK zavračali, so po Koštuničevem oz. Đinđićevem prevzemu oblasti v Beogradu začeli omejeno sodelovati z UNMIK, saj so sprevideli, da bojkotiranje vodi v slepo ulico. Po drugi strani pa je nova oblast v severnem delu Kosova začela vzpostavljati svoje, paralelne strukture, podobne albanskim iz devetdesetih let 20. stoletja pod Rugovovim vodstvom (Coccozzelli 2009, 200).³¹⁴ Nacionalistične frakcije tako v Srbiji kot na Kosovu so zavračale sodelovanje z UNMIK oz. ga pod najboljšim primerom postavljale pod vprašaj. Kosovski Srbi pa tudi Srbija kot država je tako nihala med bolj ali manj spravno politiko do pogajanj s kosovskimi oblastmi oz. mednarodnimi organizacijami; četudi bi del kosovskih Srbov bil pripravljen sodelovati z njimi, je bil vsakršen poskus sodelovanja iz Beograda pogosto obsojen kot »izdaja« (Coccozzelli 2009, 205; Tanjug 2010).

Osnovna statistična analiza pokaže, da poslanci v kosovski skupščini danes na splošno vlogo UNMIK, EU, OMIK in KFOR v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008 ocenjujejo različno. Odgovarjalo je 34 poslancev, 26 albanske in 8 srbske narodnosti.

³¹⁴ Ob tem velja opozoriti, da tudi srbsko politično vodstvo ni bilo enotno. Koštuničeva Demokratska stranka Srbije je izrazito podpirala paralelne strukture in izraziteje nasprotovala UNMIK, Đinđićeva Demokratska stranka pa je bila bolj zainteresirana za sodelovanje z UNMIK (International Crisis Group 2001, 21–2).

Graf 8.1: Ocena splošne vloge subjekta v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (poslanci v skupščini)³¹⁵

Poslanci v skupščini Kosova najbolj pozitivno gledajo na vlogo Nata/KFOR, kjer je srednja vrednost ocenjena na 3,74, najbolj negativno pa na vlogo UNMIK, kjer je srednja vrednost 2,82. OVSE/OMIK in EU sta se uvrstila vmes.

Dosedanje javnomnenjske raziskave (npr. Cocozelli 2009; Visoka in Bolton 2011) so pokazale, da kosovski Albanci bistveno bolj pozitivno ocenjujejo vlogo mednarodne skupnosti kot kosovski Srbi, saj jim je ta omogočila, da postopno prevzamejo vodenje Kosova in njihovo večjo participacijo v političnem življenju; to potrjuje tudi ta analiza.

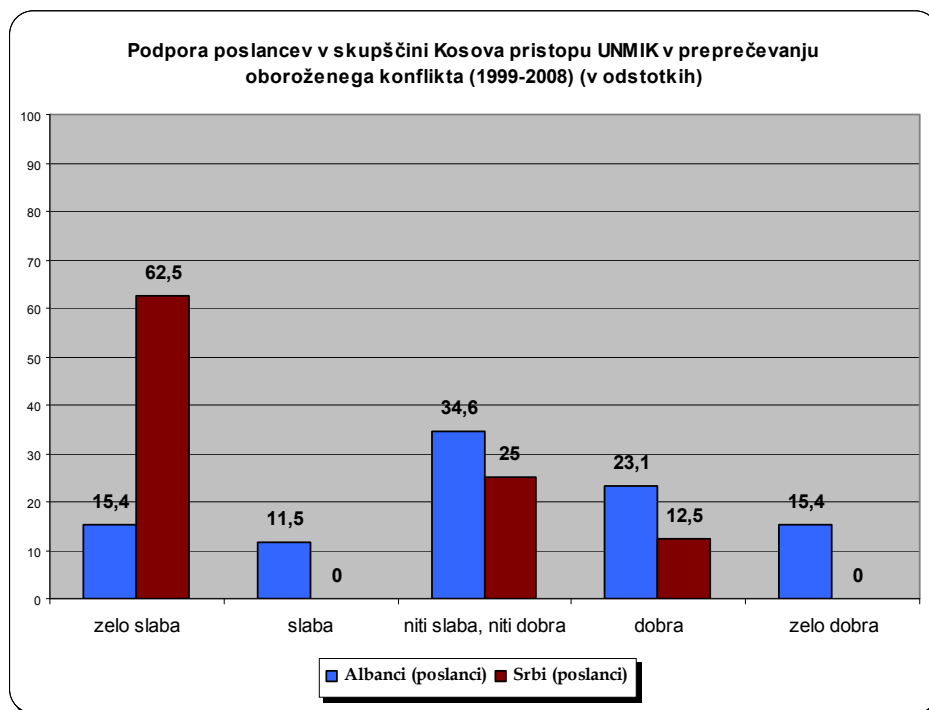
8.1.2 Mnenjska podpora UNMIK-u (poslanci)

Statistična analiza je pokazala bistvene razlike v podpori pristopom UNMIK k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (1999–2008); 38,5 % poslancev albanske narodnosti v skupščini Kosova meni, da je UNMIK s svojimi aktivnostmi v proučevanem obdobju *dobro ali zelo dobro* pristopal k preprečevanju oboroženih konfliktov, na drugi strani pa le 12,5 % poslancev srbske narodnosti meni, da je bila vloga dobra (da je bila zelo dobra, ne meni niti en poslanec srbske narodnosti). Ta trend je viden tudi na drugem polu: 62,5 % srbskih

³¹⁵ Vsa vprašanja in tabele so za potrebe doktorske disertacije prevedena v slovenščino. Poslanci so nanje odgovarjali v svojem maternem jeziku, tj. albanščini oz. srbsščini. Izvirni različici albanškega in srbskega vprašalnika sta v Prilogah A in B na koncu doktorske disertacije.

poslancev v skupščini Kosova meni, da je bila vloga UNMIK zelo slaba, s tako oceno pa se strinja le 15,4 % kosovskih Albancev.

Graf 8.2: Ocena splošne vloge UNMIK v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med poslanci v skupščini (po etnični pripadnosti)

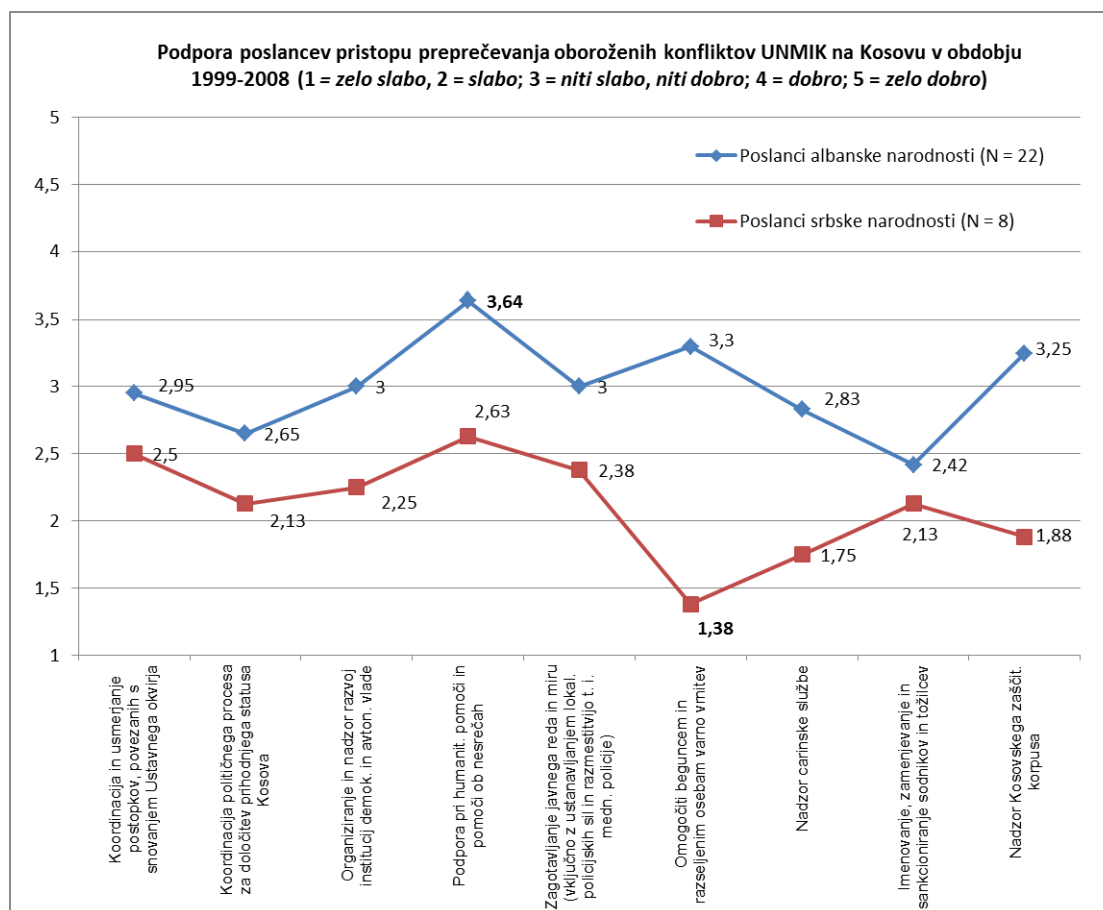

T-test, opravljen s pomočjo SPSS, je pokazal, da je razlika med obema skupinama (poslanci albanske narodnosti vs. poslanci srbske narodnosti) v percepiranju splošne vloge UNMIK v proučevanem obdobju *statistično značilna*.³¹⁶ Sklenemo lahko, da poslanci albanske narodnosti v skupščini Kosova v proučevanem obdobju bolj pozitivno ocenjujejo vlogo UNMIK na področju preprečevanja oboroženih konfliktov kot poslanci srbske narodnosti.

Zdaj, ko smo ugotovili, da so razlike med obema skupinama statistično značilne, bomo v naslednjem koraku preverili, kakšno podporo ima posamezna dejavnost preprečevanja oboroženih konfliktov, s katerim se je UNMIK ukvarjal, pri posamezni skupini.

³¹⁶ S pomočjo t-testa preverjamo domneve o enakosti dveh povprečij. To storimo tako, da izberemo neko (neodvisno) spremenljivko, ki vzorec razdeli na dva dela (dve skupini), nato pa za vsak del izračunamo povprečje izbrane spremenljivke, povprečji pa med seboj primerjamo (Kovačič n. d.). T-test je v tem primeru to domnevo potrdil, saj je signifikanca 0,021 (torej manjša od 0,05), zato lahko trdimo, da je razlika med skupinama statistično značilna.

Graf 8.3: Podpora posameznim dejavnostim UNMIK (poslanci v skupščini Kosova)

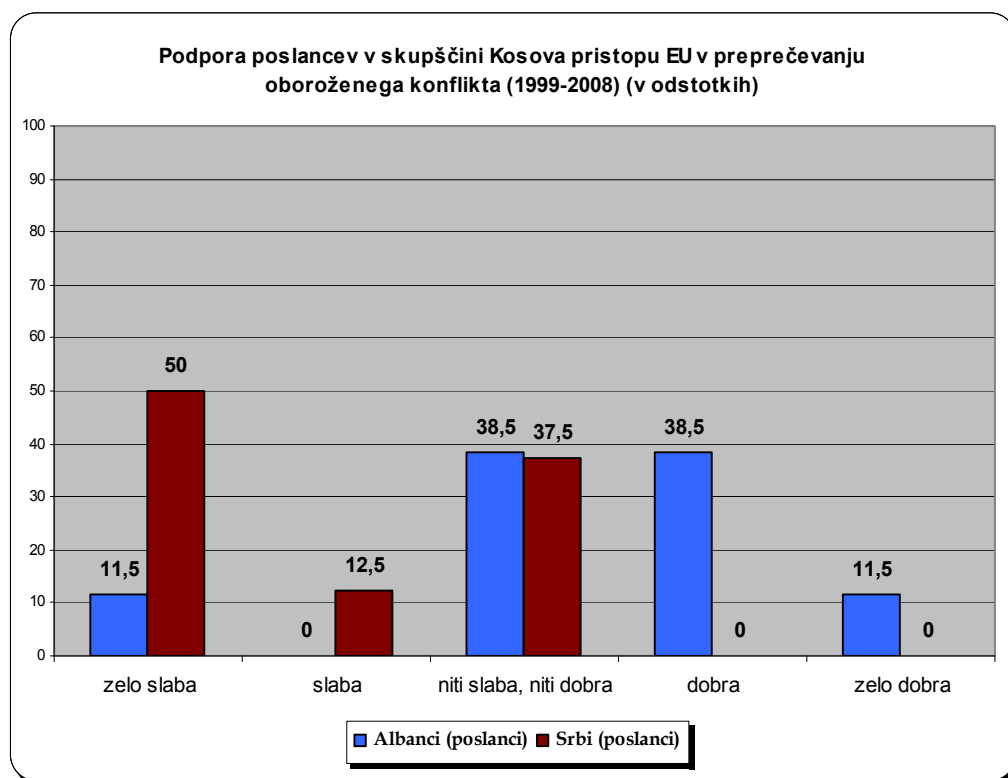

Analiza je pokazala, da je bila najbolj pozitiven ocenjen element v pristopu UNMIK-ovega preprečevanja oboroženih konfliktov podpora UNMIK pri humanitarni pomoči in zagotavljanju pomoči ob drugih nesrečah (tako med albanskimi poslanci kot srbskimi poslanci je ta dejavnost dobila najvišje povprečne ocene, tj. 3,64 oz. 2,63, na lestvici od 1 do 5). Najslabše se je po mnenju albanskih poslancev UNMIK odrezal na področju sodne veje oblasti (imenovanje, zamenjevanje in sankcioniranje sodnikov in tožilcev). Srbski poslanci so v pristopu UNMIK najnižje ocenili UNMIK-ovo vlogo na področju zagotavljanja vračanja beguncev in razseljenih oseb na svoje domove; povprečna ocena je bila le 1,38.

8.1.3 Mnenjska podpora EU (poslanci)

Statistična analiza je pokazala, da 50 % poslancev albanske narodnosti v skupščini Kosova vlogo EU na področju preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu v obdobju 1999–2008 ocenjuje kot dobro ali zelo dobro, medtem ko nihče od srbskih poslancev vloge EU ni ocenil tako. So pa slednji vlogo EU množično ocenili kot slabo oz. zelo slabo (62,5 %). Da vloga EU ni bila niti dobra niti slaba, pa meni 38,5 % albanskih in 37,5 % srbskih poslancev v kosovski skupščini.

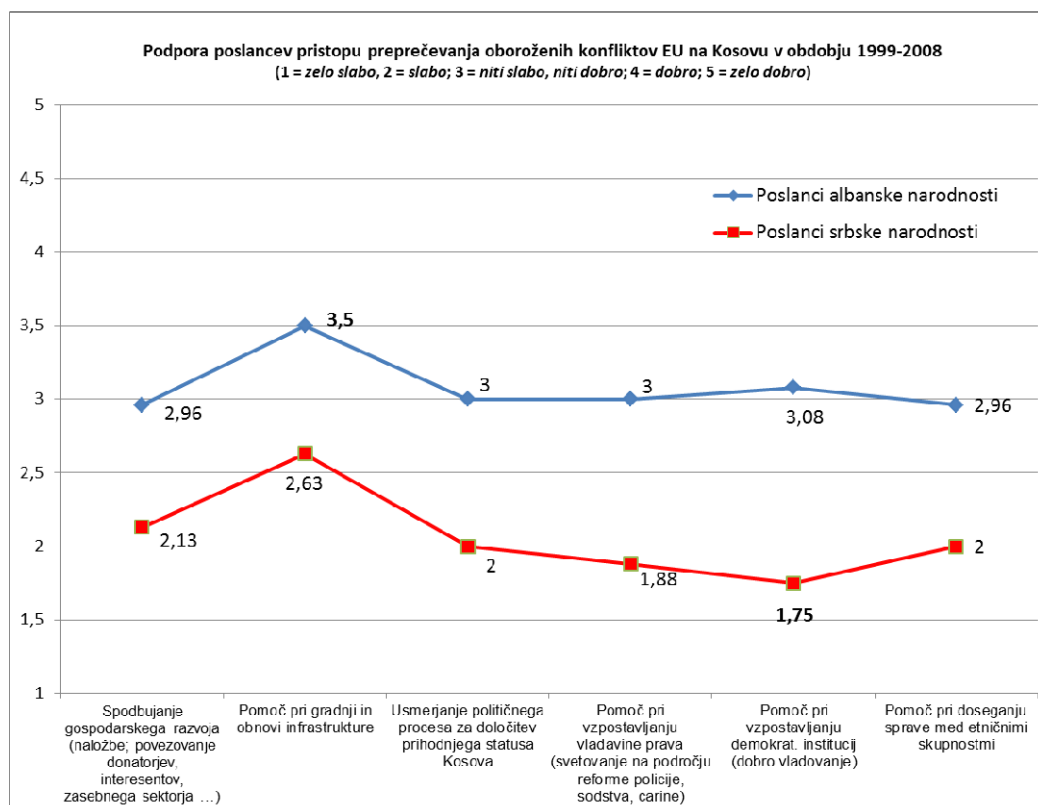
Graf 8.4: Ocena splošne vloge EU v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med poslanci v skupščini (po etnični pripadnosti)

Da bi lahko trdili, da so razlike med skupinama glede dojemanja vloge EU na področju preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu statistično značilne, moramo opraviti še t-test. Ta je pokazal, da so razlike med skupinama statistično značilne (signifikanca je namreč 0,002, torej manjša od 0,05), zato lahko sklenemo, da poslanci albanske narodnosti v skupščini Kosova v proučevanem obdobju bolj pozitivno ocenjujejo vlogo EU na področju preprečevanja oboroženih konfliktov kot poslanci srbske narodnosti.

Ko smo ugotovili, da so razlike med skupinama statistično značilno pomembne, preverimo še, kako se v poslanskih vrstah glede na etnično pripadnost razlikuje podpora različnih dejavnostim EU v okviru pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov.

Graf 8.5: Podpora posameznim dejavnostim EU (poslanci v skupščini Kosova)

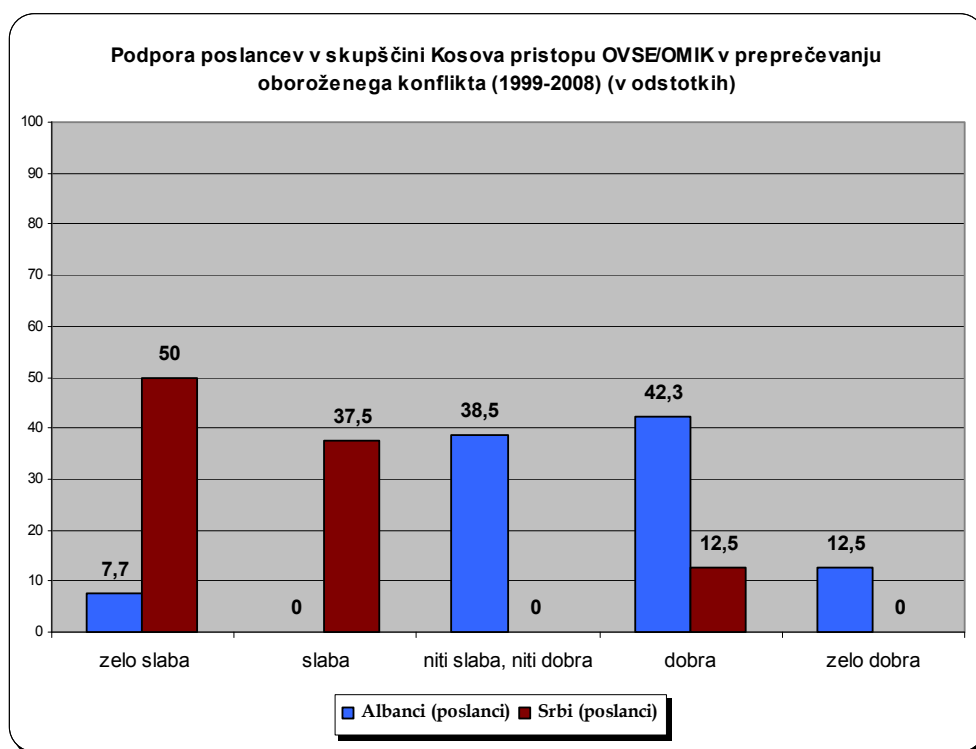

Analiza je pokazala, da poslanci albanske narodnosti prav vsak element v pristopu EU k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (1999–2008) ocenjujejo bolj pozitivno kot njihovi srbski kolegi (za srbske poslance je pravilneje reči »najmanj negativno«). Poslanci obeh etničnih skupnosti najbolj pozitivno ocenjujejo pomoč EU pri gradnji in obnovi infrastrukture, s tem da so ocene srbskih poslancev skoraj za eno oceno nižje. Najbolj negativno srbski poslanci ocenjujejo vlogo EU pri vzpostavljanju demokratičnih institucij na Kosovu (1,75), kar je razumljivo, saj se je s tem krepila državnost Kosova.

8.1.4 Mnenjska podpora OVSE/OMIK (poslanci)

Statistična analiza je pokazala, da dobra polovica (54,8 %) poslancev albanske narodnosti v skupščini Kosova meni, da je bila vloga OVSE/OMIK na področju preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu v obdobju 1999–2008 *dobra* oz. *zelo dobra*, medtem ko kar 87,5 % srbskih poslancev v tej skupščini meni, da je bila ta vloga *slaba* oz. *zelo slaba*.

Graf 8.6: Ocena splošne vloge OVSE/OMIK v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med poslanci v skupščini (po etnični pripadnosti)

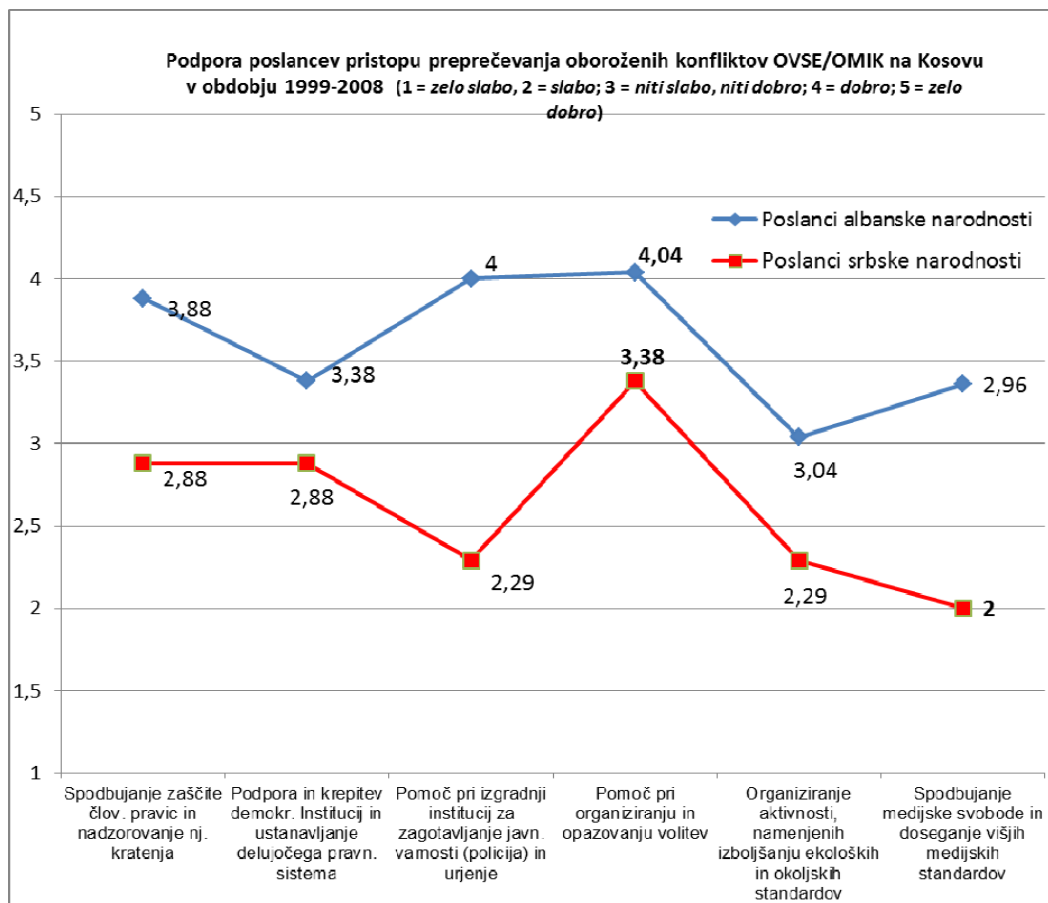

Da bi lahko trdili, da so razlike med skupinama glede dojemanja vloge OVSE/OMIK na področju preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu statistično značilne, moramo opraviti t-test;³¹⁷ ta je potrdil, da so razlike med skupinama statistično značilne, torej lahko trdimo, da albanski poslanci v skupščini Kosova vlogo OVSE/OMIK v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu ocenjujejo bolj pozitivno kot poslanci srbske narodnosti. Preverimo še, kako poslanci ocenjujejo vlogo OVSE/OMIK v preprečevanju oboroženih konfliktov na Kosovu (1999–2008) po posameznih elementih.

V nadaljevanju preverimo še, kako se v poslanskih vrstah glede na etnično pripadnost razlikuje podpora različnih dejavnostim OVSE/OMIK v okviru pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov.

³¹⁷ Ker je pri Levenovem testu enakosti varianc signifikanca 0,939 – torej večja od 0,05 – lahko predvidevamo, da med variancama ni večjih razlik, zato moramo pri interpretaciji upoštevati podatke pod 'Equal variances assumed' (Elliot in Woodward 2007, 63), kjer je signifikanca 0,000.

Graf 8.7: Podpora posameznim dejavnostim OVSE/OMIK (poslanci v skupščini Kosova)

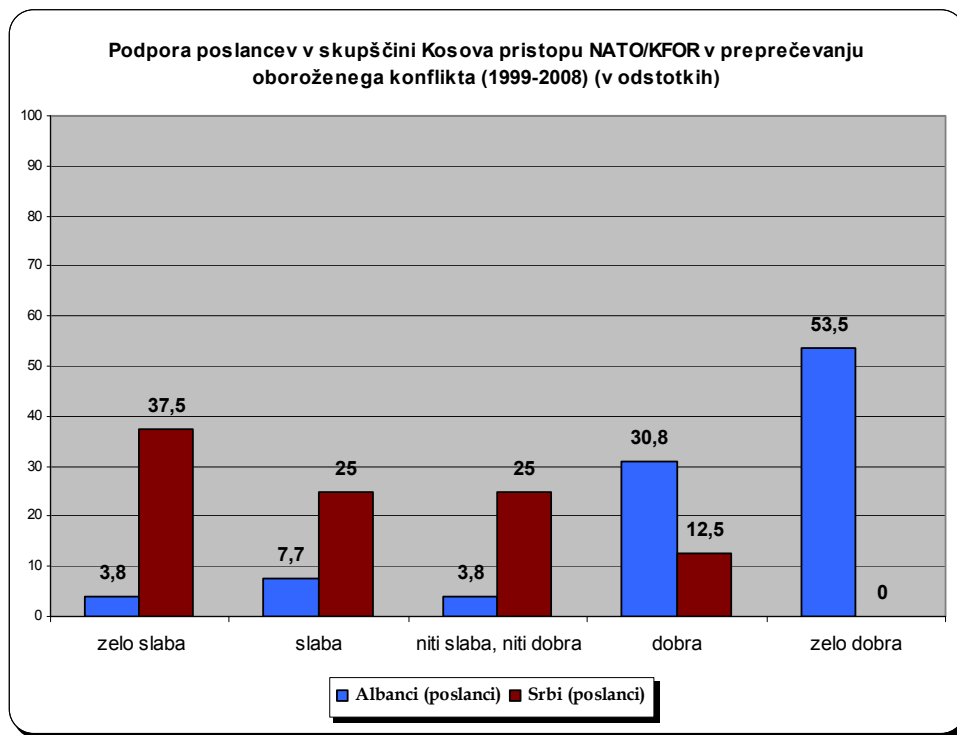
Analiza je pokazala, da poslanci obeh etničnih skupnosti razmeroma visoko ocenjujejo vlogo OVSE/OMIK na področju organiziranja in opazovanja volitev (poslanci albanske narodnosti s povprečno oceno 4,04, poslanci srbske narodnosti pa z oceno 3,38). Največja razlika je pri »politično občutljivem« elementu delovanja OVSE, tj. pri pomoči pri izgradnji institucij, saj so kosovski Albanci podpirali večino dejavnosti, namenjenih izgradnji institucij (države), kosovski Srbi pa so temu nasprotovali.

8.1.5 Mnenjska podpora Natu/KFOR (poslanci)

Podobna logika ocenjevanja vloge mednarodne organizacije v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu sledi tudi v primeru Nato/KFOR: velika večina albanskih poslancev (84,3 %) meni, da je bila vloga Nata/KFOR na tem področju v tem obdobju dobra oz. zelo dobra, srbski poslanci pa menijo ravno obratno – skoraj dve tretjini (62,5 %) jih meni, da je bila vloga Nata/KFOR *slaba* oz. *zelo slaba*. Zanimivo pri tem je, da pa so med poslanci srbske narodnosti vendarle tudi taki, ki vlogo Nata/KFOR dojemajo kot *niti slabo niti dobro* (25 %) ali pa celo kot *dobro* (12,5 %), kar lahko pojasnimo s tem, da si je Nato/KFOR, ki je

za kosovske Srbe 1. 1999 vstopil na Kosovo s slabo popotnico, s svojim delovanjem med delom srbske populacije na Kosovu povrnili nekaj ugleda (Shea 2012; Miletić 2012).

Graf 8.8: Ocena splošne vloge Nata/KFOR v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu med poslanci v skupščini (po etnični pripadnosti)

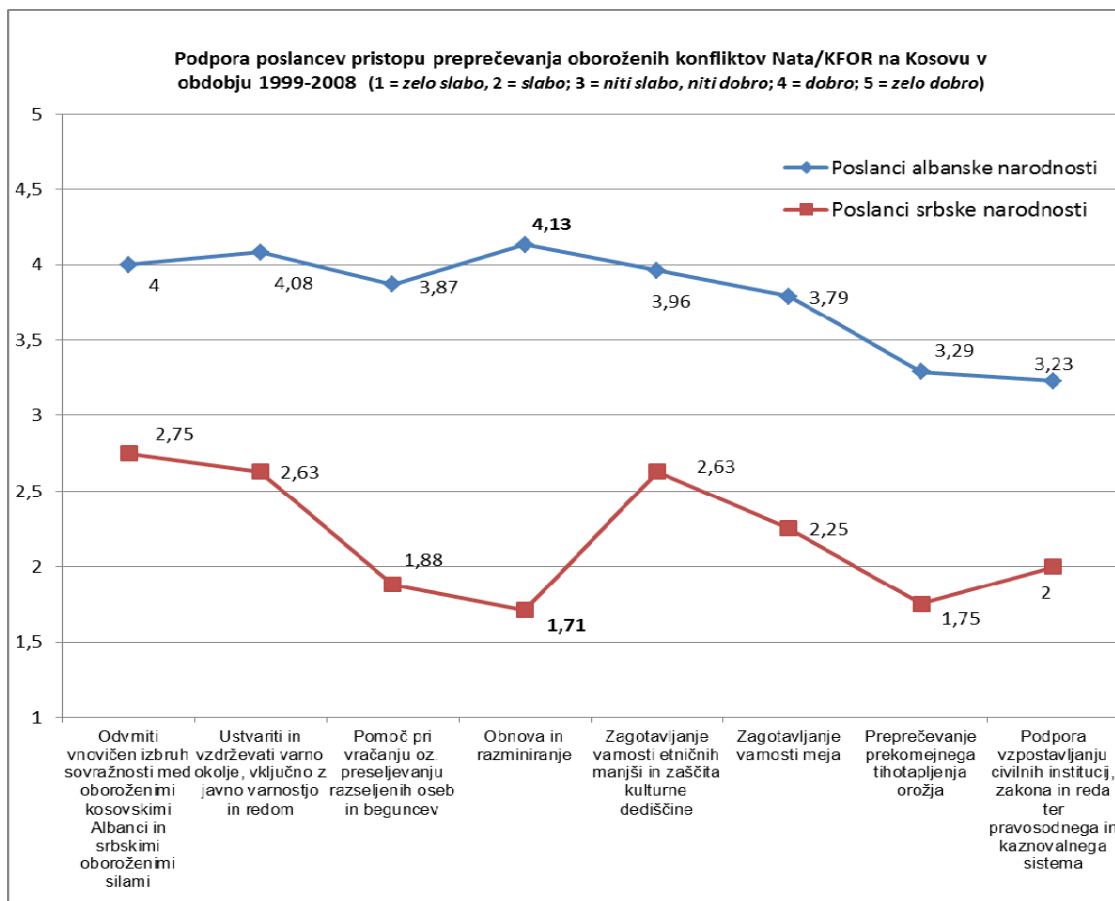

Da bi lahko trdili, da so razlike med skupinama glede dojemanja vloge Nata/KFOR na področju preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu statistično značilne, moramo opraviti t-test;³¹⁸ ta je potrdil, da so razlike v ocenjevanju vloge Nata/KFOR v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008 statistično različne, zato lahko trdimo, da poslanci albanske narodnosti v kosovski skupščini bolj pozitivno dojemajo vlogo Nata/KFOR kot poslanci srbske narodnosti. Poglejmo še, kakšne so razlike med poslanci obeh narodnosti v pogledu na posamične dejavnosti pristopa Nata/KFOR k preprečevanju oboroženih konfliktov na Kosovu med 1999 in 2008.

V nadaljevanju preverimo še, kako se v poslanskih vrstah glede na etnično pripadnost razlikuje podpora različnim dejavnostim Nata/KFOR v okviru pristopa k preprečevanju oboroženih konfliktov.

³¹⁸ Ker je pri Levenovem testu signifikanca 0,781 – torej večja od 0,05 – lahko sklenemo, da med variancama ni večjih razlik, zato moramo pri interpretaciji upoštevati podatke pod *Equal variances assumed* (Elliot in Woodward 2007, 63), kjer pa je signifikanca 0,000.

Graf 8.9: Podpora posameznim dejavnostim Nata/KFOR (poslanci v skupščini Kosova)

Analiza je pokazala bistvene razlike med ocenami poslancev albanske in srbske narodnosti glede vloge KFOR; generalno gledano so poslanci vlogo KFOR ocenjevali zelo pozitivno. Najnižjo oceno med poslanci albanske narodnosti si je KFOR prislužil za svojo vlogo pri vzpostavljanju civilnih institucij, zakona in reda ter pravosodnega in kaznovalnega sistema; razloga za to sta lahko vsaj dva: prvič, da KFOR na tem področju ni imel izrazite vloge, in drugič, da so poslanci albanske narodnosti želeli hitrejši prenos pristojnosti oz. hitrejše opolnomočenje. Med poslanci kosovskih Srbov je imel KFOR najbolj pozitivno vlogo (oz. najmanj negativno) na področju preprečevanja vnovičnih izbruhov sovražnosti ter na področjih zagotavljanja varnega okolja in zagotavljanju varnosti etničnih manjšin in zaščiti kulturne dediščine – to sovпада z mnenjem nekaterih avtorjev, npr. Deda (2012), da si je KFOR »prislužil« ugled – najbolj negativno pa na področju obnove in razminiranja.

8.2 Mnenjska podpora prebivalcev izbranih krajev pristopom k preprečevanju oboroženega konflikta OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu (1999–2008)

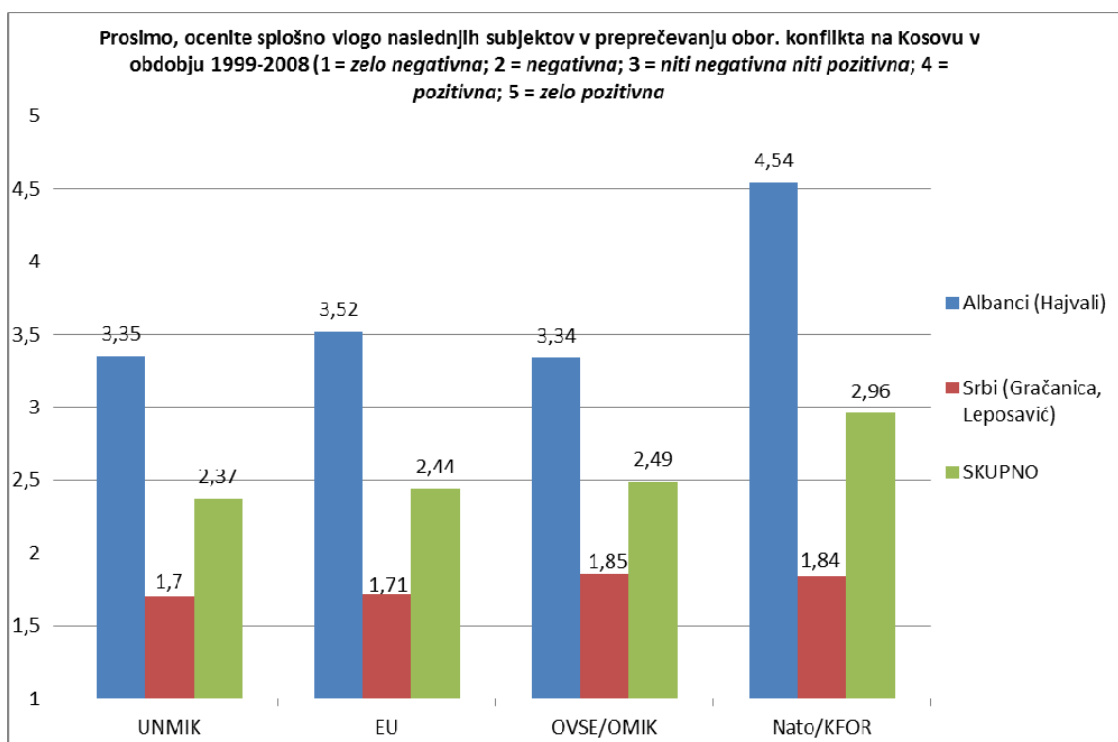
V tem podpoglavju preverjam enaka vprašanja kot v prejšnjem podpoglavju, a ne med poslanci v skupščini Kosova, ampak med »običajnimi« prebivalci, kosovskimi Albanci in kosovskimi Srbi. Kot je že bilo zapisano, ti podatki niso reprezentativni za celotno populacijo

Kosova, saj so bili pridobljeni v le treh naseljih (pretežno albansko poseljenem kraju Ajvalija v bližini Prištine ter v pretežno srbsko poseljenih Gračanici in Leposaviću), kljub temu pa bodo lahko v obrisih nakazali, ali tudi v mnenju med običajnimi prebivalci Kosova prihaja do tako očitnih razlik glede na etnično pripadnost kot pri poslancih v skupščini. Anketni vprašalnik je izpolnilo in vrnilo 89 Kosovcev: 39 prebivalcev albanske narodnosti iz Ajvalije, 23 prebivalcev srbske narodnosti iz Leposavića in 27 prebivalcev srbske narodnosti iz Gračanice.

8.2.1 Splošna mnenjska podpora med prebivalci izbranih krajev

Statistična analiza je pokazala bistvene razlike glede ocene splošne vloge posameznega subjekta na področju preprečevanja oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008. Prebivalci izbranega kraja Hajvali, poseljenega pretežno z Albanci, nadpovprečno pozitivno ocenjujejo vlogo vseh proučevanih subjektov, medtem ko prebivalci izbranih dveh krajev, poseljenih pretežno s Srbi (Gračanica in Leposavić), vse proučevane subjekte ocenjujejo podpovprečno. Kosovski Albanci izrazito pozitivno ocenjujejo splošno vlogo Nata/KFOR, kosovski Srbi pa najbolj pozitivno (oz. najmanj negativno) ocenjujejo vlogo OVSE/OMIK in Nata/KFOR.

Graf 8.10: Ocena splošne vloge subjekta v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (prebivalci izbranih krajev)

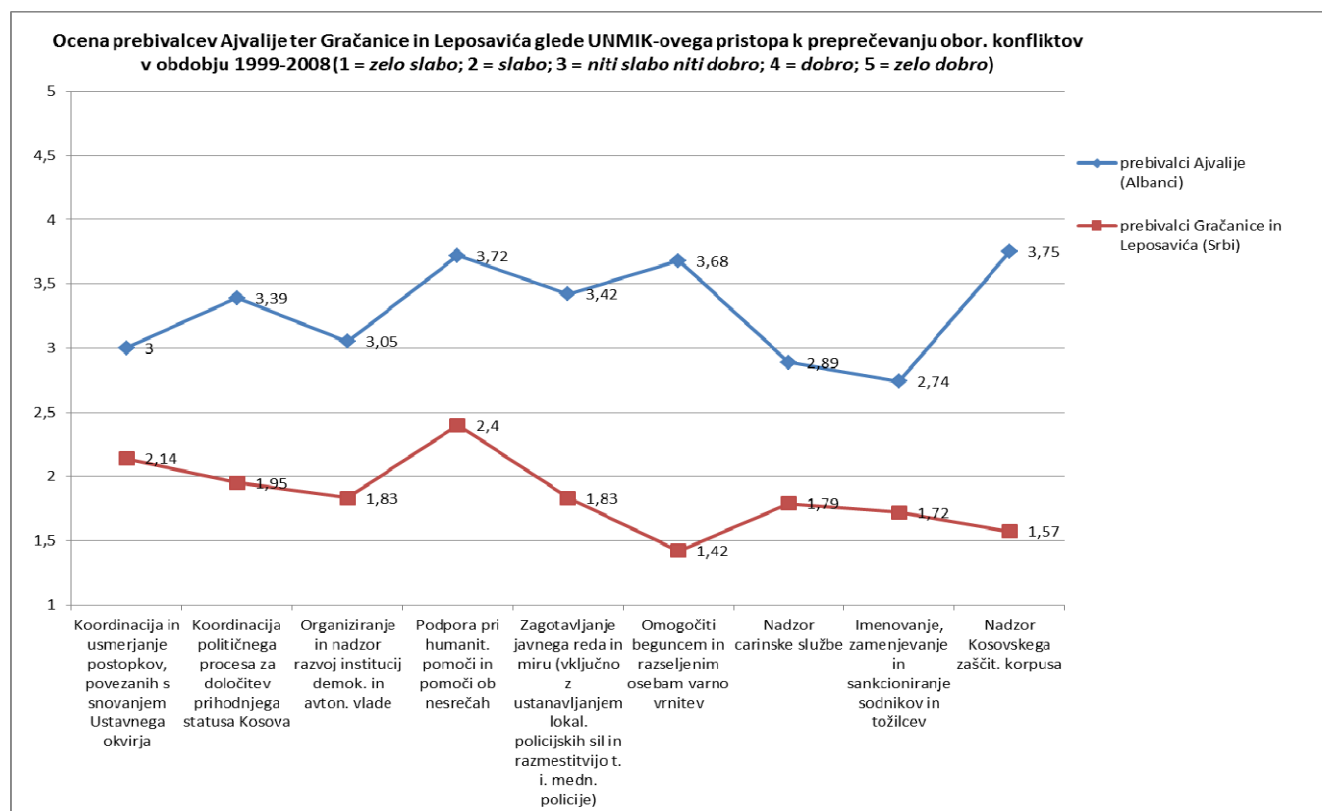

Da bi lahko trdili, da so razlike med obema etničnima skupinama statistično značilne, je bilo treba opraviti še t-test. Tudi t-test je potrdil, da so razlike v oceni splošne vloge vseh štirih proučevanih subjektov med izbranimi populacijama statistično značilne.³¹⁹

8.2.2 Mnenjska podpora UNMIK-u (prebivalci izbranih krajev)

Že graf Ocena splošne vloge subjekta (prebivalci izbranih krajev) na začetku tega podpoglavja je pokazal, da so prebivalci izbranih krajev albanske narodnosti bistveno bolj pozitivno ocenili splošno vlogo UNMIK v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008 kot prebivalci izbranih krajev, kjer pretežno živijo kosovski Srbi. S statistično analizo bomo naredili korak naprej od splošne ocene vloge UNMIK in preverili, ali so bile v podpori posameznih elementov v UNMIK-ovem pristopu med etničnima skupinama kake bistvene razlike.

Graf 8.11: Podpora posameznim dejavnostim UNMIK (prebivalci izbranih krajev)

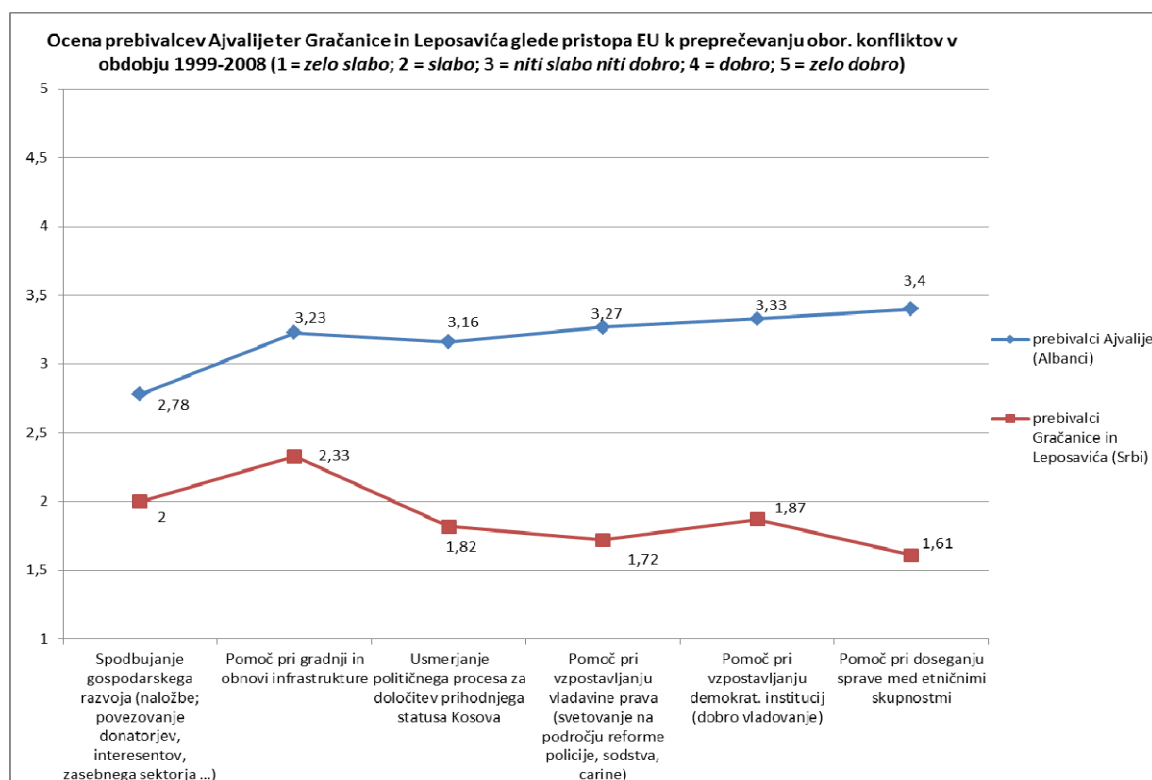
³¹⁹ Pri Levenovem testu so bile signifikance za UNMIK, EU, OVSE/OMIK večje od 0,05 (0,100; 0,155; 0,141), zato lahko predvidevamo, da med variancami ni večjih razlik – pri interpretaciji moramo zato upoštevati podatke pod 'Equal variances assumed' (Elliot in Woodward 2007, 63); ti pokažejo, da vse ustrezne signifikance (2-stranske) znašajo 0,000. Za Nato/KFOR pa Levenov test signifikanco pokaže 0,029, zato moramo upoštevati 'Equal variances not assumed' in torej gledati ustrezno signifikanco; tudi ta znaša 0,000.

Iz grafa je razvidno, da glede vloge UNMIK med proučevanima etničnima skupinama praktično ni strinjanja. Generalno gledano Albanci iz izbranega kraja (Ajvalija) UNMIK ocenjujejo bolj pozitivno kot negativno, obratno pa velja za Srbe iz Gračanice in Leposavića. Najbolj pozitivno kosovski Albanci ocenjujejo vlogo UNMIK pri nadzoru Kosovskega zaščitnega korpusa, skoraj enako visoko tudi podporo UNMIK pri humanitarni pomoči in pomoči ob drugih nesrečah, najslabše pa ocenjujejo vlogo UNMIK pri imenovanju, zamenjevanju in sankcioniranju sodnikov in tožilcev. Kosovski Srbi pa relativno nenegativno ocenjujejo vlogo podpore UNMIK pri humanitarni pomoči in pomoči ob drugih nesrečah, najbolj negativno pa UNMIK-ovo vlogo omogočiti beguncem in razseljenih osebam varno vrnitev na njihove domove.

8.2.3 Mnenjska podpora EU (prebivalci izbranih krajev)

EU je za Kosovo v obdobju 1999–2008 za preprečevanje oboroženega konflikta v širšem pomenu besede (dolgoročna stabilizacija) od 1. 1999 do konca 2008 samo prek Evropske agencije za obnovo namenila več kot 1,1 milijarde evrov različnih projektov in programov, a so bili kosovski Albanci zaradi neenotnosti EU do vprašanja Kosova pogosto kritični, prav tako pa tudi kosovski Srbi, ki so trdili, da je EU med glavnimi akterji osamosvajanja Kosova. Nezadovoljstvo z delovanjem EU v proučevanem obdobju so izrazili tudi poslanci v skupščini Kosova (Srbi bolj negativno od Albancev). Zato je zanimivo preveriti, kako prebivalci dveh izbranih krajev (Albanci in Srbi) ocenjujejo vlogo EU v preprečevanju oboroženega konflikta.

Graf 8.12: Podpora posameznim dejavnostim EU (prebivalci izbranih krajev)

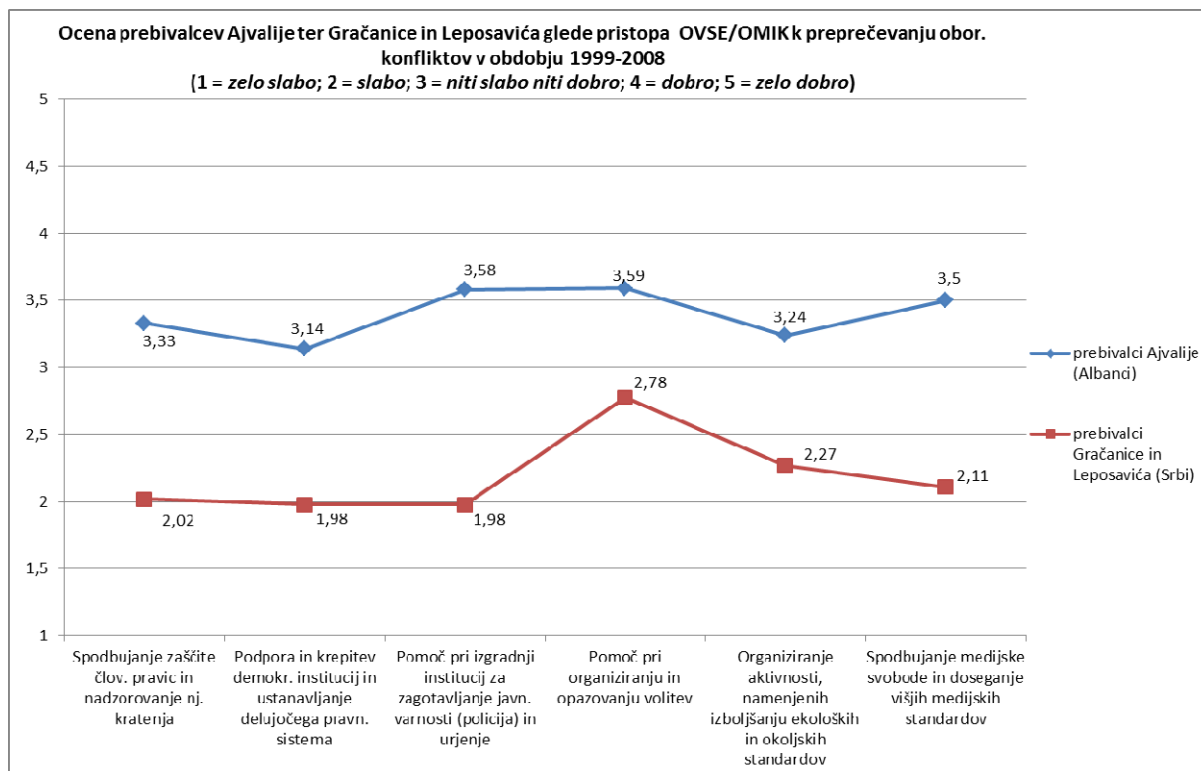
Generalno gledano so z vsemi elementi v pristopu EU kosovski Albanci iz izbranega kraja precej bolj zadovoljni (oz. manj nezadovoljni) kot kosovski Srbi iz izbranih krajev. Slabša od povprečne je ocena kosovskih Albancev glede vloge EU pri spodbujanju gospodarskega razvoja (2,78); to je sicer verjetno rakava rana celotne družbe, ki se spopada z visoko stopnjo brezposelnosti, ne pa zgolj nezadovoljstva z EU. Najbolj pozitivno pa Albanci iz izbranega kraja vlogo EU vidijo na področju pomoči doseganja sprave med etničnimi skupnostmi (3,4), medtem ko Srbi iz izbranih krajev ravno ta del vidijo kot najslabši del v širši vlogi EU (1,61). Najmanj negativno pa Srbi iz izbranih krajev ocenjujejo vlogo EU pri pomoči pri gradnji in obnovi infrastrukture (2,33).

V tem okviru so zanimivi tudi rezultati obsežne raziskave, opravljene med kosovskimi mladostniki l. 2012 glede EU. Mladi kosovski Albanci odkrito podpirajo priključitev Kosova EU (vključitev podpira 88 % mladih kosovskih Albancev, nasprotuje pa ji 7 % mladostnikov albanske narodnosti), med mladimi kosovskimi Srbi pa je slika diametralno nasprotna (56 % mladih priključitvi Kosova nasprotuje, 43 % pa jih ni odgovorilo). Večina mladih kosovskih Srbov EU povezuje z bombardiranjem Nata l. 1999 in z vlogo te mednarodne organizacije pri vzpostavljanju Kosova kot neodvisne države, mladi kosovski Albanci pa EU idealizirajo, saj menijo, da bi vključitev prispevala k ekonomskemu napredku ter vizni liberalizaciji oz. prostemu pretoku ljudi (Pasha in drugi 2012, 53–5).

8.2.4 Mnenjska podpora OVSE/OMIK (prebivalci izbranih krajev)

OVSE/OMIK je bil na Kosovu v širši družbi najbolj prepoznaven po organizaciji volitev in vzpostavitvi policije. Da je te naloge opravil razmeroma dobro, nakazuje tudi analiza stališč poslancev v skupščini (tako Srbi kot Albanci), ki OVSE-jevo vlogo pri organizaciji volitev ocenjujejo najbolj pozitivno od vseh nalog, medtem ko so stališča o izgradnji institucij deljena (albanski poslanci to področje delovanja OVSE vidijo kot pozitivno, saj krepi njihovo državnost, ravno obratno pa kosovski Srbi). V nadaljevanju preverjamo, ali podobno menijo tudi prebivalci izbranih krajev.

Graf 8.13: Podpora posameznim dejavnostim OVSE/OMIK (prebivalci izbranih krajev)

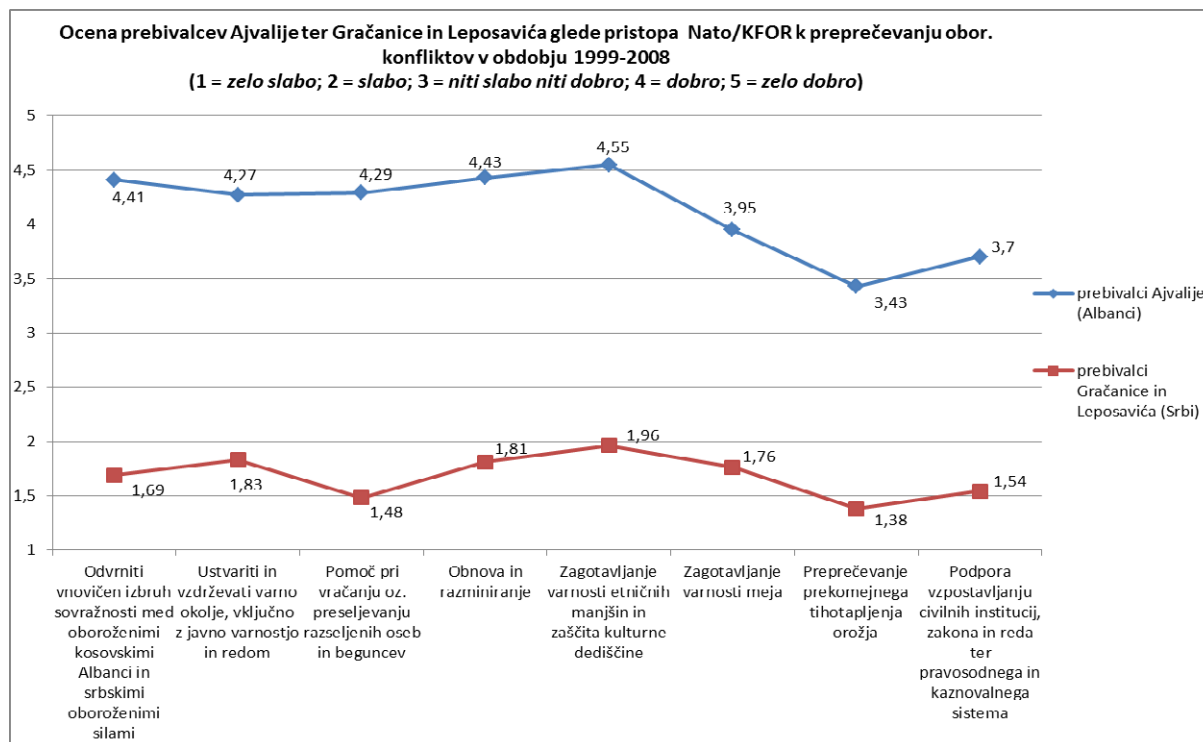

Statistična analiza je pokazala, da Albanci, ki živijo v izbranem kraju (Ajvalija), najbolj pozitivno ocenjujejo vlogo OVSE na področju pomoči pri organiziranju in opazovanju volitev, prav tako pa najbolj pozitivno (najmanj negativno) ta del delovanja OVSE vidijo tudi kosovski Srbi iz izbranih krajev. Pri kosovskih Albancih iz izbranih dveh krajev sicer ni bistvenih razlik pri oceni vloge OVSE (ocene se gibajo v razponu od 3,14 do 3,59). Kosovski Srbi pa, podobno kot srbski poslanci, albanski poslanci in Albanci iz izbranega kraja, najbolj pozitivno ocenjujejo vlogo OVSE na področju pomoči pri organiziranju in opazovanju volitev; najbolj negativno so Srbi ocenili naloge OVSE, povezane s krepitvijo državnosti Kosova, tj. podpora in krepitev demokratičnih institucij in ustanavljanje delujočega pravnega sistema ter pomoč pri izgradnji institucij za zagotavljanje javne varnosti.

8.2.5 Mnenjska podpora Nato/KFOR (prebivalci izbranih krajev)

Prihod Nata/KFOR na Kosovo l. 1999 je za kosovske Srbe pomenil konec, za kosovske Albance pa začetek neposrednega dostopa do (struktur) oblasti. V proučevanem obdobju (1999–2008) pa je Nato/KFOR za kosovske Srbe, ki Kosova niso zapustili, ostal eden od redkih porokov, da bodo njihova življenja in lastnina (vsaj za silo) zaščitena; to se delno reflektira tudi v odnosu poslancev srbske narodnosti v kosovski skupščini. V nadaljevanju preverjam, ali taka stališča delijo tudi prebivalci izbranih krajev.

Graf 8.14: Podpora posameznim dejavnostim Nata/KFOR (prebivalci izbranih krajev)

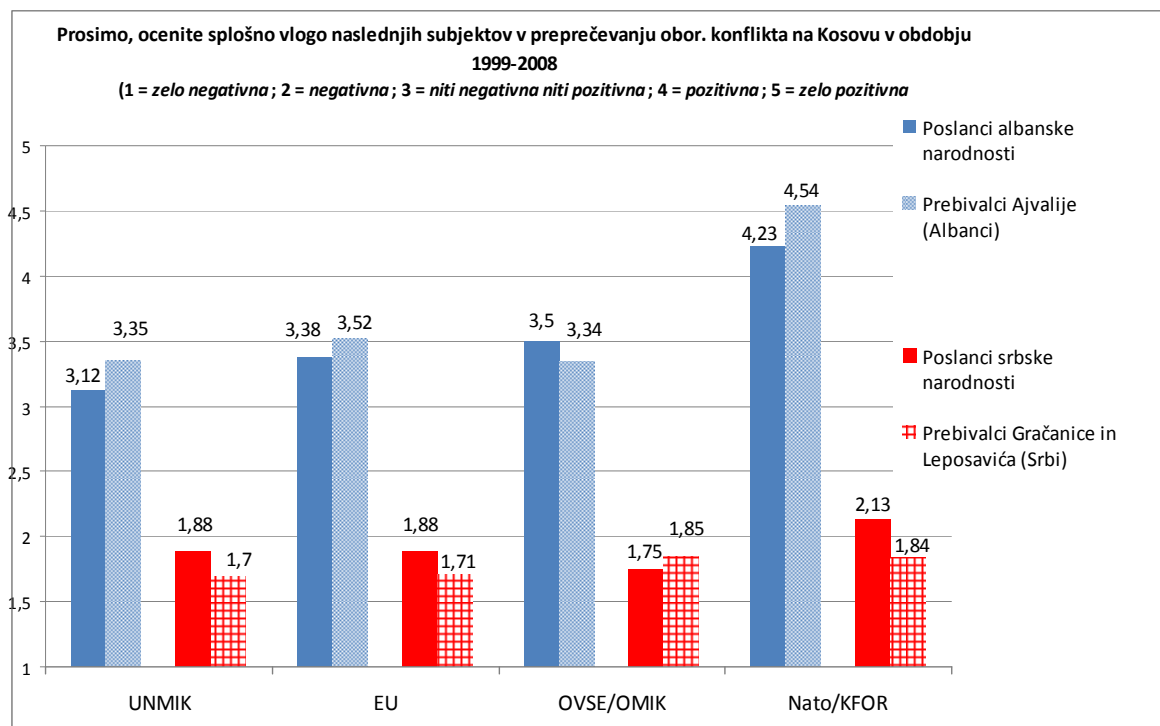
Statistična analiza je pokazala skoraj nasprotno sliko glede ocenjevanja posameznih elementov pristopa Nata/KFOR v preprečevanju oboroženega konflikta. Kosovski Albanci vsa področja delovanja Nata/KFOR ocenjujejo kot razmeroma pozitivna, saj podpora nikjer ne pade pod povprečno vrednost; še najslabše Albanci izbranega kraja ocenjujejo vlogo Nata/KFOR na področju preprečevanja čezmejnega tihotapljenja orožja. Srbi iz proučevanih krajev pa najmanj negativno ocenjujejo vlogo KFOR pri zagotavljanju varnosti etničnih manjšin in zaščite kulturne dediščine; to lahko vsaj delno pripišemo dejstvu, da je Nato/KFOR v obdobju 1999–2008, čeprav je bil pogosto kritiziran zaradi neustreznega odziva, nekajkrat zaščitil kosovske Srbe pred nasiljem nad njimi. Kot zanimiv se izkaže še en fenomen, in sicer da so, gledano v trendu, razlike v percipiranju posameznih elementov preprečevanja oboroženega konflikta Nata/KFOR približno konstantne (grafa sta medsebojno približno enako oddaljena pri večini področij delovanja).

8.3 Primerjava mnenjske podpore pristopom OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (1999–2008) znotraj etnične skupine: poslanci ene etnične skupine v skupščini Kosova vs. prebivalci iste etnične skupine

Zgolj na podlagi ocen poslancev v skupščini in na podlagi ocen prebivalcev treh krajev, enega albanskega in dveh srbskih, je neupravičeno sklepati o stališčih celotne populacije Kosova.

Kljub temu pa bi, če bi bila stališča obeh vzorčnih populacij, tj. poslancev in prebivalcev izbranih krajev, podobna, lahko dobili obrise stališč celotne populacije Kosova.

Graf 8.15: Primerjava ocene splošne vloge UNMIK, EU, OMIK in KFOR v preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu po narodnosti (poslanci in prebivalci izbranega kraja)

Statistična analiza je pokazala, da ni bistvenih razlik v oceni vloge proučevanih subjektov v preprečevanju oboroženih konfliktov; še največja diskrepanca med ocenami, ki pa je še vedno majhna, nastane ob primerjavi povprečne ocene poslancev albanske narodnosti in prebivalcev izbranega kraja, poseljenega z Albanci, glede splošne vloge Nata/KFOR; prvi jo ocenjujejo s 4,23, slednji pa s 4,54. Druga največja razlika je v oceni vloge Nata/KFOR, pri čemer so prebivalci izbranih srbskih krajev Nato/KFOR ocenili z 1,84, medtem ko so poslanci srbske narodnosti v kosovski skupščini vlogo Nata/KFOR ocenili z 2,13 (največja razlika je manjša torej za manj kot 0,3, kar je na lestvici od 1 do 5 razmeroma malo).

Za vsakega od parov je treba opraviti še t-test (s pomočjo SPSS), ki bo pokazal, ali so razlike med skupinami (poslanci ene etnične skupine vs. prebivalci izbranega kraja iste etnične skupine) statistično značilne.³²⁰ Ker je pri Levenovem testu (*Levene's Test for Equality of Variance*) signifikanca v vseh primerih večja od 0,05, lahko predvidevamo, da med variancama ni večjih razlik, zato moramo pri interpretaciji upoštevati podatke pod *Equal variances assumed* (Elliot in Woodward 2007, 63). Tudi signifikance pri t-testu so v vseh primerih večje od 0,05, zato lahko trdimo, da statistično značilnih razlik med skupinami ni.

³²⁰ Podatki Levenovega testa so razvidni v Prilogi C na koncu doktorske disertacije.

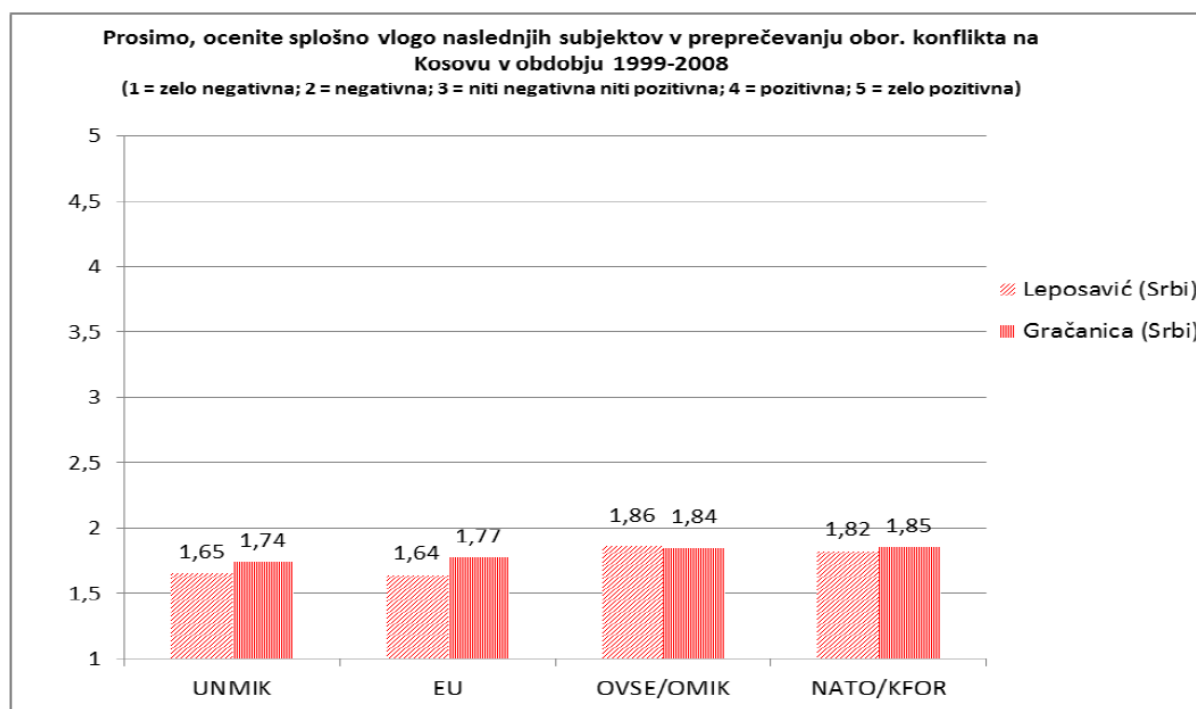
Mnenja poslancev albanske narodnosti glede splošne ocene pristopov preprečevanja oboroženih konfliktov UNMIK, EU, OVSE/OMIK in Nato/KFOR se torej ne razlikujejo od mnenj prebivalcev izbranega kraja (Ajvalije), in nadalje, mnenja poslancev srbske narodnosti glede splošne ocene pristopov preprečevanja oboroženih konfliktov UNMIK, EU, OVSE/OMIK in Nato/KFOR se prav tako ne razlikujejo od mnenj prebivalcev izbranih krajev (Leposavić in Gračanica).

8.4 Primerjava mnenjske podpore med kosovskimi Srbi pristopom OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu (1999–2008) glede na kraj bivanja: sever Kosova vs. enklave

Po 1. 2000 je sever Kosova (s središčem Kosovsko Mitrovico), kjer so večinsko prebivalstvo Srbi, ostal edini del Kosova, ki je bil tesneje povezan s Srbijo kot s preostalim delom Kosova. Pojavile so se tudi teze, da srbskih enklav na Kosovu brez »srbske« Kosovske Mitrovice ni, saj da je sever Kosova edino upanje, da Srbi ostanejo na Kosovu (glej npr. Jakšić 2012). Ker so Srbi na severu Kosova (občine Leposavić, Kosovska Mitrovica in Zubin Potok) postali vse bolj konsolidirani in ker so oblasti v Srbiji ravno v severnem Kosovu videle svoj glavni vzvod moči, je bil položaj za Srbe s severa bistveno drugačen kot položaj Srbov v enklavah drugje na Kosovu (npr. Gračanica, Štrpce), ki so bili primorani vsaj do neke mere sodelovati z institucijami mednarodne uprave in/ali kosovskimi Albanci v nastajajočih strukturah vladanja in upravljanja. Srbi s severa so (bili) zato pogosto označeni kot »radikalizirani« (glej npr. Rrecaj 2012; Kurti 2012; Lama 2012), zato so se pojavile domneve (npr. Nešović 2012; Dimitrijević 2012), da so ti drugačno politično telo kot njihovi rojaki v enklavah ter da posledično drugače gledajo na subjekte mednarodne uprave na Kosovu.

Zato v tem podpoglavju preverjamo, ali med Srbi s severa (Leposavić) in Srbi iz enklav (Gračanica) obstajajo razlike v ocenah splošne vloge UNMIK, EU, OVSE/OMIK in Nata/KFOR v preprečevanju oboroženih konfliktov na Kosovu v obdobju 1999–2008. Anketiranih je bilo 23 prebivalcev Leposavića in 27 prebivalcev Gračanice.

Graf 8.16: Primerjava stališč prebivalcev Leposavića in Gračanice do pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov UNMIK, EU, OVSE/OMIK in Nato/KFOR

Analiza je pokazala, da prebivalci dveh različnih krajev na Kosovu, poseljenih pretežno s Srbi, pristope proučevanih subjektov k preprečevanju oboroženih konfliktov v obdobju 1999-2008 ocenjujejo precej podobno, in sicer negativno. Povprečne ocene prebivalcev Leposavića in prebivalcev Gračanice se še najbolj razlikujejo pri oceni pristopa EU, a še to le za dobro desetinko ocene. Povprečna ocena pri vseh vprašanjih se giblje med 1 do 2, tj. med *zelo negativno* in *negativno*. Res je sicer, da prebivalci severa (Leposavić) še malo bolj negativno ocenjujejo vlogo UNMIK, EU in Nata/KFOR, medtem ko vlogo OVSE/OMIK ocenjujejo za odtenek bolj pozitivno; a ta razlika je minimalna in bi se pri večjem številu anketiranih morda tudi spremenila.

Da bi tudi statistično dokazali, da med skupinama ni statistično značilnih razlik, je treba opraviti še t-test.³²¹ T-test je potrdil, da med prebivalci Leposavića in prebivalci Gračanice glede ocene pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov proučevanih subjektov ni statistično značilnih razlik. Ta ugotovitev ne potrjuje mnenja večine intervjuvanih kosovskih politikov (npr. Lama 2012; Kurti 2012; Gjini 2012; Selimi 2012; Hyseni 2012) in nekaterih strokovnjakov (npr. Deda 2012; Nešović 2012), da so med kosovskimi Srbi s severa in tistimi iz enklav obstajale precejšnje razlike v odnosu do proučevanih subjektov.

³²¹ Podatki t-testa so na voljo v Prilogi C. Ker je pri Levenovem testu (*Levene's Test for Equality of Variance*) signifikanca v vseh primerih večja od 0,05, lahko sklepamo, da med variancama ni večjih razlik, zato moramo pri interpretaciji upoštevati podatke pod *Equal variances assumed* (Elliot in Woodward 2007, 63). Signifikanca pri t-testu (*Sig. 2-tailed*) je v vseh primerih večja od 0,05, torej ne moremo sklepati, da se pri obravnavanih vprašanjih skupini statistično značilno razlikujeta.

8.5 Sklep

Glede na analizo, opravljeno na podlagi 123 izpolnjenih anketnih vprašalnikov (34 poslancev v skupščini Kosova in 89 prebivalcev Ajvalije, Leposavića in Gračanice), lahko odgovorim na eno od treh osrednjih raziskovalnih vprašanj te disertacije in na iz njega izpeljana raziskovalna podvprašanja ter izpeljem več sklepov, pomembnih za razumevanje odnosa Kosovcev do pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov OZN/UNMIK, EU, OVSE/OMIK in Nata/KFOR na Kosovu v obdobju 1999–2008. Pri tem je treba opozoriti, da je znanstveno upravičeno sklepati le za poslance v skupščini na eni strani ter za prebivalce vsakega od treh izbranih krajev (Ajvalija, Leposavić in Gračanica) na drugi strani, ne pa tudi za celotno populacijo Kosova, saj izbrani vzorec ne odraža demografskih značilnosti celotnega ozemlja Kosova. Navkljub temu pa je tudi na podlagi partikularnih rezultatov mogoče razbrati tendence tudi za vse Albance in vse Srbe na Kosovu, saj so stališča poslancev glede proučevanih vprašanj zelo podobna stališčem izbranih krajev glede na etnično pripadnost: poslanci albanske narodnosti imajo podobna stališča kot prebivalci Ajvalije (kjer živi večinsko albansko prebivalstvo), poslanci srbske narodnosti v skupščini pa podobna stališča kot prebivalci Leposavića in Gračanice (kjer živi večinsko srbsko prebivalstvo).

Prvič, stališča Kosovcev glede ocene splošne vloge UNMIK, EU, OVSE/OMIK in Nato/KFOR v preprečevanju oboroženih konfliktov v obdobju 1999–2008 se statistično značilno razlikujejo glede na etnično pripadnost. Kosovski Albanci – tako poslanci v skupščini Kosova kot tudi prebivalci Ajvalije – vlogo vseh štirih proučevanih subjektov označujejo pozitivno ali zelo pozitivno, medtem pa kosovski Srbi – tako poslanci kot prebivalci Gračanice in Leposavića – njihovo vlogo označujejo kot zelo negativno oz. negativno. Med poslanci albanske narodnosti je bila najvišje ocenjena vloga Nata/KFOR (4,23 na lestvici od ena do pet), najnižje pa vloga UNMIK (3,12), med poslanci srbske narodnosti pa je najvišjo oceno (čeprav še vedno negativno) prav tako dosegel Nato/KFOR (2,13), najnižjo pa OVSE/OMIK (1,75). Sklenemo lahko, da se stališča poslancev ene etnične skupine in stališča prebivalcev iste etnične skupine, proučevane na primeru izbranega kraja/-ev, glede splošne ocene pristopov UNMIK, EU, OVSE/OMIK in Nato/KFOR ne razlikujejo bistveno.

Drugič, poslanci albanske in srbske narodnosti v skupščini izmed vseh elementov delovanja UNMIK v obdobju 1999–2008 najvišje ocenjujejo njegovo vlogo pri zagotavljanju podpore pri humanitarni pomoči in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah (enako velja za prebivalce proučevanega albanskega in obeh srbskih krajev), zelo pa se razlikujejo mnenja poslancev glede vloge UNMIK pri vračanju beguncev in razseljenih oseb na svoje domove:

poslanci albanske narodnosti ta del delovanja UNMIK ocenjujejo razmeroma pozitivno, poslanci srbske narodnosti pa izrazito negativno (tudi v tem primeru enako velja za prebivalce proučevanega albanskega in obeh srbskih krajev). Jasno je razviden tudi trend, da so poslanci srbske narodnosti elemente v delovanju UNMIK, namenjene politični konsolidaciji oz. krepitvi državnosti Kosova (vprašanje, povezano z nadzorom Kosovskega zaščitnega korpusa), ocenili negativno, poslanci albanske narodnosti pa pozitivno.

Tretjič, poslanci albanske narodnosti v skupščini Kosova so glede posameznih elementov v preprečevanju oboroženih konfliktov EU (1999–2008) na Kosovu sorazmerno nevtralni; najvišje vrednotijo vlogo EU pri gradnji in obnovi infrastrukture (3,5), ta element pa najvišje od vseh proučevanih pri EU – čeprav še vedno negativno – vrednotijo tudi poslanci srbske narodnosti. Če lahko rečemo, da so razlike med poslanci srbske in albanske narodnosti v dojetanju vloge EU pri politično manj občutljivih vprašanjih približno konstantno različne (razlikujejo se v povprečju za približno eno oceno), razlike narastejo pri vprašanjih, ki so politično bolj občutljiva, tj. vloga EU pri vzpostavljanju kosovskih demokratičnih institucij (3,08 poslanci albanske narodnosti proti 1,75 poslanci srbske narodnosti). Te razlike po posameznih področjih se zrcalijo tudi ob primerjavi stališč prebivalcev Ajvalije in prebivalcev Gračanice in Leposavića; aktivnosti EU, namenjene kakršni koli politični konsolidaciji kosovskih institucij, so bile med kosovskimi Srbi sprejete izrazito bolj negativno kot aktivnosti, povezane s spodbujanjem gospodarskega razvoja in pomočjo pri gradnji in obnovi infrastrukture.

Četrtoč, tudi pri ocenjevanju vloge OVSE/OMIK so razlike v ocenah poslancev večje pri vprašanjih, povezanih s politično konsolidacijo Kosova: največje so razlike pri vprašanju o vlogi OVSE pri izgradnji institucij za zagotavljanje javne varnosti (policija), pri čemer poslanci albanske narodnosti to vlogo OVSE/OMIK ocenjujejo kot dobro (ocena 4,00), poslanci srbske narodnosti pa kot slabo (ocena 2,29); enako velja tudi za primerjavo stališč prebivalcev Ajvalije ter Gračanice in Leposavića glede tega vprašanja. Zanimive so tudi ocene pri izrazito nepolitični temi, in sicer glede vloge OVSE/OMIK na področju izboljšanja ekoloških in okoljskih standardov, kjer so ocene poslancev obeh etničnih skupin najnižje, kar lahko verjetno pripišemo dejstvu, da so bili okoljski standardi na prioritetni listi OVSE/OMIK ob številnih drugih perečih problemih uvrščeni najnižje (oz. zapostavljeni).

Petič, največje razlike med poslanci albanske in poslanci srbske narodnosti pri percepiranju posameznih elementov v pristopih k preprečevanju oboroženih konfliktov proučevanih štirih subjektov opazimo pri Natu/KFOR; enako so največje razlike tudi, ko primerjamo stališča prebivalcev Ajvalije ter stališča prebivalcev Leposavića in Gračanice do Nata/KFOR. To gre še posebej na račun dejstva, da kosovski Albanci zelo visoko vrednotijo

(skoraj idealizirajo!) vlogo Nata/KFOR na Kosovu (bolj kot vlogo ostalih treh proučevanih subjektov), zato so razlike največje. Pri tem je zanimivo tudi dejstvo, da si je tudi KFOR v očeh srbskih poslancev in prebivalcev izbranih dveh krajev, poseljenih pretežno s Srbi (Gračanica in Leposavić), pridobil sorazmerno visoko oceno (oz. bolje rečeno, najmanj negativno od vseh) na področju zagotavljanja fizične varnosti Srbov in srbske kulturne dediščine (1,96), vsekakor pa s svojim delovanjem na Kosovu, ki je bilo usmerjeno tudi na zagotavljanje varnosti Srbov, ni presegel protinatovskih stališč med Srbi, kar sicer niti ni bilo pričakovati. Zanimivo je tudi dejstvo, da poslanci srbske narodnosti vlogo Nata/KFOR na področju obnove in razminiranja ocenjujejo najbolj negativno med vsemi elementi (1,71), poslanci albanske narodnosti pa najbolj pozitivno (4,13).

Šestič, v nasprotju z nekaterimi pričakovanji in ocenami (npr. Nešović 2012, Dimitrijević 2012, Kurti 2012, Lama 2012) ne moremo trditi, da imajo kosovski Srbi s severa (Leposavić), ki so bolj povezani s srbskimi kot pa s kosovskimi oblastmi, v primerjavi s kosovskimi Srbi iz enklav (Gračanica), ki so primorani sodelovati s kosovskimi institucijami vsaj do določene mere, statistično značilno različna stališča do pristopov preprečevanja oboroženih konfliktov proučevanih štirih subjektov. Minimalne razlike se sicer res pojavljajo, in sicer so prebivalci Leposavića (sever) res manj naklonjeni UNMIK, EU in Natu/KFOR kot prebivalci Gračanice (enklava v osrednjem delu Kosova), a so vse skupaj še vedno izrazito negativne (še največja je razlika pri EU in znaša zgolj dobro desetinko ocene).

9 SKLEP

Doktorska disertacija je zasledovala dva splošna raziskovalna cilja: (1) ugotoviti, s kakšnimi pristopi so OZN, EU, OVSE in Nato v obdobju od 10. junija 1999 do 17. februarja 2008 skušali prepreč(eva)iti vnovičen izbruh oboroženega konflikta na Kosovu; (2) preučiti, v kolikšni meri so bili pristopi, ki so jih za preprečevanje oboroženega konflikta uporabljali OZN, EU, OVSE in Nato, sprejeti med kosovskimi Albanci in kosovskimi Srbi. V obeh splošnih raziskovalnih ciljih so bili poleg *vprašanj vsebinske narave* implicitno navzoči tudi drugi, posebni cilji – v *teoretskem, prakseološkem* in *empiričnem* smislu – in v skladu s to večrazsežnostno logiko so izpeljane tudi sklepne ugotovitve. Med raziskovanjem se je nakazalo tudi nekaj spoznanj *metodološke* narave, ki so lahko koristna pri nadaljnjem raziskovanju preprečevanja oboroženih konfliktov oz. drugem družboslovnem raziskovanju na Kosovu.

Sklepni del doktorske disertacije je tako namenjen: a) verifikaciji raziskovalnih vprašanj, b) sintezi najpomembnejših spoznanj, ključnih za »nastajajočo teorijo« preprečevanja oboroženih konfliktov; c) (na sintezi temelječem) razmisleku o predlogih za prihodnje delovanje subjektov mednarodne skupnosti na drugih območjih, zaznamovanih z oboroženimi konflikti; č) pregledu spoznanj s terminološke in metodološke plati; d) razmisleku, kakšna je lahko bodoča vloga mednarodne skupnosti na Kosovu; e) refleksiji o razvoju koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov v znanstvenem in prakseološkem smislu v prihodnosti.

I. Prvo raziskovalno vprašanje doktorske disertacije je bilo, s kakšnimi pristopi so OZN, EU, OVSE in Nato v obdobju od 10. junija 1999 do 17. februarja 2008 skušali preprečiti vnovičen izbruh oboroženega konflikta na Kosovu. Delna spoznanja v vsebinskem smislu v povezavi s tem raziskovalnim vprašanjem so podrobneje nanizana v sklepih posamičnih poglavij, na tem mestu pa so nadgrajena s spoznanji iz celotne analize.

1. Subjekti mednarodnih odnosov, predvsem mednarodne organizacije, kasneje pa tudi države, in tudi nekateri drugi subjekti koncept preprečevanja oboroženih konfliktov v večini primerov razumejo v širšem smislu (strukturno preprečevanje), v skladu s katerim bi se možnosti za izbruh oboroženega konflikta zmanjšale, če bi bile zadovoljene potrebe prebivalcev potencialno nevarnega območja. Na takem razumevanju so zasnovani tudi pristopi k preprečevanju oboroženih konfliktov OZN, EU, OVSE in Nata (predvsem strategije in instrumenti), ki preferirajo predvsem srednje- in dolgoročno zagotavljanje stabilnosti (gospodarske spodbude, gradnja demokratičnih institucij (politični sistem, pravosodje, izobraževalni sistem, neodvisni mediji, oborožene sile idr.), ozaveščanje o človekovih pravicah in spodbujanje njihovega spoštovanja, primarno zagotavljanje varnosti), manj pa

kratkoročno preprečevanje (neposredna akcija, pogosto podprta z grožnjo uporabe oborožene sile ali pa vključujoča dejansko uporabo oborožene sile), saj pri tem pogosto zaidejo na spolzek (politični) teren (ne)odločitev (torej *(ne)uresničevanja politike* preprečevanja oboroženih konfliktov). Slednje je še posebej problematično v okviru OZN in OVSE, nekoliko manj pa v EU in Natu, v katerih je več »podobno mislečih držav« (*like-minded nations*). Aplikacija konkretnih instrumentov preprečevanja oboroženih konfliktov je torej predvsem rezultat *ad hoc* odločitev, odvisnih od aktualnih političnih okoliščin, ki imajo sicer zaslombo v strategiji; nikakor torej ne gre za avtomatiziran proces, ki bi se sprožil ob izpolnitvi določenih pogojev.

2. Vprašanje o tem, ali so bili cilji delovanja OZN (UNMIK), EU, OVSE (OMIK) in Nata (KFOR) na Kosovu doseženi ali ne, je predvsem politično, manj pa strokovno vprašanje in podobno odgovoru na vprašanje, ali je do polovice napolnjen kozarec na pol prazen ali na pol poln: na vprašanja, kot npr. ali je bila dosežena gospodarska obnova države, je nemogoče odgovoriti z da ali ne. V našem proučevanem primeru metoda eksperimenta, s katerim bi lahko zavrteli čas nazaj in bi proučevani subjekti na Kosovu uporabili drugačen pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov, (žal) ne obstaja. Preprečevanje oboroženih konfliktov, kot so ga na Kosovu izvajali proučevani štirje subjekti, je temeljilo na dolgoročnih in srednjeročnih strategijah (strukturno preprečevanje). Nekateri cilji, ki jih je imel UNMIK, so bili verjetno zastavljeni preoptimistično, predvsem v luči spoznanj nekaterih znanstvenikov (npr. Kaufmann 1996), ki ugotavljajo, da je po medetničnem nasilju takih razsežnosti, kot je bilo na Kosovu, praktično nemogoče v nekaj letih vzpostaviti multietnično družbo, kar je terjala (neučakana) mednarodna javnost. Po drugi strani bi bilo nekorektno vse zasluge za uspehe, na drugi strani pa tudi kritike za neuspehe, pripisati dejstvu, da so proučevani subjekti delovali ravno tako, kot so: konfliktno oz. pokonfliktno območje je zaznamovano z množico dejavnikov (intervenirajočih spremenljivk), za katere je težko ugotoviti, kakšen vpliv so imeli v določenem obdobju.

3. Celostna ocena, kaj so proučevani subjekti na Kosovu v proučevanem obdobju storili dobro, kaj pa slabo, je torej metodološko problematična zaradi več dejavnikov, začevši s težavo določitve vzročno-posledičnih povezav in praktično nemogoče razmejitev področij delovanja proučevanih subjektov, pa tudi zaradi ocene, na katerih področjih je bilo napredek težje doseči, na katerih pa lažje. Nedvomno je bil l. 1999 dosežen pomemben napredek pri zagotavljanju humanitarne pomoči, ko je bila ta najbolj potrebna (kaj bi se zgodilo, če subjekti mednarodne skupnosti l. 1999 na Kosovo ne bi prišli tako množično?). Administrativni uspehi so bili tudi l. 2000 in l. 2001, ko so bili narejeni prvi koraki na poti k ustavni demokraciji (zavedati se je treba dejstva, da je na tem področju po odhodu srbskih

struktur l. 1999 zavladal popoln institucionalni vakuum). Standardi so bili v glavnem nedoseženi, a pri tem je treba opozoriti na nizko začetno osnovo Kosova, ki je bila najmanj razvita (in najbolj zapostavljena) pokrajina SFRJ. Napredek je bil dosežen na področju organizacije volitev, ki so tudi po zaslugah OVSE/OMIK potekale v skladu z mednarodnimi standardi; težava, ki pa je predvsem politične narave, je to, da so kosovski Srbi volitve v institucije kosovske države po večini zavračali. Kako bi jih bilo mogoče v večji meri pritegniti, je seveda drugo vprašanje. Stanje na področju svobode medijev in kakovosti poročanja se je od l. 1999 do 2008 prav tako izboljšalo, a je tudi ob koncu proučevanega obdobja pogosto prihajalo do primerov »navijaškega« in pristranskega poročanja. S področja gradnje institucij velja omeniti tudi razmeroma uspešno vzpostavitev kosovske policije, za katero velja načelno soglasje, da gre za enega redkih uspehov mednarodne skupnosti. Kosovci kosovsko policijo vidijo kot razmeroma nekorumpirano; je ena redkih institucij, ki deluje tudi na »srbskem« severu države. Dodati je treba, da so v kosovski policiji poleg kosovskih Albancev zaposleni tudi kosovski Srbi in pripadniki drugih etničnih manjšin (Rotta 2012).

4. Gospodarski kazalci – za to področje je bila zadolžena predvsem EU – so se od konca oboroženega konflikta l. 1999, generalno gledano, izboljševali; povprečna gospodarska rast med l. 1999 in 2009 je bila visoka, kar 5,4 %, je pa bruto družbeni proizvod na prebivalca ostal najnižji v regiji. Tudi ob končni točki analize v l. 2008 je bila brezposelnost med najvišjimi v regiji (po nekaterih ocenah tudi do 47-odstotna), potrošnjo na Kosovu pa so še vedno v veliki meri pospeševala nakazila iz tujine (pošiljanje denarja iz razvitih evropskih držav sorodnikom na Kosovu) (World Bank 2010; International Monetary Fund 2011). Proučevano obdobje je zaznamovala visoka stopnja vseprisotne korupcije; prihajalo je celo do sprege med lokalnimi politiki oz. gospodarstveniki in predstavniki mednarodnih organizacij (Hyseni 2012; Sahatqija 2012; Kurti 2012), ki pa je, kot navajajo intervjuvanci in izkazuje analiza, pogosto ostala nekaznovana oz. pometena pod preprogo (primer Joea Trutschlerja). Gospodarske priložnosti so bile in so še danes, kot ugotavljajo intervjuvanci (npr. Rotta 2012), prioriteta tako za kosovske Albance kot tudi kosovske Srbe; če bi bilo več zaposlitvenih priložnosti, bi bila tudi preteklost po vsej verjetnosti manj problematična.

5. Z vsebinske plati je analiza pokazala tudi, da je bil napredek hitrejši na *manj politiziranih* področjih preprečevanja oboroženih konfliktov, glede katerih je med Kosovci, vplivnimi državami in proučevanimi štirimi subjekti veljal širši konsenz, kako jih urejati (npr. razdeljevanje humanitarne pomoči, vračanje beguncev, ki si želijo vrnitve na domove, obnova porušenih domov in gradnja novih stanovanjskih objektov, obnova in gradnja druge infrastrukture), bistveno počasnejši pa je bil napredek na *bolj politiziranih* področjih (vsa vprašanja, povezana z državnostjo Kosova), na katerih so politična vprašanja določala

aktivnosti proučevanih štirih subjektov. Kljub temu pa so bili tudi primeri, da so bila navidez manj politizirana področja problematična zaradi neusklajenega delovanja mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij; tak primer je politika vračanja razseljenih na domove, ki jo je uvajal UNMIK in v tem okviru izvajal UNDP in je potekala tudi v obliki različnih pobud (npr. program SPARK, glej Požgan 2010).

6. Tudi programi, namenjeni krepitvi civilne družbe, ki so bili pomemben del strategij preprečevanja oboroženih konfliktov, so bili politizirani. V proučevanem obdobju so po večini obstajali kosovskoalbanski in kosovskosrbski civilnodružbeni programi, ne pa tudi *vsekosovski*. V 10 letih, kolikor je bilo proučevano obdobje te disertacije, seveda ni bilo pričakovati velikih premikov na tem področju, z izjemo skokovitega porasta števila nevladnih organizacij, kar pa samo po sebi ne prispeva h *kakovosti* civilne družbe. Proučevani subjekti so dali razvoju civilne družbe velik poudarek, a tudi l. 2008 (in tudi kasneje) ni bilo opaziti civilne družbe, ki bi predstavljala kredibilno protiutež političnim strankam in vladni birokraciji. Kosovska civilna družba je bila v tem obdobju namreč skoraj povsem odvisna od financiranja iz tujine. To financiranje pa je postalo tržna niša za nekatere posameznike, ki so denar s pridom izkoristili za svoje dobičkonosne namene (posebej velja omeniti izobražene Kosovce, ki so se delovanja v nevladnem sektorju in priprave »všečnih« projektov učili v tujini). Zaznati je bilo tudi razliko med interesom za projekte civilne družbe; Srbi na severu Kosova so se na te projekte prijavljali le izjemoma (in še takrat so bili pogosto tarča zastraševanja), več nevladnih organizacij pa je delovalo v srbskih enklavah drugod po Kosovu, npr. v Gračanici in Štrpcu (Tedesco 2012). Že res, da so se proučevani štirje subjekti trudili »osvojiti srca in misli« (*winning hearts and minds*)³²² Kosovcev, kar je vsekakor pomembno za uspeh mednarodnih misij, a glede na to, da na Kosovu obstajata dve civilni družbi – kosovskoalbanska in kosovskosrbska – hitrega napredka ob dejstvu, da ena stran nikakor ne želi biti del nove države, ni bilo pričakovati. Vsak bolj aktiven poskus katerega koli od proučevanih subjektov pa je bil politiziran na eni ali na drugi strani.

7. Kot je pokazala analiza razvoja koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov od zgodnjih začetkov do danes (4. poglavje), današnji pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov temelji na ideji, da je oborožene konflikte bolje preprečevati kot jih dopustiti – to v zgodovini ni bilo dejstvo, saj so bile vojne celo spodbujane, kasneje pa vsaj upravičevane. Glavni izziv na področju preprečevanja oboroženih konfliktov in širše, varnosti v mednarodnih odnosih, danes torej ni več pomanjkanje ali pa nerazvitost instrumentov oz. zmožnosti (kapacitet), da se neki oboroženi konflikt prepreči, ampak gre v prvi vrsti za

³²² Več o izvoru priljubljenega slogana vse od Platona do danes ter njegovi brezčasnosti in transnacionalnosti v zanimivem članku Dickinsonove (2009).

pomanjkanje (politične) volje glede ukrepanja, kar je pogosto povezano z bojem za prestiž (npr. med vplivnimi državami, ki poteka tudi na račun (ne)delovanja v mednarodnih organizacijah).

8. Naslednje vsebinsko spoznanje, povezano s prvim raziskovalnim vprašanjem, so argumenti, ki govorijo v prid preprečevanju oboroženih konfliktov in ki torej služijo kot podlaga za razmišljanje o pristopih k preprečevanju oboroženih konfliktov, tudi kar se tiče pristopov proučevanih štirih subjektov na Kosovu. Znanstveno je dokazano, da kaj takega, kot je nasilni gen, ne obstaja. Nasprotno, nasilno obnašanje je priučeno, kakor je tudi priučeno reševanje konfliktov na miroljuben način. Ta ugotovitev, osnovana na bioloških, antropoloških, psiholoških in socioloških spoznanjih (poglavje 4.2), je spodbudna za nadaljnjo promocijo preprečevanja oboroženih konfliktov ter (nadaljnje) delovanje subjektov mednarodnih odnosov na tem področju pa tudi za (nadaljnje) znanstveno raziskovanje, po možnosti osnovano na interdisciplinarnem pristopu. Po tej logiki je preprečevanje oboroženega konflikta namreč *mogoče*, saj ne vključuje etično vprašljivih procesov spreminjanja genetskega koda (potencialno agresivnih) ljudi, ampak predvsem *učenje* in *izobraževanje* taistih ljudi o etiki, morali, strpnosti in enakosti, s čimer bi se, kot bi rekla Singer (2011) in Pinker (2011, 680), lahko začel *širiti krog tistih, s katerimi se identificiraš* in do katerih posledično *(za)čutiš empatijo/simpatijo*.

9. Analiza (intervjujev) je v vsebinskem smislu pokazala tudi, da so uslužbenci mednarodnih vladnih organizacij in nevladnih organizacij na Kosovu pogosto dobili »svojo voljo« in so raje kot v prid lokalne skupnosti delovali v luči svojega »obstoja« (splošno podaljševanje misije in njeno nadaljnje upravičevanje, s tem pa podaljševanje lastnih pogodb), in sicer tako, da so pripravljali take (všečne/zaželene) predloge projektov, za katere je bila razmeroma velika verjetnost odobritve (financiranja), medtem ko so bili predlogi, ki bi izhajali iz potreb lokalne skupnosti oz. bi nastali na podlagi posvetovanj z njo, pogosto zapostavljeni. To je potrdilo več intervjuvancev, zaposlenih v nevladnih organizacijah in mednarodnih organizacijah, katerih imen zaradi občutljivosti in prošnje, da jih ne povežemo v zvezi z zapisanim, ne navajam; te ugotovitve posredno potrjuje tudi Požgan (2010, 135).

II. *Drugo raziskovalno vprašanje je bilo, ali so bili pristopi OZN, EU, OVSE in Nata v proučevanem obdobju medsebojno usklajeni (koordinirani); če da, do kolikšne mere ter kako je potekalo medsebojno usklajevanje (koordinacija)?*

Koordinacija med proučevanimi štirimi subjekti je potekala v institucionalizirani obliki (redni vsakotedenski sestanki), precej pa je bilo tudi *ad hoc* koordinacije po potrebi. Še posebej na strateški ravni je bila značilna institucionalizirana koordinacija, na nižjih ravneh pa *ad hoc*

(enako ugotavlja tudi Cockell 2002, 492). Temeljni stebri OZN, EU, OVSE in Nata so bili neodvisni in tako npr. nikoli ni bil ustanovljen skupen štab, kjer bi se načrtovalo in odločalo. Intervjuvanci tudi ugotavljajo, da je koordinacija pogosto potekala zaradi koordinacije same (ker je bila zaukazana), ne pa zato, da bi se s skupnimi močmi pristopilo k iskanju rešitev; enostavneje je bilo pač ostati v varnem zavetju svojih mandatov in ustaljenih načinov delovanja, saj je bilo s tem tveganje, da bo kaj narejeno »v nasprotju s pravili«, manjše. Koordinacija je bila občasno zastavljena problemsko, tj. na tistih področjih, kjer je bilo sodelovanje nujno že zaradi logistike (npr. organizacija volitev, vzpostavljanje kosovske policije). Da gre za povsem ločene institucije, govori tudi dejstvo, da je vsa logistika proučevanih subjektov ločena, vključno z radijskimi mrežami in administrativnimi centri (vsak od proučevanih subjektov je na Kosovo prišel razmeroma samozadosten).

Učinkovitost koordinacije, kot trdijo intervjuvanci in ugotavljajo nekatere že opravljene analize (npr. King in Mason 2006, 147–9), je bila pogosto najbolj odvisna od dinamike osebnih odnosov med posamezniki, tako na strateški kot tudi na izvajalski ravni. Vsekakor je bilo pozitivno, da so bili vsi glavni akterji preprečevanja oboroženih konfliktov (in pokonfliktne stabilizacije) združeni pod UNMIK-ovim okriljem, kar je mednarodnim akterjem dalo moč, da mednarodna skupnost govori z enim glasom (to je bila npr. glavna pomanjkljivost Visokega predstavnika mednarodne skupnosti v Bosni in Hercegovini, kjer so politične stranke imele vsaka svojo računico v zvezi z mednarodnimi organizacijami, zaradi česar rdeča nit prizadevanj mednarodne skupnosti in osrednja avtoriteta nista bili jasni).

III. *Tretje raziskovalno vprašanje je bilo povezano z vprašanjem podpore Kosovcev delovanju proučevanih subjektov na področju preprečevanja oboroženih konfliktov: ali oz. do kake mere so kosovski Albanci in kosovski Srbi v proučevanem obdobju podpirali pristope OZN, EU, OVSE in Nato k preprečevanju oboroženega konflikta.* To vprašanje je bilo razdelano na še nekaj raziskovalnih podvprašanj.³²³

Na to vprašanje lahko odgovorimo, da se stališča proučevanih skupin statistično značilno razlikujejo glede na etnično pripadnost. Kosovski Albanci – tako poslanci v skupščini kot prebivalci izbranega kraja, poseljenega pretežno z Albanci – vlogo vseh štirih proučevanih

³²³ i) Kateri elementi v pristopih OZN, EU, OVSE in Nata k preprečevanju oboroženega konflikta na Kosovu v obdobju 1999–2008 so bili sprejeti med kosovskimi Albanci, kateri pa med kosovskimi Srbi? Ali so kosovski Srbi podpirali druge elemente pristopov proučevanih subjektov kot kosovski Albanci?; ii) ali obstajajo statistično značilne razlike glede percipiranja pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov glede na narodnost (kosovski Albanci vs. kosovski Srbi)?; iii) ali v percepcijah glede proučevanih pristopov k preprečevanju oboroženih konfliktov med poslanci ene etnične skupine v kosovski skupščini in ostalimi državljani iste etnične skupine obstajajo statistično pomembne razlike ali so stališča neodvisna od etnične pripadnosti?; iv) ali obstajajo statistično značilne razlike v proučevanih percepcijah med kosovskimi Srbi, živečimi na severu Kosova, in kosovskimi Srbi, živečimi v enklavah v drugih delih Kosova?

subjektov ocenjujejo kot pozitivno oz. zelo pozitivno, kosovski Srbi pa negativno oz. zelo negativno (natančne številke so navedene v 8. poglavju). Poslanci obeh narodnosti izmed vseh elementov delovanja UNMIK najvišje ocenjujejo njegovo vlogo pri humanitarni pomoči in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah; enako velja tudi za prebivalce izbranih krajev. Mnenja poslancev pa se bistveno razlikujejo glede vloge UNMIK pri vračanju beguncev in razseljenih oseb na svoje domove: poslanci albanske narodnosti jo ocenjujejo razmeroma pozitivno, srbski poslanci pa izrazito negativno; slednje velja tudi za prebivalce izbranega albanskega in obeh izbranih srbskih krajev. Jasno je razviden tudi trend, da so albanski poslanci vsa področja delovanja UNMIK, povezana s krepitvijo samostojnosti Kosova, ocenili kot izrazito pozitivno, srbski pa ravno obratno, kar glede na politična stališča obeh narodnosti ne preseneča. Glede vloge EU kosovski Albanci in kosovski Srbi najvišje vrednotijo vlogo EU pri obnovi in gradnji infrastrukture, medtem ko pri nalogah, povezanih s kosovsko samostojnostjo in krepitvijo institucij, vnovič pride do podobne polarizacije kot pri UNMIK. Podobne trende opazimo tudi v odnosu do OVSE/OMIK in Nata/KFOR; vloga slednjega je še zlasti med kosovskimi Albanci – tako med poslanci, še posebej pa med prebivalci izbranega kraja – skoraj idealizirana, kar na dogodke l. 1999 niti ne preseneča. Kar preseneti, je to, da si je Nato/KFOR, ki je l. 1999 spremenil realnost na Kosovu, v 10 letih delovanja tudi med delom kosovskih Srbov dvignil ugled, še posebej zato, ker je marca l. 2004 ob izbruhu množičnih neredov in agresije zoper kosovske Srbe te zaščitil pred pogromom. Zanimiva pa je tudi ugotovitev, da v nasprotju z nekaterimi pričakovanji in ocenami (Nešović 2012; Dimitrijević 2012; Kurti 2012; Lama 2012), vsaj po preliminarne analizah – analizo bi bilo treba opraviti na večjem vzorcu – ne moremo trditi, da imajo kosovski Srbi s severa (Leposavić), ki so bolj pod vplivom oblasti v Srbiji in so z matično državo tudi bolj povezani, bistveno drugačna stališča o pristopih proučevanih štirih subjektov k preprečevanju oboroženih konfliktov v primerjavi s Srbi z osrednjega dela Kosova (Gračanica).

IV. Najpomembnejša spoznanja za »nastajajočo teorijo« preprečevanja oboroženih konfliktov (induktivno sklepanje) in iz njih izhajajoči predlogi za prihodnje delovanje mednarodne skupnosti na pokonfliktnih območjih.

1. Izhodišče *liberalistične teoretske paradigme* je omogočilo nekaj pomembnih spoznanj. Pristopi k preprečevanju oboroženih konfliktov na Kosovu, kot so jih izvajali proučevani štirje subjekti, so temeljili na predpostavki, da je mir na Kosovu možen in kot tak zaželeno stanje (Lee 2005, 51). Na nekaterih točkah (npr. v določenih intervjujih s politiki v skupščini, predvsem tistimi albanske narodnosti, pa tudi v stališčih drugih Kosovcev albanske narodnosti) se s tem, ko je izražena vera v moč napredka in v to, da je sobivanje z drugimi

narodi možno, kažejo tudi zametki idealizma. Liberalistična paradigma, vsaj na deklarativni ravni, definira tudi vsakršen ukrep/politiko proučevanih subjektov, s tem ko nenehno poudarja nujnost sodelovanja, sprave, uveljavljanja liberalnih načel, sobivanja, mednarodnega reda, (institucionalnega) učenja, svobode, svobodnega podjetništva, pravičnosti, vpetosti v globalne integracijske tokove itd. V taki (idealni) družbi bi na Kosovu, tudi ob pomoči mednarodnih organizacij in drugih subjektov mednarodnih odnosov, torej lahko izginili vzroki za vnovičen izbruh oboroženega konflikta.

2. Do takšnega stanja na Kosovu je še dolga pot in podobo »družbe, kot je«, ne pa »družbe, kot bi morala biti«, dopolnjuje *realistična teoretska paradigma*. Srbija in Kosovo sta bila od devetdesetih let 20. stoletja na prepihu (interesov) velesil, ki so tudi prek tega območja bile bitko za prestiž v mednarodnih odnosih. To se je izkazalo že v začetni točki analize l. 1999, ko VS OZN zaradi nasprotovanja Ruske federacije in Kitajske ni podprl ukrepov proti ZRJ; nadalje je bila ta bitka vidna ves čas v obdobju 1999–2008, ko je spopad potekal predvsem prek mednarodnih organizacij, angažiranih na Kosovu (najbolj se je to izkazovalo v odnosu ZDA – Ruska federacija, ko sta obe državi podpirali le tiste politike/ukrepe/programe mednarodnih organizacij na Kosovu, ki so bili v skladu z njihovimi zunanjepolitičnimi usmeritvami, kar potrjujejo tudi intervjuvanci). Ne nazadnje je bila bitka za prestiž vidna tudi v nesoglasju med državami glede priznanja neodvisnosti Kosova l. 2008 in je vidna še danes, pet let po razglasitvi neodvisnosti, ko se zdi sprejem Kosova v OZN še zelo oddaljen. Vpliv držav, ki so delovale zunaj mednarodnih organizacij, je bil jasno viden tudi v okviru Kontaktne skupine, ko so bili nacionalni interesi zainteresiranih držav močno izraženi (prim. Papadimitriou in drugi 2007, 232). Čeprav proučevanje v tej doktorski disertaciji ni bilo osredotočeno na vlogo držav, se je ob analizi delovanja OZN, EU, OVSE in Nata ravno vloga držav pogosto izpostavila kot odločilna. Hkrati je v tej luči pomembno tudi spoznanje, da so intervjuvanci izpostavili možnost, da je bilo politične in birokratske ovire, ki so jih postavile države (v mednarodnih organizacijah), v nekaterih primerih mogoče preseči z *nekonserватivno interpretacijo mandatov*; s tem se je doseglo izboljšanje ali celo rešitev nekega problema, čeprav akterji teh »inventivnih poti« zaradi možnosti politiziranja na višjih ravneh niso širše izpostavljali.

3. S perspektive *teorije mednarodne družbe* (»angleške šole«) je pomembna ugotovitev 7. poglavja, da so mednarodne institucije na Kosovu l. 1999 začele skupaj z lokalnim prebivalstvom sistematično in koordinirano vzpostavljati temelje mednarodne družbe, saj so soustvarjali »vrednote, pravila in norme« ter, po Linklaterju (2004), tako širili pojme »sprejemljivega obnašanja v mednarodni skupnosti«, neke vrste evrosocializacije (določen del Kosovcev, predvsem Srbi, je temu sicer nasprotoval). Tako se je povečala tudi varnost

celotnega mednarodnega sistema, katerega del je tudi Kosovo. Kosovske politične elite so vse od l. 1999 skušale dajati vtis, da sprejemajo in v svoje delovanje uvajajo t. i. evropske vrednote in pravila, s katerimi bi se na Kosovu namesto »balkanskosti« (Subotić 2011) začela vzpostavljati red in vladavina prava.

4. *Konstruktivistična teoretska paradigma* je nekatera pomembna spoznanj doprinesla predvsem na področju analize percepcij Kosovcev glede preprečevanja oboroženih konfliktov. Te percepcije torej niso objektivna dejstva *per se*, ampak gre za oblikovano, konstruirano realnost (Onuf 1989; Wendt 1992): proučevanim subjektom mednarodnih odnosov je, kot so pokazale statistične analize (8. poglavje), med večino kosovskih Albancev uspelo ustvariti podobo zaželenosti t. i. evropske poti kot edine prave poti za Kosovo; to pa ne moremo trditi za kosovske Srbe, ki so vlogo OZN, EU, OVSE in Nata v veliki meri zavračali, izvzemši nekatere redke vidike njihovega delovanja (KFOR-jevo zagotavljanje varnosti Srbom, OVSE-jeva organizacija volitev, vloga EU pri obnovi). S stališča razlag identitet(e), ki jih izpostavlja konstruktivistična tradicija, je zanimivo spoznanje, da identiteta Kosovcev v državljanskem smislu (še) niti med kosovskimi Albanci ni bila vzpostavljena, čeprav je bil diskurz subjektov mednarodne skupnosti usmerjen ravno na to, torej poudarjanje in gradnjo državljanskega, ne pa etničnega principa; med kosovskimi Srbi, ki se skoraj popolnoma identificirajo z »Beogradom«, ne pa s »Prištino«, identifikacija s Kosovom kot *njihovo* državo sploh ni uspela, prav tako ne med precejšnjim delom kosovskih Albancev, še posebej ne med tistimi, ki si želijo politične združitve z Albanijo (intervjuvanci albanske narodnosti po večini odgovarjajo, da zastave albanske države na Kosovu plapolajo predvsem v smislu *naroda* (identifikacija z Albanci v Albaniji, na jugu Srbije, severu Grčije in v zahodni Makedoniji), medtem ko zastava Kosova, katere podoba je zelo evropska (rumene zvezde, modra podlaga), plapola v smislu *države*. Konstruktivistični zorni kot je ponudil tudi zanimiva spoznanja o tem, kako je srbska politična elita z Miloševićem na čelu v strateškem smislu precej nepomembno bitko (kosovska bitka l. 1389) izrabila za to, da je iz nje ustvarila mit, ki je bil potem uporabljen za mobilizacijo srbskih množic, legitimizacijo kratenja pravic kosovskih Albancev in splošno represivno politiko Srbije do Kosova (6. poglavje). V luči konstruktivizma je zanimivo tudi precej naključno opažen fenomen, pridobljen med terenskim anketiranjem v albanskem naselju Ajvalija in obeh srbskih krajih, Gračanici in Leposaviću, in sicer »portretiranje drugega naroda« kot »brezkompromisnega«, »neusmiljenega«, celo »najslabšega možnega« in »splošno zločinskega«; ta pojav res da ni širše zaznaven niti med kosovskimi Albanci niti med kosovskimi Srbi, vsekakor pa bi bil vreden nadaljnje analize (prim. Zdravković-Zonta 2006).

5. Na podlagi induktivnega sklepanja, tj. sklepanja s konkretnega proučevanega primera na nastajajočo »teorijo preprečevanja oboroženih konfliktov«, lahko sklenemo, da je primerno, da v načrtovanju in uresničevanju preprečevanja oboroženih konfliktov v nekem konfliktu obstaja osrednji steber preprečevanja z velikimi pooblastili (v našem primeru UNMIK), znotraj katerega so potem področja razdeljena kompetentnim »podizvajalcem« (v našem primeru EU, OVSE in Nato). Taka, asertivna vloga mednarodne skupnosti bo sicer vedno voda na mlin tistim, ki v mednarodnih subjektih vidijo neokolonialiste, a želja po »lokalnem lastništvu« (*local ownership*) in »izgonu tujcev« v primerih, ko je zelo verjetno, da bo večina samovoljno odločala o pravicah manjšine, tudi ni dobra rešitev; prenos odgovornosti bi moral biti počasen in nadzorovan. Da imajo subjekti mednarodne skupnosti močno vlogo na območju, zaznamovanem s konfliktom, je dobro tudi zato, da postavijo visoke standarde demokratičnega delovanja. Če so visoki standardi, vsaj na papirju, zagotovljeni, je več možnosti, da poteka proces edukacije in socializacije političnih elit, ki te standarde tudi postopoma prevzemajo.

6. Za subjekte mednarodnih odnosov, angažirane v preprečevanju oboroženega konflikta na nekem pokonfliktnem območju (pokonfliktni obnovi), je s teoretske plati pomembna ugotovitev, da se je sprva smiselno osredotočiti na nepolitizirane cilje (ekonomska obnova, zagon gospodarstva, medijski standardi, razvoj civilne družbe itd.), da si na ta način pridobijo določeno stopnjo zaupanja med lokalnim prebivalstvom, in se šele po določenem obdobju začeti ukvarjati s težjimi, politiziranimi vprašanji.

7. Za »teorijo preprečevanja oboroženih konfliktov« je lahko zanimivo tudi spoznanje, da je močna vojaška navzočnost nujna (kot je KFOR na Kosovu), saj brez vsaj minimalne varnosti preobrazba države in politični procesi niso mogoči. Manjšine bi v taki državi kaj hitro lahko postale žrtev neukrepanja varnostnih sil; pri tem ne gre toliko za konspirativne teorije namernega opuščanja zagotavljanja varnosti manjšin, ampak v številnih primerih tudi za pomanjkanje ustrezno izurjenega, izobraženega in oboroženega kadra.

8. Za »nastajajočo teorijo« je pomembno tudi spoznanje o tem, da so nekateri uslužbenci proučevanih subjektov bolj privrženi službi zaradi službe (dobro plačilo, ugled itd.) kot pa temu, da pokonfliktna družba napreduje. V večini primerov v omenjenih subjektih delujejo visoko usposobljeni in izobraženi posamezniki, velikokrat z dolgoletnimi izkušnjami s konfliktnih in pokonfliktnih območij. To pa samo po sebi ni dovolj, saj številni strokovnjaki, ki dolga leta delujejo na takih območjih, pogosto razvijejo določeno stopnjo averzije do svojega dela, celo občutke resigniranosti. V teoriji je to že bilo delno raziskano v nekaterih drugih institucijah, npr. v vojski, ko se nekateri vojaki udeležujejo misije za misijo in razvijejo neke vrste misijsko odvisnost; na področju mednarodnih organizacij to še ni

raziskano, čeprav je o tovrstnih problemih v neformalnih krogih veliko govora. Tu se vsekakor pojavljajo možnosti nadaljnjih analiz. V povezavi s tem se je morda smiselno vprašati, ali ne bi bilo za delovanje misije na konfliktnem ali pokonfliktnem območju primerneje najti kombinacijo mlajšega, zagnanega, morda (pretiranemu) idealizmu nagnjenega kadra ter starejšega in izkušenega kadra. V tem kontekstu je zanimivo tudi opažanje – ki bi ga bilo seveda treba bolj raziskati – da so uslužbenci mednarodnih organizacij zaprti v svoj krog ljudi; po večini se družijo predvsem z uslužbenci iz drugih »tujih subjektov« (npr. zaposlenimi na veleposlaništvih, drugih mednarodnih vladnih in nevladnih organizacijah itd.), manj pa si prizadevajo spoznati lokalno prebivalstvo in kulturo (tujcem v takem okolju se pogosto očita, da se obnašajo kot kasta). Pri tem se je sicer treba tudi vprašati, ali pri lokalni skupnosti obstaja interes, da se spoznajo; predvsem je skupen jezik težje najti v primerih, ko imajo zaposleni v mednarodnih organizacijah deset- in večkrat višjo plačo od prihodkov povprečne družine.

9. Ugotovitev o razmeroma težavni (in neuspešni) koordinaciji je za »nastajajočo teorijo« pomembna zato, ker očitno obstaja potreba po nadaljnjih raziskavah, kako bi se dalo koordinacijo izboljšati oz. doseči, da se koordinacija ne bi izvajala zaradi koordinacije same, ampak s ciljem izboljšati stanje na nekem področju. S teoretskega stališča je zanimivo ugotavljati, kako osebne lastnosti posameznikov lahko pripomorejo k iskanju poti v medorganizacijskem sodelovanju, torej inovativnim rešitvam.

V. Raziskovanje je prineslo tudi ugotovitve, pomembne s terminološke in metodološke plati.

1. Začeti velja s terminološko problematiko; ugotovljeno je bilo (2. poglavje), da je koncept preprečevanja oboroženih konfliktov ohlapen in da ga nekateri avtorji razumejo v ozkem smislu (npr. Douma, Van de Goor in Walraven v Kronenberger in Wouters 2004, XXIII–XXIV; Miall, Ramsbotham in Woodhouse 1999), tj. da se preprečevanje oboroženega konflikta nanaša zgolj na tisto obdobje v razvojnem ciklu konflikta, ko so napetosti prerasle do te točke, da že grozi nevarnost uporabe oborožene sile za doseg ciljev, ne nanaša pa se npr. še na katere druge faze. Druga skupina avtorjev (npr. Lund 2002 in 2004; Carment in Schnabel 2003) ta pojem razume kot vse ukrepe (ekonomske, politične narave idr.), ki na kateri koli točki – pred oboroženim konfliktom, med njim ali po njem – pripomorejo k temu, da se napetosti umirijo do te točke, da je možno nadaljevanje reševanja konflikta z miroljubnimi sredstvi. Te definicije so že blizu tega, kar je v znanstveni literaturi definirano kot pokonfliktna obnova in izgradnja miru (*peace-building*, glej npr. Wallensteen 2002; Duggan 2004). Tretja skupina definicij, ki je sicer razmeroma redka, se uvršča vmes (npr. Wallensteen 1998, 11): v skladu z njimi preprečevanje oboroženih konfliktov pomeni tudi

preprečevanje *širjenja* oboroženega konflikta. V skoraj vseh definicijah je navzoča diplomatska komponenta preprečevanja, pogosto tudi gospodarska (ekonomska) in komponenta dobrega upravljanja/vladovanja, vojaška komponenta (grožnja z uporabo sile oz. uporaba sile) pa še najmanj pogosto. Zaradi sorodnosti pojmov bi vsak znanstveni in strokovni tekst moral vsebovati konceptualno opredelitev termina »preprečevanje oboroženih konfliktov«, vendar je pregled nekaj sto znanstvenih tekstov pokazal, da je natančna opredelitev prej izjema kot pravilo: o preprečevanju oboroženih konfliktov se običajno piše, kot da bi o tem že obstajal vsebinsko-pojmovni konsenz. Tovrstne nedoslednosti v znanstvenem pisanju sem v doktorski disertaciji presegel tako, da sem natančno opredelil *pristop* (k preprečevanju oboroženih konfliktov) ter uvedel njegovo trokomponentnost: *strategija* (preprečevanja oboroženih konfliktov), *instrumenti* (preprečevanja oboroženih konfliktov) in *uresničevanje politike* (preprečevanja oboroženih konfliktov) (poglavje 2.8). Pristop k preprečevanju oboroženih konfliktov je smiselno razumeti torej kot tri neločljivo povezane elemente, čeprav je *uresničevanje politike* preprečevanja oboroženih konfliktov iz analiz pogosto izpuščeno, dasiravno je v 21. stoletju, ko so strategije in instrumenti že razmeroma dobro opredeljeni in dodelani, morda ravno to najpomembnejše. Taka trodelna konceptualna zasnova prinaša znanstveni prispevek na področju proučevanja (preprečevanja) oboroženih konfliktov in predstavlja možno smer prihodnjih znanstvenih analiz.

2. Med spoznanja, pomembna s te plati, lahko uvrstimo tudi ugotovitev o *postopni epistemologizaciji* in *znanstvenem uveljavljanju proučevanja* preprečevanja oboroženih konfliktov. Analiza je pokazala, da je bilo prvotno proučevanje preprečevanja oboroženih konfliktov splošno, vseobsežno in sporadično ter, posledično, nenatančno, medtem ko lahko za sodobno znanstveno proučevanje teh fenomenov trdimo, da je diferencirano in specializirano ter tako v raziskovalnem smislu tudi razmeroma izčrpano. Proučevanje oboroženih konfliktov v prihodnosti se bo verjetno usmerilo predvsem v študije aktualnih, še neproučenih primerov preprečevanja oboroženih konfliktov ter v iskanje odgovorov, kako učinkovito mobilizirati politično voljo za ukrepanje (preprečevanje), kadar postane očitno, da lahko napetosti na nekem območju prerastejo v »reševanje konflikta« s pomočjo oborožene sile. V sodobnih mednarodnih odnosih v večini primerov torej ne gre za pomanjkanje (ekonomskih, političnih, razvojnih in vojaških) zmogljivosti za preprečevanje oboroženih konfliktov, ampak predvsem za to, da številne države – verjetno še vedno najpomembnejši subjekti mednarodnih odnosov – svojo zunanjo in notranjo politiko vodijo predvsem v duhu nacionalnih konceptov. A tudi na tem področju so se v zadnjih desetletjih v nekaterih državah, npr. severnoevropskih, Kanadi idr., že zgodili nekateri pomembni premiki, ki obujajo *l'esprit d'internationalité* (širjenje konceptov človekove varnosti, Odgovornost za zaščito).

3. V teoretskem smislu velja izpostaviti tudi smiselnost uporabe *eklekticistično-pluralističnega teoretskega okvira* disertacije (poglavje 3.3), ki presega redukcionistične razlage in »monolog znanosti« (Kratochwil 2003) ter ponuja »tekmovanje med teorijami« (Walt 1998) in »pluralistični dialog« (Lapid 2003; Neumann 2003; Smith 2003). V tako zastavljenem teoretskem okviru je bilo kombiniranih več teoretskih paradig/tradicij (liberalistična, realistična/neorealistična, konstruktivistična in teorija mednarodne družbe), ki pojasnjujejo več kot le eno samo izhodišče, saj izpostavljajo različne vidike oz. zorne kote, s katerimi je mogoče proučevati družbene fenomene (v tem primeru preprečevanja oboroženih konfliktov). Hkrati pa tudi tako zastavljeni analitični okvir doktorske disertacije nima pretenzij, da pojasnjuje kaj dosti več kot le *drobec* ali v najboljšem primeru *nekaj drobcev* realnosti (ali pa jo, v najslabšem primeru, celo pojasnjuje na podlagi manj pomembnih spremenljivk, ker bistvene ne pozna). Na tej točki velja pozvati k nadaljnjim analizam področja preprečevanja oboroženih konfliktov na Kosovu z drug(ačn)ih teoretskih in metodoloških izhodišč.

4. V okolju, po Hallu (1976) poimenovanem »kultura visokega konteksta« (*high context culture*), je gradnja odnosa in zaupanja temelj vsakega drugega (poslovnega) sodelovanja (v nasprotju s »kulturami nizkega konteksta«, kjer je odnosov veliko in se hitro vzpostavljajo, a so manj intimni). Vsaj del kosovskega okolja lahko uvrstimo v tovrstno kulturo, še posebej terensko raziskovanje v pretežno albanskem naselju Ajvalija in pretežno srbski Gračanici. Da gre za tovrstno okolje, v katerem je »pred poslovnimi pogovori treba prej spiti kavo in se spoznati«, je v svojem raziskovanju odnosov med pripadniki KFOR in Kosovci ugotovil tudi Mockaitis (2004). Izkazalo se je, da je bila hitrost anketiranja bistveno manjša, kot sem sprva načrtoval, saj se je večina Kosovcev ob začetnem stiku in predstavitvi anketnega vprašalnika izkazala kot previdna, zadržana; običajno je sledilo nekaj minut pojasnjevanja (v albanskem naselju ob pomoči prevajalke albanske narodnosti, medtem ko sem v srbskih zaradi znanja srbsčine to lahko opravil sam), pogosto tudi krajši pogovor o zadevah, nepovezanih z anketiranjem (npr. o razmerah v svetu, Sloveniji, na Kosovu, skupni zgodovini v SFRJ, neredko tudi ob skromni pogostitvi – vsaj kavi ali celo šilcu žganja), šele potem pa so se ljudje odločili, ali želijo sodelovati ali ne. Čeprav takega, precej dolgotrajnega pristopa sprva nisem načrtoval, sem vanj med raziskovanjem privolil, saj so anketiranci ob izpolnjevanju ankete pogosto spregovorili tudi o drugih zadevah, ki so omogočile boljše razumevanje odnosa do proučevanih problemov. K pripravljenosti sodelovati in spregovoriti je prispevalo tudi dejstvo, da sem iz Slovenije, ta država pa med kosovskimi Albanci, vsaj za zdaj, uživa visok ugled, manj pa med kosovskimi Srbi.

5. V metodološkem smislu je pomembna tudi ugotovitev glede komunikacijskih navad Kosovcev. Vsi poslanci v skupščini imajo elektronski poštni predal, objavljen na spletni strani skupščine. Kot je opisano v poglavju 2.5 (Potek raziskovanja), poslanci po večini niso odgovorili na to, ali želijo sodelovati v anketiranju in/ali intervjuvanju (vsem poslancem sem elektronsko sporočilo poslal še pred odhodom na Kosovo). Kot dobra odločitev se je izkazalo to, da sem na Kosovu preživel štiri tedne, kar mi je omogočilo tudi navezavo stikov z asistentkami in asistenti poslanskih skupin, potem pa so oni poslance večkrat prosili, naj ankete izpolnijo. Le na ta način sem zadostil kriteriju dovolj velikega števila anket in razpršenosti, torej reprezentativnosti (o velikosti vzorca ipd. več v poglavju 2.5). Iz tega lahko sklenemo, da je v okoljih, kot je kosovsko, treba upoštevati to, da si je za samo organizacijo in izvedbo terenskega dela treba vzeti dovolj časa, saj je uspešnost dogovarjanja vnaprej po elektronski pošti omejena.

6. Kot zadnji razmislek v povezavi z metodološkimi pristopi se velja vprašati o podatkih, pridobljenih na podlagi intervjujev z uslužbenci v OZN, EU, OVSE/OMIK in Natu ter poslanci v skupščini (poglavje 2.7). Namreč, pri marsikaterem od omenjenih je bilo zaznati občutek naveličanosti in odvečnosti odgovarjanja na raziskovalčeva vprašanja, celo resigniranosti zaradi razmer na Kosovu, pa tudi tendenco, da ne zapustijo varnih okvirov svojega mandata/pristojnosti, četudi jim je bilo ob začetku intervjuvanja zagotovljeno, da bodo vsi podatki, za katere bodo želeli, da ostanejo anonimizirani, taki tudi ostali. Pri marsikaterem poslancu/poslanki pa je bilo zaznati težnjo odgovarjati v skladu s politično usmeritvijo njihove poslanske skupine. Omeniti velja tudi, da je bilo med Kosovci, še posebej med kosovskimi Srbi, opaziti strah, pri nekaterih pa tudi resigniranost zaradi slabega ekonomsko-političnega položaja.

VI. Kosovo: kakšna je lahko bodoča vloga mednarodne skupnosti?

Gledano za nazaj je lahko najti slabosti v delovanju proučevanih štirih subjektov. A vendarle ne gre pozabiti dejstva, da je bila realnost na Kosovu l. 1999, ko so OZN, EU, OVSE in Nato začeli delovati na Kosovu, bistveno drugačna od tiste, ki smo jo videli ob razglasitvi neodvisnosti (2008) oz. jo vidimo danes. Ne smemo zanemariti, da so bile srbske oborožene sile, ki jim je načelovalo politično vodstvo z Miloševićem na čelu, in srbske paravojaške formacije kljub vojaškemu porazu še vedno pomemben dejavnik tveganja v regiji. V nepredvidljivi mednarodni skupnosti, ko so znani le nekateri dejavniki tveganja, je namreč težko trditi, da je bila verjetnost, da srbsko politično vodstvo v zvezi s Kosovom stori kaj neracionalno agresivnega, nična; država v mednarodnih odnosih ni le racionalni odločevalec. S padcem Miloševića in vzponom (bolj) demokratičnih sil v Srbiji se je verjetnost agresivnih

potez Srbije do Kosova zmanjšala, čeprav so bili maščevalni nacionalistični toni del železnega repertoarja številnih srbskih politikov. Z demokratičnimi spremembami v Srbiji se je začel spreminjati tudi ta diskurz in država, vse bolj zavedajoča se, da takšna politika – za kakor koli pravičn(išk)o že so jo imeli nekateri – ne bo prinesla zelenih gospodarskih spodbud, je izbrala »evropsko pot«. V EU so se svoje privlačnosti zavedali in so Srbiji ob politiki pogojevanja (evropska perspektiva *da*, vendar le ob določenih pogojih, med drugim tudi z zahtevo po konstruktivni drži pri urejanju kosovsko-srbskega vprašanja) počasi začeli odpirati vrata. Ker je bilo zavedanje politike pogojevanja obojestransko, sta obe strani, EU in Srbija, od tega želeli čim več iztržiti, glavni politični dobiček pa se je brez večjih naporov prelival na račun tretjega, tj. Kosova, katerega institucije so se ob pomoči mednarodne skupnosti krepile, Kosovo pa je tako vse bolj pridobivalo elemente državnosti. Zavedajoč se te analize lahko zapišemo nekaj premislekov glede možnega delovanja subjektov mednarodnih odnosov na Kosovu v prihodnosti.

1. Po tako silovitem oboroženem nasilju, ki je na Kosovu divjalo še pred dobrim desetletjem, občasni incidenti pa so prisotni tudi danes, je transformacijo družbe v mirnodobno nemogoče pričakovati v nekaj letih, kar bi si želela mednarodna skupnost. *Maxima enim, patientia virtus*,³²⁴ hiteti ni modro, in to bi lahko bilo vodilo delovanja tudi za mednarodne organizacije: starejše generacije, ki so bile neposredno udeležene v konfliktu, bo verjetno težko prepričati, da bi gojile prijateljske vezi z drugim narodom. Drugače pa je z mlajšimi generacijami, ki so danes še vedno »vsaka na svoji strani Ibra« tako v fizičnem kot tudi v simbolnem smislu in bi ob premišljeni politiki lahko začele razmišljati drugače.

2. Zato bi bilo smotno, da bi politični predstavniki in mnenjski voditelji obeh največjih etničnih skupin spoznali, da je v izobraževalni sistem treba vključiti vsebine, ki nedavno zgodovino orisujejo čim bolj nevtrarno, hkrati s tem pa pojasnjevati, da nekdo, ki je zgolj pripadnik nekega naroda, še ni *per se* kriv za zločine, ki so se – tudi v »imenu naroda« (!) – na obeh straneh dogajali v devetdesetih letih 20. stoletja. Subjekti mednarodne skupnosti, angažirani na Kosovu, in kosovske institucije bodo v prihodnosti morale pozornost posvetiti prav mladim (Kosovo je mlada družba; skoraj 55 % prebivalcev je starih do 30 let), saj je albansko-srbski konflikt izrazito zaznamoval tudi njih. Stališča današnje mladine bodo v prihodnosti odločilno določala politično življenje na Kosovu, vključno z odnosom do mednarodne skupnosti (Hurrelman 2012, 4). Skrb vzbujajoče pa je, da tudi mladi kosovski Albanci in mladi kosovski Srbi nimajo nikakršnih želja po sodelovanju s pripadniki druge etnične skupine; še več, upravičeno je trditi, da gojijo nezaupanje – nekateri celo odkrito sovraštvo – do druge narodnosti (Albanci do Srbov, Srbi pa do Albancev). Stališča kosovskih

³²⁴ Potrpežljivost je največja vrлина.

Albancev in kosovskih Srbov do pripadnikov ostalih narodnosti, živečih na Kosovu (tudi npr. do Romov, tradicionalno »nezaželeni manjšine«), so bistveno manj negativna kot stališča kosovskih Albancev do Srbov, in obratno.³²⁵

3. Izhajajoč iz dejstva, da kosovski Srbi in kosovski Albanci živijo po večini drugi mimo drugih in zgodovine drugega naroda, niti njegovih »bolečin«, ne poznajo, bi subjekti mednarodne skupnosti, angažirani na Kosovu, morda z znanjem in izkušnjami lahko pomagali tudi pri pisanju zgodovinskih učbenikov, ki bi lahko doprinesli k demistifikaciji drugega in zavedanju, da so na Kosovu v zadnjih desetletjih trpele vse etnične skupine. K temu lahko pripomorejo tudi regionalna povezovanja mladih (za začetek morda v kaki tretji državi), kjer bi mladi vseh etničnih skupin spoznavali, da so temeljne človeške potrebe in želje »drugega naroda« enake ali pa vsaj podobne njihovim željam; s tem bi se, v teoretski perspektivi Pinkerja (2007), morda lahko začel širiti »krog svojih« pri nekaterih tudi prek »meja svojega naroda«. Seveda gre za idealizirano predstavo, a morda si za začetek za cilj ni treba postaviti preveč ambicioznih ciljev, ampak bi bil napredek že v tem, da bi del ene etnične skupine vsaj malo zmanjšal negativne stereotipe o drugi. Morda bi bilo zanimivo sprožiti tudi kampanjo dobrih praks iz preteklosti, v katerih bi javno predstavili primere vzajemne pomoči med Albanci in Srbi tudi v času oboroženih spopadov (npr. prek medijev; znani so primeri, ko so srbske družine zaščitile Albance pred divljanjem srbskih paravojaških sil, in obratno, ko so Albanci rešili kosovske Srbe pred razjarjenimi skupinami Albancev; te zgodbe, ki rušijo tezo o »zgodovinskih sovražnostih med narodom«, se v teh letih na Kosovu le redko slišijo).

4. Subjekti mednarodne skupnosti, ki še delujejo na Kosovu, bi morali razviti učinkovite mehanizme notranjega nadzora. Tudi v proučevanih mednarodnih organizacijah je bilo precej zlorab položajev (primeri korupcije, slabega vodenja projektov itd.), kar je metalo slabo luč na vse mednarodne subjekte, delujoče na Kosovu. To s pridom izkoriščajo politična gibanja/stranke, ki jezdi na valu nacionalizma in odkritega antiinternacionalizma. Kakor koli oportuno se to utegne slišati, bi mednarodna skupnost morala podpirati tiste politične sile na Kosovu, ki se za nabiranje političnih točk ne zatekajo k populistični, na protisrbskih ali protialbanskih »argumentih« temelječi retoriki.

5. Čas je treba dati tudi Srbiji, katere državljani se vse bolj zavedajo, da je trenutno geopolitična tehtnica na strani Kosova in da je verjetnost, da bi Kosovo ostalo del Srbije, v

³²⁵ Če tako mladostniki albanskega rodu kot mladostniki srbskega rodu pretežno ne nasprotujejo temu, da bi za soseda imeli družino iz ZDA ali Zahodne Evrope, in imajo do romske družine razmeroma nevtralen odnos (mladi kosovski Albanci v glavnem odgovarjajo, da bi jim bilo vseeno, mladi kosovski Srbi pa so temu celo naklonjeni), pa se odnos bistveno spremeni ob vprašanju, ali bi za sosede imeli srbsko družino oz. albansko družino: mladi kosovski Albanci v glavnem odgovarjajo, da bi se počutili slabo, če bi za sosede dobili Srbe, mladi kosovski Srbi pa so morebitnim albanskim sosedom še manj naklonjeni. Sprejetost gejevske sosedov – najmanj zaželena kategorija sosedov – je med mladimi kosovskimi Albanci in mladimi kosovskimi Srbi zgolj za odtonek slabša kot odnos do »glavnih etničnih nasprotnikov« (Pasha in drugi 2012, 20).

prihodnjih desetletjih skoraj nična. Dobra spodbuda za Srbijo trenutno so obeti vključitve v EU, ki pa je med Srbi sicer vse manj priljubljena. Mednarodna skupnost bi si morala prizadevati, da se Srbiji omogoči, da, če tako želi, pomaga rojakom na Kosovu (možnosti izobraževanja v Srbiji, kulturno povezovanje itd.) in skrbi za srbsko kulturno dediščino (samostani).

6. Največji aktualni poraženci kosovsko-srbskega konflikta danes so verjetno kosovski Srbi, ki se počutijo izdane tako od matične države (Srbije) kot od mednarodne skupnosti, želje, da bi bili državljani »vsiljene države«, pa nimajo. Vprašanje severa Kosova bo verjetno še nekaj časa zaposlovalo subjekte mednarodnih odnosov, saj vsaka od sprtih strani želi dobiti največji kos pogače, pogajanj v dobri veri pa ni. Subjekti mednarodnih odnosov, najsi bodo še tako kredibilni, bodo v tem primeru težko našli rešitev, zadovoljivo za obe strani, zato je morda najbolje, da so aktivni predvsem v obliki spodbud, ki bi lahko vodile v kompromisne rešitve. V časovni perspektivi je zanimivo opazovati, kako kosovski Srbi iz enklav počasi začenjajo participirati v političnem in gospodarskem življenju nove države, kar je bilo še pred petimi leti nepredstavljivo. Morda bi se, če bo času dan čas, kaj podobnega lahko primerilo tudi s severom Kosova. Proces gre vendarle v pravo smer; pred nekaj leti je bilo prav tako nepredstavljivo, da bi se o rešitvi kosovskega vprašanja na štiri oči, resda ob pomoči posrednikov in na nevtralnem ozemlju, pogovarjala predsednica Kosova in predsednik Srbije.³²⁶

7. A vendarle velja ostati previden optimist. Čeprav množične ponovitve nasilja res ni bilo, to še ne pomeni, da se kaj takega ne more zgoditi, če bi nastale »ugodne okoliščine«. Ravno zato, ker rane še niso zaceljene, sol nanje pa kaplja tudi zaradi nezavidljivih gospodarskih razmer, za katere se kaj hitro obtoži pripadnike »drugega naroda«, obstaja verjetnost vnovičnega izbruha oboroženega konflikta. Zato je na Kosovu še nekaj let smiselno obdržati dovolj številčno mednarodno vojaško misijo, navkljub željam nekaterih kosovskoalbanskih političnih opcij, naj tuje sile nemudoma zapustijo Kosovo in državi končno dovolijo »pravo samostojnost«. Zagotovo pa je smiselno, da mednarodne sile ostanejo do takrat, ko se bo tako ali drugače uredil status severa Kosova in ko se bodo politične strasti pomirile. Če bi mednarodne sile odšle in bi se množično nasilje ponovilo, bi Kosovo pristalo tam, kjer je bilo l. 1999.

8. Mednarodna skupnost bi morala vztrajati – in to doseči tudi s politiko odrekanja »korenčka«, če bi bilo potrebno (odrekanje gospodarske pomoči, približevanja EU itd.) – da

³²⁶ Kakor je bilo l. 1945 nepredstavljivo, da bodo nemški in francoski politični predstavniki že šest let po drugi svetovni vojni delili isto diplomatsko mizo, za katero bodo reševali skupne probleme. Mislim na pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo, ki jo je l. 1951 podpisalo šest držav, ki so bile med 2. svetovno vojno sovražnice (Nemčija, Italija, Francija, Belgija, Nizozemska in Luksemburg).

se spoštujejo določila Ahtisaarijevega načrta, še posebej deli, ki se dotikajo pravic etničnih manjšin. Tudi ko pooblastila postopoma prehajajo na kosovske institucije, je smotrno, da mednarodni subjekti ohranijo nadzor nad tistimi elementi, ki neposredno lahko destabilizirajo državo, navkljub morebitnim očitkom o neokolonializmu itd., vse do trenutka, ko bodo etnične manjšine opolnomočene in bodo začele dejavno participirati v političnem in družbenem življenju Kosova.

9. Ne nazadnje pa bi morali subjekti mednarodnih odnosov, angažirani na Kosovu, več pozornosti posvetiti učinkovitemu obveščanju glede pomena, ki ga imajo za prihodnost Kosova (danes se temu reče javna diplomacija). Nekatere mednarodne organizacije so to že spoznale (npr. EULEX), druge bi morale odnosom z javnostmi posvetiti bistveno več pozornosti in svoje delo večkrat javno predstaviti. To bi bilo možno doseči tudi tako, da bi zaposlene v mednarodnih organizacijah spodbudili, naj večkrat gredo med ljudi, tudi izven delovnega časa – med terenskim delom na Kosovu sem večkrat zaznal, da med »kasto mednarodnikov«, kot ji pravijo Kosovci, in »lokalci«, kot Kosovcem pravijo zaposleni v mednarodnih organizacijah, obstaja zid, ki ga, resnici na ljubo, skušajo podreti – ali vsaj preplezati – le redki posamezniki.

VII. *Si je za preprečevanje oboroženih konfliktov sploh vredno prizadevati (refleksija)?*

Konflikt med Srbi in Albanci je eden od številnih konfliktov po svetu, a po svojem bistvu ni kaj dosti drugačen od večine konfliktov: gre predvsem za vprašanje nadzora nad upravljanjem države/družbe (politična moč) in nadzora nad finančnimi viri (ekonomska moč), začinjenimi z desetletji nepravilnosti; problem za vladajočega je nastal že v obdobju Titove SFRJ, ko se je, po Heglu, hlapec začel zavedati, da se lahko gospodarju tudi upre – in da ga, na svoje začudenje, lahko celo premaga. (Geopolitična) tehnica (ali pa *esprit d'internationalité*) se je naposled vendarle nagnila v prid zatiranega; novi gospodar (ki, kot bi rekel Žižek (2004, 388), noče priznati, da je gospodar, temveč se raje okliče za služabnika ljudstva in izpolnjevalca njegovih zahtev!) pa se je nad »bivšo gospodo« (ki to v bistvu sploh ni, saj se je *prava gospoda* pravočasno umaknila na varno ali pa je končala pravico iščoča na Mednarodnem sodišču za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije) znesel zaradi desetletij zatiranja in krivic.

Kako torej naprej v globalnem pogledu? Singer (2011) in Pinker (2011) sicer osvetlujeta spodbudna dejstva, da v mednarodni skupnosti še nikoli ni bilo manj nasilja, kot ga je sedaj, kar pa je v sodobnih mednarodnih odnosih (ki jih med drugim zaznamuje tudi obstoj orožja za množično uničevanje in pripravljenost skrajnih skupin, da ga uporabijo, če bi se do njega dokopale) lahko spolzek teren. K ozaveščanju svetovne javnosti glede oboroženih konfliktov

in nujnosti njihovega preprečevanja je pripomogla tudi sodobna informacijsko-komunikacijska tehnologija, vključno s sistemi za zgodnje opozarjanje, ki omogočajo, da novice v nekaj sekundah zaokrožijo po svetu. Pripomniti velja, da določeni deli nerazvitega sveta vendarle še niso vpeti v globalne informacijsko-komunikacijske tokove in so zato iz teh procesov izvzeti, zato preveč optimizma vendarle ni potrebnega. Vplivne subjekte v teh delih sveta pa velja pritegniti v te tokove in jih prepričati, da so politično-ekonomski dobički, skovani tudi na račun oboroženih konfliktov, srednje- in dolgoročno, če morda ne kratkoročno, tudi v njihovo škodo.

Kljub Singerjevim in Pinkerjevim pozitivnim spoznanjem bi bilo neodgovorno zgolj ostati optimist in naivno čakati, da se trendi spremenijo na bolje; trendi so se spremenili na bolje tudi – ali pa prav zato – ker so nekatere ideje *dozorele*, kar pa se ni zgodilo samo od sebe, ampak so k temu pripomogli, imenujmo jih, *misijonarji etičnih in moralnih idej*, ki so te ideje desetletja prizadevno širili; ne pozabimo misli svetovno znane antropologinje Margareth Mead: »Nikoli ne dvomi, da lahko majhna skupina modrih in (ideji, op. av.) privrženih državljanov spremeni svet.« Prvi del delovanja torej temelji na ideji – širjenju ideje in kulture (nujnosti) preprečevanja oboroženih konfliktov – ko pa je dozorel čas ideje, poti nazaj ni.³²⁷

Poleg omenjene nujnosti mobiliziranja politične volje za preprečevanje oboroženih konfliktov kot nove norme mednarodnih odnosov bi si bilo smiselno prizadevati tudi za vzpostavitev globalne mreže/sistema za preprečevanje oboroženih konfliktov – Lund (1998, 180) govori celo o režimu preprečevanja oboroženih konfliktov – v katerem bi svoj delež odgovornosti imele mednarodne vladne organizacije (globalnega in regionalnega značaja), mednarodne nevladne organizacije, države in tudi posamezniki; vsak od naštetih subjektov ima namreč pomembne primerjalne prednosti na področju preprečevanja oboroženih konfliktov. V drugem delu gre torej za oblikovanje institucionalnih okvirov, v katerem bi prek mednarodnih organizacij (predvsem tistih regionalnega značaja) pospeševali tudi ekonomsko povezovanje med državami, narodi itd.

Analiza (dogajanja v) preteklosti s sedanje perspektive je nehvaležno početje; zgodovinska distanca je *conditio sine qua non* za nepristransko analizo. V politologiji se je tega še posebej treba zavedati ob dveh predpogojih, ki pogosto celo sovpadata: *prvič*, ko govorimo o dogodkih, ki tudi še v sedanjosti vpletene polarizirajo tako na materialno-interpretativni ravni (kaj se sploh je zgodilo in zakaj se je to zgodilo/»moralo« zgoditi) kot tudi na čustveni ravni (teme, ki jih raziskuje ta disertacija, so za večino Kosovcev eksistencialnega pomena); in

³²⁷ L. 1968 se je v časopisu Chicago Sun-Times pojavila karikatura Gandija, ubitega l. 1948, in l. 1968 ubitega Martina Luthra Kinga. Na karikaturi Gandi »soborcu« za človekove pravice pravi: »Smešna stvar pri teh atentatorjih, dr. King, je to, da mislijo, da so te ubili.« (Lal 2013).

drugič, kadar raziskujemo tematiko, ki je že po definiciji zaznamovana z veliko mero nedostopnih ali tajnih podatkov, s katerimi ne razpolagamo oz., kar je znanstveno še bolj problematično, se niti ne zavedamo njihovega obstoja ter, posledično, pomena (ravno ti podatki, v metodološkem smislu bi jim lahko rekli tudi manjkajoče spremenljivke, pa so lahko morda bistvenega pomena za celostno razumevanje proučevanih pojavov). V proučevanem primeru te doktorske disertacije, tj. analizi preprečevanja oboroženega konflikta na Kosovu, sta (bila) oba predpogoja izpolnjena.

Ves čas raziskovanja (študij znanstvene in strokovne literature, terensko delo na Kosovu, tj. intervjuvanje in anketiranje, analiza podatkov ter pisanje doktorske disertacije) je bilo tako v zraku zavedanje, da se je morda nekaj ključnega spregledalo: ne zaradi malomarnosti ali nemara želje po hitro opravljenem delu, temveč zaradi verjetnosti, da ta disertacija pojasnjuje le vrh ledene gore, določena ključna dejstva pa ostajajo neraziskana, ker za njihov obstoj vedo le redki (npr. tajni dogovori in, slabšalno rečeno, »kravje kupčije« med ključnimi akterji) – kar še ni najslabši primer, saj še vedno obstaja možnost odkritja podatkov in, posledično, analize – ali pa v slabšem primeru, da je ta del (zgodovinske) resnice ostal nezabeležen in, posledično, neraziskan (npr. v primeru ustnega dogovora vplivnih politikov, ki so ali pa bodo ravno ta *ključni* del »resnice« odnesli, če parafraziramo slovenskega pisatelja Josipa Jurčiča (1965), s sabo skozi »jamo, po kateri se pride na oni svet«). V teh s skepso zaznamovanih okvirih družboslovju prilagojenega temeljnega spoznanja kvantne mehanike, t. i. Heisenbergova načela nedoločenosti, ki pravi, da je nemogoče za neki delec natančno istočasno poznati njegovo lego in vektor gibalne količine (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2006; prim. Arbacki 2005), moramo brati tudi zaključke te doktorske disertacije.

Sklepna refleksija

Doktorska disertacija je znanstveno delo. Tudi v svojem delu sem skušal pisati po pravilih, ki jih narekuje znanstveno pisanje: natančno, občasno abstraktno, pogosto suhoparno, na trenutke verjetno celo težko razumljivo. A za vsemi temi brezosebnimi dejstvi, podatki in številkami stoji *človek*, zaznamovan z duhom časa, a tudi okoljem, v katerem živi in v katerem je odrasel, in z ljudmi, s katerimi je živel in se srečeval, pa tudi z osebami, ki jih je le bežno srečal.

Težko je pričakovati, da bo znanka, Albanka iz pokrajine Drenica, kjer je bilo nasilje srbskih oboroženih sil in paravojaških formacij v letih 1998–99 najsurovejše in kjer se je rodila Osvobodilna vojska Kosova, kmalu odšla 'severno od Ibra' po nakupih, potem pa, ko je že ravno tam, na 'oni strani' (mitroviškega mostu), na *kafi* poklepetala s prijateljico Srbkinjo. Bolj verjetno je, da bo popoldanski *kafe*, in ne *kafu*, pila na južni, albanski strani mostu, pogledu na 'ono stran' pa se bo izogibala, saj ji bo v spomin priklical očeta, ki je zaradi posledic 'informativnega

razgovora' s srbsko policijo l. 1998 kmalu umrl. Prav tako ni pričakovati, da bo lahko anketiranec, srbski študent iz Leposavića, ki se je v to mesto na severu Kosova preselil iz Prištine, od koder so ga l. 1999 skupaj z družino pregnale od zmage pijane skupine oboroženih Albancev, kmalu odšel v Prekaze poslušat, kako polpreteklo zgodovino razlagajo v spominskem parku Adema Jasharija, kosovskega narodnega heroja, *komandanti legjendar*. Še manj verjetno je, da mu bodo tamkajšnje krvave dogodke iz l. 1998 razložili v srbščini, enem izmed *uradnih jezikov* novonastale države Kosovo. Kar pa ne pomeni, da je zato stvari bolje pustiti take, kot so, in ne drezati v osje gnezdo. Ravno nasprotno. Je pa za vsak miselni premik (napredek) potreben čas – in napor.

Predpogoj, da bi 'kultura preprečevanja konfliktov' zaživela in delovala ter da bi se koncepti, ki v ospredje postavljajo *enakost ljudi* in (*varnost*) *človeka*, ne pa zgolj varnosti države (npr. človekova varnost, Odgovornost zaščititi, preprečevanje oboroženih konfliktov kot nova norma mednarodnih odnosov), dokončno uveljavili v mednarodni skupnosti, je, da si nenehno prizadevamo, tudi prek naših ustaljenih 'miselnih meja' (družine, naroda, rase ...), *širiti 'krog svojih'* – torej tistih, za katere nam je mar in za katere smo se pripravljeni potruditi, celo žrtvovati.

Meje naj bi tako ali tako bile v glavah. Da jih premaknemo, je v prvi vrsti treba dobiti vojno *nad* ali pa s samim sabo. Tudi to ni nič novega; le poimenovanja se spreminjajo glede na kulturno-civilizacijski krog: Konfucij je zapisal, naj se, ko vidimo krepostnega človeka, vprašamo, kako bi tudi sami dosegli tako krepost, kadar vidimo moralno izprijenega človeka, pa naj se, kot pravi starokitajski mislec, raje zazremo vase; koran muslimane že stoletja uči, da je edina zares zveličavna vojna *džihad al akbar*, veliki notranji džihad – gre za notranji boj človeka za samoizboljšanje; budisti in sledilci na budizmu temelječih *new-ageevskih* religij, filozofij ali, če hočete, 'umetnosti življenja', se, da bi dosegli notranji mir in 'uglašenost z vesoljskim stvarstvom', skušajo odreči materialnemu in osvoboditi *ega*; Indijanci iz plemena Cherokee pa verjamejo, da imamo v sebi dva volkova – prvega jeznega, ljubosumnega, požrešnega in nasilnega, drugega pa miroljubnega, veselega, predanega, dobrega – kateri od obeh v nas bo zmagal, pa je odvisno od nas. To bo tisti, ki ga bomo hranili.

In le ob teh osebnih zmagah nad samim sabo, ki običajno še zdaleč niso lahke, se bo 'učlovečenje', osnovano na vrednotah razsvetljenstva in humanizma, širilo. Morda je prav *to* ena od poti k uspešnemu preprečevanju (oboroženih) konfliktov.³²⁸

³²⁸ Da bi se izognil morebitnim očitkom o neznanstvenosti in morda za širše množice všečnem načinu pisanja, na tem mestu navajam tudi misel izpod peresa svetovno priznanega teoretika varnosti v mednarodnih odnosih Kena Bootha, ki je v odmevni *znanstveni* monografiji *Theory of World Security* zapisal vrsto misli, ki presegajo suhoparno znanstveno pisanje. Takole pravi profesor Booth (2007, 470): »Če želimo, da bi svetovna varnost na teh zgodovinskih razpotjih pomenila karkoli, moramo razširiti tako razum kot tudi ljubezen preko meja, ustvarjenih na z razmerji moči in zgodovine zaznamovanem konceptu biti human /.../ Kar nas ovira, so zgrešene 'gotovosti', ki smo jih podedovali iz preteklosti.«

10 VIRI IN LITERATURA

- A statement of concerned Serbian citizen*. 1999. Dostopno prek: <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/free/kosovo/serbiancitizens.htm> (30. september 2011).
- Aaker, David. 1998. *Strategic Market Management. 5th Edition*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Abdel-Aty, Lamis. 2007. Testing Constructivism: Operation Allied Force as Humanitarian Intervention. Draft version. *International Studies Association*, 28th February–3rd March, Chicago.
- Aall, Pamela R. 2004. Non-governmental Organizations and Conflict Prevention: Roles, Capabilities, Limitations. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 177–97. Lanham: Lexington Books.
- Ackermann, Alice. 2003. The Idea and Practice of Conflict Prevention. *Journal of Peace Research* 40 (3): 339–47.
- 2009. Telefonski intervju z avtorjem. Ljubljana, 30. oktober.
- Adelman, Howard in Astre Suhrke. 1996. Early warning and response: why the international community failed to prevent the genocide. *Disasters* 20 (4): 295–304.
- Aggarwal, Vinod K. in Min Gyo Koo. 2006. Shifting Ground: Is It Finally Time for Economic and Security Regionalism? *Global Asia* 1 (1): 28–41.
- Aggestam, Karin. 2003. Conflict Prevention: Old Wine in New Bottles? *International Peacekeeping* 10 (1): 12–23.
- Ahlfors, Katja. 2009. Telefonski intervju z avtorjem. Ljubljana, 11. november.
- Alechkevitch, Dmitri in Oleg Smirnov. 2009. *OSCE High Commissioner brings police and minorities together in Crimea*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/item/36325.html> (5. november 2009).
- Allison, Graham. 1971. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York: Harper Collins.
- in Philip D. Zelikow. 1999. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York: Longman Press.
- Amiel, Barbara. 2003. Why Civilized People Kill? *Maclean's* 116 (11): 35.
- An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*. 1992. Dostopno prek: <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html> (5. december 2011).
- Anderson, Mary. 1999. *Do No Harm: How Aid Can Support Peace – Or War*. Boulder: Lynne Rienner.
- Annan, Kofi. 2000. The peacekeeping prescription. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 173–87. London: Routledge.
- Arbacki, D. A. 2005. *Princip opredeljenosti (Принцип определённости I)*. Dostopno prek: <http://daarb.narod.ru/tcp/tcp-rus.pdf> (25. november 2012).
- Arifagić, Edis. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 29. junij.

- Ashley, Richard. 1984. The poverty of neorealism. *International Organizations* 38: 225–61.
- Assefa, Hizkias. 2005. Reconciliation: Challenges, Responses, and the Role of Civil Society. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 645–72. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Auer, Eduard. 2009. Telefonski intervju z avtorjem. Ljubljana, 28. oktober.
- Auerswald, Philip in David Auerswald. 2000. *The Kosovo Conflict: A Diplomatic History Through Documents*. Norwell in Haag: Kluwer Law International.
- Autesserre, Séverine. 2010. *The trouble with the Congo: local violence and the failure of international peacebuilding*. Cambridge in New York: Cambridge University Press.
- B92. 2001. *Mesić: Sporazum RS i SRJ nastavak ideje o velikoj Srbiji*. Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=03&dd=05&nav_category=1&nav_id=22077 (30. december 2011).
- 2004. *Danac Jesen Petersen novi šef UNMIK-a*. 16. junij. Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2004&mm=06&dd=16&nav_category=11&nav_id=143637 (22. september 2012).
- 2007. Ponovno preti Garda cara Lazara. Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=09&dd=27&nav_category=64&nav_id=265419 (25. januar 2011).
- 2008. Srbija potpisala SSP sa EU. Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=04&dd=29&nav_category=11&nav_id=296162 (22. september 2012).
- Bakker, Edwin. 2004. A culture of conflict prevention: OSCE experiences and cooperation with the EU. V *The European Union and Conflict Prevention: policy and legal aspects*, ur. Vincent Kronenberger in Jan Wouters. Haag: TMS Asser Press.
- Balch, Roscoe. 1978. The Resigning of Quarrels: Conflict Resolution in the Thirteenth Century. *Peace & Change* 5 (1): 33–8.
- Banac, Ivo. 1988. *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Bandow, Doug. 2006. *Foreign Follies: America's New Global Empire*. Xulon Press.
- Barić, Robert. 2002. Operacija Allied Force i ograničenja zračne moći. *Polemos* 5 (1/2): 177–214.
- Barkin, Samuel J. 2003. Realist constructivism. *International Studies Review* (5): 325–42.
- 2010. *Realist Constructivism: Rethinking International Relations Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barnes, Catherine. 2005. Weaving the Web: Civil-Society Roles in Working with Conflict and Building Peace. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 7–28. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Bassett Moore, John. 1900. A Hundred Years of American Diplomacy. *Harvard Law Review* 14 (3): 165–83.

- Bataković, Dušan T. 1994/1998. Ilija Garasanin's Nacertanije. A Reassessment. *Balkanica* 25 (1): 157–83. Dostopno prek: <http://www.batakovic.com/nacertanije.html> (30. december 2011).
- 2006. *Kosovo i Metohija u srpsko-arbanaškim odnosima*. Beograd: Čigoja.
- BBC. 2004. Kosovo clashes 'ethnic cleansing'. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3551571.stm> (1. september 2012).
- 2007. Kosovo talks end without a deal. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7133892.stm> (9. december 2011).
- Bebler, Anton. 1993. The armed conflicts on the Balkans in 1990–93: social, economic and political underpinnings and the international extraregional framework. V *International Conference Armed Conflicts in the Balkans and European Security*, ur. Jernej Kožar, Vinko Vegič in Beno Arnejčič, 23–42. Ljubljana: Center za strateške študije, Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.
- 2000. Kriege und Konflikte im Europa des ausgehenden 20. Jahrhunderts. V *"Rückkehr nach Europa" – die Wiederkehr der Geschichte: europäische Nachbarschaft: Partnerschaft entwickeln, den Wandel mitgestalten*, ur. Konstanze Frölich, 60–5. München: HypoVereinsbank.
- 2006. Bosnien und Herzegowina nach Dayton. *Europäische Rundschau* 34 (2): 101–24.
- 2010. Wessen Sache ist der Kosovo? *Europäische Rundschau* 38 (3): 53–4.
- Bedjaoui, Mohammed. 2000. The fundamentals of preventive diplomacy. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 29–50. London: Routledge.
- Bekaj, Armend R. 2010. *The KLA and the Kosovo War. From Intra-State Conflict to Independent Country*. Berlin: Berghof Conflict Research.
- Bellamy, Alex J. 2007. The English School. V *International Relations Theory for the Twenty-First Century. An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 75–87. London in New York: Routledge.
- 2008. The Responsibility to Protect. V *Security Studies: an introduction*, ur. Paul D. Williams. London in New York: Routledge.
- Benko, Vlado. 1996. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Bercovitch, Jacob. 1998. Preventing Deadly Conflicts: The Contribution of International Mediation. V *Preventing Violent Conflicts: Past Record and Future Challenges*, ur. Peter Wallensteen, 231–48. Uppsala: Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University.
- Bercovitch, Jacob, Victor Kremenyuk in William Zartman. 2008. *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. Los Angeles: Sage Publications.
- Berdal, Mats. 2009. *Building Peace after War*. Abingdon: Routledge.
- Beshiri, Ismije. 2000. The 2000 Elections: The First Free and Fair Elections in Kosovo. *Südosteuropa* (49): 588–97.
- BETA. 1999. Živković: Šteta od NATO bombardovanja je neprocenljiva, 14. julij.

- Billon, Philippe le. 2005. *Fuelling war: natural resources and armed conflict*. London: The International Institute for Strategic Studies in New York: Routledge.
- Biserko, Sonja. 2009. *Proces Vojislavu Šešelju: raskrinkavanje projekta Velika Srbija*. Beograd: Zagorac. Dostopno prek: <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/Svedocanstva%2034.pdf> (30. december 2011).
- Björkdahl, Annika. 1999. Conflict Prevention from a Nordic Perspective: Putting Prevention into Practice. *International Peacekeeping* 6 (3): 54–72.
- 2002. From Idea to Norm: Promoting Conflict-Prevention. *Lund Political Studies* 125. Dostopno prek: http://www.svet.lu.se/Fulltext/Annika_bjorkdahl.pdf (30. april 2010).
- 2005. *From Idea to Norm. Promoting Conflict Prevention*. Lund: University: Lund.
- 2007. Constructing a Swedish Conflict Prevention Policy Based on a Powerful Idea and Successful Practice. *Cooperation and Conflict* 42 (2): 169–85.
- Blagescu, Monica. 2004. Conflict Prevention through Peace Education: A Debate. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 199–226. Lanham: Lexington Books.
- Blanuša, Gordana. 2012. Intervju z avtorjem. Gračanica in Priština, 3. in 9. julij.
- Bogdanović, Goran. 2012. Intervju z avtorjem. Leposavić, 30. junij.
- Boer, Nina den in Chris van den Borgh. 2011. International Statebuilding and Contentious Universities in Kosovo. *Journal of Intervention and Statebuilding* 5 (1): 67–88.
- Boesche, Roger. 2003. Kautilya's Arthastra on War and Diplomacy in Ancient India. *The Journal of Military History* 67 (1): 9–37.
- Bogdanović, Dimitrije. 1984. Kosovo v luči zgodovine albansko-južnoslovanskih odnosov. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 83–102. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 2006. *Knjiga o Kosovu*. Beograd: Kolo XCVIII.
- Bollerup, Soeren Rinder and Christian Dons Christensen. 1997. *Nationalism in Eastern Europe: causes and consequences of the national revivals and conflicts in late-twentieth-century Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
- Booth, Ken. 2007. *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Box-Steffensmeier, Janet M. in Bradford S. Jones. 1997. Time is of essence: event history models in political science. *American Journal of Political Science* 41 (4): 1414–61.
- Brglez, Milan. 2005. *Lessons learned from small state's research for contemporary diagnosis, prognosis, therapy*. Dunaj: University of Vienna. Dostopno prek: http://politikwissenschaft.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_politikwiss/Veranstaltungen/CEPSA/brglez_milan.pdf (11. marec 2011).
- 2008. *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bremer, Stuart A., Cynthia Canizzo, Charles W. Kegley Jr. in James Lee Ray. 1999. The Scientific Study of War: A Learning Package. V *The Scientific Study of Peace and War*, ur. John A. Vasquez in Marie T. Henahan. Lanham: Lexington Books.

- Brezovšek, Marjan in Irena Bačlija. 2010. *Sodobna upravna misel*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Brljavac, Bedrudin. 2011. Europeanisation Process of Bosnia and Herzegovina: Responsibility of the European Union? *Balkanologie – Revue d'études pluridisciplinaires* 13 (1/2). Dostopno prek: <http://balkanologie.revues.org/index2328.html> (22. september 2012).
- Brodie, Bernard. 1959. The Anatomy of Deterrence. *World Politics* 11 (2): 173–91.
- Brotons, Remiro A. 1999. De la asistencia a la agresión humanitaria? OTAN versus Consejo de Seguridad. *Politica Exterior* 13 (69): 17–21.
- Brown, Chris. 2002. On Morality, Self-Interest and Foreign Policy. *Government and Opposition* (37): 173–89.
- Brown, Michael in David Rosecrance. 1999. *The Costs of Conflict: Prevention and Cure in the Global Area*. Lanham: Rowman in Littlefield.
- Brownlie, Alison in Chris Mason. 2002. *Why do people fight wars?* Austin: Raintree Steck-Vaughn.
- Bučar, Bojko. 1984a. Pravica narodov do samoodločbe na primeru republike Ciper. *Teorija in praksa* 21 (7/8): 822–34.
- 1984b. Študije posebnih primerov, Namibija. V *Pravica do samoodločbe: mednarodni vidiki (Sociološka in politološka knjižnica, 16)*, ur. Ernest Petrič, 143–57. Maribor: Obzorja.
- 1984c. Študije posebnih primerov, Falklandsko (Malvinsko) otočje. V *Pravica do samoodločbe: mednarodni vidiki (Sociološka in politološka knjižnica, 16)*, ur. Ernest Petrič, 157–71. Maribor: Obzorja.
- 1993. Der Bürgerkrieg in Jugoslawien. V *Ostmittel- und Südosteuropa im Umbruch (Südosteuropa-Jahrbuch, Bd. 24)*, ur. Klaus-Detlev Grothusen, 129–39. München: Südosteuropa-Gesellschaft.
- in Primož Šterbenc. 2002. Relations between large and small states in a multilateral context: a case study of U.S.-Slovenian relations concerning NATO. V *Small states in the post-Cold War world: Slovenia and NATO enlargement*, ur. Zlatko Šabič in Charles J. Bukowski, 103–27. Westport in London: Praeger.
- 2004. O dejavni in prepoznavni Sloveniji v svetu (prispevek na posvetu pri Predsedniku Republike Slovenije). V *Pogovori o prihodnosti Slovenije. Pogovor I, V svetu dejavna in prepoznavna Slovenija: prednostne naloge prihodnje slovenske zunanje politike*. 13. oktober 2003. Ljubljana: Urad Predsednika Republike Slovenije.
- 2007. Spremembe diplomacije v XXI. stoletju. *Teorija in praksa* 44 (6): 862–76.
- Bull, Hedley. 1977/1995. *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan in New York: Columbia.
- Bush, George W. 2003. *War Message*, 19. marec. Dostopno prek: <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/03.19.03.html> (10. november 2011).
- Butler, Michael J. 2009. *International conflict management*. London in New York: Routledge.
- Butros-Gali, Butros. 1996. Challenges of Preventive Diplomacy. The role of the United Nations and its Secretary-General. V *Preventive diplomacy. Stopping wars before they start*, ur. Kevin M. Cahill. New York: BasicBooks and the Center for International Health and Cooperation

- Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.
- , Ole Waever in Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, Barry in Lene Hansen. 2009. *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cahill, Kevin M. 2000. *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*. London: Routledge.
- Cameron, Fraser. 2004. The European Union and Conflict Prevention. Dostopno prek: http://www.unidir.org/pdf/EU_background_papers/EU_BGP_01.pdf (20. december 2010).
- Campbell, Ashley. 2004. The Private Sector and Conflict Prevention Mainstreaming. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 385–414. Lanham: Lexington Books.
- Canadian Peacebuilding Coordinating Committee. 2005. A Canadian Action Agenda on Conflict Prevention. Dostopno prek: <http://www.peace.ca/canadianconflictpreventionagenda.htm> (25. marec 2012).
- Carment, David. 1995. *The Future of NATO*. Dostopno prek: <http://http-server.carleton.ca/~dcarment/papers/nato.html> (20. februar 2012).
- in Albert Schnabel. 2003. Introduction – Conflict prevention: A concept in search of a policy. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 1–25. Tokio: The United Nations University Press.
- in Albrecht Schnabel. 2004. Into the Mainstream: Applied Conflict Prevention. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 3–17. Lanham: Lexington Books.
- Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict. 1997. *Preventing Deadly Conflict: Final Report*, Washington D. C: Carnegie Corporation of New York.
- Carter, Randolph L. in Michael Shipler. 2005. Youth: Protagonists for Peace. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 147–73. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Cassese, Antonio. 1999. Ex iniuria ius oritur: Are We Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community? *European Journal of International Law* 10 (1): 23–30.
- Chalmers, Malcolm. 2004. *Spending to Save? An Analysis of the Cost Effectiveness of Conflict Prevention*. Bradford: Centre for International Cooperation and Security, University of Bradford. Dostopno prek: <http://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2004-BB/papers/Chalmers-CSAE-BB2004.pdf> (12. januar 2011).
- Charillon, Frederic. 2005. The EU as a Security Regime. *European Foreign Affairs Review* 10 (4): 517–33.
- Charter for European Security*. 1999. Dostopno prek: <http://www.unece.org/trans/osce/osceunece/istachart99e.pdf> (26. oktober 2010).
- Charter of Paris for a New Europe*. 1990. Dostopno prek: http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf (25. oktober 2010).

- Chomsky, Noam. 1999. *The New Military Humanism – Lessons from Kosovo*. London: Pluto Press.
- 2000. *A New Generation Draws the Line – Kosovo, East Timor and the standards of the West*. London: Verso.
- Chossudovsky, Michel. 2008. *The Criminalization of the State: "Independent Kosovo", a Territory under US-NATO Military Rule*. Dostopno prek: <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=7996> (3. januar 2012).
- Churchill, Gilbert A. in Dawn Iacobucci. 2005. *Marketing research: methodological foundations. 7th edition*. Mason: Thomson/South-Western.
- Clark, John. 2000. UN-Civil-Society Interactions: Working Together for Peace. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 59–70. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Claude, Inis L. 1956/71. *Swords into Plowshares: The Problems and Process of International Organization*. New York: Mcgraw-Hill College.
- 2006. *Power in international relations*. New York: Random House.
- Clements, Kevin P. 2000. The War on Terror: Effects on Civil-Society Actors in the Field of Conflict Prevention and Peacebuilding. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 71–82. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Cockell, John G. 2002. Civil-Military Responses to Security Challenges in Peace Operations: Ten Lessons from Kosovo. *Global Governance* 8 (4): 483–502.
- 2003. Early warning analysis and policy planning in UN preventive action. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 182–206. Tokio: The United Nations University Press.
- Cocozelli, Fred. 2009. Critical junctures and local agency: how Kosovo became independent. *Southeast European and Black Sea Studies* 9 (1/2): 191–208.
- Collier, Paul in Anke Hoeffler. 1998. On Economic Causes of Civil War. *Oxford Economic Papers* 50 (4): 563–7. Dostopno prek: http://asso-sherpa.org/sherpa-content/docs/programmes/GDH/Campagne_RC/War.pdf (5. januar 2013).
- 2001. *Greed and Grievance in Civil War*. World Bank Research Paper.
- Costantini, Dino. 2008. *Mission civilisatrice. Le rôle de l'histoire coloniale dans la construction de l'identité politique française*. Pariz: La Découverte.
- Cooper, Andrew F. in Timothy M. Shaw. 2009. *The diplomacies of small states: between vulnerability and resilience*. Basingstoke in New York: Palgrave Macmillan.
- Cooper, Neil. 2001. Conflict goods: The challenges for peacekeeping and conflict prevention. *International Peacekeeping* 8 (3): 21–38.
- Council of the EU. 2003. *Thessaloniki European Council Presidency Conclusions*, 11638/03. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/76279.pdf (25. junij 2012).
- Cox, Robert W. 1981. Social forces, states and world orders: beyond international relations theory. *Millenium: Journal of International Studies* (10): 126–55.

- Creative Associates International. 2008. *Developing Effective Conflict Prevention Strategies*. Dostopno prek: http://www.creativeassociatesinternational.com/CAIStaff/Dashboard_GIROAdminCAIStaff/Dashboard_CAIIAdminDatabase/resources/ghai/strategies.htm#strat7 (25. marec 2012).
- Crossley-Frolick, Katy A. in Oya Dursun-Ozkanca. 2012. Security Sector Reform and Transitional Justice in Kosovo: Comparing the Kosovo Security Force and Police Reform Processes. *Journal of Intervention and Statebuilding* 6 (2): 121–43.
- Cseko, Arpad. 2009. Telefonski intervju z avtorjem. Ljubljana, 19. oktober.
- Current, Richard N. 1954. The Stimson Doctrine and the Hoover Doctrine. *The American Historical Review* 59 (3): 513–42.
- Czapliński, Marcin. 2009. The OSCE in the New International Environment in Kosovo. V *OSCE Yearbook 2009*, ur. Jonathan Dean, Pal Dunay, Victor-Yves Ghebali, Adam Daniel Rotfeld in Andrei Zagorski, 179–89. Hamburg: The Centre for OSCE Research. Dostopno prek: <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/09/OSCEYearbook2009Gesamt.pdf> (22. avgust 2012).
- Ćorović, Vladimir. 1993. *Istorija srpskog naroda. Internetna izdaja*. Beograd: BIGZ. Dostopno prek: http://www.svetlost.org/podaci/coroviceva_istorija_srba.pdf (10. februar 2013).
- Ćosić, Dobrica. 2004. Serbian Policy in the Second Half of the 20th Century. V *Great Serbia: Truth, Misconceptions, Abuses*, ur. Vasilije Krestić in drugi, 37–46. Beograd: Cicero.
- Čufirin, Genadij (Chufirin Gennady) in Harold H. Saunders. 1997. The Politics of Conflict Prevention in Russia and the Near Abroad. *The Washington Quarterly* 20 (4): 35–54.
- Danilov, D. A., Arjadij Mozes in Timofej Vjačeslavovič Bordačev. 1999. *Kosovskij krizis: novije evropejskije realiji*. Moskva: Institut Evropi RAN.
- Davis, H. A. 1894. Eighty Years of Arbitration. *Harvard Law Review* 8 (2): 107–10.
- de las Casas, Chadd. 2007. The Ancient Art of Diplomacy: A Weapon of the Medieval and Ancient Arsenal. Dostopno prek: http://www.associatedcontent.com/article/334875/the_ancient_art_of_diplomacy_a_weapon.html (10. oktober 2011).
- Deda, Ilir. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 3. julij.
- Delević, Milica. 2007. Regional Cooperation in the Western Balkans. *Chaillot Paper* 104. Pariz: EU Institute for Strategic Studies. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp104.pdf> (1. oktober 2012).
- Deng, Francis. 2000. Changing Concepts of displacement and sovereignty. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 119–42. London: Routledge.
- Destexhe, Alain. 2000. Neutrality or impartiality. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 101–17. London: Routledge.
- de Waal, Frans. 2002. Primate Behavior and Human Aggression. V *Must We Fight?: From The Battlefield to the Schoolyard – A New Perspective on Violent Conflict and Its Prevention*, ur. William L. Ury, 13–25. San Francisco: Jossey Bass.
- Deutsch, Karl W. 1957. *Political community and the North Atlantic area: international organization in the light of historical experience*. Princeton: Princeton University Press.

- 1961. Security Communities. V *International Politics and Foreign Policy*, ur. James Rosenau, 98–105. New York: Free Press.
- Di Lellio, Anna in Ismail Kadaré. 2006. *The Case for Kosova: Passage to Independence*. London: Anthem Press.
- Dickinson, Elizabeth. 2009. A Bright Shining Slogan. *Foreign Policy* (174): 29.
- Dimitrijević, Vojin. 2009. Sećanja na bombardovanje. *B92*, 24. marec. Dostopno prek: http://www.b92.rs/info/emisije/poligraf.php?yyyy=2009&mm=03&nav_id=352007&version=print (31. december 2011).
- 2010. Bombardovanje demokratije. *Vreme*, 19. avgust. Dostopno prek: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=946147> (31. december 2011).
- 2011. Intervju z avtorjem. Beograd, 6. december.
- Dixon, William J. 1996. Third-Party Techniques for Preventing Conflict Escalation and Promoting Peaceful Settlement. *International Organizations* 50 (4): 653–81.
- Djilas, Aleksa. 1993. A Profile of Slobodan Milosevic. *Foreign Affairs* 72 (3): 81–96.
- Donnelly, Jack. 2000. *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dornik, Matej. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 2. julij.
- Douma, Pyt, Luc van de Goor in Klaas van Walraven. 1998. Research Methodologies and Practice: A Comparative Perspective on Methods for Assessing the Outbreak of Conflict and the Implementation in Practice by International Organizations. V *Contributing to Preventive Action*, ur. Peter Cross, 79–94. Baden-Baden: Nomos.
- Dragović-Soso, Jelena. 2002. *Saviours of the Nation: Serbia's Intellectual Opposition and the Revival of Nationalism*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Draman, Rasheed. 2003. Conflict prevention in Africa: Establishing conditions and institutions conducive to durable peace. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 233–53. Tokio: The United Nations University Press.
- Drančolli, Jahja. 1984. Albanci v srednjem veku. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 25–35. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 2008. Illyrian-Albanian Continuity on the Area of Kosova. *Thesis Kosova* 1 (1): 29–46.
- Dranqoli, Albina. 2011. Tito's attempt to integrate Albania into Yugoslavia, 1945–1948. *History Studies* 3 (2): 191–6. Dostopno prek: http://www.historystudies.net/Makaleler/133241118_10_-1_Alбина_Drankqoli.pdf (11. februar 2013).
- Drnovšek, Janez. 2000. Riding the Tiger: The Dissolution of Yugoslavia. *World Policy Journal* 17 (1): 57–63.
- Dufresne, Charles in Albrecht Schnabel. 2004. Building UN Capacity in Early Warning and Prevention. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 1. Organizations and Institutions*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 363–85. Lanham: Lexington Books.
- Duggan, Colleen. 2004. UN Strategic and Operational Coordination: Mechanisms for Preventing and Managing Violent Conflict. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 1. Organizations and Institutions*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 345–62. Lanham: Lexington Books.

- Duke, Simon. 2003. Regional organizations and conflict prevention: CFSP and ESDI in Europe. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 91–111. Tokio: The United Nations University Press.
- 2004a. The institutional and financial dimensions of conflict prevention. V *The European Union and Conflict Prevention: policy and legal aspects*, ur. Vincent Kronenberger in Jan Wouters, 119–51. Haag: TMS Asser Press.
- 2004b. *The New European Security Disorder*. Basingstoke: Macmillan.
- Dursun-Ozkanca, Oya. 2010. Does it take four to tango? A comparative analysis of international collaboration on peacebuilding in Bosnia and Herzegovina and Kosovo. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 12 (4): 437–56.
- Dursun-Ozkanca, Oya in Katy Crossley-Frolick. 2012. Security sector reform in Kosovo: the complex division of labor between the EU and other multilateral institutions in building Kosovo's police force. *European Security* 21 (2): 236–56.
- Dwan, Renata. 2000a. Consensus: a challenge for conflict prevention? V *Preventing Violent Conflict. The Search for Political Will, Strategies and Effective Tools. Report of the Krusenberg Seminar*, ur. SIPRI, 9–16. Dostopno prek: <http://books.sipri.org/files/misc/SIPRI00PVC.pdf> (20. november 2011).
- 2000b. Divisions of labour between international, regional and subregional organizations? V *Preventing Violent Conflict. The Search for Political Will, Strategies and Effective Tools. Report of the Krusenberg Seminar*, ur. SIPRI, 37–44. Dostopno prek: <http://books.sipri.org/files/misc/SIPRI00PVC.pdf> (20. november 2011).
- Džihlić, Vedran in Helmut Kramer. 2009. *Kosovo After Independence: Is the EU's EULEX Mission Delivering on its Promises?* Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. Dostopno prek: library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06571.pdf (28. september 2012).
- Đokić, Dejan. 2009. Whose Myth? Which Nation? The Serbian Kosovo Myth Revisited. V *Uses and Abuses of the Middle Ages: 19th–21st Century*, ur. Janos M. Bak, Jörg Jarnut, Pierre Monnet in Bernd Schneidmueller. München: Wilhelm Fink. Dostopno prek: <http://eprints.gold.ac.uk/3455/1/Kosovomyth2.pdf>, 1–30 (23. september 2011).
- Đurić, Janicije in Dragana Samardžić. 1980. *Kazivanja o srpskom ustanku 1804*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Ehrhart, Hans-Georg. 2003. A good idea, but a rocky road ahead: The EU and the Stability Pact for South Eastern Europe. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 112–132. Tokio: The United Nations University Press.
- Eichengreen, Barry. 2008. *The European Economy since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond*. Princeton: Princeton University Press.
- Ekmečić, Milorad. 2004. *Greater Serbia Against the Background of World Models*. V *Great Serbia: Truth, Misconceptions, Abuses*, ur. Vasilije Krestić in drugi, 11–36. Beograd: Cicero.
- Eliasson, Jan. 2000. Establishing trust in the healer: preventive diplomacy and the future of the United Nations. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 215–39. London: Routledge.
- Elliot, Alan C. in Wayne A. Woodward. 2007. *Statistical Analysis: Quick Reference Guidebook. With SPSS Examples*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

- EUR-Lex. 2005. Evropska prihodnost za Kosovo: sporočilo Komisije Svetu. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0156:SL:HTML> (2. oktober 2012).
- European Agency for Reconstruction. 2008a. *Contract list*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/ear/kosovo/kosovo.htm> (23. september 2012).
- 2008b. *Kosovo*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/ear/kosovo/kosovo.htm> (24. september 2012).
- European Commission. 2005. *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*, SEC (2005) 1423, 9. november. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf (22. september 2012).
- 2006. *Candidate and Pre-Accession Countries' Economies Quarterly*. 6. oktober. Bruselj: European Commission.
- European Peacebuilding Liaison Office. 2001. *EU Programme for the Prevention of Violent Conflicts*. Dostopno prek: <http://www.eplo.org/documents/EUprogrammePreventionViolentConflicts2001.pdf> (18. februar 2012).
- European Peacebuilding Liaison Office. 2006. *The Conflict Prevention Partnership*. Dostopno prek: <http://www.eplo.org/index.php?id=101> (7. januar 2012).
- European Union. 2006. *Conflict prevention*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/conflict_prevention/r12700_en.htm (18. december 2010).
- Evans, Gareth. 2001. *Preventing Deadly Conflict: The Role and Responsibility of Governments and NGO's*. Dostopno prek: http://www2.lse.ac.uk/humanRights/articlesAndTranscripts/Preventing_deadly_conflict.pdf (10. november 2011).
- Falkehed, Eric. 2009. Telefonski intervju z avtorjem. Ljubljana, 19. oktober.
- Faltas, Sami in Wolf-Christian Paes. 2005. Disarmament, Demobilization, and Reintegration: Not Only a Job for Soldiers. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 607–16. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Finnemore, Martha in Kathryn Sikkink. 1998. International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization* 52 (4): 887–91.
- 2001. Exporting the English School. *Review of International Studies* 27: 509–13.
- Fish Armstrong, Hamilton. 1949. Regional Pacts: Strong Points or Storm Cellars? *Foreign Affairs* 27 (3): 351–68.
- Fisher, Ronald J. 1983. Third Party Consultation as a Method of Intergroup Conflict Resolution: A Review of Studies. *The Journal of Conflict Resolution* 27 (2): 301–34.
- Foreign Affairs. 2011. *About Foreign Affairs*. Dostopno prek: <http://www.foreignaffairs.com/about-us> (1. oktober 2011).
- Foucault, Michel. 1979/2004. *Naissance de la biopolitique: cours au Collège de France (1978–1979)*. Pariz: Gallimard.
- FRIDE. 2007. *The EU's Challenge in Kosovo*. Madrid: FRIDE.

- Gabor, Francis A. 2004. Reflections on NATO's New Mission: Conflict Prevention in the Struggles for Ethnic Self-Determination. *Review of Central and East European Law* 29 (2): 247–56.
- Garb, Maja. 2006. Sodelovanje policije v postkonfliktni obnovi Iraka – je vloga slovenske policije opazna? V *Raznolikost zagotavljanja varnosti: zbornik prispevkov*, ur. Branko Lobnikar, 509–17. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Gat, Azar. 2006. *War in Human Civilization*. New York: Oxford University Press.
- George, Alexander L. in Jane E. Holl. 2000. The Warning-Response Problem and Missed Opportunities in Preventive Diplomacy. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 21–36. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.
- 1991. *Avoiding War: Problems Of Crisis Management*. Boulder: Westview Press.
- George, Bruce in Anthony McGee. 2006. The OSCE approach to conflict prevention. V *Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies. Sustaining the peace*, ur. David T. Mason in James Meernik. London in New York: Routledge.
- Gert, Bernard. 2005. *Morality: Its Nature and Justification*. Oxford in New York: Oxford University Press.
- Ghauri, Pervez in Kjell Gronhaug. 2002. *Research Methods in Business Studies: A Practical Guide*. London: Prentice Hall.
- Gheciu, Alexandra. 2005. International Norms, Power, and the Politics of International Administration: The Kosovo Case. *Geopolitics* 10 (1): 121–46.
- Ghali, Boutros B. 2000. Reflections on the role of the UN and its Secretary-General. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 189–204. London: Routledge.
- Giannakos, Symeon A. 2004. NATO and the EU in the Eastern Mediterranean: Conflict Preventers or Conflict Managers? V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 1. Organizations and Institutions*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 41–59. Lanham: Lexington Books.
- Gilett, Joris, Edward Cartwright in Mark van Vugt. 2011. Selfish or servant leadership? Evolutionary predictions on leadership personalities in coordination games. *Personality & Individual Differences* 51 (3): 231–6.
- Gilpin, Robert. 1981. *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gjini, Ardian. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 29. junij.
- Gjurgeala, Era in Sebahate Shala. 2005. Kosovo's over-politicised university. *BCR* 508, 21. februar. London, Haag in Washington: Institute for War and Peace Reporting. Dostopno prek: <http://iwpr.net/report-news/investigation-kosovos-over-politicised-university> (22. september 2012).
- Glennon, M. J. 1999. The New Interventionism. *Foreign Affairs* 78 (maj/junij): 2–7.
- Glover, Jonathan. 1999. *Humanity: A moral history of the twentieth century*. London: Jonathan Cape.

- Goertz, Gary in Patrick M. Regan. 1997. Conflict management in enduring rivalries. *International Interaction* 22 (4): 321–40.
- Gompert, David. 1994. How to Defeat Serbia. *Foreign Affairs* 73 (4): 30–47.
- Goodall, Jane. 1986. *The Chimpanzees of Gombe: Patterns of Behavior*. Cambridge (Massachusetts): Belknap Press.
- Goodby, James E. 2000. Preventive Diplomacy for Nuclear Nonproliferation in the Former Soviet Union. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 108–29. Lanham, Oxford: Rowman & Littlefield.
- Goulding, Marrack. 2000. Observation, triage, and initial therapy. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 205–13. London: Routledge.
- Gowan, Richard. 2011. Floating Down the River of History: Ban Ki-moon and Peacekeeping, 2007–2011. *Global Governance* (17): 399–416.
- Graham Fry, Erik Goldstein in Richard Langhorne. 2002. *Guide to International Relations and Diplomacy*. London: Continuum International Publishing Group.
- Green, Rosario. 2000. Women as partners for peace. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 83–99. London: Routledge.
- Grigorescu, Alexandru. Mapping the UN – League of Nations Analogy: Are There Still Lessons to be Learned from the League? *Global Governance* 2005 (11): 25–42.
- Grizold, Anton. 1992a. Military intervention in Slovenia. *International social science review* 67 (4): 8–13.
- 1992b. Razpotja nacionalne varnosti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 1998. Mednarodna sigurnost i etnički konflikti. *Politička misao* 35 (4): 21–34
- 1999. *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- 2001. Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih: študija. V *Človek, država in vojna: zbirka besedil*, ur. Anton Grizold in Iztok Simoniti, 83–161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- in Vinko Vegič. 2001. Small states and alliances: the case of Slovenia. V *Small states and alliances*, ur. Erich Reiter in Heinz Gärtner, 145–94. Heidelberg in New York: Physica-Verlag.
- 2005. Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju: k razvoju obrambno-zaščitnega sistema: izzivi in spodbude. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- in Rok Zupančič. 2008. Analiza konflikta v Makedoniji. *Teorija in praksa* 45 (3/4): 324–44.
- in Rok Zupančič. 2009. Pet let v zavezništvu in 60 let zavezništva: Slovenija in Nato = Five years in the alliance and 60 years of the alliance: Slovenia and Nato. *Bilten Slovenske vojske* 11 (3): 197–218.
- in Bojko Bučar. 2011. Izzivi sodobne varnosti: od nacionalne in mednarodne do človekove varnosti. *Teorija in praksa* 48 (4): 827–51.
- , Marina Mitrevska, Anthony Wanis-St. John, Vlado Buchkovski in Iza Tršar. 2012. *Conflict Prevention and Conflict Management in the New Security Context: The Case of the Former Yugoslav Republic of Macedonia*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- GS OZN. 2003. *Prevention of armed conflict*, A/RES/57/337 (2003). Dostopno prek: <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/0/ce7f1b18e72a752b85256d9500519bdd?OpenDocument> (10. januar 2012).
- Gurr, Ted Robert. 2000a. Early-warning systems: from surveillance to assessment to action. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 243–62. London: Routledge.
- 2000b. *Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century*. Washington: US Institute of Peace.
- Guzzini, Stefano. 1998. *Realism in international relations and international political economy: the continuing story of a death foretold*. London in New York: Routledge.
- 2000. A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations* (6): 147–82.
- Hackett, Kenneth. 2000. International NGO's in preventing conflict. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 273–85. London: Routledge.
- Hall, Edward Twitchell. 1989. *Beyond Culture*. New York: Anchor Books.
- Hamburg, David A. in Michelle B. Trudeau. 1981. *Biobehavioral Aspects of Aggression*. New York: Alan R. Liss.
- 2002a. Growing Up in A Time of Violence: Multiple Perspectives on Prevention. V *No more killing fields. Preventing deadly conflict*, ur. David A. Hamburg, 1–16. Lanham: Rowman & Little Publishers.
- 2002b. *No more killing fields. Preventing deadly conflict*. Lanham: Rowman & Little Publishers.
- Hamzaj, Bardh. 2000. *A Narrative About War and Freedom: Dialog with the commander Ramush Haradinaj*. Priština: Zeri.
- Hansen, Peter. 2000. The Challenge of Humanitarianism. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 51–66. London: Routledge.
- Haufler, Virginia. 2004. *The Politics of Conflict Prevention and Corporate Social Responsibility*. Prispevek na letnem srečanju International Studies Association, Montreal, Kanada, 17. marec.
- Harsch, Ernest. 2004. *The world reflects on Rwanda genocide*. Dostopno prek: <http://www.un.org/ecosocdev/geninfo/afrec/newrels/rwanda.pdf> (8. maj 2011).
- Hasani, Enver. 2000. *Dissolution of Yugoslavia and the Case of Kosova. Political and Legal Aspects*. Tirana: Albanian Institute for International Studies.
- Hehir, Aidan. 2006. Autonomous Province Building: Identification Theory and the Failure of UNMIK. *International Peacekeeping* 13 (2): 200–13.
- 2008. *Humanitarian Intervention after Kosovo. Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society*. London: Palgrave Macmillan.
- 2009. NATO's »Humanitarian Intervention« in Kosovo: Legal Precedent or Aberration? *Journal of Human Rights* 8 (3): 245–64.
- Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung. 2010. *Conflict Barometer 2009*. Dostopno prek: http://www.hiik.de/de/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2009.pdf (1. september 2010).

- Helsinki Final Act*. 1975. Dostopno prek: <http://www.osce.org/mc/39501> (1. marec 2012).
- Herz, John H. 1950. Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics* 2 (2): 157–80. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2009187> (12. februar 2013).
- Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. 2009. Srbi na Kosovu u procepu izmedju bojkota i izlaska na izbore. *Izveštaj* 7. Dostopno prek: <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/izvestaj%20br.%207.doc> (1. julij 2012).
- HINA. 2007. *Srbi bi opet ratovali*. 28. april. Dostopno prek: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/u-srbiji-se-okupljaju-dobrovoljci-za-rat-u-slucaju-nezavisnosti-kosova/345263.aspx> (23. januar 2011).
- History Learning Site. 2011. *League of Nations Successes*. Dostopno prek: http://www.historylearningsite.co.uk/league_nation_successes.htm (10. oktober 2011).
- Hofbauer, Hannes. 2009. *Eksperiment Kosovo*. Beograd: Albatros plus.
- Hoffmann, Hubertus. 2009. *Afghanistan: Negotiations with the Taliban as the Path to Peace*. Dostopno prek: http://www.worldsecuritynetwork.com/showArticle3.cfm?article_id=18148 (12. februar 2012).
- Holsti, Kalevi J. 1991. *Peace and war: armed conflicts and international order 1648–1989*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Homer. 8. st. p. n. š./1992. *Iliada*. Ljubljana: Založba Mihelač.
- Hopf, Ted. 1998. The promise of constructivism in international relations theory. *International Security* 23: 171–200.
- Hopmann, Phillip T. 2005. Vloga Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi v evropski varnostni strukturi. V *Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*, ur. Zlatko Šabič. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hoxha, Hajredin. 1984. Kosovo in Albanci v novi Jugoslaviji. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 201–26. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Human Rights Watch. 1999. *A Week of Terror in Drenica: Humanitarian Law Violations in Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/reports/1999/kosovo/> (1. september 2012).
- 2000. *The Crisis in Kosovo*. Dostopno prek: http://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm#P219_53582 (29. september 2011).
- 2004. *Failure to Protect: Anti-Minority Violence in Kosovo, March 2004*. Dostopno prek: http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/Albaniafailuretoprotect.pdf (12. oktober 2012).
- Hurlburt, Heather F. 2000. Preventive Diplomacy: Success in the Baltics. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 91–107. Lanham, Oxford: Rowman & Littlefield.
- Hurrelman, Klaus. 2012. Foreword. V *Kosovo Youth Study: Forward Looking, Grounded in Tradition*, ur. Auron Pashain drugi, 4–6. Friedrich Ebert Stiftung in IDRA: Priština. Dostopno prek: <http://www.fes-prishtina.org/wb/media/Publications/2012/Kosovo%20Youth%20Study%20ENGLISH.pdf> (10. februar 2013).
- Hyseni, Bahri. 2011. The influence of March 2004 events in the resolution of the final status of Kosovo. *Iliria International Review* (1): 157–61.
- Hyseni, Hydajet. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 26. junij.

- Ignatieff, Michael. 2000. The Reluctant Imperialist. *New York Times*, 6. avgust. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2000/08/06/magazine/the-reluctant-imperialist.html?pagewanted=all&src=pm> (1. september 2012).
- Index. 2004. Šešelj: Ja i radikali nikad nećemo odustati od Velike Srbije. Dostopno prek: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/seselj-ja-i-radikali-nikad-necemo-odustati-od-velike-srbije/207917.aspx> (10. marec 2011).
- Ingebritsen, Christine. 2002. Norm Entrepreneurs: Scandinavia's Role in World Politics. *Cooperation and conflict* 37 (1): 11–23.
- 2006. *Small states in international relations*. Seattle: University of Washington Press in Reykjavik: University of Iceland Press.
- International Crisis Group. 2001. Serbia's transition: Reforms under siege. *ICG Balkans Report* 163. Priština in Bruselj: International Crisis Group. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Serbia%2018.pdf> (3. september 2012).
- International Court of Justice. 1999. Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Belgium). Dostopno prek: <http://www.icj-cij.org/presscom/index.php?pr=369&pt=1&p1=6&p2=1> (30. september 2011).
- International Monetary Fund. 2011. *IMF Country Report No. 11/210*. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11210.pdf> (22. november 2012).
- Islami, Hivzi. 1994. *Demographic Reality in Kosova*. Priština: Academy of Sciences and Arts in Kosova, Kosova Information Center.
- Ismajli, Rexhep. 1994. *Kosova and the Albanians in former Yugoslavia*. Priština: Academy of Sciences and Arts in Kosova, Kosova Information Center.
- Jakšič, Marko. 2012. Intervju z avtorjem. Kosovska Mitrovica, 30. junij.
- Jalušič, Vlasta. 1994. Posilstvo kot simptom: (poskus analize na primeru iz bivše Jugoslavije). *Nova revija* 13 (144): 16–23.
- Janjić, Dušan. 2007. *Ogledi o Kosovu*. Beograd: Draslar Partner.
- Jazbec, Milan. 2006. Razvoj in vloga Evropske varnostne in obrambne politike (EVOP) in vloga ter možnosti Slovenije. *Bilten Slovenske vojske* 8 (2): 58–71.
- Jazbec, Milan. 2010. Small states and diplomacy: an indispensable, though much diversified relation. *Halduskultur* 11 (1): 66–83.
- Jelavich, Barbara. 1983. *History of the Balkans: Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jelavić, Tino. 2000. Operacija Saveznička snaga 1999: (NATO nad Jugoslavijom). *Polemos* 3 (1): 167–96.
- Jelušič, Ljubica. 2003. Mirovne operacije kot oblika globalne mirovne preventive pred širjenjem groženj. *Teorija in praksa* 40 (4): 627–47.
- 2007. Motivation for peace operations. *International review of sociology* 17 (1): 73–85.
- in Anton Grizold. 2008. Obramboslovje: od epistemološke uresničitve do internacionalizacije. V *Jezikovna prepletanja*, ur. Monika Kalin Golob, Nataša Logar Berginc in Anton Grizold, 189–203. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Jentleson, Bruce W. 2000a. Preventive Diplomacy: A Conceptual and Analytic Framework. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 3–20. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.
- 2000b. Preventive Diplomacy: Analytical Conclusions and Policy Lessons. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 319–48. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.
- 2003. The Realism of Preventive Statecraft. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 26–46. Tokio: The United Nations University Press.
- Jeong, Ho-Won. 2008. *Understanding conflict and conflict analysis*. Los Angeles: Sage.
- Jevtić, Desimir. 1999. Napad na Jugoslaviju je smišljeno ubistvo OUN. *Ziarul de Pranz*, 25. marec. V *Na brisanom prostoru*, ur. Desimir Jevtić, str. 217–18. Beograd: Čigoja Štampa.
- 2011. Intervju z avtorjem. Beograd, 8. december.
- Jervis, Robert. 1978. Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics* 30 (2): 167–214.
- , Richard N. Lebow in Janice G. Stein. 1985. *The Psychology of Deterrence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Johnston, Douglas. 2005. Faith-Based Organizations: The Religious Dimensions of Peacebuilding. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 209–44. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Jones, Tricia S. 2010. Education That Makes a Difference. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 245–74. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Jørgensen, Knud Erik. 2010. *International Relations Theory. A New Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Juvan, Jelena. 2011. The role of Slovenia in stabilization, integration and security of Southeastern European countries: opportunities missed. *Sicherheit und Frieden: S+F* 29 (3): 202–7.
- Jurčič, Josip. 1965. *Jama, po kateri se pride na oni svet*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kadriaj, Time. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 18. junij.
- Kaldor, Mary. 2006. *New & Old Wars*. Cambridge in Malden: Polity Press.
- Kanninen, Tapio in Chetan Kumar. 2005. The Evolution of the Doctrine and Practice of Early Warning and Conflict Prevention in the United Nations System. V *Conflict Prevention in Practice. Essays in Honour of Jim Sutterlin*, ur. Bertrand Ramcharan, 45–70. Leiden in Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Karns, Margaret. 2006. Trusteeship, Protectorate or Neocolonialism? How and When Should International Administration End? *Conference Papers – International Studies Association, Annual Meeting*.
- Karoubi, Mohammad Taghi. 2004. *Just or Unjust War: International Law and Unilateral Use of Armed Force by States at the Turn of 20th Century*. Aldersho: Ashgate Publishing.
- Kavalski, Emilian. 2006. Divide and Reward: Maintaining EU's Deterrence in the Balkans after the 2004 Enlargement. *Journal of Political and Military Sociology* 34 (2): 289–99.

- Katzenstein, Peter J. in Nobuo Okawara. 2001/2002. Japan and Asian-Pacific Security: Analytical Eclecticism, Not Parsimony. *International Security* 26 (2): 153–85.
- in Rudra Sil. 2004. Rethinking Asia's Security: A Case for Analytical Eclecticism. *Rethinking Asia's Security: Identity, Power, and Efficiency*, ur. J. J. Suh, Peter Katzenstein in Allen Carlson, 1–33. Stanford: Stanford University Press.
- 2007. Regionalism Reconsidered. *Journal of East Asian Studies* 7 (3): 395–412.
- Kaufmann, Chaim. 1996. Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil wars. *International Security* 20 (4): 136–53.
- Kegley, Charles W. 1993. The Neoidealist Moment in International Studies? Realist Myths and the New International Realities. *International Studies Quarterly* (37): 131–46.
- Keegan, John. 1994. *A history of warfare*. London: Pimlico.
- Kellog, Frank B. 1928. The War Prevention Policy of the United States. *Foreign Affairs* 6 (3): i–xi.
- Kelmendi, Adriatik. 2005. Kosovo: Arrest Follows Electricity Funds Probe. *BCR* 389, 6. september. Dostopno prek: <http://iwpr.net/report-news/kosovo-arrest-follows-electricity-funds-probe> (20. september 2012).
- Keohane, Robert O. 1969. Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organizations* 23 (2): 291–310.
- in Joseph Nye. 1971. *Transnational Relations and World Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- in Joseph Nye. 1977. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little-Brown.
- in Lisa L. Martin. 1995. The Promise of Institutional Theory. *International Security* 20 (1): 39–51.
- 2000. *Power and Interdependence*. Reading: Addison.
- Keukeleire, Stephen. 2004. EU Structural Foreign Policy and Structural Conflict Prevention. V *The European Union and Conflict Prevention: policy and legal aspects*, ur. Vincent Kronenberger in Jan Wouters. Haag: TMS Asser Press.
- KFOR. 2012. *KFOR*. Priština: Internal Information Section of HQ KFOR's Public Affairs Office.
- Kimberlijskij proces. 2009. Často zadavajem'je voprosi (Часто задаваемые вопросы). Dostopno prek: http://www.kimberleyprocess.com/faqs/index_ru.html (3. november 2009).
- King, Iain in Whit Mason. 2006. *Peace at Any Price: How the World Failed in Kosovo*. London: Cornell University Press.
- Kissinger, Henry. 1982. *Years of upheaval*. Toronto: Little, Brown and Company.
- Klasnja, Marko. 2007. The EU and Kosovo: Time to Rethink the Enlargement and Integration Policy. *Problems of Post-Communism* 54 (4): 15–32.
- Klllokoqi, Selatin, Blerim Ahmeti, Glauk Konjufca in Valon Murati. 2008. *The Role of Human and Minority Rights in the Process of Reconstruction and Reconciliation for State and Nation Building: Kosova*. EURAC: Bolzano.

- Knežević, Bojana. 2011. Prostitute as a Threat to National Honor in Habsburg-Occupied Serbia during the Great War. *Journal of the History of Sexuality* 20 (2): 312–35.
- Knežević, Miloš. 2006a. *Kosmetske teme (1996-2006)*. Leposavić in Priština: Institut za srpsku kulturu.
- 2006b. *Otmica Kosova*. Beograd: Institut za političke studije.
- Knoll, Bernhard. 2005. From Benchmarking to Final Status? Kosovo and the Problem of an International Administration's Open-Ended Mandate. *The European Journal of International Law* 16 (4): 637–60.
- Koltjukov, Aleksandr A. 2006. *Voenaja politika stran NATO na Balkanah i obespečenje bezopasnosti Rosiji na rubeže XX-XXI. v.* Moskva: Akademičeskij Projekt.
- Kontler-Salamon, Jasna. 2012. Izhod iz etične krize, ki morda korenini v točkastih genetskih mutacijah. *Sobotna priloga Dela*, 14. januar, 16–7.
- Kopač, Erik. 2006. Defense industry restructuring: trends in European and U.S. defense companies. *Transition studies review* 13 (2): 283–96.
- Koskeniemi, Martti. 2012. *Blagi prosvetitelj narodov: vzpon in padec mednarodnega prava 1870–1960*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kosovo Assembly. 2008. *ASI Newsletter*. Dostopno prek: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,174> (1. oktober 2012).
- Kovačič, Matej. N. d. *On-line slovarček statističnih pojmov*. Dostopno prek: <http://www.ljudmila.org/matej/statistika/mva.html> (20. oktober 2012).
- Krasner, Stephen D. 1983. *International Regimes*. Ithaca: Cornell University Press.
- Krasniqi, Vjollca. 2007. Imagery, Gender and Power: The Politics of Representation in Post-War Kosova. *Feminist Review* 86/2007: 1–23.
- Krasniqi, Gëzim. 2012. Overlapping jurisdictions, disputed territory, unsettled state: the perplexing case of citizenship in Kosovo. *Citizenship Studies* 16 (3/4): 353–66.
- Kratochwil, Friedrich. 2003. The Monologue of 'Science'. *International Studies Review* 5 (1): 124–8.
- Kreimer, Osvaldo. 2003. Conflict prevention in the Americas: The Organization of American States (OAS). V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 254–78. Tokio: The United Nations University Press.
- Kresović, Tomislav, Jelena Obradović, Miodrag Danić in Gorica Dokić. 1998. *Kosovo Dossier: Through Terrorism to Independence*. Beograd: Bina Press.
- Krestić Vasilije Đ. 1998. Ideje jugoslovenstva – o nastanku i nestanku Jugoslavije. *Srpska politička misao* 5 (1/4): 9–18.
- , Dobrica Ćosić, Milorad Ekmečić, Radoš Ljušić, Mihailo Marković, Dejan Medaković, Kosta Mihailović, Čedomir Popov in Slavenko Terzić. 2004. *Great Serbia: Truth, Misconceptions, Abuses*. Beograd: Cicero.
- Krestić, Vasilije Đ. 2004. Illusions about Great Serbia in the past and today. V *Great Serbia: Truth, Misconceptions, Abuses*, ur. Vasilije Krestić in drugi, 7–10. Beograd: Cicero.

- Kronenberger, Vincent. 2004. Prevention of violent conflicts within the business sector. V *The European Union and Conflict Prevention: policy and legal aspects*, ur. Vincent Kronenberger in Jan Wouters, str. 537–71. Haag: TMS Asser Press.
- in Jan Wouters. 2004. *The European Union and Conflict Prevention: policy and legal aspects*. Haag: TMS Asser Press.
- Krstić, Branislav - Brano. 2006. *Kosovo: Facing the Court of History*. New York: Humanity Books.
- 2007. *Amputirano Kosovo: odbrana Miloševića koja traje*. Beograd: Dan Graf.
- Kubo, Keiichi. 2010. Why Kosovar Albanians Took Up Arms against the Serbian Regime: The Genesis and Expansion of the UÇK in Kosovo. *Europe-Asia Studies* 62 (7): 1135–52.
- Kurki, Milja in Colin Wight. 2006. International Relations and Social Science. V *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ur. Tim Dunne, Milja Kurki in Steve Smith, 14–35. Oxford: Oxford University Press.
- Kurti, Albin. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 18. junij.
- Kurtz, Lester R. 1999. *Encyclopedia of violence, peace & conflict*. San Diego: Academic Press.
- Kvale, Steinar. 1996. *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, London in Greater Kailash: Sage Publications.
- Labonne, Beatrice. 2004. Natural Resource Endowment and Conflicts in Developing Countries: From Causes to Possible Solution. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 41–62. Lanham: Lexington Books.
- Lal, Vinay. 2013. Reflections on the Culture of Politics & the Politics of Culture. Dostopno prek: <http://vinaylal.wordpress.com/tag/gandhi-and-lincoln/> (13. februar 2013).
- Lama, Alma. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 27. junij.
- Lampe, John R. 1996. *Yugoslavia in History: Twice there was a Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lampen, Diana in John Lampen. 2005. Facilitating a Mutual Deescalation Process: Quakers and the Peace and Reconciliation Group in Northern Ireland. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 582–7. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Lapid, Yosef. 1989. The Third Debate: On the Prospects of International Theory in the Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly* (33): 235–55.
- 2003. Through Dialogue to Engaged Pluralism: The Unfinished Business of the Third Debate. *International Studies Quarterly* 2003: (5): 128-31.
- Lapidus, Gail W. 2000. The War in Chechnya: Opportunities Missed, Lessons to Be Learned. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 39–67. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.
- Larrabee, Stephen F. 1990/91. Long Memories and Short Fuses: Change and Instability in the Balkans. *International Security* 15 (3): 58–91.

- Last, David. 2003. Early warning and prevention of violent conflict: The role of multifunctional observer missions. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 157–81. Tokio: The United Nations University Press.
- Lavrov, Sergej. 2010. Kak predolet krizis identichnosti (Как преодолеть кризис идентичности). *Rossijskaja Gazeta*, 30. november 2010. Dostopno prek: <http://www.rg.ru/2010/11/30/mid.html> (22. junij 2012).
- Lederach, John Paul. 2005. The Arts and Peacebuilding: Using Imagination and Creativity. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 283–308. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Lee, Chyungly. 2005. Chapter III: Conflict Prevention in Northeast Asia: Theoretical and Conceptual Reflections. V *Conflict Prevention and Conflict Management in Northeast Asia*, ur. Niklas Swanström, 51–70. Uppsala: Uppsala University.
- Legro, Jeffrey in Andrew Moravcsik. 1999. Is anyone still a realist? *International Security* 24 (2): 55–106.
- Lester, Bijou Yang. 2011. An exploratory analysis of composite choices: Weighing rationality versus irrationality. *Journal of Socio-Economics* 40 (6): 949–58.
- Lewis, Bernard. 1956. *Arapi u povijesti*. Zagreb: Kultura.
- Lillibridge, Scott R. 2000. Emerging infectious disease: threats to global security. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 287–98. London: Routledge.
- Linklater, Andrew. 2004. Norbert Elias, the civilizing process and International Relations. *International Politics* 41 (1): 3–35.
- 2011. Process sociology and international relations. *Sociological Review* (59): 48–64.
- Little, Richard in Michael Smith. 1993. *Perspectives on World Politics*. London: Routledge.
- 2005. International Regimes. V *The globalization of world politics: an introduction to international relations*, ur. John Baylis in Steve Smith, 369–86. Oxford in New York: Oxford University Press.
- Lizbonska pogodba. 2007. Dostopno prek: http://bookshop.europa.eu/en/official-journal-of-the-european-union-c-306-17.12.2007-pbFXAC07306/downloads/FX-AC-07-306-SL-C/FXAC07306SLC_002.pdf?FileName=FXAC07306SLC_002.pdf&SKU=FXAC07306SLC_PDF&CatalogueNumber=FX-AC-07-306-SL-C (20. februar 2012).
- Lopez, Anthony C. 2010. *Evolution, Coalitional Psychology, and War. H-Diplo ISSF Roundtable on "Biology and Security"*. Dostopno prek: <http://www.h-net.org/~diplo/ISSF/roundtables/rt-1-1-lopez.html> (30. december 2011).
- Lowell, Lawrence A. 1932. Manchuria, the League and the United States. *Foreign Affairs* 10 (3): 351–68.
- Luard, Evans, Anton Grizold in Iztok Simoniti. 2001. *Človek, država in vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lucarelli, Sonia. 1999. Conflict Prevention in post-Cold War Europe: Lack of Instruments of Lack of Will? V *International Security Challenges in a Changing World*, ur. Krause, Joachim in Kurt R. Spillmann, 245–279. Zürich: Center for Security Studies. Dostopno prek:

<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=125> (20. februar 2012).

Lukić, Dejan. 2011. Bolesni snovi britanskog Napoleona. *Vesti Online*, 19. januar. Dostopno prek: <http://www.vesti-online.com/Stampano-izdanje/19-01-2011/Tema/111182/Bolesni-snovi-britanskog-Napoleona-/print> (30. december 2011).

Lund, Michael S. 1996. *Preventing violent conflicts: a strategy for preventive diplomacy*. Washington: United States Institute of Peace.

--- 2000a. Creeping institutionalization of the culture of prevention? V *Preventing Violent Conflict. The Search for Political Will, Strategies and Effective Tools. Report of the Krusenbergs Seminar*, ur. SIPRI, str. 23–30. Dostopno prek: <http://books.sipri.org/files/misc/SIPRI00PVC.pdf> (20. november 2011).

--- 2000b. Preventive Diplomacy for Macedonia, 1992–1999: From Containment to Nation Building. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 173–208. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.

--- 2002. Preventing Violent Intrastate Conflicts: Learning lessons from Experience. V *Searching for peace in Europe and Eurasia. An overview of conflict prevention and peacebuilding activities*, ur. Paul van Tongeren in drugi. London: Lynne Rienner Publishers.

--- 2004. Conflict Prevention Is Happening: Learning from 'Successes' as Well as 'Failures'. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume I. Organizations and Institutions*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 289–304. Lanham: Lexington Books.

--- 2008. Conflict Prevention: Theory in Pursuit of Policy and Practice. V *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in William Zartman, 287–321. Los Angeles: Sage Publications.

--- 2009. Elektronsko sporočilo, 25. maj (dostopno v arhivu avtorja doktorske disertacije).

--- 2011. Elektronsko sporočilo, 11. januar (dostopno v arhivu avtorja doktorske disertacije).

Lyle Butterworth, Robert. 1976. Organizing Collective Security: The UN Charter's Chapter VIII in Practice. *World Politics* 28 (2): 197–222.

Luttwak, Edward N. 1999. Give War a Chance. *Foreign Affairs* 74 (4): 36–44.

MacMillan, John. 2007. Liberal internationalism. V *International Relations Theory for the Twenty-First Century. An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 21–34. London in New York: Routledge.

Magaš, Branka. 1993. *The Destruction of Yugoslavia: tracking the break-up 1980–92*. London in New York: Verso.

Malan, Jannie. 2005. Traditional and Local Conflict Resolution. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 449–65. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.

Malcolm, Noel. 1999. *Kosovo: A Short History*. New York: Harper Perrenial.

Malešič, Marjan. 1993. The war in Croatia. V *The role of mass media in the Serbian-Croatian conflict: August 1st 1991 to January 31st 1999*, ur. Marjan Malešič, 15–29. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.

--- 1994. Tri teoretične perspektive sodobne varnosti. *Javnost* 1 (4): 97–104.

- 1997a. The war in Bosnia-Herzegovina. V *Propaganda in war*, ur. Marjan Malešič, 13–30. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
 - 1997b. A model of propaganda. V *Propaganda in war*, ur. Marjan Malešič, 31–49. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
 - 1998. International peacekeeping: an object of propaganda in former Yugoslavia. *International peacekeeping* 5 (2): 82–102.
 - 2006. Teorija kriznega komuniciranja. *Ujma* 2006 (20): 293–300.
 - 2008. Razvoj obramboslovne vede in slovensko vojaško izrazoslovje. V *Jezikovna prepletanja*, ur. Monika Kalin Golob, Nataša Logar Berginc in Anton Grizold, 205–17. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 - 2011. Crisis Management in the EU: International Coordination and Civil-Military Cooperation. V *Whatever happened to North-South?*, prispevek na konferenci IPSA-ECPR, Sao Paulo. Dostopno prek: <http://saopaulo2011.ipsa.org/sites/saopaulo2011.ipsa.org/files/papers/paper-553.pdf> (25. september 2012).
- Manning, Charles. 1962. *The Nature of International Society*. London: London School of Economics.
- Maresca, John J. 2000. The International Community and the Conflict Over Nagorno-Karabakh. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 68–90. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.
- Markič, Tadej. 2012. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 5. januar 2012.
- Marriot, Koren in David Carment. 2003. Conflict Prevention in Canada. A Survey of Canadian Conflict Prevention Professionals. Dostopno prek: <http://http-server.carleton.ca/~dcarment/papers/conflictpreventionsurvey1.pdf> (10. marec 2011).
- Marzouk, Lawrence. 2011. US 'Winding Down' Bondsteel Base in Kosovo. Dostopno prek: <http://www.balkaninsight.com/en/article/dell-bondsteel-to-be-wound-down> (2. januar 2012).
- Mason, David T. in James D. Meernik. 2006. *Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies. Sustaining the Peace*. London in New York: Routledge.
- Matić, Jovanka. 2007. Slobodan govor vs. govor mržnje. V *Pomeramo granice*, ur. Mirjana Rašević in Zorica Mršević, 173–85. Beograd: Institut društvenih nauka. Dostopno prek <http://www.idn.org.rs/download/pomeramo-granice.pdf> (28. januar 2011).
- Mazzar, Michael J. 2000. Opportunity Seized: Preventive Diplomacy in Korea. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 295–316. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.
- McLeod, Patrick. 2004. The Sorrow of War and the Hope of Peace: Durable Post-Conflict Settlements, 1945-2002. *Conference Papers – Midwestern Political Science Association*. Annual Meeting, Chicago, str. 1–12.
- McKeon, Celia. 2005. Civil Society: Participating in Peace Proceses. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 567–606. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- McKinna, Anita. 2012. Kosovo: The International Community's European Project. *European Review* 20 (1): 10–22.

- Mearsheimer, John. 1995. The False Promise of International Institutions. *International Security* 19 (3): 5–49.
- Meier, Viktor. 1996. *Zakaj je razpadla Jugoslavija?* Ljubljana: Sophia.
- 1999. *Yugoslavia: A History of its Demise*. London: Routledge.
- Menkhaus, Kenneth in Louis Ortmayer. 2000. Somalia: Misread Crises and Missed Opportunities. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 211–37. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.
- Merriam-Webster Dictionary. 2011. Definition of Approach. Dostopno prek: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/approach> (28. september 2011).
- Mertus, Julie A. 1999. *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*. London: University California Press.
- Meško, Gorazd in Bojan Tičar. 2008. Slovenska kriminologija in razvoj varstvoslovja v Sloveniji. *Varstvoslovje* 10 (2): 258–312.
- Miall, Hugh. 1992. *The Peacemakers: Peaceful Settlement of Disputes since 1945*. New York: St. Martin's Press.
- Mihaljčić, Rade. 1989. *Kraj srpskog carstva*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Miletić, Petar. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 27. junij.
- Military Technical Agreement between the International Security Force (»KFOR«) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia*. 1999. Dostopno prek: <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> (25. september 2011).
- Milošević, Marko. 2011. Intervju z avtorjem. Beograd, 7. december.
- Milošević, Slobodan. 1989. Govor Slobodana Miloševića na Gazimestanu. Dostopno prek: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=872091> (28. september 2011).
- Mitrany, David. 1943/66. *A Working Peace System*. Chicago: Quadrangle Books. Dostopno prek: [http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/A%20Working%20Peace%20System%20\(Mitrany\).pdf](http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/A%20Working%20Peace%20System%20(Mitrany).pdf) (20. april 2012).
- Mitrevska, Marina, Anton Grizold, Vlado Bučkovski in Anthony Wanis-St. John. 2009. *Prevenција i menadžiranje na konfliktu: slučaj Makedonija: (nova bezbednosna paradigma)*. Skopje: Bomat grafiks.
- Mockaitis, Thomas R. 2004. *Civil-military Cooperation in Peace Operations: the Case of Kosovo*. Carlisle: Strategic Studies Institute.
- Mohamoud, Abdullah A. 2005. Diasporas: Untapped Potential for Peacebuilding in the Homelands. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 339–61. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Mollendorf, Darrel. 2008. Jus Ex Bello. *The Journal of Political Philosophy* 16 (2): 123–36.
- Moravcsik, Andrew. 1998. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press.
- 2003. Theory Synthesis in International Relations: Real Not Metaphysical. *International Studies Quarterly* 2003 (5): 131–6.

- Morgenthau, Hans Joachim. 1948/95. *Politika med narodi: borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.
- Morris, Desmond. 1969. *The Naked Ape*. London: Jonathan Cape.
- Mouritzen, Hans. 2003. Peace for the Wrong Reason? Towards a European Security Community: A Rejoinder to Möller. *Security Dialogue* 34: 329–32.
- Mulaj, Klejda. 2008. Resisting an Oppressive Regime: The Case of Kosovo Liberation Army. *Studies in Conflict & Terrorism* 31 (12): 1103–19.
- Munuera, Gabriel. 1994. Preventing Armed Conflict in Europe: Lessons learned from recent experience. *Chaillot Paper* 15/16. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp015-016e.pdf> (30. oktober 2011).
- Mychajlyszyn, Natalie. 2003. The OSCE and conflict-prevention in the post-Soviet region. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 133–54. Tokio: The United Nations University Press.
- MZZ – Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije. 2008a. Dvostransko srečanje ministra dr. Rupla z ruskim zunanjim ministrom Lavrovom. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24066/> (19. oktober 2010).
- 2008b. Minister dr. Dimitrij Rupel vodil srečanje trojke EU z Rusijo. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/24069/> (20. oktober 2010).
- Naegele, Jolyon. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 25. junij.
- Nan, Susan Allen in Andrea Strimling. 2006. Coordination in Conflict Prevention, Conflict Resolution and Peacebuilding. *International Negotiation* (11): 1–6.
- Narten, Jens. 2006. Building local institutions and parliamentarism in post-war Kosovo: A review of joint efforts by the UN and OSCE from 1999–2006. *Helsinki Monitor* 2006 (2): 144–59.
- Nečak, Dušan. 1984. *Kosovo med NOB*. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 187–200. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Nešović, Branislav. 2012. Intervju z avtorjem. Leposavić in Kosovska Mitrovica, 29. in 30. junij.
- Neuhold, Hanspeter. 2010. *Legal Foundations of World Politics*. Dostopno prek: http://international-legal-studies.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/legal_studies/Downloads/neu_Legal_Founds_PPs_ws_2011_12.pdf (11. oktober 2012).
- Neumann, Iver B. 2003. International Relations as Emergent Bakhtian Dialogue. *International Studies Review* 5 (1): 137–40.
- Nikolić-Ristanović, Vesna. 2008. Local Conflicts and international interventions: Victimisation of civilians and possibilities for restorative global responses. *Contemporary Justice Review* 11 (2): 101–15.
- O'Neill, Michael J. 2000. Developing Preventive Journalism. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 67–79. London: Routledge.
- Obradović-Wochnik, Jelena in Alexander Wochnik. 2012. Europeanising the 'Kosovo Question': Serbia's Policies in the Context of EU Integration. *West European Politics* 35 (5): 1158–81.
- Oklopčič, Zoran. Populus Interruptus: Self-Determination, the Independence of Kosovo, and the Vocabulary of Peoplehood. *Leiden Journal of International Law* 22 (4): 677–702.

- Onuf, Nicholas Greenwood. 1989. *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina.
- 1997. A Constructivist Manifesto. V *Constituting International Political Economy*, ur. Kurt Burch in Robert A. Denemark, 7–17. Boulder: Lynne Rienner.
- ONUMOS. 2001. Mozambique – ONUMOS – Mandate. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/onumozM.htm> (30. april 2010).
- Osborn, Andrew in Paul Brown. 2002. Dutch cabinet resigns over Srebrenica massacre. *The Guardian*, 17. april. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2002/apr/17/warcrimes.andrewosborn> (13. november 2011).
- OSCE. 1999a. *Annual Report 1999 on OSCE activities*. Dunaj: OSCE Secretariat. Dostopno prek: <http://www.osce.org/secretariat/14539?download=true> (2. oktober 2012).
- 1999b. *Decision No. 305*. PC.DEC/305, 1. julij 1999. Dostopno prek: <http://www.osce.org/pc/28795> (1. september 2012).
- 2000. Swiss contribution to Kosovo news agency, 14. april. Dostopno prek: <http://www.osce.org/kosovo/53313> (22. julij 2012).
- 2001. *Annual Report 2001 on OSCE activities*. Dunaj: OSCE Secretariat. Dostopno prek: <http://www.osce.org/secretariat/14514?download=true> (2. oktober 2012).
- 2007. *Permanent Council Decision No. 835*, PC.DEC/835, 21. december. Dostopno prek: <http://www.osce.org/pc/30186> (22. september 2012).
- 2008a. *Compendium of OSCE Mechanisms and Procedures*. SEC.GAL/121/08, 20. junij. Dunaj: Sekretariat OVSE. Dostopno prek: http://www.osce.org/documents/cpc/2008/06/34290_en.pdf (15. oktober 2009).
- 2008b. *Summary of OSCE Mechanisms and Procedures. Updated version of SEC.GAL/216/07*, 12. november. Dunaj: Sekretariat OVSE. Dostopno prek: http://www.osce.org/documents/cpc/2008/06/34289_en.pdf, 15. oktober 2009.
- 2009c. The Osce Conflict Prevention Centre – OSCE Factsheet. Dunaj: OVSE.
- 2012a. Field Operations. Dostopno prek: <http://www.osce.org/item/43692> (1. marec 2012).
- 2012b. Izbori. Dostopno prek: <http://www.osce.org/sr/kosovo/78957> (5. oktober 2012).
- OSCE Mission in Kosovo. 2004. Human Rights Challenges following the March riots. Dostopno prek: <http://www.osce.org/kosovo/32379> (20. oktober 2012).
- OVSE. 2005. Nastop Osebnega predstavnika Predsedujočega OVSE na Stalnem svetu OVSE – sporočilo za javnost. 14. april. Dostopno prek: <http://www.osce.si/sporocila-za-javnost-2005-04-14-os-predstavnik-peterle-zas-stalnega-sveta-osve.htm> (28. februar 2012).
- Oz, Amos. 2012. *Zgodba o ljubezni in temnini*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- OZN. 1999. *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*. S/1999/779, 12. julij 1999. Dostopno prek: <http://www.unmikonline.org/SGReports/S-1999-779.pdf> (11. september 2012).
- Öcal, Mehmet in Ayşe Aslihan Çelenk. 2010. Making of a New State in the Balkans: Kosovo. *Insight Turkey* 12 (4): 167–83.

- Öcal, Mehmet. 2013. Elektronsko sporočilo Roku Zupančiču, 8. februar. (Dostopno v arhivu avtorja).
- Pagon, Milan. 2001. Univerzitetni študijski program »varstvoslovje«. V *Pomen in perspektive visokošolskega izobraževanja na področju varnosti*, ur. Milan Pagon, 17–28. Ljubljana, Visoka policijsko-varnostna šola.
- Papadimitriou, Dimitris, Petar Petrov in Labinot Greiçevci. 2007. To Build a State: Europeanization, the EU Actorness and State-Building in Kosovo. *European Foreign Affairs Review* (12): 219–38.
- Pasha, Auran, Kreshnik Xhangolli, Jona Dundo, Besmir Gjokuta, Zana Tahiri in Odeta Lena. 2012. *Kosovo Youth Study: Forward Looking, Grounded in Tradition*. Friedrich Ebert Stiftung in IDRA: Priština. Dostopno prek: <http://www.fes-prishtina.org/wb/media/Publications/2012/Kosovo%20Youth%20Study%20ENGLISH.pdf> (10. februar 2013).
- Patterson, Lee Ann. 1997. *Agricultural Policy Reform in the European Community: A Three Level Game Analysis*. *International Organizations* (51): 135–65.
- Pavlović, Momčilo, Dragomir Bondžić, Miomir Gatalović, Ivana Pantelić, Goran Antonić in Ratomir Milikić. *Kosovo i Metohija 1912–2010. Hronologija*. Beograd: Institut za savremenu istoriju in Novi Sad: Centar za istraživanje i publikovanje.
- Peck, Connie. 1996. *The United Nations as a Dispute Settlement System: Improving Mechanisms for the Prevention and Resolution of Conflict*. Haag, London in Boston: Kluwer Law International.
- 2004. Training as a Means to Build Capacity in Conflict Prevention: The UNITAR Approach. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 227–49. Lanham: Lexington Books.
- Pérez, Javier Niño. 2004a. Conflict indicators developed by the Commission – the Check-list for root causes of conflict/early warning indicators. V *The European Union and Conflict Prevention: policy and legal aspects*, ur. Vincent Kronenberger in Jan Wouters, 3–19. Haag: TMS Asser Press.
- 2004b. EU instruments for conflict prevention. V *The European Union and Conflict Prevention: policy and legal aspects*, ur. Vincent Kronenberger in Jan Wouters, 93–117. Haag: TMS Asser Press.
- 2005. *EU instruments for conflict prevention. Working paper*. Dostopno prek: http://www.fride.org/download/WP08_UEPrevConfli_ENG_abr05.pdf (15. marec 2011).
- Peters, Rebecca. 2005. Campaigning to Create Awareness: How to Influence People and Change the World. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 519–66. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Petrič, Ernest. 1996. Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa* 33 (6): 876–97.
- Phillips, Andrew Bradley. 2007. Constructivism. V *International Relations Theory for the Twenty-First Century. An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 60–74. London in New York: Routledge.
- Piccone, Theodore J. 2005. International Mechanisms for Protecting Democracy. V *Protecting Democracy: International Responses*, ur. Morton H. Halperin in Mirna Galic, 101–26. Lanham: Lexington Books.

- Pikaló, Jernej. 2009. Kozmopolitska demokracija: včeraj, danes, jutri, nikoli več? *Teorija in praksa* 46 (5): 559–76.
- Pinker, Steven. 2007. A History of Violence. *The New Republic*, 19. marec. Dostopno prek: <http://www.global-mindshift.com/discover/Memebase/A%20HISTORY%20OF%20VIOLENCE.pdf> (5. oktober 2011).
- 2011. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. New York: Viking.
- Pllana, Nusret. 2011. *NATO Intervention in Kosova*. Priština: Universiteti AAB Riinvest.
- Pond, Elizabeth. 2008. The EU's Test in Kosovo. *The Washington Quarterly* 31 (4): 97–112.
- Popović, Miodrag V. 1976. *Vidovdan i časni krst*. Beograd: Slovo ljubve.
- Popović, Tatyana. 1988. *Prince Marko: The Hero of South Slavic Epics*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Porsholt, Lars. 1966. On Methods of Conflict Prevention. *Journal of Peace Research* 3 (2): 178–93.
- Požgan, Jure. 2010. Case Study for Kosovo: Sustainable Partnerships for Assistance to Minority Returns in Kosovo (SPARK). V *MULTIPART thematic paper on multi-stakeholder partnerships active in the issue-area of reconciliation, confidence-building and intercommunal bridge-building: MULTIPART Work Package 4D*, ur. Petra Roter, Jure Požgan, David A. Lewis in Zlatko Šabič. Ljubljana: University of Ljubljana; Florence: University of Florence; Bradford: University of Bradford, 102–64. Dostopno prek: http://www.multi-part.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=77&Itemid=113 (22. september 2012).
- Prebilič, Vladimir in Klemen Grošelj. 2006. Balkanization of Caucasus: case study of Georgia. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* (48): 292–303.
- in Damijan Guštin. 2010. Warfare lessons learned: the treatment of prisoners of war by the Republic of Slovenia during the Slovenian independence war in 1991. *Studia Historica Slovenia* 10 (1): 181–200.
- Premdas, Ralph R. 2003. Fiji: Peacemaking in a Multiethnic State. V *From promise to practice: strengthening UN capacities for the prevention of violent conflicts*, ur. Chandra Lekha Sriram in Karin Wermester, 133–59. Boulder in London: Lynne Rienner.
- Prezelj, Iztok. 2001a. Nacionalna sigurnost Republike Slovenije između pridruživanja NATO-u i nemirnog jugoistoka Europe. *Međunarodne studije* 1 (4): 162–77.
- 2001b. Vojaško ogrožanje nacionalne in mednarodne varnosti po koncu hladne vojne. *Teorija in praksa* 38 (5): 848–61.
- *Sistem kriznega menedžmenta v sodobni državi. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Prijahin, Vladimir (Pryakhin, Vladimir). 2003. Russia's Role in the Post-Soviet Conflict Settlement. *Social Sciences* 34 (4): 56–63.
- Putnam, Robert. 1988. Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-level Games. *International Organizations* (42): 427–60.
- Puzavac, Danijela. 2008. *Kult osebnosti Slobodana Miloševića. Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Racovita, Mihaela. 2009. *The European Union' Conflict Prevention Strategies. Optimal Configuration of Methods for Achieving Success. Prispevek na rednem letnem srečanju Midwest Political Science Association*. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/3/6/3/6/3/pages363632/p363632-1.php (15. december 2010).
- Ragin, Charles C. 2007. *Družboslovno raziskovanje: enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ramcharan, Bertrand. 2005a. Preventing War between Eritrea and Yemen over the Hanish Islands. V *Conflict Prevention in Practice. Essays in Honour of Jim Sutterlin*, ur. Bertrand Ramcharan, 157–68. Leiden in Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Ramcharan, Robin. 2005b. The ASEAN Regional Forum and Conflict Prevention in Southeast and East Asia. V *Conflict Prevention in Practice: Essays in Honour of Jim Sutterlin*, ur. Bertrand Ramcharan, 91–111. Leiden in Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Ramcharan, Bertrand G. 2008. *Preventive Diplomacy at the UN*. Indianapolis: Indiana University Press.
- Ramsbotham, Oliver, Tom Woodhouse in Hugh Miall. 2005. *Contemporary conflict resolution: the prevention, management and transformation of deadly conflicts*. Cambridge, Malden: Polity.
- Reus-Smit, Christian. 1996. Constructivism. V *Theories of International Relations*, ur. Richard Burchill, 209–30. Basingstoke: Palgrave.
- Reyes, Damaso. 2005. Liaison Monitoring Teams take the pulse of Kosovo. *New York Amsterdam News* 96 (46): 2–36.
- Rienstra, Dianna. 2004. Assessing the Corporate Sector's Role in Conflict Prevention. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 359–84. Lanham: Lexington Books.
- Roberts, James C. 2005. Constructing Interests and Identities: A Game-Theoretic Case Study of the Romanian Decision to Assist NATO During the Kosovo Campaign. *Conference Papers – Southern Political Science Association, Annual Meeting*, New Orleans.
- Robertson, George. 2007. *NATO's Contribution to Conflict Prevention in Europe: Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.rusi.org/analysis/commentary/ref:C47DAC6B0B98CE/> (20. februar 2012).
- Rogel, Carole. 2003. Kosovo: Where It All Began. *International Journal of Politics, Culture, and Society* 17 (1): 167–82.
- Rolt, Francis. 2005. The Media: Reaching Hearts and Minds. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 175–207. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Ronzitti, Natalino. 1999. Lessons of International Law from NATO's Armed Intervention Against the Federal Republic of Yugoslavia. *The International Spectator* 34 (3): 45–54. Dostopno prek: www.iai.it/pdf/articles/ronzitti.pdf (30. september 2011).
- Rosen, Stephen Peter. 2005. *War and Human Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Roter, Petra. 2003. Managing the "minority problem" in Post-Cold War Europe within the framework of a multilayered regime for the protection of national minorities. V *European yearbook of minority issues*, ur. Arie Bloed, Rainer Hofmann, Joseph Marko, James Mayall in Marc Weller, 85–129. Haag, London in New York: Kluwer Law International.

- in Zlatko Šabič. 2004. "New" and "Old Europe" in the context of the Iraq war and its implications for European security. *Perspectives on European politics and society* 5 (3): 517–42.
- in Zlatko Šabič. 2006. The new/old Europe and European security. V *European security after Iraq*, ur. Norrie Macqueen in Trine Flockhart, 161–86. Leiden in Boston: Brill.
- in Jure Požgan. 2010. Theoretical and Conceptual Framework: Reconciliation, Confidence-building and Inter-communal Bridge-building in the context of multi-stakeholder partnerships. V *MULTIPART thematic paper on multi-stakeholder partnerships active in the issue-area of reconciliation, confidence-building and intercommunal bridge-building: MULTIPART Work Package 4D*, ur. Petra Roter, Jure Požgan, David A. Lewis in Zlatko Šabič. Ljubljana: University of Ljubljana, Firenze: University of Florence in Bradford: University of Bradford, 13–31. Dostopno prek: http://www.multi-part.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=77&Itemid=113 (22. september 2012).
- Rotta, Alessandro. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 21. junij.
- Rowlands, Dane in Troy Joseph. 2003. The International Monetary Fund and conflict prevention. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 207–30. Tokio: The United Nations University Press.
- Rrecaj, Besfort. 2006. *The Right to Self-Determination and Statehood: The Case of Kosovo*. Buffalo: University of Buffalo. Dostopno prek: <http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=7080&context=expresso> (2. september 2011).
- 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 18. junij.
- RTV Vojvodina. 2008. Početak povlačenja srpske vojske preko Albanije. Dostopno prek: http://www.rtv.rs/sr_lat/magazin/pocetak-povlacenja-srpske-vojske-preko-albanije_96776.html (10. februar 2013).
- Rubin, Barnett R. 2004. Sources of violent conflict. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 21–40. Lanham: Lexington Books.
- Ruggie, John G. 1998. What makes the world hang together. Neutilitarianism and the social constructivist challenge. V *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*, ur. John G. Ruggie, 1–39. London: Routledge.
- Rupel, Dimitrij. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 24. november.
- Ruvarac, Ilarion. 1992. O knezu Lazaru. V *Boj na Kosovu, starija i novija saznanja*, ur. Rade Mihaljčić. Beograd: Književne novine.
- Sahatqija, Teuta. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 21. junij.
- Salim, Ahmed Salim. 2000. Localizing outbreaks. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 263–72. London: Routledge.
- San, Burcu. 2008. Stabilization and reconstruction. A new growth area for NATO? *PerCEptions Newsletter* 5 (9/10). Dostopno prek: http://www.nato.int/issues/cep/cep_newsletter_05e.pdf (2. september 2012).
- Sancin, Vasilka. 2005. Uporaba mednarodnega humanitarnega prava v internacionaliziranih notranjih oboroženih spopadih. *Zbornik znanstvenih razprav* (65): 301–20.

- 2010. The responsibility to protect: a multidimensional global and universal concept. *Pravni zbornik* 3/4: 211–30.
- Sandole, Dennis J. D. 2009. Elektronsko sporočilo avtorju. (dostopno v arhivu avtorja doktorske disertacije)
- , Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste in Jessica Senehi. 2009. *Handbook of conflict analysis and resolution*. London in New York: Routledge.
- Schelling, T. C. 1966. *The Diplomacy of Violence*. New Haven: Yale University Press.
- Schnabel, Albrecht. 2004. Human security and Conflict Prevention. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 2. Opportunities and Innovations*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 109–31. Lanham: Lexington Books.
- in David Carment. 2004. Mainstreaming Conflict Prevention. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 1. Organizations and Institutions*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 3–19. Lanham: Lexington Books.
- Schirch, Lisa in Manjrika Sewak. 2005. Women: Using the Gender Lens. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 97–146. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Schlee, Günther. 2008. *How enemies are made: towards a theory of ethnic and religious conflicts*. Oxford: Berghahn.
- Schmidl, Erwin A. 2000. *Peace operations between war and peace*. London in Portland: Frank Cass.
- Selimi, Behar. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 26. junij.
- Senese, Paul Domenic in John A. Vasequez. 2008. *The steps to war: an empirical study*. Princeton in Woodstock: Princeton University Press.
- Seville Statement on Violence. 1986. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=3247&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (3. oktober 2011).
- Sharp, Walter R. 1947. The Specialized Agencies and the United Nations: Progress Report I. *International Organization* 1 (3): 460–74.
- Shepherd, Alistair J. K. 2009. 'A milestone in the history of the EU': Kosovo and the EU's international role. *International Affairs* 85 (3): 513–30.
- Shea, Jamie. 2012. Telefonski intervju z avtorjem. Ljubljana in Bruselj, 18. oktober.
- Shukriu, Edi. 2008. Prehistory and Antique History of Kosova. *Thesis Kosova* 1 (1): 5–28.
- Simić, Predrag. 2000. *Put u Rambuje: Kosovska kriza 1995–2000*. Beograd: Nea.
- Simma, Bruno. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law* 10 (1): 10–1.
- Singer, Peter. 2006. *In defense of animals: the second wave*. Malden: Blackwell.
- 2011. *The Expanding Circle: Ethics, Evolution, and Moral Progress*. Princeton: Princeton University Press.

- SIPRI. 2000. *Preventing Violent Conflict. The Search for Political Will, Strategies and Effective Tools. Report of the Krusenbergs Seminar*. Dostopno prek: <http://books.sipri.org/files/misc/SIPRI00PVC.pdf> (20. november 2011).
- Skidelski, Robert in Edward Mortimer. 2000. Economic sanctions as a means to international health. V *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, ur. Kevin M. Cahill, 143–171. London: Routledge.
- Slaughter, Anne-Marie. 2004. The use of force in Iraq: Illegal and illegitimate. *ASIL Proceedings 2004*. New York: Hein.
- Slantchev, Branislav L. 2005. Territory and Commitment: The Concert of Europe as Self-Enforcing Equilibrium. *Security Studies* 14 (4): 565–606.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika na spletu. 2008a. Doktrina. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=doktrina&hs=1 (2. januar 2012).
- 2008b. Instrument. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=instrument&hs=1 (2. januar 2012).
- 2008c. Pristop. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=pristop&hs=1 (2. januar 2012).
- 2008d. Strategija. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=strategija&hs=1 (2. januar 2012).
- Smajlović, Ljiljana. 2000. Ubijanje rečima. *Nin*, 8. junij. Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2000&mm=06&dd=10&nav_category=1&nav_id=7647 (22. januar 2012).
- Smith, James D. D. 1995. *Stopping wars: defining the obstacles to cease-fire*. Boulder, San Francisco in Oxford: Westview Press.
- Smith, Steve. 2003. Dialogue and the Reinforcement of Orthodoxy in International Relations. *International Studies Quarterly* 2003 (5): 141–3.
- Smock, David R. 1996. *Humanitarian Assistance and Conflict in Africa*. Washington D. C.: US Institute of Peace Press.
- Snyder, Glenn. 1990. Alliance Theory: A Neorealist First Cut. *Journal of International Affairs* (44): 103–23.
- Soto, Yadira A. 2004. The Role of the Organization of American States in Conflict Prevention. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 1. Organizations and Institutions*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 223–61. Lanham: Lexington Books.
- Spegele, Roger. 1987. Three Forms of Political Realism. *Political Studies* (35): 189–210.
- Sperling, James in Mark Webber. 2009. NATO: from Kosovo to Kabul. *International Affairs* 85 (3): 491–511.
- Sriram, Chandra Lekha in Karin Wermester. 2003. From Risk to Response: Phases of Conflict, Phases of Conflict Prevention. V *From promise to practice: strengthening UN capacities for the prevention of violent conflicts*, ur. Chandra Lekha Sriram in Karin Wermester, 13–34. Boulder in London: Lynne Rienner.
- Srpska akademija nauka i umetnosti. 1986. *Memorandum*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti. Dostopno prek: http://www.trepca.net/english/2006/serbian_memorandum_1986/serbia_memorandum_1986.html (30. oktober 2011).

- STA. 2008. Neodvisnost Kosova zadnji korak razpada Jugoslavije, 16. april. Dostopno prek: http://www.siol.net/svet/novice/2008/04/neodvisnost_kosova_zadnji_korak_razpada_jugoslavije.aspx (10. marec 2011).
- Stability Pact for Southeastern Europe. 2008. *Eight years of the Stability Pact for South Eastern Europe – From Stabilisation to Integration*. IPK Rodina: Sofija.
- Staletović, Ljiljana. 2001. Novi pristup problemima. *Glas javnosti*, 15. januar. Dostopno prek: <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/01/16/srpski/P01011503.shtm> (2. september 2012).
- Stamnes, Eli. 2004. Critical Security Studies and the United Nations Preventive Deployment in Macedonia. *International Peacekeeping* 11 (1): 161–81.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2006. *The Uncertainty Principle*. Dostopno prek: <http://plato.stanford.edu/entries/qt-uncertainty/> (25. november 2012).
- Stanič, Janez. 1984. *Albanija Enverja Hoxhe*. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 145–163. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Stedman, Stephen John. 1995. Alchemy for a New World Order: Overselling 'Preventive Diplomacy'. *Foreign Affairs* 74 (3): 14–20.
- Steiner, Barry H. 2004. *Collective Preventive Diplomacy: A Study in International Conflict Management*. New York: State University of New York Press.
- Stewart, Emma. 2003. Conflict Prevention: Consensus or Confusion. *Peace, Conflict and Development* (3). Bradford: University of Bradford.
- Stipčević, Aleksandar. 1984. Nastanek albanskega naroda. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 11–22. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Stojančević, Vladimir. 1990. *Miloš Obrenović i njegovo doba*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stojanov, Veso. 2010. Nič več čakajoč na Haag. *Delo*, 22. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/komentar/114632> (15. marec 2011).
- Strange, Susan. 1995. *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Stuart, Paul. 2002. *Camp Bondsteel and America's plans to control Caspian oil*. Dostopno prek: <http://www.wsws.org/articles/2002/apr2002/oil-a29.shtml> (2. januar 2012).
- Subotić, Jelena. 2011. Europe is a State of Mind: Identity and Europeanization in the Balkans. *International Studies Quarterly* 2011: (55): 309–30.
- Suhrke, Astri in Bruce Jones. 2010. Preventive Diplomacy in Rwanda: Failure to Act or Failure of Actions? V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 238–64. Lanham, Oxford: Rowman & Littlefield.
- Surroi, Veton. 1997. Mehrheit und Minderheit in Kosovo: Albaner contra Serben. *Internationale Politik* 52 (10): 49–52.
- Svet Evropske unije. 2003. *Evropska varnostna strategija: varna Evropa v boljšem svetu*. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije.
- Svete, Uroš in Anton Žabkar. 2006. Irak – poligon za preizkušanje novih vojaških doktrin. *Teorija in praksa* 43 (1/2): 285–302.

- in Anja Kolak. 2011. Varnostna relevantnost kibernetkega prostora v obdobju Web 2.0 = Cyberspace security relevance in the time of Web 2.0. *Sodobni vojaški izzivi* 13 (3): 21–40.
- Svete, Uroš. 2012. European e-readiness? Cyber dimension of national security policies. *Journal of comparative politics* 5 (1): 38–59. Dostopno prek: <http://www.jofcp.org/assets/jcp/JCP-January-2012.pdf> (10. januar 2013).
- Swanström, Niklas L. P. in Mikael S. Weissmann. 2005. *Conflict, Conflict Prevention, Conflict Management and Beyond: a conceptual exploration*. Washington: John Hopkins University in Uppsala: Uppsala University. Dostopno prek: http://www.silkroadstudies.org/new/docs/ConceptPapers/2005/concept_paper_ConfPrev.pdf (11. maj 2012).
- Swedish Ministry of Foreign Affairs. 1999. *Preventing Violent Conflict: A Swedish Action Plan*. Stockholm: Swedish Ministry of Foreign Affairs. Dostopno prek: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/09/37/14/aad1f9e6.pdf> (10. september 2010).
- Sweeney, John, Jens Holsoe in Ed Vulliamy. 1999. Nato bombed Chinese deliberately. *The Observer*, 17. oktober. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/1999/oct/17/balkans> (29. september 2011).
- Šabič, Zlatko. 2003. Preventive war or preventive argumentation? Discussing International affairs in the 21st century. *Journal of international relations and development* 6 (4): 399–410.
- , Vesna Bolka in Klaudija Koražija. 2005. OVSE: Zgodovina in institucije. V *Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*, ur. Zlatko Šabič. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Šelepin, L. A. 2003. *Globalnaja imperija zla*. Moskva: Eksmo.
- Šesternina, Jelena. 2007. Serbia Threatens New War. *RIA Novosti*, 10. september. Dostopno prek: <http://en.rian.ru/analysis/20070910/77743912.html> (23. januar 2011).
- Škrk, Mirjam. 1992. Mednarodnopravna zaščita otrok v oboroženih spopadih in v izjemnih razmerah. V *Pravni vidiki otrokovih pravic*, ur. Alenka Šelih, 53–63. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Šterpin, Elena. 2009. *Pametne sankcije kot alternativa splošnim ekonomskim sankcijam v okviru Varnostnega sveta Združenih narodov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/sterpin-elena.pdf> (3. november 2009).
- Švarc, Dominika. 2011. *Mednarodno pravo uporabe sile v kontekstu sodobne mednarodne politike. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Talentino, Andrea Kathryn. 2003. Evaluating Success and failure: Conflict prevention in Cambodia and Bosnia. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 70–87. Tokio: The United Nations University Press.
- 2007. Perceptions of Peacebuilding: the Dynamic of Imposer and Imposed Upon. *International Studies Perspectives* (8): 152–71.
- Tanjug. 2010. *Miletić: sumnjam ko me je upucaao*. 7. julij. Dostopno prek: <https://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/65799/Miletic-Sumnjam-ko-me-je-upucaao> (11. september 2012).
- Tedesco, Alessandro. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 22. junij.
- Terdevci, Fatmire. 2004. Persistent Spring Fever. *Transitions Online*, 6. julij. Dostopno prek: <http://www.tol.org/client/article/12206-persistent-spring-fever.html> (12. september 2012).
- 2006. Exit the Proconsul. *Transitions Online*, 19. junij. Dostopno prek: <http://www.tol.org/client/article/17323-exit-the-proconsul.html> (12. september 2012).

- Thayer, Bradley A. 2004. *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*. Lexington: University Press of Kentucky.
- The Alliance Strategic Concept*. 1999. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm (11. februar 2012).
- The Strategic Concept of NATO*. 2010. Dostopno prek: http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf (11. februar 2012).
- The American Heritage Dictionary of the English Language. 2000. Approach. Dostopno prek: <http://www.thefreedictionary.com/approach> (29. oktober 2011).
- The Covenant of the League of Nations*. 1919. Dostopno prek: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (20. februar 2011).
- Thruelsen, Peter Dahl. 2009. *International Organisations: Their Role in Conflict Management*. København: Royal Danish Defence College. Dostopno prek: <http://forsvaret.dk/FAK/Publikationer/B%C3%B8ger%20og%20andre%20publikationer/Documents/Conflict%20management%20net.pdf> (10. januar 2013).
- Trgovčević, Ljubinka. 1996. *The Kosovo Myth in the First World War*. Dostopno prek: http://www.kosovo.net/sk/rastko-kosovo/istorija/sanu/kos_mit.html (22. september 2011).
- Topala, Oana. 2010. NATO's *raison d'être* in today's strategic environment. *European Security Review* 51. Dostopno prek: http://www.isis-europe.eu/sites/default/files/programmes-downloads/2010_artrel_559_esr51-nato-raisondetre.pdf (10. februar 2012).
- Towards a Genuine Partnership*. 1994. Dostopno prek: <http://www.osce.org/mc/39554> (6. februar 2012).
- Tudor, Gheorghe. 2004. *Crisis Management in International Relations*. Braşov: The Regional Centre of Defense Resources Management.
- Trud, Aleksis. 2009. *Geopolitika Srbije – mala zemlja u Evropi ili regionalna sila*. Dostopno prek: <http://www.glassrpske.com/vijest/14/feljton/30230/lat/GEOPOLITIKA-SRBIJE-Mala-zemlja-u-Evropi-ili-regionalna-sila.html> (2. januar 2012).
- Udovič, Boštjan. 2009. *Ekonomska varnost in ekonomska diplomacija: primer tujih neposrednih investicij Nove Ljubljanske banke na trgih Zahodnega Balkana*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- United Nations Library. 2005. *Conflict Prevention, peace-building and development*. Dostopno prek: <http://www.un.org/esa/peacebuilding/Library/> (9. januar 2012).
- UNMIK. 1999. *Regulation No. 1999/1 on the Authority of the Interim Administration in Kosovo*, UNMIK/REG/1999/1. Dostopno prek: http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_01.pdf (4. september 2012).
- Ury, William. 2000. *The Third Side: Why We Fight and How We Can Stop*. New York: Penguin Books.
- 2002a. Violent Human Nature: Telling a New Story. V *Must We Fight?: From The Battlefield to the Schoolyard – A New Perspective on Violent Conflict and Its Prevention*, ur. William Ury. San Francisco: Jossey Bass.
- 2002b. The Power of the »Third Side«: Community Roles in Conflict Resolution. V *Must We Fight?: From The Battlefield to the Schoolyard – A New Perspective on Violent Conflict and Its Prevention*, ur. William L. Ury, 38–54. San Francisco: Jossey Bass.

- Ustanovna listina Organizacije združenih narodov*. 1945. Dostopno prek: <http://www.unaslovenia.org/book/export/html/13> (20. februar 2011).
- Ustav Republike Srbije*. 2006. Dostopno prek: http://www.sllistbeograd.rs/documents/ustav_republike_srbije_lat.pdf (2. avgust 2012).
- Vladislavljević, Nebojša. 2002. Nationalism, Social Movement Theory and the Grass Roots Movement of Kosovo Serbs, 1985–1988. *Europe-Asia Studies* 54 (5): 771–90.
- Vuga, Janja. 2012. *Medkulturno sodelovanje na večnacionalnih operacijah in misijah: delovanje Slovenske vojske. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Xinhua. 2011. China calls for comprehensive strategy of conflicts prevention, 24. marec. Dostopno prek: http://www.china.org.cn/world/2011-03/24/content_22209024.htm (20. maj 2011).
- Valentino, Benjamin A. 2003. Still Standing By: Why America and the International Community Fail to Prevent Genocide and Mass Killing. *Perspective on Politics* 1 (3): 565–78.
- van der Borgh, Chris. 2012. Resisting International State Building in Kosovo. *Problems of Post-Communism* 59 (2): 31–42.
- van der Haak, Door Bregtje in George Brugmans. 2001. Interviews uit het drieluik: 'Vanaf de grond opnieuw'. Dostopno prek: www.vpro.nl/attachment.db/dnw_interview_castells.htm?5016811 (29. september 2011).
- Väyrynen, Raimo. 2003. Challenges to preventive action: The cases of Kosovo and Macedonia. V *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?*, ur. David Carment in Albert Schnabel, 47–69. Tokio: The United Nations University Press.
- Večernje novice. 2005. *Anan poništil Petersena*, 28. maj. Dostopno prek: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:170302-Anan-ponistio-Petersena> (6. september 2012).
- Vetëvendosje. 2007. Newsletter from the Movement for SELF-DETERMINATION!, 8. januar. Dostopno prek: http://www.vetevendosje.org/repository/docs/newsletter_24.pdf (3. september 2012).
- Vickers, Miranda. 1997. *The Albanians: A Modern History*. New York: Tauris.
- Vičanović, D. 1999. *Imperija zla – prljava Amerika*. Beograd: No Limit Books.
- Visoka, Gezim in Grace Bolton. 2011. The Complex Nature and Implications of International Engagement after Kosovo's Independence. *Civil Wars* 13 (2): 189–214.
- Vogrin, Andreja, Iztok Prezelj in Bojko Bučar. 2008. *Človekova varnost v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vodopivec, Branka. 2003. *Sodelovanje slovenskih policistov v mirovni misiji OVSE na Kosovu: izobraževanje kosovskih policistov. Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Volk, Vojko. 2010. Intervju z avtorjem. Zagreb, 11. oktober.
- 2012. *Od naroda do države in nazaj (Pet esejev o razpadu Jugoslavije, pravici do samoodločbe, Sloveniji in njeni samostojnosti, človekovih pravicah, Kosovu)*. Ljubljana: samozaložba.
- VS OZN. 1995. *Supplement to an Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations*, A/50/60, S/1995/1. Dostopno

- prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/080/95/PDF/N9508095.pdf?OpenElement> (5. januar 2012).
- 1998. *Resolution 1199*, S/RES/1199 (1998). Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm> (25. september 2011).
- 1999. *Resolution 1244*, S/RES/1244 (1999). Dostopno prek: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f27216.html> (30. september 2011).
- 2001a. *Prevention of armed conflict. Report of the Secretary-General*, A/55/985-S/2001/574 (2001). Dostopno prek: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/F47125D903850952C1256E7B002D6271-CONFLICT%20PREV%202.pdf> (6. januar 2012).
- 2001b. *Resolution 1366*, S/RES/1366 (2001). Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/524/48/PDF/N0152448.pdf?OpenElement> (10. januar 2012).
- 2003. *Interim report of the Secretary-General on the prevention of armed conflict*, A/58/365-S/2003/888. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/500/50/PDF/N0350050.pdf?OpenElement> (7. januar 2012).
- 2004. *Letter dated 17 November 2004 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council*, S/2004/932. Dostopno prek: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2004%20932.pdf> (1. september 2012).
- Walker, Brian. 2007. *Creating a Culture of Peace*. Dostopno prek: <http://www.inglewhite.net/pfp/pdppapers/Scottish%20Parliament.pdf> (11. november 2011).
- Wallensteen, Peter. 1998. *Preventing Violent Conflict. Past Record and Future Challenges*. Uppsala: Department of Peace and Conflict Research.
- 2002. *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*. London: Sage Publications.
- in Frida Möller. 2003. *Conflict Prevention: Methodology for Knowing the Unknown. Uppsala Peace Research Papers 7*. Uppsala: Department for Peace and Conflict Research, Uppsala University. Dostopno prek: http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/22/22941_PREVENTION_Knowing_the_unknown.pdf (10. november 2011).
- Wallis, Tim in Claudia Samayoa. 2005. *Civilian Peacekeepers: Creating a Safe Environment for Peacebuilding*. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 363–93. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Walt, Stephen. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- 1998. International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy* (110): 29–44.
- Waltz, Kenneth Neal. 1979. *Theory of International Politics*. Boston: McGraw-Hill.
- 1990. Realist Thought and Neorealist Theory. *Journal of International Affairs* 44 (1): 21–37.
- 1993. The Emerging Structure of International Politics. *International Security* (18): 44–79.
- Wanis-St. John. 2006. Back Channel Negotiation: International Bargaining in the Shadows. *Negotiation Journal* 22 (2): 119–44.

- in Darren Kew. 2006. *The Missing Link? Civil Society & Peace Negotiations: Contributions to Sustained Peace*. Znanstveni prispevek na 47. konvenciji International Studies Association, 23. marec, San Diego, ZDA.
- 2008. Peace Processes, Secret Negotiations and Civil Society: Dynamics of Inclusion and Exclusion. *International Negotiation* (13): 1–9.
- 2011. *Back Channel Negotiation: Secrecy in the Middle East Peace Process*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Weber, Cynthia. 2001. *International Relations Theory. A Critical Introduction*. London in New York: Routledge.
- Weber, Sebastian. 2009. *Konstruktion eines Staates – die EU-Mission im Kosovo*. *Jura* (7): 529–34.
- Wendt, Alexander. 1992. Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization* (46): 391–425.
- Weller, Marc. 1999. The Rambouillet conference on Kosovo. *International Affairs* 75 (2): 211–51.
- 2008. *Peace Lost: The Failure of Conflict Prevention in Kosovo*. Hotei Publishing: Amsterdam.
- 2009. *Contested Statehood: Kosovo's Struggle for Independence*. New York: Kosovo University Press.
- Wheeler, Nicholas. 2000. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Whitehead, Martin, Rhys Jones in Jessica Pykett. 2011. Governing irrationality, or a more than rational government? Reflections on the rescientisation of decision making in British public policy. *Environment & Planning* 43 (12): 2819–37.
- Wight, Martin. 1991. *International Theory. The Three Traditions*. Leicester: Leicester University Press.
- Wikipedia. 2012a. *Gračanica, Kosovo*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Gra%C4%8Danica,_Kosovo (11. december 2012).
- 2012b. *Hajvalia*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Hajvalia> (11. december 2012).
- 2012c. *Leposavić*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Leposavi%C4%87> (11. december 2012).
- Wimelius, Malin Eklund. 2006. Humanitarian Interventions as Neo-Colonialism? Perspectives from the Muslim World. *Conference Papers – International Studies Association, Annual Meeting*, 22–25 March, San Diego.
- Wohlfeld, Monika. 2004. The OSCE as a Primary Instrument of Conflict Prevention in Europe: Frameworks, Achievements, and Limitations of the OSCE's Preventive Action. V *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Volume 1. Organizations and Institutions*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 167–205. Lanham: Lexington Books.
- Woodward, Susan L. 2000. Costly Disinterest: Missed Opportunities for Preventive Diplomacy in Croatia and Bosnia and Herzegovina, 1985–1991. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 133–72. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.

- World Bank. 2010. *Kosovo: Country Brief*. Dostopno prek: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/KOSOVOEXTN/0,,contentMDK:20629286~menuPK:297777~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:297770,00.html> (11. november 2012).
- Wright, Quincy. 1957. Project for a world intelligence center. *Journal of Conflict Resolution* 1 (1): 93–7.
- Wyche, Susan, Phoebe Sengers in Recebba E. Griinter. 2006. Historical Analysis: Using the Past to Design the Future. V *UbiComp 2006: Ubiquitous Computing*, ur. Paul Dourish in Adrian Friday, 35–51. Berlin in Heidelberg: Springer. Dostopno prek: <http://www.susanwyche.com/papers/wyche.sengers.griinter.historical.analysis.pdf> (22. oktober 2011).
- Yannis, Alexandros. 2004. The UN as Government in Kosovo. *Global Governance* (10): 67–81.
- 2009. The politics and geopolitics of the status of Kosovo: the circle is never round. *Southeast European and Black Sea Studies* 9 (1/2): 161–70.
- Young, Oran. 1983. Regime Dynamics: The Rise and Fall of International Regimes. *International Organizations* (36): 277–97.
- 1986. International Regimes: Toward a New Theory of Institutions. *World Politics* 39 (1): 104–22.
- Youngs, Tim, Paul Bowers in Mick Hillyard. 1999. *Kosovo: KFOR and Reconstruction*. London: House of Commons Library. Dostopno prek: www.parliament.uk/briefing-papers/RP99-66.pdf (12. september 2012).
- Zajc, Srečko. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 1. december.
- Zartman, William I. in Katharina R. Vogeli. 2000. Prevention Gained and Prevention Lost: Collapse, Competition, and Coup in Congo. V *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventive diplomacy in the Post-Cold War World*, ur. Bruce W. Jentleson, 265–92. Lanham in Oxford: Rowman & Littlefield.
- 2007. *Peacemaking in International Conflict*. Washington D. C.: US Institute of Peace.
- Zavišić, Duško. 2012. Intervju z avtorjem. Priština, 18. junij.
- Zdravković-Zonta, Helena. 2006. Narratives of Victims and Villains in Kosovo. *Nationalities Papers* 37 (5): 665–92.
- Zebulon Suifon, Takwa. 2005. Early Warning and Early Response: Preventing Violent Conflicts. V *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 421–40. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Zenko, Micah in Rebecca R. Friedman. 2011. UN Early Warning for Preventing Conflicts. *International Peacekeeping* 18 (1): 21–37.
- Zimmern, Alfred. 1936. The Testing of the League. *Foreign Affairs* 14 (3): 373–86.
- Zupančič, Rok. 2009. The Theory of Conflict Prevention. What can Kosovo draw out of it? *Thesis Kosova* 1 (2): 65–82.
- in Anton Grizold. 2010a. Preprečevanje sodobnih oboroženih konfliktov v okviru OVSE in EU: primerjalna analiza pristopov in strategij. *Teorija in praksa* 47 (4): 692–716.

- in Anton Grizold. 2010b. Pristopi in strategije preprečevanja sodobnih oboroženih konfliktov Evropske unije in Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi. V *Mednarodne razsežnosti varnosti Slovenije*, ur. Marjan Malešič, 53–86 Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2010. Modern "don-quixotism" or an emerging norm of international relations? Prevention of Armed Conflicts in the European Union and the Organization for Security and Cooperation in Europe. *Romanian Journal of Political Science* 10 (1): 71–94.
- 2011a. Ko država odpove – Odgovornost zaščititi kot nova norma mednarodnih odnosov (1. del). *Slovenska vojska* 19 (2): 29–31. Dostopno prek: http://www.mo.gov.si/fileadmin/mo.gov.si/pageuploads/revija_sv/2011/sv11_02.pdf (30. oktober 2011).
- 2011b. Ko država odpove – Odgovornost zaščititi kot nova norma mednarodnih odnosov (2. del). *Slovenska vojska* 19 (4): 21–23. Dostopno prek: http://www.mo.gov.si/fileadmin/mo.gov.si/pageuploads/revija_sv/2011/sv11_03.pdf (20. november 2010).
- in Boštjan Udovič. 2011. Preventivna diplomacija Slovenije pri reševanju vprašanja samostojnosti in neodvisnosti Kosova (2007–2010). *Teorija in praksa* 48 (3): 712–33.
- Zwolski, Kamil. 2009. The European Union as a Security Actor: Moving Beyond the Second Pillar. *Journal of Contemporary European Research* 5 (1): 82–96. Dostopno prek: <http://ftp.infoeuropa.euroid.pt/database/000042001-000043000/000042151.pdf> (28. februar 2012).
- Žabkar, Anton. 1995a. Odmevi in vojaške lekcije: vojaškostrateška analiza: operacija Nevihta. *Obramba* 27 (10): 7–10.
- 1995b. Rušilni vihar nad Kninom: vojaškostrateška analiza: operacija "Nevihta" – zmaga, dogovor ali izdaja? *Obramba* 27 (9): 10–6.
- 1999a. Kosovo – srbska Sveta dežela ali pekel?: (Vojaško-strateška študija). *Nova revija: mesečnik za kulturo* 18 (204/205): 66–121.
- 1999b. ZDA so postale tudi balkanska velesila: negotov razvoj kosovske krize. *Delo*, 13. marec.
- 2002. Zavezniško vojaško posredovanje proti Iraku – druga etapa svetovne vojne proti terorizmu, zapoznili podaljšek prve zalivske vojne ali Armagedon? *Nova revija* 21 (247/248): 8–32.
- Žirinovski, Vladimir in German I. Moro. 1999. *Kosovo i Metohija: regionalni konflikt mednarodno značenja*. Moskva: Izdatelstvo Gosudarstvenoj Dumi.
- Žižek, Slavoj. 2004. The Structure of Domination Today: A Lacanian View. *Studies in East European Thought* 56 (4): 383–403.

11 STVARNO IN IMENSKO KAZALO

A

Ackermann, Alice · 35, 41, 53, 88, 94, 119, 133, 134, 208
Agenda za mir · 42, 117, 121
agresija
 med živalmi · 96
 oborožena · 63, 101, 106, 172, 175, 199, 256
 Seviljska izjava o nasilju · 97
 teorija ~ · 95–99
Akvinski, Tomaž · 82
Annan, Kofi · 110, 146
Aristotel · 82
Avguštin, sv. · 82

B

Ban Ki Mun · 189
Benko, Vladimir · 21, 51, 58, 65, 66, 72, 142
bitka na Kosovem polju (l. 1389) · 155, 156, 159, 163,
 176, 177, 258
 mitologizacija · 163
Björkdahl, Annika · 22, 43, 55, 60, 71, 103, 109, 110,
 143–146, 153
Booth, Ken · 58, 62, 66, 270
Briand-Kellogov pakt · 21, 84, 111
Bryanovi sporazumi · 21, 84
Bučar, Bojko · 22, 24, 57, 58
Bull, Hedley · 67, 68

C

Carment, David · 43, 54, 55, 60, 87, 136, 137, 260
civilianizacija · 22, 68, 77, 98

Č

Ćosić, Dobrica · 158

D

Daytonski sporazum · 24, 25, 165, 177
Deklaracija sedmih načel · 21, 111
Dimitrijević, Vojin · 4, 31, 33, 156, 162, 171–173, 175,
 177, 245, 249, 256, 279
Drnovšek, Janez · 164

E

eklekticistični teoretski okvir · 41, 72, 73, 76, 78, 79, 262
Evropska unija (EU) · 6–9, 19, 23, 25–40, 55, 64, 73–77,
 85, 86, 108, 114, 122–128, 137, 140, 143, 145, 149–
 152, 168, 179, 180, 184, 187–201, 207, 210, 220–241,
 245–258, 263, 272, 276–282, 287, 288, 293, 295–301,
 308, 328

G

Garašanin, Ilija · 157
Grizold, Anton · 21–24, 41, 43, 47, 50, 51, 56, 58, 64–66,
 81–83, 86, 87, 96, 103, 104, 112, 114, 116, 117, 123,
 126, 130, 132, 134, 167
Grmičarji · 97, 98

H

haški mirovni konferenci (l. 1899 in 1907) · 21, 51, 83,
 84, 111
Haekkerup, Hans · 182
Hammarskjöld, Dag · 44, 52, 85, 111, 116, 146
Haradinaj, Ramush · 165, 186
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich · 267
Helsinška sklepna listina · 21, 111, 129
Hobbes, Thomas · 95
Holkeri, Harri · 184, 185, 190
Homer · 82
Hoxha, Enver · 160, 177

I

Iliri · 154
interdisciplinarno raziskovanje · 56, 79, 99, 254
ius ad bellum, pravica do (vodenja) vojne · 82, 83, 111,
 167, 170
ius in bello, pravo v vojni/oboroženem spopadu · 83, 111

J

Jashari, Adem · 166, 270
Jentleson, Bruce · 41, 54, 60, 104

K

Kant, Immanuel · 60

Katzenstein, Peter · 69, 72, 79
 Kautilja · 65
 Keohane, Robert · 62, 63
 KFOR · 6, 9, 10, 13, 18, 19, 25, 34, 145, 168, 180, 184, 188, 189, 198, 210–229, 235–239, 242–251, 256–259, 262, 328
 Kimberley, proces · 108, 109
 kolektivna obramba · 136, 137
 kolektivna varnost · 63, 64, 74, 116, 117
 konfliktni cikel · 23, 41, 49, 50, 199, 260
 konstruktivistična teorija · 70, 71, 75, 77, 78, 86, 162, 258, 262
 koordinacija
 med subjekti mednarodnih odnosov · 37, 103, 114, 139–143, 148, 152, 220–225, 254, 255, 260
 Koskenniemi, Martti · 21, 23, 175
 Kouchner, Bernard · 180–182, 207
 Krasner, Stephen · 61, 63
 Kratochwil, Friedrich · 69–71, 78, 79, 262

L

Lazar (Hrebeljanović), princ · 155, 156, 159, 176
 liberalistična teorija (varnosti v mednarodnih odnosih) · 60–64, 67, 73, 74, 76, 100, 256
 Linklater, Andrew · 68, 77, 257
 Lund, Michael · 23, 35, 41, 43, 44, 47–49, 54, 60, 81, 87–93, 102, 103, 110–112, 121, 122, 140, 142, 147, 153, 260, 268

M

Machiavelli, Niccolò · 83
 Milošević, Slobodan · 25, 34, 38, 104, 138, 156, 157, 162–169, 172, 173, 177, 181, 182, 228, 258, 263
 Morgenthau, Hans · 47, 62, 64, 65
 Morina, Rahman · 163
 Murat I., sultan · 156

N

Načertanije (politični manifest) · 158, 177
 neorealistična teorija (varnosti v mednarodnih odnosih) · 67, 69, 76
 norme (mednarodnih odnosov) · 67, 71, 76, 101, 109, 110, 112, 178, 257, 268
 Nye, Joseph · 62, 63

O

Obilić, Miloš · 156
 Odgovornost zaščiti (*Responsibility to Protect*, R2P) · 22, 87, 97, 100, 110, 122, 150, 151, 170, 178, 270
 Onuf, Nicholas · 71, 77, 258
 osmanski imperij · 155–158, 176

Osvobodilna vojska Kosova · 165–169, 181, 211, 212, 216–218, 220, 221, 227, 228
 otomanski imperij · *Glej* Osmanski imperij
 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) · 6–9, 19, 23, 25–28, 30–32, 34–40, 47, 55, 73, 74, 76, 77, 86, 94, 106, 107, 114, 115, 129–135, 137, 140, 146, 149, 151, 166, 179, 180, 183, 201–210, 220–224, 226, 227, 229, 234, 235, 238, 241, 242–248, 250–252, 254–258, 263, 296, 304, 306, 328
 Organizacija združenih narodov (OZN) · 6, 8, 9, 19, 21, 23, 25–28, 30–32, 34–39, 42, 44, 52, 55, 63, 69, 73, 74, 76, 77, 85, 88, 93, 94, 101–106, 108, 110, 111, 114–123, 137, 140, 142, 143, 145, 146, 149, 150, 152, 166, 168, 173–175, 178, 179, 183–187, 190, 191, 211, 216, 220, 223–227, 247, 250, 251, 254, 255, 257, 258, 263, 284, 296, 306

P

Pakt Društva narodov · 21, 63, 84, 111
 Pinker, Steven · 22, 23, 72, 81, 82, 97, 98, 254, 265, 267, 268
 Platon · 82, 253
 pluralistični teoretski okvir · 41, 68, 73, 78, 79, 262
 preprečevanje oboroženih konfliktov
 definicije · 41–45, 48, 88, 89, 260
 operativno · 36, 43, 49, 50, 88, 93, 118, 150–152, 191, 195, 197, 198, 213, 217
 strukturno · 6, 36, 43, 48–50, 88–90, 93, 118, 122, 135, 142, 144, 149–152, 194, 198, 208, 217, 218, 250, 251

R

R2P · *Glej* Odgovornost zaščiti
 realistična teorija (varnosti v mednarodnih odnosih) · 62, 66, 67, 71–77, 142, 149, 171, 192, 257
 Resolucija VS OZN 1244 · 25, 27, 39, 168, 179, 182, 186–188, 202, 211, 217, 227, 307
 Reus-Smit, Christian · 70
 Rugova, Ibrahim · 25, 164, 165, 177, 228

S

Schnabel, Albrecht · 22, 43, 60, 87, 140, 260
 Semaji · 97, 98
 Simić, Predrag · 25, 165, 167, 178
 Singer, Peter · 22, 98, 254, 267, 268
Srpska akademija nauka i umetnosti, Srbska akademija znanosti in umetnosti · 162
 Steiner, Michael · 182–184, 303
 Sun Cu Vu · 81
 Sveta aliansa · 21

T

Thači, Hashim · 167, 181
Tito, Josip Broz · 160, 173, 177, 267
triangulacija metod · 30, 35, 227
Tukidid · 30, 65, 66, 82

U

UNMIK · 25, 34, 179–192, 196, 201–203, 206–214, 218, 220–224, 228–231, 239, 240, 245, 247, 249, 251, 253, 255, 256, 259
UNPREDEP · 102–104, 120, 142, 145
Ustanovna listina OZN · 84, 93, 111, 115–117, 119, 120, 124, 173–175

V

varnostna dilema · 66, 76
vidovdanski mit · *Glej* bitka na Kosovem polju
Vllasi, Azem · 163
vojna
 "nova" · 87
 1. svetovna · 51, 63, 83, 84, 159
 2. svetovna · 21, 52, 61, 84, 85, 116, 160, 266
 avstrijsko-turška (1788–1791) · 157
 balkanska (1912, 1913) · 158
 hladna · 62, 72, 74, 85, 86, 111, 116, 120, 129, 136, 149
 izraelsko-arabska (1973) · 86
 kot instrument politike · 21, 60, 81, 82, 84, 111

na Kosovu (1998–99) · 165, 186, 207
na območju nekdanje SFRJ · 24, 165, 173
omejevanje pravice do · 51
Peloponeška · 66, 82
pravica do (vodenja) ~ · *Glej* ius ad bellum
pravična · 82, 83
pravo v ~/oboroženem spopadu · *Glej* ius in bello
sovjetsko-afganistanska · 109
v Bosni in Hercegovini · 24, 25, 54, 101, 103, 138
vietnamska · 72
vseh proti vsem (*bellum omnium contra omnes*) · 95
Zalivska · 102

W

Wallenstein, Peter · 42, 51, 88, 89, 260
Walt, Stephen · 67, 78, 262
Waltz, Kenneth · 65–67, 69, 72, 76
Wendt, Alexander · 69–71, 77, 78, 258
Wheeler, Nicholas · 22, 66, 69, 170
Wilson, Woodrow · 61, 63

Z

Zavezniška sila (*Allied Force*), vojaška operacija · 78, 167, 169, 170, 173–175

Ž

Žižek, Slavoj · 267

PRILOGA A: Anketni vprašalnik (albanska različica)

*Universiteti i Lubljanës
Fakulteti i Shkencave Sociale*

Kardeljeva ploscad 5
1000 Ljubljana
Slovenia

PYETËSOR NË QASJET E PËRDORURA PËR PARANDALIMIN E KONFLIKTEVE NGA KOMBET E BASHKUARA, OSBE, BASHKIMI EVROPIAN DHE NATO

I Nderuar Zotëri apo Zonjë,

Unë quhem Rok Zupančič dhe jam studiues në Fakultetin e Shkencave Sociale, në Universitetin e Lubjanës. Do t'ju lutesha me mirësjellje të bëheni pjesë në këtë projekt kërkimor, i cili është pjesë e tezës së doktoratës sime. Me këtë studim të veçantë do të doja të vija në pah se si e shohin Kosovarët rolin e Kombeve të Bashkuara, Bashkimit Evropian, Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë dhe Organizatës së Traktatit të Atlantikut të Veriut në Kosovë nga viti 1999 deri në 2008. Rezultatet e pyetësorit do të kontribuojnë për një kuptim më të mirë të punës së OKB-së, BE-së, OSBE-së dhe NATO-s, dhe përfundimisht, në përmirësimin e nivelit të përgjithshëm të punës së tyre në Kosovë.

Ju lutem, shënoni përgjigjen që i përgjigjet më shumë këndvështrimit tuaj personal. Çdo pyetësor duhet të plotësohet në mënyrë të pavarur (pa u konsultuar me përgjigjet). Pyetësori është anonim dhe do të përdoret vetëm për këtë studim, prandaj nuk është e nevojshme që ta nënshkruani atë. Me kërkesën tuaj, ne do të jemi të lumtur t'iu vëmë në dispozicion rezultatet finale, pas plotësimit tërësor të studimit (në fund të vitit 2012).

Duke iu falënderuar sinqerisht për bashkëpunimin tuaj

Rok Zupančič

Të Dhënat për Kontaktim:

Rok Zupančič

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

Kardeljeva ploščad 5

Slovenia

Email: rok.zupancic@fdv.uni-lj.si

Telefon: +386 1 5805 324

I. KOMBET E BASHKUARA (OKB)

1. Ju lutem, vlerësoni nivelin e njohurive tuaja lidhur me rolin dhe punën e Kombeve të Bashkuara / UNMIK / Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së në Kosovë nga viti 1999 dhe 2008 (në shkallën nga 1 deri 5, ku 1 do të thotë *mungesë totale e njohurive* dhe 5 *nivel mjaft i lartë i njohurive*)?

Mungesë totale e njohurive	Njohuri të Pakta	Njohuri të një niveli të moderuar	Nivel i lartë i njohurive	Nivel mjaft i lartë i njohurive
1	2	3	4	5

2. Nga viti 1999 deri 2008, OKB/UNMIK/Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së në Kosovë u përpoqën të vënë në zbatim një sërë detyrash, që synojnë parandalimin e konfliktit të dhunshëm dhe periudhën e post-stabilizimit të Kosovës. Ju lutem, vlerësoni punën e OKB/UNMIK/Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së në aspektet e mëposhtme (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *shumë keq* dhe 5 *shumë mirë*):

	Shumë keq	Keq	As mirë, as keq	Mirë	Shumë Mirë	Nuk e di
Ndihmë në hartimin e Kuadrit Kushtetues për Vetë-Qeverisje të Përkohshme	1	2	3	4	5	9
Ndihmë në një proces politik të konceptuar për të përcaktuar statusin e ardhshëm të Kosovës	1	2	3	4	5	9
Organizimin dhe mbikëqyrjen e zhvillimit të institucioneve për qeverinë demokratike dhe autonome	1	2	3	4	5	9
Mbështetje në kuadër të ndihmës humanitare dhe lehtësimin e fatkeqësive	1	2	3	4	5	9
Ruajtjen e ligjit dhe rendit publik (duke përfshirë krijimin e forcave lokale të policisë dhe dislokimin e personelit ndërkombëtar të policisë)	1	2	3	4	5	9
Sigurimin e kthimit të sigurt të refugjatëve dhe personave të zhvendosur në shtëpitë e tyre në Kosovë	1	2	3	4	5	9
Kontrolli i shërbimit doganor	1	2	3	4	5	9
Emërimi, Largimi dhe Sanksionimi i gjyqtarëve dhe prokurorëve	1	2	3	4	5	9
Kontrolli mbi Trupat Mbrojtëse të Kosovës	1	2	3	4	5	9

3. Ju lutem, jepni një vlerësim për rolin e përgjithshëm të OKB / UNMIK / Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së në Kosovë, në parandalimin e konfliktit të armatosur në Kosovë nga viti 1999 në 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *shumë keq* dhe 5 *shumë mirë*):

Shumë keq	Keq	As mirë as keq	Mirë	Shumë mirë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

4. Ju lutem, jepni një vlerësim për nivelin e besimit që keni për punën e OKB / UNMIK / Përfaqësuesit special të Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së në Kosovë nga viti 1999 dhe 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë se *asnjë besim* dhe 5 *besim të plotë*)?

Asnjë Besim	Pak	Në mënyrë të moderuar	Shumë Besim	Besim të Plotë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

5. A keni ndonjë sygjërim për mënyrën sesi mund ta përmirësojnë punën e tyre në Kosovë OKB/UNMIK/ Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së?

II. BASHKIMI EVROPIAN (BE)

6. Ju lutem, vlerësoni nivelin e njohurive tuaja lidhur me rolin dhe punën e BE-së në Kosovë nga viti 1999 dhe 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *nuk kam asnjë njohuri* dhe 5 *nivel jashtëzakonisht i lartë i njohurive*?)

Nuk kam asnjë njohuri	Pak njohuri	Njohuri të një niveli të moderuar	Shumë njohuri	Nivel jashtëzakonisht i lartë i njohurive
1	2	3	4	5

7. Nga viti 1999 deri 2008, BE u përpoq të përfundojë disa detyra, që synojnë parandalimin e konfliktit të dhunshëm dhe periudhën e post-stabilizimit të Kosovës. Ju lutem, vlerësoni punën e BE-së në aspektet e mëposhtme (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *shumë keq* dhe 5 *shumë mirë*):

	Shumë keq	Keq	As mirë as keq	Mirë	Shumë Mirë	Nuk e di
Nxitja e zhvillimit ekonomik (investimet; lidhjet mes donatorëve aktorëve dhe sektorit privat)	1	2	3	4	5	9
Asistencë në ndërtimin / rindërtimin e infrastrukturës	1	2	3	4	5	9
Lehtësim i procesit politik të konceptuar për përcaktimin e statusit të ardhshëm të Kosovës	1	2	3	4	5	9
Ndihmë në krijimin e një shteti ligjor (duke këshilluar policinë, sistemin gjyqësor, reformat doganore)	1	2	3	4	5	9
Ndihmë në krijimin e institucioneve demokratike (për një qeverisje të mirë)	1	2	3	4	5	9
Ndihmë për arritjen e pajtimit ndërmjet bashkësive etnike	1	2	3	4	5	9

8. Ju lutem, vlerësoni rolin e përgjithshëm të BE-së në parandalimin e konfliktit të armatosur në Kosovë nga viti 1999 në 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *shumë keq* dhe 5 *shumë mirë*):

Shumë keq	Keq	As mirë as keq	Mirë	Shumë mirë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

9. Ju lutem, vlerësoni se sa keni besim në punën e BE-së nga viti 1999 dhe 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë se *asnjë besim* dhe 5 *besim të plotë*)?

Aspak besim	Pak besim	Në mënyrë të moderuar	Shumë	Besim të plotë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

- 10.A keni ndonjë sygjërim për mënyrën sesi BE mund të përmirësojë punën e vet në Kosovë?

III. ORGANIZATA PËR SIGURI DHE BASHKËPUNIM NË EVROPË (OSBE)

- 11.Ju lutem, jepni një vlerësim për nivelin e njohjes me rolin dhe punën e OSBE-së në Kosovë nga viti 1999 dhe 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *Mungesë totale e njohurive* dhe 5 *Nivel mjaft i lartë i njohurive*)?

Mungesë totale e njohurive	Njohuri të Pakta	Njohuri të një niveli të moderuar	Nivel i lartë njohurish	Nivel mjaft i lartë i njohurive
1	2	3	4	5

- 12.Nga viti 1999 dhe 2008, OSBE-ja u përpoq të përfundojë disa detyra, që synojnë parandalimin e konfliktit të dhunshëm dhe post-stabilizimin e Kosovës. Lutem, vlerësoni punën e OSBE-së në aspektet e mëposhtme (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *shumë keq* dhe 5 *shumë mirë*):

	Shumë keq	Keq	As mirë as keq	Mirë	Shumë mirë	Nuk e di
Nxitja e zhvillimit të drejtave të njeriut dhe monitorimi i shkeljes së tyre	1	2	3	4	5	9
Mbështetja dhe forcimi i institucioneve demokratike dhe krijimi i një sistemi ligjor funksional.	1	2	3	4	5	9
Ndihmë në krijimin e institucioneve publike të sigurisë (policisë) dhe trajnimin e tyre	1	2	3	4	5	9
Asistencë në organizimin dhe monitorimin e zgjedhjeve	1	2	3	4	5	9
Organizimi i aktiviteteve që synojnë përmirësimin e standardeve ekologjike dhe mjedisore	1	2	3	4	5	9
Promovimi i lirisë së medias dhe arritjen e standardeve më të larta të medias	1	2	3	4	5	9

13. Ju lutem, jepni një vlerësim për rolin e përgjithshëm të OSBE-së në parandalimin e konfliktit të armatosur në Kosovë nga viti 1999 në 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *shumë keq* dhe 5 *shumë mirë*):

Shumë keq	Keq	As mirë as keq	Mirë	Shumë mirë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

14. Ju lutem, jepni një vlerësim se sa keni besim në punën e OSBE-së nga viti 1999 dhe 2008 (në shkallën nga 0 në 4, ku 1 do të thotë se *asnjë besim* dhe 5 *besim të plotë*)?

Asnjë besim	Pak	Në mënyrë të moderuar	Shumë besim	Besim të plotë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

15. A keni ndonjë sygjërim për mënyrën sesi OSBE mund të përmirësojë punën e vet në Kosovë?

IV. TRAKTATI I ATLANTIKUT VERIOR (NATO)

16. Ju lutem, vlerësoni nivelin e njohjes me rolin dhe punën e NATO-s / KFOR-it nga viti 1999 dhe 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *Mungesë totale e njohurive* dhe 5 *Nivel mjaft i lartë i njohurive* jashtëzakonisht të njohur)?

Mungesë totale e njohurive	Njohuri të Pakta	Njohuri të një niveli të moderuar	Nivel i lartë njohurish	Nivel mjaft i lartë i njohurive
1	2	3	4	5

17. Nga viti 1999 dhe 2008, NATO / KFOR-i u përpoqën të realizojnë disa detyra, që synojnë parandalimin e konfliktit të dhunshëm dhe post-stabilizimin e Kosovës. Ju lutem, jepni një vlerësim për punën e NATO-s / KFOR-it në aspektet e mëposhtme (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *shumë keq* dhe 5 *shumë mirë*):

	Shumë keq	Keq	As mirë as keq	Mirë	Shumë mirë	Nuk e di
Frenimin e rilindjes së armiqësive në mes të forcave të armatosura kosovare dhe serbe	1	2	3	4	5	9
Krijimin dhe mbajtjen e një mjedisi të sigurt në Kosovë, duke përfshirë sigurinë dhe rendin publik	1	2	3	4	5	9
Asistencë në kthimin apo zhvendosjen e personave dhe refugjatëve të deportuar	1	2	3	4	5	9
Procesin e rindërtimit dhe çminimit	1	2	3	4	5	9
Sigurinë e pakicave etnike dhe mbrojtjen e vendeve të trashëgimisë kulturore	1	2	3	4	5	9
Sigurimin e kufijve	1	2	3	4	5	9
Ndalimin e kontrabandës ndër-kufitare të armëve	1	2	3	4	5	9
Mbështetje për krijimin e institucioneve civile të ligjit dhe rendit, sistemit gjyqësor dhe atij penal	1	2	3	4	5	9

18. Ju lutem, vlerësoni rolin e përgjithshëm të NATO-s / KFOR-it në parandalimin e konfliktit të armatosur në Kosovë nga viti 1999 në 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë *shumë keq* dhe 5 *shumë mirë*):

Shumë keq	Keq	As mirë as keq	Mirë	Shumë mirë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

19. Ju lutem, vlerësoni nivelin e besimit në punën e NATO-s / KFOR-it që nga viti 1999 dhe 2008 (në shkallën prej 1 deri 5, ku 1 do të thotë se *asnjë besim* dhe 5 *besim të plotë*):

Asnjë besim	Pak	Në mënyrë të moderuar	Shumë besim	Besim të plotë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

20. A keni ndonjë sygjërim për mënyrën sesi NATO/KFOR-i mund të përmirësojë punën e vet në Kosovë?

V. TË PËRGJITHSHME

21. Si e vlerësoni koordinimin midis OKB-së, BE-së, OSBE-së dhe NATO-s në parandalimin e konfliktit të armatosur në Kosovë nga viti 1999 dhe 2008?

Shumë keq	Keq	As mirë as keq	Mirë	Shumë mirë	Nuk e di
1	2	3	4	5	9

22. Si e vlerësoni *mbështetjen e përgjithshme publike të shqiptarëve të Kosovës* për qasjet e përdorura për parandalimin e konfliktit të armatosur nga ana e organizatave ndërkombëtare të mëposhtme në Kosovë nga viti 1999 dhe 2008?

	Mjaft i ulët	I ulët	Mesatar	I lartë	Shumë i lartë	Nuk e di
OKB/UNMIK/Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së	1	2	3	4	5	9
BE	1	2	3	4	5	9
OSBE	1	2	3	4	5	9
NATO/KFOR	1	2	3	4	5	9

23. Si e vlerësoni *mbështetjen e përgjithshme publike të serbëve të Kosovës* për qasjet e përdorura për parandalimin e konfliktit të armatosur nga ana e organizatave ndërkombëtare të mëposhtme në Kosovë nga viti 1999 dhe 2008?

	Mjaft i Ulët	I ulët	Mesatar	I lartë	Shumë i lartë	Nuk e di
OKB / UNMIK / Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së.	1	2	3	4	5	9
BE	1	2	3	4	5	9
OSBE	1	2	3	4	5	9
NATO/KFOR	1	2	3	4	5	9

VI. DEMOGRAFIA

24. *Gjinia*

- 1) mashkull 2) femër

25. *Mosha*

- 1) 30 ose më pak 3) 41 deri 50 vjeç
2) 31 deri 40 vjeç 4) 51 ose më shumë

26. *Etnia*

- 1) Shqiptar 2) Serb
3) Tjetër (specifikoni, nëse dëshironi):

27. *Përfshirja në politikë*

- 1) më pak se 4 vjet 3) 9 deri 12 vjet
2) 4 deri 8 vjet 4) më tepër se 13 vjet

29. *Partia Politike*

- 1) Partia Demokratike e Kosovës
2) Lidhja Demokratike e Kosovës
3) Vetëvendosje
4) Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës
5) Aleanca për Kosove të Re
6) Samostalna Liberalna Stranka
7) Jedinstvena Srpska Lista
8) Tjetër (lutem specifikoni, nëse dëshironi): _____

30. *Ku jetoni?*

- 1) Kosova veriore (Albanik; Zubin Potok; Zveçan; Mitrovicë; Podujevë)
2) Kosova qendrore (Prishtinë; Vushtrri; Skënderaj; Drenas/Glogovc; Kastriot; Fushë Kosovë; Lipjan; Malishevë)
3) Kosova lindore (Kamenicë; Novobërdol; Gjilan; Viti)
4) Kosova jugore (Suharekë; Shtime; Ferizaj; Kaçanik; Shtërpçë; Prizren; Dragash)
5) Kosova perëndimore (Rahoveci; Gjakovë; Deçan; Pejë; Istog, Klinë)

Ju falenderojmë shumë për bashkëpunimin dhe kohën tuaj!

PRILOGA B: Anketni vprašalnik (srbska različica)

Универзитет у Љубљани
Факултет друштвених наука

Kardeljeva ploščad 5
1000 Ljubljana
Slovenija

УПИТНИК У ВЕЗИ СА СТРАТЕГИЈАМА ПРЕВЕНЦИЈЕ СУКОБА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА, ОЕБС-А, ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И НАТО-А

Поштовани господине/госпођо,
зовем се Рок Зупанчич и истраживач сам на Факултету друштвених наука Универзитета у Љубљани. Љубазно Вас молим да учествујете у истраживању које је део моје докторске дисертације. Циљ овог упитника је да се сазна више о томе како становници Косова и Метохије доживљавају улогу Уједињених нација, Европске уније, Организације за безбедност и сарадњу у Европи и Северноатлантског пакта на Косову и Метохији у периоду од 1999. до 2008. године. Резултати овог истраживања допринеће бољем разумевању рада УН, ЕУ, ОЕБС-а и НАТО-а као и побољшању њиховог целокупног рада на Косову и Метохији.

Молим Вас да обележите одговоре који одговарају вашем личном ставу. Сваки упитник требало би да буде попуњен самостално (без саветовања о одговорима). Упитник је анониман и биће коришћен искључиво у сврхе овог рада тако да нема потребе да се потписује. Уколико желите, са задовољством ћу Вас обавестити о коначним резултатима након што истраживање буде завршено (крајем 2012. године).

Срдачно Вам се захваљујем на сарадњи,
Рок Зупанчич

Контакт:

*Rok Zupančič
Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani
Kardeljeva ploščad 5
Slovenija*

*Е-мејл: rok.zupancic@fdv.uni-lj.si
Телефон: +386 1 5805 324*

I. УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ (УН)

1. Молим Вас, оцените у којој мери сте упознати са улогом и радом УН/УНМИК/Специјалног представника УН на КиМ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *уопште нисам упознат* а 5 у *потпуности сам упознат*).

Уопште нисам упознат	Помало сам упознат	Средње сам упознат	Веома сам упознат	У потпуности сам упознат
1	2	3	4	5

2. У периоду од 1999. до 2008. године, УН/УНМИК/Специјални представник УН покушали су да испуне неколико задатака у циљу спречавања насилних сукоба и стабилизације на КиМ. Молим Вас, оцените рад УН/УНМИК/Специјалног представника УН на следећим подручјима (на скали од 1 до 5, где 1 значи *веома лоше*, а 5 *веома добро*):

	Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
Олакшавање израде уставног оквира за привремену самоуправу	1	2	3	4	5	9
Олакшавање политичког процеса чији је циљ дефинисање будућег статуса Косова	1	2	3	4	5	9
Организовање и надгледање развоја институција за демократско и аутономно управљање	1	2	3	4	5	9
Подршка хуманитарној помоћи	1	2	3	4	5	9
Одржавање цивилног реда и закона (укључујући успостављање снага локалне полиције и распоређивања међународног полицијског особља)	1	2	3	4	5	9
Осигуравање безбедног повратка избеглица и расељених лица у њихове домове на КиМ	1	2	3	4	5	9
Контрола царинске службе	1	2	3	4	5	9
Именовање, смењивање и санкционисање судија и тужилаца	1	2	3	4	5	9
Контрола косовских снага безбедности	1	2	3	4	5	9

3. Молим Вас, оцените општу улогу УН/УНМИК/Специјалног представника УН у спречавању оружаних сукоба на КиМ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *веома лоше*, а 5 *веома добро*).

Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
1	2	3	4	5	9

4. Молим Вас, оцените у којој мери сте имали поверења у рад УН/УНМИК/Специјалног представника УН у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *ни мало*, а 5 у *потпуности*).

Ни мало	Мало	Средње	Веома	У потпуности	Не знам
1	2	3	4	5	9

5. Имате ли предлог на који начин би УН/УНМИК/Специјални представник УН могли да побошљају свој рад на КиМ?

II. ЕВРОПСКА УНИЈА (ЕУ)

6. Молим Вас, оцените у којој мери сте упознати са улогом и радом ЕУ на КиМ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *уопште нисам упознат* а 5 *у потпуности сам упознат*).

Уопште нисам упознат	Помало сам упознат	Средње сам упознат	Веома сам упознат	У потпуности сам упознат
1	2	3	4	5

7. У периоду од 1999. до 2008. године, ЕУ је покушала да испуни неколико задатака у циљу спречавања насилних сукоба и стабилизације на КиМ. Молим Вас, оцените рад ЕУ на следећим подручјима (на скали од 1 до 5, где 1 значи *веома лоше*, а 5 *веома добро*):

	Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
Подстицање економског развоја (инвестиција; повезивање донатора, заинтересованих страна и приватног сектора)	1	2	3	4	5	9
Помоћ у изградњи / реконструкцији инфраструктуре	1	2	3	4	5	9
Олакшавање политичког процеса за одређивање будућег статуса КиМ	1	2	3	4	5	9
Помоћ у стварању владавине права (саветовање полиције, судства, царинске реформе)	1	2	3	4	5	9
Помоћ у успостављању демократских институција (добро управљање)	1	2	3	4	5	9
Помоћ да се постигне помирење између етничких заједница	1	2	3	4	5	9

8. Молим Вас, оцените општу улогу ЕУ у спречавању оружаних сукоба на КиМ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *веома лоше*, а 5 *веома добро*).

Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
1	2	3	4	5	9

9. Молим Вас, оцените у којој мери сте имали поверења у рад ЕУ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *ни мало*, а 5 у *потпуности*).

Ни мало	Мало	Средње	Веома	У потпуности	Не знам
1	2	3	4	5	9

10. Имате ли предлога на који начин би ЕУ могла да побољша свој рад на КиМ?

III. ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА БЕЗБЕДНОСТ И САРАДЊУ У ЕВРОПИ (ОЕБС)

11. Молим Вас, оцените у којој мери сте упознати са улогом и радом ОЕБС-а на КиМ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *уопште нисам упознат* а 5 у *потпуности сам упознат*).

Уопште нисам упознат	Помало сам упознат	Средње сам упознат	Веома сам упознат	У потпуности сам упознат
1	2	3	4	5

12. У периоду од 1999. до 2008. године, ОЕБС је покушао да испуни неколико задатака у циљу спречавања насилних сукоба и стабилизације на КиМ. Молим Вас, оцените рад ОЕБС-а на следећим подручјима (на скали од 1 до 5, где 1 значи *веома лоше*, а 5 *веома добро*):

	Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
Неговање људских права и праћење њиховог кршења	1	2	3	4	5	9
Подршка и јачање демократских институција и успостављање функционалног правног система	1	2	3	4	5	9
Помоћ стварању јавних безбедносних институција (полиције) и њихова обука	1	2	3	4	5	9
Помоћ у организовању и праћењу избора	1	2	3	4	5	9
Организовање активности на побољшању еколошких и стандарда заштите животне средине	1	2	3	4	5	9
Промовисање слободе медија и постизање виших медијских стандарда	1	2	3	4	5	9

13. Молим Вас, оцените општу улогу ОЕБС-а у спречавању оружаних сукоба на КиМ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *веома лоше*, а 5 *веома добро*).

Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
1	2	3	4	5	9

14. Молим Вас, оцените у којој мери сте имали поверења у рад ОЕБС-а у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *ни мало*, а 5 у *потпуности*).

Ни мало	Мало	Средње	Веома	У потпуности	Не знам
1	2	3	4	5	9

15. Имате ли предлога на који начин би ОЕБС могао да побољша свој рад на Ким?

IV. СЕВЕРНОАТЛАНТСКИ ПАКТ (НАТО)

16. Молим Вас, оцените у којој мери сте упознати са улогом и радом НАТО/КФОР-а на КиМ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *уопште нисам упознат* а 5 у *потпуности сам упознат*).

Уопште нисам упознат	Помало сам упознат	Средње сам упознат	Веома сам упознат	У потпуности сам упознат
1	2	3	4	5

17. У периоду од 1999. до 2008. године, НАТО/КФОР су покушали да испуне неколико задатака у циљу спречавања насилних сукоба и стабилизације на КиМ. Молим Вас, оцените рад НАТО/КФОР-а на следећим подручјима (на скали од 1 до 5, где 1 значи *веома лоше*, а 5 *веома добро*):

	Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
Спречавање обнове непријатељстава између оружаних снага косовских Албанаца и Срба	1	2	3	4	5	9
Успостављање и одржавање безбедног окружења на КиМ, укључујући јавну безбедност и јавни поредак	1	2	3	4	5	9
Помагање са повратком или премештањем избеглих и расељених лица	1	2	3	4	5	9
Реконструкција	1	2	3	4	5	9
Обезбеђивање етничких мањина и заштита културне баштине	1	2	3	4	5	9
Обезбеђивање сигурности граница	1	2	3	4	5	9
Забрана прекограничног кријумчарења оружја	1	2	3	4	5	9
Подршка за оснивање цивилних институција, успостављање реда и закона, правосудног и казног система	1	2	3	4	5	9

18. Молим Вас, оцените општу улогу НАТО/КФОР-а у спречавању оружаних сукоба на КиМ у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *веома лоше*, а 5 *веома добро*).

Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
1	2	3	4	5	9

19. Молим Вас, оцените у којој мери сте имали поверења у рад НАТО/КФОР-а у периоду од 1999. до 2008. године (на скали од 1 до 5, где 1 значи *ни мало*, а 5 *у потпуности*).

Ни мало	Мало	Средње	Веома	У потпуности	Не знам
1	2	3	4	5	9

20. Имате ли предлога на који начин би НАТО/КФОР могли да побољшају свој рад на КиМ?

V. ОПШТЕ

21. Како оцењујете координацију између УН, ЕУ, ОЕБС-а и НАТО-а у спречавању оружаних сукоба на КиМ од 1999. до 2008.године?

Веома лоше	Лоше	Ни добро, ни лоше	Добро	Веома добро	Не знам
1	2	3	4	5	9

22. Како оцењујете *опиту јавну подршку од стране косовских Албанаца* следећим међународним организацијама и њиховим приступима у спречавању оружаних сукоба на КиМ од 1999. до 2008. године?

	Веома слаба подршка	Слаба подршка	Осредња подршка	Велика подршка	Огромна подршка	Не знам
УН/УНМИК/Специјални представник УН	1	2	3	4	5	9
ЕУ	1	2	3	4	5	9
ОЕБС	1	2	3	4	5	9
NATO/KFOR	1	2	3	4	5	9

23. Како оцењујете *опиту јавну подршку од стране Срба на КиМ* следећим међународним организацијама и њиховим приступима у спречавању оружаних сукоба на КиМ од 1999. до 2008. године?

	Веома слаба подршка	Слаба подршка	Осредња подршка	Велика подршка	Огромна подршка	Не знам
УН/УНМИК/Специјални представник УН	1	2	3	4	5	9
ЕУ	1	2	3	4	5	9
ОЕБС	1	2	3	4	5	9
NATO/KFOR	1	2	3	4	5	9

VI. ДЕМОГРАФИЈА

24. Пол

- 1) мушки 2) женски

25. Старост

- 1) 30 година или мање 3) 41 до 50 година
2) 31 до 40 година 4) 51 или више

26. Етничка припадност

- 1) албанска 2) српска
3) Друга (напишите ако желите): _____

27. Учесће у политици

- 1) мање од 4 године 3) 9 до 12 година
2) 4 до 8 година 4) више од 13 година

29. Политичка партија

- 1) Partia Demokratike e Kosoves
2) Lidhja Demokratike e Kosoves
3) Vetevendosje
4) Aleanca per Ardhmerine e Kosoves
5) Koalicioni per Kosove te Re
6) Samostalna liberalna stranka
7) Jedinstvena Srpska Lista
8) Друга (напишите ако желите): _____

30. Где живите?

- 1) север КиМ (Лепосавић; Зубин Поток; Звечан; Косовска Митровица; Подујево)
2) централни део КиМ (Приштина; Вучитрн; Србица; Дреница/Глоговац; Обилић; Косово Поље; Липљан; Малишево)
3) исток КиМ (Косовска Каменица; Новоберда; Гњилане; Витина)
4) југ КиМ (Сува Река, Штимље; Урошевац; Качаник; Штрпце; Призрен; Драгаш)
5) запад КиМ (Ораховац, Ђаковица, Дечани, Пећ, Исток, Клина)

Хвала Вам пуно на издвојеном времену и сарадњи!

PRILOGA C: Izračuni t-testov

a) Razlike v stališčih: poslanski srbske narodnosti vs. prebivalci Leposavića in Gračanice srbske narodnosti; poslanci albanske narodnosti vs. prebivalci Ajvalije

	Levene's Test for Equality of Variance		t-test for Equality of Means				
		F	Sig	t	Sig. (2-tailed)	95% Confid. Interv. of the Diff.	
						Lower	Upper
Poslanci srbske narodnosti vs. prebivalci Gračanice in Leposavića srbske narodnosti							
Prosimo, ocenite splošno vlogo UNMIK v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	Equal variances assumed	1,821	<u>,183</u>	,446	<u>,657</u>	-,610	,960
	Equal variances not assumed			,378	,714	-,881	1,231
Prosimo, ocenite splošno vlogo EU v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	Equal variances assumed	,222	<u>,640</u>	,469	<u>,641</u>	-,546	,879
	Equal variances not assumed			,445	,667	-,679	1,013
Prosimo, ocenite splošno vlogo OVSE/OMIK v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	Equal variances assumed	,079	<u>,780</u>	-,257	<u>,798</u>	-,862	,667
	Equal variances not assumed			-,248	,809	-,984	,788
Prosimo, ocenite splošno vlogo Nata/KFOR v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	Equal variances assumed	,009	<u>,926</u>	,726	<u>,471</u>	-,507	1,084
	Equal variances not assumed			,679	,514	-,671	1,248
Poslanci albanske narodnosti vs. prebivalci Ajvalije albanske narodnosti							
Prosimo, ocenite splošno vlogo UNMIK v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	Equal variances assumed	,735	<u>,395</u>	-,145	<u>,885</u>	-,760	,657
	Equal variances not assumed				,883	-,746	,644
Prosimo, ocenite splošno vlogo EU v preprečevanju obor. konflikta v na Kosovu obdobju 1999-2008	Equal variances assumed	1,292	<u>,260</u>	-,083	<u>,934</u>	-,678	,624
	Equal variances not assumed				,932	-,660	,606
Prosimo, ocenite splošno vlogo OVSE/OMIK v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	Equal variances assumed	2,497	<u>,119</u>	,796	<u>,429</u>	-,378	,878
	Equal variances not assumed				,406	-,347	,847
Prosimo, ocenite splošno vlogo Nata/KFOR v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	Equal variances assumed	,141	<u>,709</u>	-,209	<u>,835</u>	-,703	,570
	Equal variances not assumed				,830	-,683	,550

b) Razlike v stališčih med kosovskimi Srbi: prebivalci severa Kosova (Leposavić) vs. prebivalci enklave (Gračanica)

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means			
		F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Prosim, ocenite splošno vlogo UNMIK v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	<i>Equal variances assumed</i>	,032	,858	-,311	,757	-,661	,484
	<i>Equal variances not assumed</i>			-,314	,755	-,656	,479
Prosim, ocenite splošno vlogo EU v preprečevanju ob. konflikta v na Kosovu obdobju 1999-2008	<i>Equal variances assumed</i>	,339	,563	-,494	,624	-,675	,409
	<i>Equal variances not assumed</i>			-,500	,619	-,667	,402
Prosim, ocenite splošno vlogo OVSE/OMIK v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	<i>Equal variances assumed</i>	,949	,335	,058	,954	-,579	,613
	<i>Equal variances not assumed</i>			,057	,955	-,593	,627
Prosim, ocenite splošno vlogo Nata/KFOR v preprečevanju obor. konflikta na Kosovu v obdobju 1999-2008	<i>Equal variances assumed</i>	1,026	,316	-,113	,911	-,634	,566
	<i>Equal variances not assumed</i>			-,112	,912	-,642	,574